

Westfriesche rechtsgeschiedenis

<https://hdl.handle.net/1874/346430>

A. qu. 192, 1940

SWANNOTSRECHT
WESTFRIESCHE RECHTSGESCHIEDENIS

DEEL I

Mr. A. DE GOEDE

SWANNOTSRECHT

WESTFRIESCHE RECHTSGESCHIEDENIS

DEEL I

PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN
DOCTOR IN DE RECHTSGELEERDHEID AAN
DE RIJKSUNIVERSITEIT TE UTRECHT, OP
GEZAG VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS
Dr H. R. KRUYT, HOOGLEERAAR IN DE FA-
CULTEIT DER WIS- EN NATUURKUNDE,
VOLGENS BESLUIT VAN DEN SENAAT DER
UNIVERSITEIT TE VERDEDIGEN TEGEN DE
BEDENKINGEN VAN DE VEREENIGDE FA-
CULTEITEN DER RECHTSGELEERDHEID EN
DER LETTEREN EN WIJSBEGEERTE, OP DON-
DERDAG 3 OCTOBER 1940, DES NAMIDDAGS
TE 4 UUR

DOOR

ARIAN DE GOEDE

GEBOREN IN DE PURMER.

KEMINK EN ZOON N.V. — OVER DEN DOM — UTRECHT

RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

0497 3198

Laet 't vry staen, nae ons macht, met slecht begin van
 [dichten
West-Frieslands toorts, versmeult, ontbloot van al haer
 [lichten,
 Ontruckt nu uyt den poel van dees verbasterd' eeuw',
 Te brengen in het licht; en met een soet geschreeuw
 Haer roem te voeren door de wijdt-beroemde Rijcken,
 Wi'er eeren-titulen in 't minst by d' haer niet lijcken:
West-Frieslandt dat altijd verstreckt de floncker-star
 Van 't bloeyend' *Nederlandt*, soo ver de Sonne-kar
 Haer vlugge Paerden ment: noch onlangs, zjnd' in
 [duyster,
Noordt-Hollandt wierdt genaemt, als *Hollandt* tot een
 [luyster,
 Nu wederom haer eygen naem hernomen heeft;
 En als onsterffelijck by haer na-saten leeft.

West-Frisia — Theodori Velii, blz. 1.

FOAR TATE.

Ik houp, dat je in m'n Swannotsrecht de Westfrieze gijst
fan eer en froihoid, die Joi m'n learde, bekenne kinne.

Bij de beëindiging van dit werk is het mij een behoefte, U Hooggeschatte promotor voor Uwe zoo dikwijls getoonde warme belangstelling in mijn onderwerp en Uw altijd gereeden steun te danken. De grondslag van mijn wetenschappelijke vorming legde U, Hooggeleerde S i c c a m a; moge het huis, dat ik op dezen grondslag met dit werk bouwde Uwe leering waardig zijn, dan prijs ik mij gelukkig.

Den Hoogleraren en Lectoren, ook hun die inmiddels vertrokken zijn, van de Vereenigde Faculteiten ben ik erkentelijk voor hun onderricht.

Verschillende archiefambtenaren wil ik ongenoemd laten, doch ik ben hun niet minder dankbaar voor de door hen verstrekte inlichtingen enz. Eén uitzondering wil ik maken voor den heer B r i n k h u i s te Utrecht, die mij zeer aan zich verplichtte door velerlei afschriften voor mij te vervaardigen.

HOOFDSTUK I.

Het te behandelen gebied.

Het woord Westfriesland is in verschillenden zin opgevat. In de Lex Frisionum ¹⁾ lezen we in den eersten titel De Homicidijs onder § 10, tweede lid den aanhef „Inter Fli et Sincfalam ²⁾ etc.”; hiermede wordt aangeduid het wes-

1) Men vergelijke hiertoe b.v. „Lex Frisionum”, uitgegeven en toegelicht door Dr. Karl Freiherr von Richthofen naar Pertz' Monumenta Germaniae bezorgd door het Friesch Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde; gevolgd door eene verhandeling over de zamenstelling van de Lex Frisionum van Mr. B. J. Lintelo de Geer, Hoogleraar te Utrecht”. Uitgeg. Leeuwarden bij G. T. N. Suringar, 1866.

2) Wat Von Richthofen mededeelt over de Sincfal en de ligging van dit water moge hier ter wille van een duidelijke begripsvorming volgen: (Zie Lex Frisionum, de uitg. omschreven in de voorgaande aantekening, blz. IV)

a. *Sincfal*. Initium explicationis faciam ex scriptis medii aevi locos colligendo, in quibus fluvius Sincfal commemoratur:

Lex Fris. XIV, 2: *Haec lex inter Laubachi et Flehi custoditur; caeterum inter Flebum et Sincfalam fluvium talis est consuetudo etc.*; L. Fris. Add. III, 58: *Apud occidentales Frisiones inter Flehi et Sincfalam*; L. Fris. I, 10 et Add. III, 73: *Inter Fli(flehi) et Sincfalam*; L. Fris. IV, 4 et XV, 4: *Inter Laubaci et Sincfalam*.

Scholion (v. R. teekent aan: Scholia addita Gestis Adami omnia fere scripta sunt ab ipso Adamo canonico Bremensi, qui circa annum 1125 mortuus est; vide Lappenberg in Mon. G. SS. VII p. 274) 96 ad Adami Gesta Hammburg. Lib. IV: *De Ripa in Flandriam ad Cincfal venficari potest duobus diebus et totidem Noctibus; de Cincfal ad prol in Angliam duobus diebus et una nocte. Illud est ultimum caput Angliae versus Austrum, et est processus illuc de Ripa Angulosus inter Austrum et occidentem G. SS. VII. p. 368.*

Quae verba Albertus (v. R. teekent aan: Albertus abbas Stadensis mortuus est inter a. 1261 et 1264, vide Lappenberg in Mon. G. SS. XVI. p. 272) in Annales Stadenses ita transscriptis:

Si prosperum ventum habueris, velificare potes de Ripa in Flandriam ad Cincfal duobus diebus et totidem noctibus, de Cincfal ad prol in Angliam duobus diebus et una nocte; illud est ultimum caput Angliae versus Austrum, Mon. G. SS. XVI. p. 340.

Friesische Küre 10 (quae est concepta circa annum 1200): *Decima petitio est: Frisiones non oportere exercitum ducere ulterius quam ad Wiseram versus orientem, et versus occidentem usque Fli. Petivit autem rex Karolus, quod ipsi*

telijke gedeelte van Friesland. Dit Westfriesland omvat, behalve de huidige provincie Noordholland, tevens de

ultra proficisci vellent, in orientem usque Hiddesekekere, et in occidentem usque Singfallum; et obtinuerunt id Frisiones apud Karolum, quod ipsi bannos suos non ultra servarent, quam in orientem ad wiseram, et in occidentem usque Fli. Fries. Rechtsq. p. 18 (Versiones Frisicae saecul. XIII et XIV scriptae legunt: *Wester to da Singfalle, to Sincfalum, Til Cincfallum, to Sinkfalon; in Ms meo Fivelg. p. 9 Aster to ther Eddere and Wester to tha Sinfalem, I. E. ab egidora usque ad sinkfal).*

In docum. a. 1241: *Thomas Flandrie et Hannonie Comes: fecimus apud Mudam Frankam villam, et concessimus omnibus illis de Muda scabinagium et legem ville Brugensis etc.; absolvimus universos infra dictum scabinagium de Muda manentes ab omni teloneo infra villam Mudam, infra villam de Dam, et undique infra portum qui vulgariter appellatur Cincval etc.*, Kluit Hist. crit. comitatus Holtland. II. p. 2. p. 1031. In dipl. a. 1275: *Margareta Flandrie et Haynonie Comitissa confirmat ad verbum doc. a. 1241, pro Cincval autem exaratur Sincfal*, Kluit ibid. p. 1032.

Iacobus de Maerlant, poeta Flandriae, dicit in poemate suo Spiegel Historiae, circa annum 1286 finito, Abs. I. B. I, c. 33. v. 66: *Al Vrieselant verre ende na, tusschen der Elven ende Sincval, rekent men te Sassen al. Daer es Germania af thovet, Spiegel Historiae door De Vries en Verwijs, etc. Leiden 1863. I. p. 37; ibid. Abs. III. B. 8. c. 93: Alle die lieden ghemeenlike, die lants der zee saten hene, tusschen der Wesere enten Zwene, dat tien tiden hiet Sincval, wart ane Gode bekeert al, bi Willeborde, bi Willade ende bi Bonifacis Predicade, Spiegel Historiae, III. p. 162; ibid. v. 17: Dit lant, dat wi noemen al, tusschen der Weseren ende Sincval, dat was al, breet ende lanc, onder coninc Puppjns bedwanc, ibid.: ibif. v. 10: Folc dat upter zee woent al, tusschen der Wisere ende Sincval, dat wi Vrieselant heten bi namen, ibid. p. 163; ibid. v. 115, Feenen tiden quam sulc geval den volke, dat tusschen Sincval enter wisere sat alleene, dat daer was ene scare gemene, ende altemale Vriesen hieten, ibid. p. 164.*

Summam faciam rerum, quae his in locis sunt relatae: tempore legis Frisionum fluvius Sinkval fines fecit Frisiae occidentalis, vel ut verbis legis Frisionum utar „Frisonum occidentalium, inter Fli et Sincfalum”. Anno 1200 res terrae laudatae valde sese commutaverant: incolae Frisiae occidentalis antiquae tunc non erant socii Frisionum inter Fli et Wisaram, qui statuerant quas vocant „Septendecim Petitiones „vel” tha sogentene kesta”, in quarum decima dictum est, Frisones confoederatos” non oportere exercitum ducere ulterius, quam ad Wiseram versus orientem, et versus occidentem usque Fli” (i.e. non extra fines Frisiae tunc confoederatae). Quibus verbis notitia additur, historiae omnino repugnans: „regem Karolum petivisse, quod Frisiones ultra proficisci vellent in occidentem usque Singfallum (i.e. usque ad fines antiquos Frisiae occidentalis Frisiones autem obtinuisse apud Karolum id, quod ipsi bannos suos non ultra servarent, quam in occidentem usque Fli etc.”. — Anno 1286 denique scriptor Flandricus Iacobus de Maerlant poeta quem vocant, compertum habuit, Wiseram (vel „Albin”) et Sinkfal aetate Pippini ac Karoli fines fecisse Frisionum, quorum terram omnem dicit suo tempore partem esse Saxoniae. Nomine *Sinkfal* significatur maritimus sinus, in parte septentrionali Brügge urbis Flandriae olim situs. Lex Frisionum nominat „*Sincfalum Fluvium*”, ac dicit eum finem fecisse Frisiae occidentalis. Saeculo duodecimo et decimo tertio Sinkfal erat portus, quem naves plurimae frequentabant: principio saeculi duodecimi, teste Adamo Bremensi, naves tenentes a Ribe Danica urbe (in littore occidentali ducatus Sleswicensis sita) ad Prowle

provinciën Zuidholland en Zeeland. In de Rijkskroniek

oppidum Anglicum (in promontorio australi Britanniae haud procul a Plymouth urbe situm), inveni solebant littori Flandriae ad *Sincfal*; quod Albertus abbas Stadensis circa annum 1264 confirmat. Anno 1241 Thomas comes Flandriae, cives oppidi sui Muda (ter Muyden prope Sluijs in Flandria liberavit *ab omni teloneo solvendo infra villam Mudam, infra villam Dam* (Damme), *et undique infra portum qui vulgariter dicitur Cincfal* atque eadem verba iterantur in documento anni 1275, in quo nomen portus scriptum est „*Sincfal*”. Et paulo post testatur Maerlandus Flandricus, qui circa annum 1286 scripsit, *Sincfal* antiquum suo tempore nomen *Zwene* recipisse (*Zwene*, dat tien tiden hiet *Sincval*).

Quaeramus autem, quo loco situs fuerit et quos fines habuerit fluvius vel portus, qui *Sincfal* dicitur in iis documentis, quae inde a saeculo octavo usque ad saeculum decimum quartum scripta sunt. Tempore illo sinus maritimus quidam, in terram Flandricam ita excurrebat, ut efflueret in Huntam vel ostium fluminis hodierni Westerschelde (quod est inter insulam Walacriam Selandensem et Cadsandiam Flandricam (v. R. teekent hier bij aan: Tempus antiquum haud cognovit aquaeductum latum ac profundum Scaldim occidentalem vel Westerschelde dictum, quem hodierno die plurimae naves et maximae navigant, ex Antwerpen, emporio florentissimum, in mare proficiscentes; vide Stratingh *Aloude Staat* I. p. 118, 123 et van den Bergh *Handboek* p. 85) et quidem inter Cadsand et Biervliet ex adverso Vlissingen oppido, quod est in Walacria, atque inde ad Bruggam usque porrigeretur oppidis hodiernis Slusa et Damme in latere relictis. Ne inundatio maris urbem Bruggam nimis laederet, anno 1180 agger quidam in sinu illo est constructus, quo in aggere paulo post urbs Damme, i.e. agger, aedificata est (v. R. teekent hierbij aan: Vide Kluit Hist. crit. com. Holl. I. P. 2. p. 12 et inter locos ibidem allatos illum ex Ioh. Iperii Chron. S. Bertin. p. 666 ad annum 1180; *hoc tempore maxima maris inundatio villam Brugis involvit; quamobrem comes Flandriae stancam* (i.e. aggerem) *contra mare fecit, et super illa villam nomine Dam, quae in principio vocata fuit Hondedam, atque ex Rigordo de gestis Philippi ad a. 1213: classis sua secuta est eum per mare, usque in portum famosissimum, qui dicitur Dam, distantem Brugis duobus milliaribus, et dipl. a. 1228: si teloneum, quod apud Dam accipi solebat, alibi acciperetur propter loci permutationem vel aquae interclusionem, posteriore autem tempore emissaria propius ad mare sunt condita, quibus accessus maris arceretur, et oppidum ibidem ortum ex iis nomen accepit Slusa (vel Sluis, Francogallis Ecluse), i.e. emissarium (v. R. teekent aan Conf. Kluit Hist. crit. Holl. I. P. 2. p. 127), Exeunte tandem saeculo tertio sinus maris antiquus *Sincfal*, aggeribus atque emissariis in Augustias compulsus, nomen accepit *Zwene* fluvioli (hodie *t Zwijn*) qui antiquitus cursu suo ad sinum illum profluxerit et saeculo tertio decimo inter Cadsand et Mudam in mare Britannicum derivatus fuerit (v. R. teekent aan: Conf. van der Aa *Aardrijkskundig Woordenboek*, XV, p. 437, atque ibidem adnotata ex Weesboek van S. Anna ter Muiden *liggende binnen der prochie van Westcapelle uppert oude Zwijn*) *Ostium fluvii Sincfal* tempore antiquissimo erat confinium Frisiae et Flandriae. Fluvium ipsum ad Flandiam pertinuisse testantur verba Adami Bremensis et Alberti Stadensis (in *Flandriam ad Cincfal*) aequae ac diplomata annorum 1241 et 1275, quibus comites Flandriae, cives oppidi Muda liberaverunt de vectigalibus „*infra portum Sincfal*” sibi solvendis: et his locis accedunt plures alii scriptorum ac diplomatum saeculo tertio decimo concepti qui commemorant *portem Flandriae* qui dicitur *Zwijn* (v. R. teekent aan: Menco ad a. 1269: *omnes hae**

van Melis Stoke¹⁾ heet het dan ook, dat Holland „een stuk uit Friesland genomen” is. Ook in de *Fontes Egmundenses*²⁾, uitgegeven door Oppermann, vinden we steeds de Hollandsche graven als zoodanig aangeduid als zijnde „comes Westfriscus”³⁾. Op den duur verandert dit, als de naam van het dus tot Westfriesland behorende gouw Holland, den naam van het gebied, waartoe het oorspronkelijk behoorde, gaat verdringen. De Hollandsche graven worden dan nog slechts alleen aangeduid, als „comes Hollandensis”, „grave van Hollandt”⁴⁾ enz. Aannemelijk is, dat de graven van het gouw Holland zich steeds meer onafhankelijk hebben gemaakt van het grootere Westfriesland en na hunne machtsvergrooting zich tegen de conservatieve Friesche elementen in Westfriesland gekeerd hebben. Tenslotte moet in het Hollandsche gouw vrij algemeen de Friesche afkomst zijn vergeten en wordt het conservatieve Friesche gebied door hen aangeduid als Friesland. Dit conservatieve

quingaginta naves in portu flandriae qui dicitur Stein (emend. Swin) fuerunt congregatae, Matthaei Anal. 4°. II. p. 173; dipl. a. 1276 et 1277: *in Flandria ad portum ibidem qui Suin appellatur*. Mieris Charterb. I. p. 384, 394; a. 1298: *in Flandria ad forum ibidem qui Swin appellatur*, van Wijn Bijvoegs. tot Wagenaar I. p. 88 et Driessen p. 577. *Flandriam autem adiacuisse Frisiae, testis est Lambertus de Hersfeld, dicens ad annum 1071: frisiae quae confinis est Flandriae*, Mon. G. SS. V. 181. Eodem modo quo tempore legis Frisionum fluvius Sinkfal fines fecerat Frisionim occidentalium, saeculo decimo tertio *Zwene* erat finis Selandiae, quod nomen tunc acceperat extrema pars Frisiae occidentalis inter Sinkfal et Mosam sita: in diplomate anni 1271 de Selandia verba legimus: *ex parte orientali der Mase, vel ex parte occidentali der Zwene*, Mieris I. p. 356 (vel Kluit II. P. 2. p. 788); neque alios Selandiae fines declarant nomina Heidene-se et Bornisse, quibus permulta diplomata saeculi tertii decimi et quarti decimi utuntur.

1) Zie de „Rijmkroniek van Melis Stoke”.

2) Uitgegeven in de Werken van het Historisch Genootschap (gevestigd te Utrecht) derde serie, no. 61. 1935

3) Bijvoorbeeld in het in de voorgaande aanteekening genoemde werk, Theodericus comes Westfriscus (Hollandensis), waarvan in den Index van persoons- en aardrijkskundige namen, samengesteld door J. F. Niermeyer jr. van hetzelfde werk onder Theodericus meerdere plaatsen worden aangegeven.

4) Vergel. de verzoening van Floris V, graaf van Holland met de Drechter-Vriezen van 21 Maart 1288, waarvan de aanhef luidt: „Wy Florens, Grave van Hollandt, etc.”, te vinden in Van Mieris „Groot Charterboek” II.

Friesland is dan aan te duiden, als ongeveer het land dat ten noorden van het tegenwoordige Noordzeekanaal lag tot aan het Vlie. De oorlogen van de Hollandsche graven hadden een bezetting van Kennemerland ten gevolge, waar echter allerminst de Friesche instellingen werden uitgeroeid; daarna werd ook Waterland onder Hollandsch gezag geplaatst.

Hierop volgde een reeks aanvallen op het nog resteerende Westfriesland, ten noorden van Waterland. Dit laatste gedeelte, het nog vrije gedeelte van Westfriesland, bestond dus toen uit het land van de vier ambachten ¹⁾ de Zeevang en de eilanden Texel, Wieringen en het land tusschen Petten en Huisduinen. Dat gedeelte van het oude Westfriesland vormt grootendeels het onderwerp van dit werk.

Wieringen, Texel en de Zeevang heb ik in het algemeen terzijde gelaten. Dit gebied vinden we in de oorkonde van 26 Februari 1309, waarbij de Westfriezen trouw aan den Hollandschen graaf beloven, nagenoeg als in het bovenstaande opgesomd, n.l. „van Drechterlant, van Houtwouderambocht, van Nieuwedorpe, van den Langedicke, van Tessele, ende van Wieringerlant ende daer toe gemeenlicke alle die van Westvrieslant” ²⁾. Tot het noemen van de Zeevang noopte mij het stuk van 7 November 1298, waarbij Jan van Avesnes in den twist tusschen Jan I, graaf van Holland, en de Westfriezen uitspraak doet. Hier vinden we in een opsomming van het Westfriesche territorium immers: „uytghenomen Werenhuzen, Nutinghe, Hoerne, *den Zevenvang*, Outtorp, Otterleec ende Houveking ambochte” ³⁾.

1) De vier ambachten zijn: de vier Noorderkoggen, Geestmanneambacht, de Schager- en Nedorperkoggen en Drechterland. In het volgende geef ik de ambachten aan met de benamingen waarmede zij zich zelf aanduidden in 1299 n.l. Drechtingherambacht, Houtwoudingherambacht, Nedorpingherambacht en Geestmanne (of Geestmer) ambacht.

2) Zie Van Mieris „Groot Charterboek” II.

3) Zie Van den Bergh „Oorkonden”.

Als ik dus in het navolgende den term Westfriesland gebruik, dan bedoel ik daarmee het in het bovenstaande omschreven gebied, hetwelk zijn vrijheidsworsteling in 1289 verloor.

Met dit gebruik van het woord Westfriesland is allerm minst gezegd, dat ik daarmee het Friesche karakter van de gouwen Waterland, de Zaanstreek en Kennemerland zou willen ontkennen. Het Friesche karakter van die streken, dat zich uit in het nog heden gesproken dialect en in de in verscheidene werken beschreven rechtsinstellingen, is immers ten duidelijkste aangetoond door Von R i c h t h o f e n ¹⁾ en G o s s e s ²⁾. Ook anderen wezen op het Westfriesche karakter van deze streken, doch de vermelding van de beide in de voorgaande zinsnede genoemden, lijkt mij hier voldoende.

De aanduiding van de provincie Friesland als Westfriesland, tegenwoordig ook in deze provincie wel gebezigd, is van Duitschen oorsprong. Zij werd gekozen om het Friesland tusschen Lauwers en Vlie te onderscheiden van het in Deutschland gelegen Oostfriesland. Uiteraard is deze terminologie misleidend, als men dit niet met de historische gegevens overeenstemmende begrip gaat invoeren, terwijl er een Friesch gebied bestaat, dat

1) Uit de niet direct met Westfriesland in verband staande werken van Von R i c h t h o f e n zou ik zijn Friesische Rechtsquellen moeten noemen, doch dit is een verzameling van Oudfriesche stukken, waarvan er slechts eenige zijn aan te wijzen, die ook betrekking hebben op Westfriesland. Zijne beide, voor Westfriesland van groot belang zijnde werken zijn: „Die älteren Egmonder Geschichtsquellen”, uitgeg. Berlin, Verlag Wilhelm Hertz (Bessersche Buchhandlung) 1886.

„Untersuchungen über Friesische Rechtsgeschichte”, uitgeg. Berlin Verlag Wilhelm Hertz (Bessersche Buchhandlung) 1886. Van dit werk, dat jammer genoeg niet geheel verschenen is, is voor het Westfriesche vooral van belang Theil III, Abschnitt 1, „Das Gau Kinnem oder Kennemerland”. In den laatsten Abschnitt (meer zijn er van deel III niet verschenen) zijn talrijke gegevens aangaande het Westfriesche gouw Kennemerland verwerkt, welke een merkwaardig licht werpen op dit Friesche territorium.

2) Het hier bedoelde werk van Dr. I. H. G o s s e s is zijn „Welgeborenen en Huislieden, onderzoekingen over standen en staat in het graafschap Holland”, uitgeg. J. B. Wolters U.M. Groningen, Den Haag, 1926.

sinds menschenheugenis den naam Westfriesland gevoerd heeft ¹⁾).

Het is te hopen, dat deze verwarrende benaming van de provincie Friesland, welke men dan, als men het van Friesch-geschiedkundige zijde wil bezien, beter tot Midfriesland ²⁾ kan omdooopen, moge uitslijten.

Het mag werkelijk zonderling heeten, dat in een werkje als dat van Van Helt en ³⁾, dat den naam draagt „Zur Lexicologie des Altwestfriesischen”, niets met betrekking tot Westfriesland te vinden is, doch uitsluitend materiaal met betrekking tot de provincie Friesland.

Andere misvattingen over het begrip Westfriesland meen ik hier verder, als van geen belang zijnde, terzijde te kunnen laten.

1) Wie een bewijs wil hebben voor de gangbaarheid van deze benaming moge denken aan den naam van de Staten van Holland en Westfriesland. De benaming heeft bestaan tot het einde van de Republiek der Vereenigde Nederlanden. Na het herstel van het Koninkrijk der Nederlanden is men er toe overgegaan de provincie Noordholland te creëren, die zoowel uit economisch als uit historisch oogpunt minder geslaagd was en is. Het is te betreuren dat men het gebied ten Noorden van het huidige Noordzeekanaal niet gemaakt heeft tot een provincie met den naam Westfriesland. Hiermede zou de historie tot haar recht gekomen zijn en zou er tevens een behoorlijk economisch geheel zijn ontstaan, waarin de agrarische belangen de gerechte plaats hadden kunnen innemen in de provinciale overheidsbelangstelling.

2) Deze benaming is geenszins een vondst van mijzelf; in Von Richthofen's in het voorgaande reeds genoemde uitgave van de Lex Frisionum lezen we op blz. XXI voor Westfriesland terecht den naam „Frisia occidentalis” en voor de huidige provincie Friesland: „Frisia media, inter Fli et Laubachi sita”.

Het Oostfriesche duidt Von Richthofen aan met „Frisia orientalis inter Laubachi et Wiseram sita”. Ook Fockema Andreae gebruikt deze benaming in zijn Bijdragen (bv. 4e bundel, blz. 52). Moge dit een aanleiding zijn tot een meer algemeen gebruik van den naam Midfriesland voor de provincie Friesland.

3) W. L. van Helt en „Zur Lexicologie des Altwestfriesischen”, Verhandlungen der Kon. Akademie van Wetenschappen te Amsterdam, Afd. Letterkunde, Dl. I, No. 5, Uitgeg. Amsterdam, Joh. Müller, 1896.

HOOFDSTUK II.

Het einde van den strijd.

§ I. De staatkundige toestand.

In 1282 veranderde het karakter van de aanvallen, die Westfriesland van Holland's graaf ondergaan had. Een bijna driehonderdjarige strijd had het Hollandsche gezag niet in Westfriesland kunnen vestigen. De „kruistogt”¹⁾, dien Floris V in 1272 ondernam, was nog volgens de oude methode ten uitvoer gelegd. n.l. door oprukken langs het Geestmerambacht. Deze tocht werd in persoon door graaf Floris bijgewoond, terwijl het doel was den dood van diens vader Roomsch-Koning Willem II, die in 1256 tegen de Westfriezen viel, te wreken. Het drassige land, dat den Heer Hugowaard van de Schermer scheidde, zou als weg dienen voor de beredenen en het voetvolk, die zouden trachten het centrum van Westfriesland te bereiken. Om de gevaren van het weeke land te verminderen besloot men enkele kleine poelen te laten dempen en een dijk aan te leggen²⁾. De hiertoe bestemde

1) Vgl. Wagenaar II, blz. 15: „De Kennemers waren nu wel aan 't bedaaren gebragt; doch de Westfriezen, die deel aan den opstand gehad hadden, moesten nog bedwongen worden. De jonge Graaf of zyne Raaden hadden zo 't schynt niet noodig geoordeeld, eene Heirvaart tegen de Kennemers te beschryven, om dat hunne vyandelykheden, meest en langst, buiten Holland gepleegd waren. Doch in den jaare 1272, werdt 'er een *Kruistogt* tegen de Westfriezen bestemd, die door Graave Floris, heet om wraak van zyns Vaders dood te neemen, in persoon werdt bygewoond, schoon hy ten deezen tyde nauwlyks agttien jaaren bereikt kon hebben”.

2) De Jong zegt hier nog nader van in zijn werk „Westfryslân”: „Hy „(Floris) teach nei Alkmaer en liet in dyk lizze earne by Alddoarp. Eft hy „dêr in inundatie mei stelle woe tsjin 'e Friezen om in oanfal fen 'e side

polderjongens werden gedekt door speerdraggers en boogschutters. Tijdens de werkzaamheden ondernamen de Westfriezen een aanval op de werklieden en hun verdedigers; deze werden teruggeworpen. Het gros van het Hollandsche leger te Alkmaar gelegerd, deed een tegenaanval. Het gevecht, dat zich daarna niet ver van Vronen ¹⁾ ontwikkelde, verliep voor de Hollanders ongunstig. De grafelijke troepen vluchtten door de Westfriezen ach-

„fen 'e Hughendyk tsjin to gean, ef det hy in inundatie forhinderje woe, is „hjr net rjucht dúdlik. It wier grif in wirk fen bilang for beide partijen, nei „Stoke syn wírden to oardieljen:

De Vriezen, die dat wilden weren,
Quamen geloopen in de vaert,
Met haesten groot te damme waert.”

In verband met den aanleg van de kasteelen tegen de Westfriezen eenige jaren later wil het mij voorkomen, dat de veronderstelling van een Westfriesche inundatie meer grond heeft dan die van een Hollandsche. Immers het later aangelegde kasteel Middelborch moest een bescherming vormen tegen het dijkdoorsteken van de Westfriezen, terwijl het kasteel Eenighenburg den dam in de Rekere moest beschermen en den waterweg naar Schagen beveiligen. Bovendien toont De Jong iets verder aan, dat we de ligging van het kasteel Middelborch op dezelfde plaats dienen te zoeken als waar in 1272 de aanleg van een dijk geschiedde.

De aanleg van den dijk kan nog bedoeld zijn als wegenbouw voor troepenvervoer. Dit laatste echter sluit de overwegingen van een inundatiebelemmering allerminst uit. Een aanleg voor dit doel is de lezing bij Wagenaar II, blz. 15: „Voor deezen, hadt men de Friezen meermaalen te water, of in den winter over 't Ys aangevallen; doch nu werdt de togt te lande in Oogstmaand ondernomen. 's Graaven leger, uit een aanzienlyk getal van Paarden-Volk en Knegten bestaande, verzamelde zig te Alkmaar, van waar men voorhadt, langs Ouddorp, een weinig Oostwaards van Alkmaar gelegen, over het gebroken land, welk, ten dien tyde, de Schermer-meer scheidde van de Heer Huigenwaard, tot in 't hert van Westfriesland, te dringen. Om de ondiepe killen te dempen, en zig dus eenen weg over 't gebroken land te baanen, werden Dykers bestemd, die, terwyl zy hun werk deeden, door een bende Speeren en Boogschutters gedekt werden.”

1) Vronen is een merkwaardige plaats. Ontelbare verhalen hangen ermede samen. Een romantische Westfriesche historicus Soeteboom, schreef een werk, dat in 1661 verscheen en waarin „Vronen's Begin Midden en Eynde” werden behandeld. Vronen werd hier beschouwd als „hoofdstad” van Westfriesland. Vaststaat echter wel, dat Vronen een oud plaatsje is, dat zijn romantischen roep misschien verworven heeft door Jan van Avesnes' toedoen, die het in 1297 deed verwoesten. Noch Stoke, noch Simon Eikelenberg, die zich in later eeuwen een verdienstelyk Westfriesch historicus zou toonen, noch het Egmondsch cartularium (Oppermann) leeren iets anders dan dat Vronen (Franla, Vranla, Franlo, Froanen) eens een villa in de directe omgeving van Koedijk was.

tervolgd door Alkmaar en kwamen eerst onder Heiloo weer tot stilstand. Hier ontwikkelde zich een nieuw gevecht, waarvan Melis Stoke¹⁾ verhaalt, dat de Westfriezen 800 dooden en de Hollanders in het geheel 500 dooden verloren.

De schrijver van een overzicht van Westfriesland's historie, De Jong²⁾ merkt op bij deze mededeeling: „Stoke hat se, tink ik, sels net teld en men scoe wol ris twifelje kinne oan de krektens fen dy oantallen, as men heart, hwet er seit fen 'e ôfrin:

De grave hadde de quaetsten coop
Want hi verloos siere goede liede
Harde veele van sinen lande.
Hi moeste keren, al wast scande,
Weder thues dan hie war comen
Ghaelt had hi lettet vromen. (voordeel)”

Ik neem aan met De Jong, niettegenstaande de merkwaardige verlieslijsten, dat de graaf de lijdende partij was. Stoke immers voegt er nog aan toe, dat hij niet alles vertelt:

Menighe dinc ghesciede daer
Di mi te telne waer te swaer.

Nadien volgden er nog verscheidene ondernemingen tegen de Westfriezen doch de gewenschte gevolgen bleven uit. Het ongewenschte gevolg trad in, dat in 1272 de Kennemer Westfriezen zich met hun nog niet overheerde stamgenooten verbonden en met goed gevolg tegen Holland's graaf streden.

Dit bleek een les³⁾ voor den graaf geweest te zijn, zoo-

1) Melis Stoke: Rijkroniek.

2) Dr. M. de Jong Hz.: Westfryslân.

3) De Jong zegt n.l. het volgende in zijn „Westfryslân”: „Hwent Floris „hat toand det er de les bigrepen hat. Hy hat dien, hwet om sa to sizzen, „de natuer fen 'e dingen easke. Hy hat det dien mei machiavellistyske „Folgerichtigheit”, lyk as de Dútskers sizze”.

als De Jong het noemt, om de aanvallen op Westfriesland nu op een andere wijs te ondernemen. Floris kocht de Stichtsche leenen Waterland en Gooiland en trok Amstelland aan zich. Hiermede beheerschte hij de zee-kust van Muideren tot aan den dijk van de Zeevang. Nu kon hij zijne strijdkoggen op de Zuiderzee brengen en zoo Westfriesland in het oosten aangrijpen, wat dan ook in 1282 voor de eerste maal gebeurde. Hiermede was, zooals reeds in het voorgaande gezegd werd, het karakter van de aanvallen merkelyk veranderd. Als uitgangspunt werd, naar De Jong's veronderstelling, Amsterdam genomen, dat in 1275 zijn eerste privilege van tolvrijheid en omstreeks 1300 stadrecht van den graaf verkreeg ¹⁾.

Het leger van den graaf, uit Zeeuwen en Hollanders bestaande, landde in het zuiden van Drechterland bij Wijdenes, waar men een kasteel wilde stichten om voortaan de landingsmogelykheid te verzekeren en de Westfriezen in toom te houden. Het Westfriesche leger stond te Schellinkhout, waar een slag geleverd werd. De Westfriezen schijnen teruggeslagen te zijn, hoewel de mededeeling, dat zij over twee mijlen moesten terugtrekken, twijfel wekt; te groote nauwkeurigheid is wel eens meer verdacht ²⁾.

De commandant van 's graven leger, Nicolaas van

1) Ik citeer uit De Jong's werk:

„Nou koe hy koggen op sé bringe en Amsterdam, det yn 1275 syn earste „privileezje fen tolfrijdom en roun 1300 stédsrjucht krige, scil wol it punt „fen útgong west hawwe for de float, dy 't de West-Friezen fen in kant „oanpakke scoe, dêr t hja hjar oant nou ta feilich field hienen. Net earder „as yn 1573 scoenen hjt hjar wrake hawwe op Amsterdam”.

De mededeeling, die wij vinden in Wagenaar II, blz. 18, dat de vloot „werdt bemand met Zeeuwen, zoowel als met Hollanders”, mag niet direct tot de veronderstelling leiden, dat de Hollandsche vloot uit Zeeland vertrokken zou zijn. Dat Floris V het lijk van zijn vader uit Hoogwoud mede weet te voeren en het naar Middelburg overbrengt en wel als sluitstuk van dezen krijgstoct, zou dit vermoeden echter kunnen steunen. Beide feiten mogen dan al merkwaardig zijn, een bodem om De Jong's meening afdoende te bestrijden leveren ze niet.

2) Wilhelm Procurator: „Annal. Egmond.”

Kats, scheen den hierop gevolgden terugtocht van het Hollandsche leger bevolen te hebben, wat hem in verdenking van verraad deed komen. Graaf Floris zelf stelde zich aan het hoofd van een bende, zette een doortocht op eigen gelegenheid voort, en richtte een slachting onder de Westfriezen aan, vooral toen hij te Hoogwoud aankwam, waar graaf Willem gesneuveld was.

Een oude gevangen genomen Westfries werd geprest om de plaats aan te wijzen waar Floris' vader begraven lag. De beenderen werden opgegraven, de graaf zag af van een verdere plundering en bracht het overschot naar Middelburg over, waar het plechtig ter aarde besteld werd. Het plan om een kasteel te bouwen te Wijdenes¹⁾ werd volvoerd; het werd voorzien van een sterke bezetting en bleef in Hollandsche handen, hoewel de Westfriezen er herhaaldelijk op aanvielen²⁾.

1) Of we mogen zeggen, dat de graaf in Wijdenes een kasteel deed bouwen, is de vraag; het kan n.l. zijn dat hij slechts een bestaand kasteel versterkte en voor zijn doeleinden geschikt maakte. We lezen tenminste in den „Tegenwoordige staat der Vereenigde Nederlanden” deel 8 (Holland) op blz. 495:

„Op of aan den Dyk stondt, van ouds, het Slot der Heeren van Wydenesse, gebouwd zoo men verhaald vindt, door Roeland van Wydenesse, doch „herbouwd door Graave Floris den V, dien onze oudste Kronyken, egter, als „den eersten Stigter te boeck schynen te stellen”.

Voor de mededeeling, dat Roeland van Wydenesse de eerste stichter van bedoeld kasteel geweest zou zijn, wordt in den „Tegenwoordige Staat” verwezen naar Soeteboom's werk over Vronen.

Soeteboom heeft als velen zijner Midfriesche medehistorieschrijvers en stamverwanten de neiging overlevering wel eens voor geschiedenis aan te zien. De in den „Tegenwoordige Staat” bedoelde passage komt ook in Midfriesche kronieken voor en behelst den gefantaseerden intocht van de Friezen in Westfriesland omstreeks 300 na Chr. Dit is in strijd met de Romeinsche gegevens, die ons leeren, dat Westfriesland voordien reeds door Friezen bevolkt was. Het verhaal is aardig maar van historische waarde gespeend. Of er echter grond toe is op andere gegevens een versterking van een bestaand kasteel door graaf Floris aan te nemen, kan ik niet beoordeelen. Voorshands lijkt een nieuwe opbouw waarschijnlijker, hoewel ook Stoke en Wilhelm Procurator niet onfeilbaar zijn.

2) Wagenaar III, blz. 20 (naar Stoke) verwijzend:

„In den winter deszelfden jaars, werdt het Slot te Wijdenes voltrokken, „en van bekwaame bezetting voorzien. Ongaarne zagen dit de Westfriezen, „die, na dat 's Graaven Leger afgetrokken was, meer dan éenen storm op „t Slot dedden; doch door die van binnen, met Armborsten en Boogen, zo

De graaf vond het echter weldra geraden om nog andere sterkten in het Westfriesche te doen bouwen. Twee zware stormen in 1286 en 1287¹⁾ bevorderden dit plan. In de overstromingen, die zij veroorzaakten, leed Westfriesland zeer veel schade. *S t o k e* deelt dan ook mede:

Deze twe vloed ware so crachtig,
Dat si gingen over al 't land,
Dat leget an des sewes kant,
Beide Ooster- ende Wester Vriezen.

De landen stonden onder water, toen het grafelijke leger onder Dirk van Brederode landde. De Westfriezen, die op terpdorpen²⁾ woonden en daarom door het water afgesneden waren, konden geen behoorlijk verzet organiseren. Koggen om een zeegevecht te ondernemen waren ook niet voorradig. Het viel van Brederode nu niet moeilijk de Westfriezen graaf Floris als heer te doen erkennen.

Toen het water gevallen was, begaf Floris zich met een sterk leger naar Westfriesland, waarmede hij zich legerde op Melorde, niet ver van Medemblik, om de werkzaamheden van den kasteelbouw³⁾ tegen eventualiteiten te beveiligen.

„hevig beschooten werden, dat zy, geene kans ziende om de Vesting te winnen, „met zwaar verlies, moesten aftrekken.”

1) *Wagenaar* III, blz. 43 zegt:

„Twee hevige stormen, op den zeventienden van Wintermaand des jaars „1286, en op den vyfden van Sprokkelmaand des jaars 1287, voorgevallen, „hadden het zeewater, alomme, langs de Kusten deezer Gewesten, tot een ge- „weldige hoogte, doen ryzen, en over alle Landen gejaagd.” *Wagenaar* verwijst weer naar *Stoke* (zie boven.)

2) *Wagenaar* III, blz. 43, 44:

„De Friezen (in casu de Westfriezen) wier Dorpen, meest op hoogten ge- „stigt zynde, door ingevallen Watervloed van een gescheiden waren, vonden „zig geheel buiten staat, om een Leger byeen te brengen.”

Wagenaar verwijst dan weer naar *Wilhelm Procurator*. Over de Westfriesche terpbewoning kan men raadplegen *Braat*: „De Archaeologie van de Wieringermeer” en *Oudh. Med. N. R. X.*, waar we een lijst van Westfriesche terpen van *Belonje* en *Melchior* vinden.

3) Hierover zijn soortgelijke opmerkingen te maken als over het kasteel te *Wijdnes*.

De Jong¹⁾ citeert dan uit Stoke:

Dat was, als ik segghen hoorde,
Dat hi de felle Vriesen ontsach.

Om hieruit en uit den kasteelbouw in het oosten met De Jong²⁾ de conclusie te trekken, dat de graaf de Westfriezen vreesde, lijkt mij wat haastig gezegd. Zeker heeft De Jong echter gelijk, als hij den bouw van twee kasteelen ten noorden van Toornenburg, wat door Willem II gesticht was, als een afweer van Westfriesche aanvallen beschouwt.

De Westfriesche verdedigingsmogelijkheden in het Westen moesten nu eens en voor goed weggenomen worden. Beide kasteelen werden dan ook aan of op den dijk aangelegd. De dijk werd gebouwd door het lage land tusschen Vronen en Alkmaar. De Jong's veronderstelling, dat deze dijk gelegd werd op dezelfde hoogte als waar de Hollanders in 1272 bij hun polderwerkzaamheden werden verslagen, lijkt mij juist; temeer in verband met de door hem aangehaalde plaats bij Melis Stoke:

Dat men mochte in alrennoot
Van der borch gaen haerentare
Van Vronen al tote Alkemare.

Het verste kasteel werd Nieuweborch, het middelste Middelborch genoemd. Het middelste diende, naar

1) De Jong: „Westfryslân”.

2) De Jong zegt n.l. in zijn „Westfryslân”:

„Det hy bang wier for de Friezen, derfen joech ek bliken, itjinge hy die „oan 'e oare kant fen it Fryske lân.” Dit lijkt mij een te haastige formulering; zeker heeft De Jong echter gelijk, als hij vervolgt: „Net om yn to „fallen, mar allinne for ôfwar, waerden Noard fen Toornenborch, det syn „heit sette litten hic, yet twa stinzen stifte....”

Stoke mededeelt, om het doorsteken van de dijken door de Westfriezen te verhinderen. Het heeft alles voor, naar ik meen, om hieruit met De Jong te concluderen, dat de oude verdediging van de Westfriezen in het westen tot 1282 een merkelyken steun gehad heeft in een inundatie ¹⁾).

De Jong ²⁾ veronderstelt, dat de kasteelen gebouwd zouden zijn tusschen 1282—1287, terwijl Stoke zegt het niet te weten.

Bij Eenigenburg stond ook een kasteel, doch daar Stoke het bouwen hiervan niet vermeldt, trekt De Jong de conclusie, dat dit er misschien reeds door Willem II gebouwd zou zijn ³⁾). Dit kasteel diende ook al weer om inundatiemogelykheid te voorkomen; het diende n.l. om den dam in de Rekere en den smallen doorgang naar Schagen te beschermen.

Hiermede was een nieuwe staatkundige toestand ingeluid; de Westfriezen hadden den Hollandschen graaf in 1289 als heer erkend. Het laatste Friesche vrije land van het groote Westfriesland van de Lex Frisionum ging een onbekende toekomst tegemoet.

1) De Jong zegt in „Westfryslân”:

„It liket dos wol, det it lân twisken Alkmaer en Vronergeast faek ûnder „wetter stie ef set wirde koe en sa in grêft yn 'e warlynje fen 'e Friezen „foarme.”

2) De Jong tracht een plaatsbepaling te geven van het kasteel Nieuwenburg: „Stoke seit, det er net goed wit, eft de wirken by Alkmaer „earder ef letter ta stân kommen binne as it hûs to Medemblik. Ik tink „earder. It wier net it wirk fen in pear wiken. It seil wol bard wêze twisken „de kriichstochten fen 1282 en '87. Det wier noch net alles. Ek hegerop oan 'e „Rekere by Niuwendoren liet hy in stins sette, wierskynlik by it plak, det yn „'e Egmonder Annalen Okkenfoorde neamd waerd en dêr 't de Friezen yn „1168 alris troch opsetten kommen wiernen.”

3) De Jong zegt n.l. „Ek to Eenigenburg stie in stins, mar Stoke „praet der net fen. It is mûlk, det kening Willem him al set hie.”

Als men de mededeeling van Stoke in herinnering brengt, dat hij niet precies weet, wanneer de kasteelen Middelburg en Nieuwenburg gebouwd zijn, is deze veronderstelling wel eenigszins gewaagd.

§ 2. De territoriale lichamen, die bij de verovering in Westfriesland aanwezig waren.

A. De Banne.

Het kleinste rechtsgebied in Westfriesland is de banne. De interne indeeling van de banne blijft thans buiten beschouwing; later komt zij ter sprake. Het schijnt mij beter hier als uitgangspunt de banne als geheel te nemen, die ook voorkomt onder de namen dorp, meent, ga, burscip, buurschap.

Dorp is in het Westfriesche gebied synoniem met ban of banne, zooals een oorkonde van hertog Albrecht ons leert. We lezen daar „Ende elc dorp of ban voir hem selven te betalen....”¹⁾

1) Deze oorkonde van 1391 vindt men in het Register no. 19 van de Leenkamer, fol. 19. Alg. Rijksarchief. Hertog Albrecht verpacht aan de „goeden luden van Medenblic ende van Hoehwouder ambocht” voor twintig jaar de „slusen”, „yynnincwatingen” en „visscherien” gelegen „in den ambocht voirs.”; in deze verpachting waren begrepen de „slusen” enz. „diemen hier namels mit rechte inleggen mochte”. De sluizen mogen noch door de „goeden luden voirscr.” noch van ’s graven wege of van diens „nacomelingen” bevischt worden. Den „bailiuwen, rentmeesters, dijgraven allen onsen dienstluden” wordt verboden bij de sluizen in de door den graaf verpachte wateren te visschen of te doen visschen. Het in de oorkonde genoemde verboden vischtuig mag straffeloos vernietigd worden. Ieder die „buten” Hoogwouderambacht is „gheseten” wordt op „sijn lijf ende sijn goed” verboden in het gebied van het ambacht te visschen. De visscherij met bepaalde soorten vischtuig wordt aanbevolen. Iemand die „yynnincwatinghen” of „visscherien” huurde van de „ghemeen waerscip” mocht uit den aard der zaak in het gehuurde visschen volgens de „voirwaerde” die hij met de „ghemeen waerscip” maakte. De gemeen waarschap is dus het ambachtsbestuur.

De huur bedraagt zestig ponden per jaar. Bovendien moeten de huurders den rentmeester nog twaalf pond per jaar geven. Deze „pachte ende huere” zullen betalen allen, die in „den ambacht voirs. gelant” zijn en „die hoer lant doir die slusen ghewatert wort, morghen morghen gelijc”.

Elk „dorp of ban” zal voor zichzelf betalen en ook die van Medemblik. Als een betalingplichtige niet betaalde, dan zou de rentmeester het „wt doen panden gelijc onsen anderen renten anden ghenen daert anbrake”. De „pacht en huere” voor de „slusen” zal voor de eerste maal betaald moeten worden op a.s. Kerst en die van de „yynnincwatinghen” op St. Jacob e.k. Als speciale conditie is nog opgenomen, dat de huurders zouden leveren „tot onsen provancie behoef” ieder jaar „binnen onser herberge(n)” evenveel aal als tot dien „costumelic ende ghewoenlic gheweest heeft opten slusen ende der visscherien voirs.”

De banne heeft men zich wel eens gedacht als het gebied, waarbinnen een schout te bannen heeft of had ¹⁾. Nu is wel het gebied van een schout een ban, als het gebied waarbinnen hij te bannen heeft, doch in de gegevens, die wij over Westfriesland hebben, heeft een schout soms één banne, soms ook meerdere bannen als ambtsgebied. In het stuk van graaf Willem, waarbij hij het schoutambacht van de stede „Wognem” geeft aan Garbrant Jacobs op 19 December 1413 ²⁾ vinden we van het laatste een voorbeeld. We lezen in dit charter, dat het „schoutambocht” van „Wognem” ³⁾ de „bannen van Oudebucswoude ⁴⁾, Nuwebucswoude ⁵⁾ ende Wadweyde” ⁶⁾ omvat. Uit een ander stuk van graaf Willem van einde 1413 en het begin van 1414 ⁷⁾, waarbij hij aan eenige personen het schoutambacht van verschillende plaatsen in Westfriesland geeft, blijkt zelfs, dat het ongebruikelijk was, dat het schoutambacht van één schout slechts uit één banne bestond. We zien, dat het schoutambacht Abbekerk de bannen „Abbenkerk, Twiisch ⁸⁾, Midwoude ende Lambr. kage” omvat; het schoutambacht Sijbekarspel heeft de bannen van „Zibekerspel ende Bennincbroec”; het schoutambacht Westwoud heeft de bannen „Westwoude, Oisterblocweer ⁹⁾, Westerblocweer ¹⁰⁾; het schoutambacht Hem heeft de bannen „van Hem en Veenhuysen” ¹¹⁾ het schoutambacht Medemblik heeft de bannen „van Medenblic, Doeze ¹²⁾, Ameldorp ¹³⁾ ende Oist-

1) G o s s e s: „Welgeboren en huislieden”, blz. 81. b.v.

2) Bevelboek IIII, Alg. Rijksarchief, fol. 308.

3) Wognum.

4) Hauwert.

5) Nibbixwoud.

6) Wadwey.

7) Bevelboek IIII, Alg. Rijksarchief fol. 308 verso.

8) Twisk.

9) Oosterblokker.

10) Westerblokker.

11) Venhuizen.

12) Opperdoes.

13) Almersdorp.

woude"; het schoutambacht van Spanbroek heeft de bannen „Spanbroec, Hensbroeck, Opmeer en Opdam"; het schoutambacht Schellinkhout heeft de bannen „Scellinchout, Widenesse ende Oisterleec".

Al was dus klaarblijkelijk in 1413 de gewone structuur, dat een schoutambacht meerdere bannen omvatte, toch waren er ook schoutambachten, die samenvielen met de oppervlakte van één banne. Uit het reeds genoemde stuk van graaf Willem van eind 1413 en begin 1414 zien we, dat het schoutambacht Hoogwoud één banne omvatte, n.l. de banne „van Hoechtwoude en Edertswoude" ¹⁾.

Men moet intusschen onderscheid maken tusschen groote en kleine schoutambachten. Het Westfriesche schoutambt Wieringen, dat we in de verklaring van de abten van „Stavria" en „Ludenkerke" genoemd vinden, is een gouvviereendeel. Het verschil tusschen het Westfriesche groote schoutambacht en de kleinere schoutambachten, die ook verschillende bannen konden omvatten, moet men van den beginne af wèl in het oog houden; het groote schoutambacht of gouvviereendeel omvatte wellicht verschillende kleinere schoutambachten, welke kleine schoutambachten, althans na 1289 veelal meerdere bannen omvatten; de schout van het gouvviereendeel was wellicht een soort opperschout.

Waaruit de inkomsten van den schout bestonden, leert ons het reeds genoemde stuk van graaf Willem ²⁾, waarbij Garbrant Jacobs het schoutambacht van Wognum verkrijgt. We lezen hier: „Ende wez brueken, boeten ende profiit onse Scout voirs. in sinen dienste bueren, of crigen sal hoedanich dat si siin, sal hi ons alinge rekenen sonder verminderen, dair hi ons, often genen dien wijt

1) Aartswoud. De banne van Hoogwoud en Aartswoud vormt niettegenstaande de twee genoemde plaatsnamen slechts één banne.

2) Bevelboek IIII, Alg. Rijksarchief, fol. 308.

bevelen sullen, goede rekeninge of doen sal, so wanneer hijs van ons of van onser wegen vermaent sal werden, dez sal hi hebben voir sinen cost ende arbeit, ende voir-den cost sal sinen Klerc, ende knapen den viiften penningh van sinen ontfang, indien dat hi ons getruwelick dient, als voirs. is, maer wairt dat hi ons alle stucken niet volcomelic en rekende, so soudē wij dat aen him verhalen als anden genen, die ons dat onse ontverren woude”.

Als bezoldiging genoot deze schout dus 20% van de ontvangsten, die hij als grafelijk ambtenaar inde. De eisch tot het voeren van een geregelde boekhouding hangt wellicht samen met de wantoestanden in het ambtenaren-corps van Holland's graaf in Westfriesland (Zie Hoofdstuk III, § 1).

We zagen dus in het bovenstaande, dat de boeten de voornaamste inkomsten van den schout vormden, hetgeen G o s s e s ¹⁾ reeds vermeldde.

Dat de schout ook later in Westfriesland een deel van de boetegelden kreeg, blijkt uit de volgende bepaling van het „Keurenboek van de stede Wydenes en Oosterleeck” ²⁾, vastgesteld op 2 Februari 1609.

We lezen daar in de bepaling, „datmen geen dooden sal om de kerk dragen, nogh Luijden met 't openen der graven”, het volgende: „schout, schepenen met Adviiis van de Burgemeesters deser Stede, hebben gekeurt en geordonneert, datmen geen dooden om de kerk sal dragen op de verbeurte van 17 Pondt, d' eene helft voor d' Officier (= schout), en de ander helft ten Profijte van de kerk.” Deze voorbeelden mogen voldoende zijn.

G o s s e s ³⁾ noemt het feit, dat de schout in het oud-Westfriesche Kennemerland steeds 2 schellingen als ban-

1) G o s s e s: W. en H. blz. 87.

2) Manuscript Wijdenes I, fol. 13.

3) G o s s e s: W. en H. blz. 87.

boete int „ongetwijfeld Friesch”. Hij vermeldt tot staving hiervan de landrechten, die door Von Richthofen¹⁾ „Schulzenrecht”²⁾ en „Vom Wergelde” genoemd zijn. Hierin treffen we de steeds wederkeerende mededeeling als slotzin: „so aeg hi (de schuldige) da ban to beten toiest dine schelta mit tuam schillingen”³⁾.

Ook het dijksbestuur was in handen van het dorpsbestuur. Elk dorp moest zijn dijksgedeelte onderhouden onder eigen bewind. Zodoende trad de schout of rechter tevens op als „dijkgraaf”. Zijn taak in dijkzaken was, zooals De Vries⁴⁾ opmerkt, geen beheer, maar toezicht. De schout als dijkgraaf en de schepenen als heemraden schouwden den dijk en, als de heemraden op hun eed een vonnis wezen, mocht daartegen geen tegenspraak worden gedaan. Uitdrukkelijk bepaalde dan ook het handvest van Jan I van 1299⁵⁾ dat een meente den eigen dijk met eigen schout en schepenen zou mogen schouwen. Terecht trekt De Vries⁶⁾ dan ook de conclusie, dat schout en schepenen dezelfde zijn als dijkgraaf en heemraden. We lezen in de bedoelde oorkonde: „Voirt wair dat eenige meente enen dijck hebben ligghende, dien sullen sy selve bescouwen mit haren scoute ende mit haren scepene, alsoe dicke als het doen is”⁷⁾. De navolgende zinsnede bewijst de juistheid der opmerking van De Vries: „Wair die heemradere metten rechtere scouwen up enen dijck, dat sy wesen bi horen eede, dair ne mach nyemant jegens segghen, ende wairt dat sy keven onder hem, dair

1) Von Richthofen: „Fries. Rechtsquellen” blz. 387.

2) Later opnieuw uitgegeven door Steller in diens „Das altwestfriesche Schulzenrecht”.

3) Von Richthofen: „Fries. Rechtsq.”, blz. 410. In het „Vom Wergelde” b.v. § 8, § 9, 10, 11, 13, 19, 20, 24, 33.

4) De Vries: Dijks- en Molenbest. blz. 31.

5) 7 November 1299. Van Mieris I; v. d. Bergh II.

6) De Vries: Dijks- en Molenbest. blz. 28.

7) Landrecht van 7 Nov. 1299. Van Mieris I; v. d. Bergh II.

soude men die viere hiemradere op bieden dat siere recht up sullen wysen" ¹⁾).

We zien hier tevens meente in de beteekenis banne gebruikt; in andere Friesche gebieden vinden we evenzeer menth als naam voor buurschap.

Dat schout en schepenen ook het toezicht hadden op de binnenwegen, lag, daar zij het bestuur van de banne vormden, voor de hand. Een bevestiging ervan vindt men in een handvest van Albrecht uit 1359 ²⁾), waarin gezegd wordt: „Voort dat de schout en de schepenen keuren ende schouwen sal al inninge wegen, binnen haren Ban". Weliswaar blijkt uit een stuk van 17 April 1505 ³⁾), dat eenige binnenwegen tegelijkertijd een functie hadden als waterschutting, doch dit was uitzondering, geen regel. We lezen n.l., dat op genoemden datum een accoord gesloten is tusschen Hillebrand Pietersz., burgemeester van Wijdenes, met Pieter Claesz. burgemeester van Hem, gemaakt bij tusschenspreken van eenige poorters van Enkhuizen, over het onderhoud van den weg, strekkende van den Blokdijk tot den Steenweg, waarbij bepaald wordt, dat beide dorpen den gezegden weg gezamenlijk zoodanig zullen onderhouden, dat het „een goede weg en eene geschikte waterschutting" zij. Ook voor een anderen hoofdweg, n.l. die tusschen Wijdenes en Oosterleek blijkt deze dubbele functie bestaan te hebben, zooals ik reeds in mijn artikel „Hwat uit de skiedenis fan Fenés" ⁴⁾ aantoonde. We vinden daarover n.l. op 6 Maart 1540 ⁵⁾ een

1) Van Mieris I.

2) Van Mieris II. Het eerste gedeelte van de bepaling is duidelijk. Het tweede zou ik willen verstaan op de volgende wijze: als de heemraden „keven", het niet eens waren, was een meerderheidsbeslissing voldoende.

3) Uit een manuscript inventaris van het gemeentearchief te Wijdenes van de gemeente Wijdenes en Oosterleek, welk manuscript in mijn bezit is. Volgens dezen inventaris is dit stuk nummer 10 van het archief.

4) Gepubliceerd in het tijdschr. „Fertelsels fan de Stykspain" orgaen fan de West-Frieze-Styk, 5e jeergong, no. 3, Juni 1938.

5) Volgens denzelfden manuscript-inventaris berust dit stuk als no. 13 nog steeds in het gemeente-archief van Wijdenes, waar het althans tot 1937 aanwezig was.

overeenkomst gesloten tusschen die van Hem en Venhuizen eenerzijds en die van Wijdenes en Oosterleek anderzijds. Hierin wordt bepaald, dat die van Hem en Venhuizen aan die van Wijdenes en Oosterleek zullen geven de helft der kosten van het maken van hun overtoom, terwijl dan die van Wijdenes en Oosterleek hun weg zoo hoog zullen maken, dat deze niet meer overstroomd zal kunnen worden. Het is dan ook aannemelijk, dat de belangrijke wegen over den dijk kruin aangelegd werden, zooals trouwens ook met de zeedijken in Westfriesland gemeenlijk het geval het geval is; het is ook wel duidelijk, dat deze altijd veiliger wegen de belangrijkste geworden zijn, doch dit zijn nog niet de binnenwegen, die zich willekeurig door de weilanden slingeren. Juist daar hier sprake is van de „inninge wegen”, mag het in het bovenvermelde handvest van Albrecht bepaalde belangwekkend heeten ¹⁾.

Wat de banneformatie aangaat, deze vinden we niet uitsluitend terug in het thans behandelde Westfriesche gebied. Ook de Westfriesche streken, die reeds eerder in handen der Hollandsche graven gekomen waren, zooals Kennemerland en Waterland, kenden de bannen ²⁾. De landelijke rechtsdistricten tot en met Zuid-Kennemerland werden algemeen „bannen” genoemd, en zelden of nooit ambacht. De naam ambacht was echter wel de gebruikelijke in het eigenlijke Noord- en Zuid-Holland, welke gebieden zich uitstrekten tot aan Zuid-Kennemerland, dus daarbij inbegrepen Rijnland en Woerden ³⁾.

Toch is de term banne daar ook niet geheel onbekend geweest, doch hij is er op den achtergrond geraakt, zoo-

1) In mijn reeds eerder aangeduid artikel over de geschiedenis van Wijdenes ga ik juist op de daar aanwezige wegen en paden nader in, wat hier achterwege gelaten kan worden.

2) Hiertoe vergel. men Beekman's „Dijk- en waterschapsrecht in Nederland” en De Vries' „Dijks- en Molenbestuur”.

3) Vergel. Beekman I onder Banne 4.

als in dit vroegere Westfriesche gebied van de Lex Frisionum¹⁾ meer Friesche rechtsinstellingen zijn verdwenen of zoo veel van hun oorspronkelijke karakter verloren hebben, dat zij practisch iets anders werden. Een enkel voorbeeld van het gebruik van den term banne in Zuid-Holland vinden we in Van Mieris II: „Van allen liggenden erven binnen banne daert ghelegen es sal die ambochtshere dat berichten met den ghesworene van den lande daert ghelegghen es”²⁾. Een later voorbeeld vinden we nog in de ordonnantie van de dijkage van het land van Heusden van 1612³⁾; daarin lezen we: „.... sal

1) Het is wellicht goed op deze plaats P o l s' weergave van de afbrokkeling en mogelijke splitsing van Westfriesland, welke hij geeft in zijn Westfriesche stadrechten, hier een plaats te geven: „In het Frankische tijdperk diende zij (de naam Westfriesland) tot aanduiding van de gezamenlijke Friesche gouwen bewesten het Fli. In dien zin spreekt reeds de glosse der Lex Frisionum van Fresiones occidentales inter Flehi et Sincfalum, evenals de Friezen tusschen de Lauwers en Wezer Oostfriezen worden genoemd, misschien alleen omdat de Lex, althans de glosse, in de Friesche gouwen tusschen Fli en Lauwers ontstond. Later noemden de Hollanders de Friezen beoosten het Fli Oostfriezen, die bewesten Westfriezen. Eerst in het laatst der 13de eeuw echter, tijdens de onderwerping der overblijvende gouwen bewesten het Fli, komt officieel de naam van Westfrisia voor. Tot dien tijd was trouwens ook alleen de oostelijke grens, het Fli, eene duurzame geweest. De westelijke, onder de Karolingen nog de Sincfala, had zich gestadig teruggetrokken, naarmate de heerlijke landen van de bisschoppen van Utrecht zich verder uitbreidden over de voormalige Friesche gouwen. Achtereenvolgens ontvielen aan het oude Friesland, ook in naam, Zeeland, het oude Noord-Holland (tusschen de Maas en Kennemerland), Kennemerland, het Benedensticht, Amstelland en Gooiland (zoo dit laatste een Friesche gouw was) Waterland en Zeevang. Alleen de aan het Fli grenzende gouwen, Texla, Wiron en Westflingi, bleven hare onafhankelijkheid nog handhaven tegen de Hollandsche graven, niettegenstaande ze aan twee zijden door twee machtige vijanden voortdurend werden bestookt. De Hollandsche graven wisten de Kinneloos en Rekere, de oude grenzen van Kennemerland te overschrijden en min of meer belangrijke stukken van Texla en Westflingi als gevolg van Kennemerland aan hunne landen te hechten. Tegelijk werd de oostelijke grens, het Fli door het geweld der zee, ook ten koste van westelijk Friesland, tot een zeeboezem verbreed. Hoewel de omvang van de aangerichte verwoesting niet met zekerheid is aan te geven, kan men er zich enig denkbeeld van vormen, als men in aanmerking neemt, dat van de gouw Texla slechts twee eilanden, Texel en Vlieland behouden bleven, en van de gouw Wiron slechts het einlandje Wieringen overbleef.”

Ziehier het beeld van Westfriesland's rampspoed, dat P o l s ons schildert in enkele sobere trekken.

2) Van Mieris II, blz. 29.

3) Van Oudenhoven, Heusden, blz. 422.

den Clercq alsulken besteden Dijk op den derden dag na de bestedinge doen affigeeren binnen de Steede van Heusden ende den bannen daar die bestedinge is vallende”.

Eveneens komt de benaming voor in Gelderland, in de algemeene beteekenis van rechtsgebied, zooals b.v. het geval is in een pandbrief van den hertog over huis en ambt van Bredevoort gedateerd op 14 November 1388 waar we lezen: „ende mede alle verualle die totter vry-graeschap veruallen sullen van den ghenen, die bynnen den banne geseten syn”¹⁾.

H e c k²⁾ zegt in zijn „Alfriesische Gerichtsverfassung”, dat we een drievoudige ordening van de „Gerichtsbezirke” in Friesland vinden, te weten „Gau, Schulzensprengel und Unterbezirk”. In Westfriesland vinden we het gouw terug (Vgl. § 2 D van dit hoofdstuk) evenals het ambacht of „Schulzensprengel”. Dit zijn dus de gouwen en de gouwvierendeelen of ambachten. De gouwvierendeelen of ambachten zou men als „Schulzensprengel” van een (opper-)schout kunnen aanduiden. Ten opzichte van het „Unterbezirk” is de verhouding tusschen de Westfriesche en andere Friesche toestanden minder duidelijk: H e c k noemt dit „Unterbezirk” naar de in de Friesche stukken gebruikte aanduidingen villa, ga, burar, burskip, hammerk en liudgarda³⁾. In Westfriesland vinden we de benamingen banne, meent, ga als namen voor een buurschap. De genoemde benamingen bij H e c k beteekenen ook buurschap, zooals de aanduidingen burar en burskip genoegzaam leeren; het is dus niet aan twijfel onderhevig, of we hebben het over eenzelfde instelling. Op grond van deze omstandigheid is het eigenaardig, dat H e c k⁴⁾ wil, dat zijn „Unterbezirk”

1) Nijhoff, Gedenk. Geld. III, Oork. 148.

2) Heck: Altfries. Gerichtsverf. Blz. 20 e.v.

3) Heck: Altfries. Gerichtsverf. blz. 27.

4) Heck: Altfries. Gerichtsverf. blz. 131.

regelmatig een wisselend *aantal* buurschappen omvat zou hebben. Het zou buiten den opzet van dit proefschrift voeren H e c k te bestrijden op grond van gegevens betreffende andere Friesche gebieden dan Westfriesland. Voor Westfriesland moeten we opmerken, dat als het „Unterbezirk” inderdaad meerdere buurschappen omvat zou hebben, dit „Unterbezirk” zeker niet de Westfriesche banne, meent of ga zou aanduiden, doch de kogge. De kogge omvatte (en omvat) inderdaad meerdere bannen (Vgl. § 2B van dit hoofdstuk). Hiermede zijn we dan gekomen op een afwijking in Westfriesland van de algemeene Friesche organisatie, als H e c k's weergave daarvan juist is, daar de Westfriesche ordening zeker niet „dreifach” is, doch tenminste vijfvoudig, n.l. Westfriesland in zijn geheel, het go, het ambacht, de kogge en de banne; om dan de homanschappen en de kwartieren van de banne nog maar te verwaarloozen.

Den naam ga ¹⁾ noemden we in het voorgaande reeds terloops. Deze benaming werd ook in andere Friesche streken als synoniem met burar, burskip gebruikt. We vinden het woord ga in dezen zin gebruikt in den naam gading, gaweg ²⁾ wat later vertaald werd als dorpsweg ³⁾ en ook in den plaatsnaam Gawijzend ⁴⁾.

H e c k ⁵⁾ heeft aangetoond, dat ga ⁶⁾ een algemeen

1) Vergel. hoofdst. VII, § 1. Verder mijn art. „Hwat uit de skiedenis fan Fenés”.

2) Dit vinden we in de samenstelling „Leccaterghawech” in het „segghen” van 's graven raad van 1319 (April), zie Van Mieris II; verder o.a. in den verlijbrief van 26 Juli 1326 aan Pieter Zuenzoon over land tusschen den „Gaewech” en „Wiemaerts” te Hem (Alg. Rijksarch. E.L. 10, folio 20).

3) Verschillende keurenboeken o.a. dat van Wijdenes en Oosterleek doen naast vele andere stukken zien, dat het Friesche ga in den loop van jaren in „gouw” werd veranderd, (zie mijn artikel „Hwat fan de skiedenis fan Fenés”) of als benaming „Dorpsweg” ontving (b.v. Hem).

4) Den naam van dit dorp vinden we o.a. vermeld in een oorkonde van 13 Febr. 1334 (Van Mieris II, blz. 560).

5) H e c k Altfries. Gerichtsverf. blz. 26/27.

6) Ga wordt ook wel voor kerspel (kerksokinge) gebruikt, dat is verklarbaar uit de omstandigheid dat gemeenlijk het buurschapsgebied samen-

gangbaar Friesche benaming was voor burar, burskip of in het Nederlandsch buerschap.

B. *De kogge.*

Voor de eerste maal wordt in Westfriesland de naam kogge vermeld in het „segghen” van ’s graven raad over verschillende zaken en geschillen in Westfriesland van April 1319¹⁾. In deze uitspraak wordt bepaald, dat Drechterland den dijk van „Werfaerdhove” tot den paal, die geslagen is in de „Walixdyc”, moet onderhouden en de „drie cochen van Drechterland” den „Veenhoop” moeten „versconen”, totdat deze „also verbeterd es” dat de „lude” daarvan „hem selven helpen moghen”. Dit wil dus zeggen, dat het dijksonderhoud voor het genoemde dijksvak geheel op de drie noordelijke koggen Uijtender cogge, Scellinchouter cogge en Zwaech²⁾ cogge zal rusten, totdat de Veenhops cogge weder in staat is om aan het dijkswerk mede te doen. De lichamen, die in 1319 den naam koggen dragen, bestonden intuschen reeds vroeger. Voor de eerste maal maken we ermede kennis in het onderwerpingscontract van de Houtwoudinger ambacht van 1289³⁾, waar de koggen van dit ambacht vierendeelen genoemd worden. Hieruit zien we dus, dat het instituut, dat zoowel den naam kogge als vierendeel (hier een ambachtsvierendeel) droeg, reeds bij de verovering bekend was. Tot deze conclusie is ook G o s s e s gekomen⁴⁾.

valt, maar een enkel kerspel kan ook meer dan een buerschap omvat hebben. Een voorbeeld hiervan vinden we b.v. in de buerschap Westwoud. Tot het kerspel Westwoud behoorde ook de kapel te Binnenwijzend. De banne (buerschap) Binnenwijzend vormde dus tezamen met de banne Westwoud het kerspel Westwoud.

1) Van Mieris II.

2) Benamingen uit Manuscript Drechterland I, folio 165.

3) Van Mieris I, Van den Bergh I.

4) W. en H. blz. 58/59.

Het verschil tusschen de beide benamingen voor hetzelfde begrip zal denkelijk gezocht moeten worden in een verschil in belichting, zooals ook de bannekwartieren soms vierendeelen genoemd worden en dan weder scheidendeelen, zooals de schout zoowel schout als dijkgraaf heet. G o s s e s¹⁾ neemt aan, dat het onderhavige lichaam vooral met het oog op zijne beteekenis voor de heervaartorganisatie kogge heette. Indien de toepassing van de verschillende benamingen niet willekeurig was, zou men inderdaad tot de veronderstelling kunnen komen, dat de benaming kogge tot de heervaartorganisatorische zijde van het gebied gerekend zou moeten worden, terwijl de benaming vierendeel gebruikt zou kunnen zijn in verband met andere werkzaamheden van hetzelfde district, bv. in verband met de bedèining en misschien ook met de waterschapstaak. B e e k m a n²⁾ zegt, dat de kogge oorspronkelijk ontstaan zou zijn uit een regeling, die geen verband hield met den waterstaat. De waterschapstaak vinden we echter reeds in 1319 als niet vreemd zijnde aan de kogge-instituten optreden. De koggen hadden geen uitsluitende waterschapsfunctie; zij speelden evenzeer een rol in de heervaart en bedèining. Wat de benaming aangaat kunnen we waarnemen, dat na 1289 de toen nog bestaande benaming vierendeel verdween om plaats te maken voor „kogge”. B e e k m a n³⁾ zegt van deze lichamen: „de koggen, die wij o.a. in het oude Westfriesland aantreffen, waren volstrekt geen indijkingen of polders; al had een vorming van polders in sommige deelen aldaar reeds zeer vroeg plaats gehad, de polders kwamen volstrekt niet met het gebied van de koggen overeen”, waarna hij vervolgt: „alleen is niet te

1) W. en H. blz. 60.

2) B e e k m a n II, blz. 1003, e.v.

3) B e e k m a n II, blz. 1003, e.v.

ontkennen, dat sommige koggen, wat waterstaat of een deel daarvan betreft min of meer zelfstandige deelen vormden". Als voorbeeld hiervan vermeldt *Beekman* dan, dat de Schager- en Nedorper koggen elk een bepaald gedeelte in den Westfrieschen dijk moesten onderhouden. Ik neem aan, dat het dus wel duidelijk zal zijn, juist aan de hand van het door *Beekman* vermelde, dat we in de kogge een der in deze streken meer voorkomende, verschillende zijden vertoonende lichamen hebben te zien.

Van een andere, beslist noch militaire noch waterschappelijke zijde van de werkzaamheden van de kogge geeft *Gosses* een aardig voorbeeld ¹⁾. Hij vermeldt, dat, wanneer er in Westfriesland een bede geheven werd, de verdeeling en de inning geheel buiten de grafelijke administratie om geschiedde. (Iets verder behandelt hij dit uitvoeriger ²⁾ wat hier terzijde gelaten kan worden).

Het gebruikelijke bedrag van zulk een bede was drie duizend pond, welk bedrag ineens aan den grafelijken rentmeester betaald werd. Van de wijze van bijeenbrenging is aan de hand van de bekende stukken niets zekers te zeggen; mogelijk dat een nader onderzoek van de Westfriesche plaatselijke archieven nog het één en ander zal doen blijken. In 1344 wordt echter de groote bede op een andere dan de gangbare wijze geheven; dan is het de kogge die haar bedeaandeel in de kas van den rentmeester stort. Dit bleef later de gewone gang van zaken, toen de Westfriesche steden Medemblik, Enkhuisen, Hoorn en Grootebroek weigerden met het platte-

1) W. en H. blz. 59/60.

2) W. en H. blz. 73.

land mede te betalen, waarop de graaf in 1369¹⁾ besliste, dat ze afzonderlijk bede zouden opbrengen. Het oude bedebdrag van drie duizend pond verviel dan ook. Een en ander blijkt uit de rentmeestersrekeningen van 1344/1345²⁾; 1389/1390 en 1393/1394³⁾.

Wat de heervaa(re)chtelijke zijde van de kogge aangaat, mag niet onvermeld blijven, dat uit de baljuwsrekening van Kennemerland en Westfriesland over 1348-1349 blijkt, dat de koggen hare verplichtingen voldeden in geld en niet in een kogge in natura, wat volgens G o s s e s en B e e k m a n oorspronkelijk wel gebeurde. We lezen in deze rekening „van den cocghen in Drechterland ende in Hogoutwouder ambacht van ghelde, dat si ghegheven zouden hebben bi horen rimen den riders, die upt huys toe Heemskerk zouden ghelegghen hebben”⁴⁾. Hier stuiten we op een merkelyk verschil met andere deelen van het oude Westfriesland, waar op sommige plaatsen klaarblykelyk niet van een werkelijck schip werd afgeweken om plaats te maken voor geld. We zien n.l., dat de Gooilanders het recht kregen om in plaats van de gangbare modelkogge (althans kan men dit uit het bewuste stuk⁵⁾ opmaken) een ander scepstypen als heervaa(re)chtsbijdrage te mogen leveren, „overmits dat sy een hoech lant hebben ende hebben geen haven, daer sise tot horen oirbaer in houden mogen, sy en moeten die cogge setten op een lant, aldair hi in verderft”; verder „—, dat sy ons voirtaen dienen sullen geliken als sy ons voirtyts gedaen hebben sonder cogge mit anderen sceppe”. Hier nu verstrekkende conclusiën uit te trekken lijkt mij

1) W. en H. blz. 59.

2) Grafelijckheidsrekeningen II, blz. 370.

3) Alg. Rijksarchief. Rentmeestersrekeningen van Kennemerland en (W.)-Friesland.

4) Alg. Rijksarchief. Diverse rekeningen 1164. Vergel. W. en H. blz. 60.

5) Dit stuk is van 30 April 1395. Van Mieris III.

gevaarlijk, doch het verschil tusschen den heervaartsplicht bij de Westfriesche koggen, zooals de baljuwsrekening dien deed zien, en dezen Gooischen koggeplicht, meenden we toch niet onvermeld te mogen laten.

G o s s e s ¹⁾ tracht ook het bewijs te leveren van den vóór-grafelijken oorsprong van deze heervaartsorganisatie en voert hiertoe een alleszins vermeldenswaardig bewijsmateriaal aan. Hij gaat er van uit, dat een volmaakt bewijs van dezen oorsprong slechts dan geleverd zal kunnen worden, als men buiten het territoir van de Hollandsche graven duidelijk den koggedienst als heervaartsplicht zou kunnen aanwijzen. Hij vindt dit dan in het recht van de Vlaamsche Vier Ambachten, die aan den versten zuidrand van het Friesland der Karolingers gelegen zijn. In de Vlaamsche Vier Ambachten vinden we n.l. een rechtsopteekening van 1242, waarin de rechten, door den Vlaamschen graaf Philips van den Elzas ²⁾ erkend en bezworen, worden bevestigd. Het door G o s s e s aangehaalde artikel luidt: „Quattuor Officia debent comiti expeditionem et castellanus (burggraaf van Gent) debet ducere populum. Officium de Hasnede (ambacht Assenede) debet servire comiti in expeditione navali cum duabus hercogghen, officium de Bouchaute (Bouchoute) cum una hercogghe, Botersande cum una zeilscoude; officium de Axella (Axel) cum duabus hercogghen, Zaemslacht cum una hercogghe; officium de Hulst cum una hercogghe et cum una zeilscoude. Nul lum officium pro defectu dictarum navium potest condempnari in aliquo forefacto, nisi defecerit in expeditione praedicta de suo servitio” ³⁾. Zoover G o s s e s weet was deze heervaartsplicht alleen op het genoemde gebied toepasselijk en elders in het Vlaamsche onbekend. Hiermede,

1) W. en H. blz. 60 en v.

2) Omstreeks 1157—1191.

3) W a r n k ö n i g, Fland. Staats-u. Rechtsgesch. II, 2. oork. blz. 187, 2.

concludeert G o s s e s is het wel zekerheid geworden „dat een heervaat, waarbij de militieplichtigen als roeiers in strijdkoggen ingedeeld waren, haar oorsprong moet hebben in een periode, toen het graafschap Holland — of hoe het oudtijds geheeten mag hebben — als zelfstandig militair gebied nog niet geformuleerd was”¹⁾.

Of we de dienstplichtigen eenvoudig als „militiedienstplichtige roeiers” mogen zien, is de vraag.

Hiermede zullen we de beschouwing over den verren oorsprong van den koggeheervaatplicht terzijde laten; hoewel G o s s e s nog belangwekkende vergelijkingen trekt met Scandinavische toestanden, gaan zijne vermoedens te ver om zonder een diepgaand onderzoek in die bepaalde onderdeelen weersproken of bevestigd te kunnen worden.

Dat het woord kogge als synoniem met banne opgetreden zou zijn, betoogt B e e k m a n²⁾. In de overeendracht van het gemeene land van Waterland³⁾ wordt van „waren” (waarschappen) van koggen gesproken; op grond van het feit dat een banne zijn waren of waarschappen had, meent B e e k m a n te mogen besluiten, dat dus kogge hier als synoniem van banne gebruikt zou zijn. Als D e V r i e s⁴⁾ spreekt over waarschappen van de koggen in verband met de gemeene verdeling op

1) W. en H. blz. 62.

2) B e e k m a n, I. blz. 1004. B e e k m a n's bewijspplaatsen uit de overeendracht van het gemeene land van Waterland zijn: I. „Voert van dieven recht, dat sullen ontrechten seven wten dertien, wt elcken cogge van den lande een man een man, ende elcken cogge Synen man te nemen onberecht van den Here, daer an hi vellich is in synen rechte”; II. „ende die meeren hoop van den bueren, die te kercken comen, sullen elcken cogge nuwe waeren nemen, waert datter enich cogge waer, die synen waeren niet en name tot sulcker tyt als gesproken is, dat dan die meeren hoop van den anderen waeren, die gecoren waren in den lande, nuwe waeren nemen, sullen in den cogge, daer si niet over en waeren”; III. „Voert wiemen kiest tot enen waeren, dat hij selver niet opgeheven en mach binnen jaers, ten waer dat hem die gemene waren wtsetten, ende dan sullen die bueren in dien cogge weder nemen”.

3) Van 23 Mei 1347, Van Mieris II.

4) D e V r i e s, blz. 37.

Donderdag na St. Margrietendag 1349 ten overstaan van den baljuw tusschen de heemraden en waardschappen der drie koggen (n.l. de Hoogwouder-, de Wognemer- en de Middelkogge van de Houtwoudingher Ambacht), doet dit B e e k m a n's opvatting als hadden alleen de bannen waarschappen gehad, teniet. De waarschappen van de bannen in één kogge gelegen, vormden de waarschappij van die kogge; ze waren dus als zoodanig waarschappen van die kogge.

De mededeeling, die B e e k m a n¹⁾ in verband hiermede doet, dat Waterland nooit in polders verdeeld zou zijn geweest, past in de lijn zijner bestrijding van de opvatting dat de koggen primair geen polders zouden zijn. B e e k m a n heeft de in het voorgaande omschreven veelzijdige werking van de koggen niet onderkend; immers noch de koggen noch de bannen waren uitsluitend polders: in de Westfriesche organisatie vormden de meerzijdige koggen den bovenbouw boven de evenzeer meerzijdige bannen.

Daar we in Waterland bannen kenden (eerst onlangs opgeheven) n.l. de bannen²⁾ van Purmerland, Landsmeer, Buiksloot, Purmerend, Monnikendam, Ipendam en Watergang, Broek in Waterland, Nieuwendam, Schellingwoude en Ransdorp, is het slechts in overeenstemming met de algemeene Westfriesche organisatie, dat blijkens de overeendracht van het gemeene land van Waterland daar bannen en koggen bestonden. We hadden in dit oud-Westfriesche gebied, dat Holland's graaf eerst in 1282 verwierf (zeven jaren dus slechts voordat de vier West(f)linger ambachten den strijd opgaven), moeilijk anders kunnen verwachten. G o s s e s³⁾ constateerde in Waterland dan ook terecht het bestaan van

1) Beekman II, blz. 1004.

2) De Vries en Schorer blz. 462, e.v.

3) W. en H. blz. 60/61.

de Westfriesche instelling kogge, zonder dat hij zelfs B e e k m a n's misvatting hieromtrent vermeldde.

Een twistpunt levert tenslotte nog het woord „cogscult” op, dat we in eenige vroege Utrechtsche gegevens van 948¹⁾, 949²⁾ en 950³⁾ aantreffen. In het eerste stuk lezen we: „totam piscationem, quam humusque in Amusion et in Almere ad nostrum regale jus habere videbamus, omnemque censum, qui vulgariter cogscult vocatur, hoc nostre auctoritatis precepto ad ecclesiam Sancti Martini”. Leeren we dus uit dit eerste stuk, dat de „cogscult” een koninklijke belasting is, het tweede laat ons naast de „cogscult” nog de andere koninklijke belasting de „huslata” zien: „insuper et tributorum, que huslata et cogscult dicuntur” —, terwijl het derde het reeds bekende feit, dat de „cogscult” een census is, nog eens herhaalt.

V a n L o o n⁴⁾ en N o o r d e w i e r⁵⁾ brachten deze „cogscult” in verband met het heervaartrecht. V a n B e r c k e l⁶⁾ deed dit evenzeer door te zeggen, dat we in de „cogscult” een heervaartdienst moeten zien. Het Middelnederlandsche Woordenboek⁷⁾ sluit bij deze opvatting aan en geeft als omschrijving van „cogscult”: „Het bepaalde aantal roeiers voor een „cogge” te leveren door een gouw”. Waar deze bijzonderheden ineens vandaan komen, zegt het woordenboek niet en waar het niet in de stukken zelf te lezen staat, zullen we deze meening aan latere uitleggers moeten wijten. B e e k m a n⁸⁾ noemt de uitlegging van het Middelnederlandsche Woordenboek „niet zeer juist”.

1) Vanden Bergh I, blz. 22.

2) Vanden Bergh I, blz. 22.

3) Vanden Bergh I, blz. 25.

4) Van Loon „Aloude Regeeringswijze van Holland” II, blz. 176.

5) Noordewier: „Nederduitsche rechtsoudheden”, blz. 148.

6) Van Berckel in Dietsche Waranda V, 338, no. 2.

7) Middel Nederl. Woordenb. III, blz. 1679.

8) Beekman II, blz. 1006.

Gallée¹⁾ vatte in zijn „Vorstudien” „cogscult” als polderlast op. Deze verklaring is in strijd met den tekst, waarin gesproken werd van een „regale jus”, wat de polderlasten nooit zijn.

Beekman²⁾ en Van den Bergh³⁾ meenen in „cogscult” een belasting „voor de vaart en visscherij op het meer (Almere) geheven” te kunnen lezen. Deze quaestie is van belang, daar, als Van Loon, Noordewier, Van Berckel en het Middelnederlandsch Woordenboek gelijk zouden hebben, dit een goede aanvulling zou beteekenen van Gosses' bewijs voor den ouderdom van de koggenheerwaartsverplichting. „Cogscult” gezien als heerwaartsverplichting zou een koninklijk recht kunnen zijn. Of levering van schepen en bemanning als tributium en census gequalificeerd mag worden, schijnt mij twijfelachtig; tenzij aangenomen mag worden, dat deze heerwaartsverplichting in geld werd voldaan, wat, althans later, wel in Westfriesland voorkomt. De opvatting van Beekman en Van den Bergh is het minst aanvechtbaar doch steunt evenzeer op te weinig argumenten.

Tenslotte kunnen we besluiten na deze heerwaartrechtelijke belichting, dat de Westfriesche kogge een district was met een veelzijdige taak, dat tusschen de ambachten en bannen in stond.

In West(f)linge⁴⁾ bestonden blijkens de riantalenlijst van 1347 de volgende koggen: in Houtwoudingher ambacht: 1. Zeecogge (Medenblic, Dues ende Albrechts-

1) Gallée: „Vorstudien zu einem Altniederdeutschen Wörterbuch” Vw. XV en blz. 179.

2) Beekman II, blz. 1006/1007.

3) Van den Bergh: „Middelnederlandsche Geographie”, blz. 53.

4) Vergl. W. en H. blz. 58 aant. 6, waaruit ik naast Beekman II blz. 1003 aanvulling putte of andere namen dan Register E.L. 27, Folio 62 (Alg. Rijksarch.) en het Manuscript Drechterland I, folio 165, mij boden.

dorp), 2. Outwouder cogge, 3. Zijboutskerspel cogge, 4. Wogghenemer cogge; in Drechtingher ambacht: 5. Uijtender cogghe, 6. Scellinchouter cogge, 7. Zwaech cogge, Veenhops cogge; in Nedorpingher ambacht: 9. Scagher cogge, 10. Nedorper cogge; in Gheestmanner ambacht: 11. Langedikercogge en 12. Outdorpercogge.

C. *Het Ambacht.*

In de bronnen van het Friesche recht in andere Friesche streken vinden we als de belangrijkste territoriale indeelingen vermeld gouwen, schoutambten en districten, die verschillende namen dragen en door H e c k als „Unterbezirk” worden gequalificeerd. Het gouw, land, terra, ziet H e c k ¹⁾ als „das oberste Bezirk”. Men heeft veelal de gewoonte om de gouwen voor Frankische graafschappen aan te zien, waardoor men er toe komt de slot-som te trekken, dat de Frankische graafschapsindeeling als een nieuwigheid ook in Friesland ingevoerd is. Deze Friesche graafschappen konden dan door de Frankische, later door de Deutsche vorsten, in leen worden gegeven. Zoowel H e c k ²⁾ als P r i n z ³⁾ en L e d i n g ⁴⁾ hangen deze opvattingen aan. Daar zij echter geen van drieën bewijzen, dat de Frankische graafschapsindeeling geheel afwijkend was van de Angel-Saksische ⁵⁾ bijvoorbeeld, en dat we in Friesland alleen graafschappen aantreffen, die de speciaal Frankische kentrekken hebben, zoo deze bestaan, is de bewering, dat de Frankische graafschaps-

1) Heck, Altfr. Gerichtsverf. blz. 20, 123, e.v.

2) Heck, Altfr. Gerichtsverf. blz. 21.

3) Prinz, Stud. über das Verhältniss Ostfrieslands zu Kaiser u. Reich. Jahrb. der Gesellsch. für bildende Kunst, Emden, V, 2, blz. 1 e.v.

4) Leding, Die Freiheit der Friesen und ihr Bund zu Uppstallbom.

5) Uit de Engelsche juridico-historische litteratuur willen we over dit onderwerp slechts noemen: Consuetudines Kanciae by Charles Sandys, Esq. F.S.A. Historical Introduction to English law and its institutions, by Harold Potter LL. B., Short outline of English legal history by Harold Potter, LL.B.

indeeling in Friesland was ingevoerd, voorbarig. Juist omdat we in Engeland graafschappen vinden, die er toch waarlijk niet door de Franken ingevoerd zijn, rijst het vermoeden, dat het niet onmogelijk zou zijn, dat de Frankische overwinnaars bij een bestaande Friesche indeeling aangesloten hebben. Er is geen reden om aan te nemen, dat de Frankische graafschapsindeeling gloednieuw en afwijkend was; integendeel, de gegevens over andere Germaansche landen toonen veeleer aan, dat de graafschappenorganisatie iets algemeen Germaansch was. Waarschijnlijk is er na de Frankische overwinning iets veranderd aan de bestaande organisatie. Deze bestaande organisatie zal wellicht eenigen invloed ondergaan hebben van het rijk der overwinnaars, maar de invoering van een nieuw systeem, in casu de graafschappenorganisatie is noch waarschijnlijk, noch bewezen.

In Westfriesland vinden we drie pagi, n.l. West(f)linge, Texla en Wiron. Van deze pagi worden later West(f)linge en Texla¹⁾ als graafschappen genoemd. De graafschappen of gouwen waren de grootere lichamen waaronder de ambachten stonden; als zoodanig was een vermelding van deze grootere gebieden hier noodzakelijk, hoewel in de volgende paragraaf het graafschap en zijn positie nader besproken zullen worden.

Een graafschap bestond uit eenige officia, ambachten of ambochten. Ook in andere Friesche gebieden ressorteerden onder een gouw districten, die ieder op zichzelf het ambtsgebied van een schout vormden²⁾. In de Midfriesche bronnen worden zulke districten ban, en in latere bifangh genoemd, in de Friesche Ommelanden is de benaming ombecht. Uit de Westfriesche bronnen van 1289 en later weten we, dat er in West(f)linge officia beston-

1) West(f)linge in Van den Bergh I, blz. 55.

Texla in Van den Bergh I, blz. 40.

2) Heck, Altfr. Gerichtsverf. bz. 23.

den. In een ambtsgebied (officium) moet uit den aard der zaak ook een drager van het ambt (officium) geweest zijn. Op grond van de gegevens met betrekking tot andere Friesche landen waar we schouten vermeld vinden, mogen we aannemen dat in Westfriesland ook een schout voor een gouwvierendeel bestond, hetgeen waarschijnlijk gemaakt wordt door de aanwezigheid van een „scultetus” in Wieringen vóór 1289¹⁾). Hoewel het mogelijk is, dat de benaming van de West(f)linger officia als ambucht of ambocht voor het eerst door den graaf gebruikt zou zijn als benaming voor een bepaald Westfriesch district, waarschijnlijk is dit toch niet. Reeds in 1289 vinden we de Houtwouder „ambucht” genoemd in de vredesovereenkomst van den graaf met „drien verendelen van Houtwouder ambucht”²⁾). In de verzoening van 7 November 1299³⁾) worden de vier West(f)linger ambuchten of ambochten opgesomd als Houtwouderingher ambocht, Nedorpingher ambocht, Drechtingher ambocht en Gheestmanner ambocht. Hoewel we in de Annales Egmundenses⁴⁾) niet den term officium gebruikt vinden, ligt het toch voor de hand, dat met „Fresones de Drechter” de Friezen van Drechtingher ambocht bedoeld zijn, temeer daar er hier geen verwarringsmogelijkheid bestaat met een plaatsnaam Drechter; Lutkedrecht, het latere Avenhorn, kan hier immers niet bedoeld zijn. De plaats in de Annales Egmundenses in verband met hetzelfde onderwerp „Fresones de Nethorp”⁵⁾) doet een soortgelijk vermoeden rijzen, hoewel we hier voorzichtiger moeten zijn, daar we iets verder lezen „Fresones de Winkel et Nethorp”⁶⁾). Winkel

1) Vergelijk n.l. het stuk betreffende Wieringen van 12 Juni 1284, waarin van de scultetus aldaar gesproken wordt. Van Mieris I, 436.

2) Vergel. Van Mieris I en Van den Bergh I.

3) Vergel. Van den Bergh.

4) Oppermann: Fontes Egmundenses.

5) Oppermann: Fontes Egmundenses, blz. 190.

6) Oppermann: Fontes Egmundenses, blz. 191.

en Nethorp zijn, in tegenstelling met Drechter, beide plaatsnamen van nog bestaande plaatsen, n.l. Winkel en Niedorp; we meenen in het midden te mogen laten of hier Oude- dan wel Nieuwe-Niedorp bedoeld is.

In het voorgaande zagen we reeds, dat West(f)linge verdeeld werd in vier officia, ambuchten of ambochten. In het Ommelandsche Friesland vinden we het gouw Hugmerke ¹⁾ evenzeer samengesteld uit vier deelen, n.l. Langewold, Fredewold, Humsterland en Midagsterland. Later maakte Midagsterland zich los van Hugmerke om naar Hunsingo over te gaan. Hier zien we dus, evenals bij West(f)linge het geval was, vier als oorspronkelijk getal van de officia of ombechten van Hugmerke. In Oostfriesland wordt voor de deelen van de gouwen de benaming Vierendeel gebruikt, namelijk fiardandel en quadrans ²⁾. In Oostfriesland was evenals in de Friesche Ommelanden de gewone indeeling van de gouwen in vier districten gebruikelijk. In Midfriesland zijn de aantallen der gowdeelen (later grietenijen) ³⁾ (andere benamingen werden reeds genoemd, t.w. ban en bifangh) vijf, drie en twee. In dit gedeelte van Friesland was dus geen gelijkvormigheid. Als Heck zegt, dat de indeeling in vieren de normale gouwverdeling geweest moet zijn op grond van de Oostfriesche verhoudingen ⁴⁾ is dit dus in overeenstemming met de vermelde gegevens voor West(f)linge; men vindt er Heck's uitspraak bevestigd in de vier West(f)linger officia ambuchten of ambochten.

1) Heck, *Altfries. Gerichtsverf.* blz. 123—124.

2) Heck, *Altfries. Gerichtsverf.* blz. 126; Heck noteert hier:

26. *Fiardandel* ist ständiger Ausdruck in den Rechtsquellen Rüstingens und des Brokmerlandes.

27. *Findet* (quadrans) sich in Rüstingens 1210, *Brem. Urkb.* I.N. 120, 1310. *Ehrentraut II.* S. 419, 20, vgl. S. 267, 1314, aa. O.S. 434 und sonst. In *Harlingen* 1237. *Fr. N.* 23.

3) Heck, *Altfr. Gerichtsverf.* blz. 127.

4) Heck, *Altfr. Gerichtsverf.* blz. 127.

Schröder¹⁾ meende, dat de Friezen slechts gouw-gerechten kenden en geen honderdschapsdingen gehad zouden hebben. Heck²⁾ heeft hiertegen stelling genomen, klaarblijkelijk minder om te bewijzen, dat er naast de gowgerechten nog andere gerechten waren, dan wel om de aanwezigheid van honderdschapsdingen aan te toonen. Heck voerde althans een bewijsvoering, waaruit blijkt dat er del-, fiardandel-, ombechtsgerechten bestonden, die hij niet slechts vergelijkt met de Frankische honderdschapsdingen, maar waarbij hij tenslotte nog verklaart, dat dit instituut ook door de Franken ingevoerd zou zijn³⁾. Zijn bewijsvoering kunnen we weder niet aannemen. Eerst zou er bewezen moeten worden, dat er in het vóór-Frankische Friesland iets dergelijks niet bestond. Het zou ook hier weder reeds voldoende geacht kunnen worden, indien bewezen zou zijn, dat de honderdschapsdingen uitsluitend Frankisch waren, en niet b.v. even goed in de Angel-Saksische streken bekend waren. Er zou dus bewezen moeten worden, dat de Frankische organisatie werkelijk essentieel afwijkend was van die in andere Germaansche landen, en dat deze Frankische organisatie als iets nieuws in Friesland ingevoerd werd. Er zou dan ook bewezen moeten worden, dat er van aansluiting aan en beïnvloeding van bestaande Friesche instituten geen sprake was. Dit bewijs heeft Heck niet geleverd. Zijn bewering, dat de benaming der districten niet oorspronkelijk Friesch was, is evenmin overtuigend⁴⁾ als die, dat de indeeling door „eine Centralgewalt nach bewusstem Plane” geschapen zou zijn.

In de gouw-vierendeelen vinden we in de andere Friesche gebieden de villa, ga, burar of burskip, ham-

1) Schröder, Gesetzesprecheramt und Priesterthum bei den Germanen i.d. Zeits. d. Savigny-Stiftung, Germ. Abth. 4, blz. 221; verder ook: Schröder, Deutsche Rechtsgeschichte, blz. 168.

2) Heck, Altfr. Gerichtsverf. blz. 20.

3) Heck, Altfr. Gerichtsverf. blz. 407, e.v.

4) Heck, Altfr. Gerichtsverf. blz. 406.

merk, liudgarda ¹⁾). Van deze benamingen treffen we in Westfriesland villa en ga aan, naast banne, doch hoe hun verhouding is ten opzichte van de officiumvierendeelen of koggen is niet geheel duidelijk. In ieder geval weten we voor latere tijden zeker, dat een kogge eenige bannen omvatte. De officiumvierendeelen leerden we voor het eerst kennen in de vredesovereenkomst tusschen den graaf en de Houtwouder ambucht, waaruit blijkt, dat dit ambucht of ambocht verdeeld was in vier verendeelen, welke vier onder-districten voornamelijk belicht als koggen in de Westfriesche rechtsgeschiedenis hun rol spelen.

Ook hier treffen we weder een verdeeling in vieren aan. Ook in de andere Friesche landen kwam een onderverdeeling van de officia voor in onderdistricten, welke onderdistricten evenals de koggen een aantal bannen of buurschappen omvatten. Deze onderdistricten vielen in de andere Friesche districten uiteen in genealogische groepen, naar H e c k mededeelt ²⁾). Het is mogelijk, dat dit voor deze andere gebieden bewijsbaar is, vergelijk hiertoe ook V a n A p e l d o o r n ³⁾), doch in Westfriesland is een dergelijke toestand mij niet voldoende bewijsbaar gebleken.

Nu zegt dit niet, dat dit verschijnsel in Westfriesland niet bestaan zou hebben; het wil slechts zeggen, dat het mij niet mogelijk was met het mij bekende materiaal voldoende zekerheid te verkrijgen. Daar het voor de andere Frieslanden moeilijk is zich een helder beeld te vormen van de onderdistricten, al weten we er dan ook van, dat ze evenals de Westfriesche officiumvierendeelen een aantal buurschappen (Westfriesch: bannen) omvatten, dienen we toch voorzichtig te zijn. Is

1) H e c k, Altfr. Gerichtsverf. blz. 27 en 131.

2) H e c k, Altfr. Gerichtsverf. blz. 27.

3) V a n A p e l d o o r n: De hist. ontwikkeling van het grondbezit in Friesland, blz. 199—200.

inderdaad H e c k's¹⁾ bewering juist, dat het gogerecht het gerecht was voor het onderdistrict, dan zou bij gelijkheid van Westfriesche en andere Friesche toestanden, het gading een vierendeel-ding oftewel een kogge-ding geweest moeten zijn. Het is zeker niet onmogelijk, dat dit de oorspronkelijke staat van zaken geweest is, doch de latere gegevens over het gading schilderen ons een ander beeld. Het gading was een ding der geërfden in de Westfriesche steden, zoowel ommuurd als open. Deze Westfriesche steden omvatten dan nu eens één banne, dan weer twee, dan weer bv. drie en een halve²⁾ enz., maar dat ze juist één vierendeel omvatten zouden, is mij niet bekend. Nu is het mogelijk, dat het gading van gebied veranderd is, in casu van vierendeelding tot bandeding is geworden. Indien dit zoo is, moet echter erkend worden, dat het bewijs daartoe tot op dit tijdstip ontbreekt. H e c k noemt de Midfriesche onderdistricten ga. Op grond van de door hem aangevoerde plaatsen³⁾ kan wel besloten worden, dat ga en menth synoniem zijn, doch het is bezwaarlijk er in te lezen, dat het onderdistrict ga geheeten zou hebben. Wel blijkt uit allerlei vormen, dat niet onwaarschijnlijk is, dat het in deze plaatsen vermelde gaynriucht hetzelfde is als het Westfriesche gading, doch is H e c k's voorstelling van zaken juist, dan zouden we moeten krijgen ga=onderdistrict=vierendeel=kogge en

1) H e c k, Altfr. Gerichtsverf. bl. 30 e.v.

2) bv. De stede Schellinkhout omvatte één banne.

De stede Wijdenes en Oosterbeek omvatte twee bannen.

De stede Abbekerk omvatte drie en een halve banne.

3) H e c k, Altfr. Gerichtsverf. blz. 129. Heck noteert hier:

49. Vgl. z. B. Rq. S. 502, 25; datter nen eehera buta zyn ayna gae may nen hliene duaene; ferner den Eid des eehera, disse menth jef gae riucht riuchten, Rq. S. 489, 21; den Eid der atthen, da i' hold se iouwe gaynriuchtis rede -hwer in jouwe gae breyn wonda fiochtes werdith, Rq. S. 491, 15, 23, 510, 13, 513, 29, 30, u.a.

In deze notitie toont Heck weliswaar aan, dat de benaming ga voor een bepaald territorium voorkomt, doch niet dat dit gaterritorium gelijk is aan een vierdedeel van een ambacht.

dit kan, althans voor Westfriesland, niet aannemelijk gemaakt worden. Zooals reeds in het voorgaande gezegd werd, vond men in de Westfriesche officia gaën (uit gading, ghawech, etc. te leeren) evenals bannen en villae, maar een gelijkheid tusschen deze en de vierendeelen is voor Westfriesland onbewijsbaar. Als men aanneemt: ban is het gebied, waar iemand heeft te bannen, dan zou het kunnen zijn, dat bij aanwezigheid van zulk een functionaris voor een vierendeelterritorium, men een kogge een ban zou kunnen noemen, evenals dit bij een officium mogelijk is (hier officium dus in den zin van Westfriesch ambucht of ambocht te lezen), doch dit is dan tevens een gereede mogelijkheid om een gansche vloot van vergisingen binnen te loodsen. Het is mogelijk, dat H e c k nog meer overwegingen heeft doen gelden dan zijn zwakke bewijsplaatsen om de onderdistricten van de deelen, ombechten, fiardandels van een gouw als gaën aan te duiden, uit zijn werk blijkt dit echter niet.

De benaming, die we in Rüstringen vinden voor een verendel van een gouw is, zooals reeds werd gezegd, fiardandel. In 1327 vinden we daar kerspel en fiarndel voor eenzelfde territorium gebruikt ¹⁾. H e c k leest hierin kerspel is fiarndel, dus een vierde deel van een gouw. Misschien is het niet geheel uitgesloten, dat we hier zouden mogen lezen kerspel=fiarndel=vierde deel van een officium of een kwartgouw = éénzestiende deel van een gouw. Dit zou dan in overeenstemming zijn met de Westfriesche benaming verendel (de kogge) voor een vierde deel van een officium, ambucht of ambocht, welk officium zelf weder een vierde deel van het gouw West(f)linge zou moeten zijn.

Al vinden we in de Westfriesche ambachten villae, bannen en vierendeelen, toch is naast een vermelding van de bannen niet immer een aanduiding van de vierendeelen.

1) Von Richthofen: Fries. Rechtsquellen, blz. 544.

len opgenomen. We vinden in het stuk, waarin de cives Westfrisiae gemachtigden zenden naar de Curia Trajectensis van 1289¹⁾ betreffende de Geestmerambacht simpel een opsomming van bannen (het is zelfs de vraag of die allemaal genoemd zijn), die in dit officium gelegen waren. We lezen daar „universitatis civium manentium in Vrolen, Outorpe, etc.". In hetzelfde stuk zien we, dat het Drechtingher ambocht dit niet doet, evenmin als het Houtwoudingher ambocht. Van de beide laatsten lezen we eenvoudig: „universitatis omnium manentium in Drachterland" en „civium officii de Hoechouwoude". Uit dit feit mogen we echter niet tot een verschil besluiten tusschen de Drechtingher en Houtwoudingher ambochten eenerzijds en de Nedorpingher en Gheestmanner ambochten anderzijds.

De koggenindeeling in vieren is in de Geestmerambacht in dezen tijd niet zoo duidelijk als die in Drechterland en in het Overleeker ambacht (een andere naam voor het Houtwouderambacht) was. De laatste twee hadden reeds in den tijd, waarvan ons de eerste stukken bekend zijn, vier vierendeelen of koggen. Voor de Gheestmanner ambocht (nu Geestmerambacht) is zij niet zoo duidelijk. In de riemtalenlijst van 1357²⁾ vinden we de Langdijcker cogge -Outdorp ende Oeterleec, Nieuwelant ende Enigheburch coggen ende Valckencogge. Of we hier nu moeten begrijpen, dat er vier dan wel drie koggen en Valckencogge bedoeld zijn, is niet duidelijk. B e e k m a n³⁾ meent, dat er geen Valckencogge bestaan heeft en dat een plaats, waarin deze vermeld wordt, te wijten is aan een schrijffout of om juist te zijn aan een „onjuist afschrift". Is B e e k m a n's veronderstelling juist, dan zouden we hier dus met drie koggen te maken hebben.

1) Van Mieris I.

2) Register E.L. 27 Algemeen Rijksarchief.

3) B e e k m a n: Dijk- en Waterschapsrecht II, onder kogge.

Hebben we in het voorgaande gezien, dat de gouwindeeling in vieren in West(f)linge bestond, waarvan elk vierendeel (ambucht) dan weer in vier vierendeelen verdeeld werd (Drechterland en Overleekerambacht regelmatig, Nedorperambacht onregelmatig en Geestmerambacht misschien onregelmatig), dan blijft nog de vraag over, of er ook vierdedeelen van een ambachtsvierendeel of koggen bestaan hebben. Een aanwijzing in die richting schijnt te zijn, dat de Houtwoudingher of Overleeker ambacht (nu ambacht van de Vier Noorder Koggen genaamd), zestien bannen omvat¹⁾. Doch dit klopt weer niet met de Overleeker koggenverdeeling; tenminste tegenwoordig heeft de Medemblikker kogge vijf bannen, de Hoogwouder kogge vier, de Wognummer kogge twee en de Middelkogge zes. Drechterland heeft drie en twintig bannen en alleen zijn Oosterkogge en Zuiderkogge hebben vier bannen. In verband met de genoemde vierendeelen en in verband met het feit, dat ook de bannen verdeeld waren in vierendeelen of kwartieren²⁾, terwijl ook van een fiertel van een hoeve d.w.z. vier morgen, gesproken werd³⁾ zou het wel aannemelijk zijn, dat ook de koggen, althans in beginsel, in vier onderdeelen verdeeld waren; zekerheid kon op grond van het benutte materiaal op dit punt niet verkregen worden.

Dat de gouwen in principe zelf weer vierendeelen waren van een grootere eenheid is evenmin vast te stellen; in verband met het behandelde zou het echter niet onwaarschijnlijk lijken.

Ter vergelijking met de oud-Westfriesche gebieden Kennemerland en Waterland mag opgemerkt worden,

1) De Vries en Schorer: De zee-weringen en waterschappen in Noord-Holland.

2) Vergel. Beekman: Dijk- en Waterschapsrecht I en De Vries: Dijks- en Molenbestuur. Vergel. ook bijlage I waar we de homanschappen genoemd vinden.

3) Vergel. Beekman: Dijk- en Waterschapsrecht II, onder vierendeel.

dat we daar de dorpsviereendeelen of kwartieren evenzeer als de hoeveviereendeelen aantreffen.

D. *Het go.*

In de vorige paragraaf werd reeds het eigenaardige verschijnsel besproken, dat men bij velen de gewoonte aantreft, de in de Friesche landen voorkomende graafschapsindeeling als een gevolg van invoering ervan door den „Frankischen” koning te beschouwen; thans mag dit punt terzijde gelaten worden ¹⁾.

Het in 1289 door de Hollanders overwonnen Westfriesche gebied omvatte drie territoiren, t.w. Wiron, Texla en Westflinge. In den blaffert van de Friesche goederen van de abdij Fulda vinden we Wiron als pagus vermeld ²⁾. Later verschijnt Wiron niet weer als graafschap, wat echter wel het geval is met Texla. In de achtste eeuw wordt Texla als pagus ³⁾ genoemd en in 985 vinden we het als graafschap ⁴⁾ terug. West(f)linge vinden we als graafschap in een oorkonde van 30 April 1064 ⁵⁾. Von Richthofen ⁶⁾ vermeldt Wiron als gouw naast Texla en West(f)linge zonder meer op grond van eenige plaatsen, uit de Annales Egmundani van 1184, waar gesproken wordt van „Fresonibus de Wiring et Texla” ⁷⁾ en uit een oorkonde van 1184 „communitas

1) Vergel. blz. 32/33.

2) Van den Bergh: „Oorkondenboek I, p. „Ego Geiltrud traditi ad monasterium sci Bon. omnem proprietatem meam in agris siluis et de pratis ad XX carradas feni. in loco nuncupato Wictulfingafurt in pago Wironi et celti(?)”. Deze aantekening is omstreeks uit het einde van de 8ste eeuw. We zien Geiltrud als bezitster van waarschijnlijk in hemrikverband liggende landerijen.

3) Van den Bergh: „Oorkondenboek” I, 8, 9.

4) Van den Bergh: „Oorkondenboek” I, 40.

5) Muller: „Het oudste cartularium van het Sticht Utrecht”.

6) Von Richthofen: „Untersuchungen” II, Bd. 2, blz. 1320 en Von Richthofen: „Untersuchungen” II, Bd. 1, blz. 91.

7) Vergel. Oppermann: „Fontes Egmundenses” blz. 184.

insulae, quae Wiringia vocatur in Westfrisia" ¹⁾). Dit, gevoegd bij de zinsnede uit den blaffert van de goederenlijst van Fulda „Wictulfingafurt in pago Wiron", is zeker voldoende om Wiron als pagus van Westfriesland te doen kennen, doch dat deze pagus Wiron bovendien een graafschap geweest is, valt niet te bewijzen, in tegenstelling dus met Texla en West(f)linge. Hoe de positie van den pagus Wiron geweest zou zijn, als het geen graafschap was, is niet uit te maken; het is niet te bewijzen, dat het een graafschap was, en evenmin, dat dit niet het geval was. Het is niet onwaarschijnlijk, dat Wiron schade heeft geleden van de zee ²⁾, want in de riementalenlijst van 1357 ³⁾ vinden we Wieringen als één kogge vermeld; we lezen, dat de „Cogghe van Wieringerlandt" voor 32 riemen stond aangeteekend, wat dus een even groot bedrag is als waarop de Langedijker cogge, de Scagher cogge, Wijtender cogge, Wogghenemer cogge en Oudwouder cogge genoteerd stonden. Ook het feit, dat Wieringen later onder het Westerbalkjuwschap ⁴⁾ behoorde, doet de mogelijkheid aan de hand, dat dit overblijfsel van den pagus Wiron reeds eerder bij het gebied van West(f)linge werd gerekend. Dat Wieringen een afzonderlijken vrede afsloot korten tijd voor 1289 ⁵⁾ doet aan deze mogelijkheid niets af, daar immers ook de ambachten van West(f)linge afzonderlijk vredesverdragen met den Hollandschen graaf aangingen ⁶⁾. Daar we

1) Schwartzenberg I, blz. 121.

2) Over de schade daardoor aan de Westfriesche gouwen aangericht schrijft Pols I, blz. XIII, XIV; Braat: „De archaeologie van de Wieringermeer", vooral de hoofdstukken I en III; De Jong: „Westfryslân" vooral blz. 9—12.

3) Register E.L. 27, fol. 62, Alg. Rijksarchief.

4) Vergel. bv. Pols I, blz. XV en Pols I, blz. 133 e.v.

5) In 1284. Blijkt o.a. uit Van Micris II, no. 504 en Schwartzenberg I, blz. 121.

6) Vergel. Pols I, blz. XIV en XV. Het vredesverdrag van de Nedorpingher ambacht is te vinden in Register Philippus B, fol. 175 verso en gedrukt bij Van den Bergh (II).

West(f)linge, voor zijn optreden als graafschap niet als pagus genoemd vinden, zou ook het vermoeden kunnen rijzen, dat reeds van ouds Wiron en West(f)linge één gebied uitmaakten, dat eerst den naam Wiron voerde als benaming voor het geheel en later dien van West(f)linge. Hiertegen pleit de opsomming in de belofte van getrouwheid aan den graaf van Holland van 26 Februari 1309¹⁾, waarin naast de Friezen van de vier ambachten, die van „Tessele ende van Wieringerlandt” uitdrukkelijk worden genoemd. West(f)linge is de benaming van het vaste land ten oosten van de Rekere²⁾, het land dus van de vier ambachten, waarvan nergens blijkt, dat de insulae Texla en Wiron eronder behoorden, althans niet vóór 1289. Hoewel de verhouding Wiron-West(f)linge niet geheel duidelijk is, meenen we goed te doen ons toch voorloopig aan te sluiten bij Von Richthofen's opvatting, dat er drie Westfriesche gouwen waren en wel West(f)linge, Texla en Wiron. De andere Westfriesche gouwen, die Von Richthofen verder nog noemt, kunnen hier terzijde blijven, daar zij buiten het in 1289 veroverde gebied vallen.

De beide Westfriesche graafschappen Texla en West(f)linge, die vèr voor 1289 genoemd worden, pasten évenals de andere Friesche graafschappen in de Friesche graafschapsorganisatie. Voorbeelden van Friesche graafschappen³⁾ buiten Westfriesland vormden Osterga⁴⁾, Sutrachi⁵⁾, Hunusga⁶⁾, Merme⁷⁾, Fivelga⁸⁾ en Hug-

1) Van Mieris II.

2) Von Richthofen: „Untersuchungen” II, Bd. 1, blz. 96.

3) Vergel. Fockema Andreae IVe bundel, blz. 40/42.

4) Osterga is Oostergoo en lag in Midfriesland. Vergel. Von Richthofen „Unters.” II, Bd. 2., blz. 1320.

5) Sutrachi wordt bij Von Richthofen „Unters.” II, Bd. 2, blz. 1320 Suthergo genoemd en lag in Midfriesland.

6) Hunusga (anders Hunergowe) lag in de Friesche ommelanden van Groningen.

7) Merme (Marne) lag in de Friesche ommelanden van Groningen.

8) Fivelga is Fivelgo en lag in de Friesche ommelanden van Groningen.

merchi¹⁾). Voor Midfriesland is het zgn. schoutenrecht een wetenswaardige bron voor de positie van den graaf in de Midfriesche graafschappen²⁾). Het schoutenrecht wordt door Steller als waarschijnlijk de vroegste opteekening³⁾ van het Friesche recht beschouwd, afgezien van de Lex Frisionum⁴⁾). Steller maakt aannemelijk, dat het in het zgn. schoutenrecht beschreven recht tot in de 11de eeuw teruggrijpt⁵⁾). De Westfriesche graafschappen vóór 1289 leeren wij voor een belangrijk deel kennen uit de nog bestaande oorkonden, die ons in staat stellen om ons een beeld te vormen van deze Friesche instituten. Het was in de Friesche landen gebruikelijk, dat er graafschappen bestonden en in dit opzicht vormde het Westfriesland van vóór 1289 dan ook geen uitzondering.

Over de Westfriesche graafschappen vinden we, zooals reeds gezegd werd, in de oorkonden verschillende gegevens. Het eerste stuk, dat hiervoor van belang is, is een oorkonde van 26 Juni 985. Graaf Ansfried⁶⁾ die later bisschop van Utrecht werd, krijgt hierbij van keizer Otto „in proprium portionem thelonei, monete et census, quam ipse nostra concessione in villa que dicitur Medemelacha ad regium jus legaliter respicientem hactenus in beneficium tenuit, et quicquid in comitatu Frisie vocato nostra dinoscitur beneficia in aliquibus hucusque usibus habuisse” etc.

De villa Medemelacha zullen we nog even terzijde laten om haar op blz. 51 nader te behandelen. Het belangrijke in deze passage is, dat hier gesproken wordt van het Friesche graafschap, waarin Medemelacha gele-

1) Hugmerchi (Hugmerke) lag in de Friesche ommelanden van Groningen.

2) In Steller: „Das altwestfriesische Schulzenrecht”.

3) Steller: Schulzenrecht, blz. 5.

4) Von Richthofen: „De Lex Frisionum”.

5) Steller: „Schulzenrecht”, blz. 5.

6) Muller: „Oorkondenboek van het Sticht Utrecht”.

gen was. Medemelacha lag op het vaste land van Westfriesland dus in het graafschap West(f)linge.

Kort na 26 Juni vinden we reeds op 25 Augustus daar-aanvolgende een ander stuk over de Westfriesche graafschappen. In deze oorkonde van 25 Augustus 985 ¹⁾ geeft keizer Otto aan graaf Dirk „in proprium” wat deze voordien reeds hield als „beneficium” tusschen de beide rivieren Medemelacha en Chinnelesara gemarchi. De Medemelacha is de huidige Kromme Leek ²⁾, die langs den Zwaagdijk naar Medemblik loopt. De Chinnelesara gemarchi is volgens de verklaring van Von Richthofen de grensrivier van het gouw Kennemerland ³⁾. Het tusschen deze beide stroomen liggende gebied van West(f)linge omvatte het Geestmerambacht, het Nedorpingher ambacht en de Houtwoudingher ambacht. In groote trekken vinden we dus hier reeds een soortgelijke verdeling van West(f)linge als die, welke een drie honderd jaren later bij de invoering van het Westfriesche Ooster- en Westerbaljuwschap zou plaats vinden. Dan is echter de plaatsing van het Houtwoudingher ambacht anders. Dit laatste zou bij de baljuwschapsinvoering niet tot het westelijke baljuwschap gerekend worden, doch bij het oostelijke, dat verder nog Drechterland omvatte ⁴⁾ In 985 hoorde de Houtwoudingher ambacht echter wel tot het westelijke gedeelte van West(f)linge, daar het ten westen van de Kromme Leek gelegen was. Hieruit zien we dus, dat door deze schenking de graaf van Holland koninklijke rechten verkregen had in drie vierde van West(f)linge. Het is aan de hand van dit laatste stuk wel duidelijk, dat we in het eerste van 26 Juni 985 moeten

1) Oppermann: „Fontes Egmundenses” blz. 218.

2) Oppermann: „Fontes Egmundenses” blz. 286.

3) Von Richthofen: „Untersuchungen” III, blz. 45 en 114. Den loop van de Chinnelesara gemarchi kunnen we ons denken ter hoogte van de Zijpe of de Rekere (zie De Jong: Westfryslân blz. 16).

4) Zie Pols I, blz. 133.

lezen, dat graaf Ansfried in het vierde gedeelte, dat niet aan graaf Dirk kwam, koninklijke rechten verkreeg, m.a.w. van Drechter ambacht¹⁾. Tot deze gevolgtrekking kwam ook reeds De Jong, die tevens opmerkt, dat op deze schenking ook wel de aanspraken van het Sticht op West(f)linge berust zullen hebben. Hoe dit ook zij, de Hollandsche graaf bleef niet lang in het bezit van zijne rechten in het westelijk gedeelte van West(f)linge. Spoedig kwamen de Westfriezen in verzet, wat tot een strijd tusschen Holland en Westfriesland aanleiding gaf en waarover we bij Stoke²⁾ het een en ander kunnen vinden. De tocht van graaf Arnoud van Holland om de Westfriezen te tuchtigen in 993 nam een voor den graaf slechte wending, daar deze op de Winkelmade sneuvelde.

Hierna is de strijd tusschen Holland en Westfriesland aan de orde van den dag en misschien moeten we het besluit van keizer Hendrik IV, in verband hiermede, zien als een poging van zijne zijde om de moeilijkheden te doen eindigen. Op 30 April 1064³⁾ gaf de keizer West(f)linge aan den bisschop van Utrecht de rechter van den Hollandschen graaf, wat intusschen voor dezen allesbehalve aanleiding was om zijne aanspraken op Westfriesland op te geven. In 1074⁴⁾ vinden we Holland en Westfriesland weder tegenover elkaar staan en is de krijgskans voor een luttele spanne tijds aan de zijde van Westfriesland's tegenstander geweest. Bisschop Willem ontving bij de oorkonde van 1064 van den keizer „comitatum omnem in Westflinge et circa horas Reni”, dat graaf Dirk had, „cum omnibus, ad bannum regium pertinentibus, universisque ad eundem comitatum respicientibus” en bovendien de „abbatia Ekmunde”.

1) De Jong „Westfryslân, blz. 16/17.

2) Melis Stoke: Rijkroniek.

3) Muller: „Het oudste cartularium van het Sticht Utrecht”.

4) Melis Stoke: Rijkroniek.

In de oorkonde van 1118¹⁾ van de schenking van de kerk in Medemblik door Godebaldus bisschop van Utrecht aan de St. Maartenskerk te Utrecht wordt uit den aard der zaak van „Occidentali Fresia” gesproken. Het geschonkene zelf omschrijft zij als „ecclesiam quamdam in Occidentali Fresia in villa, que Medenblec vocatur, cum omnibus suis appendiciis et censu, ad cameram episcopalem pertinente, et circatu et oblationibus utilitati fratrum”, etc. Het is opmerkenswaardig, dat hier van „occidentali Fresia” wordt gesproken, terwijl de gangbare benaming van Westfriesland bij de Hollanders vrijwel uitsluitend en tot in de 15de eeuw alleen Friesland was²⁾. Na de verovering van 1289 noemden de graven van Holland zich dan ook heer van Friesland, zonder dat zij het naderbepalende „west” noodig achtten³⁾. Van den Frieschen gezichtshoek uit bezien was Westfriesland uiteraard de juiste benaming, daar dit het uiterste gebied in het westen van Friesland was, maar van Hollandsch standpunt was reeds de benaming Friesland voldoende. Ook in de lijst van voorrechten door bisschop Godebald „pie memorie” aan den proost van Westfriesland gegeven, vinden we den term „Westvrisie” gebruikt. „Pie memorie” leert ons, dat deze lijst na 1127⁴⁾, het sterfjaar van den bisschop, is opgesteld. „Westvrisie” of „Occidentali Fresia” omvatte de gezamenlijke Westfriesche graafschappen, welke terminologie dus overeenstemt met die van de belofte van trouw van 1309⁵⁾, waarin staat „van Drechterlant, van Houtwouder ambocht, van

1) Joosting: De proostdij van Westfriesland, blz. 21.

2) Een voorbeeld van de tallooze malen, dat dit voorkomt moge zijn het opschrift van de riemtalenlijst van 1357 dat luidt: „Dit sijn die rieme in Vrieslandt”, Register E.L. 27, blz. 62 R.A.

3) Vergel. bv. de oorkonde van 22 December 1298(99) over de slechting van dijken in „hooge Houtwoudt Ambacht en Drechterlandt”, waarin de graaf zich noemt „Heere van Vrieslandt”, Van Mieris I.

4) Oorkondenboek van Utrecht, nr. 291.

5) Van Mieris II.

Nieuwedorpe, van den Langedicke, van Tessele ende van Wieringerlant, ende daer toe gemeenlicke alle die van Westvrieslant”.

In de oorkonde van 26 Juli 985 werd gesproken van het graafschap Friesland; in overeenstemming met de oorkonde van 1165 ¹⁾). Dit laatste stuk houdt een „ordinacio” in van keizer Frederik Barbarossa over het graafschap Friesland tusschen den bisschop van Utrecht en den graaf van Holland. In verband met de oorkonde van 1074 en de jaren van strijd, waarin de Hollandsche graaf zijne aanspraken op Westfriesland niet wilde opgeven, niettegenstaande de bisschop alle rechten op Westfriesland's graafschap West(f)linge, ook die de graaf van Holland gehad had, bij dit stuk verkreeg, wordt deze oorkonde begrijpelijk. De strijd zou met deze beslissing van keizer Frederik Barbarossa tot een einde komen door de instelling van eene gemeenschappelijke heerlijkheid van den Hollandschen graaf en den Utrechtschen bisschop over dit graafschap Friesland. De terminologie „graafschap Friesland” heeft al heel wat verwarring teweeg gebracht, daar men in dit graafschap Friesland Midfriesland meende te zien; vermoedelijk doordat men de politieke geschiedenis van Westfriesland niet voldoende kende, maakte men zich op dit punt geen juiste voorstelling en was deze verkeerde voorstelling wel begrijpelijk, hoewel ze natuurlijk er niet toe heeft bijgedragen, dat men een juist begrip van de Friesche rechts-geschiedenis kreeg.

Van de verschillende beoefenaars van het Friesche recht, die aan Midfriesland dachten, noem ik slechts Fockema Andreae ²⁾); hoewel hij ook enkele deelen van de Westfriesche rechtsgeschiedenis behandelde, werd hij niet getroffen door de gelijkheid van de bepalingen

1) Muller: „Het oudste cartularium van het Sticht Utrecht”.

2) Fockema Andreae IVe bundel, blz. 58.

over het graafding („*justicias comitatus*”) ¹⁾ in dit stuk en de graafdingsbepalingen in de beide landrechten van Westfriesland (Vergel. Hoofdst. VII § 2). De Jong ²⁾ was de eerste, die op deze misvatting wees en naast de verklaring in verband met den politieken toestand in Westfriesland, waarbij dit stuk zoo goed aansluit (evenzeer in zijn gevolgen) bovendien de omstandigheid noemt, dat sedert er van geen *ducatus Frisiae* meer sprake is, altijd de Midfriesche gebieden *Oostergo* en *Westergo* afzonderlijk genoemd worden. Blijkens andere stukken weten we, dat voor Westfriesland of voor Westfriesche gebieden de benaming graafschap Friesland voorkwam. Zodoende kan in dit geval, waarin we te maken hebben met het graafschap Friesland, hieronder niet anders dan Westfriesland verstaan worden.

In 1166 vinden we in Schagen een Hollandsche bezetting ³⁾, wat, zooals ook De Jong overweegt, misschien een gevolg was van deze „*ordinacio*” van keizer Frederik. Deze bezetting werd door de Westfriezen verslagen en daarmee was meteen de strijd tusschen Holland en Westfriesland weder in vollen gang. In het stuk van keizer Frederik werd Westfriesland niet in deelen verdeeld, waarvan de bisschop het eene deel had om zijn grafelijk gezag uit te oefenen en de graaf van Holland het andere, zooals in het stuk van Augustus 985 het geval geweest was. In deze „*ordinacio*” werd bepaald, dat beiden tezamen voor het geheele gebied het grafelijke gezag moesten uitoefenen, wat dus een verkleining van de door den bisschop in 1064 verworven rechten op het geheele gebied inhield ten bate van den Hollandschen graaf. In één opzicht zijn de stukken van 985 en 1165 volkomen gelijk, n.l. in hun gevolgen. De gevolgen waren

1) „*Exercebit comes eorum judicia et justicias comitatus*”.

2) De Jong: „*Westfryslân*”, blz. 17.

3) Melis Stoke: *Rijmkroniek*.

een opnieuw oplaaien van den strijd tusschen Holland en Westfriesland.

In de lijst van goederen van de St. Maartenskerk ¹⁾ te Utrecht van 777—866 vinden we eenige aantekeningen, die voor Westfriesland van belang zijn. Er staat nog meer in, dat van waarde is voor het toenmalige Westfriesland tusschen Sinkfal en Vlie, maar uit de aanwezige gegevens betreffende het gansche gebied hebben we slechts die eruit genomen, die betrekking hebben op het Westfriesland van de drie gouwen.

De eerste aantekeningen over Texle en Uuiron geven een beeld dat zonder vergelijking met andere gegevens onduidelijk is. We lezen daar: „In Texle tertia pars sancti Martini; in Uuiron due partes tocius terre sancti Martini, cum ecclesiis utriusque terre”. Hierdoor zou men de verkeerde voorstelling kunnen krijgen, dat Texle voor een derde en Uuiron voor twee „partes” van het geheele gebied tot de St. Maartenskerk zou behoord hebben. Met de daaropvolgende aantekening kunnen we reeds een helderder beeld vormen van de juiste verhouding. „De Uuiron in Aluitlo mansum dominicatum cum terra salaricia sancti Martini; cum servis in eadem villa commanentibus” etc. (dan volgen de namen). De verhouding wordt echter geheel duidelijk in een andere aantekening over Tlex, waarin het reeds genoemde derde deel nader omschreven wordt. De aantekening luidt: „In Tlex ecclesie omnes sancti Martini, et tocius terre, que ad regem pertinebat, tertia pars sancti Martini, et tocius terre, que ad regem pertinebat, tertia pars sancti Martini, *exceptis aliis terris, quas Christifideles tradiderunt ob sui amorem*”. Opmerkenswaard is bovendien nog, dat Texla hier reeds als „insula Texlae” genoemd wordt. Hier zien we dus, hoe we „tocius terre” moeten

1) Muller: „Oorkondenboek van Utrecht”, nr. 49.

verstaan, n.l. als koningsland. Van het koninklijke land in Texla had de St. Maartenskerk een derde en van dat in Uuiron twee derde. We zien dus, dat naast de andere landbezitters ook de koning in Texla land had.

In verband met deze gegevens is ook weder de oorkonde van 26 Juni 985 van belang. Hier wordt immers van een villa gesproken, waarin de koning zekere rechten had. Hierin wordt gezegd, dat graaf Ansfried van den keizer verkrijgt „in proprium portionem thelonei, moneti et census quam ipse nostra concessione in villa que dicitur Medemelacha ad regium jus legaliter respicientem hactenus in beneficium tenuit”. We hebben dus in Texla en in Wiron koninklijk land en in West(f)linge andere koninklijke rechten gevonden.

In de oorkonde van Frederik Barbarossa van 1165 vinden we bepaald, dat de graaf van Holland en de bisschop van Utrecht zullen deelen de „redditus curtium ad comitatum pertinentium et omnia commoda et emolumenta”. De opbrengsten van de curtes worden genoemd, wat bewijst, dat hier sprake is van curtes waarover de keizer kon beschikken en in dit geval aan graaf en bisschop gaf; in Westfriesland bestonden dus curtes of hoven. Misschien zou men ook aan Wijdenes kunnen denken, omdat we daar na 1289 hofland ¹⁾ vinden, dat door den graaf verleend wordt.

E. *Westfriesland in zijn geheel.*

Westfriesland in zijn geheel bestond in 1289 uit de gouwen West(f)linge, Texel en Wiron, welke reeds eenige malen in het voorgaande genoemd werden. Den band tusschen deze gouwen, het centrale bestuur van Westfriesland, leerden we echter nog niet kennen.

In de nadere belofte van gehoorzaamheid van 23

¹⁾ In Handschrift Drechterland 1, fol. 207 vinden we een verlijfbrief van het hofland te Wijdenes van 22 Juni 1331.

Maart 1309¹⁾ vinden we een opsomming van de Westfriesche landsdeelen en tevens een vermelding van de centrale bestuursorganen van Westfriesland. De aanhef van de belofte luidt: „Nos Scabini, Consilium et Communitas Communitatum de Dresterland, de Houtwouderambocht, de Niuwedorpe, de Langedicke, de Thessele et de Wieringerland, totaque Communitas Westfrisie. We zien hier dus de gouwen Texel en Wieringen genoemd naast de vier ambachten van West(f)linge.

De „tota Communitas Westfrisie” werd blijkens dezen aanhef bestuurd door de scabini en het consilium. In het stuk, waarin de onderwerping van de Westfriezen in overleg met „Johannes Dei gracia Trajectensis Electus” op 1 Mei 1289²⁾ haar beslag kreeg, vinden we vermeld: de „jurati, Scabini et tota universitas terrae Westfrisiae”. In de in het Hollandsch gestelde belofte van 7 November 1299³⁾ om het „segghen” van Jan van Avesnes „vaste en gestade” te zullen houden, noemden de Westfriesche organen zich: „Wi raet, scepene en ghemeente van al Westvrieslant”. Het vermelde „segghen” van Jan van Avesnes behelsde o.m., dat de Westfriesche aanvoerders Pieter Benninc, Vedde van Vroenen, Oudbal op den Oudendyc en Brune Jan „ewenlike” uit den lande gewezen werden, terwijl aan Westfriesland een zware boete werd opgelegd en „alle dat goed dat diere van Vroenen was soe wairt ghelegen es” door den graaf aan zich getrokken werd⁴⁾. In een belofte van getrouwheid aan den graaf van Holland van 26 Februari 1309⁵⁾, welke niet verward moet worden met de in het bovenstaande genoemde nadere belofte van getrouwheid van

1) Van Mieris I.

2) Van Mieris I.

3) Van den Bergh I.

4) Stuk van 7 November 1299. Zie Oorkondenboek van Van den Bergh.

5) Van Mieris II.

23 Maart 1309¹⁾, het „promissum obedientiae et fidelitatis Comitum Hollandiae a communitate Westfrisiae datum”, leest men: „Wy Scepenen, Raet ende Ghemeente ghemeenlicke van Drechterlant, van Houtwouderambocht, van Nieuwedorpe, van den Langedicke, van Tessele, ende van Wieringerlant, ende daer toe gemeenlicke alle die van Westvrieslant”. In de verschillende andere stukken van 1309, 1318, 1319, 1320²⁾ etc. is de daarin gebruikte formulering gelijkloidend. Een afwijking hiervan vertoont het schrijven van den bisschop van Utrecht aan het na den dood van graaf Floris tegen Holland strijdende Westfriesland. In dit schrijven van October 1296³⁾ luidt de aanhef: „Wilhelmus, Dei gratia episcopus Trajectensis, honestis et discretis viris consiliariis, cetui ac toti universitati Westfrisie”. Ondanks de verschillende benamingen kan men de centrale organen in de in het bovenstaande weergegeven zinsneden gemakkelijk herkennen. De centrale organen waren een raad en een warf. De raad wordt aangeduid met de namen: consilium, jurati, raet en consilarii; de warf met scabini, scepene en cetus. De benamingen van de warf leeren ons, dat de Westfriesche warf uit de schepenen „der vereenigde West-Friesche gemeenten” bestond zooals G o s s e s⁴⁾ zegt, G o s s e s zegt verder over de Westfriesche warf nog: „Aangezien deze wel niet door, maar toch uit de gemeente gekozen werden, kon men hen toch ook als vertegenwoordigers daarvan beschouwen. Bovendien passen zij geheel in een werf, die zooals later in het opstandige Kennemerland voorkwam en in andere Friesche gewesten regel was, rechtspraak uitoefende”⁵⁾. De latijnsche benaming cetus⁶⁾ voor de Friesche warf vinden

1) Van Mieris II.

2) Vergel. Van Mieris I en II.

3) Van Mieris I.

4) Gosses: W. en H., blz. 123.

5) Gosses: W. en H., blz. 123.

6) Von Richthofen: „Friesische Rechtsquellen”, blz. 284, waar een

we buiten Westfriesland in Midfriesland als coetus terug. Hieruit leeren we dus reeds een overeenkomst met andere Friesche streken en met het oud-Westfriesche Kennemerland kennen.

Om de benaming warf op de Westfriesche cetus, scabini en „scepene” toe te kunnen passen moet men denken aan de genoemde gelijke benaming in Midfriesland in het Latijn en aan de aanteekening in de baljuwsrekening ¹⁾ van 1345—1346, waar we vinden: „Beerde Hartmans zoen van Wiringherland van enen biroepen vonnisse in den warf IX”. We weten, dat Wieringen na 1289 resorteerde onder het na de verovering ingestelde Westerbaljuwschap dat naast het Nedorpingher en het Geestmerambacht ook Wieringen omvatte. Hier kan dus geen sprake zijn van de Kennemerwerf. Weliswaar bestaat er van 12 Juni 1284 een verklaring van de abten van Stavoren en Ludenkerke ²⁾, dat die van Wieringen in Westfriesland zich aan graaf Floris hebben onderworpen met de belofte, zich aan het Kennemerrecht te zullen houden, doch dit bewijst geenszins een territoriale indeeling bij Kennemerland. Dat in het landrecht van 1310 ³⁾ gezegd wordt, voor geheel Westfriesland, dat men zou rechten naar „Kenemerrecht ende nae Sependom”, wil nog niet zeggen, dat geheel Westfriesland bij Kennemerland ingedeeld werd, verre van dien. De lijst van riem-

Friesche tekst „in den warve” vertaald wordt met „in ceto publico”. Tevens leze men Gosses: „Welgeborenen en huislieden”, blz. 122. Hier verwijst Gosses naar ander materiaal over dit onderwerp n.l.: De Blecourt: „Het uiteinde der warven (Groninger Volksalmanak 1925)” en „Hansiches Urkundenbuch”. Verder over deze stof: Frima „Het strafproces in de ommelanden tusschen Eems en Lauwers van 1602 tot 1749, blz. 3 enz. Cleveringa: „Gemeene landswarf en hoofdmannenkamer te Groningen tot 1601” hoofdst. 1. Formsa: „De wording van de staten van stad en lande tot 1536” hoofdst. 3 enz. Tresling: „De warven en hoofdmannenkamer”.

1) Alg. Rijksarchief: Div. Rek. nummer 1163.

2) Van Mieris I.

3) Van Mieris II.

talen van 1357¹⁾ toont aan, dat Wieringen tot de gebieden van de West(f)linger baljuwschappen gerekend werd, wat nog eens bevestigd wordt door het feit, dat Wieringen in 1396 tezamen met de Geesterambacht en de Niedorperambacht een handvest verkreeg²⁾. Blijkens een noot op blz. XV van de inleiding van zijn werk heeft P o l s³⁾ dit ook verondersteld, doch, daar de riemtalenlijst hem onbekend was, kon hij geen zekerheid geven. In die riemtalenlijst nu wordt Wieringen opgesomd onder de „riemen” in „Vrieslandt”. Dat Wieringen zich aan het Kennemerrecht moest houden blijkens de genoemde oorkonde van 1284, was een voorbode van de later door den Hollandschen graaf op Westfriesland toegepaste bestuurspolitiek (Vergel. Hoofdst. III, § 1).

Naast de genoemde riemtalenlijst zijn er nog andere gegevens, waaruit blijkt, dat Wieringen onder Westfriesland gerekend bleef. Een voorbeeld hiervan vormen de extracten uit de rekeningen van de baljuwschappen⁴⁾ van Kennemerland en Friesland van 5 November 1348-16 December 1351. In deze rekeningen van Henric van Heemskerke vinden we na de onderdeelen „ontvangst van onverdingd Achterstal van 1348”, „Ontvangst in Kenemerland”, „Ontvangst in Vriesland”. In de „Ontvangst in Vriesland” vinden we naast posten betreffende het West(f)linger vaste land ook de volgende: „Int scoutambocht van Wiringherlant bi Willem van Zaenden scout aldaer. Eirst in Westenlande. Item van Trudekijns

1) Alg. Rijksarchief: Register E.L. 27, fol. 62.

2) Van Mieris.

3) P o l s I, blz. XV.

4) Verslagen en Mededeelingen der Kon. Akad. v. Wetensch. afd. Letterk. 4e R. deel 1. Van Rie m s d i j k: „Zevendeel leggen na doodslag in Kennemerland en Westfriesland”. Na een doodslag moesten in Westfriesland de magen van den dader een moreele en materieele vergoeding geven aan de magen van den verslagene. De materieele vergoeding bestond uit een som gelds door zes magen van den dader en door dezen zelf op te brengen. De magen werden naast den dader „gelegd”; vandaar de naam zevendeel leggen (Van Rie m s d i j k blz. 367).

doet van vorderinghe van iij zevendeil xij x s". Uit dezelfde extracten uit de rekeningen van de baljuwschappen van Kennemerland en Friesland wil ik nog één bewijs nemen, uit de rekening van „heer Ghisebrecht van Nyeuwenrode" loopende van 17 November 1356—18 November 1357. Hierin vinden we na de deelen „ontvangst van verdingd Achterstal van 1356" en „ontvangst in Kennemerland" weder onder de „Ontvangst in Vriesland" den volgenden post: „Item ontfaen int scoutambocht van Wiringherlandt bi Ghisebrecht van den Vlie te scouten aldaer. In Ypolshove. Van Boyken wijfs doet X". Daar we weten, dat het baljuwschap van Friesland een andere benaming was voor het Westerbaljuwschap, zien we dus, dat Wieringen bij de Westfriesche baljuwschappen bleef behooren en dat we in den post van „Beerde Hartmans zoen" de inheemsche benaming gevonden hebben van den cetus in Westfriesland. In strijd hiermede schijnt te zijn, wat in het „segghen van 1347 van hertog Willem ¹⁾ bepaald is. We lezen daar n.l.: „Voorts so en sullen die Vriesen geenen werf hebben noch houden, want sy hiervoortijts geenen gehadt hebben". G o s s e s ²⁾ heeft terecht opgemerkt, dat dit uitdrukkelijk verbod tot het houden van een warf een maatregel was tegen een opstand, die het geheele Westfriesche gebied met de oud-Westfriesche streken in het geweer bracht tegen het Nederlandsche gezag. Dat de Kennemer warf een revolutionaire instelling was, dus Westfriesch-nationaal, vermeldt G o s s e s ³⁾, als hij zegt, dat de warf aan de Kennemers was toegestaan, daar gravin Jacoba de hulp van revolutionaire krachten niet versmaden kon.

Het in het weergegeven artikel van het „segghen" opgemerkte, dat de „Vriesen" „hiervoortijts" geen warf

1) Van Santen: „Generale Privilegien", blz. 17.

2) Gosses: W. en H., blz. 123.

3) Gosses: W. en H., blz. 123.

gehad hebben, schijnt in verband met de in het voorgaande gegeven voorbeelden, die soms ook uit vredige tijden stammen, schijnbaar ongerijmd. Toch leert deze opmerking in het „segghen” wel iets, n.l. dat de Westfriesche warf, die wij zagen optreden in het geval van Beerde Hartmans zoen en in meerdere andere gevallen, geen vrije warf was, doch een justitieele, een gebannen warf, die door 's graven baljuw werd voorgezeten. De zinsnede in het „segghen” beteekent dus vermoedelijk, dat de Friezen nooit een vrije warf hebben gehad of anders gezegd, een politieke warf. De justitieele warf is een gewoon instituut, de politieke warf een ongewoon, n.l. een bedreiging van het grafelijk gezag. Juist het recht tot het houden van een vrije politieke warf dwongen de Kennemers en een groot deel van de West(f)lingers gravin Jacoba ¹⁾ af. In het voorgaande hebben we in verschillende stukken gezien, waarin we de warf zagen optreden in tijd van strijd tegen den Hollandschen graaf; dit was dan de politieke warf, in de andere plaatsen waar we de warf in tij van vrede zien optreden, was het de justitieele. De justitieele baljuwswarf maakte deel uit der grafelijke rechterlijke organisatie, de politieke vrije warf was een bedreiging van 's graven macht.

De beide bestuursorganen van Westfriesland als geheel hebben we hiermede leeren kennen. De herkomst en de positie van de warf belicht Gosses ²⁾ aan de hand van Midfriesche gegevens op de volgende wijze: „Van volksvergaderingen, hetgeen zij oorspronkelijk geweest moeten zijn, waren zij hier destijds (en ook elders) samenkomsten van rechters geworden, die in het graaflooze landschap de regeering voerden en de opperste jurisdictie uitoefenden”.

Bleek dit dan al uit het voorgaande, toch dient hier

1) Van Santen: Privilegien en Hantvesten, blz. 38.

2) Gosses: W. en H., blz. 123.

vermeld te worden, dat de Hollandsche graaf de eenheid van Westfriesland als geheel niet geschaad heeft. Dat hij dit louter uit welwillendheid naliet, is niet te veronderstellen; de driehonderdjarige strijd tusschen Holland en Westfriesland wijst in andere richting. Neen, de noodzaak ertoe lag reeds verborgen in de bepalingen van de eerste vredesverdragen. In de bestaande eenheid van Westfriesland als geheel lag de oorzaak van het ontstaan van de heerlijkheid Westfriesland. Na de verovering van Westfriesland werd het niet bij het graafschap Holland ingelijfd, Westfriesland bleef onafhankelijk van het graafschap als heerlijkheid Westfriesland voortbestaan, met dien verstande, dat de graaf van Holland tevens als zoodanig heer van Westfriesland was.

De heerlijkheid Westfriesland vormt dus na 1289 de voortzetting van Westfriesland als geheel, dat ook als geheel aan den graaf was gekomen; in dezen vorm kon het zijne eenheid dan ook behouden. Omdat in 1289 de Friesche samenleving in de drie gouwen als één geheel georganiseerd was verbrak de vorming van de heerlijkheid Westfriesland de continuïteit niet.

In den aanhef van het in het voorgaande vermelde „segghen”¹⁾, zooals trouwens in nagenoeg alle andere stukken van Holland's graaf na 1289, luidt de titulatuur dan ook: „Willem Hertoge van Beyeren/Phaltsz-grave van den Rhijn/verbeydende der Graeflijckheden van Henegouwen/van Hollandt/van Zeelandt/ende der Heerlijckheydt van Vrieslandt”. In het vredesverdrag met het ambacht Drechterland²⁾, een afzonderlijke vrede, evenals de vredesovereenkomsten, die de graaf met andere deelen van Westfriesland sloot, heet het van de aanneming tot heer: „Wy Florens, Grave van Hollandt, maecken kondt allen den geenen, die desen brief sullen

1) Van Santen: Privilegien en Hantvesten, blz. 17.

2) Van Mieris I, Van den Bergh II.

sien ende hooren, dat wy van alle twiste, die gewesen hevet tusschen ons ende die van Drechterlandt aen de andere zyde, met hen luyden overeengedragen hebben, ende vergeven hebben onsen euvelen moet, omme een eeuwelycke soene ghetrouwelyck te houden aen beyde zyden, ende zy ons daer by hulde geswooren hebben voor hen ende alle hare nakomelingen, ons mede ende onse nakomelingen, die Graven zyn van Hollandt, eeuwelyck onderdanigh te zyne, als haren rechten Heere", enz. Nadat de gevormachtigden van Westfriesland naar den Utrechtschen bisschop gezonden waren om daar de voorwaarden van den vrede te bespreken, werd in 1289¹⁾ de bevestiging en de uitslag van dit onderhoud opgeteekend in een handvest van 1 Mei. Johannes Dei gracia Trajectensis Electus" bevestigt daarbij de vredesbepalingen. „Illustri viro Domino Florentio, Comiti Hollandiae et suis successoribus, Comitibus Hollandiae, pro tempore existentibus, sive masculus fuerit sive femina, que in subsequentibus et in inferioribus liquide enucleatur. Videlicet quod ipsi Frisiones totius terre Westfrizie juraverunt et homagium per Juramentum ipsorum Domino Comiti predicto et suis successoribus fecerunt, ab ipsis Fresonibus et eorum successoribus in perpetuum observandum; promittentes eidem Comiti et suis successoribus tanquam vero et legitimo Domino suo debitam obedientiam, subjectionem, reverentiam et honorem" etc. In de belofte van 7 November 1299²⁾ duiden „raet" en „scepene" van „al Westvrieslant" den graaf dan ook aan als „onsen rechten heere Jan grave van Hollant, Zeelant ende heere van Vrieselant".

De heerlijkheid Friesland werd door den nieuwen heer weldra ingedeeld, naar het oude Westfriesche stelsel van drie pagi, in drie baljuwschappen n.l. het Oosterbaljuw-

1) Van Mieris I.

2) Van den Bergh I.

schap: Drechterland en het Overleeker ambacht, het Westerbalschap: Geestmerambacht, Nedorperambacht en Wieringen, het Noorderbalschap: Texel en Vlieland.

Als we nu de territoriale indeeling weergeven, zooals de Hollandsche graaf die in 1289 aantrof, krijgen we het volgende beeld.

A. Westfriesland in zijn geheel.

Gouwen: Texel.

Wieringen.

West(f)linge ¹⁾.

B. Als voorbeeld van de indeeling van een gouw nemen we die van West(f)linge.

Ambachten: Houtwoudingher ambocht.

Drechtingher ambocht.

Nedorpingher ambocht.

Gheestmanner ambocht ²⁾.

C. Als voorbeeld van de indeeling van een ambocht nemen we die van Drechtingher ambocht:

Koggen: Vijtender cogge.

Scellinchoutercogge.

Zwaech cogge.

Veenhopskogge ³⁾.

D. Als voorbeeld van de indeeling van een kogge nemen we die van de Scellinchouter cogge:

Bannen: Scellinchout ⁴⁾.

Leeck ⁵⁾.

Wienes ⁵⁾.

1) Zie voor de vindplaatsen van dezen naam de vorige paragraaf.

2) Deze benaming geven de ambachten zich zelf in de belofte tot nakoming van het „segghen” van Jan van Avesnes van 1299.

3) In de riemtalenlijst in Friesland van 1357, in het Register E.L. 27, fol. 62.

4) Zie vorige notitie.

5) In „Informacie ende Enquete, begonnen te doen binnen der stede van Hoorn opten thienden dach in Meye anno MCCCCXCIIII bij ons Huich du Mont tresorier ende een van de gecommiteerden opt stuck van de domeynen ende financien, Jacob van Almonde, Phillips Ruichrock van de

Heyn ¹⁾.
Veinhusen ²⁾.

Hiermede zijn we dan weder gekomen bij de bannen, gaën of buurschappen, welke de grondslagen vormden van de structuur der oude Westfriesche samenleving.

Werve; Lucas van Teylinghen, meester van de Reken Camere, Duist Pieterszoon, secretaris, ende Jan Stalpert, als gecommiteert ende geordineert van weggen ons genadichs Heeren, omme ons te informeren navolgende zekere instructie, ons overgelevert van weggen heure ghenaden opt stuck van de reductie ende reformatie van den oude schiltalen voortijts getaxeert ende ghestelt over den Landen van Hollandt ende Vrieslandt". In Fruin's „Informacie" (1866) werd ook deze „Informacie ende Enqueste" opgenomen.

1) In Heeringa: „Rekeningen van het bisdom Utrecht 1378—1573", Deel II, blz. 327.

2) In de Rekening van Geraert Ever baljuw van Medemblik 21 Augustus 1311 —? (de afsluitingsdag van deze rekening is onbekend). Origineel in het algemeen Rijksarchief. Div. Rekeningen Holland no. 1217. Uitgegeven door Smit: „De rekeningen der Graven en Gravinnen uit het Henegouwsche Huis", tweede deel.

HOOFDSTUK III.

De bestuurspolitiek na 1289.

§ 1. De Kennemer oriëntering.

De bestuurspolitiek, die Holland's graaf op het Westfriesche gebied toepaste, leeren we voor de eerste maal kennen in 1284, dus eenige jaren voordat de West(f)linger ambachten en Texel in 1289 vredesverdragen sloten met den overwinnaar. In 1284 sloot Wieringen reeds vrede en namen de burgers graaf Floris van Holland als Heer aan. De vredesovereenkomst wordt in een vergadering van de abten van „Stavria” en „Ludenkerke” belicht ¹⁾. We lezen in deze verklaring van 1284: „Universitati vestrae notum facimus et tenore presentium protestamur, quod sua sponte non coacti ut firmiter asserebant, Scultetus, Iurati, consilium et communitas insulae quae Wiringia vocatur in Westfrisia, fide prestita corporali et juramento interposito firmiter promiserunt, quod et ipsi et ipsorum heredes sive successores in dicta insula manentes vel in posterum permansuri Domino Florentio Comiti Hollandie, et suis successoribus, Comitibus Hollandiae, quicumque pro tempore fuerint, obedient et intendunt(?) tanquam vero Domino temporali, promiseruntque et juraverunt servare, per omnia jus Kennemarie, prout Kennemari servare hactenus consueverunt, dummodo id, salvis corporibus et bonis propter Westfrisonos repugnantes possint explere”.

1) Van Mieris I, blz. 436.

Het is overbodig hierbij te wijzen op de Kennemer oriëntering; deze volgt immers noodzakelijk uit toepassing van „jus Kennemarie”. We zien dus, dat de graaf reeds voordat hij het West(f)linger kernland had veroverd, besloten had in het veroverde gebied zooveel mogelijk het recht van het binnen zijn gebied liggende oud-Westfriesche Kennemerland in te voeren. Tevens leert de term „scultetus” in verband met Wieringen, dat zich in 1284 als vrij Westfriesch gebied aan den graaf onderwierp, dat ook in Westfriesland de schout bekend was. Dit was geen uitzondering op andere Friesche gebieden, het schoutenrecht leert bv. ook voor Midfriesland dezen functionnaris kennen ¹⁾.

De verklaring van de abten doet tevens zien, dat Wieringen, evenals de ambachten van West(f)linge en Texel eenige jaren later zouden doen, den graaf als heer (dominus) aannam. (Vergel. Hoofdst. II, § 2E). Het karakter van de vredesverdragen met de Westfriesche gebieden trof ook P o l s ²⁾, die ervan zegt, dat ze meer den vorm van een pacificatie vertoonden dan van een onderwerpsacte door den veroveraar opgelegd. P o l s ³⁾ noemt ze verdragen tusschen den graaf en een gemeenschap van vrije lieden, welke gemeenschap den graaf als heer erkende. Na de sluiting van de vredesverdragen benoemden de vier West(f)linger ambachten ⁴⁾ eenige gemachtigden om met bemiddeling van den bisschop van Utrecht de geschillen met den graaf te beslechten; welke omstandigheid het eigenaardige karakter van de vredesverdragen nog meer doet opvallen.

1) Vergel. Steller: „Das altwestfriesische Schulzenrecht”; Heck: „Die altfriesische Gerichtsverfassung” (Vooral § 4 van ht II. Theil blz. 34 e.v.); Gosses: „Welgeboren en Huislieden”, blz. 57; Von Richthofen: „Untersuchungen” I, blz. 114 e.v.

2) P o l s I, blz. XXIII.

3) P o l s I, blz. XXIII.

4) Charter van 6 Maart 1289. Van Mieris I; Van den Bergh II.

In de vredesverdragen met de West(f)linger ambachten treedt de Kennemer oriëntering minder sterk op den voorgrond dan in de verklaring van de abten van „Stavria” en „Ludenkerke” het geval was. Wanneer we als voorbeeld van de vredesverdragen van de ambachten, die van de Nedorpingher ambacht nemen, valt dit terstond op. Van den Bergh ¹⁾ geeft dit vredesverdrag ook weer onder de onjuiste aanduiding, dat dit het vredesverdrag van de Nedorper cogge zou zijn. Inderdaad vormde de Nedorper cogge een gedeelte van het Nedorper ambacht evenals de Schager cogge, doch uit het feit dat de vredesverdragen steeds met ambachten en niet met coggen werden afgesloten, weten we, dat niet de kleinere Nedorper cogge maar het ruimere Nedorper ambacht bedoeld is of, zooals de lieden dit ambacht in de belofte van naleving van het vonnis van Jan van Avesnes noemen, het „Nedorpingher” ambacht ²⁾.

Het vredesverdrag met de Nedorpingher ambacht is op 6 Februari 1289 op het kasteel Toornenburg gesloten. Graaf Floris eenerzijds en die van „Oistermancogge ³⁾, Nywendorpe ⁴⁾, Oudenidorpe ⁵⁾ ende Winckele ⁶⁾ an die ander syde” dragen over een „ewelike” zoen getrouwelijk te houden aan „beyde syden”. De lieden van Nedorpingher ambacht hebben den graaf hulde gezworen voor zichzelf en hun nakomelingen en zij zullen hem „ewelike onderdanich” zijn als hun „rechten heere”. De graaf mag „borge”, „veste” en „wegen” aanleggen in hun land, hetzij „groet” hetzij „cleyn”. Verder zal de graaf de Nedorpinghers een rechter „wt onzen lande” „setten”, om „recht te rechtene by scepene wy-

1) Van den Bergh II.

2) De belofte van 7 November 1299. Van den Bergh II.

3) Het was mij niet mogelijk vast te stellen, welke plaats bedoeld is.

4) Nieuwe Nedorp.

5) Oude Nedorp.

6) Winkel.

singe". Als de rechter den graaf „onnutte dochte" en den buren evenzeer, dan zou de graaf een ander „setten", die hem goed dacht en den „bueren nutte waere". Als we lezen, dat de graaf een rechter aan zou stellen, weten we dus, dat er van den schout over een gouw vierendeel gesproken wordt, i.c. van den „scultetus" van Wieringen. Deze schout recht met schepenen, zooals uit deze zinsnede blijkt, welke omstandigheid uitsluit, dat hier op een baljuw bedoeld zou zijn. Hoe het college van schepenen bij de Westfriezen genoemd werd, is niet uit te maken; doch misschien zijn deze schepenen dezelfde als de Wieringer „jurati" ¹⁾).

We zien dus dat in Wieringen reeds in 1284 zich de Kennemer oriëntering deed gelden. Niet de Kennemer organisatie werd ingevoerd, maar wel het Kennemer recht. De eigen Westfriesche instituten, waarvan we hier dan den „scultetus", de „jurati" en het „concilium" zien optreden, bleven in deze periode bestaan ²⁾). Wanneer nu na 1284 (Wieringer vredesverdrag) of 1289 (de West(f)linger vredesverdragen) de baljuwschappen werden ingevoerd, weten we niet, maar wel weten we, dat dit niet bij de eerste vredesverdragen geschiedde.

Verder wordt gezegd, dat de rechter schepenen mag aanstellen en ontslaan „by den bueren", wanneer hij wil. Of de schepenen in Westfriesland dank zij deze bepaling zijn ingevoerd is niet geheel onmogelijk, hoewel het ook denkbaar geacht zou kunnen worden, dat we slechts met

1) Het feit, dat we in 1298, dus een jaar voor de definitieve beëindiging van den vrijheidsoorlog van 1296—1299 reeds van het baljuwschap Medemblik gesproken vinden (Van den Bergh II, no. 1048), is mogelijk een gevolg van een baljuwschapsinstelling tijdens den strijd. Geheel duidelijk is dit niet, want het was bezwaarlijk gedurende den strijd in het land van den tegenstander een dergelijk nieuw instituut in te voeren. Wellicht is de invoering van de baljuwschappen reeds kort na het sluiten van de vredesverdragen geschied, dus tusschen 1289—1296.

2) Vergel. de voorgaande aantekening. In beginsel lieten de vredesverdragen van 1289 van de West(f)linger ambachten de Westfriesch instituten bestaan, wat een wijziging na 1289 uiteraard niet uitsluit.

een naamsverandering te doen hebben van de jurati uit het Wieringer stuk, terwijl het verder ook niet ondenkbaar is, dat in Westfriesland vóór de verovering reeds schepenen als zoodanig bekend waren.

Door het graafschap Holland mochten de Nedorpinghers reizen op een eenzelfden tol als die van „Kenemerlandt”.

In deze schamele vermelding van Kennemerlandt alleen kunnen we slechts een aanwijzing vinden van de Kenemer bestuursoriëntteering vlak na de verovering; we leeren hieruit kennen, dat de oud-Westfriesche Kennemers en de Westfriezen op dit punt gelijk gerechtigd waren, wat reeds een opmerkelijk feit is.

Alle punten, bepaalt het verdrag tenslotte, die hier beschreven of niet beschreven zijn, zal de graaf of zijn rechter doen rechten bij de schepenen „ende by sulcke rechten alse onse heer onse vader hair Willem wylner Coninck van Almaenge plachte hebbene tot Vroele ende Oudorp”.

De rechten van graaf Willem II in dit gedeelte van de Geestmanneambacht meenen we hier buiten beschouwing te kunnen laten.

De vredesverdragen tusschen den graaf en het Drechtingher- en Houtwoudingher ambacht en Texel resp. van 20 Januari 1289¹⁾ en 21 Maart 1289²⁾, terwijl van het Texelsche stuk de juiste dag in 1289³⁾ niet bekend is, vertoonen vrijwel geene afwijkingen van hetgeen het hier behandelde verdrag met de Nedorpinghers ons leerde. Ook in de beslissing van den bisschop over de geschillen tusschen de Westfriezen en den graaf van Holland van 1 Mei 1289 levert geene nieuwe gezichtspunten op. Op grond hiervan kunnen we aannemen, dat we met het be-

1) Van den Bergh II, no. 649.

2) Van den Bergh II, no. 660.

3) Het Texeler vredesverdrag werd hernieuwd op 20 Augustus 1367. Van Mieris III.

handelde een vrij volledig beeld van de eerste jaren van de verovering gekregen hebben, waarin zich de Kennemer oriëntering reeds openbaarde.

Het landrecht, dat de Westfriezen van graaf Jan I na den vrijheidsoorlog in 1299 ¹⁾ verkregen, is duidelijker beïnvloed door het Kennemer recht dan met de vredesverdragen van 1284 en 1289 het geval was. Het Kennemer recht heeft op dit eerste Westfriesche landrecht onmisbaar zijn stempel gedrukt. De Kennemer oriëntering werd met de verleening van dit Westfriesche landrecht een onmiskenbare realiteit, die ongetwijfeld weloverwogen door den graaf werd gewild. Het Kennemer landrecht van 1292 ²⁾ was grootendeels de bron voor het Westfriesche landrecht van 1299, terwijl de overige bepalingen van het landrecht van 1299 hun oorsprong vonden in de oude vredesverdragen.

In het eerste Westfriesche landrecht zijn uit het Kennemer landrecht van 1292 de volgende bepalingen, soms bijna woordelijk, soms uit elkander gehaald, overgenomen, n.l. Paragr. 8—18, Paragr. 21, Paragr. 24—26, Paragr. 28—35, Paragr. 37, Paragr. 39—41, Paragr. 44—45 ³⁾.

Reeds in § 8, de eerste bepaling die we uit het Kennemer landrecht in het Westfriesche overgenomen vinden, spreekt van den baljuw. In deze paragraaf wordt bepaald, dat iemand, die de schepenen „wederseyde” voor baljuw en mannen zou komen; blijkt dan, dat de schepenen „onrecht” hebben, dan zullen zij het „ghemeenlijck” beteren met tien pond te „boeten”, heeft „hij diese onrecht wedersegghede” ongelijk, dan is zijn boete ook tien pond. In deze bepaling maken we dus voor de tweede maal kennis met een baljuw in Westfriesland; zoo het niet

1) Van Mieris I; Van den Bergh II.

2) Van Santen: „Generale Privilegien ende hantvesten”, blz. 1.

3) De nummering van de paragrafen is van mij.

eerder gebeurd zou zijn, dan zouden we met vrij groote zekerheid kunnen aannemen, dat de instelling van de baljuwschappen in Westfriesland een gevolg was van de bepalingen in het landrecht. Het in het landrecht bepaalde eischte het bestaan van een baljuwsgerecht; zouden niet reeds in 1289¹⁾ of tusschen 1289 en 1296 baljuwsgerechten opgericht zijn, dan werden ze in elk geval ingesteld in 1298, want in dat jaar worden ze uitdrukkelijk vermeld. Met de instelling van de baljuwsgerechten, want weldra waren er meer dan één in Westfriesland, volgde men ook de in Kennemerland bestaande inrichting. De Kennemer oriëntering vond in het landrecht van 1299 een van haar belangrijkste uitingsvormen.

De instelling van het baljuwsgerecht bracht behalve instelling van een nieuw rechtscollege ook nog de noodzaak van feodaliseering mede. De mannen, die met den baljuw als rechters in het baljuwsgerecht fungeerden, moesten immers mannen van den graaf en welgeborenen zijn. (Vergel. Hoofdst. IV, § 2). De feodaliseering was juist de kern van de Kennemer oriëntering, het Westfriesche ongefeodaliseerde gebied zou evenals het oud-Westfriesche Kennemerland onder eenzelfde systeem van bestuur gebracht worden en hiervan waren de bepalingen in het landrecht zelf maar vrij onbelangrijke uitingen; het zwaartepunt lag juist in feodale instituten, die in de bepalingen van het landrecht verscholen liggen.

Westfriesland was verdeeld in drie baljuwschappen, t.w. het Oosterbaljuwschap, of het baljuwschap van Medemblik, het Westerbalschap of het baljuwschap van Friesland en het Noorderbaljuwschap of het baljuwschap van Texel. Het eerste bestond uit het Houtwoudingheren Drechtingherambacht, het tweede uit het Nedor-

1) Vergel. Faber: „De opheffing van het baljuwschap Medemblik”, Themis 1858, die in zijn belangwekkend artikel over den instellingstijd evenzeer schijnt te twifelen.

pingher- en Geestmanneambacht en Wieringen, terwijl het derde uit Texel bestond. Over de instelling van de baljuwschappen in verband met een vroegere indeeling van Westfriesland spraken we reeds in het tweede hoofdstuk (§ 2, D en E).

Weten we dan al, dat het landrecht van 1299 het bestaan van baljuwschappen veronderstelde, die dan ook al in 1298 bestonden, toch wekt het landrecht van 1310¹⁾ den indruk, als werden eerst toen de baljuwschappen ingevoerd. In de bepaling: „Wy sullen hem setten eenen Bailiu, die wy mit eeren setten moghen, ende die gheene keveskint en is”, zien we dus, dat de graaf evenals in Kennemerland belooft ervoor te zorgen, dat de baljuw geen „keveskint” is.

Het tweede Westfriesche landrecht van 1310 werd door de Westfriezen op prijs gesteld en werd hun om „menigerhande trouwe dienst” verleend. In de belofte van getrouwheid van 26 Februari 1309²⁾ wordt gezegd, dat de Westfriezen, als zij hun belofte niet houden, hun recht „dat men gemeenlicke houd in Kennemarlant” kwijt zullen zijn en dat zij nooit meer zouden mogen „eisschen” van den graaf of zijn nakomelingen, „dat hy ons Kennemar recht gawe: maer wy souden ons houden, zonder meer an onse recht, dat wy gehouden hebben totte desen daghe toe”. Deze zinsnede bevestigt zeer zeker de ook reeds door P o l s³⁾ geopperde veronderstelling, dat de Westfriezen het verkrijgen van het Kennemer landrecht op prijs stelden, maar dat is niet het eenige. Tevens leeren we immers uit het gebruik van het woord „eisschen”, dat de Westfriezen dit Kennemer landrecht zelfs eischten, terwijl tevens de tot nu toe verleende rechten uitdrukkelijk buiten werking gesteld werden. Wellicht

1) Van Mieris II.

2) Van Mieris II.

3) Pols I, blz. XV.

was dit „eisschen” mogelijk geworden door de inmiddels geopende vijandelijkheden tusschen het graafschap Holland en Midfriesland ¹⁾).

De Westfriezen beschouwden blijkens de genoemde zinsnede den bestaanden toestand, voornamelijk berustend op het landrecht van 1299, merkelijk minder gunstig dan dien zij verwachten na de invoering van het Kennemer landrecht. De belofte van getrouwheid van 23 Maart 1309 ²⁾ geeft geen nadere aanwijzingen op dit punt, evenmin als die in het stuk van 24 Maart 1309 ³⁾, waarbij „Scabini, concilium et communitas communitatum de Dresterlant, de Houtwouderambocht, de Niuwedorpe, de Langhedycke, de Thessele et de Wieringherlant” gemachtigden benoemen om van den bisschop van Utrecht bekrachtiging van hun belofte te verkrijgen. De confirmatie van den bisschop werd nog in 1309 ⁴⁾ verkregen. De belofte van getrouwheid van 26 Februari 1309 hield ook in, dat er mede een confirmatie van deze belofte moest verkregen worden van den „Paefs van Roomen”.

Bij een oorkonde van 4 Juli 1318 ⁵⁾ benoemden de Westfriezen gemachtigden naar den Paus om bevestiging te vragen van het verdrag en op 19 December 1319 beloofden de Westfriezen opnieuw trouw aan Holland's graaf, terwijl op 22 November 1320 ⁶⁾ de „Confirmatio Papae” volgde. De beide confirmatiën zijn voornamelijk van belang, daar zij bevestiging beteekenden van het

1) In 1310 werd de oorlogstactiek van den Hollandschen graaf weer gewijzigd in een vredelievender lijn. In 1310 huldigde Westergo hem zelfs als heer. Zie hierover Teltling: „Het oud-Friesche stadrecht”, blz. 24. Voor de vijandelijkheden raadplege men Brandt: „Historie van Enkhuisen”, blz. 8—9.

2) Van Mieris II. Na de beloften van getrouwheid *volgt* dus het landrecht.

3) Van Mieris II.

4) Van Mieris II.

5) Van Mieris II.

6) Van Mieris II.

in de belofte van getrouwheid van 1309 bepaalde, waar-
onder dus ook de verleening van het Kennemer landrecht
viel.

Maar de rechtspraak van den baljuw en zijne mannen
is in Westfriesland van anderen oorsprong dan zij in het
graafschap Holland was. Laten we in deze beschouwing
over het baljuwsgerecht in het graafschap Holland eens
het oud-Westfriesche Kennemerland terzijde, waar zoo-
veel in de verhouding tusschen oud-Westfriesche en
nieuw-Hollandsche elementen nog niet is opgelost, dan
kunnen we zeggen, dat de feodaliteit in Holland was ge-
groeid naar de wisselende eischen van den tijd tot een
grootte mate van vastheid. De Hollandsche baljuwschap-
pen vormden een logisch gevolg van dezen groei, doch
in Westfriesland had deze groei ontbroken. In een tot de
Hollandsche verovering ongefeodaliseerd gebied waren
deze feodale instituten eene bron van conflicten, die dan
ook maar al te spoedig ontstonden. Het vreemde van de
feodaliseering moest op den duur dit ongefeodaliseerde
Westfriesche volk wel in verzet brengen, al ware het
slechts omdat het vreemd was.

Het „segghen” van 's graven raad van April 1319¹⁾
wijst reeds op de loopende geschillen, als er van het wan-
bestuur van de baljuwen wordt gesproken. 's Graven raad
gebiedt, dat noch baljuw noch rentmeester noch dijk-
graaf noch schout noch schepen noch „makelaer”²⁾ noch
„iemand” eenige „miede”³⁾ of vorderinghe” neme of
iemand eenig goed „ofdrieghe” of „ofbreke”, op een
boete van tien ponden iedere maal als hij het deed. Het

1) Van Mieris II.

2) Middelned. Wdb. IV. Kol. 1032: „tusschenpersoon, tusschenhandelaar”.

3) „Miede” kan zijn huur, een afleiding van de primaire beteekenis:
de prijs die voor iets betaald wordt, de som of het geld waarvoor men iets
koopt of dat men met iets verdient”. (Middelned. Wdb. IV, kol. 1576).
Verder kan „miede” ook omkoopsom e.d. beteekenen (Middelned. Wdb. IV
onder „miede”, kol. 1573)

geld moest de overtreder weer terug geven „jof 't goed” dat hij „te miede” genomen heeft, en bovendien verbeurde hij zijn ambt („dienste”). We zien dus, dat de sanctie scherp was; geld of goed terug, een boete van tien pond en ontslag uit den dienst. In verband hiermede is in hetzelfde „segghen” twijfel aan den goeden wil bij de baljuwen te lezen, die blijkt uit de regeling, dat alles wat 's graven raad vroeger „bescheyden” heeft, „bescheyden” zal blijven „in allen manieren, alsoe wise seyden in Palmen daghe, ende bevelen den Baeliuwen van Vriesland van myns Heren wegghen, dat sise volcomen doen.”

Was 's graven raad dus blijkens dit „segghen” allermint tevreden met het beleid van de baljuwen, ook de Westfriezen blijken ontevreden geweest te zijn. We leeren de Westfriesche ontevredenheid kennen uit de zinsnede, dat „wi” ('s graven raad) klachten gehad hebben over „Baeliuwen, Dijcgraven, Rentemeesteren, Scoute ende horen boden”, die de graaf „selve in sinen dienste gheset hevet met sine brieven”, welke „stucken” de raad aan den graaf zelf ter berechting zal voorleggen, en de raad hoopt, „dat hi den luden goet besceyt zal doen hebben”. De uit het „segghen” blijkende ontevredenheid over het geheele Hollandsche bestuursapparaat is opmerkelijk, doch van het meeste belang zijn de steeds opnieuw blijkende botsingen met de baljuwschappen, daar die de belangrijkste uitingen waren van de feodaliseering. De algemeene ontevredenheid over het bestuursapparaat was een bewijs, dat de Kennemer oriëntering in het bestuur van de heerlijkheid Westfriesland gefaald had.

Een poging om het bestaande te verbeteren vinden we in een handvest van Margareta van 24 Augustus 1346¹⁾, welke verbetering min of meer afgedwongen schijnt te

1) Van Mieris II.

zijn, hetgeen tenminste G o s s e s' ¹⁾ opvatting hierover is. In dit privilegie wordt de bemoeiing van het baljuwschapsgerechtigd sterk beknot. G o s s e s' ²⁾ geeft in een noot de gevallen, die volgens dit handvest aan het baljuwschapsgerechtigd ter berechting overbleven. „Voirt dat men (nye-mant) bynnen der bailliuscap te hove dagen sal, ten si

1. dat enich man vochte mit verrade ende mit gaderen volcke ende huysbrec mit hastiger hant,
2. of van dootslagen van luyden,
3. of dair die rechter yemant eenen vrede veygerde,
4. of dat een boetschuldich man synen rechter nyet gehoorsaem noch onderdanich en waire te recht te stane, alsoe verre als hy mit achte dagen gedaget is, alse recht is,
5. of van vredebrecken, dair een clager is, of daer heimelijcke beterninghe of ghedaen waire”.

In het einde van de 14de eeuw was er niettegenstaande de pogingen tot verbetering geen gunstige wijziging in den toestand gekomen. Hertog Albrecht trachtte met een verleening van uitvoerig omschreven rechten nogmaals de bestaande organisatie te redden. In een handvest van 19 April 1396 ³⁾ vinden we de uiting van dit streven, waarin we een laatste poging kunnen zien om de oude Kennemer oriëntering te behouden door de instituten, die ingesteld waren als gevolg van deze bestuursrichting, aan een grondige verbetering te onderwerpen. Het handvest van 1396 werd aan die van het Westerbaljuwschap verleend, n.l. aan de „goede luden ende ondersaten van Nedorpercoghe ende van Scaghercoghe, van Wie-

1) Gosses: W. en H., blz. 171.

2) Blijkens een aantekening in Gosses' W. en H., blz. 171, gebruikte Gosses in plaats van de bij Van Mieris II bedorven lezing een betere in een handschrift in het Archief van de Geestmerambacht. Amb. no. 26 f. 31. De nummering voegde Gosses toe.

3) Ik gebruikte hiervoor den tekst, zooals die in Pols voorkomt (I, blz. 133) en dien in Register V fol. 207 verso.

(Arch. Leenkamer no. 52) Alg. Rijksarchief. In het algemeen volgde ik den tekst zooals die door Pols werd afgedrukt, terwijl ik dien hier en daar wijzigde.

ringhercogge ende van Langhedikercogge”, omdat zij den hertog „tot alre tijt willichlijc gedient hebben” en zich ook „gunstelijke bewijst in bede ende in hulpen die wy op hemluden hebben”. Hier doet zich dus duidelijk de mogelijkheid voor, dat de Westfriezen van het Westerbalschuwschap voor de te verkrijgen verbetering in het bestuur betaald hebben, evenals het eenige jaren later het geval zou zijn, dat zij de stadrechten ¹⁾ kochten. Indien deze veronderstelling juist zou zijn, verandert dat niets aan de omstandigheid, dat de hertog het bestaande trachtte te redden door verbetering, al werd er dan ook voor het invoeren van deze verbetering betaald. Een opheffing van het bestaande vond nog niet plaats; dus bleef van de zijde van Westfriesland’s heer de Kennemer oriëntering bewaard.

De Westfriezen van het Westerbalschuwschap hadden beloofd in de toekomst „gunstich en volgich te wesen” „na horen machte”. Op grond van deze overwegingen verleent de hertog hun en hun nakomelingen „omdier gratie wille ende om menyghen anderen truwen dienst”, die zij hem gedaan hebben en zijn nakomelingen „off God will” nog zullen doen, de omschreven „grasie” en „vryhede”. De aanhef van de eerste zinsnede kenschetst maar al te duidelijk de in het Westerbalschuwschap heerschende wantoestanden. „Want van onsen baliuwen van Kermerland (die tevens baljuw was van het Westerbalschuwschap) ende van Vrieslant (het baljuwschap van „Vrieslant” is het Westerbalschuwschap) ende onsen scouten ende diena-

1) Afgezien van de gegevens, die op den koop van stadrechten slaan en in het navolgende verwerkt zijn, moge hier nog een notitie van Gosses uit de Rentmeestersrekeningen van Kennemerland en Westfriesland (Alg. Rijksarchief) vermeld worden. Gosses zegt n.l. in zijn W. en H., blz. 170: „De rentmeester was meer zakelijk, toen hij ter verklaring, waarom in zijn rekening 1407/08 van eenige Westfriesche dorpen de gewone ontvangsten ontbraken, schreef: „van Grotebroec, Bovenkerspel, Lutkebroec, Hoghekerspel, Zwaech ende van Schellinchout niet of ontfaen, want zij poirtrecht *gecoft* hebben”.

ren in den cogghe voerscreven enen misbrakinghe langhe tijt geweest heeft buten onsen weten ende consente". Als voorbeelden van de bedoelde „misbrakinghe" volgt dan de mededeeling, dat, als de hertog zijn „dienstlude" veranderde, „baliuwen, scouten of dienaren", de „luden" van het Westerbaljuwschap altijd „grote scatinghe ende ghiften" aan die „dienstlude" moesten doen, waardoor zij „swaerlijc belast hebben gheweest". Op grond hiervan verbiedt de hertog den baljuw van „Karmerland en Vrieslant" schouten en dienaren van de genoemde „cogghe", „die nu sijn of namels wesen sullen", op straffe van verbeuring van „sulc ghelt als sy op horen dienste staen hebben"¹⁾, dat zij noch „iemand" van „horen weghe" „ghiften of beden zouden „begheren" van de „lude" van het Westerbaljuwschap. Aan de „lude" van het baljuwschap wordt ook verboden aan de genoemde dienaren giften en beden te geven. Gaf iemand toch giften of beden, dan zou hij „die helfte meer" aan den graaf en zijne nakomelingen moeten geven, en zou hij dit bedrag mogen verhalen „an sulken ghelde", als de baljuwen, schouten en dienaren „op haren dienste staende hebben, als yeghens verboert".

In het tweede punt wordt den baljuw van Kennemerland en „Vrieslant", den schouten en dienaren „van den cogghe voerscr", die er nu zijn of er in de toekomst zullen zijn, „op sulc ghelt als op haer diensten staen of staen sal" verboden uit de „cogghe voerscr. ende van de *ghemeenten daer wonende*" een „ghemeen scatinghe" te nemen of ze te „scatten"; maar zij zullen van elken man „bisonder", die „brueckt", nemen „bruecken ende boeten" als „ons verschinen" zullen naar recht en „costume" van „onsen lande", of het moest zijn dat „die ghemeente"

1) De ambtenaren hebben aan den graaf geld voorgeschoten en hebben hun ambt als onderpand.

van de bedoelde dorpen gezamenlijk tegen den hertog en zijn „heerlijckheit brueckten”.

§ 5 levert belangrijke gegevens omtrent de misstanden in de rechtspraak. Vooreerst wordt gezegd, dat alle „rechte ende vonnisse van allen saken ende brueken die wy op hemluden te segghen mochten hebben of elx van him op den anderen”, bij 's heeren „baliuwen, scouten en dienaren” zullen gedaan worden naar „rechte ende costume van onsen lande”. Bovendien mogen de baljuwen, schouten en dienaren de „lude” niet „vanghen, binden noch stocken”, als zij „verborghen” mogen en dan „verborghen” „des betichtighen lijf ende goet” met goede borgen die binnen 's heeren landen „gegoet en gheërft” zijn, even goed en rijk als de „betichtige” is. Ook mogen de baljuwen, schouten en dienaren de „lude” niet verder dagen dan „ter vierschaer”, tenzij iemand „voer ons” over een ander zou klagen, in welk geval „wij” die voor „ons” zouden dagen om „ter antwoorde te comen”. P o l s ¹⁾ vermoedde reeds, dat het woord „schepenen”, dat hij in den tekst van zijn afschrift op de plaats van schouten genoemd vond, als „scouten” gelezen moest worden. Bij contrôle van deze plaats bleek mij dit vermoeden juist te zijn evenals een ander vermoeden van P o l s over „ghegaet en gheeyscht” waar hij meende te moeten lezen „gegoet en geërft”, wat eveneens juist bleek te zijn ²⁾.

Hetzelfde was het geval met „weder”, waar P o l s veronderstelde, dat dit „verder” zou moeten zijn. Als 's heeren dienaren toch „onse lude voers” „vingen of hielden”, dan mochten de „lude” in het dorp of ambacht, „daer sij geseten” waren, hun „medebuere” gevangen houden, zoodat het overbodig was om de „lude” te „verborghen”. Dit mocht dan gedaan worden „sonder

1) P o l s I, blz. 136, notitie 2.

2) P o l s I, blz. 136, notitie 1.

verbuernisse" tegen den heer of zijn nakomelingen, al wilden 's heeren baljuwen, schouten en dienaren de borgtocht niet aanvaarden. Voorts zou de „ghemiente van dien dorpe", waar de borgen het vereischte goed hebben, den betichtigde voor de vierschaar brengen of „selve daer voer voldoen".

§ 6 verbiedt het tappen aan „scout en papen", wat in dit verband weder van minder belang is en in Hoofdst. IV, § 2 behandeld wordt.

§ 7 en 8 betreffen de dijkzorg, waarvan alleen de laatste zinsnede van § 8 in dit verband van beteekenis is. Hierin wordt n.l. „baliu van Medenblijc dijcgrave, hemraders ende clercken" verboden naast „elke anderen" dat zij geen „roetghelt" mogen nemen van hen wien de dijk toebehoort; zij moeten hun „sonder verdrach" die boeten af nemen" als ons toegewijst sullen worden na den kueren voerscr.". De baljuwen waren tevens dijkgraaf, in het Oosterbaljuwschap de baljuw van Medemblik, van het Westerbaljuwschap de baljuw van Kennemerland en het Westerbaljuwschap ¹⁾). In de dijkzorg kon de competentie van beide baljuw-dijkgraven niet altijd baljuwschapsgevijs afgeperkt zijn.

Onder „roetghelt" moeten we het geld verstaan, dat noodig was tot het onderhouden van een roede dijks en dat de dijksplichtige aan een ander betaalde om voor hem het onderhoud te verzorgen. Diegenen die het „roetghelt" ontvangen, hebben blijkens het verbod tot betaling van „roetghelt" de dijkszorg verwaarloosd. Bij deze bepaling wordt het betalen van dit „roetghelt" verboden en staat de dijksplichtige zelf voor de dijkzorg, terwijl hij voor onvoldoende dijkzorg in een boete vervalt. De regeling is erop gericht om een betere dijkzorg te verkrijgen.

1) Vergel. De Vries: „Het dijks- en molenbestuur", blz. 29.

§ 10 handelt over het houden van het gading, wat we in Hoofdst. VII, § 1 uitvoeriger zullen bespreken. Het verbod aan de schouten om meer dan vier gadingen per jaar te houden, hetwelk in deze bepaling gegeven wordt, wijst ook op misbruiken in dat opzicht.

§ 12 geeft geen gegevens in direct verband met het hier behandelde onderwerp.

Hiermede hebben we voor het Westerbalschuwschap een uiterste poging leeren kennen om het bestaande te hervormen en zodoende te kunnen behouden, doch ook voor de beide andere balschuwschappen ontbreken deze pogingen niet ¹⁾).

Betreffende het Noorderbalschuwschap vinden we een gelijksoortige regeling als we in verband met het Westerbalschuwschap van 1396 aantreffen, van 8 Augustus 1401 ²⁾). Hertog Albrecht zegt in dit handvest „wail verstaen” te hebben, welke groote „oncoste” de „goede lude” van „den lande van Tessel” tot dezen dag hebben geleden door onredelijkheden „van huesscheden ³⁾ ende ghelde”, die zij geven als er nieuwe balschuwen, heemraden, boden of „raetsluden” en andere „amptsluden” voor het eerst in hun dienst kwamen. We merken dus op, dat ook in dit balschuwschap dezelfde wantoestanden voorkwamen als in het Westerbalschuwschap het geval was. Verder leden die van het balschuwschap Texel ook onder „grote scattinge” van den „provisoren” en in „andere maten”, wat Westfriesland’s heer niet langer „ghehengen” wil. Bij dit handvest wordt bepaald, dat de „goeden lude”

1) In Wieringen was men reeds met een bestrijding van wantoestanden begonnen, in een stuk van 27 November 1328 (Van Mieris II, blz. 470) doch blijkbaar zonder resultaat.

2) Van Mieris III.

3) Hieruit zien we dus, dat de „huesscheden”, de oorspronkelijke beleefdheidsgeschenken van de bevolking aan den nieuwen baljuw, ontaard waren tot een last op de onderzaten, daar de baljuwen deze „huesscheden” als een goed recht gingen beschouwen en van de inwoners van hun balschuwschap de „huesscheden” eischten.

van Texel voortaan „onbelast” zullen zijn van zulke „huesscheden ende ghelden”, als een nieuwe baljuw „oft anderen dienstluden” hun intrede doen, zooals „hiemraders, boden, raetsluden of anderen”. Voorts zullen de provisorsen binnen noch buiten Texel voortaan die van het baljuwschap Texel verder dagen dan tot „hore zeenten” en de provisorsen zullen de „zeenten” bezitten binnen het Noorderbaljuwschap en wel om de drie en een half jaar twee maal, zooals zij „mit rechte schuldich zyn te doen” zonder „de goede lude” verder te belasten. De laatste bepaling ontbrak in het handvest van 1396 voor het Westerbaljuwschap doch ze spreekt eenzelfde taal, n.l. van wantoestanden.

Verder zullen die van het Noorderbaljuwschap hun koorn „uten lande van Texel” mogen voeren en doen voeren, zooals zij dat zelf willen, evenals de onderzaten van Holland, zonder dat daar „oirlof” voor noodig is van hun baljuw. Hierin worden de „lude” van Texel op het stuk van vrijen uitvoer van koorn uitdrukkelijk gelijkgesteld met 's graven onderzaten in het graafschap Holland.

In het Oosterbaljuwschap waren voor 1400 reeds eenige Westfriesche plaatsen met stadrecht begiftigd, in de eerste plaats Medemblik, dat reeds op 25 Maart 1289 ¹⁾ een stadrecht van graaf Floris V verkreeg, dat aan dat van Alkmaar ontleend was, welk Alkmaarsche stadrecht weer van Haarlem afkomstig was ²⁾. Enkhuizen had stadrecht verkregen op 28 Januari 1355 ³⁾, Hoorn op 27 Maart 1357 ⁴⁾ en Broek (dat samengesteld was uit de dorpen Grootebroek en Bovenkarspel) op 2 Augustus 1364 ⁵⁾. Deze omstandigheid is wellicht van belang ge-

1) Van Mieris I; Pols I bijlage I.

2) Pols I, Inl. XVI.

3) Van Mieris II.

4) Van Mieris II.

5) Van Mieris II.

weest voor de ontwikkeling van de conflicten, die ook terzelfder tijd ongeveer in het Oosterbaljuwschap rezen.

Met de verleening van stadrecht aan deze vier plaatsen werd het baljuwschap van Medemblik met de gerechtsbannen van deze steden verkleind ¹⁾). Nu was de aanwezigheid van deze steden uiteraard niet de aanleiding tot de opheffing van de baljuwschappen in Westfriesland, maar haar aanwezigheid kon toch de ontevreden Westfriezen op het denkbeeld gebracht hebben stadrecht te koopen, toen de Hollandsche graaf blijk gaf wel een nieuwe oplossing te wenschen, nadat zijn pogingen om de baljuwschappen te hervormen, niet het verlangde resultaat bleken op te leveren. Na 1400 vinden de verleeningen van stadrecht steeds menigvuldiger plaats; de reeks ervan wordt geopend met de stadrechtverleening aan Schellinkhout op 21 December 1402. Dit beteekende een voortdurende verkleining van het baljuwschapsgebied en met den voortgang van de verleeningen werd de positie van het baljuwschap steeds meer ondermijnd.

In 1400 had de ontevredenheid van de Westfriezen van het Oosterbaljuwschap zich scherp geuit en op grond ervan kunnen we vermoeden, dat de Hollandsche graaf zijn pogingen om vast te houden aan de baljuwschapsformatie, dus aan de Kennemer oriëntering, tenslotte opgaf of moest opgeven om een nieuwen uitweg te vinden. Van de in 1400 heerschende ontevredenheid getuigt het handvest van hertog Albrecht van Beyeren van 5 November 1400 ²⁾), waarin hij zijn onderzaten van het baljuwschap Medemblik hun „breucken” vergeeft, die zij tegen hem misdaan hebben. De prijs van deze vergiffenis is bij uitzondering in het handvest zelf genoemd, in de zinsnede, dat de hertog hun „alrehande pointen en rechten” heeft gegeven, waarvoor zij hem voor iederen mor-

1) Vergel. Gosses: W. en H., blz. 174.

2) Memoriale B.M. fol. 98, Alg. R.A.

gen lands in het baljuwschap Medemblik „enen Hollandschen gouden scildt” moeten betalen. De geheele som zal in drie termijnen afgedaan worden. Tevens moesten die van het Oosterbaljuwschap een negende deel van zulk een „scildt” betalen, en wel binnen „den vier Heyligen dagen van Paessen naestcomende”, voor de „breucken” die zij misdaan hebben tegen Coenen van Herlaer „de Bailieu van Medemblic”, „dien zi mit vergaderden volke op liepen ende groote vreze deden”.

Het stuk betreffende het Oosterbaljuwschap komt overeen met de behandelde handvesten van het Westeren Noorderbaljuwschap in zake de lasten, die de baljuw eigenmachtig oplegde, doch hoe veel scherper is hier niet de redactie. Na een bevel aan alle schouten in het baljuwschap om het recht te „besitten” te „goeder tijt voor middach” en na een vermindering van de „gemeen riemtael” van het baljuwschap lezen we: „Soe ombieden wij ende bevelen U onsen Baillieu van Medemblic, die nu is, off namaels wesen zal, dat ghij onse goede lude, ende ondersaten voors. recht doet nae inhouden der pointen van de handtvesten ende brieve voirs., *zonder hun daer en boven eenige belastinge ofte moeyenisse te doen.*” Verder is Westfrieslands heer met die van het Oosterbaljuwschap overeengekomen, dat de namen van wie „onwillich” zijn het geld van hunne morgens land te betalen, wat in den aanvang van het stuk vermeld is, op schrift gesteld zullen worden en dat deze lijst aan den heer overgeleverd zal worden. Zij die „onwillich” waren, zullen „staen buten alle recht van de handtvesten voirs., zonder des te genieten”. De „lude en ondersate” van het baljuwschap zullen het bedoelde geld betalen „in zulcker maten” als de Hollandsche graaf bij zijn „getrouwen den Heere van Egmonde” overeengekomen is met de „wailgeboren luden van Kennemerlandt”. Voorts is ook als voorwaarde aanvaard, dat de „lude” van het Ooster-

baljuwschap het geld niet zullen betalen alvorens Westfrieslands heer hun „opene besegelde brieve ende handvesten voors.” geleverd had. Ook deze laatste zinsnede duidt nog eens duidelijk aan, dat we met een niet te onderschatten verzet van de Westfriezen te doen hadden, waardoor de toch zeker ongebruikelijke voorwaarde uit de laatste zinsnede noodzakelijk werd. We mogen dan ook aannemen, dat we in deze oorkonde het verzet van de vrije Westfriezen tegen de Kennemer feodale oriëntering op zijn scherpst hebben kunnen waarnemen. Na 1400 begint Westfriesland's heer dan ook de Kennemer oriëntering op te geven en gaan de feodale baljuwschappen hun ondergang tegemoet. Wat de „alrehande pointen en rechten” waren, waarvan dit stuk spreekt, zien we in een stuk van 20 Maart 1400 ¹⁾).

Op 20 Maart 1400 werd er een „Hantveste der Westfriezen” opgesteld, dat weliswaar niet is overgegeven blijkens een aantekening in margine ²⁾ maar waaruit we toch de grieven van de Westfriezen kunnen leeren kennen. Dat we van dit handvest gebruik kunnen maken, vindt zijn oorzaak in de zinsnede, dat de handvest werd opgesteld „sonderlinge omme hun ofte nemen allen twijvel die in horen voirs. hantvesten gevallen mochten”. Hieruit blijkt, dat de bepalingen van dit handvest rechten omschreven, die reeds in eerdere „vrihede, hantveste ende privilegien” verleend doch er ^{ook} duidelijk in omschreven waren. Dit handvest munt dan ook uit door klare formuleering, zoodat over het hierin bepaalde weinig onzekerheid kan bestaan. We lezen in het stuk, dat in den tijd van hertog Albrecht's voorvaderen door hun en zijn „Baljuwen ende Amptsluden” „menighe versumenisse” gepleegd zijn, moedwillig naar men zegt („mit

1) Register V, fol. 378, Alg. R.A.

2) We lezen daar n.l. aangeteekend: „Dese hantveste en is niet overgegeven ende die segelen worden dair weder of gebroken alsoe dat sij te niet is”.

wille als men seit") in strijd met de verleende handvesten. De hertog koestert de „sonderlinge begeerte, meninge en wille" om de „goede ondersaten" al die „versumenisse" van de „Amptslude", die tijdens 's hertogs voorvaderen reeds voorkwamen en tegenwoordig nog geschieden, te bewaren. Om dit te bereiken volgt een vernieuwing van — en een opheffing van de onzekerheid in de vroegere handvesten, in 45 paragrafen.

In de eerste paragraaf van dit „Hantveste der Westfriezen" wordt bepaald, dat, daar de „goiden lude" van het baljuwschap Medemblik een bede hebben gegeven „van gunste ende niet van rechts wegen" in verband met den oorlog met „Oistvrieslant" (Midfriesland), en om het baljuwschap te lossen en te „vrien" van al het geld „als dair up gelient is", voortaan geen „Bailju, Dijgrave ende scout of anders dienres" in het baljuwschap gezet zullen worden, die geld op het baljuwschap (aan den graaf) leenen.

We zien hier dus twee soorten van beden genoemd, n.l. „bede van rechts wegen" en „bede van gunste". De „bede van rechts wegen" is door haar hier gebruikte formulering duidelijk te herkennen als de gewone door den tot bedehffing gerechtigde vorderbare bede; de „bede om gunste" is een vrijwillige bede, die hier opgebracht was ter verkrijging van dit handvest.

Dat degenen, die den graaf geld geleend hadden op het baljuwschap door de Westfriezen niet als 's graven „Amptslude" gewild waren, is verklaarbaar uit de neiging dezer „Amptslude" om het geld, en wellicht meer dan dat, dat zij aan den graaf geleend hadden, terug te halen uit hun „Ampt". Op grond hiervan is de ontevredenheid van de Westfriezen in alle drie Westfriesche baljuwschappen over den financiëelen druk van 's graven dienaren begrijpelijk. De graaf zelf blijkt steeds weer niet onwelwillend tegenover de klachten van de West-

friezen te staan en is ook hier weder, juist als in andere charters blijkt, bereid maatregelen tegen zijn dienaren te nemen.

Een voorbeeld van een geldleening op het baljuwschap vinden we in een stuk van 14 September 1352 ¹⁾). Blijkens dit stuk leent hertog Willem van de ingezetenen van het baljuwschap Medemblik 10 oude schilden per riem om daarmee 2000 schilden te kunnen betalen, die Willem van Zaenden hem op het baljuwschap heeft geleend. De onderzaten van het baljuwschap krijgen voor dit bedrag korting in de eerste bede, „die si ons gheven zullen” (de hier genoemde bede is dus een „bede van rechts wegen”).

9 November 1352 ²⁾) betaalt Willem van Zaenden 1000 oude schilden om zich te „setten” in het baljuwschap van Medemblik, waarvoor hij 100 oude schilden per jaar zal trekken uit de tienden van Wieringen. Deze 100 oude schilden op de Wieringer tienden van „Oesterlande ende Westmelgrave” zal Willem van Zaenden ontvangen bij den rentmeester van Kennemerland en „Vrieslant” uit de som, die de koper van de tienden zal betalen.

Uit een stuk van 5 Maart 1351 ³⁾) blijkt Willem van Zaenden, die toen schout van Wieringen was, gemachtigd te worden om 100 oude schilden in goud, die de graaf van hem had geleend, te innen uit 's graven rente in Wieringen. In dit laatste stuk vinden we weder een voorbeeld van een schout, die den graaf geld leende en zich kon voldoen (of werd voldaan) uit de inkomsten van zijn schoutsambacht.

In § 2 van het handvest wordt vastgesteld, dat de „goiden luden” van het Oosterbaljuwschap alle rechten en handvesten, die zij van de „Graeflicheit” verkregen

1) Register E.L., 22, folio 3, verso, Alg. R.A.

2) Register E.L. 22, folio 4, Alg. Rijksarchief.

3) Register E.L. 22, folio 1, verso, Alg. Rijksarchief.

hebben, zullen behouden en dat een iegelijk daarnaar berecht zal worden.

§ 3 bepaalt, dat niemand te „ghizel” gedaagd zal worden voor welke misdaad ook, dan alleen voor de vierschaar te Medemblik. De Medemblikker vierschaar moet door den baljuw voor of in het „gasthuys” bezeten worden en nergens anders (§ 4).

In § 5 wordt gezegd, dat in de baljuwsvierschaar alleen zij vonnis mogen wijzen over huislieden, die door den graaf binnen het baljuwschap „verleent” zijn. Moest de baljuwsvierschaar welgeborenen berechten (§ 6), dan kon de baljuw voor dit geval welgeboren mannen van leen oproepen onverschillig waar hun goed lag, (Vergel. Hoofdst. IV, § 2). Verder bepaalt dit handvest, dat alle „bruecken” na een jaar verjaard zullen zijn, uitgezonderd eenige opgesomde delicten¹⁾, die altijd voor den baljuwsvierschaar gebracht kunnen worden (§ 7). Om trent den baljuw werd bepaald, dat de hertog noch zijn nakomelingen een baljuw zouden zetten in het Oosterbaljuwschap, die niet in Holland of in Westfriesland „geboren, gegoedt ende woenachtich” is (§ 8).

Niemand mag gevangen genomen worden, gebonden, uit zijn goed ontzet, „becommerd” of gedaagd worden dan voor de vierschaar van het eigen baljuwschap (§ 9).

§ 28 bevat het tapverbod voor de schouten, wat zoowel tegen de schouten persoonlijk als tegen hen die zij laten tappen, gericht is; de schouten mogen niet tappen in hun eigen huis en evenmin elders binnen „horen bedrive”. De schout verbeurt per keer, dat hij toch „eenigerhande dranc” tapt, tien pond boete en degene, die bij hem drinkt, drie. We zien ook hier, dat ongewenschte

1) Deze niet verjarende delicten waren: „moert, moertbrant, roeof, vrouwen vercraft, diefte, valschede van munte, valschede van brieven, of die in onse wildernisse scade dede”. Dit komt overeen met het hierover bepaalde in het handvest van 24 Augustus 1346 (Van Mieris II, blz. 723).

beïnvloeding wordt tegengegaan (Vergel. Hoofdst. IV, § 2).

In § 29 wordt evenals in het handvest van het Westerbaljuwschap van 1396 den schout verboden meer gadingen te houden dan vier per jaar, terwijl een nadere omschrijving van tijd en orde van het gading vermeld zijn (Vergel. Hoofdst. VII, 1).

§ 30 bepaalt, dat de vijf rijksten twee personen kiezen, die de schepenen zullen aanwijzen, terwijl § 31 zegt, dat de zittingsperiode van de schepenen een jaar is en dat, als er iemand van hen tusschentijds afvalt, zij zelf de nieuwe schepenen zullen kiezen.

De §§ 32 en 33 behandelen de heervaart, die onder leiding van schout en schepenen in hun dorp geregeld zal worden. Degenen, die ter heervaart gaan, moeten behooren tot hen, die schot schieten „mitten bueren”. Men zal niemand „soudij noch gelt” geven, lezen we, wat doet zien, dat de heervaartplichtige bueren in persoon moeten verschijnen en dat er geen plaatsvervangers gestuurd mogen worden.

§ 34—37 laten we buiten beschouwing.

In § 38 wordt den baljuw verboden schouten te zetten, die niet in het baljuwschap wonen en daar niet tot vijftien morgen lands gegoed zijn.

§ 39 zegt, dat de „rechten hantdadigen” making ten opzichte van welgeborenen en huislieden-doodslagers op dezelfde wijze geschiedde. Niemand kon tot een zoen gedwongen worden dan alleen „mitten recht van den lande” (§ 40).

Omtrent de schotbetaling wordt bepaald, dat ieder, die langer dan zes weken in een dorp woont, schot zal betalen „geliken enen anderen buerman”, tenzij hij welgeborene was (§ 41). Opvallend is in deze bepaling, dat we bij de hiergenoemde schotvrijheid van de welgeborenen geen onderscheiding vermeld vinden tusschen de

welgeboren mannen van den graaf en de vrije welgeborenen, welke onderscheiding we later zullen behandelen (Vergel. Hoofdst. IV, § 2).

Geen schout mocht geld „uten scote” hebben, of hij moest het „mit sijn sijns selfs lyve” verdiend hebben.

Dan volgt weder een bepaling, die tegen den baljuw en andere dienaren van den graaf gericht is (§ 43). Als 's graven dienaren, lezen we, „onsen goiden luden uter Bailjuscip van Medenblic hoir recht braken en openbairlic onrecht” deden, dan zouden zij tweemaal met 's graven „drien leenmannen” „openbairlic” vermaand worden „dat sijt laten souden”. Bleven zij weigerachtig en deden zij „openbairlic onrecht”, dan zouden zij na dien tijd geen recht meer mogen doen in het Oosterbaljuwschap. De sanctie is dus vèrgeaand, n.l. op handelen in strijd met de rechten van de „goiden luden” van het Oosterbaljuwschap en een weigering om het onrecht te herstellen werden de overtreders uit hun „Ampt” ontslagen.

De graaf verbindt zich om naar Alkmaar te komen om de „voirs. punten” te bezweren „upt Heiligen Sacrament” (§ 44), terwijl voortaan de nieuwe graven van Holland denzelfden eed moeten afleggen te Alkmaar alvorens de Westfriezen van het Oosterbaljuwschap hun als heer „hulde” zullen zweren (§ 45).

In hoeverre hier sprake was van een nieuw element is onduidelijk; het kan zijn, dat dit op een oude gewoonte berustte, maar het kan ook zijn, dat de graaf van zins was deze concessie bij overgave van het handvest van kracht te doen worden om het vertrouwen van de Westfriezen in hun heer te herwinnen.

Aan de hand van dit handvest hebben we een poging tot bevestiging en vernieuwing van het bestaande leeren kennen ¹⁾, welke bevestiging een samenvatting moest zijn

1) In een handvest van 19 Mei 1406 verkregen die van het Oosterbal-

van de verspreide, onzekere en opzettelijk buiten toepassing gelaten rechten. Het voornemen van Westfriesland's heer was zonder twijfel een verbetering aan te brengen (tegen geldelijke vergoeding) in de bestaande wantoestanden, doch het proces van verworping was reeds te ver gevorderd. De ambtenaren, die stonden tusschen de Westfriezen en hun heer, hadden hun fataal werk ten opzichte van 's graven bestuurspolitiek met een maar al te groot succes verricht.

Op 2 Februari 1414¹⁾ werd het baljuwschap Medemblik opgeheven, wat een handvest van Willem van Beyeren, heer van Westfriesland, ons leert. Hierin wordt gezegd, dat de „goede Luyden en Ondersaten gemeenlyck over al in onzer Baillieuscip van Medemblic geseten buyten Stede met zulcken Rechte, en haercomen, als tot desen dage toe aldaer gehantiert hebben geweest, onse voors. land niet houden, noch gebruiken en mogen tot eren, ende oirbair ons, ende onzer goeder Dorpen binnen onzer voirsz. Baillieuscip gelegen. Soo hebben wij denzelven onzen gemeynen Dorpen, ende goede Luden in der voorn. Baillieuscip om hoir ootmoedichs vervolchs wille, om meenigen truwen dienst, die zij ons tot veel tyden met hoiren lyve, ende goede gedaen hebben, ende off Godt wil, noch doen zullen, namelicken om onze voors. landt in eren, in zalicheden, ende in vreden te setten en te houden, gegeven, ende geven met dezen tegenwoordigen Brieve, een gemeyn Vryhede ende Poortrecht”.

Hiermede was het pleit beslecht, had het Oosterbaljuwschap opgehouden te bestaan en hadden de Westfriezen van dit baljuwschap zich een recht kunnen koopen,

juwschap toch het belangrijkste deel van de in dit niet overgegeven handvest genoemde rechten (Vergel. Van Mieris IV).

1) Dit stuk werd gepubliceerd als bijlage bij Faber's artikel: „De opheffing van het baljuwschap Medemblik”, Themis 1858.

dat hen bevrijdde van de feodaliseering en de conflicten, die een voortdurend gevolg waren gebleken van 's heeren Kennemer oriëntering in zijn bestuurspolitiek. In hetzelfde stuk verkrijgt de kastelein van het huis te Medemblik het dijkgraafschap van 's heeren wegen te „bewaren”, zooals „onze Baillieu tot dezen dage toe gedaen heeft”. In het vereenigde ambt van kastelein en dijkgraaf leefde dus het verdwenen baljuwsambt nog voort.

Van de veranderingen, die door het opheffen van het baljuwschap ontstaan waren, spreekt ook nog een ander stuk van 2 Februari 1414¹⁾, waarbij de steden van het baljuwschap Medemblik gelast worden aan Herbert en Lysbet van Ysselsteyn te betalen wat de Hollandsche graaf hun schuldig was. Ook hieruit blijkt dus van de financieele verplichtingen, die de opheffing van het baljuwschap voor de „lude” van het Oosterbaljuwschap meebracht. We lezen in dit stuk, dat graaf Willem aan „onsen getrouwen Heeren Herberen van Yselsteyn ende onser liever Joncvrouwe Lijsbeth van Woenswic Walravens weduwe van IJselsteyn” schuldig is wat „die zelve Walraven voirs., ende zi nae mit andere Walravens erffnamen staende hadden op onser Bailieuscip van Medenblic, gelike dat reces, dat in onse boeken gescreven staet, claerliken inhoudt IX^MVIII^CLXVII ℥ VI st. I d., den Engelschen Nobel voor II ℥ gerekent”. Het stuk vervolgt met te zeggen, dat de graaf de „gemeenen dorpen in onser Bailieuscip voors. een gemein vrihede ende poirtrecht gegeven hebben in zulcker maten, dat zij dat recess ende gelt voors. voldoen ende betalen zullen”. Hierdoor leeren we de financieele eischen, waaraan de Westfriezen van het Oosterbaljuwschap moesten voldoen om „gemein vrihede en poirtrecht” te krijgen, kennen. We lezen er, dat de graaf Herbert en Lijsbet de genoemde som heeft „bewijst” en die tevens „bewijst” aan „on-

1) Manuscript Drechterland I, folio 322.

sen gemeynen Steden in onser Bailieuscip voors. die dese voirs. vrijhede ende poirtrecht laetst van ons vercregen hebben, op te beuren ende te ontfangen tot zulcken dagen, als zij mit hem daer off overdragen zullen, om voirt te voldoen onsen Scouten, ende dienaeren, die in onser Bailieuscip voirn. gedient hebben, alzulc gelt als zi hemluyden voirt schuldich zijn". Aan de „gemienen steden" in het baljuwschap wordt bevolen, dat zij Herbert en Lijsbet de genoemde som gelds „wtreycken ende betalen ende vernoegen, want ons dat goede betalinge is, ende scelden onsen voors. Steden, ende horen gemenen porteren van also vele quite mits zulcke brieven, ende geloften als zij doen zullen, onsen getruwen, ende onzen geminden voors". We leeren hier uit, dat de „gemienen steden" de schouten en andere dienaren van het baljuwschap moeten betalen hetgeen zij hun schuldig zijn. Dit wil dus zeggen, dat de schulden rustende op het baljuwschap door de „gemienen steden" voldaan moeten worden. De laatste zinsnede van dit charter zegt, dat de som, die de Westfriezen aan Lijsbet en Herbert betalen, afgetrokken zal worden van hetgeen zij moeten betalen. We zien dus, dat de graaf zijne schuld aan Herbert en Lijsbet afwentelt op de Westfriezen in mindering van het bedrag, dat betaald moest worden.

Omtrent de inning van de som deelt ons een ander charter van 20 Februari 1414 ¹⁾ nog het noodige mede. De inleiding van deze oorkonde herhaalt nog eens, dat heer Herbert en jonkvrouwe Lijsbet het bedoelde geld mogen „beuren ende . . . ontfangen van onsen gemeenen Steden in onser Bailieuscip van Medemblic, die poortrecht ende vrijhede laetst van ons vercregen hebben". De graaf belooft in dezen brief, dat hij Herbert en Lijsbet „gehulpich ende bijstandich" zal zijn, totdat „zi die

1) Manuscript Drechterland I, folio 323.

betalinge daer off van onsen gemenen steden voirnoemt gecrigen zullen tot zulcken dagen, als daer off zijn, ende dat hem hoir brieven die hem onse Steden voirnoemt daer off gegeven hebben mit allen punten daerin begrepen, volcomelijck gehouden ende voldaan zullen worden". Verder gebiedt de graaf de gemeene steden, schouten, raden, dienaren, poorteren en onderzaten, dat zij Herbert en Lijsbet „off eenich van hem, off hoiren erffnamen, off gewaerden Bode" het genoemde geld „commer vrij" zullen leveren in de kerken, en het zullen „wtreycken ende betalen" op het tijdstip „als zi hem mit hoiren brieven geloift ende besegelt hebben". Van welk belang de graaf een goede betaling achtte, lezen we in de volgende zinsnede: „Ende wair yemand die daer wederstandich, off overhorich in viele, off eenich hinder, off letsel in maeckte, dat wouden wij an dien houden ende verhalen aen sinen live, ende goede, als aen den genen die ons lands verderffnisse meynden zonder verdrach".

Verder machtigt de graaf Herbert en Lijsbet „off eenich van hem, off hoiren erffgenamen, off gewaerden Bode" om, als er eenig „gebrec" geschiedde in de betaling, „hoire eenich gelt" te halen uit de gereedste goederen van hem „daer 't gebrec an waer", zooals de brieven, die zij van de steden hebben, inhouden. Als de schout van huis zou zijn of onwillig zou zijn hen „recht te helpen vorderen", dan zijn zij gemachtigd een schout te zetten om zodoende hun geld te kunnen innen en hun recht te vorderen „nae inhouden hoire brieven voirnoemt". Omdat de steden Herbert en Lijsbet bij de genoemde brieven beloofd hebben het genoemde geld te betalen „tot zes jaren", „alzo dat zi den goeden luden, die zij voirt dat gelt schuldich zijn niet betalen en mogen dan tot den zelve jaeren ende dagen voorgeroert", geeft de graaf bij dezen brief aan Herbert en Lijsbet „off hoiren erf-

namen, off hoir eenige gewaerde Bode" een goed, vrij, vast en zeker „geleyde" om op iederen dag, als zij haar geld zullen „opbeuren" binnen de zes genoemde jaren „veylich ende onbelet van yemanden te comen, te varen, te merren, ende te keren over al in den onsen om voirs. gelt te innen, ende te ontfangen, duerende den tijdt van de ses jaeren voirnoemt". De graaf beveelt zijnen baljuwen, schouten, rechteren en dienaren over zijn geheele gebied binnen de steden en daar buiten, dat zij Herbert en Lijsbet „off hoire eenige gewairde Bode, rustelijck, vrede-lijck ende onbeleth laten, comen vaeren, merren ende te keren den tijdt ende jaeren als voirs. is, zonder hem off hoire eenige live, goide off have te becommeren, te besetten, off te hinderen eeniger wijs, overmids eenige sculde wille, die van onser Bailieuscip toecomende, off roerende mogen wesen, ende des niet en laten, alzo lief wij hem zijn."

Een stuk, dat den algemeenen toestand duidelijck schetst, is dat van 10 Februari 1414¹⁾. In den aanhef van dit charter zegt de hertog, dat hij zijn „gemeinen dorpe" van het Oosterbaljuwschap „vryhede ende poirtrecht" gegeven heeft op de voorwaarden, die de „gemeyn wairscippen van den selven Steden" met zijn raad getroffen hebben. Volgens deze voorwaarden mogen de schouten en dijkgraven, die op hun „Schoutambochten" en „Dycgraefscip" in het Oosterbaljuwschap geld geleend hebben, niet uit hun diensten gezet worden, voordat zij „wail" voldaan zijn „ende betailt van sulken gelden, als een ygelyc op sinen dienst geleent heeft". De hertog belooft zijn dijkgraaf en zijne schouten in alle steden van het Oosterbaljuwschap niet uit hun „dienst" te zetten noch te laten zetten, voordat zij „wail" betaald zullen zijn van het geld, dat zij „bewisen" kunnen met den brief van „Walraven van Yselsteyn", met dien van „Her-

1) Van Mieris IV, blz. 277.

beren van Yselsteyn" of met dien van „Daniel van Cralingen" geleend te hebben op bedoelde ambten.

Voorts beveelt de hertog zijn „goiden luden" in zijn steden binnen het Oosterbaljuwschap en in het bijzonder zijn „gemenen Scepenen" in deze steden, „die nu syn, of namels wesen sullen, ende enen ygeliken bisonder," om met zijne schouten in ieder van de steden die „hoir bevelingen" van den hertog hebben, recht te doen en te „vorderen van allen stucken, die dair te doen sullen wesen". Was er iemand die „wederdingede", of eenige schout „weren" wilde, zoodat „hi niet rechten en soude, ende hem niet gehoorsamich, noch onderdanich en waere, geliken hoir bevelingen inhouden", dan zou de hertog het aan die „overhorigen" houden en verhalen als aan degenen die zijn „Heerlicheyt verminderen woude".

Aan de hand van de in het bovenstaande behandelde stukken met betrekking tot de taak van Herbert van IJsselstein waarvan het stuk van 10 Februari 1414 niet los te denken is, hebben we ons een volledig beeld kunnen vormen van de financieele liquidatie na de opheffing van het Oosterbaljuwschap.

Na de opheffing van het baljuwschap volgt op 12 Maart 1414 ¹⁾ de aanstelling van Daniel van Cralingen als dijkgraaf van het dijkgraafschap Medemblik en als kastelein van Medemblik. Zijn taak wordt in deze aanstelling omschreven.

Van Cralingen, lezen we, zal de heemraden kiezen en beëedigen, n.l. de heemraden van zijn dijkgraafschap zooals „costumelic" is. Voorts zal hij het schoutambacht van Medemblik „metten Gerechte" aldaar „setten ende ontsetten" als hem „genoecht ende costumelic is", en wel „allen horen toebehooren te bedrijven, te bewaeren ende te regieren, als daar toe behoordt, gelijcken een casteleyn

1) Bevelboek IIII, folio 46/47 Alg. R.A.

ende dijcgrave ende een goedt man schuldich is te doen". Den schout van Medemblik mag hij niet „versetten" dan bij 's graven wille; en voor de „cost", die hij op 's graven „huys" te Medemblik zal houden, „ende voor anders zijn wedden daer off" gaf de graaf hem zijne tienden aldaar „met haeren toebehooren" en „die Visscherie" in de Bennemeer en om het genoemde „huys" benevens „die Zwaen ende die hoffweyde elcx mit horen toebehooren". Van het dijkgraafschap en het schoutambacht zal hij „goede reeckeninge ende bewijsinge" doen, als hij daartoe van 's graven wege of door den graaf zelf „vermaent" wordt. De graaf beveelt zijn „goeden luyden ende ondersaten" binnen de stad Medemblik en over het geheele dijkgraafschap, dat zij zijn „casteleyn ende Dijkgrave" „onderdanich, gehulpich ende gehoorich zijn in allen zaken". Voorts machtigt de graaf zijn kastelein en dijkgraaf om een stedehouder te zetten in het dijkgraafschap om het „te bewaeren ende te bedrijven in alre manieren off onzen dijcgrave voors. zelve waer, tot alre tijt, als die zelve onze dijcgrave genoeght ende hij daer selve niet wesen en mach".

Op 13 April 1414¹⁾ werd Dirc van Zanthurst als dijkgraaf benoemd door graaf Willem; van het kastelein-
schap werd met geen woord gerept maar dat volgde den
volgenden dag.

Hertog Willem gaf op 14 April 1414²⁾ ook het „castelleinscap" en „scoutambocht" van Medemblik aan van Zanthurst. De instructie is vrijwel gelijkloidend aan die van Daniel van Cralingen, behalve dan dat er niet van het dijkgraafschap in gerept wordt. Afwijkend is, dat niet alleen de „goede luden en ondersaten" van Medemblik en elders in het genoemde schoutambacht gelast worden gehoorzaam te zijn, doch dat tevens zij, die in

1) Bevelboek III, folio 46/47 Alg. R.A.

2) Van Mieris IV, 281/282.

het „castelleinscap” gezeten zijn, bevel krijgen den kastelein „onderdanich, gehorich, en bystandich(te) sijn in allen onsen saken, so wanneer sy dez van him, of van sinen wegen vermaent worden”. De aanstelling tot kastelein besluit met te zeggen, dat deze Dirks leven lang zal duren, tenzij „Mergerite” ’s hertogen bastaard zuster en Dirks vrouw „voir him oflivich worde sonder wittachtige blikende geboorte bi den selven Dirc after te laten”. In dit geval kon „dese bevelinge ende ghifte” beëindigd worden op ’s hertogen „wedersegghen”. Van Dirks betaling ter verkrijging van dit ambt wordt medegedeeld, dat hij den hertog „wederovergegeven ende quytgescouden” heeft hetgeen de hertog aan Dirk en Mergerite gegeven heeft.

De instructie voor Dirc komt overeen met die van Daniel van Cralingen, maar de strafbedreiging tegen hen, die „overhorich” waren, is krasser: „Ende wair yemant, die him hierinne overhorich wair, dat wouden wij an dien houden ende verhalen, als anden genen, die ons van onser Heerlicheit verminderen woude”. In een stuk van 15 April 1414¹⁾ zegt van Zanthurst, dat hij graaf Willem, omdat die hem „bevolen heeft die Castelleinscip van sinen huysse ende slot tot Medemblic te bedriven ende te bewaren mijn leven lanc duerende, geliken die brieve daer of inhouden”, hem „weder voer overgegeven ende quytgescouden heb alinge alsulke mede gave, als hij nu mit sijnre bastert zuster minen wijve gegeven hadde ende bewijst jairlix op te bueren vter Bailiusscip van Medemblic, dats te weten twe hondert pont Hollans payement siaers geliken die brieve daer af, die ic him weder over heb gegeven ende gecanselleert siin, inhielden ende begrepen”.

Dirc scheldt den graaf van deze „geloofte” vrij en „quyt” en eindigt zijn verklaring met te zeggen, dat hij

1) Bevelbouck IIII, folio 46/47 Alg. R.A.

belijdt „dair af van him vol ende al betailt te wesen, mits der bevelinge vander castelleinscip voirs. mit desen brieve”. De militaire zijde van Van Zanthurst's functie wordt nog belicht in een andere verklaring van 15 April 1414¹⁾. Van Zanthurst verklaart, dat hij „ten Heiligen gesuoren” heeft om 's hertogen „huys ende slot” te Medemblick te houden en te bewaren. De kastelein zal het „huys” „openen ruymen ende leveren” op elk tijdstip aan den hertog of diens nakomelingen of aan hem die de hertog het „bevelen sal”, mits de hertog dit zelf beveelt of dit bij open brief doet. Aan niemand anders zal hij het „huys” leveren. Handelde van Zanthurst hiermede in strijd, dan zou hij zich zelf „kennen” als „eerloes, truloes, ende meynedich” en lijf en goed verbeuren aan den hertog of diens nakomelingen. Als het „huys” met „crafte belegen ofte beseten” zou worden en de graaf hem niet binnen zes weken was komen ontzetten, zou zijn eer bewaard blijven en hijzelf „dair of onbelast”. In deze verklaring treedt de militaire zijde van het kasteleinsambt naar voren; en wellicht moeten we het bevel van den hertog in de aanstelling van Van Zanthurst als kastelein aan de „goede luden en ondersaten” van het kasteleinschap Medemblick in verband hiermede zien als militaire hulp, wanneer Van Zanthurst hen daartoe vermaant²⁾.

Nadat op deze wijze voor het Oosterbaljuwschap de dag van opheffing gekomen was, en de stadrechten de plaats daarvan innamen, volgden spoedig het Westen Noorderbaljuwschap, n.l. reeds in 1415.

Hiermede was de Kennemer oriëntering voor de heerlijkheid Westfriesland verlaten³⁾.

1) Van Mieris IV, blz. 285.

2) De militaire functie van het kasteleinschap spreekt ook duidelijk in een charter van 14 Februari 1424/1425 (Van Mieris IV, blz. 756). Hier lezen we, dat ieder ontboden kan worden om het „slot van Medenblick te helpen houden” „ende vyanden te wederstaen”.

3) Gosses W. en H., blz. 174/175.

§ 2. De stadrechtverleening.

A. De oude steden.

Voordat de stadrechtverleening in 1402 het hoofdelement werd van een doelbewuste bestuurspolitiek van Westfriesland's heer, hadden reeds eenige plaatsen het stadrecht verkregen. De eerste daarvan was het oude Medemblik, dat blijkens verschillende gegevens van vóór 1289 ook voor de verovering door den Hollandschen graaf een belangrijke plaats innam in het vrije Westfriesland.

Reeds op 25 Maart 1289 verleende graaf Floris aan Medemblik stadrecht in een handvest ¹⁾ vrijwel gelijk aan dat aan Alkmaar verleend in 1254. Alkmaar had op haar beurt weder een afschrift gekregen van het stadrecht, dat Haarlem in 1245 van den Hollandschen graaf, Roomsch-Koning Willem II, verkregen had ²⁾.

Na Medemblik volgde Enkhuizen, dat op 28 Januari 1355 ³⁾ stadrecht verkreeg. Hertog Willem vereenigde toen Gommerskerspel en Enkhuizen tot ééne stad, die nadien „meer ghenoeemt worde Enchusen”. De begrenzing van Enkhuizen wordt als volgt aangegeven: „streckende noertwaert, oestwaert, ende zuydewaert tot in der zee, ende westwaert, streckende aen den ban van Bovenkerspel”. Enkhuizen ontving: „alsodaenich recht, privilegien, ende hantvesten, als onse goede lude van Medemleke” „vercreghen hebben tot desen daghe toe”. Van dezen dag af staat „alle recht te hantierene ende te rechtene” binnen de „porte van Enchusen” gelijk dat in Medemblik geschiedt, behoudens de bepaling, dat geen

1) Pols I, bladz. 1.

2) Vergelijk Pols I, bladz. XVI. Het stadrecht van Haarlem werd verleend op 23 November 1245 (Van Mieris I, 219—228) dat van Alkmaar op 11 Juni 1254 (Van Mieris I, 286—290).

3) Van Mieris II, 826—827.

poorter van Medemblik noch een „buerman van Overleker ambocht” (Houtwoudingher ambacht) poorters te Enkhuizen zullen worden. Uitdrukkelijk wordt bovendien nog gezegd, dat Enkhuizen geen poorters mocht hebben „woenende buten hoeren vryhede van Enchusen”. Verder krijgt Enkhuizen een jaarmarkt, die veertien dagen duurde, „daer men alle jare dat Cruys op rechten sal (het symbool van den marktvrede), vier daghe voor Sinte Jans dach decollatio tot uytghaende Oest”. Omtrent de heervvaart wordt gezegd, dat Enkhuizen 's heeren heervvaart zal dienen met dertig man, waartoe de heer hen „te hulpe” heeft gegeven die van Bovenkarspel en van Grootebroek. Op 16 Maart 1355¹⁾ volgde nog een uitvoerig privilege, dat de rechten en privilegien aan Enkhuizen gegeven bevatte. Het is een nauwkeurig afschrift van het handvest dat op 25 Maart 1289 aan Medemblik verleend werd, behoudens enkele reeds in het handvest aan Enkhuizen van 28 Januari 1355 getroffen regelingen. De paragrafen 4 en 58 van het stuk van 16 Maart 1355 zijn gelijk aan die van 28 Januari 1355.

Na Enkhuizen ontving Hoorn op 27 Maart 1356²⁾ het stadrecht en dezelfde rechten als graaf Floris aan Medemblik gegeven had. De afwijkingen hiervan waren, dat met betrekking tot Hoorn bepaald werd, dat het nooit poorters „ontfanghen” zou die woonachtig waren in de baljuwschappen van Kennemerland en van „Vrieslant” (het Westerbaljuwschap) en in Medemblik, of die moesten een jaar binnen de „vryen steden” Hoorn gewoond hebben. Een poorter van een andere vrije stad, die poorter van Hoorn zou willen worden, kan dit slechts bereiken na kwijtschelding van zijn oude „poirtrecht”. Verder kan ieder poorter van Hoorn worden

1) Van Mieris II, 831—835.

2) Van Mieris II, 865—866.

„mit huwelyc” of „mit besterffenisse van goede”. Voorts zal geen poorter, hoe ook „ontfaen”, „vryhede” genieten als hij „eenighe broke hadde ende men aensprake binnen jaer, ende binnen daghe, nae dien hy porter gheworden waere”, voordat hij de „broke ghebetert hadde na den rechte van den lande, daer de misdaet ghesciet ware”. Westfrieslands heer behield zich voor zijn „tolne, zielmisse, wissel, waghe, maete, ende anders alle (zijn) goede binnen Hoerne”, uitgezonderd dat de poorters mogen tappen „sonder tolle off tins” te geven. Hoorn moet den heer in de heervaart dienen met twaalf mannen. De „vryhede” van Hoorn wordt uitdrukkelijk omschreven: „op die oestzyde soe sal sy wesen buyten den wttersten husen vyve ende twintich roeden, op die zuytzyde an die zee, op die westzyde alse verre, alst bolwerck ghaet, ende op die noertzyde van den uystersten huse vyff en twintich roeden, ende voert alsoe van den kercgrafte vyff en twintich roeden omme gaende”.

Hiermede hebben we de stadrechtverleening aan de drie steden Medemblik, Enkhuizen en Hoorn gezien, welke steden we later in tegenstelling met de land- of kleine steden als de groote steden genoemd vinden.

Tusschen de eerste stadrechtverleening van 1289 en de stadrechtverleeningpolitiek na 1400 vinden we in Westfriesland nog één stadrechtverleening, die hier behandeld moet worden, n.l. die aan Grootebroek op 2 Augustus 1364¹⁾. Ook dit handvest aan Grootebroek bevat een afschrift van het Medemblicker stadrecht van 1289 (volgens Van Mieris' afschrift zouden slechts de Medemblicker paragrafen 15 en 45 en de laatste zinsnede van paragraaf 14 uitgevallen zijn).

Welke reden er was tot deze stadrechtverleening, is zonder een afzonderlijk onderzoek niet uit te maken.

1) Van Mieris III, 166—170.

Afgezien van zulk een speciaal onderzoek zien we in later eeuwen, dat Grootebroek steeds dezelfde plaats tracht in te nemen als de drie groote steden¹⁾. In ieder geval valt Grootebroek buiten de steden, die het stedenrecht verwierven als gevolg van 's heeren stadrechtverleeningpolitiek na 1400.

De stad Broek of Grootebroek bestond uit de, bij het handvest van 2 Augustus 1364, samengevoegde plaatsen Grootebroek en Bovenkarspel. Van de begrenzing van de nieuwe stad wordt gezegd, dat zij begint: „à fine occidentali de Grotebroec, usque ad centum mensuras, vulgariter *roeden* nominatas, ab ecclesia de Bovenkerspel, versus orientem centum mensurasum praedicatarum, quod conjunctim et indivise oppidum de Broec”. In de heervvaart zal Grootebroek den heer met veertien mannen dienen. Hieruit kunnen we dus besluiten, dat bij deze stadrechtverleening Grootebroek uit het bovenvermelde heervvaartverband met Enkhuizen werd losgemaakt. Ook Grootebroek verkreeg een veertiendaagsche jaarmarkt die aan zou vangen „à die Jacobi Apostoli”.

De inhoud van de eerste stadrechten van Grootebroek is gelijk aan die van het Medemblicker stadrecht van 1289. Medemblick vervulde ten opzichte van de steden, die haar stadrechten verkregen in den tijd van de stadrechtverleeningpolitiek, evenzeer als ten aanzien van de stadrechtverleeningen van 1355, 1356 en 1364 de rol van moederstad²⁾.

Ter kenschetsing van de verleende rechten leek ons een vermelding van enkele belangrijke punten van het stadrecht van Medemblick niet ongewenscht.

1) Teg. St. VIII, 478 e.v.

2) Dat Monnikendam op 25 Februari 1355 ook de handvesten en privilegien van Medemblick verkreeg laten we hier buiten beschouwing, daar deze plaats buiten het gebied van de drie Westfriesche gouwen viel. Op 27 Maart 1356 verkreeg Monnikendam een bevestiging van dit charter. (Van Mieris II).

In paragraaf 1 wordt bepaald, dat de Medemblikkers van alle „theolonio” en „exactione theolonii” te water en te land voor het geheele gebied van het graafschap Holland vrij waren.

Paragraaf 2 bepaalt, dat in geval een niet-Medemblikker geschil heeft met een poorter van Medemblik, daarover alleen een „judicium” van Medemblikker schepenen mag beslissen; de graaf voegt hier aan toe: „nec nos neque nostra posteritas inde aliud requiremus”. Paragraaf 3 sluit hierbij aan door te bepalen, dat, als een omwonende een burger der stad „injuriam sive violentiam” aan diens goed deed, terwijl deze „juste et sine querimonia” bezat, de schout van Medemblik met alle burgers, arm en rijk, naar deze plaats trekken moet „et illam injuriam corrigere”.

Paragraaf 38 verbiedt „extrancus” en „vicinus” om een „oppidanus” van Medemblik „ad duellum” te roepen binnen de stad „vel usquam in nostra potestate vel nostrorum successorum poterit, nec oppidanus oppidanum”, terwijl dit verbod evenzeer voor de burgers onderling geldt.

Paragraaf 51 bepaalt, dat, als iemand eenmaal burger geworden is, hij niemands „servilis” behoeft te zijn; „sed secundum jura oppidi libertate fruatur”.

In paragraaf 55 machtigt de graaf de schepenen van Medemblik nieuwe „statuta et precepta” te maken, die de geheele bevolking ten nutte zijn, of het grootste gedeelte; terwijl 's graven jurisdictie onaangetast moet blijven.

B. *Het eerste tijdperk. 1402—1426.*

I. Het Oosterbaljuwschap.

Het begin van de stadrechtsverleeningpolitiek kunnen we zien in de verleening van stadrecht aan Schellinkhout

op 21 December 1402 ¹⁾). De „vryheden” van de nieuwe stad wordt omschreven als „streckende wesen van haren kerckhove alsoo, als ’t nu ter tydt gelegen is, Noordtwaert haren gemeenen wegh langhs tot aen Blockdyck, ende aen beyde zyden vyftig roeden, ofte maten Zuydwaert tot aen den ouden Zyddyck daer-en-buyten, ende aen beyde zyden vyftig roeden, ofte maten Westwaert tot aen den Meetwegshorne daer buyten, ende aen beyde zyden vyftig roeden, ofte maten, sonder arch, ende list”. Hoewel de omschrijving van het stadsgebied niet duidelijk is, kunnen we uit de omstandigheid dat in 1414 ²⁾ uitdrukkelijk onder het poortrecht van Schellinkhout de bannen Wijdenes en Oosterleek gesteld werden en daarmee de stede Schellinkhout uit de drie bannen Schellinkhout, Wijdenes en Oosterleek kwam te bestaan, aannemen dat deze omschrijving tevens een omschrijving van de oppervlakte van de banne Schellinkhout is. Verder werden er in dit handvest van Schellinkhout nog eenige bepalingen gegeven; terwijl Schellinkhout voorts „alle alsulcke handtvesten, ende vryheden, groot ende klein”, die de graven voor „desen dag” aan de goede stad Medemblik gegeven hadden, gebruiken mocht.

Op 20 Maart 1405 ³⁾ verleende de hertog nadere rechten aan Schellinkhout, waarin in artikel 8 „Vastinge van hantvesten” nogmaals voor eeuwig de verkregen handvesten, vrijheden, privilegien en rechten werden bevestigd.

Na deze stadrechtverleening aan Schellinkhout volgden er spoedig meer.

We zullen eerst het verschijnsel bezien, dat verschillende dorpen onder één stadrecht werden geplaatst met dat van oudere steden.

1) Van Mieris III, 722.

2) Privilegia J, fol. 134, 142 e.v. Alg. R.A.

3) Pols I, 20.

Op 14 October 1402 ¹⁾ stelde hertog Albrecht Lutjebroek onder één stadrecht met Grootebroek. In het handvest hieromtrent lezen we, dat de Lutjebroekers „met haer toebehooren ten eeuwige dagen wesen, ende blyven sullen in eenen poortrecht, ende stede vryheydt met onse stede van Broeck”. Het zal één stad „wesen ende blyven onverscheyden”. Lutjebroek mag alle privilegien, vrijheden en handvesten van Grootebroek gebruiken. Om 's graven „boeten, ende breucken, die daer verschynen mogen, te rechte te brengen, ende oock om vrede te maken, of oproer ende geschil te verhoeden” zullen die van Lutjebroek uit de tien rijksten één schepen hebben in het gerecht van Grootebroek. Het jaarlijksch verzetten en vernieuwen van den schepen zal volgens de handvesten van Grootebroek geschieden. De vrijheid van de stede Grootebroek wordt hiermede verlengd tot aan den ban van Hoogkarspel in westelijke richting, naar het zuiden van de „Heerstræet” vijftig roeden ten noorden van de huizen „die er nu staen”. Van een totalen overgang van Lutjebroek in de stede Grootebroek, met opheffing van alle plaatselijke autonomie, was blijkens dit stuk geen sprake. De banne Lutjebroek vond een waarborg voor eigen plaatselijke belangen in de tien rijksten van den eigen ban.

Op 13 April 1403 ²⁾ werd Hoogkarspel onder één poortrecht met Grootebroek gesteld. We lezen in het desbetreffende handvest aan „die van Hoichkerspel”, dat de „goede luden voirschr. in enen poirtrechte wesen sullen mit onser stede van Broick, ende sullen hebben houden ende gebruiken alle alsulke handtvesten, rechte, ende vriede”, als de poorteren van „Broick” van den graaf en zijn voorvaderen „tot desen dage toe ghehadt hebben, onvermyndert, sonder arch ende list”. De vrijheid en het poortrecht van Hoogkarspel zal „streckende wesen”

1) Van Mieris III, 166, 770.

2) Register II, fol. 24. Alg. R.A.

westelijk van „Broick” tot aan den ban van Westwoud en aan weerszijden van 's heeren „Heerstrate” vijftig roeden, te weten aan de noord- en aan de zuidzijde. De poorters „uter prochye van Hoichkerspel” zullen in het gerecht van Grootebroek twee schepenen hebben en één raad. De schepenen en de raad zullen door den schout van Grootebroek beëdigd worden „als costumelic” is; terwijl zij door de twaalf rijksten van Hoogkarspel worden gekozen. De vernieuwing van de schepenen en den raad zal plaats vinden op zulke tijden „als die hantvesten onser stede van Broick inhouden en begripen”. De poorters van Grootebroek zullen uit de parochie van Hoogkarspel 's heeren tienden hebben en houden „in sulken pachte ende sulke tyt als onser stede van Broick van ons bebrieft ende bezegelt hebben”. We merken dus op dat ook de Hoogkarspelers geenszins rauwelijks bij Grootebroek werden gevoegd. De eigen twaalf rijksten vormden een waarborg voor het welzijn en goede bestuur van Hoogkarspel, zij werden niet gevoegd bij de rijksten van Grootebroek en Bovenkarspel tot één instituut van de rijksten van de stede Grootebroek, doch zij bleven rijkdommen van Hoogkarspel en vaardigden als zoodanig twee schepenen en één raad naar het stedelijk bestuur van Grootebroek af. Uit de beëdiging van de schepenen door den schout van Grootebroek kunnen we nog niet besluiten, dat Hoogkarspel voortaan één schoutendistrict met Grootebroek uitmaakte. In 1404, 17 April ¹⁾, wordt uitdrukkelijk bepaald, dat het schoutambacht van Hoogkarspel en Lutjebroek met het schoutambacht van Grootebroek in één hand werd vereenigd; niettemin kunnen het twee schoutambachten gebleven zijn. We lezen in dit stuk, dat het schoutambacht van „Hoechkerspel ende Luttickerbroec” gezamenlijk en ongescheiden zal zijn met het schoutambacht van Grootebroek.

1) Register II, fol. 50 verso. Alg. R.A.

broek in handen van Jans van Cronenburch. De schoutambachten zullen ten eeuwigen dage tezamen blijven, omdat de „goede lude” van Hoogkarspel, Lutjebroek, en Grootebroek „te zamen en onversceyden” één poortrecht hebben en ook (en dat is wel het voornaamste), omdat de „luden” van Hoogkarspel en Lutjebroek Wouter Ghtsz. en Jonge Geryt zijn broeder het geld betaald hebben, dat zij op het schoutambacht van Hoogkarspel en Lutjebroek „bisonder” hadden staan. We zien in dit feit, gevoegd bij den aanhef van dit charter, waarin de hertog zegt: „ende zunderlingen want wij aengesien hebben sulken last ende oncost als si lange tijt geleden hebben in onsen oerlogen van Vrieslant (Midfriesland), ende van Arkel ende noch dagelix liden in der besettinge onser Stede van Staveren”, dat de financieele omstandigheden ook hier weder hun rol speelden. We doen goed dit financieele element, dat we ook in de vorige paragraaf naar voren brachten, bij iedere gebeurtenis in de stadrechtsverleeningpolitiek in Westfriesland helder voor oogen te houden. In het handvest wordt verder bepaald, dat de schout van Hoogkarspel en Lutjebroek van 's heeren wegen de door de Hoogkarspelers en Lutjebroekers gekozen raadslieden zal beëedigen „na inhoud hoerer hantveste” en voortaan ieder jaar, zooals de schout van Grootebroek de raden aldaar pleegt te beëedigen. Hierin zien we, dat de schoutenambachten weliswaar door één schout n.l. die van Grootebroek werden bediend, doch dat zij niet tot één schoutenambacht werden samengesmolten en zoodoende ten eeuwigen dage door een personeele unie met elkander werden verbonden.

In 1406 werd Zwaag onder het poortrecht van Hoorn gebracht, wat reeds in hetzelfde jaar tot moeilijkheden leidde, die in een handvest van hertog Albrecht van 24 November 1406 ¹⁾ werden beëindigd. De punten, die de

1) Memoriale B.H. fol. 111 verso. Alg. R.A. Handschr. Drech. fol. 291.

hertog hierin noemt, wil hij die van Zwaag „vast ende gestade” gehouden zien „van onser Stede van Hoorn ende van enen ygelijcken”. Ten eerste zullen de twee schepenen van Zwaag met de schepenen van Hoorn „te vonnisse gaen ende recht wijsen” en de raad van Zwaag zal evenzeer met den raad van Hoorn „te rade gaen gemeen mit malcanderen, alst daer toe behoort”. De „goede lude” van Hoorn en Zwaag zullen hun pondschot rekenen en gelden „te samen pondt ponde gelijk mit malcanderen, alst daer toe behoort”. De schepenen en raden zullen hun landschot rekenen en gaderen „bi hoiren poirteren”. Omdat de hertog wenscht, dat hij de „goede luden” van Zwaag „volcomelijc ende wail ghehouden wil hebben”, beveelt hij schout, schepenen en raad en gemeene poorteren van Hoorn om de poorteren van Zwaag „mit hun gemeen (te) kennen” in één poortrecht en dat zij de poorteren van Zwaag zullen „pachten ende zetten” „te ponden” gelijk de poorters van Hoorn en met hen te vereenigen „zonder vertrec”, daar zij „gemeenlijc in enen poirtrecht staen en blijven zullen als voirschr. is”. Voorts beveelt de hertog het gerecht van Hoorn en elk gemeen poorter aldaar „elken bijsonder”, dat zij de poorteren van Zwaag „voirstaen” zullen „gelijcken hoir zelffs poirteren”. Ongehoorzaamheid tegen dit bevel van den hertog zal gestraft worden, „an dien overhorigen live en goeden (te) houden ende (te) verhalen”. Den schout van Hoorn wordt bevolen, dat hij de ongehoorzamen „zonder merren” voor den hertog en zijn raad zal dagen. Geschiedde er in deze punten of in andere „eenich geschil ofte twiste”, dat houdt de hertoch het „verclaeren” ervan aan zich. Dit stuk geeft dus een duidelijk beeld van de tegenwerking, die Hoorn tegen ’s heeren voeging van Zwaag onder het Hoornsche poortrecht meende te moeten doen. Tevens is het overduidelijk, dat de hertog Hoorn’s verlangen op dit punt

eenvoudig ter zijde legde om zijn nieuwe bestuurspolitiek in de heerlijkheid Westfriesland met kracht door te zetten.

Op 16 Juli 1408¹⁾ voegde hertog Willem de dorpen van de Veenhoop onder het stadrecht van Hoorn. Deze dorpen waren Berkhout, de Gooren, Mysen, Oudendijk, de Beets, Grosthuisen, Scharwoude en een deel van Schardam en de tusschenliggende gehuchten²⁾.

De Veenhoop zal blijkens paragraaf 1 van dit handvest „hebben en gebruycken” hetzelfde poortrecht en vrijheden als Hoorn van den hertog en zijn voorvaderen, graven van Holland, „bescreven en onbescreven” tot dien dag verkregen heeft. De Veenhoopers zullen terecht staan binnen Hoorn en onder de schepenen aldaar, die, „ende anders nyemant”, over hen zullen „wysen”. De omschrijving van de „vryheden” van de Veenhoop zegt, dat alle behuisde „scoubarmwege” met vijf en twintig roeden aan weerszijden er onder zullen vallen en bovendien alle behuisde „hoeftsteden” buiten deze wegen gelegen. De drie rijksten van iedere ban van de Veenhoop zullen vier „vreedmakers” kiezen, die de schout van Hoorn beëdedigen moet. Dit viertal zal ieder jaar het landschot rekenen en de „innige wege ende wateringe” keuren en schouwen met den schout of één van het gerecht van Hoorn. Buiten de „vreedmakers” mag niemand keuren maken in de bannen van de Veenhoop. Voorts zullen de „goede lude” van de Veenhoop ongescheiden „wesen en blyven” van Hoorn „tot eeuwigen dagen”.

Op 20 Juni 1408³⁾ volgde een bevel van den hertog aan Hoorn om de Veenhoop in haar stadrecht op te nemen. Het bevel wordt gegeven „mit sonderlinge eern-

1) P o l s I, 20.

2) P o l s I, XVII.

3) P o l s I, 22.

sten" en op „lijff" en op „goed"; die van Hoorn moeten de „goede luden van den Veenhoop annemen ende hun verantwoerden in allen saeken als zy hoeren poorteren schuldich zijn te doen, ende des in geenre wijs en laten". Ongehoorzaamheid tegen dit bevel zal den hertog „an hem houden en verhalen, als an denghenen die hem van zijn „heerlicheneden verminderen woude, sonder verdrach". We zien dus, dat de hertog bij voorbaat al geen warme instemming met zijn beslissing verwachtte van de zijde van Hoorn, hetgeen niet vreemd is, als men het in het voorgaande besprokene met betrekking tot Zwaag bedenkt.

Betreffende Medemblik vinden we twee stukken van 2 Februari 1414. In dit jaar werd het baljuwschap Medemblik opgeheven. Blijkens de stukken zijn bij deze gelegenheid verschillende bannen onder het stederecht van Medemblik gebracht, wat op denzelfden dag ook gebeurde met Wijdenes en Oosterleek, die onder het stederecht van Schellinkhout kwamen. Onder het poortrecht van Medemblik kwam bij de opheffing van het Oosterbaljuwschap Wervershoof ¹⁾: „want onsen dorp van Wervershoof alsoo niet gelegen en is, dattet alleen op een stederecht staen mach" luidt de motiveering. Wervershoof mag „alsulcker handvesten, vryheden ende rechten,, als de steden Medemblik en Schellinkhout hadden verkregen gebruiken. Dit dan behoudens 's heeren „wage ende wissel toe Hoerne, als tot deesen daege toe gewoonlijk geweest heeft". Aan het dijkrecht verandert niets; de kastelein van het huis te Medemblik zal dit „bedryven" zooals voordien de baljuw dit deed. De „indicken, sluysen ende anders dat hooren landen toebehoort", zullen „verscheyden" wezen van Medemblik, zoodat zij hun „hemraet" mogen nemen, zooals zij dat tevoren deden. De vijftien

1) P o l s I, 17.

rijksten zullen vier „vredemaekers” kiezen voor de tijd van een jaar, die door den schout van Medemblik beëdigd zullen worden. De vredemakers zullen keuren maken in den ban van Wervershoof op hun „lande, wege, wateringe, sluysen ende dergelijcx”. De schout van Medemblik zal met hen schouwen, of één van de vredemakers zal hij „machtich” maken om dit met de andere drie te doen. Verder zullen de vredemakers het land binnen den ban gelegen „verhueren en besteden” en „scot” en „oncost” van het land „gaderen”.

Op denzelfden datum werden Oostwoud, Opperdoes en Almersdorp ¹⁾ onder het poortrecht van Medemblik gebracht, „want onsen dorp van Oostwoud alsoe niet gelegen en is dattet alleen op een sterecht staen mach, ende ooc die van Doese ende Almersdorp tot hiertoe aen den schoutambacht tot Medemblic behoort hebben”. Hier zien we dus tweeërlei motiveering, voor Oostwoud geldt wat ook voor Wervershoof gezegd was, namelijk dat het niet geschikt was om „op” een afzonderlijk poortrecht te staen; voor Opperdoes en Almersdorp wordt dit niet vermeld doch daar is het motief, dat deze beide dorpen reeds eerder onder het schoutambacht van Medemblik behoorden. Deze drie dorpen krijgen ook de handvesten en rechten van Schellinkhout. Het gerecht van Medemblik mag geen keuren op die van Oostwoud leggen dan „by” de vier rijksten van de „prochie” van Oostwoud, die vredemakers zullen zijn in deze parochie. De vredemakers moeten door den schout van Medemblik beëdigd worden. Over het dijkrecht wordt in dit handvest hetzelfde gezegd als in het handvest van die van Wervershoof bepaald was.

Alvorens van de toepasselijke verklaring van het stadrecht der groote steden op de naast gelegen bannen af te stappen, meenen we goed te doen te vermelden, dat

1) P o l s I, 18.

Brandt¹⁾ in 1387 een vergrooting van de stedelijke vrijheid van Enkhuizen vermeldt. Daar de zee land afgespoeld had aan de zeezijde, werd toen de stadsvrijheid met vijf en negentig roeden naar het westen (naar Bovenkarspel) langs den weg vergroot en ter weerszijden van den weg met een breedte van honderd roeden.

Bij de algemeene doorvoering in het Oosterbaljuwschap van de stadrechtverleening op 2 Februari 1414²⁾ vinden we ook ten opzichte van de kleine stad Schellinkhout dezelfde methode gevolgd worden, als we in het bovenstaande met betrekking tot Medemblik, Hoorn en Grootebroek behandelden. Op 2 Februari 1414 werden namelijk de bannen Wijdenes en Oosterleek onder het stadrecht van Schellinkhout gebracht. Wijdenes en Oosterleek komen, zooals er in het desbetreffende handvest gezegd wordt, niet in aanmerking om „up een sterecht (te) staen”; daarom zullen ze onder het poortrecht staan van Schellinkhout en alle handvesten, vrijheden en privilegiën daarvan gebruiken. Schellinkhout mag geen keuren op de beide bannen leggen dan „bi” de drie rijksten van Wijdenes en één van Oosterleek, die als vredemakers optreden, ieder in de eigen „prochie”. De schout van Schellinkhout zal ze beëdigen. Het dijkrecht blijft zooals het is, wordt er in dezelfde woorden als hiervoor in het handvest van Wervershoof gebruikt werden, gezegd.

Op denzelfden dag³⁾ (2 Februari 1414) werden de rechten bij dit handschrift verkregen scherper geformuleerd, gewijzigd en uitgebreid in een tweede stuk. In dit tweede handvest werd vastgesteld, dat drie rijksten van Wijdenes en twee van Oosterleek vijf vredemakers zullen kiezen, drie voor Wijdenes en twee voor Oosterleek. De beëdiging van de vredemakers blijft

1) Brandt, 13.

2) Privilegia J, fol. 134. Alg. R.A.

3) Privilegia J, fol. 142, 143 recto. Alg. R.A.

aan den schout van Schellinkhout, en uitdrukkelijk bepaalt dit tweede handvest, dat de vredemakers voor hunne beëediging geen recht mogen doen. Op den „jairsdach” moeten de vredemakers gekozen worden. De vredemakers zullen „elcx in sinen bedrive” (de drie van Wijdenes in de banne Wijdenes en de twee van Oosterleek in de banne Oosterleek) jaarlijks landschot en tienden „gaderen en rekenen”. De „oncost” zullen zij „dair of bewaeren”. Verder zullen de vredemakers met den schout van Schellinkhout de „innyngewege ende wateringen” schouwen op dezelfde boeten als daar van ouds op stonden. De schout mag geen keuren maken voor de „bueren” van Wijdenes en Oosterleek „vorder dan up di van Scellinchoute” „tenbiden Vredemakers voirsch.” Was er in de beide bannen iemand die zijn schot niet wilde betalen, dan zal de schout dit „inpenden”. Stierf één van de vredemakers, dan zouden de overblijvenden een nieuwe kiezen in zijn plaats. „Hiemraders” zal men kiezen naar de gewoonte. De deken van „Vriesland” noch iemand die voor hem handelt mag de buren van Wijdenes en Oosterleek verder dagen dan „tot hoeven rechten Zeenstal” en hij mag hen niet „te bannen doen”, of zij moeten „mit rechte verwonnen” zijn.

Het opvallende van dit stuk is, dat hier niettegenstaande de juist plaatshebbende toepasselijkheidsverklaring van het Schellinkhouter stadrecht van de buren van Wijdenes, Oosterleek en ook van Schellinkhout gesproken wordt. Dit bewijst dus, dat in Westfriesland ook na de stadrechtverleening de burenverhouding in de buurschappen bleef bestaan. De stadrechten waren een toevoeging aan de buurschapsverhouding, maar tastten deze niet aan, met of zonder stadrecht bleef de oorspronkelijke burensamenleving in Westfriesland voortbestaan. Het stadrecht en het schoutambacht zijn beide quaestiën van organieken aard, evenals de vroegere baljuwschap-

pen, die de verhouding van Westfriesland's heer en zijn Westfriesche onderzaten betrof, doch zij hadden geen invloed op het interne karakter van de Westfriesche samenleving.

Wijdenes en Oosterleek stonden eenige jaren onder het poortrecht van Schellinkhout, doch zij werden eenige jaren later, ondanks dat zij er niet geschikt voor waren, volgens deze beide stukken van 2 Februari 1414 tot een afzonderlijke stad gemaakt, wat we in het navolgende nader zullen behandelen. (Zie bladz. 156).

In het voorgaande hebben we bij de motiveering van de stadrechtverleening aan Opperdoes en Almersdorp gelezen, dat zij voordien één schoutambacht met Medemblik uitmaakten, waarom de verleening van het Medemblicker stadrecht voor die bannen voor de hand lag. Ook in andere stukken hebben we steeds het onverbreekelijke verband kunnen waarnemen tusschen de schoutambachten en de steden. Op grond van deze omstandigheid krijgt het stuk van einde 1413 begin 1414 van graaf Willem van Beieren een duidelijke beteekenis. In dit stuk vinden we de schoutambachten van het Oosterbaljuwschap opgesomd, die door den graaf aan verschillende personen worden verleend. We vinden hier de volgende schoutambachten ¹⁾ opgesomd:

1. Het schoutambacht van Abbenkerk (mit de bannen Twiisch, Midwoude ende Lambrkage).

2. Het schoutambacht van Hoechtwoude ende Ederts-
woude,

3. Het schoutambacht van Zibekerspel ende Benning-
broec,

4. Het schoutambacht van Westwoude, Oisterbloc-
weer, Westerblocweer,

5. Het schoutambacht van Hem ende Veenhuysen,

1) Bevelboek IIII. Alg. R.A.

6. Het schoutambacht van Grootebroek (met Bovenkarspel, Lutjebroek en Hoogkarspel),

7. Het schoutambacht van Enchusen (met Gommerskerspel),

8. Het schoutambacht van Medenblic, Doeze, Amel-dorp ende Oistwoude,

9. Het schoutambacht van Spanbroec mit de bannen Hensbroeck, Opmeer ende Obdam,

10. Het schoutambacht van Wognem (mitten bannen Oudebucswoude, Nuwebucswoude ende Wadweyde),

11. Het schoutambacht van Scellinchout mitten ban-nen van Widenesse ende van Oisterleeck),

Bovendien vermelden we het niet in deze lijst opgeno-men volgende schoutambacht.

12. Het schoutambacht van Hoorn met Zwaag en de Veenhoop.

Van deze schoutambachten hadden Grootebroek, Enkhuizen, Medemblic, Schellinkhout en Hoorn reeds voor 1414 stadrecht verkregen. Op 2 Februari 1414 ver-kregen de zeven overige schoutambachten eveneens het stadrecht. Het is dus duidelijk, dat we in de reorgani-satie van de schoutambachten de voorbereiding moeten zien van de stadrechtverleeningen van 1414. Hoe on-scheidbaar de schoutambachtshervorming en de stad-rechtsverleeningpolitiek zijn, blijkt wel het duidelijkst uit de instructie aan den nieuwbenoemden schout van Wog-num Gerbrand Jacobszoon van 19 December 1413¹⁾. Hoewel Wognum eerst enkele weken na de dagteekening van deze instructie stadrecht verkreeg, wordt in deze in-structie toch reeds gesproken van de „stede van Wog-nem”. De nieuwe schout moet het schoutambacht „be-driven ende bewaren” tot 's graven „eren” en tot 's gra-ven en 's graven stede „oibair”, zooals „een scout en goet

1) Bevelboek IIII, fol. 43. Alg. R.A.

man" schuldig is te doen. Na de regeling van de financieele zijde van het schoutambacht wordt bepaald dat de schout geen keuren mag consenteeran, die de schepenen van Wognum zullen maken, dan met consent van Westfriesland's heer: „anders en sullen si van geenre wairde wesen". Den „goede luden" van het schoutambacht beveelt de graaf, dat zij zijn schout „onderdanich, gehulpich ende bistanlich" zullen zijn in alles, als hij hen daartoe vermaant. Ongehoorzaamheid zal de graaf aan den ongehoorzamen houden als aan dengenen, die hem van zijn „Heerliche de verminderen wilde".

Om een indruk te geven van de handvesten, waarbij den zeven schoutambachten op 2 Februari 1414 het stadrecht werd verleend, zullen we enkele kenschetsende trekken weergeven uit het handvest aan Spanbroek.

In den aanhef ¹⁾ zegt de graaf, dat het recht en „haercomen", waaronder de „goede Luyden ende Ondersaten" over het geheele baljuwschap Medemblik buiten de steden gestaan hebben, zijn „voors. land niet houden noch gebruiken en mogen tot eren ende oirbair" van hemzelf en van zijn dorpen in dit baljuwschap. Op grond hiervan en om het „ootmoedichs vervolchs wille" van zijn onderzaten (men denke aan de financieele compensatie, zie de vorige §) heeft de graaf aan zijn „gemeynen Dorpe ende goede Luden in der voors. Baillieuscip", ook al om hun trouwe diensten met lijf en *goed*, die zij in het verleden deden en nog zullen doen, en voornamelijk om het „landt in eren, in zalicheden ende in vreden te setten en te houden" een „gemeyn Vryhede ende Poortrecht" gegeven. Er zullen door den graaf of door zijn schout jaarlijks op „nuwen jaersdach" zeven schepenen te Spanbroek gezet en beëdigd worden uit de drie en dertig rijksten.

In Spanbroek zijn achttien rijksten, welke jaarlijks

1) Bijlagen bij Faber.

vier schepenen zullen opleveren, zes in Opmeer waaruit één schepen, vijf te Hensbroek waaruit eveneens één schepen en vier te Obdam waaruit ook één schepen. Ook hier zien we dus, dat de plaatselijke autonomie geenszins opgeheven werd, evenmin als dit geschiedde in Wijdenes, Oosterleek, Oostwoud enz.

Verder mogen de poorters van Spanbroek dezelfde handvesten, vrijheden en rechten gebruiken als de stede Schellinkhout voor dezen heeft ontvangen, behoudens 's heeren „Wage ende wissel tot Hoirn”. Hierdoor bemerken we, dat voor de kleine steden Schellinkhout als moederstad optrad, zooals Medemblik de moederstad was van Grootebroek, Enkhuizen, Hoorn en Schellinkhout.

In de verleening van stadrechten aan de Westfriesche plaatsen in het Oosterbaljuwschap hebben we dus een tweeledige methode gevolgd gezien, n.l. 1. Twee of meer dorpen krijgen gezamenlijk één stadrecht. Dit is, zooals ook P o l s ¹⁾ opmerkte, „de eigenaardigheid van het Westfriesche stadrecht”. Niet alleen bij de stadrechtsverleeningpolitiek na 1400 (uitzondering was Schellinkhout, waar het stadrecht in 1402 slechts aan één dorp kwam) was dit de gewone manier, doch evenzeer was deze handelwijze gevolgd ten opzichte van Enkhuizen en Grootebroek. Het stadrecht van Enkhuizen was blijkens het handvest van 1355 verleend aan Enkhuizen en Gommerskarspel, dat van Grootebroek aan Grootebroek en Bovenkarspel ²⁾).

1) P o l s I, XVII.

2) P o l s zegt in I, bladz. XVII: „Daar Hoorn geen oorspronkelijk dorp was, maar in de laatste halve eeuw als handelsplaats was verzezen in de ban van een ander dorp, vermoedelijk Zwaag, laat zich dit verklaren”. Er bestond wel degelijk een banne Hoorn, die met de banne Dampten het stadsgebied van Hoorn uitmaakte. Dat Hoorn op het grondgebied van Zwaag ontstaan zou zijn, is niet mogelijk, daar Zwaag een eigen banne Zwaag doch niet méér omvat. Vergel. D e V r i e s: Zeew. en Watersch. bladz. 551, 555. Wat K o s t e r dus opmerkt in zijn „Hoorn in de middeleeuwen”, bladz. 2:

2. Een of meer bannen werden gesteld onder het stadrecht van een reeds bestaande stad. De verhouding van de bannen tot de steden, onder welker recht zij geplaatst werden, was verschillend. In het voorgaande hebben we daarvan twee vormen gezien, n.l.:

a. De bannen die onder het stadrecht van een bestaande stad gebracht worden, sturen zelf één of meer schepenen naar het schepenencollege en hebben ook in het stedelijk raadsinstituut één of meer afgevaardigden. Dit was b.v. het geval met Lutjebroek, Hoogkarspel (bij Grootebroek) en Zwaag (bij Hoorn). Deze vorm was ook de gangbare in de besturen van de kleine steden, zooals het handvest van Spanbroek leerde. Het schepenencollege was samengesteld uit de vertegenwoordigers van de bannen waaruit de stede Spanbroek gevormd was. De vertegenwoordiging van de bannen in het bestuur van de kleine steden was in verhouding met de belangrijkheid van de onder één stadrecht staande bannen.

b. De bannen, die onder één stadrecht gebracht werden met een bestaande stad, hadden een eigen bannenbestuur, bestaande uit vredemakers. Dit was het geval bij de Veenhoop (bij Hoorn), Wervershoof en Oostwoud (bij Medemblik) en Wijdenes en Oosterleek (bij Schellinkhout). Nu vinden we in Wijdenes en Oosterleek nog de eigenaardigheid, evenals bij de Veenhoop, dat het aantal vredemakers afhankelijk is van het belang van de bannen en dat het college van de Wijdenesser vredemakers samen met die van Oosterleek een vredemakers bestuur vormden voor de beide bannen. Zoowel in de vormen onder a. weergegeven als in die onder b. werd de plaatselijke autonomie gehandhaafd, doch de vorm was verschillend. De eerste vorm was ongetwijfeld meer een

„Een marktplaats voor dergelijke waren (Hoorn) groeide al spoedig in de *ban* (cursiveering van mij) van het dorp Zwaag”, enz. is dus onjuist, evenzeer als de bovengeciteerde veronderstelling van P o l s.

kiem voor een sterkere samenbinding onder het ééne stadrecht dan die onder b.

De steden van het Oosterbaljuwschap waren dus twaalf in getal t.w. (zonder hun banneverdeeling, doch opgesomd naar den naam van de banne die gewoonlijk als stadsnaam gebruikt werd:

1. Medemblik (met deelen van het Houtwoudingher- en Drechtingher ambacht),
2. Hoorn (in Drechtingher ambacht),
3. Enkhuizen (in Drechtingher ambacht),
4. Grootebroek (in Drechtingher ambacht),
5. Schellinkhout (in Drechtingher ambacht),
6. Westwoude (in Drechtingher ambacht),
7. Hem (in Drechtingher ambacht),
8. Spanbroek (in Houtwoudingher ambacht),
9. Hoogwoude (in Houtwoudingher ambacht),
10. Abbekerk (in Houtwoudingher ambacht),
11. Wognum (in Houtwoudingher ambacht),
12. Sybekarspel (in Houtwoudingher ambacht).

Dit waren de twaalf steden, waarin in 1414 het geheele gebied van het Oosterbaluwschap opgedeeld was. Voortaan waren Medemblik, Hoorn en Enkhuizen de groote steden van de „Castelryen”¹⁾ of „Casteleinscap”²⁾ van Medemblik en de overige de kleine- of landsteden.

Hiermede had de stadrechtverleeningspolitiek, wat betreft het Oosterbaljuwschap, haar doel en eindpunt bereikt, naar de verzekering van den graaf „tot eeuwigen dage”.

II. Het Westerbaljuwschap.

Na de verleenning van het stadrecht aan het geheele gebied van het Oosterbaljuwschap op 2 Februari 1414

1) P o l s, XIX.

2) Privilegia J, fol. 168 verso. Alg. R.A.

volgde spoedig de doorvoering van dezelfde bestuurs-politiek ten opzichte van het Westerbalkjuwschap.

Ook hier vinden we bij de verleening van stadrechten de methoden toegepast, die we onder het vorige nummer beschreven, n.l. het plaatsen van één of meer bannen onder één stadrecht en het plaatsen van bannen onder het poortrecht van een bestaande stad.

In het zuidelijk gedeelte van de Geestmerambacht vinden we het merkwaardige verschijnsel, dat Westfriesche dorpen onder het stadrecht van een stad in het oud-Westfriesche gebied Kennemerland werden geplaatst, n.l. onder dat van Alkmaar. Nu was er in de structuur van de stadrechten elders in het gebied van den Hollandschen graaf en in Westfriesland, althans extern, geen verschil. We meenen in dit verband echter te moeten wijzen op de betrekking, die tusschen den Hollandschen graaf en Vroonen en Oudorp bestond. Vroonen en Oudorp behoorden tot de Westfriesche bannen, waarop het stadrecht van Alkmaar toepasselijk verklaard werd. Daar we niet den oorsprong van 's graven macht in dit zuidelijk gedeelte van de Geestmerambacht voor de afsluiting van de vredesverdragen met de Westfriesche ambachten in 1289 ¹⁾ kennen, kunnen we niet meer doen dan op dit verschijnsel wijzen, zonder echter aan deze omstandigheid conclusiën te verbinden.

We lezen in het vredesverdrag ²⁾ met de Friezen van het Drechtingherambacht, dat de graaf alle punten in dit verdrag vastgelegd zal „rechten” of doen „rechten” door zijn rechter. De rechten, die niet beschreven zijn, zullen de schepenen wijzen „by sulcken rechten” als de roomsch-koning Willem II weleer placht te hebben „te Vroome ende tot Outorp”. Wanneer de Hollandsche graaf roomsch-koning Willem II de hier bedoelde macht in

1) Vergelijk ook de vorige paragraaf van dit hoofdstuk.

2) Van Mieris I, 496, 497.

dit gedeelte van de Geestmerambacht heeft verworven en of die, nadat deze graaf in 1256 tegen de Westfriezen was gesneuveld, door zijn opvolger graaf Floris V gehandhaafd konden worden, is vooralsnog niet te beantwoorden, evenmin als het vraagstuk hoe 's graven macht zich in dit gebied uitte. Eén feit is echter duidelijk, en wel, dat het verband tusschen dit zuidelijke gedeelte van de Geestmerambacht en den graaf reeds van vèr voor den vrede van 1289 dateerde. Wellicht, doch dit is slechts een veronderstelling, zouden we de toepasselijk verklaring van het Alkmaarder stadrecht op deze streek, die tot de heerlijkheid Westfriesland behoorde, en hierdoor onder het stadrecht van een stad, die niet tot deze heerlijkheid behoorde, kwam, als volgt kunnen verklaren. Misschien lag de reden van deze toepasselijkheidsverklaring niet zoo diep en was in 1415 slechts een practische overweging doorslaggevend, temeer daar het verschil tusschen het voor Westfriesland als moederstad optredende Medemblik en Alkmaar formeel-juridisch als niet groot beschouwd moest worden, daar beide steden dochtersteden van Haarlem waren.

Men houde in verband met het bovenstaande in het oog, dat we niet weten wat nu precies het gebied was in het zuiden van de Geestmerambacht waar graaf Willem II macht gehad had en of dit gebied als Vroonen en Oudorp omschreven wel het gansche territoir omvatte van Koedijk, Vroonen, Oudorp en Oterleek, dat op 12 Mei 1415 onder het Alkmaarsche poortrecht werd gebracht. Op de plaatsnamen alleen afgaande zou men veronderstellen, dat het niet het geval was.

In het handvest van 12 Mei 1415 ¹⁾ zegt hertog Willem VI, dat zijn „goede lude ende gemeen ondersaten” van de genoemde dorpen „lange in crancke regimente

1) P o l s I, 43.

gestaan hebben" en dat zij zich „mit sulken rechten ende haercomen" als zij tot dien gebruikt hebben, niet „gehouden noch gedoen en mogen" tot 's graven en zijn dorpen eer en „oirbaer". We merken dus op, dat de motiveering, tenminste de formeele, dezelfde is als die welke bij de stadrechtverleeningen in het Oosterbaljuwschap werd gebruikt. Het eigenlijke motief, dat we met betrekking tot het Oosterbaljuwschap in de financieele vergoeding aan den graaf zagen optreden, zal in het Westerbalsjuwschap wel evenzeer tot de verleening van de stadrechten hebben bijgedragen.

De graaf zegt verder, dat hij tot deze toepasselijkheidsverklaring van het Alkmaarder stadrecht is gekomen om „oetmoedichs vervolchs" wille van de „goede luden" en om menigen trouwen dienst, dien zij hem dikwijls gedaan hebben „mit hoeren lyve ende goede". Dit „goede" wijst waarschijnlijk ook weder op de financieele zijde van de quaestie. De graaf zegt „sunderlingen" de bedoeling te hebben om hen in „saligen ende beteren regimente te bringen". Op grond van deze overwegingen geeft de graaf bij deze „brieve" de vrijheden, privilegiën en rechten als daarin beschreven staan. In de „brieve" wordt in de eerste plaats bepaald, dat geen geestelijke rechter iemand van de bedoelde „goede luden" verder zal dagen dan voor hun eigen „outair" en ze niet „te banne doen", voordat zij met alle rechten verwonnen zijn.

Het tweede punt doet zien, dat er in de genoemde dorpen vredemakers zullen regeeren; welken regeeringsvorm we ook reeds bij de toepasselijk verklaring van het stadrecht van een nabij gelegen stad op eenige bannen in het Oosterbaljuwschap hebben leeren kennen. We lezen, dat de vredemakers ieder gegoed moeten wezen tot „vijftich nobelen toe of dairboven" „in denselven onsen lande". Ieder van de genoemde dorpen had blij-

kens de zesde bepaling van dit handvest vijf rijksten. De vijf rijksten van ieder „kercksoeckinge” (kerspel) zullen vijf goede knapen kiezen uit het district om het schot te zetten en ieder naar zijn „goede (te) pachten ende (te) ponden” naar redelijkheid en „nyemant anders” zal dit doen. Waar we uit het behandelde onder I weten, dat de genoemde werkzaamheden specifieke deelen van de taak van de vredemakers waren, kan men aannemen, dat de door de vijf rijksten van iedere „kerksoeking” voor dit district aan te wijzen lieden inderdaad de vredemakers waren. In de zevende bepaling wordt uitdrukkelijk aan het gerecht van Alkmaar verboden om keuren te maken voor de genoemde dorpen of vredemakers te zetten „dan bi vive die rijcxte in elken kerczoeking voirnoemt”. Dit wil dus zeggen dat voor het vredemakers gerecht van het district van de vier dorpen geen lieden buiten de kandidaten, die door de rijksten benoemd waren, genomen mochten worden.

Het schoutambt voor het gebied van de vier dorpen kwam niet aan den schout van Alkmaar toe. Artikel 9 van het handvest bepaalde, dat 's heeren rentmeester van „Kenemerlant ende van Vrieslant” of iemand die hij het van 's heeren wege bevelen zal, rechter zal zijn met de vredemakers. Hierdoor was de rentmeester bevoegd om den schout van Alkmaar te bevelen om met de vredemakers te rechten, doch dit was een afgeleid recht, in oorsprong bleef het recht bij den rentmeester. De taak van den rentmeester wordt in artikel 9 nader omschreven. We lezen daar, dat de rentmeester met alle vredemakers of „mitten meerre deel” zal rechten over hen, die in het gebied van de vier dorpen woonachtig zijn, over 's graven rente van de „vroomlande, tyenden, vischerien” en over andere „goede ende stucken”, die 's graven rentmeester heeft „up te bueren ende te berechten tot allen tiden als hun dat goetduncken sal”. Degene,

die door den rentmeester ten rechte gedaagd werd en niet verscheen, zou zooveel boete betalen „als van outs costumelic heeft geweest”. Alle „banne ende boeten”, die den rentmeester „verschinen”, zal 's graven rentmeester „aenbrengen en overleveren” aan 's graven schout te Alkmaar, die de boeten zal „inpenden ende upbueren” en aan den graaf „goede rekeninge ende bewisinge” daarvan heeft te doen. De rentmeester zal twee „beestscutters” zetten, welke bepaling we bespreken in Hoofdstuk V, paragraaf 1.

Aan de hand van het in dit charter bepaalde over de vredemakers, kunnen we ons een duidelijke voorstelling vormen van de plaats van het vredemakers gerecht in deze dorpen.

Paragraaf 4 van dit handvest zegt, dat 's graven gerecht te Alkmaar nooit eenige „exhijnze” zal mogen zetten op de „levendige beesten” van de bewoners van dit gebied. Hierin uit zich een beknutting van de rechten van Alkmaar ten opzichte van de bannen die onder haar stedelijk recht geplaatst werden.

De overige bepalingen houden het een en ander in over het waterschaps- en het kerkelijke recht, terwijl de elfde bepaling zegt, dat den onderzaten alle „brueken, forfeysten en misdaden”, die tot dien tegen den graaf en zijn heerlijkheid gedaan zijn, vergeven worden, uitgezonderd „moort, moortbrant, vrouwen vercraft, reeroef ende doitslagen die onvergouden sijn”.

Paragraaf 12 van dit handvest houdt de toepasselijkheidsverklaring van het Alkmaarsche stadrecht in. De graaf zegt, dat „ewelic duerende” het gebied van „hoir alre banne” en allen, die in dit gebied wonen of zullen wonen, alle „alsulke” vryheden, privilegien, poortrechten ende handvesten en alle rechte niet uutgesceiden” zullen hebben zooals Alkmaar nu heeft of nog krijgen zal om „gezamentlic een stede, een vryhede ende een

poorte te wesen mit Alcmair voirscreven onversceyden”.

Verdere voegingen onder het stadrecht van andere steden vonden in het Westerbalschuwschap niet plaats.

De vorm, dien wij ook in het Oosterbalschuwschap bij de stadrechtverleeningen opmerkten, n.l. het brengen van meerdere bannen onder één stadrecht, kwam ook in het Westerbalschuwschap voor in de steden Langendijk, Niedorp en Barsingerhorn.

Blijkens een handvest van 12 Mei 1415¹⁾ werden Langendijk, Noordscharwoude, Zuidscharwoude, Oudkarspel en Broek op Langendijk onder één stadrecht geplaatst. In de geheele stede Langendijk waren vijftig rijksten, uit welken ieder dorp twee schepenen naar het stedelijk schepenencollege afvaardigde, uitgezonderd Broek op Langendijk, dat slechts één schepen zond.

De stedelijke vrijheid omvatte al hetgeen, dat onder de bannen van de vijf dorpen begrepen was. Uitdrukkelijk werd in dit handvest bepaald, dat het stadsbestuur de stad Langendijk niet „verzetten” mocht noch er geld op leenen of er lijfrenten op verkoopen. Schout en schepenen zouden „te recht sitten ende vierschaer houden” binnen twintig roeden voorbij de Noordscharwouder kerklaan en niet in een „taverne”²⁾. De stedelijke vrijheid werd tevens tot één schoutambt gemaakt, waar de graaf „alst (hem) genuegen sal” een „goeden man” zeten zou om zijn schout aldaar te zijn. Schellinkhout trad weder op als moederstad, blijkens de tiende bepaling van dit handvest, inhoudende, dat de Langendijkers naast de bepalingen van dit handvest zullen „mede hebben ende gebruiken sulker vryhede, privilegiën ende hantvesten van rechte als (zijn) getrouwe stede van Scellinc-hout”; uitgezonderd heervaart en „dienst” die ongewijzigd blijven. Deze laatste regeling is voornamelijk daarom

1) P o l s I, 41.

2) Vergelijk Hoofdstuk IV, § 2.

van belang, omdat hierin dezelfde moederstad Schellinkhout voor het Westerbalschapschap optreedt als voor het Oosterbalschapschap het geval geweest was.

Op 12 Mei 1415¹⁾ verkregen ook de bannen Oude en Nieuwe Niedorp een gemeenschappelijk stadrecht. Deze nieuwe stad zou voortaan den naam Niedorp dragen. In het hierover handelende handvest werd bepaald, dat Oude Niedorp voor het schepenen college uit twintig rijksten vijf schepenen zou afvaardigen en Nieuwe Niedorp uit haar vijftien rijkdommen twee schepenen. Ook voor de stede Niedorp trad Schellinkhout als moederstad op.

De bannen Barsingerhorn en Haringhuizen verkregen op 12 Mei 1415²⁾ ook een gemeenschappelijk stederecht. De bepalingen uit het handvest, waarbij dit verleend werd, zijn dezelfde als die voor Niedorp, behalve dat het aantal rijksten hier anders was, n.l. in Barsingerhorn waren vijf en twintig rijksten, waaruit vijf schepenen gekozen werden en in Haringhuizen vijftien, waaruit twee schepenen. De voorrechten enz. van Schellinkhout verkreeg ook deze nieuwe stad; terwijl ook hier de bestaande „heerwaarden en diensten”-regeling uitdrukkelijk gehandhaafd bleef.

Van 12 Mei 1415 zijn ook de beide handvesten, waarin aan Schagen³⁾ en Winkel⁴⁾ stadrecht werd verleend. De motiveering, waarom de „goede lude ende gemeyn buere” van Schagen het stadrecht verkregen, is geheel dezelfde als in de reeds behandelde stadrechtverleeningen. In Schagen werd naast de schepenen ook een radencollege ingesteld. Op deze stede mocht ook, evenmin als op de reeds behandelde, geld geleend worden noch lijfrenten opgekocht worden.

1) Pöls I, 33.

2) Van Mieris IV, 337.

3) Pöls I, 36.

4) Pöls I, 38.

Naast de in dit handvest genoemde rechten verkreeg Schagen ook dezelfde „vryhede, privilegiën ende hantvesten van rechte” als Schellinkhout. Ook hier werd de bestaande regeling van „heervaert ende dienst” gehandhaafd.

Deze stadrechtverleening aan Schagen is evenals die aan Winkel een verleening van dit recht aan één banne, wat dus te vergelijken is met de stadrechtverleening aan Schellinkhout in 1402.

Het handvest aan de „goede luden ende gemeen buere” van Winkel komt overeen met dat van Schagen; ook hier vinden we bovendien Schellinkhout weder als moederstad optreden.

We vinden dus, dat in het Westerbaljuwschap op 12 Mei 1415 de volgende gebieden onder stadrecht werden gebracht:

1. Niedorp (stadsnaam). De stedelijke vrijheid omvatte de bannen:
 - a. Oude Niedorp, b. Nieuwe Niedorp.
2. Langendijk (stadsnaam). De stedelijke vrijheid omvatte de bannen:
 - a. Langendijk, b. Oudkarspel, c. Noordscharwoude, d. Zuidscharwoude, e. Broek op Langendijk.
3. Barsingerhorn (stadsnaam). De stedelijke vrijheid omvatte de bannen:
 - a. Barsingerhorn, b. Haringhuizen.
4. Winkel (stadsnaam). De stedelijke vrijheid omvatte de banne:
Winkel.
5. Schagen (stadsnaam). De stedelijke vrijheid omvatte de banne:
Schagen.
6. In de zesde plaats vermelden we nog de bannen die onder het stadrecht van Alkmaar werden geplaatst:
 - a. Koedijk, b. Vroonen, c. Oudorp, e. Oterleek.

In het gebied van het vroegere Westerbalkjuwschap bleven nog eenige streken bestaan, die geen stadrecht verkregen; dit gebied kunnen we met de volgende moderne bannenbenamingen ongeveer aanduiden, hoewel het niet ¹⁾ bewezen geacht mag worden, dat inderdaad alle genoemde bannen bestonden:

de banne Eenigenburg,	} in de Geestmerambacht,
de banne Harenkarspel,	
de banne Warmenhuizen,	
de banne St. Maarten,	
de banne Valkoog,	
de banne Veenhuizen,	
de banne Ursem,	} in de Nedorpingher ambacht.
de banne Burghorn	

De eerste vijf genoemde bannen liggen in het noorden van de Geestmerambacht en vormen één aaneensluitend gebied bij de kasteelen Eenigenburg en Nieuwendoorn. Veenhuizen ligt afzonderlijk ten oosten van den Heerhugowaard en Ursem ligt evenzeer afzonderlijk ten noorden van Mysen in het noord-oosten van de Schermer. Burghorn grensde aan de Geestmerambacht doch verkreeg als latere bedijking uiteraard in 1415 nog geen stederecht doch pas in 1462 ²⁾, wat dus niets verwonderlijks heeft ³⁾. Anders kan het zijn met Ursem en Veenhuizen; hoe het mogelijk was dat deze bannen niet onder het stadrecht van een naastliggende stad geplaatst werden of een afzonderlijk stadrecht verkregen, is mij door gebrek aan gegevens nog onverklaarbaar.

Over de vijf bannen in het noorden van de Geestmerambacht Eenigenburg, Harenkarspel, Warmenhuizen, St. Maarten en Valkoog kunnen we evenmin zekerheid

1) De Vries: Zeew. en watersch. onder Geestmerambacht en Schager en Nedorper kogge.

2) Pols I, III.

3) De Vries: Zeew. en waterschap, 205.

verkrijgen als omtrent Veenhuizen en Ursem. P o l s zocht voor dit gebied een verklaring in den eigenaardigen toestand van dit landsgedeelte. Hij zegt, dat door dit territoir tot aan den tijd van de latere groote bedijkingen de eenig bruikbare toegang te land naar Westfriesland liep. Door het slot Eenigenburg aan de Zijpe in bedwang gehouden, schijnt, volgens P o l s ¹⁾) dit gebied reeds eerder dan het overige Westfriesland onder de macht van de Hollandsche graven gekomen te zijn. Verder meent hij, dat eenige deelen ook reeds vroeger in handen van bijzondere heeren gekomen zouden zijn, zooals de abdijs van Egmond, de heer van Akersloot en de heer van Egmond, die zich reeds vroeg met bedijkingen bezig gehouden zouden hebben. Het is niet onmogelijk dat dit vermoeden van P o l s juist is, doch de aangevoerde bewijspplaatsen ²⁾) willen mij niet overtuigend voorkomen.

We constateeren slechts, dat de stadrechtverleeningen voor het overgrootste deel van de Geestmerambacht hebben plaats gevonden. De genoemde bannen, waarvoor we geen stadrechtverleeningen of toepasselijkverklaringen van stadrecht van bestaande steden hebben leeren kennen, behoeven ondertusschen van deze stadrechtsverleeningpolitiek niet uitgesloten te zijn gelaten, als zij tenminste reeds in de huidige bannenvorm bestonden, doch bij gebrek aan gegevens nemen we aan dat ze geen stadrecht verkregen.

Tenslotte resteert nog Wieringen te vermelden als nog niet behandeld gebied van het Westerbalschap. Wieringen kreeg op 12 Mei 1415 ³⁾) nieuwe voorrechten doch ontving nog geen stadrecht. De stadrechtverleening aan dit eiland vond eenige jaren later plaats ⁴⁾).

1) P o l s, I, XIX.

2) P o l s I, XX, noot 1.

3) P o l s noemt op bladz. XX deel I deze nieuwe rechten doch geeft geen verdere vindplaatsen op.

4) Zie bladz. 159/160. 107/108

In het Westerbalschap werd dus evenzeer als in het Oosterbalschap de stadrechtverleeningpolitiek toegepast, hoewel we hiervan ons een niet zoo duidelijk beeld konden vormen als met het Oosterbalschap het geval was.

III. Het Noorderbalschap.

Tenslotte rest ons nog de stadrechtverleeningpolitiek ten opzichte van het Noorderbalschap, het laatste Westfriesche balschap, te behandelen. Het Noorderbalschap is vooral ook daarom belangwekkend, omdat wij hier reeds vroeg een verleening van den graaf van het geheele balschap aan een ambachttheer-leenman zien optreden.

De mogelijkheid om gedeelten van Westfriesland aan ambachtsheeren in leen te geven had de graaf zich reeds in het landrecht van 1299 ¹⁾ uitdrukkelijk voorbehouden. Dat van deze mogelijkheid inderdaad gebruik gemaakt is, bewijzen de gegevens hieromtrent betreffende Texel. In het landrecht van 1299 lezen we over de ambachtsheeren, dat de baljuw of de „ambachtshere” of de schout geen vrijen man „ter boeten” winnen mag dan met vrije lieden.

Het landrecht van 1310 ²⁾ is over de ambachtsheeren wat uitvoeriger. Na een herhaling van de genoemde bepaling van het landrecht van 1299 wordt hier verder gezegd, dat, als een ambachtshere of iemand die anderszins leenman van den graaf is, niet zou willen zweren het geschreven recht den Friezen „vastelike te houden” en evenzeer al het Kennemerrecht beschreven of onbeschreven, de Friezen niet voor hem terecht zullen staan en dat niemand hem goed dat hij van den graaf „te lien”

1) Van den Bergh II; Van Mieris I.

2) Van Mieris II.

houdt, geven zal totdat hij het „Vriesen recht” heeft bezworen. Voorts wordt bepaald dat de ambachtsheeren die van den graaf beleend zijn een schout onder zich mogen zetten „ende onder hem niement”.

Het handvest van 29 September 1314¹⁾, waarbij graaf Willem zijn land Texel — tot dien was Texel blijkbaar in 's graven boezem gebleven — aan zijn broeder Jan van Henegouwen in rechten leen geeft, met alles wat daar toebehoort „het sy aen rente, joff aen vervalte, joff aen zievont, biede an hoghen ende an laghen” is een logisch gevolg van het in de beide landrechten bepaalde. Het leen Texel wordt door den graaf als erfelijk leen aan zijn broeder gegeven, zooals in dit charter uitdrukkelijk gezegd wordt. Op deze verleening volgde op 19 December²⁾ een bevestiging van Jan van Henegouwen, dat hij Texel in leen ontvangen heeft: „asseneit le terre de Tessel en Frise et tout chou quy apparteint, soit en rentes, soit en eschanges, soit en trueves de le mer, et en toutes justices, enfi qu'illa tenit jusques au jourd' huy, gisant entre Damckzie et Maersdiepte et le Vlye”.

De nieuwe heer van Texel droeg zorg, dat zijn gebied onder dezelfde rechten bleef als het overige Westfriesland, zooals een charter van 15 Juni 1317³⁾ doet zien, waarbij Jan van Henegouwen den Texelaars hetzelfde recht gaf als die van de Houtwoudingher- en Drechtingher ambacht van zijn broeder den graaf van Holland hadden ontvangen.

In 1356 wordt Jan van Blois heer van Texel; op 28 Maart⁴⁾ van dat jaar beloven „Schoute, Mannen, Schepenen ende gemeente van Texel” hem als heer te huldingen en hem te zullen doen wat „goede getrouwe luyden haeren Heere schuldig zyne te doene”.

1) Van Mieris II, 114.

2) Van Mieris II, 147/148.

3) Van Mieris II, 185.

4) Van Mieris II, 867.

Op 28 Augustus 1367¹⁾ hernieuwde Jan van Blois het handvest, dat Floris V in 1289 aan de Texelaars had verleend, waardoor dus het in dit vredesverdrag bepaalde van kracht bleef. Hierna volgden verschillende verleeningen van rechten door den heer elkander op b.v. van 6 December 1372²⁾, van 15 December 1377³⁾, van 30 April 1380⁴⁾, van 20 April 1383⁵⁾, van 20 Juli 1389⁶⁾ en van 1 October 1395⁷⁾. Het handvest van 1389 is voornamelijk daarom van belang, daar de Texelaars de rechten, die zij tot wederzeggen ontvingen, hierbij ten eeuwigen dage verkregen.

Toen de heerlijkheid Texel door het sterven van den laatsten leenman aan de graaflijkheid van Holland teruggevallen was, gaf de graaf op 27 Januari 1399⁸⁾ zelf weder eenige rechten aan Texel.

Op 26 Maart 1415⁹⁾ ontving Texel stederecht. De motiveering van deze verleening van stadrecht is weder dezelfde als die van de andere stadrechtverleeningen. In Texel zouden dertien schepenen zijn, uit de „kerescoekinghen Westen” drie; uit die van de „Burch” vier; uit die van de „Wael” drie; uit die van „Oistereynde” drie, die door den schout in de kerk van den Burg op goeden Vrijdag voor den middag „bi sinen eede” gekozen moeten worden uit „den rijcxten, vroetsten ende redelicxsten knapen”. De schout zal voorts de schepenen beëedigen om recht en vonnis te wijzen naar de handvesten en keuren van de stad Texel. In de Burg zullen schout en schepenen hun „dincxtal houden ende besitten”. Op den

1) Van Mieris III, 213/214.

2) Van Mieris III, 276.

3) Van Mieris III, 339/340.

4) Van Mieris III, 373.

5) Van Mieris III, 399.

6) Van Mieris III, 531.

7) Van Mieris III, 634.

8) Van Mieris III, 693.

9) Van Mieris IV, 324/325.

dag dat de schepenen verkozen zijn moeten zij in ieder van de vier „kercksoekingen” een raadsman kiezen, die door den oudste van de aftredende raadslieden beëdigd zullen worden.

De taak van de raadslieden was het „stede goet te ontfaen” en uit te geven en daarvan rekening en „bewysinge” te doen binnen de eerste maand dat zij uit hun dienst gaan ten overstaan van de nieuwe en oude schepenen en de nieuwe raadslieden; deden zij dit niet dan verbeurden zij tien pond en moesten dan alsnog rekening en verantwoording doen.

De schout zal eer hij „bewinden” zal om eenig recht in de stede te doen „ten Heyligen zweeren” dat hij alle rechten, handvesten en keuren van de steden zal „houden”, zooals een „gued man sculdich is te doen”. Deze eed zal den schout afgenomen worden door den oudste van de vier raadslieden.

De graaf belooft, dat hij noch zijn nakomelingen Willem Simonz. ooit zal zetten of doen zetten als baljuw, schout of rentmeester binnen de stede Texel. Verder zegt de graaf toe, dat hij geen baljuw zal zetten of doen zetten in Texel, waarin dus de opheffing van het Noorderbaljuwschap besloten ligt.

De rechten, in dit handvest beschreven, worden door den graaf „tot ewigen dagen” verleend.

Hertog Philips beloofde aan de Texelaars in 1442 om ¹⁾ nooit de hooge noch de lage gerechten te verkopen. Dit is een belangrijk punt, daar we hierdoor weten, dat het gerecht in vollen omvang onvervreemdbaar aan die van Texel zou blijven. Tevens bewijst dit, dat stadrecht en het zijn van ambachtsheerlijkheid elkander niet raakten. Was er een ambachtsheer, zoo leerde ons het landrecht van 1310, dan kon die een schout aanstellen,

1) Boerg. Chart., 68.

als het een lage heerlijkheid, of een baljuw als het een hooge was; ontbrak de ambachtsheer, dan kon de graaf dit zelf doen of hij kon het recht om schouten aan te stellen verkoopen b.v. aan de stad.

Ten onrechte zegt P o l s ¹⁾ dus, dat hertog Philips door de vestiging van talrijke heerlijkheden een afwijking bracht in de politiek van de vroegere graven. In het voorgaande zal gebleken zijn, dat er reeds voor hertog Philips, zooals voor Texel bewezen is, heerlijkheden in Westfriesland gevestigd waren, zoodat P o l s' opmerking, dat de heerlijkheden vroeger in Westfriesland onbekend" waren, onjuist is. Zijn opvatting, dat, als er een heer was, de dan eventueel bestaande stad, die wat begrenzing aanging, samenviel met de heerlijkheid, geen vrije stad meer was, is in zooverre juist, dat de schoutsaanstelling, of juister de hooge en de lage heerlijkheid, waarvan de schoutsaanstelling een uiting was, niet meer bij den graaf maar bij den ambachtsheer lag. Nu verandert deze situatie, schoutsaanstelling enz. bij den graaf of bij den ambachtsheer aan de postie van het zijn van stad, dus aan de stedenbestuurspolitiek, feitelijk niets. Wat een graaf deed in een z.g. vrije stad deed nu de ambachtsheer in een onvrije; waarop de tegenstelling, zoo die dan al recht van bestaan zou hebben, vrije stad tegenover onvrije stad, zou berusten is dus niet duidelijk.

Aan de hand van de gegevens betreffende Texel was een wijzen op deze verhouding tusschen ambachtsheerlijkheid en stad gemakkelijk en tevens noodzakelijk voor hetgeen we in de volgende afdeeling zullen behandelen. Men houde dus in het oog, dat het uitgeven van ambachtsheerlijkheden, al vallen deze ambachtsheerlijkheden dan ook samen met de gebieden van de bestaande steden, niets aan het stadrecht als zoodanig verandert.

1) P o l s I, XXVIII.

In het voorgaande hebben we gezien, dat aan het geheele Noorderbaljuwschap stadrecht verleend werd; we vinden in dit baljuwschap ééne stad, die eenzelfde stadsgebied heeft als het voormalige Noorderbaljuwschap:

1. Texel (stadsnaam). Het stadsgebied omvatte de „kercksoekingen”:

- a. then Westen
- b. Burch
- c. Wael
- d. Oistereynde

Hiermede waren dan de drie baljuwschappen van de heerlijkheid Westfriesland verdwenen en was het geheele gebied van deze heerlijkheid onder stadrecht gebracht, behoudens misschien enkele deelen van het Westerbaljuwschap.

Het Ooster- en Noorderbaljuwschap waren echter zooals vaststaat geheel en al onder stadrecht geplaatst; in 1415 was de eerste periode van de stadrechtverleeningpolitiek afgelopen.

C. *Het tweede tijdperk. 1426—1456.*

I. De staatkundige toestand ¹⁾.

Dat we in het volgende de staatkundige gebeurtenissen van algemeenen aard zoo uitvoerig behandelen vindt zijn oorzaak in de omstandigheid dat deze gebeurtenissen de achtergrond vormen van hetgeen er na 1426 in Westfriesland geschiedde.

In 1417 was Willem VI, graaf van Holland en Zeeland, heer van Westfriesland, overleden. 's Graven dochter Jacoba werd tot gravin van Henegouwen ingehul-

1) Als bronnen voor den staatkundigen toestand, zooals die zich na den dood van graaf Willem ontwikkelde, werden voornamelijk Wagenaar en Gosses en Japikse gebruikt.

digd, doch in de drie gewesten aan de Noordzee uitte zich reeds terstond een oproerige beweging tegen de gravin, welke zich voornamelijk openbaarde in de kabeljauwsche partij. Aanvankelijk was de tegenstand in Holland, Zeeland en Westfriesland niet sterk en vond de inhuldiging overal plaats behalve in Dordrecht. Door het verleenen van vele voorrechten werd de eerste ontevredenheid, afgezien van in Dordrecht, nog bezworen. Voorloopig scheen alles zich rustig te zullen ontwikkelen, totdat de oom van gravin Jacoba, Jan van Beieren, bisschop van Luik, zich tegenover haar plaatste en zich met steun van de kabeljauwschen een weg begon te bannen naar de macht in Holland, Zeeland en Westfriesland.

De bisschop trok naar Dordrecht, waar hij als ruwaard van de landen aangenomen werd. Ook den Briel schaarde zich weldra aan de zijde van Jan van Beieren. In de andere steden was het succes niet zoo groot. Afgezien van de beide genoemde plaatsen weigerden alle steden den bisschop als ruwaard te erkennen, wat eigenlijk voor de hand lag, daar wijlen graaf Willem in zijn testament den wensch geuit had, dat zijn dochter Jacoba met Jan, hertog van Brabant, zou trouwen en daar er geen reden was om te veronderstellen dat deze wensch niet opgevolgd zou worden, was het vreemd om nu reeds over een ruwaard te denken. Jan van Beieren kwam dan ook spoedig tot de slotsom, dat voor het verkrijgen van de heerschappij het geweld zijn hulp zou moeten verleenen; hiervoor boden Jan van Egmond en Willem van Arkel den gewenschten steun. Spoedig waren Gorkum en het slot van Arkel in handen van kabeljauwschen. Gravin Jacoba wist deze eerste militaire resultaten van haar tegenpartij weder ongedaan te maken nog voor het jaar 1417 een einde genomen had.

Het huwelijk tusschen gravin Jacoba en hertog Jan

van Brabant, die volle neef en nicht waren, werd met speciale toestemming van den paus in het voorjaar van 1418 gesloten en hertog Jan nam den titel aan van graaf van Holland en Zeeland en heer van Westfriesland en werd als zoodanig ingehuldigd. Door dit huwelijk voorzag Jan van Beieren, dat ook het ruwaardschap over de beide graafschappen en de heerlijkheid hem ontglippen zou, immers na het huwelijk van de gravin was er voor deze functie geen plaats meer.

Bisschop Jan gaf zich niet gewonnen en wist de vereischte toestemming van den paus te verkrijgen om den geestelijken stand te verlaten en in het huwelijk te treden met een nicht van keizer Sigismond, Elizabeth hertogin van Luxemburg. Volgens de redeneering van den bisschop waren Holland, Zeeland en Westfriesland evenals Henegouwen na den dood van zijn broeder aan het rijk teruggevallen, omdat graaf Willem geen wettige opvolger nagelaten had. Deze opvatting wist hij den keizer aanvaardbaar te maken, waardoor de keizer hem deze gebieden in leen gaf, terwijl Jan afstand deed van het bisdom Luik. De keizer gaf evenals de paus zijn toestemming tot des ex-bisschops huwelijk. Na 's keizers verleeningen nam Jan van Beieren den graventitel aan en werd hij na zijn terugkeer als zoodanig te Dordrecht ingehuldigd. De andere steden volgden dit voorbeeld ondertusschen niet na en bleven gravin Jacoba trouw, die weldra maatregelen nam tegen den tweeden drager van den graventitel van Holland, Zeeland, Henegouwen en de heerentitel van Westfriesland. In 1418 begon Jacoba met hulp van het overgrooten, aan haar trouwen, deel van Holland, Zeeland en Westfriesland, gesteund door Jan van Brabant het beleg voor Dordrecht. Ter verontrusting van den handel rustte de ex-bisschop schepen in den Briel en in Dordrecht uit om de Hollandsch-Zeeuwsche wateren onveilig te maken, waartegen uiteraard van

Jacoba's kant tegenmaatregelen volgden. Een tijd van beroering volgde, toen gravin Jacoba aanvallen liet doen op de steunpunten van de voorstanders van haar oom en deze zich beijverde om het aan Jacoba trouwe land te verontrusten.

Het beleg van Dordrecht zette men door, daar men in deze stad het centrale punt van des ex-bisschops manipulatiën zag. Het succes bleef echter uit en Jacoba's getrouwen leden hier een nederlaag. Hierna werden in de eerste weken van 1419 de vredesonderhandelingen geopend, wat tot gevolg had, dat op 13 Februari ¹⁾ een vredesverdrag gesloten werd. Dordrecht, het baljuw- en dijkgraafschap van Zuid-Holland, Gorkum, het land van Arkel, stad en land van Leerdam, de landen van Schoonerwoerd en Hagestein en Rotterdam werden aan Jan van Beieren afgestaan op voorwaarde dat hij van dit alles Jacoba en Jan van Brabant als leenvrouw en leenheer erkende. Als Jacoba zonder kinderen na te laten zou sterven, moest haar echtgenoot Holland, Zeeland, Henegouwen en Westfriesland afstaan aan Jan van Beieren. De landen zouden voor vijf jaren gemeenschappelijk bestuurd worden door Jan van Brabant en Jan van Beieren; de ambtenaren zouden hun opdracht uitsluitend hebben van Jacoba en haar echtgenoot en moesten hun beiden trouw zweren en naast hen ook den ex-bisschop; 's graven raad en de thesorier zouden door beide partijen gemeenschappelijk aangesteld worden.

De kasteelen van de grafelijkheid moeten slechts voor Jan van Brabant en Jacoba bewaard worden doch de slotvoogden moesten weder door Jan van Beieren en Jacoba gezamenlijk aangesteld worden. 's Lands inkomsten kwamen aan Jan van Brabant en Jacoba, maar de rentmeesters moesten rekening en verantwoording aan de beide heeren en hun raad doen.

1) Van Mieris IV, 521/526.

Jan van Beieren mocht met niet meer dan zestig paarden in Holland komen, waarvan de onderhoudskosten tijden zijn verblijf in Holland vergoed zouden worden. De ex-bisschop moest van zijne rechten, van keizer en paus verkregen, afzien en de brieven, waarin die omschreven waren, aan Jan van Brabant en Jacoba uitleveren. Jan van Beieren verkreeg honderd-duizend gouden nobelen, die binnen twee jaar betaald zouden worden in Rotterdam, den Briel of in Gorkum. Dordrecht zou zijn voorrechten behouden, die door Jan van Brabant en Jacoba bevestigd zouden worden.

Dat dit verdrag op de Evangeliën plechtig bezworen werd, was kort daarna voor den ex-bisschop geen reden om zich aan den inhoud ervan te houden.

Na de afsluiting van dit verdrag werd Jan van Beieren in vele steden als ruwaard ingehuldigd.

Schijnbaar was hiermede aan de onlusten een einde gekomen, doch spoedig bleek het tegendeel. Eenige maanden duurde de rust slechts, in welken tijd Jan van Brabant en Jacoba naar Brabant vertrokken in verband met de daar uitgebroken onlusten. Het vertrek van zijn beide tegenstanders gaf den ex-bisschop meer vrijheid van handelen in het verhoogen van zijn invloed. Dit streven uitte zich eerst in een merkelijke bevoordeeling van de kabeljauwschen bij benoemingen in ambtsbetrekkingen. Leiden, waar Filips van Wassenaar als burggraaf zetelde, was hoeksch en voelde zich bedreigd, zoodat het een verbond van onderlingen bijstand sloot met Utrecht en Amersfoort. Utrecht en Amersfoort hadden gravin Jacoba gesteund in haar ondernemingen tegen Gorkum en Ysselstein, zoodat dit niet hun eerste uiting van verzet tegen Jan van Beieren was.

Kort na het sluiten van den zoen tusschen Jan van Brabant en Jacoba met Jan van Beieren waren ook Utrecht en Amersfoort met laatstgenoemde verzoend

geworden. Weldra ontbrandde de strijd tusschen Jan van Beieren en Utrecht en Amersfoort, waarbij Hoorn van den strijd profiteerde door zich aan des ex-bischofs zijde te scharen. Uit Brabant kon Jan van Brabant geen hulp zenden, daar hem daar door de onlusten in dat hertogdom de handen waren gebonden, doch gravin Jacoba kon met haar in Holland, Zeeland en Westfriesland getrouwe hoekschen hulp bieden. De verbondenen verklaarden in den aanvang van 1420 aan hertog Jan van Beieren met zijn kabeljauwschen den oorlog. Aanvankelijk was het succes aan den hoekschen kant. Jan van Beieren trok naar Gouda om daar een legermacht te verzamelen. Het was zijn opzet om Leiden te belegeren, waarvan de hoekschen tijdig op de hoogte kwamen en daarom een bezetting in de stad legden. Het beleg van Leiden werd na wisselende krijgskansen met een verdrag beëindigd waarbij de Utrechtsche hoeksche bezetting vrijen aftocht verkreeg; dit belette Jan van Beieren niet ze toch aan te vallen. Het burggraafschap werd den overwinnaar afgestaan doch verschillende andere rechten bleven aan Filips van Wassenaar. Hertog Jan van Beieren zou door de tegen hem strijdende edelen en door de stad Leiden ingehuldigd worden, zooals door de andere steden van Holland en de overige ridderschap. De handvesten der stad zouden door Jan van Beieren bevestigd worden, uitgezonderd die door gravin Jacoba verleend waren. De stad moest achttienduizend Wilhelmus Hollandsche schilden betalen als boete, voor welke som acht personen borg moesten staan.

Met den bisschop van Utrecht was de ex-bisschop van Luik nog niet onmiddellijk verzoend; hiervoor moesten nog eenige jaren verloopen. Zijn leger trok na dit succes naar de grenzen van Brabant en nam Geertruidenberg, waarin een bezetting gelegd werd. Door het verzet van hoeksche zijde hier geboden nam deze onderneming meer

tijd dan voor Jan van Beierens zaak voordeelig was. In dezen tijd haastten de Brabanders zich om den broeder van hun hertog, Filips graaf van St. Pol te hulp te roepen om Brabant als ruwaard te regeeren. Filips van St. Pol deed de krijgskans keeren en weldra stroopten diens troepen tot in het graafschap Zeeland. In 1420 werd een verdrag gesloten, waarop Jan van Beieren zich terugtrok, zonder dat voor hem gunstige resultaten bereikt waren. Zooals voor de hand lag, trad de ex-bisschop met den nu-ontevreden hertog Jan van Brabant in verbinding, die geenszins met de macht aan zijn broeder Filips verleend, ingenomen was. Op 21 April 1420 kwam Jan van Brabant met Jan van Beieren te Maartensdijk overeen ¹⁾, dat de hertog van Brabant voor den tijd van twaalf jaar Holland, Zeeland en Westfriesland aan den ex-bisschop zou afstaan, terwijl de Brabander de handteekening van zijn vrouw Jacoba zou verwerven voor den beloofden afstand of aan Jan van Beieren zes en twintig duizend kronen zou betalen.

Inmiddels scheidde gravin Jacoba zich van Jan van Brabant, weder met toestemming van den paus, en vertrok naar Engeland, waar zij in 1422 met Humphrey, hertog van Gloucester huwde, voor welk huwelijk zij toestemming van den paus verwierf. Hiermede was de hertog van Gloucester, graaf van Holland, Zeeland en heer van Westfriesland geworden. Om zijn nieuwe landen te verwerven zou hij weliswaar gebruik kunnen maken van een Engelsch leger, doch de Engelsche troepen waren gebonden door den strijd in Frankrijk. Inmiddels was de positie van Jan van Beieren nog geruggesteund door de hulp van Filips van Bourgondië, die met steeds meer waarschijnlijkheid de kans zag stijgen om als erfgenaam van gravin Jacoba en van Jan van Beieren eens in hun gewesten het gezag te verkrijgen.

1) Van Mieris IV, 545/548.

Filips van Bourgondië wist in Engeland Jan, hertog van Betford, broeder van den hertog van Gloucester uit te spelen tegen diens broeder; het verbond tusschen Betford en Filips werd nog nader bekrachtigd, toen in 1423 een huwelijk tusschen Jan van Betford en een zuster van Filips van Bourgondië, Anna van Bourgondië, werd gesloten.

In 1423 besloten Humphrey en Jacoba zich in het bezit te stellen van hun gewesten. De hertog van Gloucester stak met een leger naar Calais over, van waaruit hij spoedig naar Henegouwen oprukte. Weldra werd Humphrey in Henegouwen gehuldigd, behalve in Halle, dat aan de zijde van Jan van Brabant bleef. Filips van Bourgondië haastte zich om zich in Artois en Vlaanderen een heersvaart uit te schrijven; het hierdoor verkregen leger werd onder bevel van Filips graaf van St. Pol geplaatst. Weldra werd er een bestand getroffen en vertrok Humphrey in 1424 weder naar Engeland. Jacoba bleef in Henegouwen achter. Het vertrek van Humphrey was voor de Brabanders aanleiding om het bestand te verbreken en verschillende Henegouwsche steden, die aan Jacoba trouw hadden beloofd, in te nemen. In Bergen werd gravin Jacoba ingesloten. Volgens een overeenkomst tusschen Filips van Bourgondië en Jan van Brabant zou bij een overwinning van hun vereenigde machten Jacoba in Filips handen worden gesteld en zou Jan van Brabant Henegouwen verkrijgen.

Spoedig daarna gebeurde dit ook en werd Jacoba door Filips gevangen genomen, doch niet voor langen duur; na eenige maanden ontsnapte zij reeds. De gravin trok hierna naar Holland, waar ze in Gouda terstond als gravin erkend werd en wedra over een sterken aanhang beschikte. Het slot van Schoonhoven was in kabeljauwsche handen, doch werd ook spoedig door Jacoba's getrouwen genomen. Kort hierop overleed Jan van Beieren

in 1425. Filips van Bourgondië volgde hem op, doch nam niet den graventitel aan maar slechts dien van ruwaard en oir.

Hertog Jan van Brabant werd door de edelen en steden, die Jan van Beieren als heer erkend hadden, als diens opvolger ingehuldigd. Jan van Brabant bevestigde de handvesten enz. die men verworven had, vooral die van Jan van Beieren. Als zijn stadhouder stelde de Brabantsche hertog Jacob van Gaasbeek aan. Voorts werd Filips van Bourgondië als ruwaard gehuldigd; om van den trouw van de onderzaten sterker verzekerd te zijn beloofde de ruwaard, dat ieder die hem trouw zou blijven de handvesten enz., die hij had, behouden zou.

Jacob van Gaasbeek schreef al spoedig een heervaart tegen Jacoba uit. Bij Alphen werd slag geleverd met voor Jacoba gunstigen afloop. De hertog van Gloucester stuurde in 1426 een vloot om Jacoba te helpen, die door de hoekschen geholpen, in Zeeland landde. De slag, dien zij kort daarna tegen Filips van Bourgondië leverden, eindigde met een overwinning van Filips.

Deze krijgsweging in het graafschap Zeeland gaven gravin Jacoba meer vrijheid van handelen, welke gelegenheid ze benutte door naar Haarlem te trekken, dat door Roeland van Wtkerken voor Filips verdedigd werd. Alkmaar verklaarde zich voor Jacoba en weldra werd de belegering door de Kennemer Westfriezen gesteund. De Kennemers hadden Filips ook als ruwaard erkend; doch dit belette hen niet om voor Jacoba partij te kiezen.

Bij de Kennemers voegden zich Westfriezen en Waterlanders, die reeds eenigen tijd tevoren Haarlem en haar bevelhebber in ongelegenheid gebracht hadden. Jan van Wtkerken, Roelands zoon, trachtte de stad te ontzetten doch werd bij Alphen verslagen. Hierna werd het beleg van Haarlem besloten met een verdrag, waarin we als strijders aan Jacoba's zijde de Westfriezen van Texel,

Wieringen en Ursem naast die van oud-Westfriesche landen Kennemerland, Waterland en den Zeevang genoemd vinden.

In dit jaar verkregen de Kennemers ¹⁾, die van Kenne-mergevolg en die van westelijk Westfriesland een gemeene warf, waarin de oud-Westfriesche gebieden en een groot gedeelte van Westfriesland een gemeenschappelijk nationaal Westfriesch instituut kregen, dat als centraal punt van de Westfriesche politiek een sterke macht tegen hertog Filips vormde.

Volgens het voor Haarlem gesloten verdrag zou een wapenstilstand van zes weken gehouden worden, waaraan de Westfriezen zich niet hielden door een krijgstoct te ondernemen onder aanvoering van den baljuw van Kennemerland Willem Nagel. De krijgsmacht rukte eerst op naar het zuiden, waar zij veel schade aanrichtte en trok voorts naar het noorden om de Westfriesche en oud-Westfriesche gebieden van steunpunten van Filips te zuiveren. Hoewel ook deze actie groot succes boekte, kon Medemblik niet genomen worden, terwijl de troepen onder aanvoering van Willem Nagel voor Hoorn werden verslagen, waar de aanvoerder sneuvelde ²⁾. Hoorn had hier zijn politiek, die eens ten gunste van Jan van Beieren was geweest, consequent voortgezet voor Filips van Bourgondië.

Hiermede was de krijgskans in het voordeel van Filips van Bourgondië omgeslagen, wat weldra zijn terugslag vond in de intrekking van privilegien en het opleggen van boeten.

Op 13 Augustus 1426 werd met de bestraffing van Westfriesland begonnen. Wat de boeten ³⁾ aangaat vinden we de volgende verdeling:

1) Van Santen, 38.

2) Vergelijk hierover ook Velius, 25 e.v. en Brandt, 20 e.v.

3) Vergelijk voor de boeteoplegging ook bladz. 176. Van Mieris IV, 847/850.

- a. Het Westerbalschuwschap.
 „Coedyck acht hondert kronen”,
 „Outdorp ende Oetterleek vyf hondert kronen”,
 „Langedyc drie dusent kronen”,
 „Schermer ende Urshem vier hondert kronen”,
 „Tnieulant, Enichborch, Valckenkage twalef hondert kronen”,
 „Scagen, Bersingerhorn, Rerinchusen twee dusent kronen”,
 „Oude-Nyedorp, Pyemdorp, Winckel drie dusent kronen”,
 „Wieringen vyf dusent kronen”.

In een stuk van 20 Augustus 1426 vinden we van de boeten:

- b. Het Oosterbalschuwschap.
 „Grootebroek 2000 kronen”,
 „Wognum 2000 kronen”,
 „Hoogwoud 4800 kronen”,
 „Spanbroek 4000 kronen”,
 „Abbekerk, 2560 kronen”,
 „Sybekarspel 1440 kronen”.

Tenslotte lezen we nog in het stuk van 13 Augustus 1426:

- c. Het Noorderbalschuwschap.
 „Texel 7000 kronen”.

Volgens de handvesten van 13 Augustus en 20 Augustus 1426¹⁾ werd voor de bestrafte gebieden de stedenpolitiek verlaten en gezegd, dat „’t lant van Westvrieslant voirtaen in Bailiusscippen (sal) staen”. Hiermede werden dus de stadrechten ingetrokken voor de volgende gebieden:

- a. Het Westerbalschuwschap.

1. Langendijk (stadsnaam). Hiermede dus voor de bannen:

1) Van Mieris IV, 856/858.

Langendijk, Oudkarspel, Noordscharwoude, Zuid-scharwoude, Broek op Langendijk.

2. Schagen (stadsnaam). Hiermede dus voor de banne Schagen.

3. Barsingerhorn (stadsnaam). Hiermede dus voor de bannen:

Barsingerhorn, Haringhuizen.

4. Nyedorp (stadsnaam). Hiermede dus voor de bannen:

Oude Niedorp, Nieuwe Niedorp.

5. Winkel (stadsnaam). Hiermede dus voor de banne Winkel.

De bestraffing van het gebied waarop het Alkmaarsche stadrecht toepasselijk verklaard was, de bannen Koedijk, Vroonen, Oudorp en Oterleek, laten we buiten beschouwing, daar deze onder de bestraffing van Alkmaar leden en als zoodanig buiten het eigenlijke Westfriesche gebied vielen.

b. Het Oosterbaljuwschap.

1. Grootebroek (stadsnaam). Hiermede dus voor de bannen:

Grootebroek, Bovenkarspel, Lutjebroek, Hoogkarspel.

2. Wognum (stadsnaam). Hiermede dus voor de bannen:

Wognum, Hauwert, Nibbixwoud, Wadwey.

3. Spanbroek (stadsnaam). Hiermede dus voor de bannen:

Spanbroek, Hensbroek, Opmeer, Obdam.

4. Hoogwoud (stadsnaam). Hiermede dus voor de bannen:

Hoogwoud, Aartswoud.

5. Abbekerk (stadsnaam). Hiermede dus voor de bannen:

Abbekerk, Twisk, Midwoud, Lambertskaag.

6. Sybekarspel (stadsnaam). Hiermede dus voor de bannen:

Sybekarspel, Benningbroek.

c. Het Noorderbaljuwschap.

Texel (stadsnaam). Hiermede dus voor de „kercksoeking”:

West, de Burg, de Waal, Oostereinde.

Voor het geheele Westerbalschap en Noorderbaljuwschap waren hiermede de stadrechten ingetrokken en voor de helft van de steden van het Oosterbaljuwschap. De zes resteerende steden van het Oosterbaljuwschap Medemblik, Enkhuizen, Hoorn, Schellinkhout, Hem en Westwoud moesten renten, beden, „Soudien” enz. betalen.

Hiermede was een nieuw tijdperk geopend voor de bestuurspolitiek in Westfriesland, de eerste tijd van rustig bezit van „eeuwige rechten” was afgelopen.

II. Het Drechtingher- en het Houtwoudingher ambacht.

(Het voormalige Oosterbaljuwschap.)

Het is niet mogelijk van dit tijdperk een nauwkeurig historisch beeld te geven van de bestuurspolitiek. In de eerste jaren na 1426 was er nog geen einde gekomen aan de woelingen tusschen de hoekschen en kabeljauwschen. Bovendien was de belastingheffing een belangrijk onderwerp; het is n.l. duidelijk, dat Filips van Bourgondië het verleen, herverleen, bevestigen en herbevestigen van privilegiën heeft benut om de oude lasten binnen te krijgen of nieuwe op te leggen. Niet-betaling werd gestraft met geheele of gedeeltelijke intrekking van de voorrechten. Het begrip „ten eeuwigen dage”, waarbij meestal deze rechten verleend werden, werd door deze handelwijze van hertog Filips een waardelooze verzekering. De bestuurspolitiek in het eerste deel van zijn re-

geeringstijdvak, die de hertog ten opzichte van Westfriesland volgde was stijlloos en inconsequent.

Het is ondoenlijk om in de charters over dit tijdvak een vaste lijn te vinden; daarom kunnen we niet meer doen dan naar tijdsorde die handvesten te noemen of te behandelen, die gebeurtenissen in de bestuurspolitiek in Westfriesland kenschetsen.

1426.

Op 1 Maart 1426¹⁾ werden de „hantvesten, privilegien, rechten ende brieven”, die Hoorn en Medemblik van Jan van Brabant, Jan van Beieren en andere graven en gravinnen van Holland „geworven, gecoft, off gecregen” hadden, bevestigd door Filips. Deze bevestiging formuleerde hij met de zinsnede, dat hij de houders van de rechten „dair in (zal) houden, styven ende stercken” zoolang hij het „Regement” in Holland heeft.

Eveneens op den eersten Maart²⁾ ontving ook Enkhuizen een belofte van bevestiging van rechten, die op dezelfde wijze geredigeerd was.

De hertog bepaalde op 2 November 1426³⁾, dat de uitgewezen onderzaten van Grootebroek die met zijn „consente” en die van zijn raad weder binnenslands gekomen zijn, „rustelic” en „vredelic” daar mogen zijn en op hun goed mogen blijven. Degene, die dezen lieden wat misdeed, zou aangetast worden door 's hertogen „capiteyn van Enchuysen” en in goede hoede gehouden worden, totdat de hertog den kapitein „anders (zal) laten weten”.

Op 9 December 1426⁴⁾ werd Wognum onder het poortrecht van Hoorn gebracht. Wognum was een van de steden geweest aan wien het stadrecht ontnomen was. In dit handvest wordt gezegd, dat „den gemeenen goeden

1) Van Mieris IV, 820.

2) Van Mieris IV, 820/821.

3) Van Mieris IV, 868.

4) Van Mieris IV, 869.

luden van Wognum mit hoirre alinger prochie ende toebehoren" wezen en blijven zullen „in den poirtrechte van Hoirn". De Wognummers zullen daar „te rechte staen gelyc die van Venhop", behoudens dat in Wognum de burgemeesters van Hoorn de vredemakers zullen kiezen van Filipswege die hun „nutste" en „oirbairlixte" zullen voorkomen. Hiermede werd de vrijheid van de vroegere stede Wognum, die de bannen Wognum, Hauwert, Nibbixwoud en Wadwey omvatte in een merkelyk afhankelyker positie van Hoorn gebracht dan met de Veenhoop het geval was. Het schoutambacht Wognum bleef bestaan, doch de schout had nog slechts beperkte bevoegdheden, hij mocht n.l. alle „boeten ende brueken" „berechten", die één pond bedroegen of daar beneden, maar verder strekte zich zijn competentie niet uit.

1427.

In een handvest van 6 Juli ¹⁾ van dit jaar verkreeg Grootebroek afslag van de boeten en werden er de privilegiën aan terug gegeven. Het handvest zegt, dat de Grootebroekers geklaagd en hun armoede en last te kennen gegeven hebben, die voortkwamen uit de omstandigheid dat velen van hun poorters voor Hoorn gevallen en anderen uit het land verjaagd waren of voortvluchtig waren en dat de achtergeblevenen door 's heeren volk zooveel „beesten en have" verloren hebben, dat zij niet in staat zijn om de opgelegde boete van 20000 kronen te betalen. De hertog vermindert daarom de som van deze boete tot 10000 kronen. Opdat dit geld „te bet" zal „vervallen" en opdat zij zich „te ernsteliker dairynne bewysen", heeft Filips hun hunne stadrechtsbrief en al hun verdere voorrechten weder terug gegeven, die zij weder geheel en al zullen mogen gebruiken, zooals ze voordat ze „bruekich" werden deden. Alle voort-

1) Van Mieris IV, 892.

vluchtigen en vijanden met hun goed, die voordien uit Holland en „Vrieslant” geweken zijn, houdt Filips aan zich. Hiermede was dus een van de steden, waaraan het stadrecht ontnomen was, weder in haar rechten hersteld; de stedelijke vrijheid van Grootebroek, omvattende de bannen Grootebroek, Lutjebroek, Bovenkarspel en Hoogkarspel, was weder onder het stadrecht gekomen.

Op 7 Juli 1427¹⁾ werd de boetebetaling van Grootebroek nog nader geregeld; we lezen hiervan:

Jonker Jan 2000 kronen (is betaald).

De prins van „Oraengien” 3068 kronen (is betaald).

Jan, bastaard van Beieren, Henric, bastaard van Holland, Jan van Crabbenborch en de thesorier zullen 2000 kronen ontvangen (te betalen op St. Jacob).

Op St. Maarten zullen ze den thesorier 632 kronen betalen.

In Mei aan denzelfde 1000 kronen.

Op St. Jacob daarna 1000 kronen.

Op St. Maarten daarna 1000 kronen.

Op St. Jan daarna 1000 kronen.

Op St. Maarten daarna 1000 kronen.

Het zou volgens dit charter tevens niet uitgesloten zijn, dat hertog Filips „noch meer goets doen woude”, dan zou op de boete gekort worden.

1428.

Op 11 Januari 1428²⁾ kreeg Grootebroek weder vermindering van de opgelegde boeten en om hun armoede en omdat zij Filips trouw gediend hadden voor Wieringen en op de Eems. Vijf duizend kronen werden hun bij deze gelegenheid kwijt gescholden.

Gravin Jacoba droeg op 3 Juli 1428³⁾ de regeering

1) Van Mieris IV, 893/894.

2) Van Mieris IV, 911.

3) Van Mieris IV, 923/924.

aan Filips over, waardoor deze voortaan als ruwaard Holland, Zeeland, Henegouwen en Westfriesland zou besturen.

Op 25 October 1428 ¹⁾ kreeg Abbekerk de handvesten en privilegiën, die zij verloren had, tot wederopzeggen terug. Den schout van Abbekerk wordt hierbij bevolen om met de schepenen weder volgens de oude handvesten recht te spreken. Hierdoor werd de stedelijke vrijheid van de stad Abbekerk, omvattende de bannen Abbekerk, Twisk, Midwoud en een gedeelte van Lambertskaag, opnieuw onder stadrecht gebracht.

Hertog Filips gaf op 19 December 1428 ²⁾ aan de stede Sybekarspel de oude rechten terug, waardoor het gebied van deze stedelijke vrijheid, bestaande uit de bannen Sybekarspel en Benningbroek, het stadrecht weder ontving. Deze teruggave geschiedde naar aanleiding van de betaling van een zekere geldsom aan 's graven raad. De stede Sybekarspel herkreeg de handvesten en privilegiën en verkreeg tevens vergiffenis voor alle breuken en boeten. Tevens wordt in dit handvest bepaald, dat ieder ingezetene van de stede Sybekarspel op 19 December 1428 mede moest betalen aan de op te brengen som, al zou hij nadien dan ook vertrekken naar elders.

1429.

Westwoud verkreeg op 1 Augustus 1429 ³⁾ van hertog Filips „om dienste, als sy gedaen hebben voor die somme” vier honderd nieuwe Hollandsche schilden, die ze zullen mogen inhouden op hun „taxe van der beede”. Gedurende zes jaren mogen ze één zesde van het bedrag van hun bedesom inhouden.

Op 5 November 1429 ⁴⁾ werd Aernt van Gent ver-

1) Boerg. Chart., 2.

2) Boerg. Chart., 3.

3) Van Mieris IV, 956/957.

4) Van Mieris IV, 959.

leend door gravin Jacoba met de hooge en lage heerlijkheid Spanbroek, Opmeer, Obdam en Hensbroek „binnen een Scoutscap, Scependom, rechten ende vryheden”. Van Gent krijgt dit met alles wat er bij behoort „te water ende te lande” met alle rechten, tienden, „profyten”, „opcominghen”, „vervallen, ende rechten ende mit anders allen hueren toebehoiren, also vry, also groet, ende also cleyn” zooals den graven van Holland deze heerlijkheid toebehoord had. Het was een onversterfelijk erfleen, waarvoor ieder jaar als heergewaad een roode valk en twee „Vrancrycxen scilde” gegeven moesten worden. De onderzaten van de heerlijkheid moesten hun nieuwen heer „eede, hulde, onderdanicheit” en alles doen wat goede „luden” hun heer „sculdich” zijn te doen, terwijl zijn van hun eed aan Jacoba ontslagen werden. Op 15 November ¹⁾ d.a.v. bevestigde hertog Filips dit stuk.

1430.

Op 6 Januari 1430 ²⁾ werden Wijdenes en Oosterleek afgescheiden van Schellinkhout en onder een afzonderlijk stadrecht gesteld. De motiveering is: „om der ondaet wille, die geschiedde aen Andries Adaem, onse dienre, ende oock mede sonderlinge andere saecken wille, die goede luyden van Wydenesse en van Oosterleek” deden. De Wijdenessers en Oosterleekers hadden blijkbaar om een afzonderlijk stadrecht verzocht, daar zij hertog Filips er „ootmoedelyk (om) vervolght” hebben. De nieuwe stede Wijdenes en Oosterleek zal dezelfde voorrechten genieten als Schellinkhout tot dien dag verkregen had. Op den „jaersdagh” zullen er twee burgemeesters gekozen worden, terwijl de schout uit de twee en twintig rijksten van Wijdenes vijf schepenen zal nemen en uit de tien rijksten van Oosterleek twee. De terechtzittingen zullen

1) Van Mieris IV, 959/960.

2) Van Mieris IV, 961/962.

in Wijdenes gehouden worden op „twintigh roeden na den rooster van de kercke”.

Van 14 September 1430 ¹⁾ dateert een handvest van hertog Filips, waarin we lezen, dat Jan bastaard van Beieren Wijdenes ook bij zijn heerlijkheid Schellinkhout trachtte te trekken, die hij van gravin Jacoba ontvangen had. Jan de bastaard voert aan, dat vroeger Wijdenes bij Schellinkhout heeft behoord. Daar Wijdenes en Oosterleek bij het vorige charter uitdrukkelijk van Schellinkhout gescheiden was en noch de hooge noch de lage heerlijkheid van dit „dorp van Widenesse” aan Jan de bastaard gegeven is, krijgt Jan van Schellinkhout Wijdenes niet. Den inwoners en gemeenen burenen van Wijdenes wordt geboden, dat zij Jan de bastaard „niet en hulden, eed doen, noch eenichsins ghehoirszaam syn” en dat zij altijd goede onderzaten zullen blijven van den hertog en van de gravin.

Pols ²⁾ veronderstelt dat bij latere troebelen slechts dat gedeelte van de oude stede Schellinkhout betrokken was, dat de banne Schellinkhout omvatte: Wijdenes en Oosterleek, die in 1430 tot een afzonderlijke stad verheven werden, zouden hier dan niet in gemoeid geweest zijn. Pols meent een steun voor zijn vermoeden te vinden in de misdaad tegen 's hertogen dienaar Andries Adam, die in de stadrechtverleening aan Wijdenes en Oosterleek genoemd wordt. Pols veronderstelt, dat aan de banne Schellinkhout het stadrecht ontnomen was, waardoor het naar zijn opvatting mogelijk geworden zou zijn, dat Schellinkhout als heerlijkheid uitgegeven werd. Pols' veronderstelling is wellicht juist, doch waar we later Schellinkhout weder gewoon als stad naast de stede Wijdenes en Oosterleek zien optreden is het wellicht niet onvoorzichtig om hier te denken aan wat we in het

1) Van Mieris IV, 985.

2) Pols I, XXVIII en de noot 5 op die bladzijde.

voorgaande uiteenzetten over het verschil tusschen stad en heerlijkheid. Wijdenes vormde later een afzonderlijke heerlijkheid naast de heerlijkheid Schellinkhout, toen beiden tevens stad waren ¹⁾). Zoolang dus niet uitdrukkelijk vaststaat, dat eerst Schellinkhouts privilegiën ingetrokken werden, dat het daarna een heerlijkheid werd en daarna weder een stad, mogen we niet veronderstellen dat het ontstaan van de heerlijkheid Schellinkhout mogelijk was geworden na een privilegiëntrekking, die uit een bestraffing zou zijn voortgevloeid; temeer daar heerlijkheid en stad elkander niet uitsloten.

Het kan zijn dat P o l s' veronderstelling juist is, doch het behoeft het geval niet te zijn, daar stadrecht en heerlijkheidsrecht begrippen waren, die los van elkander stonden, zoodat een verband tusschen beiden niet noodzakelijk was.

1431.

Op 7 November 1431 ²⁾ schonk de hertog aan die van de stede Wijdenes voor hun diensten voor de Eems en te Wieringen gedaan en elders in den oorlog tegen gravin Jacoba honderd Hollandsche schilden, die afgehouden werden van „sulken gelde als zy” „schuldich sullen worden van den bede”. Gedurende zeven jaar zou van het bedebedrag van de stad Wijdenes een zevende van de honderd Hollandsche schilden afgehouden worden.

1434.

Volgens een ongedateerde aantekening in het Memoriaal van Rosa ³⁾ liet hertog Filips aan de burgemeesteren,

1) In 1741 werd de ambachtsheerlijkheid Wijdenes en Oosterleek uit de grafelijke domeinen aan de regenten verkocht, evenals de ambachtsheerlijkheid. Vergelijk Teg. St. VIII, 494, 497. Tot dien bestonden dus de heerlijkheden Wijdenes en Oosterleek naast dien van Schellinkhout, evenzeer als de steden van dien naam naast elkander stonden. (Zie dezelfde bladz. van deel VIII, Teg. St.).

2) Van Mieris IV, 985.

3) Mem. Rosa, 146/147.

schepenen en raad van Hoorn en aan den schout van Wognum weten, dat onlangs bevolen was om de stukken te vertoonen, waaruit zou blijken dat zij recht hadden op het schoutambt van Wognum. Hierdoor zou het dan mogelijk gemaakt worden, dat vanwege den hertog het geld betaald zou worden, dat zij aan hem op dit schoutambt hadden geleend en dit ambt „gelost” zou kunnen worden. Hierbij wordt aan Hoorn bevolen om voor St. Nicolaas gemachtigden te sturen voorzien van de vereischte stukken, zoodat de rentmeester het aan de stad verschuldigde bedrag kon betalen. De stad moet de handen van het schoutambt afhouden; doet zij dit niet, dan zal dit beschouwd worden als zijnde „craftelic ende mit geweld” tegen den hertog geschied. Hieruit leeren we dus dat Hoorn haar invloed in Wognum op dit punt niet wilde zien verminderen, wat haar ditmaal in conflict bracht met den hertog. Op 6 December 1434 ¹⁾ verschenen de gemachtigden van Hoorn voor 's graven raad en verklaarden, dat zij geen „brieven” met betrekking tot het Wognummer schoutambacht medegebracht hadden, maar dat zij meenden, dat Hoorn volgens de handvesten recht had op dit schoutambt.

Verder wilden ze uitstel van behandeling hebben, totdat hertog Filips teruggekomen zou zijn. Dit gevraagde uitstel werd niet verleend en de waarneming van het schoutambt zou voor risico van de Hoorenaars zijn. In 1436 werd op 13 April ²⁾ hierover nader besloten, dat de schout van Hoorn voortaan tevens schout van Wognum zou zijn. Het schoutambacht Wognum werd dus niet opgeheven en bij dat van den schout van Hoorn gevoegd, doch de beide schoutambten werden door een personeele unie verbonden. Dit wordt nader bevestigd in een stuk van 13 April 1436 ³⁾, waar we uitdrukkelijk van het

1) Mem. Rosa, 147.

2) Mem. Rosa, 209.

3) Mem. Rosa, 311.

schoutambacht Wognum gesproken vinden. Op denzelfden dag kwam de hertog met Hoorn overeen, dat Hoorn voor de drie komende jaren alle boeten tot tien pond in Wognum mocht hebben en alles wat boven de tien pond ging kwam aan den hertog, aan wien de schout daarvan verantwoording moest doen. Na verloop van drie jaren komt het schoutambt weder vrij aan den hertog en dan zal het geld dat Hoorn op dit ambt had „quyte” zijn.

1435.

Op 31 Januari 1435 ¹⁾ verkreeg de stede Sybekarspel ten opzichte van den proost en deken van Westfriesland dezelfde rechten als Hoorn ten dien opzichte had.

1436.

Hebben we in het voorgaande dan al eens gezien, dat Grootebroek zijn voormalig stadrecht teruggekregen had, op 23 Juni 1436 ²⁾ herhaalde zich dit. We lezen in het betreffende stuk, dat de hertog eertijds de sententie heeft uitgesproken, dat Grootebroek voortaan geen stederecht zou hebben en dat Grootebroek daarom al haar Privilegiën, rechten, handvesten en brieven heeft overgeleverd, die zij van de graven van Holland had gehad. Bij dezen heeft de hertog deze weder teruggegeven en verkocht en ditmaal „ten eeuwigen dage”. De hertog belooft, dat hij de stad niet zal „vervreemden, verkoopen, versetten noch wegh geven”. Het vroegere aantal schepenen van de stad was elf; dit wordt bij dit handvest teruggebracht tot zeven, te weten uit Bovenkarspel twee van de acht rijksten aldaar, uit Grootebroek drie van de twaalf rijksten, uit Lutjebroek één van de vier rijksten en uit Hoogkarspel één uit de zes rijksten. In elk van de vier bannen zullen de rijksten een raad kiezen. Na nog eenige

1) Boerg. Chart. 24.

2) Van Mieris IV, 1081.

minder belangrijke punten wordt nog eens verzekerd, dat deze herverleening ten eeuwigen dage zal zijn. Hiermede hebben we de willekeur ten opzichte van Westfriesland door hertog Filips in zijn bestuurspolitiek bedreven, leeren kennen. De sanctie van allerlei volgens den hertog ontoelaatbare zaken was het intrekken van de privilegiën, die dan wel weer teruggekocht konden worden. De rechtszekerheid van de Westfriezen was ondanks den eeuwigen duur, waarvoor de privilegiën gegeven werden, in dit tijdperk geen zekerheid meer.

Het geval met Grootebroek stond geenszins op zichzelf; op 30 Juli 1436 ¹⁾ ontving ook de stad Sybekarspel de alweder verbeurde privilegiën terug, mits zij op den gestelden tijd haar deel in de bede betalen zou. Hier zien we, dat, als immer in de bestuurspolitiek van de heeren van Westfriesland, het financieele element een belangrijke rol speelde; we zagen dit verschijnsel bij de oorspronkelijke stadrechtverleening optreden doch bij de herverleeningen ontbrak het al evenmin.

Op 5 Augustus 1436 ²⁾ gaf hertog Filips „tot wederzeggen” aan die van Abbekerk opnieuw de privilegiën terug. De voorwaarde tot deze teruggave was, dat zij hun deel in de bede moesten betalen en hun dijk maken. Om de een of andere reden werden kort hierop de privilegiën van Abbekerk weder ingetrokken en opnieuw verleend blijkens het Memoriaal van Rosa, waar we lezen dat op 27 September ³⁾ aan die van Abbekerk al weder „tot weder opzeggen” de rechten en vrijheden worden teruggegeven, die zij van de graven van Holland verkregen hadden.

Op 13 Maart 1452 ⁴⁾ kregen de steden Sybekarspel en Abbekerk, omdat zij de tienjarige bede ingewilligd had-

1) Boerg. Chart., 33.

2) Boerg. Chart., 34.

3) Mem. Rosa, 258.

4) Boerg. Chart., 103.

den, de privilegiën die ze van de graven verkregen hadden, weder voor tien jaren te gebruiken. Deze teruggave blijft van kracht voor den gestelden tijd, als zij niets tegen de graaflijkheid zullen misdoen. Verder zou in deze beide steden de schout voortaan maar eenmaal per week het gastrecht houden, zoodat de schepenen niet meer door het telkens oproepen in hun nering geschaad zouden kunnen worden.

1450.

Eduard de bastaard, heer van Hoogwoud verleende aan Hoogwoud en Aartswoud op 29 Maart 1450¹⁾ weder het stadrecht. In de motiveering lezen we, dat Eduard tot dit besluit gekomen is op „ootmoediger bede ende vervolgen” van zijn onderzaten in Hoogwoud en Aartswoud om hen „te houden ende te regeren in rechte, ende om ruste ende vrede onderdien te voeden”. Zijn beslissing nam Eduard „bij rade van (zijn) mage ende vrienden”.

In artikel 1 van dit handvest wordt bepaald, dat Hoogwoud en Aartswoud onder één poortrecht zullen staan en dat zij „in de zaaken der stede” van het zegel zullen bedienen, dat zij vroeger plachten te gebruiken „doe sy poortrecht hadden”. Als zij dit zegel niet meer hebben zal er een nieuw gemaakt worden. De heer of zijn „nacomelingen” of zijn schout „in dien tijt wesende of diegene wy het beveelen sullen” zal ieder jaar op nieuwjaars dag zeven schepenen uit de twee en dertig rijkdommen aanwijzen, zes uit Hoogwoud en een uit Aartswoud.

In artikel 54 van dit handvest worden de gebruikelijke gevallen opgesomd waarin bede aan den heer verschuldigd was. Deze bepaling „Van de heer bede te gonnen” zegt, dat daar de heer „dese voorsz. rechten ende hant-

1) P o l s I, 67.

vesten gegonnet" heeft, de onderzaten hem en zijn „nacomelingen" altijd een bede zullen geven op de genoemde tijden. Deze tijden zijn: als zij hun heer „ontfangen ende hulden", als de heer „reyse deden over meer", als de heer huwt en als de heer zijn oudste zoon of erfdochter uithuwelijkt. Deze beden zullen zoo hoog zijn als de heer met zijn „vrienden en schepenen" van Hoogwoud „redelycken overdragen ende tauxeeren sullen".

Artikel 56 van dit handvest „Van hantvesten vernieuwen" zegt, dat als de onderzaten op de een of andere wijze hun handvesten zouden verliezen met brand of ongeval of dat zij „veroude ende verduysterde", de heer hun altijd weer nieuwe handvesten en rechten geven zal „buyten haare coste".

In de confirmatie lezen we een afpaling van de competentie van het gewone schepenen gerecht. Men zal in de stad alle zaken berechten „uytgenomen van moort ende moortbrant, van vrouwen te vercrachten, van dieftent, van handvrede te breken, van valscheit van munte, van vergifenis van fenijn, van zeevonde, van dat yemant den anderen mishandelde aen zijn leden, alse de haasen af te steecken, ofte dat hem yemant wapende" tegen den heer, „ofte dat yemant ('s heeren) schout ofte boode sloeghe ofte stake om haaren dienste" welke breuken den heer aan zich houdt om met „heerlijck recht" te berechten.

Het heerlijk recht was het gerecht van den heer met zijn mannen, eventueel dat van den baljuw met zijn mannen. Dat in Hoogwoud tot laat het baljuwschapsgerecht bleef bestaan leert ons de Tegenwoordige Staat¹⁾. Uit de opsomming in dit handvest weten we tevens, dat de competentie van het na 1426 ingestelde baljuwschapsgerecht beperkt was; terwijl verder dit stuk bewijst dat het zijn van stad nog niet het bestaan van een baljuw-

1) Teg. St. VIII, onder Hoogwoud.

schapsgerecht uitsloot; we leeren hier nauwkeurig hoe de nieuwe verhouding was.

Omtrent Spanbroek, dat ook als heerlijkheid uitgegeven was, ontbreken ons de gegevens, dat het in deze periode de stadrechten van den heer terug ontvangen had; in ieder geval verzoende de hertog zich met de Spanbroekers wegens hun wederspannigheden in 1456 en blijkt het later weder een stad te zijn. (Vergelijk Bijlage I).

In het voorgaande hebben we gezien, dat van de gestrafte steden het stadrecht terug ontvingen:

Abbekerk, Hoogwoud, Sybekarspel, Grootebroek.

Voorts werd Wognum onder het stadrecht van Hoorn geplaatst en bleef hierdoor onder stadrecht.

Een nieuwe stede Wijdenes werd gevormd door afscheiding van de niet in 1426 gestrafte stad Schellinkhout.

Van de zes gestrafte steden vinden we er dus vier weder als steden te voorschijn treden, terwijl ééne nieuwe stad ontstond. Omtrent één gedeelte moeten we onzekerheid laten bestaan n.l. over Spanbroek. Het is niet onwaarschijnlijk, dat ook deze stad opnieuw de oude rechten tusschen 1426—1456 herkreeg, doch bewijsbaar is dit niet. Zou het niet het geval zijn geweest, dan zou Spanbroek het eenige gebied in de Houtwoudingher ambacht en in de Drechtingher ambacht gevormd hebben, dat de stadrechten tot 1456 geheel verspeeld had. Spanbroek vormt van het geheele territoir van het voormalige Oosterbaljuwschap een gering onderdeel; voor het overgrootste deel van dit gebied bleef, zij het dan ook met een aantal onderbrekingen, het stadrecht gehandhaafd.

III. Het Geestmanne- en Nedorpingher ambacht.

(Het voormalige Westerbalschap.)

In een handvest van 1426 ¹⁾ vinden we de Westfriezen

¹⁾ Van Santen, 38.

van het Westerbalschap, met uitzondering van Wieringen, met een gemeenschappelijk privilege begiftigd worden door gravin Jacoba evenals de Kennemers en die van Kennemergevolg. Hierin lezen we, dat de lieden van de „Geestmerambacht” en die van de „Nyedorper-Cogge/Schager-Cogge” (de tegenwoordig nog gangbare benaming voor het Nedorpingher ambacht) zullen deelen in de voorrechten, die de gravin hierbij aan Kennemerland verleende. In het „seggen” over de „misbedrijven” van de Kennemers van 24 Juli 1426 ¹⁾ waren de Westfriezen van het voormalige Westerbalschap evenzeer betrokken.

In dit „seggen” van hertog Filips wordt bepaald, dat de „Kenemers en hoer medeplegeren” de brieven van kwijschelding van „gelde ende van brueke”, die zij van den kapitein en van de goede stad Haarlem hadden verkregen, weder in handen moeten stellen van den hertog van Bourgondië, die ze „doot, te niet ende van geenre wairde” zegt. Voorts moeten zij, die met ’s heeren „borge” en met de stad Haarlem „in den dadinge gecomen syn”, binnen Haarlem den heer of zijn tesorier de som betalen, die ’s heeren raad hun daarvoor opgelegd had. Verder moest aan denzelfde binnen Haarlem betaald worden wat zij tot dien van hun beden schuldig waren, die zij aan wijlen Jan van Beieren hadden moeten geven. Ook de som van de aanstaande bede moest betaald worden en wel het tweevoudige van het gewone bedrag. Dit tweevoudige zal men aftrekken van de som, die aan den heer naar gelang van ieders „bruecken” als „beteringe” opgebracht zal worden.

De dubbele bede behoefde niet opgebracht te worden door ’s heeren vrienden, die om zijns wille uit Alkmaar en uit de steden en dorpen zijn geweken, die in de „dading” zijn begrepen, dat wil zeggen zij die in ’s heeren

1) Van Mieris IV, 844/845.

dienst in zijn steden en sloten hebben gelegen, die hem gehoorzaam zijn gebleven. Overigens moesten alle schotvangers, waarschappen en schepenen evenzeer den heer of zijn tesorier „alle schotponde” opbrengen, ieder voor zijn „bedryve” zooals de gewoonte was. De voorgeschreven punten moesten op „lyff ende goet” nageleefd worden.

De hertog zou gaarne een iegelijk naar verhouding van zijn misdaden een „redelike beteringe” opleggen, hoewel „grotelic en onredelic (tegen hem is) gebreuct en misdaen in allen saken”. De hertog zal zich hierover met zijn raad nader beraden en dan daarvan „seggen en wtspreken” wat hij daaromtrent wenscht te zien geschieden.

In het slot van het handvest wordt blijkbaar gezegd dat de hertog als waarborg voor de naleving van het door hem „gezegde” naar zijn goeddunken uit alle steden en dorpen gijzelaars wenscht te hebben. Wie niet op bevel van den hertog in gijzeling ging, zou als 's heeren „openbaeren vyant” worden beschouwd, terwijl verhaal zou worden genomen aan lijf en goed.

De nadere boetenoplegging van 13 Augustus 1426 en de intrekking van de rechten van het Westerbalsjuwschap behandelden we reeds in het voorgaande.

Voor de staatkundige wisselvalligheden in het Westerbalsjuwschap tusschen 1426—1456 volgen we ook hier dezelfde chronologische behandelingswijze als we gebruikten voor het Oosterbalsjuwschap.

1426.

Op 8 Maaart 1426¹⁾ ontving Roeland van Wtkerke van hertog Filips als een vrije heerlijkheid Oudorp, Oterleek, Graft, Koedijk en het zuideinde van Schermer met de hooge en lage jurisdictie aldaar (Vergelijk Par. 2,

1) Van Mieris IV, 822.

VI van dit hoofdstuk). Hij krijgt daar geheel dezelfde rechten als de hertog daar voordien had, uitgenomen de pacht „van den lande van Vroen”. Uiteraard is dit stuk voorzien van een bevel aan de toekomstige onderzaten van Roeland van Wtkerken om hem „guelic” te ontvangen en hem zoodanig, „gehorich ende bistandich (te) syn” en „trouwelic” te dienen, zooals zij den hertog zelf zouden dienen.

1427.

Op 6 Augustus 1427¹⁾ gaf Willem de bastaard, heer van Schagen het stadrecht weder terug aan de stad Barsingerhorn (samengesteld uit de bannen Barsingerhorn en Haringhuizen), die hij als een „vrie heerlicheit” van den hertog van Bourgondië ontvangen had. De „goede luyden” hebben den heer „ghoedertierlick ende gunstlick . . . achtervolcht” om het poortrecht te verkrijgen, waarop de heer zich met zijn „vrienden met goeden vorsienicheit” heeft beraden, waarop de in dit handvest vervatte „rechten, vryheden ende privilegien” gegeven zijn.

Bepaling 85 van het handvest „Van bede te gheven” regelt de „bede off petitien” die de poorters aan den heer zullen geven n.l. als de heer „over meer voer, wijff nam, ridder worde of kinder uuthylickte, off van onse vyan den ghevangen worde”. Het bedrag van de gelden zal den heer iedere keer vaststellen „met rade” van de schepenen van de stad.

Op 6 Augustus 1427 gaf Willem de bastaard eveneens het stadrecht aan Schagen terug²⁾.

Op 10 October 1427³⁾ stelde de hertog Jan Zeelander aan om te zorgen, dat bij de betaling van de boete van Wieringen de last billijk verdeeld zou worden. De Wieringers hadden den hertog een som gelds beloofd ten

1) P o l s I, 47.

2) T e g. St. VIII, 436/437.

3) V a n M i e r i s IV, 901.

overstaan van Jacob van Gaasbeek en 's heeren trespriester Boudyns van Zwieten. Aan 's heeren „gemeenen goeden luden in den lande van Wieringen” wordt bevolen, dat zij op „vermaninge” van Jan Zeelander bij hem zullen komen om hem „sekerhede ende wisheit” te doen en zich mede te verbinden om de „voorwairden” te volgen die hun medeburen beloofd hebben te zullen volgen. Degene die onwillig zou zijn om de voorwaarden op te volgen kan door Jan Zeelander gegijzeld worden. Verder wordt Jan Zeelander gemachtigd om met twee burenen, die de burenen van Wieringen zullen aanwijzen, het geld dat iedere buur voor het totaal bedrag moet bijdragen „in te manen, te gaderen, ende te ontfangen, omdat voirt te leveren ende te betalen na inhoud van der voorwairden”. Ieder moet aan deze gemeene boete mede betalen; de geestelijken van hun eigen goederen, die niet tot „geestelijken beneficien” behooren, en ook zullen alle welgeborenen „na horen gestande” mede betalen; uitgezonderd zijn ook hier weder de lieden, die ten tijde der „rebelschap” in 's heeren sloten lagen, zooals ook de „sententie dat wtwyt”.

1428.

Op 17 Augustus 1428 ¹⁾ werd door gravin Jacoba Roeland van Wtkerken met hetzelfde gebied beleend als deze reeds op 28 December 1425 en op 8 Maart 1426 van hertog Filips in leen verkregen had.

Hertog Filips bevestigde op 29 Augustus 1428 ²⁾ dezen brief van gravin Jacoba.

1429.

Op 3 Juni 1429 ³⁾ gaf hertog Filips aan Roeland van

1) Van Mieris IV, 934. Hiertoe behoorde ook het kasteel Nijenburg dat door Filips reeds in 1425 aan Roeland verleend was (Vergelijk VI van dit hoofdstuk). Zie Van Mieris IV, 813.

2) Van Mieris IV, 936.

3) Van Mieris IV, 951.

Wtkerken, de dorpen Schermer en Ursem in leen, waar de leenman voortaan dezelfde rechten zou genieten als de heer er zelf gehad had.

1432.

De gravin-weduwe Margarita schonk op 10 Augustus 1432 ¹⁾ aan Wieringen het stadrecht. Hiermede was een gedeelte van het Westerbaljuwschap, dat voordien nog geen stadrecht verkregen had voor het eerst onder het poortrecht gebracht. De motiveering is ook hier weder, dat de vrouwe er om „vervolcht” is en dat deze verleenning „om die meeste oirbair, nutscip ende profyt ons lants” en zijn inwoners plaats vindt. Het poortrecht, zegt Margarita, is „wael beraden” gegeven.

De nieuwe stad Wieringen omvatte de kerspelen: „Oisterlande”, „Stroede”, „Ypolshove”, „Westerlande”.

Ieder die in Wieringen woont, welgeborene en huisman, zal „scot en scoude” gelden en voor de schepenen terecht staan, uitgezonderd de schout.

Van „doitslaghen” en andere „brueken die an live en goede draghen” en verder alle misdaden, die vroeger voor de „mannen” van Kennemerland kwamen, zullen voortaan door de schepenen berecht worden „na wtwysinghe der ouder hantvesten van Kenemerlant”. Alle andere niet genoemde punten zullen berecht worden naar de bepalingen daarvan in de handvesten, zooals die op dat oogenblik golden, die door de vrouwe waren geconfirmeerd. Voorts worden er in het handvest eenige gevallen opgesomd, waarin een boete aan de heerlijkheid verschuldigd is. Dat we hier gesproken vinden van de „mannen”, dus van het baljuwschapsgerecht, van Kennemerland schijnt vreemd, daar Wieringen tot het Westerbaljuwschap van Westfriesland behoorde. Wellicht

1) Van Mieris 1004/1005.

moeten we de oplossing hiervan zoeken in het feit, dat de beide baljuwschappen Kennemerland en het Westerbaljuwschap door een personeele unie verbonden waren en zoodoende denzelfden baljuw hadden. Uit de formuleering in dit handvest zou men tot de veronderstelling kunnen komen, dat de baljuw voor zijn beide baljuwschappen met één mannen-college recht gesproken zou hebben, doch bij gebrek aan nader bewijs is dit vooreerst niet met zekerheid vast te stellen. We zien, dat blijkens het voorgaande de oude privilegiën behouden werden, waaruit voortvloeit, dat het Kennemerrecht voor Wieringen van kracht bleef voorzoover het niet onvereinigbaar was met het stadrecht. In het hierboven behandelde noemden we zelfs de uitdrukkelijke bepaling over eenige onderwerpen, waarin de schepenen de oude handvesten van Kennemerland moesten volgen.

Hierin uit zich dus de Kennemer oriëntatie, die hier bij een stadrechtverleening uitdrukkelijk als niet geheel uitgeschakeld wordt behandeld.

Het poortrecht zal over het geheele land Wieringen gelden en „om buten dycks” vijf honderd roeden ver „alsoe verre als in ons is”.

1434.

Op 3 Juli 1434¹⁾ gaf hertog Filips aan Roeland van Wtkerken opnieuw de heerlijkheid „Nieborch, Outdorp, Ste Pancras, Coedyck, Grafte, Schermer ende Ursem”, die de hertog met gravin Jacoba „gemangeld” had. Nader vinden we over den bedoelden ruil van eenige heerlijkheden, die wellicht samenhang met het nieuwe huwelijk van de gravin met Frank van Borselen, in een charter van de gravin van 8 September 1434²⁾.

1) Van Mieris IV, 1041.

2) Van Mieris IV, 1049.

In 1436 ontwikkelde zich in de Schagerkogge en Schagen (de stad Schagen noemen we afzonderlijk, daar dit in de stukken omtrent dit conflict gebeurt, hoewel Schagen een deel van de Schagerkogge uitmaakt) in de Nedorpingher ambacht een merkwaardig conflict. We zagen in het voorgaande, dat de steden Barsingerhorn en Schagen door den heer van Schagen weder in het stadrecht hersteld waren, d.w.z. dat daarmede de bannen van deze kogge weder onder stadrecht kwamen. De banne Burg-horn was zoover nog niet dat ze stadrecht kon krijgen, daar deze nog niet was drooggelegd. Aan de Schagerkogge (ditmaal mogelijk inclusief Schagen) worden op 12 April 1436 ¹⁾ alle rechten ontzegd, die de onderzaten van deze kogge tot wederopzeggens van den hertog en van Willem den bastaard hadden verkregen. Hieronder valt dus in de eerste plaats het stadrecht van de stede Barsingerhorn; immers van het drietal bannen, die toen de Schagerkoggen uitmaakten, omvatte de stedelijke vrijheid van Barsingerhorn er reeds twee. Het stuk van 12 April zegt, dat krachtens sententie van 's graven raad de lieden van de Schagerkogge hun privilegiën hadden moeten afgeven. Hierbij ontzegt Filips hun alle rechten, die ze tot wederopzeggens verkregen hadden, wat dus zeggen wil, dat de door den hertog herverleende rechten hun hiermede ontnomen worden, evenals die rechten, die Willem van Schagen hun gegeven had, omdat zij die misbruikt zouden hebben. De motiveering van den hertog is, dat Willem deze rechten niet had mogen verleen buiten den graaf om, omdat hij zijn heerlijkheid in leen had van den hertog. Uitsluitend de landrechten, die zij onder den baljuw van Kennemerland (en Friesland) hadden gehad, mochten ze voortaan gebruiken. Willem den bastaard wordt bevolen een baljuw aan te stellen

1) Mem. Rosa, 209.

over de Schagerkogge, die in Schagen (dit pleit voor onze veronderstelling als zoude hier de Schagerkogge steeds in haar geheel bedoeld zijn, dus inclusief Schagen) de vierschaar zou houden. Dit komt overeen met het in het voorgaande behandelde in Filips beslissingen, n.l. dat baljuwschappen voor de gestrafte gebieden ingesteld moesten worden; welke bevelen van den hertog de heer van Schagen klaarblijkelijk niet had opgevolgd.

Op 13 Mei 1436¹⁾ werd bepaald dat de uitspraak in het geschil tusschen hertog Filips en Willem van Schagen met die van de Schagerkogge uitgesteld zou worden tot 10 Juni daaraanvolgende. Voor deze uitspraak mogen die van de Schagerkogge geen enkel recht uitoefenen waarover geschil is, dat wil dus zeggen dat zij zich tot dien aan het Kennemer recht hebben te houden. Op Beloken Paschen moeten die van de Schagerkogge 10 of 12 van hun „meest aanzienlijke burenen” naar 's graven raad sturen, die door den raad aangehoord zullen worden evenals 's hertogen „Procureur” en Willem van Schagen. Hierop zal de uitspraak gedaan worden.

Op 18 Mei 1436²⁾ wordt de uitspraak gegeven, dat het aanhangige geschil tusschen hertog Filips en Willem van Schagen in „goeden vrede zal blijven tot St. Bamis”. Alles wat Willem aan die van Schagen op St. Maarten in de kerk heeft beloofd wordt hiermede teniet gedaan. Alle besluiten door Filips vroeger ten gunste der onderzaten genomen, zijn evenzeer teniet, terwijl aan die van Schagen toegestaan wordt hun rechten te gebruiken tot aan St. Bamis. Na Lieve Vrouwendag zullen die van Schagen 10 of 12 gemachtigden sturen naar 's graven raad om met 's hertogen procureur en Willem van Schagen gehoord te worden, zoodat uitspraak gedaan zal kunnen worden. Hier zien we dus, dat die van Schagen

1) Mem. Rosa, 302. Dit charter staat niet in het register achterin deze uitgave vermeld.

2) Mem. Rosa, 343.

op dezelfde wijze behandeld worden als die van de Schagerkogge op 13 Mei 1346 (mits we weder voor de Schagerkogge het kogge-gebied exclusief Schagen mogen lezen m.a.w. de stad Barsingerhorn, zoodat niet b.v. op 13 Mei en op 18 Mei eenzelfde gebied bedoeld zou zijn).

Op 24 Juli 1436 ¹⁾ blijkt, dat die van de Schagerkogge opstandig tegen Willem van Schagen geweest zijn, aan wien Filips de heerlijkheid Schagerkogge had gegeven. Filips heeft daarom alle handvesten ingetrokken. Zij zijn met de rebellie voortgegaan en moeten vervolgd worden maar toch staat Filips aan Willem van Schagen toe om genade voor recht te laten gelden en dadingen te treffen voor de door hen verbeurde boeten. Van deze breuken moet Willem van Schagen aan den hertog „goede bewijzing” doen van hetgeen hij als betering van zijn onderzaten ontvangen heeft ²⁾.

Was in het gebied van Willem van Schagen het conflict, dat voortvloeide uit 's hertogen bestuurspolitiek, tot scherpe vormen gekomen, evenzeer was dit het geval in Wieringen.

1442.

Op 7 September 1442 ³⁾ gaf 's graven raad tot wederopzeggen in naam van hertog Filips aan de Wieringers de verbeurde privilegiën terug. Het in 1432 door hen verworven stadrecht was blijkbaar reeds weder verbeurd, zoodat het bij deze teruggave opnieuw in het bezit van de Wieringers kon komen, doch een rustig, laat staan een eeuwig, bezit was het geenszins.

1443.

Op 7 September 1443 ⁴⁾ werd door hertog Filips tot wederopzeggen het stederecht, door vrouwe Margarita

1) Mem. Rosa, 220.

2) Boerg. Chart., 33.

3) Boerg. Chart., 67.

4) Boerg. Chart., 73.

verleend, bevestigd, als tenminste aan den hertog de gelden en lasten betaald zouden blijven worden, die vroeger bij een sententie aan die van Wieringen opgelegd waren.

1445.

In 1445 hadden de schepenen van Wieringen geweigerd om met den stedehouder van hun schout, als deze schout zelf aanwezig was, recht te doen. Hertog Filips beval hun op 8 Mei 1445 ¹⁾ om met dezen stedehouder toch recht te doen. We zien hieruit dat de inwoners van het eiland roerig bleven.

Op 25 Mei 1445 ²⁾ beval de hertog aan Dammers van Hogendorp om met behulp van baljuwen, schouten en dienaren alle Wieringers gevangen te doen nemen, waar zij ook maar te vinden waren. Deze maatregel vond zijn oorzaak in het feit, dat die van Wieringen weigerden om hun gedeelte in de vijfjarige bedde op te brengen en dat zij ook op vele andere punten tegen de graaflijkheid misdreven hadden. Uit dit bevel zien we, dat de gewone dwang van den hertog, door intrekking van de privilegiën gerealiseerd, hier gefaald had en dat hij tot krassere daden overging.

1452.

Op 8 Mei 1452 ³⁾ gaf hertog Filips aan die van Niedorp en Winkel het stadrecht terug. De hertog zegt, dat als gevolg van de „rebelheys” de privilegiën teniet waren gegaan en dat de „goeden luyden en ondersaten” van Niedorp en Winkel hem „dijcke en menichwerve doechlic vervolcht ende otmoedelic te kennen gegeven hebben”, dat zij hierdoor sedert dien zeer slecht „gedisponiert ende geschict” zijn geweest. Tevens is het noodig die oude rechten en „haercomen” te „reformieren ende in goeder

1) Boerg. Chart., 80.

2) Boerg. Chart., 80.

3) Pols I, 95.

formen en stile" te zetten. Nadat de handvesten rijpelijk zijn „doirsien" worden hun hiermede opnieuw de in dit stuk vervatte „vryheden ende poert rechten" gegeven. In dit handvest wordt zoowel de stede Winkel als de stede Niedorp, met de bannen Oude- en Nieuwe-Niedorp hersteld; de steden worden niet onder één poortrecht gebracht, doch ieder herkrijgt haar eigen recht. Duidelijk komt dit reeds in artikel 1 van dit handvest tot uiting, waarin de schepenen verkiezing voor de stede Niedorp uitvoerig geregeld wordt en de verhouding tusschen de beide bannen in het aantal schepenen, dat ieder zendt, wordt vastgelegd. Aan het slot van deze bepaling wordt gezegd: „Ende in der selver manieren sal men de scepenen kiezen ende eeden uut XXXVI mannen in onser stede van Winckel". Op deze wijze is het van elkander afzonderlijk voortbestaan van de beide steden voldoende duidelijk geaccentueerd; artikel 37 spreekt ten overvloede van de „twie steden van Nyedorp ende van Winckel". De rechten worden weer „tot ewige dagen" gegeven en de hertog zal ze zijn onderzaten in de beide steden „vaste, gestade, van waerden ende onverbroken . . houden ende dairin te steden ende te stercken tegen eenen ygelicken tot alre tijt". De hertog houdt aan zich te berechten de breuken tegen zichzelf, tegen zijn „wilt ende wildernisse, moert, moertbrant, reroef, vrouwevercraft" en wat verder zijn hooge heerlijkheid aangaat. De „bede heer-vairt ende dienst" blijven onveranderd, terwijl de exceptiën van de „cloesteren en goedshuysen van Egmond" evenzeer ongewijzigd blijven.

Van het gestrafte gebied zien we dus dat in dit tijdperk de volgende steden haar stadrecht herkregen:

Barsingerhorn, Schagen, Niedorp, Winkel.

Omtrent de voormalige stede Langendijk moeten we wegens gebrek aan de desbetreffende stukken onzekerheid laten bestaan.

Een nieuwe stad werd gevormd uit een gebied dat voordien in het geheel nog geen stadrecht had gehad, n.l. Wieringen.

Een gedeelte van het voormalige Westerbalschuwschap, dat voordien onder het stadrecht van Alkmaar gestaan had, werd aan Roeland van Wtkerken in leen gegeven, n.l.:

Vroonen (St. Pancras), Koedijk, Oterleek, Oudorp.

We zien dus, dat in het Westerbalschuwschap evenals in het Oosterbalschuwschap voor het overgroote gebied het stadrecht in den rumoerigen tijd van 1426—1456 gehandhaafd bleef.

IV. Texel.

(Het voormalige Noorderbalschuwschap.)

In de bestraffing van zijn verslagen tegenstander door hertog Filips op 13 Augustus 1426¹⁾ verloor ook Texel de verleende rechten en moest als boete zeventuizend kronen betalen.

Op 24 Mei 1434²⁾ blijkt Texel weder in het bezit te zijn van haar rechten als de lieden van deze stad van de moederstad Alkmaar een verklaring krijgen over zekere onderdeelen van hun recht, omdat zij, zooals de regeerders van de laatste stede zeggen, „gelyck (met Alkmaar) gereg sij”. Hieruit blijkt, dat Texel vóór 1434 het stadrecht wedergekregen moet hebben, anders ware het niet gelijkgerechtigd met Alkmaar geweest.

Op 28 November 1441³⁾ werd Texel vrijgesteld in één punt van het beveldschrift van hertog Filips om de punten van de sententie tegen de „rebelln” beter te handhaven, n.l. het verbod om wapens te dragen. Dat

1) Van Mieris IV, 847.

2) Van Mieris IV, 1038/1039.

3) Boerg. Chart., 65.

dit op Texel toegestaan werd, was een gevolg van de ligging van het eiland aan de grenzen.

Op 18 September 1442¹⁾ beloofde de hertog om Texel niet meer te zullen vervreemden.

De rentmeesterschappen van eenige landen van wijlen Margarita van Bourgondië werden op 15 Mei 1447²⁾ onder de algemeene rentmeesterschappen van Holland en Kennemerland gebracht.

In de periode 1426—1456 zien we dus, dat ook Texel weder onder het oude stadrecht kwam, zoodat voor dit baljuwschap de toestand hetzelfde was als in de grootste gedeelten van de beide andere baljuwschappen, n.l. een handhaving van de stadrechtsbestuurspolitiek.

V. De verzoening.

In 1456 kwam tenslotte een eind-verzoening tusschen hertog Filips en de voormalige hoeksche partijgangers van gravin Jacoba. Tusschen Januari en December van dit jaar kwamen verschillende afzonderlijke en algemeene verzoeningen tot stand. In het handvest van algemeene strekking van 12 Maart 1456³⁾ lezen we, dat de „ghe-meene Ondersaten” van Kennemerland en Kennemergevolg met hun „hulperen ende medeplegeren” in strijd met de hulde en den eed die zij hadden gedaan, „rebel en overhorigh” tegen den hertog zijn geworden. Zij hebben hun rebellie „openbaerlijck” getoond en zijn tweemaal voor Haarlem „getogen”. Voor deze „rebelligheyt” had de hertog hen „gesubmitteert” in zijn „wille ende ordon-nantie”. In de bedoelde „submissie” had de hertog alle „rechten, Privilegien ende Hantvesten” van de rebellen vervallen verklaard, die zij tot dien verkregen hadden.

1) Boerg. Chart., 65.

2) Boerg. Chart. 90.

3) Van Santen, 44.

Deze rechten hebben tot nog toe in 's hertogen handen „ghelegen ende gheweest”. Verder was in de sententie bepaald, dat de hertog tien personen zou mogen kiezen, waarmede hij mocht doen wat hij wilde aan „heuren lijve ende goeden”. Voorts zou van iedere haardstede, waarin men „vyer ende licht” hield, ieder jaar op de „Jaersdag” vier „Grooten” betaald worden op verbeurte van de huizen die in gebreke bleven om hun last op te brengen. Hiernaast waren er nog verschillende andere dingen in de sententie van 1426 bepaald. De rebellen hebben de bepalingen van de sententie nageleefd, „t welck in 't langhe hen seer swaer ende hart wesen soude te draghen ende t' achtervolghen”. Zij hebben den hertog verzocht „te vryen ende te quijte” de bedoelde tien personen, de privilegiën weder te verleenen en mede het haardgeld te „quijten”. Om nu de welvaart te dienen en de goede rust te handhaven verleende de hertog hun in dit handvest de daarin omschreven rechten. De hertog doet het met het oog op het feit, dat hij altijd meer geneigd is tot „ontfermhertigheydt” dan tot „strengheydt” en ook wegens de som van twintig duizend schilden, die de vroegere rebellen binnen dit jaar op bepaalde termijnen zullen betalen aan den rentmeester van Kennemerland en Friesland, die daarvan „ontfangh ende uytgheef” moet maken. Op grond van deze feiten worden aan de rebellen „alle voorschreven Rechten/Willen/Privelegiën ende Hantvesten” „ghegonnen ende verleent”, die zij als gevolg van de sententie van 1426 verloren hadden. De hertog confirmeert, „belieft” en bevestigt al deze privilegiën, die zij even vrij mogen gebruiken als voor dat de sententie uitgesproken was. Ook de tien personen zijn vrij en quyte, terwijl voortaan van het haardsteden geld wordt afgezien en er eenige nieuwe „eeuwige” privilegiën worden verleend.

Naast deze verzoening van algemeenen aard, kwamen

er ook nog afzonderlijke verzoeningen voor met eenige gebieden van Westfriesland. We noemen hiervan ¹⁾):

1. De verzoening met de Nedorpercogge op 23 Februari 1456.
2. De verzoening met de Schagerkogge op 12 Maart 1456.
3. De verzoening met Grootebroek op 13 Maart 1456.
4. De verzoening met Noordscharwoude en de bijgelegen dorpen (in de Geestmerambacht) op 13 Maart 1456.
5. De verzoening met Abbekerk op 3 Mei 1456.
6. De verzoening met Sybekarspel en Benningbroek op 4 Mei 1456.
7. De verzoening met Texel op 5 Mei 1456.
8. De verzoening met Obdam en Hensbroek op 3 Juni 1456.
9. De verzoening met Spanbroek op 20 December 1456.

Hiermede was een einde gekomen aan een tijdperk van verwarring en onzekerheid; hoe men de verhouding tuschen de door deze privilegeteruggaaf weder stedenrecht verkrijgende gebieden, die inmiddels als heerlijkheid waren uitgegeven, zich voorstellen moet, meenen we in het voorgaande voldoende duidelijk geschetst te hebben.

Van 1456 willen we nog slechts vermelden, dat hertog Filips op 2 Januari ²⁾ van dit jaar aan Willem van Schagen octrooi tot bedijken van Burghorn verleent met de heerlijkheid aldaar. In 1462 ³⁾ zette Willem de oude bestuurspolitiek ten opzichte van zijn heerlijkheid voort door haar in dat jaar het stadrecht te verleen.

1) Boerg. Chart., III.

2) Boerg. Chart., III.

3) Pols XI, 103.

VI. De nieuwe baljuwschappen.

In het „seggen” van hertog Filips van 20 Augustus 1426 eischte deze voor de gestrafte deelen van Westfriesland een hernieuwde instelling van de baljuwschappen. Filips zegt „ende sal 't lant van Westfrieslant voirtaen in Bailiuscippen staen”; dit beteekende niet, dat de drie opgeheven groote baljuwschappen weder ingesteld zouden worden. De nieuwe vorm van baljuwschappen was, dat de met de hooge heerlijkheid beleende klaarblijkelijk slechts een gering aantal delicten moest doen berechten door een college van baljuw en mannen. Eenmaal had een leenman duidelijk tegen den zin van den hertog nagelaten een college van baljuw en mannen samen te stellen en kreeg hij uitdrukkelijk bevel om dit alsnog te doen. Deze nieuwe baljuwschappen vielen gemeenlijk samen met de oppervlakte van een heerlijkheid, die veelal nog kleiner was dan een schoutambt van 1413. Zoo bestond het voormalig schoutambt van de stede Spanbroek op den duur uit drie heerlijkheden en was er in elk dezer drie heerlijkheden een baljuw. Slechts waar meerdere heerlijkheden één aaneengesloten gebied vormden in handen van één heer, was een baljuwschapsgerecht mogelijk, dat althans eenigszins aan de gewone oppervlakte van een baljuwschap deed denken; een voorbeeld hiervan was het baljuwschap Nyenburg.

De kleine baljuwschapjes waren in 1750 ¹⁾:

(de heerlijkheden)

Hoogwoud } vroeger één schoutambt.
Aartswoud }

Spanbroek }
Opmeer } vroeger één schoutambt.
Opdam en Hensbroek }

1) Vergelijk Teg. St., VIII onder de genoemde plaatsnamen.

Schagen (het rechtsgebied omvatte de geheele Schagerkogge).

Haringkarspel.

Oudkarspel en In Koedijk (niet te verwarren met Koedijk).

Warmenhuizen.

Veenhuizen.

Deze kleine baljuwschappen konden evenzeer nog steden zijn of onderdeelen van steden, zooals uit het voorgaande gebleken zal zijn.

Dat het baljuwschap Nyenburg grooter van oppervlakte en belang werd, was gelegen in het feit, dat de heerlijkheden die hieronder vielen, in één hand verzameld werden en één aaneengesloten gebied vormde. De leenman die deze gebieden als eerste in leen kreeg was Roeland van Wtkerken, een Vlaming die onder de bestrijders van Jacoba een belangrijke plaats had ingenomen en tot 's hertogen geheimen ¹⁾ raad en kapitein van Holland ²⁾ was opgeklommen. Het is intusschen niet onmogelijk, dat we alle beleeningen van Roeland met Westfriesch gebied niet kennen, daar later het gebied van het baljuwschap Nyenburg nog grooter blijkt te zijn dan de toch reeds omvangrijke beleeningen, welke ons bekend zijn en die we hier nader zullen bezien. De eerste van deze beleeningen in verband met het latere baljuwschap van dien naam was het kasteel Nyenburg. Hertog Filips gaf op 28 December 1425 ³⁾ zijn „huys ende slot ter Nuburch by Alxcmair” met al zijn toebehoren te bewaren en te bewonen en tot 's hertogen „behoeff” open te houden, den hertog „tot alre tyt” „te leveren” zoolang die het „regement” had, aan Roeland van Wtkerken in leen. Op 8 Maart 1426 ⁴⁾ gaf de hertog om het slot des

1) Zie Van Mieris IV, 855.

2) Zie Van Mieris IV, 864.

3) Van Mieris IV, 813.

4) Van Mieris IV, 822.

te beter en des te „bequameliker” „in rake” te houden nog de vrije heerlijkheden van de dorpen Oudorp, Oterleek, Graft, Koedijk en het zuideinde van Schermer aan Roeland in leen. Nadat de binnenlandsche toestand door hertog Filips werd beheerscht vernieuwde gravin Jacoba ¹⁾ de beide verleeningen van hertog Filips, welke herverleening op 29 Augustus 1428 ²⁾ door den hertog bevestigd werd. Op 8 September 1434 ontving Roeland nogmaals zijn leenen van hertog Filips wegens een ruil tusschen den hertog en de gravin. (Vergelijk bladz. 168).

De invloedrijke positie van Roeland van Wtkerken wordt scherp belicht in een stuk van 19 Augustus 1426 ³⁾. We lezen hier, dat naast de lieden van het gebied, dat Roeland in leen ontvangen had, ook die van Kennemerland en Kennemergevolg „voir hore brueken ende misdaden”, die zij tegen 's hertogen „Heerlicheyt” gedaan hebben, o.a. nimmer „wapene, noch hernasch, noch zwairde, staven, pieken, byle, kuysen” noch eenig ander soort wapens mogen dragen noch in hun huizen voorhanden hebben dan een broodmes zonder punt. Daarenboven zijn hun handvesten, privilegiën en brieven te niet. De „wapene, were, hantvesten ende brieven” moesten ze op een bepaalden dag te Haarlem in handen van een gedeputeerde van den hertog stellen. Hierover heeft Roeland den hertog „vervolcht ende gebeden”, dat de hertog om zijns wille zijn genoemde onderzaten „goedertieren” zal zijn. De hertog heeft den ingezetenen nu de gunst (gracie) bewezen, dat zij hun wapenen en privilegiën in handen van Roeland moeten stellen, die ze aan zich zal mogen houden of weder teruggeven; Roeland mag hierover naar welgevallen beschikken.

1) Van Mieris IV, 934.

2) Van Mieris IV, 936.

3) Van Mieris IV, 855.

Op 3 Juni 1429¹⁾ werd het gebied van Roeland, nog uitgebreid met Schermer (waarschijnlijk dus dat gedeelte van dit dorp, dat Roeland tot dien nog niet in leen ontvangen had) en Ursem.

Hiermede was het baljuwschap Nyenburg, dat zijn oorsprong had in de leenen van Roeland, gevormd en spoedig daarop vinden we dan ook niet baljuwen van Roelands afzonderlijke heerlijkheden optreden maar een baljuw van het baljuwschap Nyenburg b.v. op 28 October 1435²⁾.

In 1750³⁾ omvatte het baljuwschap Nyenburg:

Oudorp, Vronen (St. Pancras), Broek op Langendijk, Zuidscharwoude, Noordscharwoude, Koedijk, Huiswaard, de Rijp, Ursem, Graft ('t Noordeinde en de Wouden), Grafdijk, Schermer, Groot-Schermer, Schermerhorn, Driehuizen, Rustenburg, Noorddijk, Mijzen, Oterleek.

De gebieden Broek op Langendijk, Zuidscharwoude, Noordscharwoude en Ursem werden pas in 1555⁴⁾ aan het baljuwschap toegevoegd, terwijl eenige deelen van het onder het baljuwschap Nyenburg vallende gebied niet tot het Westfriesche land van de drie baljuwschappen behoorden.

We zien dus, dat door Filips' bestuurspolitiek weliswaar nieuwe baljuwschappen gevormd werden, waarvan het onwaarschijnlijk is dat we dit ontstaan als een noodzakelijk gevolg moeten beschouwen van deze bestuurspolitiek, doch dat van een terugkeer tot de oude baljuwschappen geen sprake was. We mogen het ontstaan van de nieuwe kleine baljuwschappen zelfs niet een kenschetsend gevolg achten van Filips' bestuurspolitiek,

1) Van Mieris IV, 951.

2) Mem. Rosa, 178.

3) Teg. St. 379 e.v.

4) Teg. St., 381.

veeleer moeten we daarin een logisch gevolg zien van het zijn van heerlijkheid van een bepaald gebied, dat dan tevens stad kon zijn. Dat een gebied een heerlijkheid was en als zoodanig in leen werd gegeven was voor Westfriesland, zooals in het voorgaande werd aangetoond, geen nieuwe vinding van Filips.

HOOFDSTUK IV.

De standen in Westfriesland.

§ 1. De geërfden.

A. *De plaats van de geërfden in de Westfriesche buurschap.*

In een handvest van 19 April 1396¹⁾, waarbij hertog Albrecht van Beyeren rechten en vrijheden aan die van het Westerbalschap verleent, vinden we den term „gegoet en gheërf”. In deze omschrijving leeren we de twee eischen kennen, waaraan iemand moet voldoen om geërfde in engen zin, rijke, te zijn; de man moest gegoed zijn èn een erf hebben. We doen goed op te merken, dat strikt genomen beide termen niet hetzelfde beteekenen; men kon zeer wel gegoed zijn zonder evenwel een erf te hebben, terwijl men zeer wel een erf kon hebben, maar daarom nog niet gegoed behoefde te zijn. Was men in een bepaalde banne èn gegoed èn geërfd, dan behoorde men tot de rijksten van die banne, een omstandigheid die iemands plaats in het rechtsleven in de banne beheerschte.

De zoo juist bedoelden worden ook wel vroeger aangeduid als de „gegoeden”, de „rijken” en onder andere eenzijdige aanduidingen ook als „landrijksten”²⁾ en als „pondrijksten”³⁾. De term „landrijksten” is nog wel de meest juiste, daar die ons doet zien, dat in dit begrip rijk tenslotte het landbezit de beslissende factor was. „Pondrijksten” is een minder duidelijke benaming, daar hier

1) Manuscript Drechterland I, fol. 229.

2) Manuscript Drechterland I, fol. 489.

3) Tegenwoordige Staat VIII, blz. 501.

slechts een gevolg van het „gegoed” zijn als zoodanig in tot uiting komt, n.l. dat men in de verponding bijdroeg als gevolg van het gegoed zijn; pondrijksten is dus een eenzijdige qualificatie van fiscaal standpunt. Is er in den term landrijksten nog verband te lezen tusschen gegoed en grondbezit, pondrijksten is kleurloos. De beide termen gegoed en geërfd zijn op zichzelf geene volledige omschrijving van het begrip, dat zij omvatten, slechts in onderling verband vertoonen zij de juiste beteekenis. Men onderscheide de geërfd en als volgt: a. de geërfd, die tevens de landrijksten waren, als „geërfd in engen zin”, b. de geërfd, die een erf hadden klein of groot, arm of rijk, als „geërfd in ruimen zin”; in het volgende zullen wij de geërfd in ruimen zin als „gemeene burenen” ontmoeten.

De geërfd in ruimen zin kunnen we ook met verschillende andere, op zichzelf ook vage termen aangeduid vinden, b.v. swannots¹⁾, burenen, lenden²⁾, ingelanden³⁾, ingeërfd en⁴⁾ enz.

Met de klasse van de geërfd in engen zin zijn we gekomen op die van de meest invloedrijke in de samenleving van de burenen der Westfriesche bannen; de geërfd in engen zin hadden de leiding in het banne-bestuur.

Nu we de geërfd in engen zin als rijksten hebben leeren kennen als geheel, moeten we die wèl onderscheiden van den rijkdom of de rijksten in engen of technischen zin, zooals we die in de Westfriesche steden zien optreden. In den rijksten-kring of den rijkdom in engen zin hadden niet alle geërfd in engen zin zitting. De kring van den rijkdom in ruimen zin was dezelfde als

1) Vergel. Boekenoogen 1041.

2) b.v. Familie-Arch. De Goede, Verz. I, blz. 1: „voorts met sodanige conditiën van vrij en onvrijheden als de brieven van octroij en de cavel conditiën mede brengen, mitsgaders burenen en Lendens zijn dragende ende genietende” (1751).

3) Vergel. blz. 192.

4) Manuscript Drechterland I, fol. 442.

die van de geërfden in engen zin; het verschil in benaming vloeit slechts voort uit het standpunt waarvan men uitgaat.

We zien in het handvest van 2 Februari 1414 ¹⁾, waarbij hertog Willem aan Spanbroek, Opmeer, Hensbroek en Obdam het stederecht verleende, de volgende getallen voor den rijkdom in engen zin genoemd:

Spanbroek	18
Opmeer	6
Hensbroek	5
Obdam	4
	—

33 voor de nieuwe stede Spanbroek.

In het getal van de leden van den rijkdom in engen zin, dat voor elke banne hierbij genoemd wordt, is een opmerkelijk verschil waar te nemen. Het verschil in het aantal leden van den rijkdom in engen zin van de bannen, die onder één gemeenschappelijk stadsrecht gebracht werden, was te verklaren uit het economische belang van de banne zelve. In de meeste Westfriesche steden, die uit een aantal bannen gevormd worden, bestond dit verschil. Als voorbeeld hiervan willen we nog Abbekerk vermelden; voor andere steden vergelijkte men Hoofdstuk III, § 2.

Voor Abbekerk ²⁾ vinden we de volgende getallen genoemd:

Abbekerk	15
Twisk	15
Midwoud	7
Lambertskaag	6
	—

43 voor de stede Abbekerk.

1) P o l s I, blz. 30.

2) P o l s I, blz. 32.

Hoe de rijkdommen in engen zin voor de stede Abbekerk werden gekozen uit de geërfden in engen zin of rijksten in ruimen zin wordt in den Tegenwoordigen Staat beschreven ¹⁾. We lezen, dat er drie en veertig vroedschappen, rijksten in technischen of engen zin, in de stede Abbekerk zijn, die uit de „rijkste Burgers” (de geërfden in engen zin) gekozen worden door zes daartoe gemachtigde rijkdommen of riggelmeesters. Om de omstandigheden van de geërfden in engen zin te kennen, beschikken de riggelmeesters over lijsten van „Bezittingen en Regt” (Zie bijlagen ²⁾), arch. Spanbroek 62) om de bureu onder eede af te vragen „hoe zy gegoed zyn”.

Tegenover de rijkdommen in ruimen zin of geërfden in engen zin stonden de gemeene bureu. Gemeene bureu is opzichzelf ook weder een dubbelzinnige term, daar deze kan beteekenen alle bureu of geërfden gezamenlijk, dus omvattende èn de geërfden in engen zin of rijken, èn de gemeene bureu in engen zin of arme bureu. Als gemeene bureu in engen zin, ofwel arme bureu vinden we de aanduiding gemeene bureu gebruikt in een stuk in het Twisker Archief van 1543. We lezen in dit charter ³⁾, dat de „rijckdommen ende gemeenen buyren van Twisch” overeengekomen zijn, dat voortaan de Twisker zeedijken „gemeen werk” zullen zijn. Iedere ban zal er met zijn „morgentalen” onder begrepen zijn, zonder eenige „stolinge”. De onkosten zullen van nu af „morgen morgen gelijk” betaald worden. De tweede beteekenis van gemeene bureu, n.l. gemeene bureu in ruimen zin, dus èn rijken èn armen, of wel alle geërfden of bureu omvattend, vinden we in een ander stuk in het Twisker archief van 1487 gebruikt.

Hier ⁴⁾ lezen we, dat Martijn Ysbrantszoen en Claes

1) Tegenwoordige Staat VIII, blz. 459/460.

2) Bijlage.

3) Arch. Twisk no. 3.

4) Arch. Twisk no. 53.

Thaemszoen schepenen van Abbekerk „oirkonden ende kennen” dat voor hen zijn verschenen Jan Willemszoen burgemeester van Twisk en Jan Wyartszoen, Claes Pietersz. en Albert Janszoen schepenen aldaar, die „ghelijden eendrachtelijc” voor zich zelf en hun nakomelingen, dat zij „bij consente ende goetduncken” met hun „ghemene bueren” overeengekomen zijn, dat, als binnen den ban van Twisk eenige palen aan den zeedijk door onweer of door ouderdom vergingen of „by ongheval” hout of ijzer van deze palen verloren ging, de burgemeester dit zal doen herstellen, terwijl de onkosten „morghen morghens ghelijc” over de geheele banne van Twisk omgeslagen zullen worden, zoodat elke morgen in de banne evenveel daarvoor zal „ghelden”. Dit besluit is genomen om „nutscap ende oirbaer” van de gemeene bueren, want als iemand „hynder of scade” zou krijgen in de palen „neffens” zijn dijk, zoodat hij de palen („hout ende yser”) weder moest laten maken „over siin eyghen morghentael ende nyemant anders”, dan zouden de onkosten te groot en te zwaar voor hem worden. Hiermede wordt dus de tot dien bestaande plicht van den gehoefslaagde om de schade aan zijn „bon” in de zeewering te herstellen op eigen kosten, uitdrukkelijk afgeschaft, om plaats te maken voor een nieuwe verplichting van de geheele buerschap. In het besluit van het onderhavige charter wordt aan deze nieuwe regeling op de volgende wijze nog de noodige kracht bijgezet: „Soe gheloven dese voirsr. personen mit die ghemene bueren voir hoir selven ende voir hoir nacomeelingen ende elcx bijsonder, dit niet te verweren noch doen verweren mit ghenen recht gheestelijc noch wairlijc noch mit ghenen nyen subtijlen vonden diemen hier teghens vinden of visieren mach”.

Dat de beteekenis van gemeene bueren als gemeene bueren in ruimen zin ook de welgeboren bueren omvatte,

is duidelijk; een voorbeeld dezer beteekenis vinden we in het handvest van 8 April 1344¹⁾, waarbij graaf Willem het malen, den wind en de gruit aan de gemeene buren van Drechterland verkoopt; er wordt in gesproken van de „gemeene bueren van Drechterlant, welgeboren ende gemeente”. Naar analogie van het voorgaande zou het ook mogelijk zijn, dat er gesproken werd van welgeborenen en gemeene buren en de overige buren, een soortgelijke tegenstelling als die tusschen geërfden in engen zin en gemeene buren.

Dat de woorden poorters en buren door elkaar werden gebruikt als aanduidingen voor dezelfde personen, ook lang nadat de stadrechten verleend werden, heeft ook P o l s²⁾ reeds opgemerkt; hij zegt ervan: „Het woord buren bleef ook voor de poorters der plattelandsteden in gebruik, . . . men spreekt nu eens van uitburen dan eens van uitpoorters. . . .” Het is noodzakelijk om deze omstandigheden bij het beschouwen van de positie van de bannen onder het stederecht in het oog te houden. De beide behandelde stukken over de buerschap Twisk, die deel uitmaakte van de stede Abbekerk, doen ons het karakter van het buerschaftsbestuur en zijn bemoeiingen zien, terwijl we ook de verhouding tusschen de banne Twisk tot de stede Abbekerk leerden kennen.

Het feit, dat men land in een banne had, besliste over het al dan niet buur zijn van deze banne; ieder die land binnen een banne had, was tevens buur in die banne. Lezen we in poorter de beteekenis van buur, die dit woord gemeenlijk in Westfriesland ten plattelande heeft, dan vinden we dezen stelregel ook geformuleerd in de bepaling „Wie poorter zal wezen”³⁾ in het keurenboek van Burghorn. In deze bepaling lezen we: „Item so wie bin-

1) Van Mieris II, blz. 681.

2) P o l s I, blz. XLVII. Vergel. ook blz. XLIV e.v.

3) P o l s II, blz. 405.

nen Burghorn lant, huys, dijck,¹⁾ scotvry off hure heeft, die sal poirter wesen binnen Burchorn aleer hij dat landt beslaet off dat lant onderwindt an te tasten". De poorters onderscheidde men in inwonenden en geërfdén; dit leeren ons eenige charters in het archief van Burghorn. Geërfdén zijn zij, die land hebben; inwonenden in engen zin zij die slechts eenige nering uitoefenen of elders land hadden, enz.

Dat men land, dat in een andere banne gelegen was, mocht gebruiken, was ook reeds in het landrecht van 1299²⁾ bepaald. We lezen daar: „Voirt elc man mach sijns erfs gebruiken in die ban dairt in leghet; geliken dien anderen bueren diere in wonen, al wonet hi in een ander ambocht". Hieruit kunnen we dus reeds besluiten, dat ook in 1299 naast de in de banne wonende burenen er ook buiten de banne wonende waren. Aan de hand van deze bepaling van het landrecht en van die van het Burghorner keurenboek kunnen we dus in een andere formulering zeggen, dat er in één banne inwonende ingelanden en uitwonende ingelanden waren, die beide tot de burenen van de onderhavige banne behoorden. De aanduiding uitburenen werd ook wel eens voor de burenen van een banne gebruikt, die buiten de banne zelve woonden, doch daar deze term ook in de meer kleurlooze³⁾ beteekenis van willekeurige buur van een andere banne wordt gebruikt, dus voor een vreemde, is deze term weinig betrouwbaar. Evenzeer is dit het geval met woorden als ommeburenen, uitpoorters, enz., waarvan niet altijd de beteekenis dezelfde is.

De in- en uitwonenden konden geërfdén zijn, terwijl

1) Onleesbaar.

2) Van Mieris I; Van den Bergh II.

3) In Pols I, blz. XLVI lezen we: „Ook in de keuren van andere steden vindt men van uitpoorters of uitburenen, inpoorters en inburenen gewag gemaakt. In den regel worden daarmede echter eenvoudig bedoeld poorters of burenen van andere steden."

naast de inwonende geërfdcn uiteraard ook nog andere inwonenden voorkwamen, zooals b.v. de niet-buren enz. In de sententie ¹⁾ van het hof van Holland in het geding van de „geërfdcn en inwonenden” van de stede Schagen (hier duidt „inwonenden” niet op de niet-geërfdcn, doch alleen op de geërfdcn zelf) en van de Schagerkogge tegen de „geërfdcn en ingelanden” van „tnijen lant” van Burghorn zien we de inwonenden-geërfdcn, geërfdcn-ingelanden of, samen genomen, de bureu in de buurschapssamenleving optreden. In de sententie wordt bepaald, dat die van Burghorn voor de uitwatering door Schagen niet meer behoeven te betalen dan één „Wilhelmus tuin” per gars en een evenredig deel in het visscherijgeld. De ingelanden en geërfdcn van Burghorn worden ook, zoo lezen we hier iets verder, „dijckers ende geërfdcn van Burghorn” genoemd. Uiteraard was de geërfdc ingeland van de banne, waar zijn erf gelegen was, evenzeer als hij ook dijker van die banne was; de dijkplicht volgde het land; had men dijkplichtig land, dan was men uit dien hoofde dijker. Dat inderdaad niemand anders dan de geërfdcn bedoeld zijn met deze beide aanduidingen, blijkt uit het verloop van dit charter, waarin vervolgens gesproken wordt van de „geërfdcn van Burchorn” en van de „buren van de Scagerkogge”.

De rijkdom in engen zin, waarvan we in het voorgaande gezien hebben, hoe deze op aanwijzing van de riggelmeesters in de stede Abbekerk uit den rijkdom in ruimen zin, de geërfdcn in engen zin, aangewezen werd, droeg mede den naam „vroedschap”. Vroedschap was de benaming, die naast de verwarrende benaming rijkdom (in ruimen zin) uitsluitend op het college van den rijkdom in engen zin werd toegepast. We vinden hiervan talrijke

1) De gegevens betreffende de procedure vinden we in twee charters van 1486 en 1488. Arch. Burghorn no. 21.

voorbeelden in de Westfriesche keurenboeken. In het handvest van Willem van Schagen, waarbij deze op 6 Augustus 1427 ¹⁾ het stadrecht aan Barsingerhorn en Haringhuizen herverleende, lezen we in de bepaling „Van pachten en schot te reeckenen” bijvoorbeeld: „enen anderen ghoeden man van de rijksten ende van de vroetsten”. Deze formuleering is ook daarom van belang, daar we aan de hand hiervan den „goeden man”, de als waar-schap uitgezondene, kunnen begrijpen als een goeden man van de rijksten en vroedsten of wel iemand uit den rijkdom in engen zin. Deze formuleering draagt ertoe bij om de vaak vage bepalingen van de Westfriesche keurenboeken begrijpelijker te maken; men wake er echter voor om niet in iederen „goeden man” zonder meer een lid van de vroedschap of rijkdom in engen zin te willen zien.

In het handvest van 6 Januari 1430 ²⁾, waarbij aan Wijdenes en Oosterleek het stederecht wordt verleend, wordt gesproken van de twee en dertig rijksten van de nieuwe stede: in den Tegenwoordige Staat ³⁾ luidt de aanduiding van den rijkdom in engen zin (in 1750): „Voorts bestaat de Regeering uit Twee en dertig Vroedschappen, —”. Leerden we in het voorgaande het verband kennen tusschen de geërfden in engen zin en de vroedschap, waarop, nog geruggesteund door de verleen-ing van stadrechten, het bestuur van de bannen berustte, tevens dienen we voor oogen te houden, dat deze verhouding de basis was van de Westfriesche samenleving.

De aantallen van de leden van den rijkdom in engen zin waren in de kleine steden weinig verschillend; als voorbeeld zullen we ze bansgewijs voor de bannen van de Schellinkhouter kogge opsommen:

1) Pols I, blz. 49.

2) Van Mieris IV.

3) Tegenwoordige Staat VIII, blz. 494.

Hem	17	}	één stad.
Venhuizen	16		
Wijdenes	22	}	één stad.
Oosterleek	10		
Schellinkhout	32		
	—		
	97		in de geheele kogge ¹⁾ .

In tegenstelling tot de getallen van den rijkdom in engen zin was het aantal van den rijkdom in ruimen zin, de geërfdcn in engen zin onvast. In de plattelandsbannen was een verschuiving in het landbezit uiteraard mogelijk, doch zij geschiedde niet op groote schaal; een misoogst, een overstroming of dergelijke ramp kon een verandering teweeg brengen, maar over het algemeen mogen we aannemen, dat degenen, dit tot de geërfdcn in engen zin behoorden, dit meestentijds bleven. Anders was dit in een stad als Hoorn, waar de handel de mogelijkheid bood voor een sneller verwerven van een groot kapitaal, waardoor de energieke enkeling een plaats onder de rijksten kon verkrijgen. In een dergelijke stad²⁾ moest deze mogelijkheid wel een bedreiging vormen, door het ook daar geldende Westfriesche systeem van regeering door den rijkdom in engen zin, voor degenen die ongaarne hun regeeringszetels verlieten. Bij een consequente handhaving van het Westfriesche recht was in een stad, waar de handel een groote rol speelde, schommeling mogelijk in de bezetting van den rijkdom in engen zin, die door kussenvasten moeilijk gewaardeerd kon worden. Ter bewaring van de eigen plaats in de vroedschap werd er een verzoekschrift tot den graaf gericht om de nieuwe

1) Vergel. de stadrechtverleeningbrieven aan de steden Schellinkhout Wijdenes en Hem; voorts ook Tegenwoordige Staat VIII onder de genoemde dorpen.

2) Zie over deze kwestie P o l s I, blz. LXVIII en de door hem aangegeven bronnen.

rijken voortaan uit te sluiten en de regeeringsgeslachten te beschermen. De motiveering was, dat er bij het heerschende recht onbekwamen of minderjarige lieden verschenen, terwijl geschikte en kundige personen door verarming moesten verdwijnen. Het grondbezit had in Hoorn plaats gemaakt voor den rijkdom als zoodanig, de dubbele voorwaarde gegoed en geërfd was als waardeeringsnorm verdwenen. Op het land was altijd de bepaling van de geërfd en naar landrijkdom gebleven; in Hoorn was deze norm, in de stad zelve tenminste, verlaten om plaats te maken voor een bloote waardeering van het kapitaal. Op deze omstandigheden was ook het Westfriesche recht van de geërfd en niet berekend, zoodat Hoorn inderdaad een uitweg moest zoeken. Jammer genoeg werd deze uitweg niet gezocht in een nadere uitwerking naar de eischen van de omstandigheden, doch volgde men simpel de wijzers van het eigenbelang. Men verzocht den graaf om het wisselende grootsteedsche kapitaal-instituut te vervangen door een vast lichaam, dat niet uit de rijkdom zou bestaan, maar uit de „vroedsten”, die ook bij verarming lid van het college zouden kunnen blijven. We zien hier dus, dat het begrip „vroedsten” losgemaakt werd van den rijkdom in engen zin, waarmede het voordien onverbreekbaar verbonden geweest was, en die sedert eeuwen aanspraak op de benaming „vroedschap” had gemaakt. In een handvest of octrooi van 20 Maart 1523 werd het verzoek, dat in het eigen belang zijn directen stimulans vond, door den graaf ingewilligd. De burgemeesters zouden de eerste vroedschap kiezen en de vroedschap zou nadien zichzelf bij het openvallen van plaatsen aanvullen. Na deze eerste vaststelling zouden de burgemeesters door de vroedschap gekozen worden; dit instituut, de vroedschap in modernen zin, vormde voortaan evenals vroeger de rijkdom in engen zin den kern van het stadsbestuur. Op 8 October 1563 volgde Medemblick

het voorbeeld van Hoorn en verkreeg op dien dag dezelfde rechten. Deze vorm van bestuur had niets meer te maken met het oud-Westfriesche recht, dat op het land van kracht bleef; de basis van de verhoudingen was in Hoorn en eenigen tijd later in Medemblik veranderd, maar in de kleine steden op het Westfriesche platteland bleef de oud-Westfriesche geërfden-regeering (in engen zin) onaangetast; de vroedschap in modernen zin, zooals we die voor Hoorn en Medemblik leerden kennen, is een geheel ander instituut dan de vroedschap in ouderwetschen zin, de rijkdom in engen zin, die op het Westfriesche platteland ongewijzigd bleef voortbestaan.

In het „Pacht ende Schellingh Boeck der Stede ende Heerlyckheyt van Opmeer”¹⁾ vinden we een lijst van de namen van de rijkdommen en vroedschappen (hier dus vroedschap in ouderwetschen zin) van Opmeer. In die van de „paede”²⁾ vinden we den naam van Sijbrant Janss. Horn. Als een voorbeeld van hetgeen iemand bezat, die geërfde in engen zin was en lid van het college van den rijkdom in engen zin, laten we volgen de motivering van Sijbrant's geërfdeschap (in engen zin).

Op fol. 29 lezen we:

„Sijbrant Janss. Horn heeft in pacht aengebrocht eerstelijck een huys met 5 morgen ende 100 roeden opperlandt, daer achter aen gelegen, noch 1300 roeden middellandt, noch 2 morgen ende 300 roeden laech landt. Noch een morgen landt tot Abbekerck, noch een morgen laech, noch omtrent 340 roeden laech landt. Noch tot Westwoud omtrent 150 roeden. Noch 10 koeijen met een paerdt, noch 4 bedden, aen schulden 3000 gulden.

Noch Marij Claes zijn wijffs goedt eerstelijck aen geldt 800-0-.

Noch 3 bedden. Noch zijn vaders erffnisse 2 morgen

1) Arch. Opmeer no. 62. Bijlage. I

2) De „paede” was een bepaald gebied van Opmeer.

buyten land, soo in Abbekerck, Sijbecarspel en Twisk, noch inde Lagehouck omtrent 150 roeden noch aen gelt 1000 gulden. Noch 2 vierendeelen van 2 huysen staende d' ene tot Abbekerck en d' ander tot Twisck, genomen op $4\frac{1}{2}$ schelling".

Het genoemde opperland is blijkens de waardeeringslijst in het „pacht en Schellingh Boeck" land van groote waarde, dat getaxeerd werd op duizend gulden per morgen. Het middelland was gesteld op achthonderd gulden per morgen, terwijl het „laech landt" op zeshonderd vijftig gulden gewaardeerd werd. Een koe, een paard en een bed (een perceel bouwland, vergel. bloembed) werd op vier gulden getaxeerd. Het buitenland, d.w.z. het land in een kaag was ook op duizend gulden per morgen gewaardeerd. De waardeering van vierendeelen in huizen wordt in de post betreffende Sijbrant Horn afzonderlijk gegeven, daar dit niet in de algemeene waardeeringslijst was voorzien. Blijkens de bijgevoegde lijst van het aantal schellingen, dat als belasting betaald moest worden, betaalde Sijbrant $7\frac{1}{2}$ schelling.

In het „Quohier van alle de Familien tot Twisch"¹⁾ hebben we een minder uitvoerige lijst dan in de volledige opteekening voor Opmeer. Hier vinden we geen lijst van de rijkdommen doch eenvoudig een opteekening van alle families te Twisk, terwijl er naast aangeteekend is of de familie „arm" of „onvermogend" is of in de lasten medebetaalt en dan met opgave van het bedrag. Het duidelijk doelbewuste onderscheid, dat in dit quohier gemaakt wordt tusschen „onvermogend" en „arm" zou wel eenige vermoedens aan de hand kunnen doen, maar wegens gebrek aan zekerheid schijnt het ons beter toe om deze terzijde te laten.

De armen, die als tegenstelling tot de rijken in ver-

1) Arch. Twisk no. 36. Bijlage II.

schillende Westfriesche stukken optreden, zullen we onder de hiergenoemde armen klaarblijkelijk niet mogen verstaan. De rijke buur, de geërfde in engen zin, en de arme buur hebben hun, in het voorgaande behandelde, plaats binnen het bureverband; men kan de verhouding tusschen geërfden in engen zin en gemeene burenen aangeven als die tusschen rijke- en arme burenen, doch beiden waren burenen. Het is waarschijnlijk, dat met de „armen” van het Twisker familiequohier de arme niet-burenen bedoeld zijn, die onder de hoede en het toezicht van een armenvoogd konden staan, die door de schepenen en raden werd aangewezen. Hieruit merken we dus op, dat ook „arm” een tweeledige beteekenis had.

Was arm de tegenstelling van rijk, van geërfde in engen zin, dan werd deze soort arm door het tegengestelde bepaald binnen de burengroep, terwijl de groep burenen van de niet-burenen ook weder onderscheiden zouden kunnen worden als burenen en armen. In dezen laatsten zin schijnt het familiequohier van Twisk te spreken, te meer daar de bij den familienaam aangeteekende geldsomsoms maar gering is, zoodat we in deze geldsommen de verschillen kunnen vinden tusschen de bijdragen van de geërfden in engen zin en de gemeene burenen, terwijl de „armen” niets betalen. Waar we eenige malen in dit quohier „onvermogenend” doorgestreept tegenkomen en dit vervangen door een zeker geldsbedrag doet dit het vermoeden aan de hand, dat de onvermogenende tot de gemeene burenen behoort moet hebben. We herhalen, dat er op dit punt jammer genoeg geen zekerheid te krijgen is. De drie soorten posten, die we vinden, onderscheidde men naar het erbij aangeteekende. Als voorbeeld laten we volgen:

arme Yff Claessoon
een man
een vrouw
een kindt boven de 8 jaren.

onvermogend Mary Pietersdr.

een vrouw

een kindt beneden de 4 jaren.

19 : 3 : 0¹⁾ Jacob Cornelisz. Tjallewal

een man

een dienstmaacht tot de bouwneeringh.

Het pacht- en schellingboek van Opmeer noemt naast den rijkdom de andere belastingplichtigen; dit wil dus zeggen, dat men in dit boek alleen een opsomming krijgt van alle bureu van Opmeer en hun bezittingen. De rijkdom, die er afzonderlijk in genoemd is, is de rijkdom in engen zin; we mogen dus niet alle andere belastingbetalers als gemeene bureu aanduiden, daar ook de rijkdom in ruimen zin, de geërfdén in engen zin die niet tot den rijkdom in engen zin behoorden, hieronder genoemd zijn. Aan de hand van het bezit zou men kunnen uitmaken, wie van de in dit boek genoemde personen geërfdén in engen zin waren en wie niet. Als men dit bepaald zou hebben, dan zou men zich een helder beeld kunnen vormen van den economischen ondergrond der tegenstelling tusschen de geërfdén in engen zin en de gemeene bureu. Het Opmeerder schellingboek noemt niet de bewoners van Opmeer, die niet belasting-plichtig waren en niet mede speelden in de bureuverhouding; zij bestonden intusschen wel, dat deed het Twisker familiequohier zien. In het quohier leerden we de niet belastingbetalenden kennen, n.l. de armen en de onvermogenden, die het Opmeerder stuk niet noemt. In verband met elkander geven de beide stukken een duidelijk beeld van de verhouding in een Westfriesche banne, op grond waarvan ons opneming, als bijlage, van deze beide stukken gewenscht scheen.

De verhouding tusschen de geërfdén in engen zin en

1) Dit is het belastingbedrag dat Tjallewal moest betalen.

de arme buren komt ook in het „segghen” van ’s graven raad van 1319¹⁾ tot uiting. Hier lezen we, dat de raad „zegt”, dat in elk „verendeel” van „Vrieslant” de „rike luden” den armen „haren diken” zullen helpen maken, totdat de „arme luden” „also ver comen” zijn, dat zij de dijken weder zelf kunnen maken en ieder ten „menen werke” komen kan, als de baljuw of de dijkgraaf ze daartoe vermaant. Iets verder lezen we, in hetzelfde „segghen”, dat de raad met die van Houtwoudingher ambacht overeen „ghedraghen” is, dat de graaf hun een „open brief” zal geven, waarin wordt bepaald, dat hem, die zoo „arm” is, dat hij zijn dijk niet „verwaren ende maken” kan, door baljuw en heemraden zijn erf ontnomen zal worden ten behoeve van „den ghemenen kerspel”, dat het geven zal aan wie wel in staat zullen zijn om hunne dijken „te maken ende te verwarren” „om des lants orbaer”. In beide gevallen is aan de orde het gevolg van niet bij machte zijn om aan den dijksplicht te voldoen. In drie ambachten van West(f)linge moeten de rijken de armen steunen, terwijl in het Houtwoudingher ambacht het land van den armen buur aan het kerspel en voorts in handen van die buren zal komen, die wel aan hun dijksplichten kunnen voldoen. In het tweede geval gaf ’s graven raad een bevestiging van een blijkens dit stuk reeds eerder genomen besluit van de buren van de Houtwoudingher ambacht. We lezen n.l. dat de buren van de „Houtwouder ambocht” „t’samen overeen ghedraghen” hebben, dat, als iemand zoo arm is „dat hi sinen dyc niet houden en mag”, de baljuw en heemraden het erf aan „den ghemeenen kerspel” zullen geven om het weder „om orbaer ons lands” aan iemand te geven, die den dijk wel bewaren en maken zal. Dit besluit van de buren van de Houtwoudingher ambacht is bij het „segghen” van 1319 gevoegd.

1) Van Mieris II, blz. 216.

Hiermede hebben we de verhouding tusschen de erfden in engen zin en de gemeene buren en die tusschen buren en niet-buren in de Westfriesche bannen leeren kennen. Mogelijk kunnen we, hoewel dit ook kleurloozter bedoeld kan zijn, de verhouding van rijken en armen ook lezen in het derde artikel van het Medemblicker stadrecht van 1289¹⁾, waar gezegd wordt: „villicus de Medemleke cum universis tam pauperibus quam divitibus illuc pergere debet. . . .” Dat dezelfde verhouding in ieder geval in Medemblick bestond, blijkt alleen reeds uit de verandering van rijkdom in engen zin tot vroedschap in modernen zin, die we in het voorgaande behandelden.

In een handvest van 31 Augustus 1310²⁾ van graaf Willem aan die van het baljuwschap Medemblick wordt over den rijkdom het volgende gezegd: „Eerst dat men tot geenen daghe gheen sluysen legghen en sal, noch verleggen in den dyck in onsen Baljuschap van Medemblick, tenzy by goetduncken des Heemraeds ende waerschappen, *die meest ghegoet ende gelandt zyn*, en by den meesten gevolge van der *Ryckheyt ende Vroetschap* van onsen lande aldaer” (cursiveering van mij).

Op grond van deze gegevens en die van 1319 alleen reeds vervalt de bewering van Beekman³⁾, dat ten tijde van Filips van Bourgondië de gewoonte ontstaan zou zijn aan de rijksten onder de ingezetenen van stad en lande invloed toe te kennen in het toezicht op het financieele beheer niet alleen maar ook in de samenstelling der regeering door nominatie of directe keuze van burgemeesters, schepenen, enz. Deze opvatting is te vreemder, daar de plaats van de rijkdommen in alle Westfriesche

1) Pols I, 1 e.v.

2) Van Mieris II.

3) Beekman II, blz. 1384 onder „rijkdom”. Beekman verwijst naar Blok „Hollandsche Stad I”, blz. 166.

stadrechtverleeningen geregeld is, terwijl de stadrechtverleeningpolitiek begonnen werd en voleind vóór hertog Filips in Westfriesland zijn rol speelde. Behalve de stukken met betrekking tot de stadrechtverleeningpolitiek spreken tallooze andere handvesten over de rijksten, waarvan we er in het voorgaande (Vergel. § 1 Hoofdst. III) verschillende behandelen. B e e k m a n grondt zijn meening blijkens zijn aantekeningen op B l o k; jammer dat hij het materiaal over de rijksten in het „segghen” van 1310 uitsluitend in verband met de spasteeking¹⁾ behandelt, daar hij bij een juister waardeering van dit hem bekende materiaal deze misvatting had kunnen voorkomen. Ook de talrijke charters uit den tijd van de Kennemer-oriëntering en de stadrechtverleeningpolitiek hadden hem met betrekking tot den rijkdom beter kunnen voorlichten.

Dat de bestuurstaak van de geërfden in engen zin na de verovering den grondslag vormde van de Westfriesche samenleving, zal uit het voorgaande gebleken zijn; dat de burenerhouding door de Hollanders bij hun verovering reeds werd aangetroffen, blijkt uit het noemen van de burenen in de eerste vredesverdragen. We vermelden hieromtrent slechts de vredesovereenkomst tusschen de Westfriezen van de Drechtingher ambacht en graaf Floris V van 21 Maart 1289²⁾, waarin we lezen van „onschult” doen met twee „gebueren” en van de aanstelling van een rechter door den graaf, die den graaf en ook „den buere nutte waere”, enz. enz.

De aanstelling van volmachten³⁾, die door de West-

1) In zijn artikel „spadesteken” (deel II, blz. 1502 e.v.) blijkt op blz. 1507 B e e k m a n het „segghen” gebruikt te hebben; zelfs citeert hij op deze blz. de door ons behandelde zinsnede. De algemeene regeling volgens de richtlijnen in het „segghen” van 20 October 1321 neergelegd (V a n M i e r i s II, blz. 264) drukt B e e k m a n ook op de aangeduide blz. af.

2) V a n M i e r i s I; V a n d e n B e r g h II.

3) V a n d e n B e r g h II; V a n M i e r i s I, blz. 474.

friezen naar den Elect van Utrecht gezonden worden om van hem een scheidsrechterlijke beslissing te verkrijgen, noemt de gevolmachtigden „nostros concives”. In de beslissing van den Elect Johannes van 1 Mei 1289¹⁾ worden ze ook weder aangeduid als „concives”. Civis is eene gewone vertaling van geërfde, ook bv. in Drenthe²⁾.

Nu bewijzen deze stukken niets omtrent de interne verhoudingen in de buurschappen, zooals die door de Hollanders bij de verovering in 1289 werden aangetroffen, doch wel bewijzen ze, dat de buurschappen bestonden en het zou waarlijk wel onverklaarbaar genoemd mogen worden, als de veroveraar in deze buurschappen de positie van de geërfdén in engen zin had ingevoerd. Weinig is als minder waarschijnlijk te beschouwen. Wij moeten wel aannemen, dat de burensamenleving in 1289 al eenzelfde interne structuur had als zij in 1319 blijkt te hebben.

In de verhouding tusschen de geërfdén in engen zin en de andere buren en bijwoners in een buurschap ligt de kern van de Westfriesche samenleving. Dat het bestuur van de rijksten in de bannen voor 1289 ook in het vrije Westfriesland of juist in het vrije Westfriesland de gewone vorm was, is reeds meermalen betoogd.

Uit de memoriën van Claas Nanningsz.³⁾ van 1647 blijkt, dat Nanningsz. den oorspronkelijken toestand evenzeer in de regeering der rijksten-geërfdén in engen zin zag. Hij zegt, dat, toen de Westfriezen van de „Tirannie” van de Denen bevrijd waren en ook uit die van de „Roomsche Regters of Graven” en in „haar eygen Vrijheyd” waren, voordat de graven van Holland ze onderworpen hadden (dus vóór 1289) zij de volgende re-

1) Vanden Bergh II; Van Mieris I, blz. 496.

2) Lunsingh Meijer: „De rechtspositie van de eigenerfdén in Drenthe”, blz. 38.

3) Memoriën gehouden bij Claas Nanningsz. Ao. 1637. In Arch. Hoorn no. 220.

geering hadden: „5 de Rijkste in elk dorp of Banne, en 2 Asingen waren sulke mannen die beschuldigden de Criminele saken en bevorderden het regt, waarom dit regt de naam hadde van Asings of Aasdoms-Regt”. Nu moge de redeneering van Nanningsz. naar de moderne opvattingen niet voldoende zijn, toch kwam hij op deze wijze tot dezelfde slotsom over de oorspronkelijkheid van de geërfdenregeering. E i k e l e n b e r g zegt in zijn „Gedaante en gesteldheid van Westvriesland voor den Jaare MCCC”¹⁾ hetzelfde, als hij spreekt over de toestanden in het vrije Westfriesland vóór de Hollandsche verovering. Hij zegt hierover: „Men vordere nogtans niet alleman, zonder onderscheid, tot het Regterschap. De voornaamsten der Landschappen en Dorpen, deeden uitspraak van regt. Uit den Rijkdom, zoo men 't naderhand heete, en by verscheyde Handvesten kan blijken, wierden de Scheepenen en de Vroedschappen, de Mannen van den Raad gekooren. Een gewoonte die nog, tot onze tijden, is overgebleven”.

P o l s²⁾ zegt over dit punt nagenoeg hetzelfde: „Het raadplegen van de aanzienlijkste, rijkste burenen bij alle zaken waarbij de belangen der gemeene burenen betrokken waren, komt ook buiten de steden (P o l s neemt hier steden in den economischen zin van het woord, Hoorn enz.) voor, en was waarschijnlijk oude gewoonte”.

De interne structuur van de Westfriesche buurschap is echter, althans na Hollandsche verovering, duidelijk; terwijl de banne-buurschap met haar burenenverhouding tijdens de verovering aanwezig was, wat op zichzelf reeds belangrijk is.

De bewering van D e J o n g³⁾ aangaande Westfriesland: „It moat oan 1288 ta in lân fen in forwûnderlike

1) blz. 26.

2) P o l s I, blz. LXV.

3) D e J o n g: „Westfryslân”, blz. 7.

soziale gelikens west hawwe" is ongegrond en zelfs met de feiten in strijd; men kan toch werkelijk niet den gerfde in engen zin den sociaal gelijke van den armen nietbuur noemen. Deze opvatting, schoon onjuist, wordt niettemin meer gehuldigd; zoowel Pols¹⁾ als Koster²⁾ hingen haar aan.

B. *De taak van den rijkdom in engen zin.*

De taak van den rijkdom in engen zin uit zich wel in de eerste plaats in de werkzaamheden van de delegaties uit zijn midden. Op den „jaarsdag" en soms op andere dagen verscheen de rijkdom in engen zin voltallig om schepenen, raden, schotvangers of vredemakers aan te wijzen; bij deze gelegenheden oefenden de rijksten in technischen zin het belangrijkste deel van hun taak uit. Het keurenboek van de stede Wijdenes en Oosterleek zegt hiervan in de bepaling „Van 't Absent Blijven der Vroedtschappen op „Jaersdag"")³⁾, dat als de „Electie" van den nieuwen burgemeester op „Jaersdag" niet behoorlijk „geexerceert" werd, omdat eenige leden van de vroedschap niettegenstaande ze gedagvaard waren, zonder geldige redenen afwezig blijven, de absenten een boete van dertig gulden moeten betalen „te Appleceeren $\frac{1}{3}$ voor d' officier, $\frac{1}{3}$ voor 't geregt en $\frac{1}{3}$ voor den Armen". Als de absenten „uijtlandigh, of onpasselijk, siek of soodanigh (zijn) dat sij niet mogten komen", dan zal toch ieder van hen ver-

1) Pols drukt zich nog vrij voorzichtig uit (deel I, blz. XXII): „Met name betreft dit verschil van standen, dat overal elders, zelfs in oostelijk Friesland bestond en zich scherper teekende, maar in Westfriesland onbekend *schijnt* te zijn geweest" (cursivering van mij). Het standverschil in Westfriesland was misschien minder scherp, maar onbekend was het niet. Pols vage uiting hieromtrent werd wellicht voor De Jong en Koster aanleiding voor hun onjuiste uitspraak.

2) Koster: „Hoorn in de Middeleeuwen", blz. 1 voert een redeneering, die zoo mogelijk nog meer Fransch-revolutie-achtig getint is dan De Jong's uitspraak, n.l.: „het was een volk van visschers en boeren, deze West-Friezen, kleine, onafhankelijke grondbezitters, die vrijheid en *gelijkheid* als 't hoogste erkenden".

3) Handschrift Wijdenes I, fol. 23.

plicht zijn om zijn stem aan den secretaris of den bode mondeling of „op Papier gestelt” mede te geven, zoodat men wete wien hij stemt. Deze laatste regeling moet nageleefd worden op verbeurte van eenzelfde boete, terwijl de burgemeester iedere „Contraventeur” bij de eerste gelegenheid voor het „Regt te Betrekken” en het „Regt” „tenuijteijnde te vervolgen” heeft op dezelfde boete. Uiteraard zijn er ook in de keurenboeken van andere steden soortgelijke bepalingen te vinden; deze Wijdeneser bepaling geeft echter een ongewoon volledig beeld.

In de vroedschap zien we den rijkdom in engen zin als geheel optreden, maar zijn taak uit zich minder in het als geheel handelen dan wel in het handelen van haar leden die tot verschillende colleges behoorden of dragers van een bepaald ambt waren. We zullen niet alle functiën bespreken, die door de leden van den rijkdom in engen zin bekleed moesten worden, maar slechts eenige als voorbeelden behandelen. In het navolgende laten wij vrijwel geheel de gegevens betreffende de groote steden Medemblik, Enkhuizen en Hoorn terzijde, daar deze door haar economischen bloei reeds spoedig een sterke differentiatie vertoonden, die veel aan oorspronkelijkheid had ingeboet. In de drie groote steden waren de oude ambten veranderd naar de eischen van den stadsgroei en had men vele nieuwe moeten instellen, die in het Westfriesland met zijn burenen-verhoudingen vreemd waren of werden. De ambten, die wij in het volgende beschouwen, passen wel in de burenenverhoudingen en zijn daarom hier van belang.

I. De schepenen.

In het landrecht van 1310¹⁾ vinden we de bepaling:

1) Van Mieris I. In het Kennemer landrecht in de uitgave van Van Santen draagt dit artikel het opschrift „Verwandelinge der Asingen in Schepenen”.

„Voert dat die Azighe wysen souden in Vrieslant, dat sullen die scepene wysen in alsulken recht, als die Azighe wysen souden”. Dit wekt een onjuisten indruk; men zou hier n.l. uit kunnen afleiden, dat op deze wijze voor het eerst de schepenen colleges in Westfriesland werden ingevoerd, terwijl we reeds in de eerste vredesverdragen tusschen graaf Floris V en de Westfriezen in 1289 zien, dat er van schepenen gesproken wordt; de graaf zal n.l. een rechter stellen om „recht te rechtene bij schepene wij-singe”¹⁾; iets verder wordt gezegd, dat de genoemde rechter „schepene (mag) setten ende ontsetten bij den bueren”. Dit maakt waarschijnlijk, dat er in 1289 schepenen in Westfriesland bestonden en niet als nieuw-in-gevoerde instelling van den Hollandschen veroveraar. Het bepaalde in het landrecht van 1310 was of een consequente doorvoering van de eventueel-nieuwe instelling of hervorming van schepenencolleges of een doode letter, wat met een bepaling die eenvoudig uit het Kenne-mer landrecht van 1292 was overgebleven, niet onaan-nemelijk zou zijn. Hoe dit ook zij, de schepenen waren er reeds in 1289 en speelden na dien tijd hun rol in de Westfriesche samenleving.

Het verkiezen van de schepenen vinden we in de Westfriesche keurenboeken uitvoerig geregeld. Het West-wouder keurenboek zegt in de bepaling „Van schepenen kyesen”²⁾, dat de schout op „Jaersdach” de schepenen zal kiezen „nae twaleff uren ende tusschen sonnen on-derganck” „uut die rijcdom”. Kwam één van de leden van den rijkdom niet voor zonsondergang op, dan ver-beurde hij een „ponts boet”. De stelregel, dat de sche-penen uit de rijkdommen in engen zin gekozen moesten worden, is ook elders vastgelegd. De hier bedoelde bij-eenkomst van den rijkdom in engen zin noemde men in

1) Manuscript Drechterland I fol. 37; Van den Bergh II.

2) Pols II, blz. 348.

eenige plaatsen ook de „boonloot”. Deze benaming was een gevolg van de aldaar gevolgde wijze van schepenenverkiezing. In den Tegenwoordigen Staat¹⁾ vinden we voor Schagen een beschrijving van hetgeen er op de nieuwjaarsbijeenkomst in dezen geschiedde. We lezen, dat op nieuwjaarsdag de vroedschappen in het koor van de kerk bijeenkomen en in zeven deelen worden verdeeld. De baljuw krijgt van de aftredende schepenen evenveel boonen als er personen in ieder zevende gedeelte van de vroedschap zijn (m.a.w. evenveel boonen als er personen zijn), dat wil dus zeggen van ieder schepen een zevende deel. In elk van die zevenden is één zwarte boon tusschen de witte gedaan. De leden van den rijkdom, die de zwarte boonen trekken, gaan met den baljuw naar buiten, die hen op het rooster van de kerk beëedigd. Na de beëdiging benoemen de beëdigden vier andere rijkdommen uit de aanwezigen, waaruit de aftredende schepenen de twee burgemeesters voor het nieuwe jaar kiezen. Deze burgemeesters zullen met den president-burgemeester van het vorige jaar „regeeren”. Voorts wijzen de beëdigden uit ieder zevende deel van den aanwezigen rijkdom twee lieden aan, uit welk veertiental de baljuw de schepenen voor het nieuwe jaar kiest.

Een gelijksoortigen verkiezingsvorm vinden we beschreven in het stadrecht van de stede Niedorp (deze vorm gold ook voor de stede Winkel) van 8 Mei 1452 in de bepaling „Van de scepenen te nemen”²⁾). In dit artikel wordt gezegd, dat in Niedorp ieder jaar op nieuwjaarsdag de „goede luyden” in een „hoet” of „mutsen” vijftig boonen moeten doen, waaronder zeven zwarte. Vijftig „mannen van den rijcsten” zullen „tot desen boenen” gaan om te loten, zes-en-dertig van Nieuwe-Niedorp en veertien van Oude-Niedorp. De zeven trekkers

1) Tegenwoordige Staat VIII, blz. 441.

2) P o l s I, blz. 95.

van de zwarte boonen zullen uit de drie-en-veertig overblijvenden veertien mannen kiezen, uit Nieuwe-Niedorp tien en uit Oude-Niedorp vier. De schout zal dan namens den heer (hier de heer van Westfriesland) uit dit veertiental de zeven schepenen kiezen, n.l. uit het tiental van Nieuwe-Niedorp vijf en uit het viertal van Oude-Niedorp twee. De schout zal hen terstond van 's heeren wege beëedigen om voor het komende jaar schepenen te zijn. Op deze wijze zal men ieder jaar de schepenen kiezen en men zal „nyet uutten keercke” „sceyden eer dese voirs. koeren al voelgaen ende geschiet sijnnen”.

Weten we uit het voorgaande, dat we in degenen, uit wie de schepenen gekozen werden, den rijkdom in engen zin te zien hebben, niet overal is dit even duidelijk geformuleerd en is hetgeen we lezen in andere keurenboeken of handvesten als richtsnoer onmisbaar. Een voorbeeld van dergelijke vage formuleering vinden we in het handvest van Willem van Schagen, waarbij het stadrecht aan Barsingerhorn en Haringhuizen herverleend werd, van 6 Augustus 1427. We lezen daar in de bepaling „Wie totten boonloot behoort te ghaen”¹⁾, dat ieder, die naar het boonloot gaat, „ghegoet” moet zijn tot honderd nobelen van „eygheliken ghoeden of daerboven”. De leden van den rijkdom in ruimen zin konden zitting hebben in den rijkdom in engen zin, maar hadden dat lang niet allen. Lezen we de vage terminologie van deze bepaling, dat uitsluitend geërfden in engen zin zitting konden hebben in den rijkdom in engen zin maar niet de gemeene buren en de nietburen, dan bevestigt deze bepaling, wat we in het voorgaande reeds behandelden.

Ook elders wordt in de Westfriesche rechtsbronnen de eisch van een minimum vermogen gesteld. Verder vervolgt dit handschrift met bepalingen omtrent het tot stand komen van het schepenencollege. De tweede bepa-

1) P o l s I, blz. 47.

ling „Van die swarte boonen te cryghen” zegt, dat degenen, die de zeven zwarte boonen krijgen, veertien mannen zullen kiezen, uit ieder schependeel twee. Uit deze veertien zal de schout „uut elcken sevendeel een yegewoordich” kiezen; aan de hand van het voorgaande weten we dus, dat dit de schepenen zullen zijn voor het nieuwe jaar, die de schout uit de door de trekkers van zwarte boonen aangewezenen moest kiezen. De trekkers van de zwarte boonen moesten door den schout beëdigd worden en, alhoewel dit eerst in de derde bepaling „Wie die swarte bonen ghevallen sijn”¹⁾ wordt gezegd, zoo kunnen we toch aannemen, dat ook hier de beëdiging van deze lieden plaats vond, voordat zij de veertien lieden kozen, waaruit de schout de schepenen zou aanwijzen. De vierde bepaling van dit handvest „Van nieuwe schepenen the kiezen” zegt, dat men ieder jaar nieuwe schepenen zal kiezen volgens „voors. ordinancie”. Eén van de oude schepenen, dien de heer (van Schagen) of zijn schout daartoe aanwijst, zal „die loote van den bonen ommedraghen in een heymelick vat sonder openbaringe der bonen”. Belangwekkend is feitelijk alleen de bepaling „Van die seven te kiezen”, waarin bepaald wordt, dat, als de zeven trekkers van de zwarte boonen het niet eens zouden worden over hun keuze van candidaat-schepenen, het „voortganck (zou) hebben by dat meerdeel yan dese seven”.

Bij verhindering om naar het boonloot te gaan kon men een gemachtigde zenden, leert ons een bepaling uit het keurenboek van Winkel. We lezen daar in de bepaling „Boonloten gaen”²⁾, dat wie „totter boenloet” behoort te gaan, op den „Jaersdach” in de kerk moet komen of in zijn plaats iemand moet „setten” voor twee schepenen” en wel „up een boet van een pondt ter sce-

1) P o l s I, blz. 47.

2) P o l s II, blz. 390.

penen etc.". Ten overstaan van twee schepenen moet dus de machtiging van den plaatsvervanger geschieden; deze bepaling is belangwekkend in verband met het bepaalde in Wijdenes in het gelijke geval, dat we in het voorgaande behandelden.

Hiermede hebben we een beeld gekregen van de vorming van het schepenencollege; we hebben opgemerkt, dat de schout geenszins vrij was in de keuze van de schepenen, maar dat hij gebonden was om uit een groep te kiezen, door welke omstandigheid de rijkdom in engen zin zijn zeggenschap in dit college behield. Hoe de belangen van de afzonderlijke bannen onder één stadrecht behartigd moesten worden, toonde ons het voorbeeld van de stede Niedorp.

Naast de omstandigheid, dat de schepenen tot den rijkdom in engen zin moesten behooren, waren er nog enkele andere eischen, waaraan de schepen moest voldoen. In een handvest van 1412¹⁾ aan Schellinkhout verleend, vinden we hierover het een en ander bepaald, dat overgenomen werd in het handvest, dat Willem van Schagen op 6 Augustus 1427 aan Barsingerhorn en Haringhuizen verleende. In dit handvest wordt in het artikel „Van schepenen of rade te wesen" bepaald²⁾, dat voortaan niemand in de stede Barsingerhorn en Haringhuizen schepenen zal mogen zijn, of hij moet eerst de drie voorgaande jaren „poorter" geweest zijn van de stede en gedurende dezen tijd „sijn alinger woonstadt" binnen de stede gehad hebben en „schot ende onghelt" van zijn goederen betaald en voldaan hebben gelijk de andere poorters „als daertoe behoort". In andere Westfriesche steden vinden we deze bepaling gemeenlijk terug³⁾. We kunnen deze bepaling in de eerste plaats begrijpen als een wering

1) Handv. v. Schellinkhout 1412. Vergel. P o l s I, blz. 51.

2) P o l s I, blz. 51.

3) b.v. P o l s I, blz. 70 en P o l s II, blz. 272.

uit het stedelijk schepenencollege, van de uitburen, die burenen, die land hadden binnen de stad, dus daar burenen waren, maar er niet woonden; doch voorts is deze regeling ook een bescherming tegen de mogelijkheid, dat kortelings ingekomenen zonder veel kennis van de plaatselijke omstandigheden invloed konden verkrijgen. Het feit, dat men vroeger in de plaats gewoond had, verschafte ook geen recht; men moest de drie jaren voorafgaande aan de verkiezing er gewoond hebben en wel zonder onderbreking. Dat in Burghorn zelfs niet-inwonenden schepenen konden worden was een uitzondering, die een gevolg was van de omstandigheid, dat in den eersten tijd deze inpoldering nog slechts dun bevolkt was.

De aanvulling van het schepenencollege, als er in den loop van een zittingsjaar een schepen uitviel, vinden we ook geregeld. Het handvest van 2 Februari 1414¹⁾, waarbij hertog Willem aan Spanbroek, Opmeer, Hensbroek en Obdam stadrecht verleende, is over dit onderwerp niet uitvoerig. We lezen hier, dat wanneer er binnen het jaar een schepen „utlendich” (verhuisde naar elders) of „offlyvich” zou worden, de schout namens Westfriesland's heer een nieuwen schepen in de opgekomen plaats zou aanwijzen om voor dat jaar schepen te zijn „ende niet langer”. Deze bepaling geeft weliswaar de richtlijn aan om uit de ontstane moeilijkheid te geraken, maar pas door vergelijking met de overeenkomstige bepaling in het handvest van hertog Filips aan Niedorp en Winkel verleend wordt de kwestie duidelijk. In artikel 3²⁾ van dit handvest „Of die scepenen oflivich of uutlandich woirden” werd bepaald, dat, als in het jaar waarvoor de schepenen zitting hadden er een of meer „offlyvich of uutlandich” zou(den) worden, de schout een anderen „notabelen man” zou kiezen „uut die ander

1) P o l s I, blz. 30.

2) P o l s I, blz. 96.

seven die gheen scepenen sijn". De gekozene moet beeedigd worden door den schout vanwege Westfriesland's heer en hij zal het loopende jaar schepen zijn „ende niet langer". Deze bepaling stemt overeen met het hieromtrent vastgestelde in de rechten¹⁾, die in 1402 aan Schelinkhout gegeven werden. Uit deze bepaling leeren we dus de plaats kennen van de niet tot schepenen gekozen leden van het veertiental, dat door de trekkers van de zwarte boonen aangewezen was. Men zou de zeven niet-gekozenen als invallers voor het schepenencollege kunnen aanduiden. De invallers bleven, zoolang de schepenen uit hun veertiental zitting hadden in het college, dus gedurende een jaar, in een bijzondere positie.

De taak van het schepenencollege in de rechtspraak enz. zullen we in het algemeen terzijde laten, doch we willen in dit opzicht van een enkele bepaling melding maken. Als eerste regeling behandelen we uit het eerder genoemde handvest aan Niedorp en Winkel eenige punten. Het artikel in dit handvest „Van reden ende proeving van scepenen"²⁾ bepaalt, dat, als er saicken of hantieringe" binnen de stede geschieden, die niet in het handvest voorzien waren, „nyet gescreven noch gespecifiert", de schepenen dat berechten zullen „nae der besten reden ende recht van den lande, nae de goeder wairhey, ter proeve en kennisse van scepenen".

Het vonnis van de schepenen was beschermd, welke bescherming reeds in het handvest van Floris V aan Medemblik in 1289³⁾ was vastgelegd. In het handvest van Willem van Schagen aan Barsingerhorn en Haringhuizen van 6 Augustus 1427 wordt hierover gezegd in de bepaling⁴⁾ „Van schepenen vonnis", dat niemand

1) Van Mieris III, blz. 772.

2) P o l s I, blz. 105.

3) P o l s I, blz. 1 e.v.

4) P o l s I, blz. 63.

„een schepens oordeel” „ghemaect ende gestadicht” „met rade” van de andere schepenen „te niet (mag) maken”. In de formuleering van een adagium is dezelfde opvatting in het handvest van Johan van Schagen aan Burghorn van 25 Januari 1489 geredigeerd. De bepaling „Van scepenen vonnis”¹⁾ luidt: „Item was onse scepene voorz. wysen dat recht es, dat sal men prysen”. In verband hiermede staat de bescherming van het vonnis van de schepenen in de bepaling „Van scepenen vonnisse in cas van Reform”²⁾. Hier wordt gezegd, dat, als iemand wie hij ook zijn zou zich over een vonnis van de schepenen van Burghorn „in cause van reformatie off anders” voor het Hof van Holland zou beklagen en hij bij „sententie ende rechte” door het hof afgewezen werd, dus als hij een uitspraak van het hof verkreeg, die „onse scepenen voorn. wel gewesen hadden”, de eischer en allen „alsdaer sijn” en zoo vaak het gebeurde tegen den heer van Schagen verbeurd zullen hebben „elcx bysonder XV pont sheeren ponden, van XL groot tstück gerekent”.

Dat degene die een eisch tegen een poorter wilde instellen, dit moest doen bij het schepenencollege van dien poorter, was ook reeds bepaald in het handvest van Medemblik³⁾. In het handvest van hertog Filips aan Niedorp en Winkel van 8 Mei 1435 vinden we hierover nog het een en ander gezegd in de bepaling „Van vonnisse van scepenen”⁴⁾. In dit artikel wordt bepaald, dat, als iemand van buiten, iemand die geen poorter der stad was iets te „eisschen hadde up” een poorter van Niedorp of van Winkel, hij niet méér van den onderhavigen poorter krijgen zou dan met „vonnisse” van de schepenen aldaar werd toegewezen. De eisch tegen een poorter mocht

1) P o l s I, blz. 116.

2) P o l s I, blz. 116.

3) P o l s I, blz. 1 e.v.

4) P o l s I, blz. 96.

slechts bij het schepenencollege van die stad, tot welker poorters de gedaagde behoorde, gedaan worden, en de poorter wien het aanging was niet gehouden den vreemde meer te geven dan hem door de eigen schepenen was tie-gewezen. Deze bepaling vinden we ook in de rechten van de andere Westfriesche steden terug.

Het gewezen vonnis van de schepenen was ook beschermd tegen lakende beoordeeling, iets wat ook reeds in het stadrecht van Medemblik ¹⁾ geregeld was. In het handvest van Willem van Schagen van 6 Augustus 1427 zegt de bepaling „Van qualicken te spreken op schepenen ende haren vonnisse” ²⁾ hier niets over. We lezen in dit artikel, dat wie „in den rechte verspreect” de schepenen en hun vonnis en hun „ghemeenen raede”, nadat zij volgens de rechten „van der poorte” het vonnis „inden rechte” gegeven hebben, schuldig zal zijn te „gelden” aan den heer (van Schagen) tien Hollandsche ponden en aan elk van de schepenen één „om ghenoech te doen”. Eenzelfde boete voor het gelijke geval wordt in de bepaling „Die sprect up scepenen vonnisse” ³⁾ in Filips’ handvest voor Niedorp en Winkel geëischt van hem „wie in den rechte sprect up scepenen of up scepen vonnisse dat mit voellen volge gewijst is”. In het laatste geval kwam de boete van tien pond uit den aard der zaak aan Westfriesland’s heer.

In het handvest van Burghorn van Johan van Schagen leert de bepaling „Van mit III scepenen recht te mogen doen”, dat men „alle proeven ende recht” ⁴⁾ met drie schepenen „te vollen” mag doen, zelfs „dootslagen off andere hoge rechten ende criminele saken”. Dit maakt ons opmerkzaam op de omstandigheid, dat het schepe-

1) P o l s I, blz. 1 e.v.

2) P o l s I, blz. 59.

3) P o l s I, blz. 101.

4) P o l s I, blz. 122.

nencollege niet altijd uit zeven leden bestond. In Grootebroek heeft men een tijdlang elf schepenen gehad. Dat bij de rechtspraak het aantal aanwezige leden tenminste op drie gesteld was, zou belangwekkend zijn als het hier niet Burghorn betrof. In deze stede was oorspronkelijk het aantal schepenen ook op zeven gesteld, doch dit werd verminderd tot vijf en tenslotte in 1489 tot drie of vijf. Deze drie of vijf schepenen behoefden nog niet eens inwonende poorters te zijn; deze bijzondere omstandigheden waren te wijten aan de schaarsche bevolking van den polder, zoodat we aan het hier bepaalde, dat tenminste drie schepenen voor de rechtspraak aanwezig moesten zijn, niet te veel waarde mogen hechten ¹⁾.

Het weergeld voor de gewone poorters en voor de schepenen was verschillend, leert ons het handvest van Willem van Schagen van 6 Augustus 1427 aan Barsingerhorn en Haringhuizen. In de bepaling „Van een poorter doot te slaen” ²⁾ lezen we, dat dit „ghehouden” zal worden met twee en dertig ponden van de „maghen des quaetdaders” behalve dan dat al het goed van den dader zelf aan den heer (van Schagen) verviel. Werd de vermoorde in zijn eigen huis gedood, dan zou hij „ghehouden” worden met vier-en-zestig pond. De bepaling „Van een schepen doot te slaen” ³⁾ zegt, dat een schepen met twee-en-veertig ponden „vergouden” moet worden, en, zoo hij in zijn eigen huis vermoord werd met vier en tachtig ponden. Deze beide bepalingen treffen we ook weder in het stadrecht ⁴⁾ van Medemblik aan.

In het handvest van Burghorn van 1489 lezen we over

1) P o l s (deel I, blz. LVIII) redeneerde ongeveer omtrent Burghorn als wij in het bovenstaande deden. Hij illustreert zijn opvatting met de mededeeling van Dirk Burger van Schoorl in zijn „Chron. van Schagen”; deze zegt (blz. 30), dat er in Burghorn in 1708 slechts 6 huizen waren.

2) P o l s I, blz. 60.

3) P o l s I, blz. 60.

4) P o l s I, blz. 1 e.v.

de competentie van het schepencollege in de rechtspraak het één en ander in het artikel „Van onse scepenen kennisse te nemen”¹⁾. In deze bepaling wordt gezegd, dat de schepenen kennis zullen nemen en „diffinitijff recht ende vonnisse wysen” van alle zaken „geen uitgesondert”, die in eersten aanleg voor hen „in rechte beclaget ende gesproken sullen worden”, zoowel van „sculden en scaden” als van „civijle ende criminee saicken”, zonder iemand of eenige zaak naar het hof van Holland „off anderswaer” te verwijzen, tenzij dat die „saeke off questie” in het hof van Holland „eerst in recht betrocken was”. Deze formule schijnt voor Burghorn het schepencollege tot het voor alles competente instituut te stempelen, hoewel dit toch onjuist is. In hetzelfde handvest vinden we een bepaling „Van gadinge te houden in Burchorn”²⁾, terwijl het daaropvolgende artikel „Van lant ende erve te redden binnen Burchorn”³⁾ over eenige onderwerpen spreekt, waarin slechts het gading competent is. Als we de bevoegdheden van het gading (zie Hoofdst. VII, § 1) nagaan, dan bemerken we, dat hetgeen tengevolge van de competentie van het gading beslist, aan het schepencollege onthouden was, een belangrijk terrein besloeg. Men denke slechts aan de, in de Westfriesche plattelandssamenleving zoo bovenal belangrijke geschillen over land, die alleen bij het gading behandeld werden en men zal bemerken, dat de genoemde bepaling van dit handvest onjuiste voorstellingen wekt. Behalve door het gading werd te Burghorn ook de competentie van het schepencollege waarschijnlijk beknot door de rechtspraak van den heer zelf, het zgn. heerlijkheidsrecht (zie Hoofdst. III, § 2). Het heerlijkheidsrecht hebben we in het voorgaande leeren kennen

1) P o l s I, blz. 115.

2) P o l s I, blz. 118.

3) P o l s I, blz. 118/119.

als handelende over eenige opgesomde gevallen, doch ook deze gevallen stonden dan aan den baljuw van den heer van Schagen en diens mannen en niet aan de schepenen ter berechting. Hoewel dit handvest gegeven werd met de belofte, dat de heer het hierin bepaalde zou handhaven „hoge heerlyckheyt ende recht niet uutgesondert ende dat daeraen kleeft”, mogen we hieruit niet rauwelijks besluiten, dat er geen baljuwsrechtspraak voor Burghorn bestaan zou hebben, temeer niet, daar deze in de andere heerlijkheden van den heer van Schagen consequent gehandhaafd bleef ¹⁾. Afgezien van het baljuwschapsgerecht benam alleen reeds het gading genoeg aan de competentie van het schepengerecht om dit niet voor alles competent te kunnen noemen. Het is dan ook waarschijnlijk, dat de behandelde bepaling uit de handvesten van Burghorn verstaan moet worden in de betekenis, dat het schepengerecht van Burghorn competent was in alles waartoe in het algemeen in Westfriesland de schepencolleges elders bevoegd waren.

Ter beoordeeling van de plaats der schepenen in het Westfriesche rechtsleven houde men in het oog, dat alle schepenen tot den rijkdom in engen zin behoorden en daaruit en met medewerking daarvan gekozen werden; verliest men deze omstandigheid uit het oog, dan heeft men tevens het essentiele element van de Westfriesche samenleving uit het gezicht verloren.

II. De raden of burgemeesters.

Over den oud-Westfrieschen oorsprong van de raden of burgemeesters heeft P o l s ²⁾ reeds het noodige gezegd, zoodat wij ons daarvan ontslagen rekenen. Niet in alle steden van Westfriesland kwamen de raden voor; we

1) P o l s I, blz. 133.

2) P o l s I, blz. LIX e.v.

denken aan de uitzonderingen in het Westerbalkjuwschap¹⁾ en in Hoogwoud²⁾, waar hun voornaamste taak door de schotvangers verricht werd. De raden of burgemeesters namen in de Westfriesche steden een belangrijke plaats in, die we hier willen trachten te schilderen. Evenals bij onze behandeling van de schepenen laten we de gegevens over de groote steden in hoofdzaak ongebruikt.

De verkiezing van de raden was minder ingewikkeld dan die van de schepenen. In het keurenboek van Grootebroek lezen we in de bepaling „Burghemeesters kiezen³⁾”, dat de dertig rijksten met het gerecht de burgemeesters zullen kiezen in alle vier dorpen (bannen) van de stede, op de „Meyendach”. De „Meyendach” was elders niet algemeen in gebruik als dag voor de verkiezing van de raden; in het keurenboek van Westwoud lezen we althans in het artikel „Van burgemeesters te kiezen⁴⁾”, dat op „Jaeravont” de rijkdom de burgemeesters zal kiezen, na de verkiezing van de schepenen, die voor den avond geschied moest zijn, zooals blijkt uit de bepaling van dit keurenboek „Van schepenen kyesen”, waarin we lezen, dat die voor „sonnenonderganck” plaats vond. De verkiezing had plaats in Oosterblokker bij de kerk en het lid van den rijkdom, dat niet verscheen op den gestelden dag, moest een boete betalen, waarvan het juiste bedrag ons niet bekend is.

In het keurenboek van Grootebroek lezen we in de bepaling „Kosten van den burgemeesters verkiezing⁵⁾”, dat een „yghelijck” van de dertig rijksten „voer zijn cost” voor de burgemeestersverkiezing een halve stuiver ontvangt.

Het keurenboek van de stede Wijdenes en Oosterleek

1) P o l s I, blz. LX e.v.

2) P o l s I, blz. 85.

3) P o l s II, blz. 273.

4) P o l s II, blz. 348.

5) P o l s II, blz. 276.

bepaalt in het artikel „de Rijkdom sal de Raden kiezen”¹⁾, dat de twee-en-dertig rijksten „daermen de Schepenen uijt kiest” ieder jaar twee raden zullen „nemen” op den „Jaersdagh” voor den middag en „bij d’ meeste stemmen”. Deze bepaling is voornamelijk van belang, omdat de vaag geredigeerde bepalingen van Westwoud den indruk wekten, alsof de raden door den rijkdom in ruimen zin gekozen zouden worden, terwijl het Wijdenesser artikel duidelijk omschrijft, dat alleen de rijkdom in engen zin dit zal doen. Ook in de Grootebroeker bepaling is de rijkdom in engen zin bedoeld, daar deze voor de gansche stede Grootebroek uit dertig leden bestond. Tevens leert de Wijdenesser bepaling, hoe deze verkiezing plaats vond, n.l. bij de meeste stemmen. Hier was dus geen sprake van een aanwijzen door den schout uit een aantal aangewezenen, zooals dit bij de schepenenverkiezingen het geval was. De raden moesten niet alleen tot het college van den rijkdom in engen zin behooren; evenals de schepenen moesten ze nog aan andere voorwaarden voldoen. Deze voorwaarden leeren we kennen uit het keurenboek van Schellinkhout in het artikel „Van raet te wesen”²⁾. We lezen hier, dat niemand raad mag zijn van de stede Schellinkhout of hij moest drie jaar poorter van de stad geweest zijn en wel „laestgeleden” „ter scepenen provinge”. Dit „laestgeleden” doet weder zien, dat de raad de drie voorafgaande jaren voor zijn verkiezing poorter geweest moest zijn, eenzelfde eisch als ook aan de schepenen gesteld werd.

Na de verkiezing moesten de nieuwe raden beëedigd worden door één van de oude raden; aldus bepaalt het keurenboek van Schellinkhout in het artikel „Van den eet der raden”³⁾. We lezen hier, dat de raadslieden „jaer-

1) Handschrift Wijdenes I, fol. 9.

2) P o l s II, blz. 291.

3) P o l s II, blz. 310.

licx" beëdigd moeten worden door een „burgemeester" voor de schepenen „tergueder waerheyt ende scepene proevinge". Het Schellinkhouter keurenboek is hier minder duidelijk, daar men den onjuisten indruk zou kunnen krijgen, dat het ambt van burgemeester iets anders is dan dat van raad. Op dit punt brengt het Wijdenesser keurenboek de gewenschte helderheid in een artikel „Van de Raden te Eeden" ¹⁾. We lezen hier, dat de schout de nieuwe burgemeesters zal beëdigen (dit dus in afwijking met Schellinkhout) „van Stonden aen voor d'Rooster". De beëdiging moet dus direct verricht worden. Als de schout het niet doen wilde, dan moest de oudste burgemeester „van de oude Raden" het doen, wat blijkens de Schellinkhouter bepaling daar de gewone vorm was. In Grootebroek was blijkens de rechten, die hertog Willem op 20 Maart 1405 ²⁾ aan deze stede verleende, óók de schout de persoon, die de raden beëdigde. Het keurenboek van Wijdenes bepaalt, „dat Niemand als Nieuwe Burgemeesters werden gekozen in de kerk magh komen oock met Eeden omtrent de Rooster" ³⁾, dat niemand op den „Jaersdagh" in de kerk zal komen dan de rijkdommen „of die daer verdaegt is". Ook mag niemand, als de nieuwe burgemeesters beëdigd worden, op de gouw (de dorpsweg, vergel. gaweg) of het kerkhof binnen een afstand van zes roeden van het rooster komen op verbeurte van een boete van zes pond per hoofd.

In het handvest van Grootebroek van 1405 ⁴⁾ komt ook de taak van de raden ter sprake, als bepaald wordt, dat het gerecht keuren zal maken „bij" 's heeren schout aldaar en met de „meerder gevolge" van schepenen en raden. Voorts mogen schepenen en raden van Groot-

1) Handschrift Wijdenes I, fol. 10.

2) Van Mieris IV, blz. 7.

3) Handschrift Wijdenes I, fol. 19.

4) Van Mieris IV, blz. 7.

broek „vrede . . . eyschen ende maken”, als dit noodig zal zijn. Deze bevoegdheid van de raden om vrede te leggen vinden we ook beschreven in de bepaling „Van vrede te nemen en te geven”¹⁾ in het keurenboek van Sybekarspel. In dit artikel lezen we, dat de „rechter” of een schepen of raad vrede mag geven of nemen, als hem dit „oerbaer dunct” te zijn.

De taak van de raden lag in de eerste plaats in het toezicht houden op en het besturen van de financiën, waarvoor ze met scherpe sancties hun regelingen kracht bij konden zetten. Een bepaling uit het keurenboek van Grootbroek „Van der raden macht”²⁾ doet hiervan iets zien. Hierin lezen we, dat de raden de „doren” „onthanghen ende wederhanghen” kunnen en „weder oerloff (om ze) toe te luicken” (Mfr. lûke = trekken)³⁾ kunnen verleenen voor „berekent scot, bij der hoechster boet”. Het bevel tot openlaten van de deuren was blijkens de Westfriesche keurenboeken de gewone straf voor dengene, die niet aan zijn belastingplicht voldeed. De op bevel van de raden opengelaten of ontzette deuren mochten niet aan het oog onttrokken worden door een schutting (tijdelijk geplaatst door den wanbetaler) van hout, riet of laken of wat dan ook, nòch van buiten, nòch van binnen, en wel op een boete van drie pond „ter scepene proevinge”. De taak van de raden vinden we hier verder geschetst met de omschrijving, dat de raden de lieden „condighen” naar de „mienne wercken” „by sulker boet als daertoe staet”. De gemeene werken waaraan òf de daartoe verplichten mede moesten werken òf zij, die hiertoe financieel verplicht waren, moesten mede betalen in de kosten, duiden de groote plaats aan, die de raden in de burensamenleving innamen. Tegen dengene, die zich

1) P o l s II, blz. 316.

2) P o l s II, blz. 250.

3) D i j k s t r a: „Friesch Woordenboek” onder lûke.

aan zijne verplichtingen in het gemeene werk onttrok, namen de raden maatregelen door de oplegging van straffen.

In het handvest van 12 Mei 1415¹⁾, waarbij Schagen het stadrecht verkreeg, vinden we over de taak van de twee raden aldaar (volgens P o l s zouden deze artikelen „domweg” van Schellinkhout overgenomen²⁾ zijn, terwijl er toch in Schagen geene raden geweest zouden zijn, hetgeen bezwaarlijk te rijmen is met de latere Schager burgemeesteren, waarvan de Tegenwoordige Staat³⁾ spreekt en die P o l s⁴⁾ ook vermeldt) het een en ander gezegd. Het tweede artikel van dit handvest bepaalt, dat, als men in Schagen „pachten of scot rekenen sal”, de raad en de schepenen ieder „enen goeden man van den rijcxsten” er bij „nemen” en dat dit achttiental pachten en schot rekenen zal „by hoeren eede”, dien de schout zal afnemen. Er waren in Schagen zeven schepenen en twee raden; dus zien we dat voor het „pachten” het gewone aantal verdubbeld was. Het „pachten” zal eens om de vijf jaren geschieden, behalve van een nieuwen poorter, die gepacht mag worden, als hij poorter wordt. Wil de stede met het pachten langer „beyden”, dan is dit geoorloofd. Het pachten, het betalen van het vermogen, geschiedde dus door het genoemde achttiental, terwijl de inning van het door de achttien op grond van de verkregen gegevens uit het pachten vastgestelde schotbedrag door de raden geschiedde. Het geval van tusschentijsche paching van een nieuw-ingekomen poorter staat niet alleen. In het keurenboek van Abbekerk leert de bepaling „Pachten ende righelen”⁵⁾ ons nog een tweede voorbeeld

1) P o l s I, blz. 30.

2) P o l s I, blz. LXII.

3) Tegenwoordige Staat VIII, blz. 44r.

4) P o l s noemt ze op grond van de Chron. van Schagen van Dirk Burger van Schoorl, die ze op blz. 21 vermeldt. P o l s I, blz. LXII.

5) P o l s II, blz. 382.

kennen. In dit artikel zien we, dat men in Abbekerk eens in de zeven jaar zal pachten en ook „righelen”, n.l. de hoogte van het te betalen schot vaststellen op grond van de gegevens verkregen uit het pachten. Indien echter, vervolgt de bepaling, eenige poorters door „ongeval off snevel” ongewoon verarmd zijn, zal men die „lichten” en „verrighelen” ten allen tijde „ende dat by den gerechte”. De beteekenis is duidelijk; de verarmde zal verlicht worden in zijn aanslag. „Riggele” (w.w.) heeft in het huidige Waterlandsche Westfriesch nog de beteekenis van regelen, beregelen, welk werkwoord wellicht met dit Twisker „righete” in verband gebracht zal kunnen worden ¹⁾.

In het handvest van Schagen vervolgt de derde bepaling met van de raden te zeggen, dat zij „tscot” zullen ontvangen en weer „uutreyken” en daarvan „rekeninge” doen, zooals dat behoort. Hierin vinden we de financiële taak van de raden summier omschreven. Het Schelinkhouter keurenboek zegt over dit onderwerp in de bepaling „Die raden scoudt in te winnen” ²⁾ nagenoeg hetzelfde. We lezen in dit artikel, dat de raden „alle scot en scoude”, die onder hen „valt of aengerekent” werd (ietwat anders is de formulering der Westwoudsche bepaling, die spreekt van „aen hen gherekent”), zullen „inwinnen ende panden” en het zoover zullen „brengeen” „met recht als sy mogen”, voordat de tijd gekomen is om hun „uutrekeningen” te doen. Ingeval van nalatigheid in hun verplichtingen vervallen de raden in een boete van vijf pond.

De genoemde „scoude” laten we hier terzijde om slechts de taak van de raden in de „scot” inning te belichten. Het invorderbare „scot” in hun dienstjaar moe-

1) De heer J. J. P l a s te Edam was zoo vriendelijk mij deze bijzonderheid te verstrekken.

2) P o l s II, blz. 296.

ten ze zooveel mogelijk innen, voordat ze hun afrekening moeten doen. Het schot, dat zij niet binnen konden krijgen, moesten ze na hun aftreden alsnog innen, zegt de bepaling. „De oude Raden”¹⁾ in het keurenboek van Wijdenes en Oosterleek. Het hun nog „aangerekende” schot moet door hen geïnd worden en wel „op verbeurte van 3 pont” lezen we daar. Dit is belangwekkend, daar we hierdoor zien, dat bij de verkiezing van de nieuwe raden de ouden niet altijd met hun taak gereed behoeven te zijn. De raden moeten het b.v. voor vijf jaren vastgestelde schot innen, ook al zou die inning langer duren dan hun dienstjaar.

Een tweede bepaling uit het Wijdenesser keurenboek handelt nog over dit onderwerp, n.l. „overlevering van Raden Schot”²⁾. Hierin wordt bepaald, dat de oude of afgetreden raden geen ongeïnd schot mogen „overleveren” aan de nieuwe raden en dat zij het zoover moeten „brengen” als zij kunnen om het alsnog te innen. Afwijking van het in deze keure bepaalde wordt met een boete van een pond bedreigd.

In de keurenboeken van Sybekarspel vinden we over het inwinnen van het schot vrijwel hetzelfde bepaald.

In het keurenboek van Abbekerk geeft het artikel „Schot te garen”³⁾ een wat ruimere aanduiding van de financieele taak van de raden. We lezen hier, dat schout, schepenen en raden van Abbekerk „gekeurt” hebben, dat degene, die als burgemeester gekozen wordt, het schellingschot, het landschot en het „Hondsboschgelt”⁴⁾ moet „gaaren”, zooals de burgemeesters gewoon zijn te doen. Hetzelfde zullen de schepenen van Lambertskaag moeten doen. Het schijnt ons toe, dat in het tweede gedeelte van

1) Handschrift Wijdenes I, fol. 10.

2) Handschrift Wijdenes I, fol. 6.

3) P o l s II, blz. 383.

4) Het geld, dat voor de Hondsbosche zeewering geïnd werd; aan het onderhoud enz. van deze zeewering betaalde een zeer groot gebied mede.

dit voorschrift, dat op Lambertskaag slaat, wellicht het nieuwe element verschillen ligt, n.l. dat te Lambertskaag de schepenen in dezen de taak van de raden moesten vervullen. Het algemeene karakter van de financieele taak van de raden komt ook uit in de bepaling „Van stede-guet”¹⁾ in het keurenboek van Schellinkhout. In dit artikel wordt bepaald, dat wie „stedegoed” gehuurd of gepacht heeft of borg is geworden „van der steede reede renthen”, het geld moet betalen, als de tijd daarvoor aangebroken is en zij daartoe gemaand worden door de raden „voir twe scepenen”. Degene, die na de maning het geld niet binnen acht dagen betaalde, verbeurde een pond boete. Ook hier zien we de raden weer de financiën van de stad verzorgen.

De verantwoording van het financieele beheer van de raden vinden we in de bepaling „Der raden rekenscap te doen”²⁾ in het keurenboek van Grootebroek besproken. Dit artikel zegt, dat, als de burgemeesters op „Meyendach” uit hun „offitien sceiden”, zij „rekeninge” zullen doen van alle „onkosten”, die de stad dan heeft, voor het „merendeel” van tien rijksten en voor het gerecht of op den eerstvolgenden buurrechtsdag daarna, op straffe van drie pond. Zij zullen nadien geen rechten op de stad kunnen laten gelden van hetgeen zij niet in rekening hebben gebracht³⁾. De regeling „Uutrekeninge der raden”⁴⁾ in het keurenboek van Schellinkhout is in dit opzicht uitvoeriger. De verschillende autoriteiten, die in Grootebroek voor de verantwoording van de raden in aanmerking kwamen, naar hun eigen keuze klaarblijkelijk, komen in Schellinkhout niet in aanmerking. In Schellinkhout moet het afrekenen geschieden voor schepenen en

1) P o l s II, blz. 287.

2) P o l s II, blz. 249.

3) P o l s II, blz. 249 aant. 6.

4) P o l s II, blz. 297.

„voir buyren”. In Grootebroek was deze regeling vroeger ¹⁾ ook van kracht, doch wanneer dit veranderd is in den bovenomschreven zin blijkt niet. Een ander keurenboek van Grootebroek bepaalt n.l. over de verantwoording van de raden, dat zij dat zullen doen op „sinte Laurensdach” aan de „meent” d.w.z. aan de bureu van alle bannen van de stede. De rekening en verantwoording moet in Schellinkhout tusschen „Jaersdach” en „onzer Vrouwendach purificatio” (2 Februari) gedaan worden. De tijd van de afrekening zal in de kerk onder de mis op een Zondag aangekondigd worden en ook bij de „buyren” ²⁾ zal het „gezegd” worden, opdat die er bij aanwezig zullen kunnen zijn. Ten overstaan van degenen, die erbij tegenwoordig zijn, moet de afrekening „sonder misdoen” gedaan worden. Afgezien van noodzakelijke omstandigheden, die het zouden kunnen verhinderen, moeten ze hun afrekening houden of „(anders) verbeurden sy die hoochste buet”.

De aanvulling van het radencollege, als er één of meer tusschentijdsche uitvallingen zouden plaats vinden, is in het keurenboek van Wijdenes geregeld. In de keure „of de Raden storven” ³⁾ wordt bepaald, dat, als een raad van Wijdenes „aflijvigh” of „uitlandigh” werd, de rijkdom in engen zin een ander uit zijn midden zou kiezen en wel binnen veertien dagen. De nieuw gekozene zal voor dat jaar raad zijn maar niet langer.

Het ambt van schepen mocht niet door een raad worden uitgeoefend en omgekeerd; dit leert ons de bepaling „Dat men gheen scepen raet maken sal” ⁴⁾ uit het Grootebroeker keurenboek.

De belangrijkste functie van de raden was die van het financieele beheer en in dit opzicht komen ze op menig

1) P o l s II, blz. 249 aant. 3.

2) P o l s II, blz. 297, aant. 1.

3) Handschrift Wijdenes I, fol. 9.

4) P o l s II, blz. 249.

punt overeen met de in andere Westfriesche streken voorkomende schotvangers.

III. De schotvangers.

In een handvest van Anthonis heer van Hoogwoud van 22 December 1488¹⁾ wordt vrij uitvoerig over de schotvangers gesproken. In het eerste artikel van dit handvest lezen we, dat de drie-en-dertig leden van den rijkdom in engen zin iederen Nieuwjaarsdag zullen vergaderen in de kerk om acht of vier mannen aan te wijzen, die niet nader aan elkander verwant zijn dan als „after-susterlinghe”.

De heer van Hoogwoud, of degene dien hij daartoe zal aanwijzen, zal, nadat hij bericht ontvangen heeft, dat er acht of vier lieden gekozen zijn door middel van een boodschapper of van wien hij het ook opdraagt, uit dit achtstal vier mannen nemen om schot te „garen”; als er slechts vier waren gekozen zal de heer twee personen aanwijzen. De aangewezenen zullen voor een jaar schotvangers zijn en niet langer. Bij overlijden of verhuizen naar elders van één of meer van de schotvangers zal de heer één of meer nieuwe aanwijzen uit de niet door hem aangewezen gekozenen. Ditzelfde was reeds eerder bepaald in een handvest van Eduard van Hoogwoud op 24 September 1453²⁾. We zien dus, dat degenen, die voor het schotvangersambt in aanmerking wilden komen, tot den rijkdom in engen zin moesten behooren en daaruit op een soortgelijke omslachtige wijze als bij de schepenen-verkiezing (hier althans) voortkwamen. Dat de beginselen van de schepenen-verkiezing werden toegepast, leert een zinsnede in de bepaling „Van schotvangers kiezen”³⁾ in het keurenboek van Hoogwoud: „Ende de

1) P o l s I, blz. 89.

2) P o l s I, blz. 83.

3) P o l s II, blz. 373.

32 sullen looten met den boon op seven mannen, na inhoud der hantvesten, tot schotvangers, op een boete van een pont”.

In dezelfde bepaling lezen we, dat de leden van den rijkdom in engen zin op Nieuwjaarsdag moeten verschijnen in de kerk op straffe van een boete van een pond.

Van de taak der schotvangers lezen we in het eerder vermelde handvest van Anthonis van Hoogwoud in de bepaling „Van schotvangers officie”, dat de schotvangers zullen ontvangen „alinge ende betalinge” van hetgeen de veertien hun zullen „aenreekenen”. Met de veertien is bedoeld het dubbele getal schepenen, soortgelijk aan het dubbeltal, dat we ook in onze bespreking zagen optreden als achttiental, n.l. het dubbele van schepenen en radental (dit laatste ontbrak op dit tijdstip in Hoogwoud). In Schagen moest dit achttiental schotrekenen en pachten, dat wil dus zeggen, dat deze achttien vaststelden wat ieders vermogen was en wat op grond daarvan voor de komende jaren als schot betaald moest worden. De verdere afwikkeling, de inning en de verantwoording enz. kwam daar steeds voor den tijd van een jaar aan de raden en in Hoogwoud bij gebrek aan raden aan de schotvangers. De bepaling zegt dan ook, dat zij het schot zullen „ontfangen ende inwinnen, ofte met recht alsoo varre brengen als zy mogen”, wat overeenstemt met de bevoegdheid van de raden in dezen. Merkwaardig is in deze bepaling, dat zij aangespoord worden om het bepaalde schot binnen te krijgen met de sanctie, dat zij anders het ontbrekende uit het eigen vermogen moeten bijpassen, „selve uyt heuren goede opleggen”, zoodat de „bueren daer geen schade af hebben”.

Het handvest van Eduard van Hoogwoud van 29 Maart 1450, waarbij deze stadrecht aan Hoogwoud verleent, geeft in de bepaling „Van pachten”¹⁾ een duidelijke

1) P o l s I, blz. 69.

lijk beeld van de eerste werkzaamheid. Met deze eerste taak hadden de schotvangers niet te maken, in tegenstelling tot de raden, die in Schagen zitting in het achttiental hadden uit hoofde van hun functie. In Hoogwoud was het wel licht mogelijk, dat de raden tot de veertien behoorden uit wie de zeven schepenen gekozen werden. We lezen in deze bepaling, dat, als men „pachten oft schot rekenen sal” of „gemeen mate overt lant doen”, de dijk „stercken” ¹⁾ of „gemeen werck besteden”, ieder schepen iemand moet aanwijzen van de „rijkste ende vroetste poorteren”, die door den schout beëdigd moeten worden of door diens plaatsvervanger, als hij zelf niet thuis is. Zouden de schout en zijn „stedehouder” er niet toe bereid zijn, dan zal de oudste van de schepenen het doen. Het veertiental zal „pachten” en het schot bepalen, het land meten en den dijk „stercken” (op grond van de landmeting werd bepaald hoeveel ieder in de dijkskosten of aan het dijkwerk moest bijdragen) en tenslotte zullen ze het „gemeen werck besteden”. Het gemeene werk was al hetgeen gemeenschappelijk door of vanwege de geheele stede gedaan werd; degenen, die onder den ervoor noodigen omslag vielen, moesten hetzij eigenhandig mede werken, hetzij het op hun kosten door anderen laten doen. Men zal „pachten” om de vijf jaren; wilde men het nog wat uitstellen, dan kon dat ook. De nieuwe poorter kon meteen „gepacht” worden ook door hetzelfde college van veertien lieden. Dit laatste bewijst, dat het veertiental van ieder jaar het geheele jaar door geroepen kon worden om dit „pacht”-werk te verrichten.

Hetzelfde wat we voor Hoogwoud bepaald zagen, vindt men ook voor Barsingerhorn en Haringhuizen ²⁾; Koedijk, Vroonen, Oudorp en Oterleek (hier een rijkstencollege dat zelf een rol speelde soortgelijk aan die

1) P o l s I, blz. 69 aant. 3.

2) P o l s I, blz. 49.

van de schepenen)¹⁾; Langedijk, Oudkarspel, Noord-scharwoude, Zuidscharwoude en Broek op Langendijk²⁾; Winkel³⁾; Niedorp⁴⁾. Over de raden van Schagen spraken we reeds in het voorgaande. We zien dus, dat het schotvangersambt voornamelijk in het voormalige Westerbalschuwschap voorkwam; dat dit ambt ook in Hoogwoud bestond, kunnen we wellicht verklaren uit de omstandigheid, dat deze stede als heerlijkheid in handen van bastaarden van Holland gekomen was, terwijl de bastaard van Holland van Hoogwoud verwant was aan den bastaard van Holland van Schagen. In het charter van Eduard van Hoogwoud, waarbij deze stadrecht aan Hoogwoud verleende op 29 Maart 1450⁵⁾ zegt de verleener uitdrukkelijk, van zijn medebezegelaar van het charter „heer Willem, Bastaert van Hollandt, heere van Schagen, *mynen oom*”⁶⁾. Het is mogelijk, dat onze hypothese niet houdbaar is, doch een andere verklaring van schotvangers in het Oosterbalschuwschap is moeilijk te geven, vooral daar blijkens het handvest van 2 Februari 1414⁷⁾ toen Hoogwoud voor de eerste maal stadrecht verkreeg, ook deze stede het raadsinstituut kende, evenals de andere steden van het Oosterbalschuwschap.

De bevoegdheid der schotvangers tegenover onwillige schotbetalers leert de bepaling „Van schot te betalen”⁸⁾ uit het keurenboek van Hoogwoud ons kennen. In dit artikel wordt gezegd, dat, wanneer iemand zijn schot niet betaalt, terwijl de schotvangers hem tweemaal „de weete” gedaan hebben, de schout het schot zal uitleggen volgens de rechten van de stad „tweeschat aen goede,

1) P o l s I, blz. 44.

2) P o l s I, blz. 42.

3) P o l s I, blz. 39.

4) P o l s I, blz. 34.

5) P o l s I, blz. 67.

6) P o l s I, blz. 82.

7) P o l s I, blz. 32.

8) P o l s II, blz. 371.

vierschat aen pande", terwijl de schout alle panden naar zijn zin kan aanwijzen. De „weete" zullen de schotvangers doen voor de eerste maal, dan voor de tweede keer acht dagen later en na deze laatste „weete" zal de schotvanger het „betykenen van uytlegghen", en dat zal geschieden voor den derden dag. Den derden dag zullen we moeten verstaan als den dag acht dagen na de tweede „weete"; in den tijd van zestien dagen is de geheele zaak aan kant.

Evenals het radenampt was ook de schotvangersfunctie onvereenigbaar met het schepenschap. In het handvest van Anthonis van Hoogwoud van 22 December 1488 houdt de derde bepaling ¹⁾ de onvereenigbaarheid in.

IV. De vredemakers.

In de bannen, die bij een bestaande stad ingelijfd zouden worden, treffen we vredemakers, die ook tot den rijkdom in engen zin moesten behooren ²⁾. De verkiezing van de vredemakers was verschillend; hierover is in het voorgaande het één en ander gezegd en voorts vergelijkte men P o l s ³⁾. De taak van de vredemakers was gedeeltelijk die van de schepenen en gedeeltelijk die van de raden.

Soortgelijke functies als de vredemakers hadden ook de drie gezworenen van de Floriscogge ⁴⁾, waaro het stadrecht van Hoorn toepasselijk was ⁵⁾; mogelijk was de positie van de raden in den Uterdyk in Schellinkhout evenzeer vergelijkbaar met die van de vredemakers ⁶⁾,

1) P o l s I, blz. 90.

2) P o l s I, blz. 44.

3) P o l s I, blz. LXVIII.

4) De Floriscogge was geen kogge in de behandelde beteekenis van het woord, maar een kaag of buitenpolder (Zie Beekman II, 1115 e.v.).

5) P o l s I, blz. LXIX.

6) P o l s I, blz. LXIX. Vergel. ook in het keurenboek van Schellinkhout (P o l s II) de bepalingen 34—35.

evenals die der volgens de keuren van Enkhuizen, tot vredemaken bevoegde gezwoenen. In de keuren van Westwoud ¹⁾ komen ook vredemakers voor, die rekenplichtig waren, zonder dat verder iets van hun positie blijkt; terwijl de gezwoenen in Sybekarspel ²⁾, Westwoud ³⁾, Winkel ⁴⁾ en Barsingerhorn ⁵⁾ volgens Pols' veronderstelling de schepenen en raden geweest zullen zijn. In Burghorn treffen we dan ook niet nader aangeduide „gezwoenen van de gerechte” ⁶⁾ aan.

V. De kerkvoogden.

De kerkvoogden hadden een taak, die veelal ook de armenvoogdij omvatte; soms, voornamelijk in de groote steden, komt het armenvoogdschap als een afzonderlijke functie voor. Deze differentiatie was in de kleine steden ongewoon; daar de ongedifferentieerde taak wel de oorspronkelijke toestand geweest zal zijn en wij bovendien anders noodeloos in herhalingen zouden vervallen, zien we van de behandeling van het ambt van armenvoogd af.

De verkiezing van de kerkvoogden vond niet plaats onder of met rechtstreeksche beïnvloeding van den rijkdom in engen zin, doch was gewoonlijk overgelaten aan de schepenen en raden. Daar schepenen en raden zelf tot den rijkdom in engen zin moesten behooren, blijkt dus, dat deze functie vervuld werd op aanwijzing van wie uit den rijkdom in engen zin gekomen waren. De verkiezing van de kerkvoogden kwam blijkens de desbetreffende keuren in Schellinkhout ⁷⁾, Sybekarspel ⁸⁾, Hoog-

1) Pols II, blz. 356.

2) Pols II, blz. 316.

3) Pols II, blz. 341.

4) Pols II, blz. 388.

5) Pols noemt (deel I, blz. LXIX) voor Barsingerhorn in het keurenboek de zesde bepaling.

6) Pols II, blz. 408, 411 en 412.

7) Pols II, blz. 297.

8) Pols II, blz. 325.

woud ¹⁾, Westwoud ²⁾, Winkel ³⁾ en Wijdenes ⁴⁾ aan raden en schepenen, zonder dat er van invloed van de pastoors sprake was. In het keurenboek van Schellinkhout zegt de bepaling „Van kerckevoichden te kiezen” ⁵⁾, dat de twee burgemeesters en de zeven schepenen ieder jaar „upten Goeden Vrydach” kerkvoogden zullen kiezen „by den meesten stemme”. Deden ze het niet, dan zouden zij per hoofd iederen dag een pont boete verbeuren, totdat de kerkvoogden gekozen waren. Eenmaal gebeurde het, dat de schout eigenmachtig kerkvoogden had aangewezen; hiertegen kwamen schepenen en raden van Schellinkhout in verzet en in de uitspraak ⁶⁾ van het hof van Holland van 29 April 1450 werden ze in het gelijk gesteld; voortaan moest de inhoud van de oude keuren gevolgd worden „sonder die scout van Scellinkhout, die nu is of namaels wesen sal, ter contrariën van der ouder gewoonte ende hantieringe hem des te meer te onderwinden in enigerwijs”. Hoewel dus de bevoegdheid tot kerkvoogden kiezen meestal uitsluitend bij de schepenen en raden lag, was dit in Grootebroek niet het geval. In het keurenboek van Grootebroek zegt de keure „Kerckmeesteren kiezen” ⁷⁾, dat de schepenen en burgemeesters de kerkmeesters mogen nemen „by raet van haren pastoer, off sy willen”. Het „off sy willen” wijst op de mogelijkheid, den raad van den pastoor in te winnen.

Tot de taak van de kerkvoogden behoorde in de eerste plaats het inwinnen van de „schulde der kercke” ⁸⁾ voor hun ambtsjaar vermoedelijk dus ook de geldelijke kerke-

1) P o l s II, blz. 368.

2) P o l s II, blz. 343.

3) P o l s II, blz. 392.

4) Handschrift Wijdenes I, fol. 10.

5) P o l s II, blz. 297.

6) P o l s I, blz. 28.

7) P o l s II, blz. 273.

8) P o l s I, blz. 85.

lasten, die in omslagen opgebracht werden, op dezelfde wijze als het schot¹⁾). De regeling van de inwinning is gelijk aan die van het schot, wat blijkt uit de bepaling „Kerckegelt in te winnen”²⁾) in het keurenboek van Schel-linkhout. In dit artikel lezen we, dat de kerkvoogden ieder jaar de kerkgelden in zullen winnen „of mit rechte brengen tot een eynde alsoverre als sy mogen”, hetgeen dus gelijk is aan hetgeen voor de raden omtrent de schotinning bepaald werd. Afwijking van hun ver-plichting in dezen werd bedreigd met „elx up vijf pont”. De bepaling „Kerckrenten te innen”³⁾) in het keurenboek van Abbekerk is soortgelijk, doch zegt, dat het inwinnen en opleggen van de huur en kerkrenten binnen zes weken na Paschen moet geschieden „op die verbeurte van drie pont”. Evenals de raden mochten de kerkvoogden ook geen „schoud” aan de nieuwe kerkvoogden overleveren; dit leert de bepaling „Van kerkvoichden schult”⁴⁾); zij mogen slechts dan schuld aan de nieuwe voogden over-geven, als zij alles gedaan hadden om het geld, dat in hun dienstjaar binnen had moeten komen, te krijgen, n.l. „dat sy se met recht alsoe verre hebben gebrocht als zy moghen, eer ter tijt dat zijt ruymen op een ponts boet”. Een soortgelijke bepaling vinden we in het keurenboek van Grootebroek⁵⁾), Abbekerk⁶⁾), Hoogwoud⁷⁾) en Wij-denes⁸⁾).

Over de functie van den kerkvoogd als armenvoogd leert de bepaling „Van armeghelt”⁹⁾) in het keurenboek van Westwoud iets. In dit artikel wordt gezegd, dat wie „kercke” of „armekijnderengelt” voor schepenen belijdt

1) P o l s I, blz. LXX.

2) P o l s II, blz. 297.

3) P o l s II, blz. 383.

4) P o l s II, blz. 345.

5) P o l s II, blz. 267.

6) P o l s II, blz. 380.

7) P o l s II, blz. 369.

8) Handschrift Wijdenes I, fol. 11.

9) P o l s II, blz. 346/347.

schuldig te zijn of ten overstaan van schepenen voor anderen hiervoor borg is geworden, het geld, nadat het tweemaal door de kerkvoogden is „gheroepen” in de kerk op twee Zondagen, moet betalen. Wordt er niet betaald, dan zal de bode bij den wanbetaler de deur openzetten „voer dat gelt”, als hij aangemaand wordt vanwege de kerkvoogden „op zijn boetgelt”. De deur zal op straffe van de hoogste boete openblijven, totdat het geld ten overstaan van de schepenen betaald is. De kerkmeester van de „prochiekerk” te Westwoud en ook die van de „capelle” in Binnenwijzend doen dit binnen zes weken, nadat „zijt (ambt) ruymen” of anders moeten zij het geld bijpassen. Hierin hebben we een voorbeeld waaruit blijkt, dat de verantwoordelijkheid van de aftredende kerkvoogden nog zes weken van kracht bleef na hun aftreding, wat we ook bij de raden waarnamen. Deze extra verantwoordelijkheid strekte zich uiteraard alleen uit over het geld, dat binnen het dienstjaar van den kerkvoogd geïnd had moeten zijn.

Het Westwouder keurenboek bevat voorts nog de bepaling „Bieden totter kerck te wercken”¹⁾, welke ons weder een andere zijde van de taak van den kerkvoogd toont. In deze bepaling lezen we, dat, als de kerkvoogden iemand bevalen om „totter” kerk te werken en de bevolene weigerde, hij vijf schelling verbeurde „of alsoveel ghelts te geven als die voechden daerin ordineren”; waarschijnlijk beteekent dit, dat de kerkvoogden een bepaalde som vorderden, voor het doen uitvoeren door een ander van het werk, dat zij aan den bevolene hadden willen opdragen. Blijft de bevolene weigerachtig, dan wordt hem voor deze weigering nog een boete van vijf schelling opgelegd. Het geld, dat de kerkmeester ge„ordineerd” had te betalen, moet op staanden voet ge-

1) P o l s II, blz. 344.

geven worden („staphants”) „ter gueder waerheyt ende ter scepene proven”.

Voorts was het de taak van den kerkvoogd het kerkland te verhuren. In het keurenboek van Westwoud zegt de bepaling „Van kerckelant te verhueren” ¹⁾, dat de „kerckmeysters” geen kerkland noch „armekijnderlant” langer mogen verhuren dan voor een jaar zonder dat zij verlof hebben „van dat gerechte ende rijckdom binnen dat dorp”. Hier komt de positie van den rijckdom in engen zin duidelijk uit, die tenslotte toch de financiën van het kerspel middels derden, althans op dit punt, beheerschte. De Schellinkhouter bepaling ²⁾ is minder opmerkelijk op dit punt, daar ze eenvoudig bepaalt, dat het verhuren voor langer dan een jaar alleen door „burgemeesteren, scepenen ende kerckvoogden” mag geschieden; bij de stemming bracht ieder van de raden, schepenen en kerkvoogden één stem uit.

Rekening en verantwoording van hun beheer moesten de kerkvoogden in Grootebroek ³⁾ doen aan de schepenen, binnen de maand, dat zij „ruimen” en „by III pont” boete ingeval van verzuim. Voor Schellinkhout ⁴⁾ blijkt niet aan wien zij de „uutrekening” moesten doen, evenmin voor Sybekarspel ⁵⁾, Westwoud ⁶⁾, Hoogwoud ⁷⁾, Abbekerk ⁸⁾ en Winkel ⁹⁾ doch ook hier zal het college, dat de kerkvoogden aanstelde, wel het instituut zijn geweest, waaraan de verantwoording gedaan moest worden, n.l. aan schepenen en raden.

Hiermede hebben we de voornaamste ambten bezien;

1) P o l s II, blz. 353.

2) P o l s II, blz. 237.

3) P o l s II, blz. 271.

4) P o l s II, blz. 298.

5) P o l s II, blz. 325.

6) P o l s II, blz. 344.

7) P o l s II, blz. 370.

8) P o l s II, blz. 384.

9) P o l s II, blz. 389.

verder kwamen er in de kleine steden gewoonlijk nog voor: de bode van den schout, soms bode¹⁾ van de stad genoemd, verder de armenvoogden²⁾, die, althans in Grootebroek, Schellinkhout, Hoogkarspel en Abbekerk een gedeelte van de taak van de kerkvoogden, zooals wij die behandelden, overnamen. Soms trof men weesmeesters aan (b.v. Westwoud³⁾, dit werd later meer algemeen), wien een taak was toegekend, die elders in handen van de schepenen lag (b.v. Hoogwoud⁴⁾).

In alle behandelde functies spreekt de invloed van den rijkdom in engen zin, die het juiste geërfdens- of swanotscachet in deze ambten waarborgde.

§ 2. De welgeborenen.

De tweede belangrijke stand, die ter sprake gebracht dient te worden, is die der welgeborenen. Het afzonderlijk behandelen van de welgeborenen mag niet de gedachte wekken, dat de onderscheiding tusschen burenen en welgeborenen eene scheiding ware. De welgeborenen namen eene plaats in onder de burenen van een banne en waren dus gewoonlijk zelf buur. Soms worden zij weliswaar afzonderlijk naast de burenen genoemd, doch dit mag dan niet anders beschouwd worden dan als een speciale belichting van hun positie. Als van welgeborenen en burenen gesproken wordt, sluit dit niet uit, dat de welgeborenen ook burenen⁵⁾ zijn, evenals dit met geërfdens en burenen het geval is.

Het is onder degenen, die zich met de geschiedenis van Westfriesland hebben bezig gehouden een even ongefunde-

1) P o l s I, blz. LXX.

2) P o l s I, blz. LXX.

3) P o l s II, blz. 351.

4) P o l s II, blz. 374.

5) Bv. in oorkonde, waarbij de graaf het recht van wind en gruit aan de „gemeene bueren” van Drechterlandt verkoopt, „welgebooren ende gemeente”, Van Mieris II, blz. 681.

deerde als verspreide meening geweest, dat Westfriesland voor 1289 geen edelen of welgeborenen gekend zou hebben. K o s t e r ¹⁾ zegt in zijn studie over Hoorn het volgende: „Rangen en standen waren er niet (n.l. in Westfriesland voor 1289), een leenadel en zelfs een erfelijke stand van welgeborenen ontbrak en evenzoo een sociaal machtige geestelijkheid”. Dat er geen leenadel was in Westfriesland vóór 1289, is juist; feodaliseering had er niet plaats gevonden, maar dat er geen feodale adel was, wil nog niet zeggen, dat er in het geheel geen adel geweest zou zijn. Ook D e J o n g ²⁾ blijkt deze misvatting toegedaan te zijn. Om deze opvatting te weerleggen behoeven we slechts een zinsnede uit de Lex Frisionum ³⁾, die gold voor het geheele Westfriesland tusschen de Sincfal en het Vlie, aan te voeren; artikel XIII: „Si servus nobilem, seu liberum, aut litum, nesciente domino occiderit, dominus eius, cuiusque conditionis fuerit homo qui occisus est, iuret hoc se non iussisse, et mulctam eius pro servo, bis simplum, componat”.

Dat er welgeborenen in Westfriesland bestonden vóór 1289, leeren we uit een handvest van 1346 ⁴⁾ van Margarita aan de Westfriezen van het baljuwschap Medemblik verleend. We vinden in dit handvest de bepaling „Voort soo wie geen achtendeels edels en heeft van der rechte swaert zyde die sal schot gelden mitten bueren”. Half edel was hij, wiens vader voledel was, een kwart als zijn grootvader, en een achtste als zijn overgrootvader het waren. Indien men dus te sterk in de huislieden was

1) Koster: Hoorn in de Middeleeuwen, blz. 1; evenzoo: Pols 1, blz. XXII.

2) De Jong: „Westfryslân”, blz. 7: „Stêdden wiernen der net, ek gjin kleasters, net oars as doarpen en frije boeren en fiskers. It moat oant 1288 ta in lân fen in forwûnderlike sosjale gelikens west hawwe”.

3) Von Richthofen: „De Lex Frisionum”, blz. 3. Het als voorbeeld genomen artikel is er slechts één uit vele, die de edelen noemen.

4) „Keizerin Margarita geeft aan de Vriesen, die woonen in het Bailiwschap Medemblik, en in den ban van Enkhuizen wonen, deeze voorrechten, handvesten en wetten” 24 Augustus 1346. Van Mieris II.

opgegaan door huwelijken, verviel op den duur het welgeborenschap; drie generaties gehuwd met huismansdochters werd daarvoor als norm aangenomen. De welgeborenen, die hier vermeld zijn, sluiten duidelijk aan bij de vrije Westfriesche welgeborenen van vóór 1289; want stellen we de genoemde drie generaties (met het oog op het achtste deel) eens op 75 jaar, dan komen we dus vanaf den datum van verleening van het handvest d.i. 1346 op 1271, dus 17 jaar vóór de nederlaag van Westfriesland. In overeenstemming met deze zienswijze is ook een privilegie in 1382 aan Wieringen¹⁾ gegeven, waarin gezegd wordt, dat de welgeborenen, huwende met „huuslude” evenals de andere burens schotplichtig zijn. Deze bepaling is dus nog vrij wat scherper dan die we aan het handvest van Margarita ontleenden. Deze bepaling stelt dus vast, dat het schotbare goed, dat de vrouw mee ten huwelijk brengt schotbaar zal blijven, al huwt ze ook met een schotvrije. Het toenemen van de hoeveelheid schotvrij land wordt dus op deze wijze tegengegaan.

De Wieringer bepaling staat waarschijnlijk in verband met de regeling van de schotbaarheid der landerijen, die ik in het navolgende nog nader zal bespreken. Hoe we ons de plaats van den welgeborene in verhouding met de niet-welgeborenen moeten denken, leert Gosses ons. Gosses betoogt in zijn „Welgeborenen en Huislieden”²⁾, dat welgeboren en edel in den aanvang ongetwijfeld synoniem geweest zijn. Hij voert ten bewijze hiervan aan, dat dit duidelijk blijkt uit het gerechtelijk onderzoek naar den stand van personen, wier adeldom betwijfeld wordt. Gosses zegt: „Deze nu bewijzen daar door getuigenis van hun „welgeboren” magen, dat zij „edel” zijn, of ook wel met hun „edele” magen, dat

1) Van Mieris III, blz. 386.

2) Gosses: W. en H., blz. 2/3.

zij als „welgeboren” moeten worden beschouwd”. Hiermede is dus duidelijk gemaakt, dat beide termen door elkaar gebruikt werden voor hetzelfde begrip. Alleen, zegt G o s s e s, tegen het einde van de Middeleeuwen dekken de beide begrippen elkander niet meer; dan wordt het begrip „edel” slechts toegepast op hen, die behooren tot de leenhoudende of ridderboortige geslachten, terwijl op anderen van edele afkomst het nu verarmde woord „welgeboren” wordt toegepast.

Dat er welgeborenen en/of edelen waren in Westfriesland bij de verovering, mag stellig worden aangenomen en even duidelijk is het, dat deze welgeborenen geene mannen van den graaf waren. Zij hielden geen duim gronds van den graaf; integendeel, zij waren vrij geweest als welgeborenen in een *vrij* land. Toen na 1288 deze toestand veranderde en zij welgeborenen werden in een *onvrij* land, was het voor de hand liggend, dat juist onder hen, als de meest vooraanstaande klasse van de burgerij de organisatie van het verzet zou plaats kunnen vinden. Als zij in Hollandschen dienst traden, in hoeverre waren zij dan betrouwbaar? Een zekere mate van wantrouwen schijnt er te spreken uit het bepaalde in het landrecht van 1310¹⁾, waarin gezegd wordt, dat „elc Welgeborene man” die door den graaf beleend is met goed, zweren moet „dat gescreven recht den Vriesen vastelike te houden, ende al dat Kennemerlant recht is, ist bescreven, ist onbescreven”. We zien dus, dat de gefeodaliseerde welgeborene hier genoemd wordt, n.l. die welgeborene die goed van den graaf in leen ontving; onder den welgeborene, die geen leengoed had, moeten we dus den (nog) niet gefeodaliseerden vrijen Westfrieschen welgeborene verstaan.

Het is duidelijk, dat, al waren er in 1289 in Westfries-

1) Van Mieris II.

land welgeborenen, deze nog niet meteen bruikbaar waren in dienst van den veroveraar. De instelling van de baljuwschappen eischte mannen, n.l. mannen van den graaf om in de baljuwschapsgerechten zitting te nemen.

Het was gebruikelijk, dat naast den baljuw welgeborenen zitting hadden in een baljuwschapsgerecht ¹⁾, welke welgeborenen dan tevens leenmannen waren van den graaf. Deze leenmannen ontbraken in Westfriesland, en zoo was dus de vorming van een aantal leenmannen noodzakelijk om de werking van de baljuwschapsgerechten mogelijk te maken. De Westfriezen, die daarvoor in aanmerking kwamen, voelden er blijkbaar in de eerste jaren niet voor om leenman van den veroveraar te worden; dit is wel op te maken uit den maatregel, waartoe de graaf gedwongen was. Deze maatregel was, dat de graaf kleine leenen, meestal enkele ponden groot, uitgaf, waardoor het beginsel: leenmannen in het baljuwsrecht, in ieder geval gehandhaafd werd. Dat intusschen de invoering van deze leenen in Westfriesland geen succes boekte, althans veel schraler dan verwacht had kunnen worden, zegt de kastelein van Medemblik in 1447 ²⁾, als het baljuwschap Medemblik opgeheven is, en iemand bij 's graven raad eischt, dat de kastelein hem zes ponden per jaar zal betalen, zooals ook zijn voorouders ontvangen hadden.

De kastelein gaf toe, dat de voorvaderen van den klager inderdaad zes ponden hadden gehad, „ende meer andere, by gebreke, dat in der voirsz. bailiuscap niet mannen genoeg en waren, mannen der graeflickheyt geworden sijn up sekere renten, die hem bewyst worden te bueren wt voirsz. bailiuscap, updat sy die vierschair warneme souden, als die bailliu hoirre te doen mocht

1) Gosses: W. en H., blz. 92/93.

2) Alg. R.A., Mem. van Rosa XIII, fol. 12. Zie ook Gosses W. en H., blz. 174.

hebben. „Hieruit zien we dus weder, dat er geen mannen van den graaf waren doch dat die gekweekt moesten worden ter wille van het bekleeden van de mannenplaatzen in het baljuwschapsgerecht.

Een voorbeeld van zulk een leenbrief van vijf ponden per jaar, die de bevoordeelde tot man van den graaf maakte, vinden we in den leenbrief aan Gherit Sonc van 11 Maart 1318 ¹⁾. Graaf Willem van Henegouwen geeft daarbij aan Gherit Sonc „vijff pondt Hollandts siaers van ons in rechten leene te houden”. Deze vijf pond heeft Gherit „in te nemen van onsen Baillieu te Medenblic, ende ombieden onsen Bailieu van dier Stede voorseyt, die nu is, jof hier nae van onsen wegen sal wesen, dat zy zonder ander gebod van ons Gherijt voorseyt die vijff pondt Hollandts t' siaers wtreycken ende betalen binnen der achte dage van Pynxterdach”. Gherit is jegens den graaf verplicht om „op onze huys te Medenblic te gane ende dat helpen houden ende verwaeren tot allen tijden, als hijs vermaend word van onsen Bailieu aldaer joff van den genen, die in zijre stede wesen sal”.

Van deze renteverleeningen trof ik er verschillende in de archieven aan ²⁾. Het is duidelijk uit de bovenstaande

1) Manuscript Drechterland I, fol. 204.

2) Ik noem hiervan 2 April 1318 aan Willem van Medemblik voor vijf Hollandsche ponden (Reg. E.L. 10, Alg. R.A.); van 29 Juni 1325 aan Willem Wittenzoon voor vijf Hollandsche ponden (Reg. E.L. 10, Alg. R.A.); van 21 October 1325 aan Boudewijn van Medemblik voor drie Hollandsche ponden (Reg. E.L. 10, Alg. R.A.); van 9 Augustus 1332 aan Gijsbrecht Floriszoon van Medemblik voor drie Hollandsche ponden (Reg. E.L. 10, Alg. R.A.); van 10 Augustus 1332 aan Volkaerd Yeyenzoon van Medemblik voor drie Hollandsche ponden (Reg. E.L. 10, Alg. R.A.).

Het creëren van feudale renten was een gewoon rechtsverschijnsel; ook renten konden leen zijn. In Gelderland treffen we het ook aan; de vorm is echter afwijkend. Hier dragen de leenmannen (althans in het materiaal dat ik doornam) zelf uit hun goed de rente aan den graaf op en houden die voortaan als leen, na van dezen graaf de hoofdsom ontvangen te hebben. De graaf koopt dus a.h.w. eene rente uit hun goed, om ze hun als leen terug te geven. Als voorbeeld van dit verschijnsel in Gelderland laat ik een oorkonde van 8 December 1333 volgen waarin Johan Moyard „heeft geloeft te bewysen in den lande van Gelre X sjaers erflick van Gelre te leen te halden”. We lezen het volgende: „Allen denghenen, die desen brieff sullen

gegevens op te maken, dat we te doen hebben met een maatregel, die noodig was, omdat het feodale stelsel van het graafschap Holland moeilijk hanteerbaar was in de overwonnen ongefeodaliseerde heerlijkheid Westfriesland.

Na 1325 vinden we gevallen van opdragen van vrije goederen („enen vryen eygene”, „vrij eygentliken gueds”) aan den graaf van Holland, of aan een ander, die deze goederen dan weder aan hem, die ze hem opdroeg, in leen geeft. De feodaliseering van Westfriesche welgeborenen maakte dus wel vorderingen; de graaf kreeg er „mannen” door. Sedert het grafelijke gezag in Westfriesland inburgerde, werd de „man”-positie aantrekkelijk, daar men zich hierdoor een sociale positie verwierf, die merkelijke voordeelen meebracht.

In den verblijfsbrief van 1 Februari 1352¹⁾ lezen we, dat „Machtelt, vrouwe van Valckenburch, van Voerne, ende Borchgravinne van Vrieslandt” aan Pieter Neve een pond „t’ siaers te leene” geeft uit de tienden in het noordeinde van „Scermer”. Verder wordt aan Pieter Neve het land verleend, dat hij gekocht heeft van Coman Vrederic. Na een omschrijving van de belending wordt gezegd, dat Pieter en zijn „nacomelingen” dat landt ende rente voors. van „Machtelt” en haar „nacomelingen” zal

sien of hoeren lesen, doe ik verstaen, Johan Moyard, knaep, mit desen apenen brieve, dat ic ontfangen heb van eenen hogen, edelen man, heren Reynalde greven van Gelre ende van Zutphen, mynen lieven here, dit my zynen man gemaict heeft, hondert pond swarter tornoyssen an gereden gelde, eenen guden auden coninx tornoyssen voir XVI d. gerekent, die hy my omme myne mansscap gegeven heeft ende waill betaelt, waerom ic hem weder bewysen sall en gelove te bewysen an goeden, sekeren, eygenen erve, dat in synen lande gelegen is, bynnen twee jaeren na den datum van desen brieve naistkomende X pont des jaers payments voirs., so dat zy hoer waill bewyst zyn; welcx X pont des jaers ic ende mnen erfgenamen van hem ende van synen erfgenamen hauden sullen in rechten manleen. In orkonde des brieffs mit mynen zegell bezegelt. Gegeven tot Bints int jaer ons Heren MCCCXXXIII, des Wonnedages na sente Nycolaus dach in den winter”.

Zie „Acten betr. Gelre en Zutphen” (1107—1415) uitgeg. door P. N. van Doorninck en Dr. J. S. van Veen, blz. 413.

Terloops zij opgemerkt, dat Moyard reeds „knaep” was voor hij ’s graven „man” werd.

1) Manuscript Drechterland I, folio 206.

houden op de volgende wijze: „waer dat sake dat Pieter voors. storve, zoe zoude dat goet voors. comen op zinen oudtsten trouweden zoen, ende en hadde hij ghienen zoen, soe zoude het comen op zijnen trouweden dochter, ende waert, dat hij gheenen trouweden zoen noch dochter en hadde, zoe zoude dat voors. goet comen op zijnen oudtsten trouweden broeder, ende en hadde hij ghienen broeder zoe zoude 't comen op zijne oudtster trouweder zuster, ende waer dat zake, dat hij ghienen trouwen broeder noch zuster en hadde, zoe zel dit vors. goet comen opten oudtsten ende op den naesten vander maechscip. Ende dit voors. goet en mach niet versterven binnen after zusterkindt”. Als „Machtelt” „Scermer, Mijsen en Ursem versetten off vercoften”, dus als het uit handen van Machtelt of haar „nacomelingen” zou geraken, dan mogen Pieter Neve en zijn „nacomelingen” het land, dat hij aan „Machtelt” opgedragen heeft, verkoopen en gebruiken gelijk „anders zijnen goede” maar het pond „t' siaers” komt dan weder aan Machtelt of haar „nacomelingen” in „allen manieren alst was eer wyt hem gaven”. Het goed zal men „verherwarden”, besluit het stuk, „mit eenen rooden Sperwer, off eenen Hallinc daer voor te geven”.

Een kwijschelding van een bestaand leen door den leenheer en een opdracht van een ander stuk land door den leenman aan denzelfden leenheer, die het hem vervolgens weer in leen geeft, vinden we in den verlijfbrief van Syman Yvenzoen van 12 Juni 1366¹⁾. We lezen er, dat hertog Aelbrecht „quyte” gescholden heeft „van ons lieffs Broeders wegen ende van die onsen” Symon Yvenzoen een huis en twee morgen lands, die hij van Aelbrecht hield in den ban van Hem. Symon heeft het nu weder in „vrijen eygen” en kan er „zijnen vrijen wille” mede doen. Hij heeft aan Aelbrecht weder „opgedragen en quytge-

1) Manuscript Drechterland I, folio 207 verso.

schoudeu" tot „vrijen eygen" „tot ons lieffs Broeder behouff voors. ende tot den onsen" vijf morgen lands, die gelegen zijn in den ban van „Vienhuysen". Dit land „verlyet" Aelbrecht aan Symon en zijn „nacomelingen" „te houden van onsen lieven Broeder ende van ons ende onze nacomelingen". Het leen zal weder binnen „afterzusterskinde", „dat van een witachtig bedde gecomen is, ist man ofte wijff" niet versterven. Tevens belooft Aelbrecht om Symon „daar in te houden ende te stercken", zooals een leenheer dat jegens zijn leenman „schuldich" is te doen.

In een verlijbrief van 12 Januari 1367¹⁾ draagt Vftit Heeren zoen „van zijnen eygeliken goede" zijn huis met hofstede in den ban van Hoogwoud op aan hertog Aelbrecht, die het hem en zijn „nacomelingen" weder verleent voor zich en zijn „nacomelingen" „ten rechten erffliene".

Klaarblijkelijk kwam de feodaliseering van de Westfriesche welgeborenen omstreeks het einde van de veertiende eeuw tot staan. Zij had tengevolge, dat veel land schotvrij geworden was. De ongefeodaliseerde welgeborenen konden zich onder het bewind van den Hollandschen graaf niet beroepen op schotvrijheid, wat hun nu als mannen van den graaf wel mogelijk werd. Bij de nietwelgeborenen Westfriezen rees nu verzet tegen het feit, dat steeds meer lieden schotvrij werden en de schotplicht dientengevolge steeds zwaarder op de overigen ging drukken. Van deze moeilijkheden spreekt een oorkonde van hertog Albrecht van 21 Maart 1396 (1397)²⁾. We lezen er, dat hertog Albrecht in den tijd, dat zijn „lieven soen van Oiservant, ende onse lieve dochter van Nyners mit ons liefs broeders kinderen des Hertogen van Burgongen hylicten", n.l. in 1384, „overdroeg" met zijn „ge-

1) Manuscript Drechterland I, folio 205.

2) Alg. Rijksarchief Reg. V, folio 236.

meynen rade van Hollant ende van Zeelant om profijt, ende orbaer onser luden opten lande wonende", die zwaar belast waren met „onsen scote", dat al het land en erf, dat toen „scotbaer" was, ten eeuwigen dagen schotbaar blijven zou „ende alle cost gelden geliken den bueren vanden Ambocht daer se gelegen siin". Een goed, dat in 1384 niet schotbaar was en later in handen van schotbaren kwam, zou ten eeuwigen dage schotbaar blijven. Van deze „ordinancie ende overdracht" „begeeren" de „lude ende ondersate die ghemeen buere ende landtlude van onser Bailiuscip van Medemblic" „onse besegelde brieve van ons", omdat zij daaraan groote behoefte hebben. Daarom geeft Albrecht bij „desen openen brieve voir ons, ende voir onsen nacomelingen" voor zich en zijn „nacomelingen" aan den „ghemenen bueren ende lantluden" van het baljuwschap Medemblic het privilege, dat het schotbare „lant ende erve" binnen de baljuwschap, dat schotbaar was in 1384, eeuwig schotbaar zal blijven en „allen cost gelden" gelijk de bueren „ende anderen scotbare lande dair bi gelegen, oic wie dattet coft oft aen wien dattet quame".

De bedoeling is duidelijk: ook al koopt een schotvrij schotbaar land, dan zal dit land nog niet schotvrij worden. Was er een stuk lands of erf binnen de baljuwschap gelegen, dat in 1384 schotvrij was en later aan „scotbare luden" zou komen, dan zou dat land voor eeuwig schotbaar worden en blijven „geliken anderen lande in alre manieren"; „want wij onsen dienst, ende Heerlicheide niet verliesen en willen". In deze laatste zinsnede zien we, dat de ontevredenheid door den hertog niet onderschat werd en dat hij een nieuwen strijd op grond ervan niet uitgesloten achtte. Het stuk vervolgt dan, dat Albrecht den baljuw van Medemblic, „die nu is, of namaels wesen sal" beveelt, dat hij een ieder die schotbaar land in de baljuwschap had liggen in 1384 of daar nog heeft, wie

het dan ook zij, „die doe betalen mitten bueren en lantluden” van de baljuwschap van hun land en erf „al sulc scot, ende bede als gewoenliken is”. Was er iemand, die hierin onwillig was en zijn schot niet met de „bueren en lantluden” betalen wilde, wie het ook zou zijn, dan moest de baljuw „dat scot wtlegge ende betale. Ende dat weder in nême tot twiescatten gelden, of tot vierscatten ponde alst recht is”. Zou de baljuw, „die nu is, of hier namaels wesen sal”, het schot niet uitleggen of betalen, „so verbieden wij ende gebieden op lijf ende op goet” een ieder, die schotbaar land en erf binnen de baljuwschap had en het schot niet wilde betalen met de „bueren en lantluden”, om het land te gebruiken of te doen gebruiken hoe dan ook vóór dat zij het schot daarvan betaald hebben.

Het onttrekken van land aan de schotplichtigheid verzwaarde de lasten van de landen die schotplichtig bleven, een toestand, die tenslotte in 1384 werd afgesloten en gefixeerd in den bovenstaanden zin. Schotvrije landen konden er van toen af niet meer bij komen, schotbare wel. Hiermede kwam de feodaliseering tot stilstand, althans wat een zeer belangrijk gevolg betreft. We vinden ook na 1400 nog wel verlijen, b.v. die van Willem Eggert Heer tho Purmerende¹⁾ als leenheer, maar toch hebben deze verlijen een anderen zin, er werd weliswaar een leenverhouding door geschapen doch schotvrijheid was er niet het gevolg van. Het verschil tusschen de welgeborenen en de gemeene burenen lag na 1384 niet meer

1) In het Provinciaal Archief van Utrecht vinden we in het archief van Montfoort hiervan voorbeelden. No. 362, verlijbrief van 18 September 1414 voor Willem Allijnszoen van een deimt land in Wadwey; opdrachten van land door de gerechtigden aan Willem Eggert, welke perceelen waarschijnlijk wel weer in leen gegeven zijn, hoewel dit niet uitdrukkelijk blijkt vinden we No. 403 (land in de banne Valkenkoech), No. 399 („huus en hofstede” in Wognum), No. 407 (land binnen den ban van Sybenkarspel), No. 406 (land binnen de „vrihede” van Abbenkerck), No. 402 (land in den ban van Nuboxwoud).

in het zijn van schotvrij en schotbaar; ten aanzien van den landsheer uitte het zich nog in de heervvaartverplichtingen en in de medewerking bij regeering en rechtspraak.

Uit de groote hoeveelheid verlijen vóór 1384 wil ik er eenige noemen, n.l. aan Pieter Zuen zone op 26 Juli 1326 ¹⁾, aan Pieter Janss op 26 Juli 1326 ²⁾ aan Pelgrim van Horne op 25 Augustus 1326 ³⁾ aan Pieter Neve op 1 Februari 1352 ⁴⁾ aan Symon Yvenzoen op 12 Juni 1366 ⁵⁾, aan Vftit Heeren zoen op 12 Januari 1367 (1368) ⁶⁾ aan Thaems Pieterssoon op 19 Augustus 1367 ⁷⁾ aan Katerine Geryt Broederszoensdr. op 8 Februari 1377 (1378) ⁸⁾ aan Claes Willem des Walen zoen op 9 Januari 1380 (1381) ⁹⁾ aan Pieter Nannenss op 2 Februari 1380 (1381) ¹⁰⁾ aan Pieter Ydenssoens zoen op 26 April 1389 ¹¹⁾, aan Claes Aelberts op 14 Mei 1382 ¹²⁾ aan Heyn Martynszoen op 13 September 1380 ¹³⁾, aan Sijmon Roeloffssoon op 5 September 1382 ¹⁴⁾, enz. enz.

De welgeborenen genoten een forum privilegiatum, zij konden, als zij er gebruik van maakten, alleen door standsgelijken berecht worden. Was de schout welgeboren, dan kon de welgeborene reeds door den schout terecht worden, maar was dit niet het geval, dan kon de welgeborene weigeren voor hem terecht te staan. De schout behoefde niet welgeboren te zijn, zegt reeds het landrecht van 1299 ¹⁵⁾, waarin we lezen: „Een scotbair

1) Alg. Rijksarchief, Reg. E.L. 10, folio 20.

2) Manuscript Drechterland I, folio 206 verso.

3) Alg. Rijksarchief, Reg. E.L. 10, folio 20 verso.

4) Manuscript Drechterland I, folio 206.

5) id. folio 207.

6) id. folio 205.

7) id. folio 203 verso.

8) id. folio 204.

9) id. folio 204 verso.

10) id. folio 208.

11) id. folio 202.

12) id. folio 203.

13) id. folio 203.

14) id. folio 202 verso.

15) Van den Bergh I.

man alvoert hi scoutambocht, dair bi en sal hi niet scotbliven". Dezen stelregel vinden we ook in het landrecht van 1310¹⁾ terug, n.l. „Een scotbaer manne, al wert hy scout, daeromme en sal hy niet scotvry blyven". In het landrecht van 1310 wordt hierover verder nog gezegd: „Die Scout sal syn vry ende Welboren, die over eenen vryen man rechten sal, en soe wie wysen sal over eenen vryen vonnisse voer den Scout, hy sal wesen vry ende welboren".

Deze bepaling schijnt ietwat vaag, doch wellicht zouden we in deze zinsnede „vrij" kunnen verstaan als schotvrij. De schout (rechter) en zijn schepenen (wijzers) moeten, als zij over een „vrije" vonnissen, welgeboren en vrij zijn. Juist waar ook de voorgaande bepalingen in het landrecht van 1310 de verhouding tusschen schotvrijen en bedeschuldigen bepalen, is het aannemelijk, dat hier niemand anders bedoeld is dan de „schotvrije". In de drie voorgaande bepalingen lezen we: „(a) Al hout een bedescoudich man syn goet van yemant te lien, daer sal hy scot van ghelden sonder van ons²⁾; (b) Voert soe mach de man vonnisse wysen voir ons ende voer onse Bailliu die onse manne is van goede over eenen bedescoudigen man, ende anders nerghen. (c) Die Baillieu, off die Ambochts Heere, off die Scout en mach en ghenen vryen man ter boete winnen, het en sy mit vrye lieden". Uit deze zinsnede zien we dus, dat er van geen andere tegenstelling dan die van schotvrij en schotbaar (bedeschuldig) sprake is, zoodat mag worden aangenomen, dat de genoemde „vrije" de schotvrije is.

Een zinsnede in het handvest van Margarieta van 1346³⁾ zegt: „Voort soo wie misdoet tegen een welgeboren man, die edel ware half, ofte daer beneden waer

1) Van Mieris II.

2) Grafelijk leengoed was vrij van schot n.l. van 's graven schot.

3) Van Mieris II.

't wonden, of aen 't bloedrysen, of mit slagen, dat sal te waren staen by die Schout ende Schepenen, gelyck een huysman, en dat selve sal men beteren mit tweevoudige gelden, ende waer 't dat hy syn dagelycksche Rechter niet te rechtstaen en woude, soo soude hem den Rechter voor den Baljuw, ende daer alsulck recht nemen, als hij voor den daghelyckschen Rechter nemen soude”.

Hieruit leeren we, dat de welgeborene kon terecht staan voor een schout, doch zelfs de welgeborene met een half deel edel of daar beneden kon van zijn forum privilegiatum gebruik maken en weigeren voor den schout terecht te staan om dan voor het gerecht van baljuw en mannen te komen. De bepaling uit het handvest van Margarita doet zien, dat voor den welgeborene met een half deel edel of daar beneden eigenlijk de schout de dagelyksche rechter is, hoewel ook zulk een welgeborene kan weigeren voor hem te verschijnen.

In het handvest van hertog Albrecht aan „onse goide lude in onsen lande van Westvrieslant inden Bailiuscip van Medenblic” van 20 Maart 1400 ¹⁾ vinden we de volgende regeling ²⁾: „Ende ghene man vonnisse te wisen inder vierscair voirschr. over huysluden anders dan die ghene die verleent sijn binnen der Bailjuscip voirschr. van ons, ten wair datmen Welgeboren lude berechten soude binnen der Bailjuscip voirs. soe soude die Bailju Welgeboren mannen die van ons verleent sijn doen comen dair hi recht mede vorderen soude”. Duidelijk zien we in deze bepaling de gefeodaliseerde en de ongefeodaliseerde welgeborenen optreden. Degene die over een welgeborene, leenman of niet, met den baljuw zal recht spreken moet in ieder geval man van den graaf zijn, moet dus èn welgeboren èn man van leen zijn: „Welgeboren man die van

1) Reg. V, folio 378 (Alg. R.A.).

2) Vergel. voor de baljuwschappen Fockema Andreae I Ve bundel, hoofdst. VII.

ons verleent zijn". We onderscheiden in deze regeling dus duidelijk twee soorten van vonniswijzers in het baljuws-gerecht, mannen van den graaf voor huislieden en welgeboren mannen van den graaf voor welgeborenen. Dit onderscheid is van belang, daar we waarschijnlijk bij degenen, die renten van den graaf in leen ontvangen, in de eerste plaats zullen moeten denken aan de mannen van den graaf, die het baljuwsgerecht voor huislieden hadden te bezetten.

De baljuw hield dus steeds met mannen van den graaf zitting; om vonnis te wijzen was steeds een feodale qualiteit vereischt. Ter berechting van huislieden was deze voldoende; ondanks de beleening waren de vonniswijzers huislieden. Ter berechting van welgeborenen riep de baljuw de welgeboren leenmannen op, evenknieën van wie berecht werden. De bezetting van het baljuwsgerecht wisselde dus naar gelang van den stand der berechten.

Het feit, dat dit handvest niet is overgegeven en de zegelen ervan weder verbroken werden, verandert niets aan den erin veronderstelden toestand, de onderscheiding van grafelijken man en welgeborene, en evenmin aan de moeilijkheden, die er voor de baljuwschapsorganisatie uit voortvloeiden.

G o s s e s meende in zijn werk „Welgeborenen en Huislieden”, dat de Westfriesche welgeborenen niet „als volkomen respectabel” te beschouwen waren, omdat zij hun welgeborenschap geëxploiteerd zouden hebben door het houden van een „kroeg”¹⁾. Hiermede doelt G o s s e s op de verbodsbepalingen tegen het tappen door welgeborenen. Dat zijn opvatting bezwaarlijk als juist beschouwd kan worden, blijkt reeds uit het feit, dat in de rechten en vrijheden door hertog Albrecht op 19 April 1396 aan het Westerbaljuwschap verleend, ook aan „scouten” en „papen” verboden werd te tappen. Naar

1) Gosses: W. en H., blz. 173/174.

G o s s e s' norm zouden dan naast de welgeborenen ook schouten en „papen”¹⁾ niet volkomen respectabel zijn, daar zij ook in G o s s e s' gedachtengang een „kroeg” hielden.

Schotvrijheid inzake 's graven schot sloeg niet op dijklasten. De graaf zelf was daarvan voor zijn grond in Westfriesland ook niet vrijgesteld. We lezen hierover in een schikking tot het onderhouden van den dijk in Westfriesland door de gemachtigden²⁾ van den graaf getroffen: „Item draghen wi over een, dat alle die ghene, die land hebben in Vriesland vorschreven, is 't onze Here die Grave, is 't die Here van Vorne, in 't Cloister, is 't Ridder, is 't Pape, is 't Knape, welgheboren, jof porteren, die sullen hoefslach nemen van horen lande d'iene gheliken den anderen; mar 't quaetste lant te setten in lichten hoefslach, bi den Baeliu, ende den Hyemraed, in elken ambocht, daer 't ghelegghen is”. Aan de dijkzorg ont kwam dus niemand.

1) Vergel. de rechten en vrijheden door hertog Albrecht aan die van het Westerbalschap gegeven op 19 April 1396. Alg. R.A. Reg. V, folio 207 verso. In dit stuk vinden we het verbod voor „papen” en „scouten” opgenomen. Betreffende de welgeborenen kunnen we de bepaling van het verbod vinden in de rechten door Aelbrecht, ruwaard van Westfriesland verleend op 7 December 1387, Van Mieris III, blz. 480.

2) Het stuk is naar vermoeden van Van Mieris 1338. Zie Van Mieris II.

HOOFDSTUK V.

Rechten op den grond.

§ 1. De gemeene grond.

Het eerste kenmerk van de Westfriesche rechten op den grond is wel de aanwezigheid van gemeene gronden. Deze gronden werden met verschillende namen aangeduid, waaronder mienskar ¹⁾, mient ²⁾, en woimers ³⁾ wel de meest gebruikelijke waren. De eerste soort gemeene gronden, die wij hier zullen behandelen, is die van de gemeene weiden.

Het verdeelen van de gemeenschappelijke weidegronden, het aan ieder van de rechthebbenden zijn deel toewijzen, heette scharen, scheren ⁴⁾ (nieuw-Westfriesch: skere). Het aandeel in de gemeenschappelijke weide, dat aan een rechthebbende toegewezen werd, werd scharing ⁵⁾ (nieuw-Westfriesch: skering) of schaar ⁶⁾ (nieuw-Westfriesch: skeer) genoemd. Het aandeel in de gemeenschappelijke weide, waartoe men gerechtigd was, de skeer of skering, gaf recht om er één of meer koeien in te weiden. Het recht om koeien in de gemeene weiden te drij-

1) Vergel. Boekenoogen, Kol. 633 onder mienschaar. De Westfriesche termen zijn bij Boekenoogen op andere wijze gespeld dan door mij gedaan is. Hier zijn de Westfriesche woorden gespeld naar de nieuw-Westfriesche wijze, welke spelling door de West-Frieze-Styk vastgesteld is.

2) Vergel. Boekenoogen Kol. 633 onder mient.

3) Vergel. Boekenoogen Kol. 1217/1218 onder wijmerik. Verder de notitie van Sipma bij O. Santema's „Wymbritseradielster geakinde”, blz. 61 in „De Weitsrop” 1934. Tevens zij verwezen naar mijn artikel „Hwat uit de skiedenis fan Fenes” in „Fertelsels fan de Styk-Spain” no. 3, blz. 4—19 1938.

4) Vergel. Boekenoogen, Kol. 879 onder scharen II.

5) Vergel. Boekenoogen, Kol. 880 onder scharing.

6) Vergel. Boekenoogen, Kol. 871 onder schaar II.

ven droeg ook weder den naam skeer¹⁾, skering²⁾ of koeschaar³⁾ (nieuw-Westfriesch: koeskeer). Het aandeel (skeer) in de gemeene weide (mienskar) kan in vergelijking met de gegevens over de Assendelver koeskeren⁴⁾, ongeveer gesteld worden op vijf en veertig vierkante Nederlandsche roeden⁵⁾. Het aandeel in de gemeene weide werd ook uitgedrukt in het aantal koeien, dat men er in mocht weiden. Het verdeelen van de gemeene weide beteekende dus het bepalen van het aantal koeien, dat ieder er weiden mocht.

De hier behandelde gemeene weide moet dus wel onderscheiden worden van den ook voorkomenden vorm van gemeenschap, dat alle gemeene grond na den oogst gemeene weide wordt. Deze tweede beteekenis van gemeene weide in ruimen zin, dienen we niet te verwarren met die van gemeene weide in engen zin, d.w.z. de gemeene weide, die alleen als weide gebruikt werd.

Nog vindt men in het tegenwoordige Zaanlandsche Westfriesch⁶⁾ skere⁷⁾ (scheren) in de beteekenis: afdeelen, afscheiden, en skering⁸⁾ (schering) als afscheiding

1) Vergel. Boekenoogen, Kol. 871 onder schaar II.

2) Vergel. Boekenoogen, Kol. 881 onder scharing.

3) Vergel. Boekenoogen, Kol. 479 onder koeschaar.

4) Zie aant. 9 blz.

5) Dat dit ook elders de gangbare maat was, met name in Groningen, doet het artikel „Wandelend Land” van Hesse in het „Rechtsgeleerd Magazijn” 1905, blz. 291 zien. Hierin lezen we: „Ieder van de deelgenooten heeft een of meer bepaalde deelen van 't geheel (der gemeene gronden) voor zich alleen in gebruik, maar niet elk jaar hetzelfde. Zoo'n deel werd vroeger, in 't dagelijksche leven nog vaak „mat” genoemd, en is \pm 50 ares groot. Terwijl de deelen gelijk blijven, wisselen de gebruikers elkander geregeld af, zoodat ieder deelgenoot na een zeker aantal jaren, achtereenvolgens alle deelen in gebruik heeft gehad, waarna hij weer van voren af begint”.

6) Dat hier van Zaanlandsch Westfriesch gesproken wordt, is geen toeval. Van Ginniken toonde aan, dat er in Noord-Holland ten Noorden van het Noordzeekanaal één dialect gesproken wordt, dat hij Friso-Frankisch noemde. In overeenstemming met de geschiedenis heeft de West-Frieze-Styk deze technische benaming terzijde gelaten en het dialect van dit gebied Westfriesch genoemd Vergel. art. 1 van de „Keure van de West-Frieze-Styk, blz. 1.

7) Vergel. Boekenoogen, Kol. 888, onder scheren II.

8) Vergel. Boekenoogen, Kol. 888/889, onder schering I. Zie tevens Boekenoogen, Kol. 889 onder scheringwerk.

tusschen twee perceelen. Naast skere (schêren) als verdeelen van gronden in gemeenschappelijk bezit, vinden we als andere woorden hiervoor nog stoele (stoelen)¹⁾ en skrode (schroden)²⁾.

De eerste maal, dat er betreffende Westfriesland over de gemeene weide gesproken werd, afgezien van min of meer vage eerdere aanwijzingen, was in 1299 in het door graaf Jan verleende landrecht³⁾. Hierin lezen we, dat, als een rechter komt met een klager „in een ghemene weyde”, geen man „boetsculdich” zal worden behalve hij die, daar „onrechte scare” heeft. Bedoeld als „boetsculdich” zijn dus zoowel zij, die meer koeien in de gemeene weide hebben gedreven dan waartoe zij recht hadden, als ook zij, die geen weiderecht hadden. Blijkens deze bepaling is de „ghemene weyde” in Westfriesland een algemeen gangbaar instituut⁴⁾.

1) Vergel. blz. 264—265.

2) Skrode is synoniem met stoelen, verstoelen. Zie Beekman II, blz. 1454—1455 onder schroden, schroden, scroder, schroder, scroodjaar, scroyjaer, schroodjaar.

3) Van den Bergh, Oorkondenb. I; Van Mieris I.

4) In aant. 5 bij blz. 253 wees ik reeds aan de hand van Hesse's opstel in het Rechtsgeleerd Magazijn op een gelijkheid tusschen de Groningsche en de Westfriesche toestanden. Zonder grond verbindt de Blécourt in zijn artikel „Wandelend Land” in „Rechtshistorische opstellen aangeboden aan Fockema Andreae” 1914, blz. 67—81 het begrip wandelend land, dus gemeene gronden, aan lage geographische ligging. De aanwezigheid van wisselende (wandelende) gronden is noch gebonden aan lage ligging noch aan Nederland. Men vergelijkte slechts Van Vollenhoven's „Genotrecht op wisselvallige bouwvelden” (Van Vollenhoven: Een adatwetboekje voor heel Indië; Van Vollenhoven; Het adatrecht in Ned. Indië, deel I, II en III in het Adatrecht van Ned. Oost Indië, Par. 4 sub 30^I sub 39). De Blécourt zegt op blz. 80/81: „Wandelend land komt o.a. ook voor te Laude (Westerwolde) bij Steenwijk, bij Gramsbergen en waarschijnlijk op nog veel meer plaatsen, waar lage grasgronden zijn.” (Cursiveering van mij). De al dan niet lage ligging van de gemeene gronden heeft niets te maken met het al dan niet gemeen zijn van grond; het liggen even onder A.P. of daar boven besliste niet. Ten onrechte zegt De Blécourt ook in zijn artikel: „Het wandelend land maakt er nu plaats voor bouwland”; alsof wandelend land niet van ouds ook bouwland geweest ware.

Naast lage ligging van landerijen zou volgens De Blécourt dus ook nog het grondgebruik beslissend zijn om een bestaan van gemeene gronden mogelijk te maken. Bouwland zou m.a.w. nooit gemeene grond zijn. Dat dit onhoudbaar is, bewijzen de gemeene bouwgronden bv. in Westfriesland, die we leeren kennen uit de keurenboeken, reeds overduidelijk. Noch ligging,

Verder kan men vrijwel geen Westfriesch keurenboek opslaan, of men vindt er eenige bepalingen met betrekking tot de gemeene weide. Zoo vinden we in het keurenboek van Grootebroek ¹⁾ de bepaling „van scaren in een weyd tsamen geland” ²⁾; hoewel we den inhoud van dit artikel in de volgende paragraaf nader zullen behandelen, kan de inhoud van het vermelde bovenschrift hier nader worden gezien. In het opschrift vinden we immers een belangrijk onderdeel van de gemeene weide genoemd, n.l. de skeerwoid (scaerweyde). In één skeerwoid hadden meerdere gerechtigden in de gemeene weide één of meer skeren, d.i. hier het recht om er een koe in te drijven. Het gegeven bovenschrift toont reeds aan, dat skeerwoid (scaerweyde) niet synoniem is met de gemeene weide in zijn geheel, doch dat de geheele gemeene weide uit verschillende skeerwoides of perceelen bestond. De formulering „scaren in een weyd geland” toont genoegzaam aan, dat er meerdere skeerwoides waren. Het woord scaerweyd (modern Westfriesch het reeds gebruikte skeerwoid) is synoniem met „waghenlandt” dat we genoemd vinden in het Grootebroeker keurenboek ³⁾ in de bepaling „Afterlant te notigen” ⁴⁾. Daar vinden we het „waghenlandt” in de volgende zinsnede gebruikt: „Ende so salt afterlant in een waghenlandt ghenoot worden over tvoerlandt, ende die beesten daerover dryven daert redelick is”. Hier vinden we dus, dat het „waghenlandt” het perceel lands is in gebruik bij twee of meer personen.

In het Schellinkhouster keurenboek ⁵⁾ vinden we een bepaling „Van scaringe” ⁶⁾ doch in verband met den innoch landgebruik beslissen over het bestaan van gemeenen grond. Gemeen bouwland wordt reeds bij P o l s vermeld, die er in zijn Westfriesche Stad-rechten 1, blz. CCVII op wees, dat er in Westfriesland ook andere gemeene gronden waren dan weidegronden.

1) P o l s II, blz. 262.

2) Grootebroek, 128 (133).

3) P o l s II, blz. 262.

4) Grootebroek 126 (131).

5) P o l s II, blz. 304.

6) Schellinkhout 89.

houd daarvan zullen we die in de volgende paragraaf behandelen. Een andere bepaling in hetzelfde keurenboek „Van lants ende notsdeeling¹⁾” bepaalt, dat de „scering” (hier gebruikt in de beteekenis: verdeeling, het verdeelen) begonnen zal worden in een gastrecht en achter elkaar zoo snel mogelijk afgewerkt zal worden, of, zoo als het er staat „ende dach over dach tertijt toe dattet een eyndt heeft”.

Het keurenboek van Sybekarspel²⁾ zegt in de bepaling „Ruminghe, scaringhe en overwech³⁾”, dat men deze drie zaken zal rechten „nae goede oude costume ende scepenen vonnisse”. In deze Sybekarspeler bepaling zijn drie belangrijke elementen van de herverdeeling van het gemeene land bij elkander genomen. Achtereenvolgens zien we immers genoemd: a. de ruiming (ruminghe) d.i. de ontruiming van dat stuk land, dat men tot de herverdeeling in gebruik gehad heeft; b. de skering (scaringhe) d.i. het herverdeelen van gemeene weide en op grond van ieders (nieuwe) deel vaststellen hoeveel koeskeeren men tot aan de volgende herverdeeling toegewezen krijgt; c. overweg (overwech), het bepalen aan de hand van de nieuwe verdeelingen, van de over-, uit- of notwegen⁴⁾ over andere landerijen. Het ruimen heeft voor bouwland zonder twijfel zin, doch is naar den aard van het gebruik wat vreemd voor weideland, of men zou het moeten verstaan in den zin van het vee uit het land waartoe men gerechtigd was halen, waarna het naar het nieuw verkregen stuk overgebracht zou kunnen worden. Deze laatste beteekenisopvatting maakt een wat eenzijdigen indruk, daar dan alles van veeteeltstandpunt gezien zou zijn, terwijl de gemeene akkers toch niet vergeten mogen worden.

1) Schellinkhout 90.

2) P o l s II, blz. 320.

3) Sybekarspel 40.

4) Vergel. Boekenoogen, Kol. 675 onder notweg. Verder blz. 5/6.

Het Westwouder keurenboek ¹⁾ heeft een bepaling van denzelfden inhoud als de in het voorgaande behandelde, die aan het Sybekarspeler keurenboek ontleend was, onder het opschrift „Van scaringhe ende scuttin-ghe” ²⁾. „Scutten” beteekent hier afpalen, afgrenzen ³⁾, wat dus èn op het verdeelen van de gemeene weide zou kunnen wijzen èn op het verdeelen van de gemeene bouwgronden kan slaan. Daar de bepaling zelf geen zekerheid in dit opzicht schenkt, is het ook niet uitgesloten, dat we de beteekenis van „scutten” (ofskere ⁴⁾, ofdoele ⁵⁾) als niet gebonden zijnde aan een bepaalde landsoort moeten zien. Verder volgt in het Westwouder keurenboek een bepaling „van scaringhe” ⁶⁾ die van denzelfden inhoud is als de eerstbehandelde Schellinkhouter bepaling.

In het Hoogwouder keurenboek ⁷⁾ treffen we een bepaling „Ruyminge, scharinge” aan, die gelijk is aan de overeenkomstige regeling in het Sybekarspeler keurenboek.

In de „Costumen en usantien van Westwoude” ⁸⁾, die volgens P o l s ⁹⁾ vermoedelijk nog in het grafelijke tijdperk zijn opgeteekend, waar men weliswaar geen „keuren noch privilegie” van had, doch die „altijt useert” geworden zijn „alsoo lange als memorye van menschen ge-deincken mach”, vinden we in § 8 nog iets gezegd van het scharen. Deze bepaling zegt, dat, wanneer een poor-

1) P o l s II, blz. 345.

2) Westwoude 62.

3) Vergel. Boekenoogen, Kol. 923 onder schutwant.

4) Vergel. Boekenoogen, Kol. 15 onder afscheren. Synon. scheren.

5) Vergel. Boekenoogen, Kol. 12/13 onder afdoelen. Boekenoogen zegt: afpalen grens tusschen twee stukken land, enz. aanwijzen door middel van een doel (merkteecken, paal, grensteeken). Verder wordt verwezen naar Boekenoogen, Kol. 155 onder doel. Hier wordt gezegd, dat dool op Marken nog eigendomsmerk beteekent (verw. naar Taal- en Letterb. 2, 64).

6) P o l s II, blz. 368.

7) Hoogwoud, 38.

8) P o l s II, blz. 358.

9) P o l s II, blz. 340.

ter of een gast „wat metten anderen” te doen (geschil) heeft, over „scharinge van beesten” (beest = koe)¹⁾ of „van not opten velde” (not = oogst)²⁾ hij „dwarsnachtsrecht spreken” mag „mits daarvan te geven een boete van drie stuvers”. „Ende alsdan doet men hem eenen onvertrocken recht”. Hebben we dus in „dwarsnachtsrecht” een voorloopige beslissing te zien, daarna volgt beoordeeling van het vraagstuk en een beslissing daarin. Dat we poorter en gast hier als gelijkgerechtigde behandeld zien, is niet vreemd; in het schaarrecht besliste immers niet het al dan niet poorter zijn van een bepaalde stede, doch was doorslaggevend, of men in de gemeene weide gerechtigd was. De uitoefening van recht dáár waar het land gelegen was, was een van de oudste beginselen, die we ook opgeteekend vinden in het landrecht van Westfriesland, gegeven door graaf Jan I³⁾. In dit stuk van 1299 stond reeds opgenomen, dat „elc man” zijn erf zal gebruiken in „dien ban”, waar het gelegen is, gelijk de „anderen bueren”, die daar wonen, „al wonet hi in een ander ambocht”. Hier kan bedoeld zijn een Westfriesch ambacht ofwel een gouwvierendeel, ook kan bedoeld zijn een schoutenambacht, maar bovendien is het niet onmogelijk, dat we hier ban en ambacht als slaande op eenzelfde territoir moeten zien. De beteekenis blijft er even duidelijk om, n.l. dat de landgebruiker met de burenen van een bepaalde banne op dit punt gelijkgerechtigd is, al woont hij zelf buiten de banne.

Zoowel de gast in de Westwouder bepaling als de niet mede-bannebewoner uit het landrecht verkeerden in dezelfde positie; het recht op den grond geeft hun bevoegdheid tot handelen, welke bevoegdheid blijkens de Westwouder formulering ook tegen een poorter van Westwoud gericht zou kunnen zijn.

1) Vergel. Karsten „Dialect van Drechterland”, blz. 122 onder 't beist.

2) Vergel. blz. 259—260.

3) Van den Bergh I; Van Mieris I.

Zagen we in het voorgaande verschillende bepalingen betreffende de gemeene weiden, buiten deze gronden in gemeen bezit waren er ook nog andere. P o l s wees hierop in zijn inleiding met de woorden: „Wat scharing heette bij weiden, komt voor ander land voor als lanten notdeeling, en geschiedde naar gelijksoortige regelen” ¹⁾. In het Schellinkhouter keurenboek ²⁾ vinden we de bepaling: „Van lants- ende notsdeeling” ³⁾, waarnaar P o l s, evenals naar een overeenkomstige bepaling uit het keurenboek van Westwoud, verwijst. Voorafgaand aan genoemde Schellinkhouter bepaling vinden we de regeling „Van scaringe” ⁴⁾. Nu is „lantsdeeling” in het algemeen het verdeelen van het gemeene land, hieronder vallen dus èn de gemeene bouwgronden èn de gemeene weiden; waar „scaringe” echter afzonderlijk in de regeling van „lantsende notsdeeling” wordt genoemd, zullen we bij de eveneens afzonderlijk genoemde „lantsdeeling” voornamelijk of uitsluitend moeten denken aan de bouwgronden. Met „notsdeeling” is dit niet altijd zoo eenvoudig. V a n H e l t e n ⁵⁾ zegt, dat „note” beteekent „Ertrag aus Ackerbau und Viehzucht”, terwijl B o e k e n o o g e n het Zaanlandsch Westfriesche werkwoord „notten” ⁶⁾ (Nieuw-Westfriesch notte) opvat in den zin van „het recht van dreef hebben over het land van een ander”. Inderdaad vinden we de beteekenis, die B o e k e n o o g e n aan notten hecht ook terug in de Westfriesche keurenboeken. In het Grootebroeker keurenboek ⁷⁾ is dit werkwoord notten b.v. gebruikt in de bepaling „Afterlandt te notigen” ⁸⁾. We lezen er, dat het

1) P o l s I, blz. CCVII.

2) P o l s II, blz. 304.

3) Schellinkhout 90.

4) Schellinkhout 89.

5) V a n H e l t e n: „Zur Lexicologie des Altostfriesischen”, blz. 252 onder note.

6) B o e k e n o o g e n, Kol. 675 onder notten.

7) P o l s II, blz. 262.

8) Grootebroek 126 (131).

achterland in een „waghenlandt” over het voorland „ghe-
 noot” zal worden. „Waghenlandt” is hier in de op blz. 255
 behandelde beteekenis gebruikt, n.l. één perceel land,
 waarin twee of meer „gelanden”, d.z. tot het land gerech-
 tigten, een deel hadden. Men vindt dan ook een sub-
 stantief nog, dat b.v. gebruikt is in de samenstelling not-
 sloot ¹⁾ (Nieuw-Westfriesch: notsloot) en notweg ²⁾. De
 notsloot is dan een sloot, waarover vee vervoerd mag
 worden, deze sloten zijn dus bevaarbaar voor koeschui-
 ten. De notweg is een weg over andermans grond, waar-
 over het vee gedreven mag worden. In zijn verklaring van
 notweg noemt *Boekenoogen* ook de hier bekende
 beteekenis van not als opbrengst van den akker, veld-
 vruchten (vergel. *Van Helt en*) ³⁾. De beteekenis van
Van Helt en, welke ook *Boekenoogen* kende
 voor not, note, vinden we een bladzijde verder in het-
 zelfde keurenboek vermeld in de bepaling „Land offdel-
 ven om not toe halen” ⁴⁾, waarin het een en ander be-
 paald wordt voor het geval, dat de „buieren” hinder zou-
 den ondervinden van een stuk lands om „mit haer not te
 comen an haer werff”. De oplossing van dit euvel ligt
 dan in het „offdelven” van dit hinderlijke stuk grond.
 Beide beteekenissen komen dus in de Westfriesche keu-
 renboeken voor; het woord „notsdeeling” zou, zoo er in
 den tekst van het Schellinkhouter keurenboek geen oplos-
 sing gevonden zou worden, twee beteekenissen kunnen
 hebben, en wel: a. regeling van het recht van dreef, b.
 verdeling van den oogst. In het tweede geval zouden
 we dus bij de gemeene weiden aan den hooioogst moeten
 denken en bij bouwland aan den oogst van veldvruchten.

1) *Boekenoogen*, Kol. 674/675 onder notsloot,

2) *Boekenoogen*, Kol. 675 onder notweg.

3) Bij „notweg” mogen we niet denken aan noodweg. De „noodweg”
 draagt in het nieuwe oud-Westfriesch de namen uitweg en overwech (Vergel.
 de Keurenboeken in *Pols II* en het hierna behandelde).

4) Grootebroek 131 (136).

Notsdeeling zou dan wijzen op verdeeling van den geheelen oogst van een „waghenlandt”, waartoe ieder van de „gelanden” gerechtigd was. Zulk een gemeene exploitatie van bouwland is een veel voorkomend verschijnsel in de Westfriesche keurenboeken. Het lijkt waarschijnlijk, dat we in „lants- ende notsdeeling” „notsdeeling” moeten opvatten als oogstverdeeling bij gemeenschappelijke exploitatie, hoewel ook de overwegen tot aan de volgende verdeeling vastgesteld moesten worden. Een duidelijk voorbeeld van de verdeeling van not(oogst) na een gemeenschappelijke exploitatie in evenredigheid met de landsdeelen, waartoe ieder van de gelanden in een „waghenlandt” gerechtigd was, geeft het Schellinkhouter ¹⁾ keurenboek in de bepaling „Van sceel van lant of van not ²⁾”. We lezen in de tweede alinea van deze bepaling: „Na die voirsz. (aanmaning van den gelande, die de exploitatie bestuurt, aan de anderen om binnen vijf dagen medewerking te verleenen) vijf dagen mach diegene die dat meeste hooch (gebruikt) ³⁾ des lants oirbaer duen laten up hoir alre cost, *elcx na grooticheyt van boren goeden* dat not te havenen ⁴⁾ na dieselve manier als die voirsz. gront”. Hier zien we dus, dat degene, die tot het grootste gedeelte van het land gerechtigd was, „des lants oirbaer duen laten” mocht en wel „up hoir alre cost”; m.a.w. hij had de leiding van de exploitatie. Zoolwel de gemaakte kosten als de verkregen „not” (oogst) moesten in portien verdeeld worden evenredig aan de landsdeelen die de gelanden in een „waghenlant” hadden. Het „duen laten” wijst erop, dat de verschillende gerechtigden op zulk een onderdeel van den gemeenen grond

1) P o l s II, blz. 303.

2) Schellinkhout 87.

3) Deze beteekenis is af te leiden uit de bepaling zelf. Vergel. ook B o e k e n o o g e n onder heugen.

4) Vergel B o e k e n o o g e n, Kol. 1183/1184 onder wanhavend. We lezen daar havenen = behandelen, verzorgen. Vergel. tevens Middeln. Woorenb. 3, blz. 187.

de bewerking aan anderen konden opdragen en daarna de opbrengst verdeelden, of dat zij zelf hun gezamenlijk perceel bewerkten en weder de opbrengst in de bekende verhouding verdeelden. De eerste alinea van deze bepaling zegt ook, dat de exploitatie onder leiding staat van hem, die „dat meeste hooch” (hierop kom ik in de volgende paragraaf terug) en dat men zoowel de bewerking zelf kon uitvoeren als kon doen uitvoeren n.l. „duet of duen laet”. In deze Schellinkhouter bepaling „van sceel van lant of van not” kan men onmogelijk aan de veeteelt denken, daar die geheel geregeld is in de bepaling „van scaringe”; dit maakt trouwens ook de mogelijkheid om notsdeeling in de bepaling „Van lantsende notsdeeling” als uitwegregeling te verstaan, niet waarschijnlijk.

In de bedoelde bepaling „van scaringe” vinden we de veeteelt geheel, zij het globaal, genoemd in de woorden „ettinge ende inslach ende uutslach”, hetgeen dus zeggen wil, beweiding (etting), het in de weide drijven van vee (inslach)¹⁾ en het uit de weide halen van het vee (uutslach)²⁾. Hiermede hebben we tevens een blik geworpen op de beide belangrijkste wijzen van gebruik van de Schellinkhouter gemeene gronden, n.l. de beweiding en de bebouwing.

In een handvest van Filips van Bourgondië van 10 Mei 1430³⁾ vinden we belangrijke bijzonderheden over gemeene gronden te Wervershoof. Hertog Filips zegt, dat hem bewezen is, met „goeden waerachtigen bescheyde ende getuyge” en „te kennen gegeven is”, hoe in vroeger tijden door zijn „voorvaderen” de graven van Holland

1) Middeln. Woordenb. III, Kol. 925 onder inslach. Het brengen van vee in de weiden, de bepaling van tijd waarop dit zal geschieden.

2) Middelned. Woordenb. VIII, kol. 1048 onder utslach. Het drijven van vee uit de weiden.

3) Handschrift Drechterland I, folio 393. Het handvest van hertog Filips wordt hier in een vidimus van den Prins van Oranje van 30 September gecopieerd.

„vuyt gratie ende gunste” aan Allert Arentssoon en Mairityn Rypertssoon ¹⁾ „tot behoeff der gemeene buyren van Wervershove” gegeven is „een vuyterdijck die gelegen is tusschen Heeren Huyghen Caegh ²⁾ ende Lutlikebroeckersluys, streckende voort tot ander zee”. De buren van Wervershoof hebben „goede bezegelde brieven” van de Hollandsche graven hieromtrent gehad, „die welcke wij verstaen inder waerheydt”, maar zij zijn die „met snoode avonture van oirloge” kwijtgeraakt en „weerloos” geworden. De hertog heeft „om sonderlinge vrienden, die ons daer om vervolcht hebben ende overmits des rechts („rechts” tweemaal) wille dat sij daer toe hebben” aan „den selven goeden luyden” van Wervershoof gegeven „ende geven mits desen brieve” den bedoelden uiterdijck, „te houden, te hebben ende te gebruycken tot horen vrijen wille, dats te weten in zayen, in mayen in etten ende intretten ende anders in allen schijne als zij die tot hair tot gehadt en gebruyckt hebben”. „Onse nacomelingen”, die graven of gravinnen van Holland zullen er geen „both of dominie” op hebben, niemand anders zal dit hebben dan „diegene die daer in gelandt zijn”, behoudens dan, dat de hertog aan zich houdt de „Hooge Heerlicheyt, tienden ende visscherien, gelijckerwijs als hij die „andersins in den lande van Hollandt” heeft. Hiermede zien we dus, dat deze gemeene gronden een allodiaal goed vormen in handen van de buren van Wervershoof, waarop niemand „dominie” heeft dan alleen zij zelf. De woorden „Hooge Heerlyckeyt” leeren ons, dat de buren zelf de lage heerlijkheid verkregen.

1) We zien dus Allert en Mairityn als burmeesters voor de „gemeene buyren” optreden.

2) De kagen waren oorspronkelijk stukken land, die buiten tegen den hoogen dijk aan zee of buiten een binnendijk of kade aan een meer gelegen waren, buitenland. (B e e k m a n II, blz. 1013) Kaag en „vuyterdijck” waren dus oorspronkelijk synoniem. Door latere omdijking (of omkading) van de kagen werden ze polders of binnen de groote dijken getrokken (B e e k m a n II, bz. 1013).

De aanwezigheid van gemeene gronden in het landrecht van 1299 vermeld, was, zooals gebleken is, toen reeds en nog de normale toestand; thans rest nog over de verdeeling van de gemeene gronden te spreken.

Ten onrechte wordt veelal aangenomen, dat „verstoelen” een specifiek dijksrechtelijke term was ¹⁾. „Verstoeling” van den gemeenen grond was in Westfriesland een gangbaar woord voor de periodieke herverdeeling van het gemeene land. Een herverdeeling van het gemeene land had echter ook weder een herverdeeling van de dijkslasten tengevolge. Immers in overeenstemming met den stelregel, dat elk stuk land bepaalde lasten droeg, was ook het dijksonderhoud èn van deze. Ten onrechte is men veelal de verstoeling (herverdeeling) van het dijksrecht als de eenige verstoeling gaan beschouwen. In het dijksrecht verstoelen het verdeelen van den dijk in deelen, waarvan het onderhoud aan dijkplichtige landerijen wordt toegewezen; en voorts het verdeelen van de dijkslasten over de dijkplichtige landen. Nu weten we uit het stoelboek van den Twisker kerkweg ²⁾, dat deze verstoeling eene verdeeling was van den weg in stukken overeenkomstig de hoeveelheden grond, die een ieder te Twisk bezat, en dat ieder het hem toegewezen stuk moest onderhouden (de weg was dus verstoeld en het onderhoud ervan eveneens); zij is een voorbeeld van verstoeling of stoeling, die niets te maken heeft met het dijksrecht. De primaire beteekenis van stoelen is verdeelen. De mient kon evenzeer verdeeld worden als een weg of dijk. Duidelijk is ook, dat, als de portiën in de gemeene gronden periodiek werden verdeeld, ook noodzakelijk een herverdeeling van lasten met betrekking tot het onderhoud van dijken en wegen volgen moest. Het stoelboek van den Twisker kerkweg, dat een wegverstoeling

1) Vergel. B e e k m a n II, blz. 1536 e.v. onder stoelen, stollen.

2) Bijlage.

betreft, de stoelbrief van de Wijmers ¹⁾ en van den Hopwech ¹⁾, waarvan de eerste eenvoudig een miente verdeling inhoudt en de tweede misschien van dezelfde strekking is, toonen afdoende aan, dat verstoeling geen specifiek waterschapsrechtelijk begrip is. Primair is de interne buurschapsverhouding, die ook dijkszorg omvatte als een van de vele werkzaamheden, die er door beheerscht werden.

Als we den stoel- of verdeelingsbrief van de Wijmers nader bezien, dan vinden we daarin simpel de landen opgesomd, die ter verdeling waren.

De benamingen, waarmede deze landerijen zijn aangeduid, wijzen in de meeste gevallen klaarblijkelijk op de gerechtigden, hetzij op hen, die voor 1555 gerechtigd waren hetzij op wie hun recht in 1555 verkregen. Tevens is het niet onmogelijk, dat de persoonsnamen slechts aanwijzingen waren voor het land, die in gebruik waren ter herinnering aan zeer bekende of eenvoudig aan vroegere landgebruikers. De gedachte aan deze mogelijkheid rijst onmiddellijk, als men in dezen stoelbrief leest, dat sommige stukken gronds in het geheel niet zijn aangeduid met een persoonsnaam, zooals dat het geval is met de namen: dat Hornke, die grote weijd, Brecamp, Die Jarde, Suere weijd, Barnde weijde, die Lies. dat lange morgen, Die Stien werff, die camp, die buerweren, die boomweijd, Bos weijd.

Of de namen van de personen nu duiden op de gerechtigden na de verstoeling van 1555 of niet, in ieder geval is het een opsomming van het land, dat voor verdeling in aanmerking kwam. Indien de persoonsnamen werkelijk slechts als landbenamingen gebruikt zijn, dan zou men dezen verstoelingsbrief als formulier ten gebuike van de nieuwe verdeling moeten beschouwen. Op grond van de aanwezige landhoeveelheden zou dan een

1) Bijlage.

nieuwe verdeeling moeten geschieden of in 1555 geschied zijn. Naast den in cultuur zijnden gemeenen grond was er tevens een stuk miente, dat buiten de cultiveering viel. Dit lezen we in de slotwoorden van den stoelbrief: „Ende soe blijft daer XI½ roed Miente Wijmerts van die bocht off noertwaerts”. In den stoelbrief van de Wijmers¹⁾ merken we steeds op, dat door middel van afscheidingsstreepjes steeds de landaanduidingen van elkan- der in groepjes gescheiden zijn. Dit doet het vermoeden rijzen, dat de op deze wijze afgescheiden groepjes steeds te samen één stuk uitgemaakt hebben ofwel dat zulk een groepje de namen weergeeft van die stukken die samen èèn perceel of „waghenlant” vormden. Eèn „waghenlant” had immers meerdere gebruikers, zooals we reeds in het voorgaande zagen. Het is dus niet onwaarschijn- lijk, dat we deze beteekenis aan het gebruik van de afscheidingsstreepjes moeten hechten. De oppervlakte van zulke groepjes is nooit zeer groot. Als we het eerste groepje bezien:

Heseling weijd VI morgen XL roed

Mieus Gerbrants VII hont VI roed

Dat Hornke 1½ morgen X roed.

We zien, dat de gezamenlijke oppervlakte van de drie stukken lands VII½ morgen, VII hont en LVI roed is. Uit de benamingen van landerijen blijkt duidelijk, dat schijnbare persoonsnamen inderdaad landbenamingen zouden kunnen zijn. Heseling Weijd is al eigenaardig, Mieus Gerbrants is denkbaar en dat Hornke is onmogelijk als persoonsnaam.

1) Nieuw-Westfriesch Woimers. Het noordelijk gedeelte van de Wijmers behoorde bij Wijdenes, het zuidelijke bij Schellinkhout. Vergel. „De zee- waringen en waterschappen van Noord-Holland”, door Mr. G. de Vries Azn. 2e uitg. 1894, blz. 569. We lezen daar: „De *Wijmers*, waarvan het noordelijk gedeelte Noorderwijmers genaamd, gemeenschappelijk eigendom is der gemeenten *Wijdenes* voor $\frac{3}{7}$ en *Schellinkhout* voor $\frac{4}{7}$ gedeelte, ligt A.P. De *Zuiderwijmers* en de *Nanningweer* zijn het eigendom der gemeente *Schellinkhout*”.

De indeeling van de perceelen lands van de miente Wijmers kennen we door middel van den stoelbrief van 1555 nauwkeurig. Het overgrootste deel is verstoeld, een klein gedeelte, XI½ roede, blijft onverstoeld, of wel, dit blijft buiten de individueele miente-cultiveering. De aanduiding miente Wijmers wekt het vermoeden, dat er behalve deze miente nog èèn of meer mienten in Schellinkhout geweest moeten zijn. We zouden in den stoelbrief van den Hopwech ¹⁾ de oplossing hiervan kunnen zien. Het eerste, wat ons in dezen stoelbrief opvalt, is de indeeling, die geheel dezelfde is als die van den stoelbrief van de Wijmers. Op de miente Wijmers rustte het onderhoud van den Blokdijk, berekend op twee en twintig voet per morgen vanaf het gehucht Blokdijk te rekenen. Op het gedeelte, dat door de miente Wijmers onderhouden werd, sloot blijkbaar een stuk aan, dat door de Hopwegger landen verzorgd werd. Ook in het gebied van de Hopwegger landerijen was per morgen twee en twintig voet gebruikelijk. In de slotwoorden van den stoelbrief van den Hopweg wordt gezegd: „ende dan blijfter bij die Blocdijc tien roed ende een verndell myene wechs”. Op wien nu de zorg voor dit gedeelte „mijene wechs” rustte, is niet meer uit te maken. In beide stoelbrieven vinden we ook wel een wegonderhoud genoemd, doch slechts ruwweg, in tegenstelling met het stoelboek van den Twisker kerkweg, waarin dit wegenonderhoud primair was.

In den stoelbrief van de miente Wijmers was dit bijzaak, evenals dit blijkbaar het geval was met de stoeling van de landerijen aan den Hopweg. Op grond van dit feit is het alleszins waarschijnlijk, dat ook de landerijen aan den Hopweg samen een mient vormden. De stoel-

1) Den „Hopwech” vinden we in den „Tegenwoordige Staat”, 8e deel, 1e stuk op de kaart daarin van Westfriesland genoemd als den „Opperweg”. Deze weg loopt evenwijdig aan de Schellinkhouter dorpsgouw van den Blokdijk af naar den „Uiter-Dik”.

brief van den Hopweg biedt verder door den hoogst geschonden toestand, waarin hij ons bereikt heeft, weinig houvast. We hebben in ieder geval met de geschonden laatste bladzijde van den geheelen stoelbrief te doen. Op grond van de gegevens, die deze laatste bladzijde ons geeft, konden we de in het bovenstaande weergegeven conclusies trekken doch verder kunnen we niet gaan. Het vermoeden van een miente indeeling is op grond van de overeenkomst tusschen den Wijmersstoelbrief en dezen sterk, doch meer dan een vermoeden is het niet.

De naam „Hopwech” brengt geen oplossing. *Boekenoogen* zegt, dat in het Zaanlandsche Westfriesch „weg”¹⁾ hoofdweg beteekent in tegenstelling met de paden. De verklaring van „hop”, die *Boekenoogen*²⁾ geeft als een droge of bijna droge inham of aanslibbing, klopt met de ligging van den Hopwech, die uitloopt op het buitenland ten zuiden van Schellinkhout³⁾.

Dat er elders in Westfriesland Wijmersen, Wymerten of Woimerse voorkwamen of voorkomen, is een feit, doch stukken waarmede men bewijzen kan, dat ook dit gemeene gronden geweest zijn, kon ik niet ontdekken. Op taalkundige gronden meende *Boekenoogen* reeds, dat Wijmers⁴⁾ zelf zonder meer gemeene gronden beteekent. We vinden Wijmersen in het gebied van Medemblik⁵⁾ in Grootebroek⁶⁾, in Hem⁷⁾; en Wijdenes en Schellinkhout hebben gemeenschappelijk èen Wijmers⁸⁾, waarvan Wijdenes het noordelijk en Schellinkhout het

1) *Boekenoogen*, Kol. 1205, onder weg I.

2) *Boekenoogen*, Kol. 345/346 onder hop I.

3) Deze „Hopwech” heeft dus niets te maken met het Hoornsche Hop, dat een inham van het Flevomeer bij Hoorn is.

4) *Boekenoogen*, Kol. 1217/1218 onder wijmerik. Vergel. tevens aant. 3, blz. 252.

5) Vergel. de kaart van Westfriesland in den „Tegenwoordige Staat”, 8e dl., 1ste stuk.

6) Keurenboek van Grootebroek 58; *Pols II*, blz. 248.

7) Vergel. bv. *Reg. E.L.*, fol. 20, *Alg. R.A.* „Pieter Zuen zone leen”.

8) Zie aant. 1 bij blz. 266.

zuidelijk gedeelte heeft. De Wijmers van Hem vinden we reeds in een stuk van 26 Juli 1326 genoemd ¹⁾, waarbij graaf Willem van Henegouwen aan Pieter Zuen zone een „huys ende dat huysweer” „verliet”, die hij bezeten heeft „in den Ambochte van Hem tusken den Gaewech ende die Wimaerts”. De hier genoemde Wijmersen zullen wel geen volledige lijst vormen van alle nog in Westfriesland bestaande Wijmersen, doch daar een opteekening van Westfriesche landnamen nog nooit ernstig ter hand genomen is, is onvolledigheid te verwachten.

Als we in de landnamen een hulpmiddel zien om vast te stellen, waar de gemeene gronden in de verschillende Westfriesche plaats en gelegen hebben, zonder dat om dit uit te maken een diepgaand archiefonderzoek ingesteld wordt, wacht ons een teleurstelling. Uit de schaarsche gegevens, waarover we beschikken, leeren we het hiernavolgende kennen. De miensker (mienskeer, mienskar, mienskaer), een gebruikelijke benaming voor de gemeene weide, vinden we in West(f)linge nog bestaande te Andijk als „gemiensker” ²⁾, terwijl we dezen naam ook lezen in Leegwaters „Chronykje” ³⁾ in de zinsnede: „Op mijn Vaders landt genamt die Mienscher”. Ook in het oud-Westfriesche gebied ten zuidwesten van Waterland, de zgn. Zaanstreek, is deze benaming bekend. In een handschrift van 1644 ⁴⁾ lezen we van een Mienschar te Westzaan, n.l. „Die vuyter mienschar 303 (roeden)”. Ook de benaming mient, een meer voorkomende naam voor gemeene gronden, komt behalve in den stoelbrief van de Wijmers, waar de miente Wijmers genoemd werd, nog voor. In Westflinge noemen we de mient ⁵⁾ te Alkmaar en die op Texel. Over de Texeler mient lezen we in de

1) Alg. R.A. Reg. E.L. 10, fol 20.

2) Een benaming, die in den volksmond nog in gebruik is.

3) Jan Adriaansz. Leegwater „Een kleyn chronykje”, blz. 6.

4) Polderl. Westzaan III, folio 86 e.v.

5) Enige bijz. uit Alkmaars Hist., blz. 41.

Informatie op de verponding van 1511: „Dat dese van Texel hebben noch eene gemeente, die men verstaet wel 250 Carolus gulden tsjaers gelden”. In de oud-Westfriesche gebieden vinden we ook de mient als bekend; voorbeelden hiervan zijn te vinden in het stoelboek van Assendelft ¹⁾, uit het einde van de zestiende eeuw, waar we lezen: „Guertgen Claes, die mient ande leegendijck”. Verder in Oostzaan in een aantekening ²⁾ uit de zeventiende eeuw: „De mient in Claes Pietersz. Keyens 587 : 7 roeden”, terwijl tenslotte uit hoofde van naamsgelijkheid nog het Mientdijkje ³⁾ te Wormer genoemd mag worden. We mogen niet verwachten met deze enkele vermeldingen van mienskar en mient alle landerijen genoemd te hebben in geheel Westfriesland, die nog heden deze namen dragen, maar men zal ze, naar we vertrouwen, als voorbeelden willen zien.

Gaan we nu over tot het maken van een beknopte vergelijking met andere streken, dan is het eerste gebied, dat onze aandacht vraagt, het oud-Westfriesche territoir Assendelft. In het einde van de vorige eeuw was daar nog een gemeene weide in gebruik. Het is mogelijk, dat dit nog het geval is, maar de door mij gebruikte bronnen stammen uit de laatste jaren vòòr 1900 ⁴⁾. Het land in de Buitenkaag was in eigendom van verschillende eigenaars, waarvan ieder naar gelang van het aantal malen hij gerechtigd was tot 45 Are (45 vierkante Nederlandsche roeden) een aantal koeien in de gemeene weide mocht sturen. Het recht om een koe in de gemeene weide te drijven heette koeschaar ⁵⁾, welk recht gelijktijdig met de aanspraak op de vereischte 45 Are verkocht kon worden. Hier vinden we dus een hedendaagsch voorbeeld

1) Stoelboek Assendelft, folio 53 ro.

2) Polderl. Oostzaan I.

3) Benaming van een stuk land. Polderl. Wormer, folio 3.

4) Boekenooogen, Kol. 479/480 onder koeschaar en Kol. 633/634 onder mient II.

5) Boekenooogen, Kol. 479/480 onder koeschaar.

van gemeene weide in de Zaanstreek. In de handvesten van Assendelft van 1588¹⁾ vinden we ook van de gemeene gronden gesproken. Klaarblijkelijk gaat dit over dezelfde gronden in de Buitenkaag. We lezen daar, dat er in „deselve Kaegh” veel gemeen land „sonder ruyminge ofte slooten” is, wat alles „ongelegē” is om te scheiden. Hierom zullen dijkgraaf en heemraden in deze „kaegh” „mogen keuren de Beesten (koeien) te mogen scutten”, die iemand boven zijn „behoorlijke schaering”, dus boven het aantal koeien waartoe hij gerechtigd is, onrechtmatig in de „Kaegh” bracht; dit dan bovendien nog „op alsulcke boete als Hem goetduncken sal”. „Scutten” is de gewone term voor het hier bedoelde in beslag nemen van vee, dat onrechtmatig geweid werd. In het navolgende komen we nog op het „scutten” terug.

Wat het oud-Westfriesche Kennemerland aangaat, daar vinden we èn in het landrecht van 1292²⁾ en in het handvest van 1415³⁾ van hertog Willem van Beyeren de bepaling over de onrechtmatige schaar („onrechte scare”), die we uit het Westfriesche landrecht van 1299 reeds leerden kennen.

Voor het oud-Westfriesche Waterland moge de behandeling van een enkele bepaling uit de overeenkomst van het gemeene land van Waterland van 1347⁴⁾ voldoende zijn. We lezen in paragraaf XXIV van deze overeenkomst: „Van een nuwe Schere in Waterlant”, dat, als men een „gemeyne-scheer” (koe-skeer, skeer) uitgeeft („scheert”) in Waterland, dit voor geen van de gerechtigden nadeelig mag zijn („datter nyemant syn goet

1) Handvesten van Assendelft, blz. 145.

2) Van Santen: „Generale Privilegiën ende Hantvesten van Kennemerlandt”, blz. 4. De bepaling heeft hier tot opschrift: „Hoe dieghene boetschuldigh wordt die onrecht schaer hevet, ende niemant anders”.

3) Van Santen: „Generale Privilegiën ende Hantvesten van Kennemerlandt”, blz. 31. Het opschrift van de bepaling luidt: „Die onrechte schaer hevet, wordt alleen boetschuldich”.

4) Van Mieris II, blz. 736.

verliesen en mach"). Als een nieuwe schaargerechtigde op de „ghemeyne scheer" (mienskar) zijn schaarrecht gaat uitoefenen („ende syn goet scheren doet"), voordat de andere (oude) gerechtigden zijne rechten berekend hebben („eer si gerekent ende gekurven hebben alt land omme") en het meerendeel van de gerechtigden („die meere hoep van enen *dorpe*") het niet met de inkomst van den nieuwen schaargerechtigde eens is, dan mogen zij hem niet uit het land weren maar moet er „mit recht ende mit vonnisse" over beslist worden. Hierover zullen ze recht vragen aan den baljuw van Waterland en deze is „sculdich" om „een dach van rechte te leggen" en daarop de schepenen te verdagen. De baljuw zal aan het „Dorpe" de scheer toe „wisen", als dat de „schere" „begeert"; de beslissing lag dus eigenlijk bij het dorp. Een andere bepaling uit de overdracht van het gemeene land van Waterland spreekt ook nog van de „schere". De bepaling „van der bueren schere", houdt in, dat „der bueren scheer" zal gewonnen worden met zeven mannen die bueren van „den dorpe" zijn „mit hoeren ede des Sonnendaechs opten kerchove, voer hoere dagelicschen Rechter". We zien dus, dat de periodieke verdeling van den gemeenen grond door zeven bueren van het eigen dorp zal geschieden. Van dit zevental worden dus uitdrukkelijk de gerechtigden tot de gemeene gronden, die buiten het eigen dorp wonen, uitgesloten. De bepaling vervolgt met te zeggen, dat die „van der suder ee ende van der noeder ee te brueck (Broek in Waterland) „hun buer-scheer" mogen winnen met drie mannen „mit hoeren ede, als recht is". Hiermede hebben we een belangrijk voorbeeld van de Waterlandsche gemeene weide gezien. Over de gemeene weide van Warder in den oud-Westfrieschen Zeevang vinden we het een en ander in een uitspraak van hertog Albrecht van 16 April 1390¹⁾. Deze uitspraak

1) Van Mieris III, blz. 559.

handelt over een geschil tusschen Florys van Alcmade en „die ghemeene bueren van Warder” over een stuk land „gheheeten Warderbroec” en over de „Cokendijc”. Florys eischte er een derde deel van „ende meende dat hi him toe behoerde”. Die van Warder meenden, dat zij het beste recht hadden tot al het goed, „want hi altoes hoer ghemene weyde gheweest hadde”¹⁾. Uit het voor het oud-Westfriesche gebied gegeven materiaal zal men hebben kunnen besluiten, dat er ten opzichte van de gemeene gronden dezelfde toestand bestond in de Westfriesche gebieden van de drie pagi en de eerder aan den Hollandschen graaf gekomen Westfriesche streken.

Voor een vergelijking met Midfriesland mag Van Apeldoorn's onderzoeking²⁾ over de historische ontwikkeling van de rechten op den grond genoemd worden. Over de gemeene weiden, welke hier den naam „meenscharren” dragen, zegt Van Apeldoorn, dat deze nagenoeg op iedere bladzijde van de Beneficiaalboeken en in het Register van aanbreng opgetekend staan³⁾. Voorbeelden hiervan zijn de „Wynaldumme meenschair”, „Secbierumme meenschair”, Oosterbierumme meenschair”, „Meenschair van Firdigum”, „Hemertte meenschair” enz. De meenscharren worden blijkens deze namen aangeduid als zijnde van een bepaalde buurschap „of *dorp*” (Van Apeldoorn⁴⁾), wat geheel overeenkomt met wat de bepaling uit de overeenkomst van het gemeene land van Waterland hierover leerde betreffende de „gemeyne scheer” in Waterland.

Hebben we in het voorgaande de gemeene gronden in Westfriesland leeren kennen, de gemeene weide en den

1) Vergel. over dit stuk tevens De Monté ver Loren: „Bezit en eigendom”, blz. 313.

2) Van Apeldoorn: „De historische ontwikkeling van het grondbezit in Friesland”, De Vrije Fries, 1923.

3) Van Apeldoorn: „De hist. ont. etc.”, blz. 215.

4) Van Apeldoorn: „De hist. ont. etc.”, blz. 215.

gemeenen bouwgrond, nu rest nog de periodieke uitbreiding van de gemeene weiden te behandelen. Periodieke uitbreiding van de gemeene weide vond plaats, nadat de oogst van de gemeene bouwgronden was binnengehaald. De gemeene bouwgronden werden na den oogst, dus na de bouwperiode, ook gemeene weiden en dan konden de gerechtigden er het vee in drijven. We onderscheiden dus gemeene weiden in engen zin, n.l. die landerijen die altijd als gemeene weiden, dus voor de veeteelt, werden gebruikt, en gemeene weiden in ruimen zin, waaronder de gemeene weiden in engen zin en de periodiek als gemeene weiden gebruikte bouwgronden vielen. Voor Texel vinden we van beide begrippen een duidelijk voorbeeld. De gemeene weide in engen zin vinden we in de Informatie op de verponding van 1511 als een „gemeente” genoemd, wat reeds in het voorgaande in verband met de Westfriesche mienten werd vermeld. Men leest in den Tegenwoordigen Staat¹⁾, dat op Texel de gemeene bouwgronden na den oogst van de „Veldvrugten” als gemeene weiden werden gebruikt. We lezen er, dat in 1562, toen gedeputeerden van de Staten van Holland „naar dit Eiland gemagtigd” werden om er de grootte van te meten en om de „Landen te waardeeren” schout en „de Geregte” van Texel opgaven, dat er twaalfduizend oischapen waren, afgezien nog van de „Weeren, Rammen en Lammeren”. In dezen tijd, deelt de schrijver van den Tegenwoordigen Staat mede, was er een gebruik, dat later afgeschaft werd, dat de eigenaars en gebruikers geen langer „eigendom” hadden aan de landen dan ieder jaar van 1 Mei tot den laatsten Juli. Na den laatsten Juli werd de grond dan als gemeene weide gebruikt. Dit werd als een nadeel beschouwd voor deze landeigenaars en voor den oogst van de veldvruchten, daar die op den laatsten Juli nog niet altijd rijp waren.

1) Tegenwoordige Staat, 8e deel, 1e stuk, blz. 586/587.

Tusschen den laatsten Juli en den 1sten Mei daarop volgende maakten dus de bedoelde bouwgronden deel uit van de gemeene weiden in ruimen zin. Aan de hand van de Texeler voorbeelden zien we dus duidelijk de beide elementen van de gemeene weiden in ruimen zin naast elkaar.

Dat de gemeene bouwgronden niet betreden mochten worden door beesten, zoo lang de (plaatselijke) termijn voor den verbouw van veldvruchten duurde, ligt voor de hand. Uit de bepalingen der Westfriesche keurenboeken, uitgevaardigd tegen het komen van beesten in de bouwvelden, leeren we ons een beeld vormen van deze bouwvelden, als zij in den verbouw-termijn zijn voor zij gedeeltelijk(?) weder tot de gemeene weiden behooren. De maatregelen tegen de beschadigingen door vee aan de bouwvelden tijdens den verbouwtermijn leeren we hoofdzakelijk kennen uit eenige „schut”bepalingen. In het keurenboek van Burghorn van 1505 ¹⁾ vinden we in de bepaling „Geen beesten op zaadland te gaan” ²⁾ hierover bepaald, dat er geen beesten op het „zaetlandt” „dat gesayt” is mogen komen, d.i. dus tijdens de bebouwing; daarna mag dat wel. De boeten worden voor ieder beest vastgesteld, n.l. „elcke scaep” op een „oertgen”, een „vercken” op een „stuver”, „elcke hoornvee” op een schelling en een paard op een „braspenninck”. Daarna volgde klaarblijkelijk een aanduiding van wie „scutten” mocht; tenslotte wordt gezegd: „elx mach se schutten in sijn schade”, d.i. dus ieder die gerechtigd is tot een stuk bouwland, mag de hem schade doende beesten schutten, als hij ze in zijn land vindt.

In het Sybekarspeler keurenboek van 1414 ³⁾ vinden we hetzelfde gezegd in de bepaling „Van beesten te schutten” ⁴⁾, waarin we lezen over hem, die een „viervoet

1) P o l s II, blz. 401.

2) Burghorn 17.

3) P o l s II, blz. 321.

4) Sybekarspel 44.

beest" schut in een „coernlande" t.w. „coyen, peerden ende dierghelike", e.e.a. „op vier stuver". Hier zien we dus weer de bescherming van het bouwveld, dat in exploitatie is.

Het Grootebroeker keurenboek van 1446(?)¹⁾ geeft in „Van scaed doen mit beesten int lant"²⁾ een aardig voorbeeld van een meeningsverschil tusschen hem, wiens land heeft geleden, en den eigenaar van het beest, dat de schade heeft aangericht. De regeling is niet uitdrukkelijk beperkt tot de bouwlanden; dus ze zal evenzeer gegolden hebben voor etgrond en voor te velde liggend hooi. In verband met de bouwlanden is de bepaling juist hier van belang. We lezen in de Grootebroeker bepaling, dat „so wie een ander scaed doet mit synen beesten" den benadeelde „voerbeteren (zal) by twie naeste lenden", als zij het „selven niet eens en warden".

Twee buren zullen dan dus beslissen over de te betalen vergoeding. Hetzelfde wordt ook bepaald in het Enkhuizer keurenboek van 1452(?)³⁾ in „Van scade te doen mit beesten"⁴⁾. Lazen we in de Grootebroeker bepaling slechts van twee niet nader aangeduide „lenden" of buren, hier is dit duidelijk gezegd in de formuleering „bij twie sijn naeste bueren an beider syden".

Hiermede zijn we op het „scutten" gekomen, welk woord in nagenoeg alle Westfriesche keurenboeken gebruikt wordt in den zin van het opvangen van beesten en het bewaren ervan, totdat er verdere maatregelen getroffen worden. Het verband met deze „scut"-bepalingen en de gemeene gronden is, zooals reeds uit het voorgaande gebleken zal zijn, van voldoende belang om ze hier te behandelen. In de Westfriesche keurenboeken komen ook andere beteekenissen voor van „scutten", bv. die van

1) P o l s II, blz. 254.

2) Grootebroek 85 (89).

3) P o l s II, blz. 215.

4) Enkhuizen 120.

afpalen, afperken, afgrenzen, maar die laten we hier ter zijde. De persoon, die het „scutten” in den zin van in beslag nemen van beesten verricht, komt voor onder de benamingen „scutter” of „beestscutter”. Met het woord „scutter” kan aangeduid worden een bepaalde beambte maar ook de schuttende benadeelde. De „scutter” in de beteekenis van ambtenaar belast met het „scutten” wordt in een enkel stuk duidelijk genoemd, doch het meerendeel van de keurenboeken doet geen directe mededeeling over den beambte „scutter”, hoewel zijn aanwezigheid wel waarschijnlijk is. In het handvest van Willem VI, graaf van Holland en heer van Westfriesland, waarin de vereeniging van Koedijk, Vroon(en), Oudorp en Oterleek met Alkmaar werd vastgelegd, van 12 Mei 1415 ¹⁾ vinden we de „beestscutters” genoemd. In artikel 10 van dit handvest wordt bepaald, dat de „rentemeester van Kennemerlandt ende van Vrieslant” (het is niet onmogelijk dat „Vrieslant” hier de beteekenis heeft van Westerbalschap) „tot allen tyden alst hem nutte duncken sal”, „van onser wegen” d.w.z. vanwege den heer (de Hollandsche graaf) twee „beestscutters zal aanstellen. Deze „beestscutters” zal de „rentmeester” „setten” te „Outorp” één en te „Coedijck” één. Van de taak van deze „beestscutters” wordt gezegd, dat zij „up die geesten scutten sullen”. Geesten zijn (zand-)gronden ²⁾ die hooger gelegen zijn dan de omliggende landen; de bekendste geest in deze streek is wel de Vroonergeest ³⁾, die hier bedoeld kan zijn. De boeten, die van de geschutte beesten betaald moesten worden, zouden zoo hoog zijn „als onse rentemeester voirscreven dairup setten sal”. De

1) P o l s I, blz. 43.

2) B e e k m a n I, blz. 637.

3) In de uitspraak van 's Graven raad van 1319 wordt de Vroonergeest genoemd als „die gheest van Vroenen” (Zie Van Mieris II, blz. 212). Verder E i k e l e n b e r g: „Gedaante en gesteldheid van Westvriesland en ondergang van het dorp Vroone” op de kaart „Het dorp S. Pankras de Vrooner geest”, blz. 27.

in dit stuk bedoelde geestgronden waren dus grafelijk domein. We zien in dit handvest dus de „beestscutters” genoemd; in hen hebben we te maken met personen, die door den heer ¹⁾ (den graaf) werden benoemd tot hun „scutambt”. Naast dezen beambte, die het recht van het „scutten” van beesten bezat, vinden we vele bepalingen, die den eigenaar van den grond het recht geven om beesten te „scutten”, die hij op zijn grond aantreft. Hier is het „scut”-recht niet bij een beambte maar bij den landbezitter.

In het keurenboek van Hoorn van 1526 ²⁾ geeft de bepaling „Van gansen te houden” ³⁾ hiervan een voorbeeld. Hierin wordt gezegd, dat niemand ganzen mag houden dan uitsluitend op zijn eigen land. Zou iemand een gans in „sijn scade” (dus in zijn perceel waarin hij schade lijdt) vinden, dan mag hij haar „scutten”. „Die se scutte soude hebben die ene helfte en die ander helfte tgherecht van Hoirne”. Nu kan het zijn, dat men dit moet begrijpen als werd de geëschte losprijs verdeeld tusschen het gerecht en den schutter, zooals gewoonlijk het lossingsgeld verdeeld werd, doch het is niet onmogelijk, dat we het hier bepaalde als letterlijk bedoeld moeten verstaan. In het Enkhuizer keurenboek van 1452(?) ⁴⁾ wordt immers uitdrukkelijk bepaald, dat, als men „eynden” in „syn scade” vangt, men ze mag „slaen”. Verder wordt in de bepaling „Van eynden te houden” ⁵⁾ de eendenhouderij sterk aan banden gelegd, als gezegd

1) De graaf van Holland was heer van Westfriesland.

2) P o l s II, blz. 27.

3) Hoorn 43.

4) P o l s II, blz. 215. De achter sommige jaartallen geplaatste vraagtekens wijzen op de onzekerheid omtrent den tijd, waarin een bepaald keurenboek werd samengesteld. Soms staat er een jaartal van samenstelling genoemd, soms moest P o l s na een onderzoek zijne pogingen tot het verkrijgen van zekerheid op dat punt opgeven. Het resultaat van zijn onderzoekingen vormt met een beschrijving van het gebruikte materiaal bij ieder keurenboek in P o l s II een inleiding.

5) Enkhuizen 121.

wordt, dat niemand meer dan zes eenden en twee woerden mag houden. Overtreding van dit verbod wordt gestraft met drie „pont” per eend. „Voghelaers” mogen evenveel woerden houden als zij zelf willen. Het „slaen” van eenden in iemands „scade” is zonder „ban ende boete”. De direct op deze regeling volgende bepaling ¹⁾ „Van gansen te houden” ²⁾ is scherper. Het houden van ganzen wordt daarin verboden; iedereen mag „se slaen ende eten” en wel „sonder ban of boet”. Hield iemand toch ganzen, dan verviel hij per gans in een boete van een „pont”. Werd iemand om het „slaen” van een gans „misdæn”, dan moest de „quadader” „dobbelde boeten” betalen.

Een andere regeling over het „scutten” door den bena-deelde geeft het keurenboek van Grootebroek ³⁾ in de bepaling „Beesten scutten in scade” ⁴⁾. Iemand die „een verken, een scaep off een peert, ende alle beesten” „schut in sijn schade”, die mag „se scutten op II scelling”, welke verdeeld zullen worden, halff den rechte ende halff den scutter”. Hier is „scutter” dus gebruikt voor wie het beest in „sijn schade” heeft geschut. Een oude gans mag men „scutten” „op III scelling”, welke som op dezelfde wijze verdeeld wordt. Vollediger dan „Beesten scutten in scade” is de regeling in hetzelfde keurenboek „Beesten scutten opten dijck” ⁵⁾. Daar lezen we, dat hij, die beesten „scut upten dijck off uterdijck”, de geschutte dieren drie dagen houden zal. Daarna moet hij ze aan de „burghemeisters” overgeven en het schutgeld, dat hij anders van den eigenaar van de beesten had kunnen vorderen, zal hij dan van den „burghemeister” krijgen. Hier hebben we dus te maken met het geval, dat de eigenaar

1) P o l s II, blz. 215.

2) Enkhuizen 122.

3) P o l s II, blz. 253.

4) Grootebroek 84 (88).

5) Grootebroek 155.

zich niet gemeld heeft, wat nog eens ten overvloede blijkt uit het vervolg van deze regeling, waarin gezegd wordt, dat de „burghemeister” deze beesten zal „veylen en ver-copen” in de kerk „om die meesten penning”.

Met deze regeling stemt overeen die van het keurenboek van Sybekarspel van 1414¹⁾ in „Van beesten te schutten²⁾”. „Coyen, paerden ende dierghelike”, die in een „coernlande” geschut worden, zijn daar op „vier stuver” gesteld; werden deze beesten in een „etvelde” of in een „maetvelde” (Pols: maetvelde = weide)³⁾ geschut, dan was het schutgeld de helft minder. De eene helft van de „scuttinge” zal het gerecht hebben, de andere hij, die ze „in sijn lant ghescut hevet”. Hij die de beesten „scut”, zal ze drie dagen lang houden en dan aan den schout overleveren, „ten waer dat si ghelost worden”. Hier zien we duidelijk gezegd, dat de eigenaar van de geschutte beesten ze binnen drie dagen bij den „scutter” moet lossen. De schout zal dengene, die de beesten brengt, het „scutgelt” geven en het beest of beesten „besteden” en voor ieder beest per dag een stoter betalen. Is het geval genoemd in de bepaling „Van beesten te scutten” uitzondering, de gewone gang van zaken is te lezen in de daaropvolgende regeling „Van scutten”. We lezen er, dat „soe wie beesten scutte”, aan den schout de helft van het „scutgelt” zal brengen op straffe van drie ponden.

Ook het keurenboek van Burghorn van 1505⁴⁾ geeft in de regeling „Geen beesten op zaadland te gaan” een voorbeeld van „scutten” door den landbezitter. De inhoud van de bepaling werd reeds in het voorgaande op blz. 275 besproken. Van belang zijn verder nog in het Burghorner keurenboek de bepalingen „Schade door

1) Pols II, blz. 321.

2) Sybekarspel 44.

3) Pols I, blz. CXC.

4) Pols II, blz. 401.

beesten veroorzaakt" ¹⁾ en „Beesten in zijn schade te schutten, niet te dooden" ²⁾. In de bepaling „Schade door beesten veroorzaakt" wordt gezegd, dat een man is „schuldich te staen" voor zijn paarden, „horenbeesten", koeien en „hondenbyten" enz., als iemand deze schade-doende beesten als van hem zijnde herkent. Ontkent hij (d.w.z. als hij beweert, dat de beesten niet van hem zijn) „sodat hy dese voorsz. beesten van hem jaghet", dan is hij bevrijd en de heer zal deze beesten aanvaarden als de zijne. De heer is hier de heer van Burghorn. In „Beesten in zijn schade te schutten, niet te dooden" wordt bepaald, dat, als iemand „eenich beest" in zijn „scade" vindt, hij het niet mag doodslaan, op straffe van drie ponden; hij mag het alleen „schutten" en de schade zal hem vergoed worden bij de „lenden": de bureu zullen dus de hoogte van de schadevergoeding bepalen. Ingeval iemand een beest in zijn „schade" toch doodslaat, dan zal de eigenaar van het beest „gebeterd worden" „by den gerechte". Een beest, dat drie ponden waard is, „sal gelden" tien pond; zoo zal naar deze verhouding alles berekend worden naar de „groothey" der beesten.

Hiermede hebben we dus de „scuttinghe" door den benadeelde bezien en hoe deze zijn schadevergoeding kon verkrijgen.

Naast dezen vorm van „scuttinghe" staat dan nog die, dat iedereen de beesten of een speciaal soort beesten mag „scutten". De beide Enkhuizer bepalingen „Van beesten in etlant ende zeedlant te gaen" ³⁾ en „Van beesten te gaen" ⁴⁾ geven in dit opzicht geene zekerheid. Weliswaar heet het in de eerste regeling, dat „elc man mach scutten", als er varkens in een „etland" of „coernland" gaan, doch in verband met de reeds behandelde bepalingen is

1) Burghorn 83.

2) Burghorn 84.

3) Enkhuizen 31.

4) Enkhuizen 111.

het niet onwaarschijnlijk, dat we hier in „elc” dengene moeten zien, in wiens „scade” de beesten zijn. Evenzeer is dit het geval met de tweede van de genoemde bepalingen, waar ook weder staat „elc man scutten mach sonder ban ende boete”. Anders is het met het bepaalde in hetzelfde keurenboek „Van gansen te houden”¹⁾ waarin het houden van ganzen op straffe van een pond per gans verboden is. In het Grootebroeker keurenboek leest men in de regeling „Beesten scutten in scade”²⁾, dat men een oude (volwassen) gans „van buyten” mag „scutten” op drie schelling per stuk. „Van buyten” is hier te verstaan als afkomstig van buiten den ban van Grootebroek, want in de laatste zinsnede van deze bepaling wordt iedere poorter uitdrukkelijk tot „scutten” van deze ganzen buiten Grootebroek gemachtigd: „Ende elcke poerter mach se scutten binnen den ban van Broeck op die boeten voersz.”. Hiermede hebben we dan drie vormen van het „scut”recht gezien, achtereenvolgens aan een ambtenaar, aan den benadeelde, aan de leden van de eene gemeenschap tegenover de andere. We zijn hiermede iets over de grens van het onderwerp der gemeene gronden geraakt; doch het betrof een grensgeval: „scutten” had plaats zoowel op gemeene gronden als op particuliere landerijen.

§ 2. Het meerendeel woudt het minre deel.

Als tweede kenmerk van de Westfriesche rechten op den grond moet de stelregel genoemd worden, die tot opschrift van deze paragraaf gekozen werd. Dit beginsel, inhoudende, dat het grootste gedeelte van een stuk land zal beslissen over en voor een kleiner deel in denzelfden „acker”, „stick” of „waghenlandt” gelegen, vinden we

1) Enkhuizen 122.

2) Grootebroek 84 (88).

steeds weder in de verschillende keurenboeken vastgelegd. De meest eenvoudige vorm van landgebruik die het in werking treden van dezen stelregel tengevolge had, was wel, dat twee (of meer) buren in één „waghenlandt” ieder een stuk grond hadden, zoodat zij in dat „waghenlandt” samen „geland” waren. In dit geval mocht niet ieder van hen het gebruik van zijn stuk inrichten naar zijn eigen opvattingen; integendeel, degene, die het grootste stuk land had in een „waghenlandt”, leidde het gebruik van het geheele „waghenlandt”, de gebruikers van het (de) kleinere stuk(ken) moest(en) zijn aanwijzingen opvolgen. Was de gebruiker van het „minre” deel niet gehoorzaam aan de door den gebruiker van het „meerdere” stuk gegeven aanwijzingen, dan werd hij boetescheddig. De gebruiker van het „meerdere” deel was weliswaar aan den vaag omschreven norm „updat hijt redelick maket” gebonden, maar dit is duidelijk tegen machtsmisbruik gericht. De hier genoemde stelregel gold zoolwel voor bouw- als voor grasgronden; zoodra er meerdere grondbezitters in een „waghenlandt” „geland” waren, trad dit beginsel in werking.

In het keurenboek van Grootebroek van 1446(?)¹⁾ zullen we weder, zij het uit een ander gezichtspunt, de bepaling „Van scaren in een weyd tsamen gelandt”²⁾ moeten bezien. Het beginsel: het meerendeel woudt het minredeel gold ook voor de „waghenlanden”, die niet in particulier bezit waren, voor de landerijen dus, die tot de gemeene gronden behoorden. De werking van dezen stelregel was afhankelijk van het al dan niet samenliggen van verschillende stukjes grond van verschillende eigenaars in één „waghenlandt”. Soms behoorden de perceelen, waarop dit beginsel in werking trad, tot de gemeene gronden, doch voor de toepassing ervan was dit

1) P o l s II, blz. 262.

2) Grootebroek 128 (133).

van geen belang. In de genoemde Grootebroeker bepaling lezen we, dat „wie dat meestendeel heeft in een „weiden”, in één perceel dus, die zal „des grasses wouden en scharen by den ghemenen rechte”. Dit wil zeggen, dat hij die gerechtigd is tot het „meestendeel”, den grasbouw of den hooibouw zal leiden en evenzoo het beweiden (scharen) en wel „by den ghemenen rechte” of anders gezegd, naar verhouding van het aantal scheren, die ieder van de gerechtigden in dit stukje gemeene weide had. In „ghelijcke landen” d.i. in percelen, waarin de gerechtigden gerechtigd zijn tot een gelijk deel, „sal die koe ghaen voert mayen”. De laatste zinsnede beteekent natuurlijk niet, dat eerst een stuk land beweid zou moeten worden en daarna gehooïd; de beteekenis is, dat weiden belangrijker is dan hooibouw en dat beweiding de eerste plaats inneemt in het landgebruik. Zijn de landgebruikers het er over eens, dat zij hun gemeenschappelijk perceel zullen afhooïen, dan mag dat, maar bij meeningsverschil over het landgebruik heeft beweiding voorrang boven afhooïing. In het Grootebroeker keurenboek van 1446(?) vindt men verder in de bepaling „Te samen gelandt”¹⁾ nadere gegevens over het beheer, dat de houder van het „meestendeels” lands in een „waghenlandt” daarover mocht voeren. We lezen in dit artikel: „waer twie luden toesamen gelandt sijn”, zal hij, die het „merendeel heeft van den lande”, aan hem, die „dat minderdeel” heeft, zeggen, of hij wil „mayen” (maaïen) of „etten” (beweiden). Ook hier zien we weer de mogelijkheden van het gebruik van grasland genoemd, hetzij hooïen hetzij beweiden. Degene die het „merendeel” heeft, zal beslissen welk landgebruik men zal kiezen, hij is echter volgens deze bepaling wel verplicht den houder van „dat minderdeel” „goetstijt voer sinte Geertruidt” te zeggen, welke van de beide gebruikswijzen hij gevolgd wensch

1) Grootebroek 186.

te zien. In ditzelfde keurenboek vindt men in de bepaling „Meerendeel van lant”¹⁾ het beginsel nogmaals geformuleerd. We lezen hier, dat „wie dat meerendeel heeft in een lande, in enen metvelde (metvelde = weide (P o l s)), zal „des grasses wouden”. Verder zal hij den ander, „dient minre deel heeft in den lande”, „cundighen” (waarschuwen) als het daartoe de tijd is om te „mayen ende te zweelen” (zweelen²⁾) = het te drogen liggende afgemaaide gras met een hooihark bij elkander halen, het land met losse streken schoon harken). Na deze waarschuwing zal de houder van het „minre deel” binnen drie dagen daarna, nadat de ander hem een „weet” gedaan had, verschijnen om te komen „mayen en zweelen”. Iederen dag, dien hij weg blijft, verbeurt hij vijf schelling. Hiermede zijn we dus op de boete gekomen, die de niet volgzame houder van het „minre deel” per dag moest betalen tijdens zijn ongehoorzaamheid. In andere bepalingen is het bemoeilijken van den oogst (of gebruik) met duidelijker termen tegengegaan. In het Schellinkhout keurenboek van 1415(?)³⁾ vinden we de bepaling „Van sceel van lant of van not”⁴⁾, waarin we een voorbeeld vinden van een „waghenlandt” door meerderen gebruikt en vallende onder het hier behandelde beginsel. Als er „twee personen of meer lant hochten”, lezen we in deze regeling, zal hetgeen hij „die dat meeste hooch” doet of doen laat „omdat lants oerbaer”, door hem die dat „minste hooch” meegedaan worden. De houder van het mindere zal dit doen binnen vijf dagen, nadat hij „vermaent wort voir twie poirters”, of vijf pond „gelden”. Na afloop van den gestelden termijn van vijf dagen mag hij, die „dat meeste hooch”, „des lants oerbaer duen laten up hoir alre cost”. Dit wil dus

1) Grootebroek 219 (153).

2) Grootebroek, Kol. 1275 onder zwelen.

3) P o l s II, blz. 303.

4) Schellinkhout 81.

zeggen, dat de houder van het grootste stuk eenvoudig kan uitvoeren of kan doen uitvoeren wat hij noodig acht voor het geheele perceel; de gemaakte kosten komen dan voor rekening van alle gelanden in het „waghenlandt”. De oogst (not) is dan te „havenen”, in verhouding naar ieders deel in het geheele perceel of wel „na grooticheyt van horen goeden”. Hetzelfde keurenboek geeft nog een bepaling, waarin weder deze stelregel van het heerschende „meerendeel” vastgelegd is voor de weiderij in de regeling „Van scaringe”¹⁾. Deze bepaling munt uit door korthed en klaarheid. „So wie meest lant bruycket”, heet het daar, „daer sal die ettinge (beweiding) ende inslach (het in de wei brengen van het vee) ende uutslach (het uit de wei halen van het vee) an staen”, terwijl de regeling gesloten wordt met „updat hijt redelick maket”.

Het Westwouder keurenboek van 1415²⁾ geeft in de bepaling „Van dat afterlant”³⁾ een kleine aanvulling, waardoor men weder duidelijker de positie van de samengelanden in een perceel kan reconstrueeren. De bepaling zegt, dat „waer een afterlant leyt”, d.i. dus als er meerdere grondgebruikers in één perceel samengeland zijn en de perceelen achter elkander liggen, dan zal „dat minre” „dat meerre volgen nae sijn rechte hoefdam”. Dam is het hek of de groote poort, die toegang geeft tot een erf. Gebeurde het dan, dat „dat minre lant” aan „dat merer lant scade dede”, dan zou de houder van dat „minre lant” de schade moeten beteren „by twee bueren of by die gerechte”. Terzijde mag hier de aandacht erop gevestigd worden, dat we hier weder de twee burenen als mogelijke beslissers zien aangeduid. Het wil mij voorkomen, dat we in de zinsnede „by twee bueren of

1) Schellinkhout 89.

2) P o l s II, blz. 344.

3) Westwoude 59.

by die gerechte" moeten lezen, dat, als de oplossing door de twee burens aan de hand gedaan de oneenigheid nog niet uit den weg heeft geruimd of als een van beide partijen zich door hun beslissing benadeeld voelt, er een be-roep op het gerecht mogelijk is.

De leiding van den tot den meesten grond gerechtigde is ook vastgelegd in de bepalingen van het keurenboek van Wijdenes en Oosterleek van 1606¹⁾). In de bepaling „van 't Scharen" vinden we hiervan een voorbeeld. We lezen daar: „Wie 't meeste deel heeft in een Weijde" die mag „des grasses Wouden ende Scharen" „bij d'gemenen Regte". Op St. Pieter zal men „malkanderen" waarschuwen „'t sij te Etten of te hooijen", hetgeen hier dus beteekent, dat hij, die het „meeste deel" heeft, zal waarschuwen. Iets verder spreekt deze regeling „van gelyken", dus over het geval van gelijkheid van deelen in een „Stuck landt", ook dan moet men „Waerschouwen" wat te doen, hetgeen hier dus de beteekenis heeft van overleggen over hetgeen men zal doen. Verder vinden we ook in dit keurenboek nog een bepaling, die overeenkomt met die uit het Westwouder keurenboek „Van dat afterlant"; deze bepaling „van den Overwegh"²⁾ zegt, dat het achterland „genot" zal worden over het voorland, dat de beesten (koeien, etc.) over dit voorland gedreven mogen worden „daer 't Redelick" is. Het „mindere lant" zal het „meerdere" volgen in den „Overgank" en „Sche-len zij daar in", dan zal „'t Regt 't Scheyden". Het „ge-regt" ontvangt daarvoor 9 gulden, waarvan de officier drie gulden krijgt, ieder van de schepenen 12 stuivers en de secretaris en bode een gulden en zestien stuivers „van alle Rooijingen of overwegen". Hier zien we dus, dat het schepenencollege beslist.

Hiermede hebben we de toepassing van den behandel-

1) Handschrift Wijdenes en Oosterleek, folio 4.

2) Handschrift Wijdenes en Oosterleek, folio 7.

den stelregel in verscheidene plaatsen in Westfriesland leeren kennen, en wel in verschillende tijden. De hier behandelde bepalingen geven de meest eenvoudige toepassing van dezen stelregel te zien. Het is echter reeds op grond van de gegeven bepalingen duidelijk, dat een zoo belangrijk beginsel in het grondenrecht vele andere gevolgen teweeggebracht moet hebben, wat dan ook inderdaad het geval was en waarvan we de belangrijkste nader zullen beschouwen.

Een gebied, waarop de behandelde stelregel zijn invloed had, was in de eerste plaats dat van het zeventuigrecht. In het handvest van Eduard den Bastaard, heer van Hoogwoud, waarbij stadrecht verleend werd aan Hoogwoud op 29 Maart 1450¹⁾, is hierover het een en ander bepaald. We lezen in het artikel „Van seventuygh” hiervan het volgende. Eerst wordt in deze bepaling gezegd, dat de „seven die naestgelegen landen” aan beide zijden, die er aan winnen noch verliezen kunnen, „naer ouder kostuyme” zullen „den achten acker” „beheeren” „sonder ban en sonder boet”. Dat wil dus zeggen, dat de „seven” over geschillen in of over den „achtsten” akker moeten oordeelen. Hun eigen belang mag daar niet in gemoeid zijn en de oude gewoonte moet gevolgd worden.

Over de zeven tuigers wordt nog gezegd, dat er niet meer dan één lid van het zeventuig mag komen uit een „waghenlandt” of wel, zooals het er staat, „dat uyt elcke stucke lants tusschen twee heynslooten niet meer als een tuych wesen en sal”. Of anders, van de gelanden in een „waghenlandt”, ook aangeduid als „acker”, mag slechts één van de gerechtigden zitting nemen in het zeventuig. Er komen dus in het zeventuig zeven vertegenwoordigers van zeven „ackers” of „waghenlanden” te zitten. Niet iedere akker mag een lid voor het zeventuig leveren; het stuk gronds, dat daarvoor in aanmerking komt moet ten-

1) P o l s I, blz. 77.

minste „een morgen lants ofte zes hondert roeden” groot zijn.

We zien dus, dat van iederen akker of „waghenlandt”, die op zich zelve ligt (vergel. blz. 283 e.v.), dat wil dus zeggen, die afgeheind (in dit waterrijke land gemeenlijk met „heynslooten” of „zwetslooten”¹⁾) is en tenminste een morgen of zeshonderd roeden (Hoogwoud) elders een geers, driehonderd roeden (Niedorp en Winkel) groot is, één vertegenwoordiger aan het zeventuig kan medewerken.

Ter bepaling van de zeventuigsgleden zijn het slechts akkers van bepaalde grootte en die akkers kunnen een waghenlandt vormen, zoodat er in zoo'n akker meerdere gerechtigden zijn. Van de gerechtigden hebben de meest gerechtigden overwicht bij de aanwijzing van de zeven. Ook hierin uit zich dus op een heldere wijze de stelregel „het merendeel woudt het minre deel”; immers alleen de akker van een bepaalde grootte treedt in het zeventuig op. Een geschil over land van grootte of van kleine akkers werd dus door middel van het zeventuig slechts door de grootere akkers geregeld. Den grondslag van de Westfriesche buurschapssamenleving vinden we dus in den akker. Akkers of „waghenlanden” waren geen wisselende begrippen doch rechtsbegrippen.

Op grond van de eischen aan de akkers, die een lid voor het zeventuig konden leveren, blijkt reeds voldoende, dat we niet zomaar met eenige naastgelanden te doen hebben. Dat willekeurige naastgelanden van geen belang waren voor het zeventuig, toonde Joosting²⁾ reeds aan, doch dit werd door Beekman³⁾ weder over het hoofd gezien.

1) Boekenooogen, kol. 1276 onder zwetsloot. In zwetsloot vinden we ook weder zwet = grens. Zwetgenoot of swannot = grensgenoot of wel naastebuur of buur zooals Boekenooogen (kol. 1041) aantoonde. Hierdoor wordt de Westfriesche term „swannot” voor buur duidelijker.

2) Joosting: „Zeventuig”, blz. XIV.

3) Beekman II, onder zeventuig.

Hadden meerderen in een „waghenlandt” „eygen-
 dom”, dan zal diegene daaruit als zeventuigslid optre-
 den, die daarin het „meest lants” heeft. Zouden de ge-
 deelten, waartoe de „samengelanden” gerechtigd waren,
 gelijk zijn, dan zouden zij erover „cavelen”¹⁾, wie dan
 als lid van het zeventuig zou optreden. Hij, die als lid
 van een zeventuig kon fungeeren, moest bovendien „jaer
 ende dach” „int besit” geweest zijn van de landen, die
 het recht tot optreden als zeventuigslid verschafte. In het
 Grootbroeker keurenboek van 1446(?)²⁾ vindt men in de
 bepaling „Van een seventuig”³⁾ hetzelfde over de positie
 van de zeventuigsliden, n.l. dat in een „seventuich sullen
 tuighen die seven naeste ackeren die elck op hem selven
 leidt”. Ook hier wordt weder gezegd, dat uit iederen
 akker slechts één lid van het zeventuig kan komen en
 dat, als meerderen in een akker „gelandt” zijn, het zou
 zijn wie daar „meest lants” heeft. Bij „gelijke veel
 lants” zullen zij er om loten. Hier wordt nog bepaald,
 dat geene weduwen en weezen zullen „tuyghen”, doch
 heeft niemand „deel of paert” met hen in „den lande”,
 zijn zij dus alleen gerechtigden in den akker, dan zullen
 ze evenzeer „tuighen” als anderen. Naar gelang van den
 afstand in mijlen en per mijl berekend, genieten de veraf
 wonende leden van een zeventuig een vergoeding, wat
 evenzeer in de Hoogwouder bepaling vastgesteld werd,
 maar in het hier gegeven verband van geen belang is.
 Deze Grootbroeker bepaling is klaarblijkelijk recht-
 streeks ontleend aan de algemeene ordonnantie van her-
 tog Filips van 9 Augustus 1446⁴⁾.

De Enkhuizer⁵⁾ bepaling „Van een seventuich”⁶⁾

1) Middeln. Woordenb. III, Kol. 1250 onder cavelen. Loten om iets, het lot werpen.

2) P o l s II, blz. 239.

3) Grootbroek 7 (171).

4) Vergel. P o l s II, blz. 239 aant. 1.

5) P o l s II, blz. 214.

6) Enkhuizen 119.

levert enkele nieuwe gegevens op; regelingen die in deze bepaling vermeld worden en die gelijk zijn aan het reeds behandelde, laten we terzijde; we lezen daar, dat, als er gelijkgerechtigden in een „acker” zijn, niet geloot zal worden of „gecaveld”, maar dat er vastgesteld is: „soe sal die oudste tughen”. Weduwen en weezen „sullen daer niet of tughen”, staat er hier uitdrukkelijk, in tegenstelling met de Grootebroeker bepaling; er wordt althans niet gesproken, zooals in het Grootebroeker keurenboek het geval was van het „tughen” door weduwen en weezen.

In de Enkhuizer bepaling zoowel als in de Grootebroeker bepaling kan men lezen, dat, ingeval een weduwe of wees een „merendeel” had in een „acker”, toch de houder van het „minredeel” zou kunnen „tughen”.

In het Hoornsche keurenboek (oud)¹⁾ vinden we in de bepaling „Noch van den seventuych”²⁾ het beginsel: „die sevende acker sal den achtende beheren”, doch nieuwe gezichtspunten over de interne verhouding in de „ackers” die zulk een belangrijk extern gevolg had, doet zij niet aan de hand. De bepaling „Van datter niet meer dan een seven sel wesen uut een sticke lants” is reeds bekend en bleek reeds uit het axioma-achtige opschrift van deze regeling. In geval van samengeland zijn is hij, die „meest lants in datselve lant” heeft tot zeventuigslidmaatschap gerechtigd en bij gelijk „ghelandt” moet er geloot worden.

Ook in het handvest van hertog Filips van 8 Mei 1452³⁾, waarbij aan de „goede luyden ende ondersaten” van Niedorp en Winkel het stadrecht werd teruggegeven, vinden we over ons onderwerp iets in de bepaling „Van eerf of landt aen te spreken”. Ieder van de leden van

1) P o l s II, blz. 48.

2) Hoorn 126.

3) P o l s I, blz. 98.

een zeventuig moet zijn land tenminste „vijf jair aftereen gebruct ende beseten hebben voir eygen”, terwijl de zeven akkeren den achtsten zullen „beheren”, „dair elcken acker te minsten of houden sal een geersse lants”.

In de „hantfesten” door Willem van Schagen aan die van Burghorn gegeven in 1462 ¹⁾) vinden we in de bepaling „Van erve van lande” een afschrift van de reeds behandelde Hoogwouder bepaling van het handvest van Eduard den Bastaard, heer van Hoogwoud, waarbij stadrecht verleend werd aan Hoogwoud op 29 Maart 1450. De bepaling van Burghorner hantfesten gegeven door Johan van Schagen op 25 Januari 1489 ²⁾) „Van lant ende erve te redden binnen Burchhorn” ³⁾) zegt, dat de zeventuigsgerechtigden zeven jaren achtereen hun land moeten „gebruyckt ende beseten hebben voir eygen”. Verder geeft deze bepaling geen nieuws. Hiermede hebben we het verband van den stelregel „het meerendeel woudt het minredeel” met het zeventuigsrecht besproken, doch ook op andere gebieden liet hij zijn invloed gelden. Een voorbeeld hiervan levert het zgn. „ryden” en „werpen”. „Ryden” of wel „an-” of „ofryden” en „werpen” zullen we behandelen met betrekking tot den grond, hoewel we het zelfde verschijnsel waarnemen bij huizen. De houder van het meerendeel mocht den houder van het minredeel tot afstand van diens grond nopen; „anryden” en „ofryden”. De bevoegdheid van den houder van het minredeel om zijn deel aan te brengen of af te werpen op den houder van het meerendeel en dezen zoodoende tot overneming te dwingen ⁴⁾) noemde men „werpen” of „brengen”.

Het minredeel, dat door het meerendeel aangereden kon worden, mocht niet grooter zijn dan een bepaalde

1) P o l s I, blz. 114. Vergel. tevens aant. 1 op blz. 111 van P o l s I.

2) P o l s I, blz. 115.

3) P o l s I, blz. 118.

4) Zie over dit onderwerp ook P o l s I, blz. CLXXXVIII e.v.

oppervlakte, welke oppervlakte verschilde naar de plaats waar het gelegen was en naar zijn landbouwkundige bestemming. De perceelen, die van dit recht gebruik maakten, moesten binnen één „waghenlandt” gelegen zijn en moesten, althans volgens de Grootebroeker bepaling 120¹⁾, aan elkander palen.

In het Enkhuizer keurenboek²⁾ lezen we in de bepaling „Van lant of te riden of an te werpen”³⁾ over dit onderwerp het een en ander. Hier wordt gezegd, dat wie „by den anderen ghelent” is met „mede lande” „den anderen „ofriden” of „anwerpen” mag, mits het stuk, dat de houder van het meerendeel ofrijdt of de houder van het minredeel aanwerpt, niet grooter is dan „anderhalf hondert lants of daerbeneden”. Het afrijdbare en aanwerpbare stuk mag dus niet grooter zijn dan honderdvijftig roeden. De houder van het kleinere stuk mag „den andere anbrenghen” en wel „weder tot desghenen segghen die daer toe gheordineert sijn”. Wie hier met de tot het „segghen” geordineerden bedoeld zijn, blijkt uit deze bepaling niet duidelijk. De Grootebroeker keuren bepalen: „wat men anrijdt, dat sel wesen voer scepenen”, zoodat het misschien voor de hand ligt om in Enkhuizen aan het schepenencollege te denken. Een „seedlant” mag evenzeer afgereden worden of aangeworpen worden, maar niet boven een grootte van „vijftich roeden”. Is er iemand die niet „en ghenoechde”, dan mag hij (of zijn wederpartij) het gerecht „daerop daghen”. Over weduwen en weezen zegt de Enkhuizer bepaling tenslotte nog, dat men hun geen land mag „anwerpen noch ofriden”. Een bepaling in het Grootebroeker keurenboek⁴⁾ heeft den stelregel „Dat minst dat meest anryden mach” (dat meest als onderwerp op te vatten⁵⁾). Ook hier hebben we

1) P o l s II, blz. 260.

2) P o l s II, blz. 204.

3) Enkhuizen 66.

4) P o l s II, blz. 258.

5) Grootebroek III (115).

in te lezen, wat we elders nog uitdrukkelijk in dit keurenboek bepaald vinden, dat het minredeel door het meerendeel aangerezen mag worden. De regeling zegt, dat „so wie” het „meestendeel” heeft „an huis of an werff” (werf = Wfr.erf) ¹⁾ den „mindere” mag aanrijden „tot dat rechts segghen”, en „dient minder heeft, die mach werpen”. De maat voor het rijdbare of werpbare land is een „verndeel” of „daerbeneden”. Hier zal met „verndeel” misschien een vierdedeel van een morgen bedoeld zijn, d.i. vijf en zeventig roeden ²⁾. In het Grootebroeker keurenboek ³⁾ vinden we nogmaals in de bepaling „Dat meerder lant mach dat minder anryden” ⁴⁾ hetzelfde beginsel omschreven. Hierin wordt gezegd, dat, als iemand „an den anderen gelandt” is in een „etvelde” of in een „maedvelde” met drie „hond lants of daerbeneden”, degene, die „gheland is mit meerder lande”, het „minder landt” mag aanrijden en hebben „om ghelt” en „tot setters segghen”. Hieruit blijkt dus, dat de houder van het minredeel, dat aangerezen of geworpen wordt, een vergoeding in geld krijgt, waarvan de hoogte bepaald wordt door een uitspraak van daartoe bevoegden, de „setters”. De regeling vervolgt met te zeggen, dat een half honderd roeden „zaedlant” of minder ook mag aangerezen worden „tot setters segghen”. Hiervan uitgezonderd worden echter de „coolthuynen”. Het keurenboek van Grootebroek ⁵⁾ geeft in de regeling „dat men dat minst werpen mach” ⁶⁾ een aanwijzing van de termijnen in verband met het rijden en werpen. We lezen hier, dat, als iemand „an” een ander „ghelandt” is in een „etvelde” of in een „maedvelde” met een hond lands of „daerbeneden”, hij dit mag werpen aan een ander, die daar „an gelandt is

1) Boekenooogen, Kol. 1210 onder werf.

2) Een morgen is n.l. 300 roeden. Vergel. aant. 1, blz. CXC van P o l s I.

3) P o l s II, blz. 259.

4) Grootebroek 117 (120 en 121).

5) P o l s II, blz. 260.

6) Grootebroek 120 (124 en 125).

mit meerder lande". Het opmerkelijke in deze formulering is het gebruik van „an" dat erop wijst, dat we met aangrenzende perceelen in een „waghenlandt" te doen hebben; nu is dit weliswaar niet afwijkend van hetgeen te verwachten was, doch wel is het een bevestiging van deze verwachting. Land, dat na St. Pieter geworpen wordt, zal men betalen op „twie Jansdaghen opt later jaer". In geval van „forpel"¹⁾ zou hij aan het land „dat hy worpe" blijven of, anders gezegd, het land zou aan hem blijven. De regeling vervolgt met te zeggen, dat wie land „anrijdt" voor St. Jan „mitsomer" moet betalen op „twie Jansdaghen daerna naestkomende". Wat men aanrijdt na St. Jan „mitsomer" zal men betalen op „twie Jansdaghen over winter". Wie het land „orbaert" op St. Jan, die moet het verder „orbaren" op St. Pieter „daer naestcomende". Wat men „anrijdt", zegt deze bepaling tenslotte, „dat sal wesen voor scepenen". De laatste zinsnede benutte ik reeds in het voorgaande; zij is belangrijk, daar zij ons leert, dat in Grootebroek het schepencollege voor de materie van rijding competent was.

In hetzelfde keurenboek van Grootebroek²⁾ vinden we nog vele bepalingen over rijden en werpen. De bepaling „Van molen ryden"³⁾ leert ons, dat men een molen of molenwerven, d.z. molennerven mag „ryden noch werpen", zelfs geen „deel daeraff". Ook mag land, dat ligt over „verdingsloten" of dat „op hemselven bescut is" niet aangereden worden, zegt de bepaling „Wat lant men anryden mach"⁴⁾. Ook hier blijft dus, hetgeen in het bovenstaande reeds gezegd is, dat alleen land aangereden of geworpen kan worden, dat in één „waghenlandt" ligt met het aanrijdende of met dat waaraan het aangeworpen wordt. Dat in een „waghenlandt" de stukken bo-

1) Middeln. Woordenb. II, forpel = bedrog.

2) P o l s II, blz. 258/259/260/261.

3) Grootebroek 110 (114).

4) Grootebroek 116 (119).

vendien nog aan elkander moesten palen, leerde ons de bepaling uit dit keurenboek „Dat men dat minst werpen mach”. Land, dat tot een „boelghoet” behoorde, mocht niet aangereden worden voor de boedelscheiding had plaats gevonden, zegt de regeling „Wat lant men niet anryden mach”¹⁾. De „rydinghe” zal van geen waarde zijn, zoolang de houder van het aangereden land nog geen „weet” heeft ontvangen van „denghenen diet rijdt”. Evenzeer is dit bij werpen de gang van zaken; een „weet” moet voorafgaan. We lezen in „Dat men huierland ryden of werpen mag”²⁾, dat men zoowel in „huierwaer” als in „coop” een halve morgen lands mag „ryden off werpen” („een half morghen lants off daerbeneden”). In het algemeen geschiedde „die rydinge” en „werping voor St. Gertrudendach”, van de „edgroede” (etgroed is in het modern Wfr.³⁾ het tweede grasgewas; het wil mij voorkomen, dat hier dus met „edgroede” het land bedoeld is, dat het tweede grasgewas nog zal opleveren) vond het echter plaats voor St. Jacob. Tenslotte lezen we nog de bepaling „Van werpen lant dat pant is”⁴⁾. Van land dat „ghepandt” is van berekend schot, van schoutenboeken of van „tshere brueken”, moeten, als het geworpen wordt, de erop rustende „custen”⁵⁾ binnen zes weken na den tijd dat het geworpen wordt, betaald worden.

Hiermede hebben we de werking van den stelregel „het merendeel woudt het minredeel” op samenliggende landerijen in één „waghenlandt” in meerdere vormen toegepast gezien. De toepassing van dit beginsel was niet beperkt tot land doch was evenzeer geldig voor huizen e.d., doch dit was in dit verband van geen belang.

1) Grootebroek 119 (122).

2) Grootebroek 121 (126).

3) Vergel. Boeken oogen, Kol. 200/201 onder etgroed.

4) Grootebroek 122 (127).

5) Middeln. Woordenb. III, Kol. 2228 e.v. custen = geldelijke verplichtingen.

HOOFDSTUK VI.

Lasten op den grond.

§ I. Schot.

In de lasten op den grond in Westfriesland speelde het schot een belangrijke rol. Het schot was een van de belastingen die op den grond rustten, in het keurenboek van Grootebroek ¹⁾ lezen we er van: „wie dat land leggen heeft binnen den ban van Broeck. . . . die sal sijn landscot bescicken in Broeck”. Aan de omstandigheid, dat het een grondbelasting was, herinneren de namen van een bepaald soort schot n.l. het „geersengelt” ²⁾ te Winkel en het „morgenscot” ³⁾ te Schellinkhout; de geers is een landmaat vooral in Westfriesland ⁴⁾ gebruikelijk, terwijl de morgen een meer algemeen gangbare landmaat is. De landmaat diende ter bepaling van den aanslag in het schot. Als rekeneenheid voor de boete, die Albrecht van Beijeren aan die van het Oosterbaljuwschap oplegde, gold ook de morgen; hij bepaalde, dat van iederen morgen lands in dit baljuwschap een gouden Hollandsch schild betaald moest worden. De aanduiding van een soort schot als „landschot” brengt ook den grondslag van de heffing reeds in den naam tot uiting.

De werkzaamheden, die voor het innen van het schot geschieden, bespraken we in Hoofdstuk IV, § I, II en IV; volledigheidshalve vermelden we nog even: schepenen en raden (zoover er raden waren in Westfriesland)

1) P o l s II, blz. 250.

2) P o l s II, blz. 388.

3) P o l s II, blz. 289.

4) B o e k e n o o g e n, kol. 235.

„pachten” hun gebied d.w.z. zij stellen vast, wat een ieder aan land had; op grond van dit „pachten” „riggen” zij, d.i. stellen ze voor ieder van de door hen „gepachten” vast, wat dezen tot de volgende herverpachting als bijdrage in het schot moeten betalen. Gedurende de tijd tusschen de „pachting” en de aanstaande „herverpachting”, welke gemeenlijk vijf jaren of langer duurde, innen jaarlijks anderen, direct door den rijkdom in engen zin of met medewerking van den heer gekozen raden of schotvangers, de schotbedragen. De boeken, waarin de „pachting” genoteerd stond, heetten „pachtboek” naar de „pacht”-aanteekening of naar de berekening van het schot „schotboek” of „schellingboek”.

De benaming „pondschot”¹⁾, waarmede we een zeker soort schot aangeduid vinden, wijst op de geldelijke rekenenheid die veelal toegepast werd: de banne (of stede) X moest X ponden schot opbrengen, terwijl men bij de verdeling van het te betalen pondenbedrag naar gelang van de landerijen den geërfden een zeker bedrag in schellingen toewees om bij te dragen, namens zijn land, in het totale pondschotsbedrag.

Gezien uit den gezichtshoek van de geërfden was de naam schellingschot meer voor de hand liggend, daar zij in het schot gemeenlijk een aantal schellingen betaalden. De naam „pacht en schellingboek”²⁾ van het Opmeerder schotboek brengt dit tot uiting, terwijl deze benaming tevens de verdienste heeft, in haar dubbele aanduiding én van „pacht” én van „schelling”, duidelijker te zijn.

Het schot kunnen we onderscheiden naar het doel der schotbetaling; de onderscheiding is tweeledig:

- A. het schot betaald ten behoeve van den heer,
- B. het schot betaald ten behoeve van de eigen banne of bannen.

1) P o l s II, blz. 165.

2) Bijlage I.

Deze onderscheiding wordt in de Westfriesche rechtsbronnen vrij vaag aangeduid, daar de woorden die er voor gebruikt worden om deze onderscheiding te formuleeren gemeenlijk een dubbele beteekenis hebben. Als we in het keurenboek van Grootebroek in de bepaling „van landtschot betalen”¹⁾ den term landschot gebruikt vinden — de keure zegt, dat ieder, die in Grootebroek land heeft, ook degene die niet in Grootebroek woont, toch in deze stad schot moet betalen —, dan is „landtschot” in de ruime beteekenis gebruikt d.w.z. dan vallen onder „landtschot” beide zoo juist onderscheiden beteekenissen van schot. Anders is landschot gebruikt in de bepaling „Pontschot ende lantschot”²⁾ in het keurenboek van Abbekerk, waar over het „uytleggen” van „alle berekende pontschot en lantschot” gesproken wordt. We weten, dat de lasten van den heer gemeenlijk in ponden opgelegd werden, zoodat het voor de hand schijnt te liggen, dat we in het pondschot het schot voor den heer moeten zien en in het landschot het ten behoeve van het eigen district betaalde schot. De in deze bepaling duidelijk blijkende tegenstelling tusschen pond- en landschot laat geen twijfel over, hoewel de term landschot zonder nadere aanduiding vaag is. In het keurenboek van Sybekarspel³⁾ vinden we een bepaling „Van landschot en tilschot”, die volgt op een keure „Pondschot en morgenschot in panden”. Hier vinden we dus alleen reeds op grond van de benamingen van de beide keuren, twee groepen van schot tegenover elkander geplaatst, n.l. „pondschot, morgenschot” \longleftrightarrow „landschot, tilschot”, of als er geen tegenstelling is bedoeld tusschen het in de ééne keure genoemde schot en dat in de andere, wellicht: „pondschot, landschot” \longleftrightarrow „morgenschot, tilschot”. In de vier, in deze beide bepalingen genoemde aanduidingen

1) P o l s II, blz. 250.

2) P o l s II, blz. 380.

3) P o l s II, blz. 323.

van schot zullen we ook weder de tegenstelling tusschen schot voor den heer en schot voor de banne kunnen begrijpen, doch daar de juiste beteekenis van de gebruikte aanduidingen niet blijkt, is de tegenstelling niet met volkomen zekerheid te formuleeren. Het bedrag van beide soorten op te brengen schot moest per „morgen” worden berekend, dus op grond van „land” een omstandigheid, die niet tot de begrijpelijkheid van deze Sybekarspeler terminologie bijdraagt. De term „tilschot” zouden we met het Westfriesche woord „til” (brug) ¹⁾ in verband kunnen brengen, waardoor het mogelijk zou zijn, dat het „tilschot” betaald werd voor het onderhoud van de bruggen in het eigen gebied.

In het keurenboek van Schellinkhout stelt men in de bepaling „pontscot, morgenscot” ²⁾ het pondschoot en het morgenschoot tegenover elkander; hierin komt tot uiting, dat in Schellinkhout althans de tegenstelling tusschen schot voor de banne met deze woorden aangeduid kon worden; de terminologie is ook hier weder niet duidelijk. Toch is de aanduiding van de tegenstelling, zooals die hier in het keurenboek van Schellinkhout gegeven wordt nog de meest gangbare; in de bepaling „pondschoot” ³⁾ in het keurenboek van Winkel is ze op een gelijksoortige wijze aangegeven met de woorden „pontscot” en „geers-engt”. Het verschil in de benamingen in Winkel en Schellinkhout is slechts een gevolg van het verschil in landmaat en landmaatsbenaming in de beide steden n.l. de geers en de morgen. We merken dus op, dat slechts naar gelang hetgeen volgt men in de Westfriesche keurenboeken kan bepalen wat met de termen morgenschoot

1) Boekenoogen, kol. 1059. We lezen hier dat til = ophaalbrug. Elders in Westfriesland is tille een bruggetje, overgang over een smal water. (B.,tz.p.), soms ook een draagbare brug, een beun of plank om over een sloot te leggen. Een vaste, gemetselde, boogvormige brug noemt men hier poip. (Vergel. Karsten, blz. 90).

2) P o l s II, blz. 296.

3) P o l s II, blz. 388.

en landschot bedoeld is. Naast de twee sterk variabele woorden morgenschot en landschot hebben de andere termen een vastere beteekenis.

De onderscheiding in het Hoornsche keurenboek in de bepaling „Executie van schot in de dorpen der jurisdictie”¹⁾ n.l. „pondschot, landschot ende ander ongelden” is ongetwijfeld de meest zuivere om de verhouding in de belastingsoorten weer te geven.

In deze onderscheiding lezen we dus:

- A. pondschot, het schot betaald ten behoeve van den heer,
- B. landschot, het schot betaald ten behoeve van de eigen banne of bannen,
- C. „ongelden”, andere onkosten, waaronder ook de lasten op den grond vielen, die niet tot A en B gerekend konden worden. We geven de onderscheiding in het schot in het navolgende op deze wijze weer met onze eigen woorden:

- A. 's heerenschot,
- B. burenschot,

terwijl we „ongelden” in engen zin (onder ongelden in ruimen zin vielen óók de beide soorten schot) als niet tot deze paragraaf behoorende hier terzijde laten. De „ongelden” in ruimen zin leerden we kennen in de Hoornsche formulering van 's heerenschot, burenschot „en ander ongelden”. Het woord burenschot moet niet verward worden met den term buurlasting en burenschot in engen zin, waarover nog zal gesproken worden; men houde in het oog, dat in onzen term burenschot de beteekenis door de tegenstelling 's heerenschot bepaald wordt.

B e e k m a n²⁾ onderscheidt in zijn artikel „schot” de woorden soorten schot op de volgende wijze:

- A. lasten, opgebracht ten behoeve van den landsheer,

1) P o l s II, blz. 165.

2) B e e k m a n II, blz. 1430.

B. dijk- en andere waterschapslasten, die in Brabant, Zeeland en Voorne veelal „geschot” en in Friesland en Groningen veelal „schot” genoemd werden.

Hoewel het ons niet waarschijnlijk voorkomt, willen we aannemen, dat B e e k m a n het tweede lid zijner onderscheiding voor de door hem genoemde gebieden terecht vermeldt. In Westfriesland ging men oorspronkelijk uit van het beginsel, dat de aangelanden de dijkszorg moesten dragen ¹⁾. Later was de toestand, dat als een buurschap een dijk had, dat ze dan daarvoor zorgde en zoo was het al evenzeer met de andere waterschapslasten n.l. sluiszorg enz. Nu is het wel duidelijk, dat deze „dijk- en waterschapslasten” een gedeelte van het burenschot of van de „ongelden” in engen zin vormden. We lezen in het „Kabinet van Nederlandsche en Kleefsche Oudheden” ²⁾ dat uit het burenschot betaald werden: de jaarlijksche inkomsten van de schoolmeesters, die van de vroedvrouwen, „en alles wat het dorp eenigsints raakte, niets uitgezonderd”. Hieruit zien we dus, dat we voor Westfriesland geen genoegen kunnen nemen met de enge tweede beteekenis van schot als dijks- en waterschapslasten, zooals B e e k m a n die voor de door hem genoemde gewesten stelt. In Westfriesland behoorden deze lasten, met andere, misschien onder het burenschot of wellicht ook onder „ongelden” in engen zin (waaronder wij ze althans behandelen).

Over de verschillende benamingen van het schot, om nog te zwijgen van de soorten schot, waarvan we in het voorgaande melding maakten, en de verdeling daarvan over de schotplichtigen, lezen we het één en ander in het „Kabinet van Nederlandsche en Kleefsche Oudheden”. We lezen er ³⁾, dat bijna ieder dorp van het oud-West-

1) D e V r i e s: Dijks- en Molenbest., blz. 115.

2) Deel II, blz. 5.

3) Deel II, blz. 5 e.v.

friesche Kennemerland bijzondere namen had voor het schot. In het eene dorp werd het „ponden” (vergelijk het door ons genoemd „pondschot”) genoemd, in het andere twee- en- dertigste deelen of zestiende deelen, waarvan iedere buur een achtste opbracht het z.g. „buurenschot”. Elders in Kennemerland sprak men van „prikken” en „oogen” en van „hik” en „prik”. Op geldswaarde ge- waardeerd bracht de Kennemer, die tot twaalfhonderd gulden gegoed was, een „oog” op. Het „oog” was weer in achten verdeeld, het achtste, de „prik”, was de mini- male bijdrage die ieder buur moest opbrengen, „voor welke schatting het buurrecht genooten werd”. De rijk- dom in ruimen zin betaalde hier dus per hoofd een „oog”, de gemeene bureu in engen zin ten minste een „prik”. „Oog” en „prik” waren veranderlijk naar gelang de lasten in een jaar voor de buurschap hoog of laag waren. Bezat iemand niet meer, naar geldswaardeering, dan honderdvijftig gulden dan mocht hij niet hooger dan tot een „prik” belast worden. De „hik” was een vierde deel van een „oog”; iemand, die dus naar den geldwaardeeringsnorm driehonderdvijftig gulden bezat, moest een „hik” betalen. Variaties naar de hoogte van het naar geldomrekening verkregen bedrag uitten zich in het betalen van een „half oog”, „hik én prik”, „half oog, hik en prik”. In de dorpen Wormer en Jisp was deze lastenberekening, vermelden de schrijvers van het „Ka- binet”, in gebruik.

De schotbetaling bracht weleens bezwaarlijkheden mede, welke G o s s e s¹⁾ ons, voornamelijk met betrek- king tot andere gebieden, beschrijft, terwijl in zijn werk op dit punt ook een enkele maal Westfriesche toestan- den aangevoerd worden. Het probleem in de schotbeta- ling, dat veelal tot moeilijkheden aanleiding gaf, was het bestaan van de schotvrijen. Als er veel grond in handen

1) Gosses: W. en H., blz. 184 e.v.

van de schotvrijen kwam, werd de last op de schotbaren steeds zwaarder. Het district, waarop een bepaald schotbedrag gelegd was, kon dan niet meer het schot omslaan over alle bureu, doch mocht slechts betaling vorderen van de schotbare bureu. De ontevredenheid van hen, die schotbaar land hadden, welks schot steeds steeg, komt tot uiting in het stuk van Albrecht van Beijeren van 21 Maart 1397¹⁾, waarin hij een charter van 1384 bevestigt, volgens hetwelk het land, dat in 1384 in het Oosterbaljuwschap schotbaar was, schotbaar zal blijven. Land, dat schotvrij was en in handen van een schotbare zou komen, zou daarna ook schotbaar worden en blijven, terwijl schotbaar land, dat in handen van schotvrijen kwam, niet schotvrij werd. Daar hier over schot beschikt wordt door den graaf, is duidelijk, dat hier gesproken wordt van 's heeren schot. Ten opzichte van 's heeren schot gold de schotvrijheid; de lasten van het eigen district, het burenschot enz. de andere „ongelden” vielen er buiten. In Hoofdstuk IV, § 2 noemden we een voorbeeld van het feit, dat de schotvrijen in de buurschapslasten mede moesten betalen, door een „overeendracht” tot het dijksonderhoud te vermelden. Hieruit leerden we, dat nóch de graaf zelf nóch „cloister”, nóch „ridder”, nóch „Pape”, nóch „Knapen”, nóch „Welgeborene”, nóch „porteren” van deze lasten vrij waren.

De vermelde schotvrijheid was een gevolg van den aard van het schot, als belasting ten behoeve van den graaf: deze kon er dus vrijstelling van verleenen.

In de opsomming van degenen, die wel moesten betalen in het burenschot, vinden we tevens een opsomming van hen, die van 's heeren schot vrij konden zijn.

Het tegengaan van de vermeerdering van landbezit van schotvrijen en de eruitvolgende schotvrijheid, vond

1) Manuscript Drechterland I, fol. 239.

ook al in het landrecht ¹⁾ van de Westfriezen van 1310 een uiting. We lezen in dit landrecht, dat, als de graaf na de verleening van dit handvest een „huysman” „scotvry” zou maken, deze toch de Westfriesche bureu zou blijven helpen in „hoeren scot”. Degenen, die voor de verleening „scotvry” waren, zullen dit blijven. De maatregel van hertog Albrecht in 1384 genomen zullen we dus moeten beschouwen als een herziening en een uitbreiding van hetgeen reeds in dit handvest van 1310 bepaald was. De hiergenoemde bepaling van het landrecht van 1310 kwam ook reeds voor in dat van 1299; reeds vroeg dus had de graaf hier maatregelen genomen tegen een onbillijke vermindering van het getal dergenen, over wie 's heeren schot werd omgeslagen.

G o s s e s ²⁾ schetste den toestand, die ontstond door de omstandigheid, dat de poorters (men denke aan de „porteren” in het stuk betreffende dijkzorg) van een stad veelal weigerden om het schot ten platten lande mede te betalen. Landgebruikers, lezen we, verhuisden naar de stad doch behielden hun land, waardoor, in het voornamelijk door G o s s e s behandelde gebied, het land als poortersland schotvrij werd. Hetzelfde deed zich voor, als een landgebruiker zich het poortersrecht van een willekeurige stad verwierf, ook dan, al bleef hij op of bij zijn land wonen, werd dit toch schotvrij. Voorts werd ook nog al het land, dat de poorters van een stad verwierven, schotvrij.

De graaf beloofde aan die van Hoorn op 24 Februari 1406 geen overdadig schot meer te zullen eischen, maar slechts als het hem „nootsche dede van (zijn) lyve” ³⁾. Hiermede zijn we er tevens opmerkzaam op gemaakt, dat in Westfriesland althans, de steden niet als steden,

1) Van Mieris II.

2) Gosses: W. en H., blz. 185.

3) Van Mieris III, blz. 33.

schotvrij waren en dus de poorters van die steden als poorters het evenmin waren. De poorter was niet vrij van 's heeren schot, maar hij betaalde deze als stedelijke belasting aan zijn eigen stad. Het land van den poorter werd dus in de eigen banne b.v. Wijdenes niet schotvrij, daar hij dan medebetalen moest in 's heeren schot voor Wijdenes, en het land dat hij b.v. in Hem had was schotvrij in Hem, hoewel hij daarvoor wel mede betaalde in Wijdenes. Deze verschuiving maakte de situatie voor Hem niet prettig. De schotvrije op grond van zijn poorterschap in een bepaalde banne was dit alleen ten opzichte van die banne maar niet ten opzichte van de eigen stad, de positie van den poorter-schotvrije was dus merkelijk anders dan van den schotvrijen welgeborene b.v., die afgezien van de behandelde beperkingen, overal schotvrij was van 's heeren schot.

Gosses vermeldt verschillende gevallen ¹⁾, waarin de graaf incidenteel de schotbaren hielp door toezeggingen, dat het nú schotbare land schotbaar zou blijven (b.v. voor die van Leiderdorp, Aarlanderveen enz. enz.); doch een ingrijpen voor een geheel baljuwschap, zooals hertog Albrecht in 1384 voor het Oosterbaljuwschap deed, vond in Holland niet plaats.

Tegen het niet betalen van schot door lieden, die land hadden in Barsingerhorn, werden maatregelen genomen, die we ook voor de andere Westfriesche steden ²⁾ op dezelfde wijze geredigeerd vinden en in een handvest of als keur werden uitgevaardigd. In het handvest van Willem van Schagen van 6 Augustus 1427 lezen we in de bepaling „Van ghasen schot te gheven” ³⁾ hiervan het één en ander. In deze keure wordt gezegd, dat van „alle schotbaer goeden” binnen de stede Barsingerhorn gelegen,

1) Gosses: W. en H., blz. 186, noot 2.

2) B. v. Pols I, blz. 69.

3) Pols I, blz. 49.

waarvan de „luyden” (eigenaars) woonachtig zijn in Wieringen of in „Oostvrieslant” (Midfriesland), schot gegeven moet worden „ghelijck mit onsen anderen poorteren, nae grootheit van horen ghoeden”. Juist dit „ghelijck” met de andere poorters toont aan, dat hier zoowel 's heeren — als burenschot onder te rangschikken is. Van dezelfde strekking is ook de bepaling in het keurenboek van Sybekarspel „Schotplichtigheid van alle inwonenden”¹⁾, waarin gezegd wordt, dat niemand in Sybekarspel of Benningbroek zal komen of woonachtig zijn, of hij moet zich binnen drie weken laten „pachten” op straffe van drie pond boete. Hij zal „ghelden ende gheven” gelijk de andere poorters „uutgheseit die renten”. Niemand kan dan na voldoening aan deze voorwaarden worden aangenomen op straffe van drie pond boete.

Indien bij de schotrekening onrecht gepleegd werd, was er beroep mogelijk, als het poorters van een stad betrof tegen de schoteischers en verdeelers bij het schepencollege van de stad, waarvan de benadeelde poorter was. Dit leert ons de Hoornsche bepaling „Van onrecht scot te rekenen”²⁾. Werd er „tonrecht” schot gerekend van poorters van Hoorn, dan konden zij zich beroepen op de eigen schepenen om het onrechtmatig gevorderde „af” te „winnen”. Deze bepaling uit het keurenboek van Hoorn maant door haar vage formulering tot voorzichtigheid. We kunnen ook de beteekenis van „tonrecht” verschuiven. De positie van de groote stad Hoorn is niet anders dan een uitzondering op de normale positie van de Westfriesche steden. Weloverwogen eigenbelang en het economische machtsmiddel waren hier wel eens vaker aanleiding geworden tot een afwijking van de gangbare verhoudingen in Westfriesland (Vergelijk

1) P o l s II, blz. 318.

2) P o l s II, blz. 40.

Hoofdstuk IV, § 1). In de bepaling „Van onrecht scot te rekenen” zouden we ook kunnen lezen, dat, als het gebeurde dat de „luden of yemandt anders” ten onrechte eenig schot gaderden van het land van Hoornsche poorters, de poorters den „buerluden in den selven dorpe wone” het geld mogen „ofwinnen”; uiteraard voor de schepenen van Hoorn zelf. Hierin zouden we van Hoornsche zijde een vasthouden aan de opvatting, dat poortersland, waar ook gelegen, alleen schotbaar is voor de eigen stad, kunnen speuren. Hierin behoeven we uit den aard der zaak geen maatregel te zien, die gericht was tegen de Westfriesche kleine steden om zodoende daar de inning van het schot te bemoeilijken of anderszins de kleine steden ergernis te geven. De streng volgehouden formulering „buerluden” van den „dorpe” — van „poorters” wordt niet gesproken — wijst er op, dat hiermede geenszins de stadrecht hebbende gebieden bedoeld zijn maar dat we veeleer moeten denken aan de streken zonder stadrecht en aan die welke onder het toepasselijk verklaarde stadrecht van Hoorn stonden (Veenhoop, Zwaag enz.). Als de andere Westfriesche, kleine steden maatregelen namen, waardoor het land binnen de bannen van de eigen stad gelegen schot moest betalen aan de bannen zelve en naar de daar geldende regels stond de mede-stad Hoorn machteloos. Het keurenboek van Burghorn bepaalde, dat land binnen Burghorn gelegen slechts gebruikt mocht worden door een poorter van de stede Burghorn¹⁾. Op deze wijze werd landeigendom in Burghorn voor niet-poorters van deze stede niet-aan-trekkelijk gemaakt, wat een bescherming vormde tegen een eventueelen invloed van een groote stad. Op gebieden van andere steden, groot of klein, duidt dan ook niets in de genoemde Hoornsche bepaling. De eerst-veronderstelde beteekenis van de Hoornsche regeling als

1) Zie Hoofdstuk IV, § 1.

slechts betreffende een onrechtmatig, dus te hoog, aanslaan in het schot van een Hoornsche poorter en wat daartegen gedaan kon worden lijkt ons de meest aannemelijke verklaring.

Ook geestelijken, die klaarblijkelijk schotvrijheid hadden genoten, werden te Medemblik op 9 December 1415¹⁾ schotbaar verklaard bij een handvest van hertog Willem aan de stede Medemblik. We lezen in dit charter, dat de hertog bepaalt, dat alle priesters en „Clercken” in het „bedrive” van de stede Medemblik gezeten alle „ongelt” van schot, bede „off anders, hoe ’t genoemd mach wesen” naar verhouding „van horen eygenen erve”, dus van hun particulier landbezit, met de stede te „gelden” hebben. De goederen der genoemden, die „niet geoertisficeert en syn tot Cappelrien off geestelike goede” zullen dus schotbaar zijn. Dit is afwijkend van het charter betreffende de dijkszorg, waarin uitdrukkelijk bepaald was, dat ook de „cloisters” en de „Papen” hierin mede moesten betalen.

Hoe bij een stadrechtverleening het voorrecht van de welgeborenen om schotvrij te zijn verviel, toont ons de stadrechtverleening van de gravin-weduwe Margarita van 10 Augustus 1432²⁾ aan Wieringen. Hierin werd bepaald, dat een ieder die op Wieringen woont, welgeboren of huisman, „scot” en „scoude” zal gelden. Met de stadrechtsverleeningpolitiek was een algemeene schotbaarheid ingetreden voor Westfriesland, wat een logisch gevolg was van de pogingen van den graaf om tijdens de Kennemer oriëntering³⁾ den drukkenden last op de schotbaren te verlichten.

Na de stadrechtverleening bleef het eenige vraagstuk hoe te handelen met het land van den poorter van de eene stad in het gebied van de andere. De oplossing, die

1) Van Mieris IV, blz. 358.

2) Zie Hoofdstuk III, § 2.

3) Zie Hoofdstuk III, § 1.

algemeen in Westfriesland gevonden werd, was het medebetalen in de lasten van de banne waar het land gelegen was. De ligging van het land besliste over het betalen van het schot.

In het keurenboek van Schellinkhout zegt de bepaling „Van morgenschot”¹⁾, dat men morgenschot (hier als tegenstelling tot pondschoot, dus als burenschoot gebruikt) zal „gaderen” (innen) „alst sede ende gewoonte is”. Verder wordt er niets over de inning van het burenschoot gezegd, terwijl deze voor het pondschoot uitvoerig geregeld is. Of dit er op zou kunnen duiden, dat er een verschil in inning bestond tusschen de beide soorten schot, durven we, bij gebrek aan nadere gegevens, niet beslissen. In de bepaling „Van pondschoot te geven”²⁾ ontmoeten we eenige elementen, die we zijdelings ter sprake brachten in Hoofdstuk IV, § 1 B, II en III. Van de inning van het pond- of juister 's heeren schot lezen we hier, dat „elck poirter” zijn schot, dat hem toegerekend is, moet betalen nadat de raden het tweemaal op een Zondag onder de mis in de kerk „geroupen” hebben. De wanbetaler wordt gestraft met het openzetten van zijn deur door den bode, welke deur drie dagen lang moet open blijven. Voorts, zoolang de wanbetaler in gebreke blijft, verbeurt hij een pond boete per dag, terwijl de deur niet dichtgetrokken mag worden aler het schot ten overstaan van twee schepenen betaald is. Het dichttrekken zal de bode doen op bevel van de raden, „up zijn bodegelt”. Hoe men in een geval van wanbetaling aan moest met een buitenbuur (hier iemand die land had in een banne doch er niet woonde) leert een bepaling in het keurenboek van Sybekarspel. De bepaling „Van landschoot en tilschoot”³⁾ zegt, dat men voor „lantschoot” en „tilschoot” bij wanbetaling verhaal mag zoeken op „dat

1) P o l s II, blz. 289.

2) P o l s II, blz. 289.

3) P o l s II, blz. 323.

goet daer dat of roert" van diegenen, die geen „doer" (deur) hebben binnen de stede.

Waren er onder één stederecht meerdere bannen begrepen, wat in Westfriesland meestal het geval was, dan bracht het verhuizen van de eene banne naar de andere geen verandering in den schotaanslag. Men bleef mede gelden in de eigen banne, denkelijk tot de herverpachting plaats vond. De bepaling „Van scot" ¹⁾ in het keurenboek van Sybekarspel zegt hiervan, dat iemand die „uut" Sybekarspel „vaert in" Benningbroek „of ghelijc wederom" het schot zal behouden, waarmede hij „gepacht" is. Dit maakt ons op de omstandigheid opmerkzaam, dat de schotbepaling bannegewijs plaats vond en niet stadsgewijs, wat we in het volgende ook met betrekking tot andere „ongelden" als den gewonen toestand zullen waarnemen.

De verhouding tusschen de bannen van een stadsdistrict in de schotinwinning van de bannen schetst ons de bepaling „Waer men 't schot brengen zal" ²⁾ in het keurenboek van Abbekerk. We lezen in deze bepaling, dat „die van Twisch" hun landschot van hun landen in de banne Midwoud hebben te brengen aan de schepenen van Midwoud en wel binnen twee weken, nadat zij daartoe vermaand zijn, op straffe van een pond boete. De stad Abbekerk, waar zoowel de banne Midwoud als de banne Twisk onder ressorteerden, speelt in dit landschot (het blijkt niet duidelijk welk schot hier bedoeld wordt) geen rol; voor de schotinning was alleen de banne van belang, Dat het schot van het land in de buurschap Midwoud gelegen van lieden, die niet in die buurschap woonden maar in de buurschap Twisk, toch in Midwoud betaald moest worden, vloeide voort uit den stelregel, dat het land schotplichtig was aan de banne waarin het gelegen

1) P o l s II, blz. 328.

2) P o l s II, blz. 383.

was. We zien dus, dat bij deze schotinning de stad van geen belang was en slechts de banne een rol speelde. Indien we in de Abbekerker bepaling landschot mogen opvatten als burenschot, dan zou men zich kunnen denken, dat bij de inning van 's heeren schot de stad het verlangde schotquotum verdeelde over de bannen, dit dan hun aandeel opbrachten in de som die door den heer van de stad geëischt werd. In het burenschot speelde in ieder geval de stad geen rol, terwijl het te verwachten is, dat, daar de inning van 's heeren schot gelijk was aan die van het burenschot, de stad wel een dergelijke, als de door ons geschetste, taak gehad moet hebben.

In de schotinning en schotverdeling zagen we de banne als het belangrijkste instituut te voorschijn treden; het al dan niet stadrecht hebben van één of meerdere bannen veranderde aan deze omstandigheid niets; het stadrecht legaliseerde veeleer de positie van de banne.

§ 2. „Ongelden”.

A. *De dijklast.*

Bij de behandeling van de dijklasten dienen we ons in de eerste plaats los te maken van de moderne voorstelling van het waterschapsrecht als een op zichzelf staand rechtsstelsel, met een speciale structuur en een speciale taak. In het voorgaande waarschuwden wij reeds tegen deze voorstelling van zaken voorzoover het Westfriesland betrof en wezen daartoe op de omstandigheid, dat hier oorspronkelijk het college van schout en schepenen tevens als dijkgraaf en heemraden optrad. Optredende in deze speciale waterschapsfunctie droeg de schout den titel dijkgraaf, maar bleef daarom niet minder schout. Evenzeer was dit met de schepenen — heemraden het geval. De baljuw van het Oosterbaljuwschap was tevens dijkgraaf van het gebied van zijn baljuwschap, evenals

die van het Westerbalkjuwschap voor het zijne¹⁾. Men houde dus vóór alles in het oog, dat de dijk- en waterschapsrechterlijke functie slechts een belichting is, al werkt men onder deze belichting met nóg zooveel termen, die men *tegenwoordig* als uitsluitend behoorend tot het dijks- en waterschapsrecht kent. Volkomen te goeder trouw heeft men soms het dijk- en waterschapsrecht reeds van vóór 1500 in Westfriesland geïsoleerd en als iets losstaands behandeld wat noodzakelijkerwijs de burensamenleving, waarin naast vele andere belangrijke zaken óók het dijk- en waterschapsrecht een rol speelde, onbegrijpelijk maakte. Dat we in het voorgaande den ongelukkigen term dijk- en waterschapsrecht gebruikten, vindt zijn oorzaak hierin, dat het begrip dat deze term aanduidt voor den modernen lezer duidelijk is. Voor een verhandeling over het moderne dijk- en waterschapsrecht is deze term bruikbaar maar voor de geschiedenis van dit recht is ze onjuist. Oorspronkelijk behoorden een aantal onderwerpen *niet* of *niet-speciaal* tot de dijk- en waterschapszorg, die er tegenwoordig wel in aanwezig zijn, zoodat een voorstelling van zaken, alsof deze onderwerpen altijd onder het recht behoord zouden hebben, dat nu aangegeven wordt met den term dijk- en waterschapsrecht voor de hand ligt; doch zij is onjuist. Terecht koos De Vries dan ook ter aanduiding van deze materie de term „dijks- en molenbestuur”, in de woorden dijks- en molenbestuur wordt juist uitgedrukt wat zij omvatten, terwijl men met den term dijk- en waterschapsbestuur een onbekende grootheid van modern formaat invoert. De term dijk- en molenrecht is voor de rechtsgeschiedenis van deze materie ongetwijfeld de beste (molen beperkt tot watermolen).

Zooals reeds eerder vermeld werd, was de oorspron-

1) De Vries: Dijks- en Molenbest., blz. 50/51.

kelijke toestand, dat de dijkszorg rustte op de direct aangelanden.

Dat echter in 1329 een dijk van een ambacht (gouwvierendeel) in Westfriesland ter verzorging van het ambacht als geheel stond, doet een bevel van graaf Willem van Henegouwen van 1 Januari 1329 ¹⁾ zien. De graaf beveelt aan Matijs Rengerszone zijn baljuw en Heynric Haren Dirxszone zijn rentmeester van Kennemerland en Friesland den dijk van de Geestmerambacht te „stolen” op het land van de geheele Geestmerambacht „erflicje te blijven op kinds kint te laten”, hetgeen Matijs en Heynric „daer toe doen” zullen, zal de graaf „ghestade” houden.

De algemeene gang van zaken in het dijksonderhoud was, dat de dijk verdeeld werd in vakken. Van den ouden dijk rond de vier ambachten werd aan ieder van de ambachten een deel toegewezen, zooals het charter betreffende het Geestmerambacht deed zien. De ambachtsdijk werd weder verdeeld in vakken voor iedere banne, terwijl het geheele vak van de banne weder verdeeld was in vakken voor iederen geërfde in verhouding tot de grootte van het land van ieder hunner. Dat de verdeling van den dijk naar gelang van de landhoeveelheid plaats vond, wordt helder geformuleerd in de bepalingen van den graaf over de beheering en de verstoeling van de dijken van het Geestmerambacht van 10 Juni 1413 ²⁾. We lezen in dit charter: „Voirt als desen voirscr. dijck toe comen gemaect ende gedeelt is metter gemeenten, die hier in hoeren te gelden, so sal een yegelyc sijn hoeffslach van den voors. dijck nemen, sijn geerse groote, als hier nae geschreven staet”. Ieder dorp zal dus een gedeelte van den dijk van de Geestmerambacht toegewezen krijgen in verhouding tot het aantal geersen dat

1) Manuscript Drechteland I, fol. 304.

2) Reg. Priv. J., fol. 118 verso. Alg. R.A.

het groot is, m.a.w. naar gelang van de oppervlakte van het dorp.

De gemeene buren in engen zin konden soms slechts een uiterst gering stuk b.v. een voet ter verzorging hebben. Ieders dijkvak werd afgezet met paaltjes, de z.g. hoefslag- of bonpaaltjes¹⁾. Deze vakken noemde men hier bonnen of hoefslagen, welke benamingen ook werden toegepast op het land, dat zulk een bon of hoefslag moest verzorgen. Om de zeven jaar werd in Westfriesland opnieuw verhoefslaagd, welke werkzaamheid in het oud-Westfriesche Waterland plaats vond op een ding, dat den naam bonding droeg. Het verdeelen van den dijk over de gouwvierendeelen, over de bannen, over de bansvierendeelen en over de erven noemde men in Westfriesland „scroden”, „stoelen” en „verhoefslagen”²⁾. De regeling uit het „segghen” van 1319³⁾, dat in het Houtwoudingher ambacht den arme zijn land (bon) ontnomen kon worden, als hij zijn dijk, dus zijn dijkvak (bon) niet onderhouden kon, en zijn erf dan door het gemeene kerspel aan iemand gegeven kon worden, die dit onderhoud wèl kon dragen, werd in een brief van 20 October 1321⁴⁾ voor geheel Westfriesland toepasselijk verklaard. Vond het kerspel niemand die het verlaten land kon overnemen en den dijk onderhouden, dan behield het kerspel dit zelf en werd het dijksvak op gemeene kosten verzorgd. Op deze wijze ontstonden gemeene vakken, die onderhouden werden bij aanbesteding en waarvan de kosten over de dijkplichtige landen (bonnen) werden omgeslagen. Ook kwam het wel voor, dat een dijk of een gedeelte daarvan voor gemeene rekening genomen werd, zoodoende werd dan de dijkszorg voor den heelen dijk uitbesteed en wer-

1) Beekman I, blz. 822.

2) Zie Beekman onder die woorden.

3) Van Mieris II.

4) Van Mieris II, blz. 364, 311.

den de totaal kosten hiervan weder over de dijkplichtige bonnen omgeslagen¹⁾. Dit was b.v. in Hoogkarspel (een banne van de stede Grootebroek) het geval²⁾. In de onderhoudskosten van de gemeene vakken lag in den tijd, toen de dijkszorg nog veelal in handen was van de dijkplichtigen zelf, het hoofdbestanddeel van de geldelijke dijkkosten. Dit was althans het geval als zij de gemeene vakken aanbesteden; zij konden het ook volgens de methode „gemeen werk” herstellen, die we in de volgende paragraaf zullen behandelen.

Het land, dat dijklasten (met of zonder dijksonderhoud³⁾ in natura) te dragen had, noemde men dijkbaar. Bestond er oorspronkelijk schotbaar land naast schotvrij land ten opzichte van 's heeren schot, dijkvrij land was er in beginsel niet te vinden. Het „seggen” van 's graven raad over dit onderwerp van ongeveer 1338 (9) behandelden we reeds in Hoofdstuk IV, § 2 en brachten het in § 1 van dit hoofdstuk weder ter sprake. Uit dit stuk blijkt, dat ook 's graven land dijkbaar was, wat verklaart, waarom de graaf bij de verhuring van vroomlanden in Westfriesland bedong⁴⁾, dat zijn huurders al zijn dijken, wegen en „dammen”, waarvan hij zegt: „die wij schuldigh zyn te houden tot onsen Vroomlande voirnoemt”, op eigen kosten moesten verzorgen. Aan de burenplichtingen kon ook de graaf zich niet onttrekken, al liet hij ze dan ook blijkens deze clause door zijne huurders uitvoeren.

Om de grootte van den financieelen omslag te berekenen was het uiteraard noodzakelijk om door optekening van de grootte van de dijkbare bonnen met den naam van hun eigenaar ieders bijdrage in verhouding tot zijn grondbezit te bepalen. In Westfriesland bestonden ten

1) Civ. Sent. 1544, No. 88, Alg. R.A.

2) De Vries: Dijks- en Molenbest., blz. 153—163.

3) Beckman I, blz. 317.

4) Van Mieris, blz. 320.

dien einde registers, die veelal den naam „dijkboek”¹⁾ droegen. We kunnen deze „dijkboeken” vergelijken met de schotboeken, die we in de vorige paragraaf behandelden, en wellicht bezigde men voor de bepaling van den schotsomslag en den dijklastenomslag oorspronkelijk dezelfde opteekening. We vinden hier dus voor de verdeling der lasten dezelfde werkzaamheden als „pachten” en „righelen” terug, die hier met andere termen aangegeven werden. Het „dijkboek” droeg ook wel den naam „landboek”, zooals uit een accord van 1563²⁾ blijkt. We lezen hier: „En wanneer enijge landen, bij copen, vercopen off versterffenisse in andere handen comen sal men alsulcken lant ofte landen wut doen int lantboeck ende die selve groote rechtelijcken te boick stellen den genen die inde possessie of eygedoem comen”. Hiermede hebben we tevens een aanwijzing van de wijze, waarop de geregelde administratie in het „landboek” gehouden werd. „Landboek” is ondertusschen één benaming; wellicht dat we elders weer andere zouden kunnen vinden.

In het voorgaande zagen we reeds een belangrijk element van de dijklasten n.l. de onderhoudskosten van de gemeene dijkvakken, doch er behoorde meer onder. Alle onkosten voor de dijken, die in geld voldaan moesten worden, werden dijklasten genoemd.

In het oud-Westfriesche Zaanland mochten blijkens een handvest van Guy van Chatillon³⁾ voor die van Westzaan en Krommenie van 30 Juni 1429 de schepenen aldaar het dijkgeld „uytpanden” „gelijck die Schotvangers panden om schot”.

Onder dijklasten in ruimen zin viel behalve de dijk-gelden ook nog hetgeen in natura door de dijkplichtigen in de dijkzorg gepresteerd moest worden; doch daar deze

1) Beekman I, blz. 318.

2) Archief Twisk, No. 3.

3) Priv. van Westz. en Crommenie, blz. 13.

prestaties niet onder de „ongelden” te rekenen zijn, laten we die hier ter zijde. De financieele dijklasten, de dijklasten in engen zin, het „dijkgeld” of de „dijcs cost”¹⁾ werden van alle geërfd en geheven; de financieele plicht rustte op het land, zooals trouwens de geheele dijkzorg, gelijk we zagen, op het land drukte. Uitzonderingen, n.l. dijkvrijland, waren in beginsel, zooals we ook reeds zagen, onbekend; toch was er wel land bestaanbaar waarvan geen dijklasten geëischt werden, wat dan echter een gevolg was van de slechte kwaliteit van zulk land.

In het „seggen” betreffende het onderhoud van den ringdijk om de vier West(f)linger ambachten van ongeveer 1338 (9)²⁾ lezen we: al het land, dat naar de meening van den baljuw van Medemblik „ende den Heymraad” „gheens dycs cost waerd en is, dat sal buten hoefslach bliven”. We merken dus op, dat deze uitzondering op het mededragen in de dijklasten geenszins een gevolg was van een voorrecht.

Hoewel oorspronkelijk, naar wel aangenomen wordt, met de al dan niet goede qualiteiten van het dijkbare land geen rekening zou zijn gehouden, zegt het eerder genoemde charten van 1338 (9) hierover, dat men „hoefslach” zal nemen over het land van de dijkplichtigen „d’eene gheliken den anderen” maar „t quaetste lant te setten in lichten hoefslach” ter bepaling van den baljuw en van „den Heymraed” in elk ambacht, waar dat land gelegen is. In deze regeling leeren we de lichtere lastenbepaling voor slecht land onder het hoefslagsysteem kennen, n.l. het slechte land werd in „lichten hoefslach” gezet en het andere in den gewonen hoefslach. Hoewel we dus zien, dat dit afwijkend was van het latere systeem van de dijklastenomslag, n.l. dat van morgen-morgens gelijk, dat het z.g. vouwen kende (zie hieronder), was het

1) Beekman I, blz. 364.

2) Van Mieris II, blz. 614.

resultaat hetzelfde, n.l. verlichting van de lasten van den landeigenaar van slechten grond.

Ook in de bepaling van de bonnen in den dijk van iedere banne was de kwaliteit van het land binnen de bannen van merklijken invloed. Dit toont de quaestie tusschen twee bannen van de stede Opmeer aan, n.l. tusschen de bannen Hensbroek en Obdam¹⁾. Hensbroek was zwaarder belast dan Obdam en toen in Obdam de landen bekaad waren en daarop een molen geplaatst was, waardoor de vruchtbaarheid van den grond te Obdam grooter werd, wilden die van Hensbroek een nieuwe verdeeling van de gemeenschappelijke bonnen in den zeedijk. Deze poging van Hensbroek mislukte evenwel, toen Obdam voor het hof van Holland aanvoerde dat het land van Hensbroek nog altijd vruchtbaarder bleef dan haar eigen land. Het hof van Holland wees den eisch van Hensbroek af.

Dat met de ligging van het land rekening gehouden werd, was onder anderen het geval in de kostenverdeling voor de Hondsbossche zeekering en Duinen²⁾ (men denke aan het „hondsbossche geld” dat we reeds eerder als ongeld ontmoetten). De zes gebieden in Westfriesland en in het oud-Westfriesche territoir, die mede betaalden in de kosten van deze zeekering, droegen de lasten in verhouding tot hun grootte (oppervlakte) maar per morgen in de verhouding 2, 1½ en 1, respectievelijk 2 voor de Duinkavel, 1½ voor Waterland, Geestmer- en Nedorpingher ambacht en 1 voor het Drechtingher- en Houtwoudingher ambacht.

Met de eerste uitzondering op het dragen van de dijklasten was uiteraard niets aan het beginsel veranderd, dat alle grond dijkplichtig was; dat in het geval van de Hondsbossche de ligging een woordje meesprak in het

1) De Vries: Dijks- en Molenbestuur, blz. 152/153.

2) Beekman I, blz. 367.

bepalen van de dijklasten hiervoor, wijzigde, daar het hier een gemeenschappelijken dijk van verschillende groote districten betrof, al evenmin iets aan de lastenverdeeling in de verhoefslaging van den direct-eigen dijk in het eigen district. Het rekening houden met de qualiteit van den grond, dat we in het voorgaande behandelden, bracht evenmin wijziging in het systeem van de verhoefslaging. Het systeem verdween pas toen het vooral in het einde van de vijftiende eeuw verdrongen werd door het systeem van morgen-morgensgelijk. Het verschil tusschen het oude systeem van de verhoefslaging en dat van morgen morgens gelijk omslaan was voornamelijk een verschil van administratieven aard. In de verhoefslaging, of anders aangeduid in het bonsysteem, werd het totaal landbezit van den geërfde belast met een deel van het dijksonderhoud. Zijn deel in het dijksonderhoud stond in verhouding tot het totale grondbezit de verschillen in de dijksbonnen, die iedere geërfde moest onderhouden, ontstonden dus naar de verschillen in het landbezit van de geërfden onderling. De lastenverdeeling vond plaats naar de verhouding van de dijksbonnen van de dijkplichtigen.

Het systeem van morgen morgensgelijk ging niet uit van het totaal landbezit, doch, zooals de naam reeds zegt, van de landmaat morgen (elders van de geers en heette dan geers geers gelijk). De dijklasten waren een bepaald bedrag hoog, welk bedrag dan in zooveel gelijke deelen werd verdeeld als er dijkplichtige morgens bij den dijk behoorden. De verhoefslaging was uiteraard door het wel niet dagelijks maar dan toch gelijkmatig wisselen der eigenaars, door het splitsen van erven enz. moeilijker hanteerbaar en maakte de periodieke herverstoelingen noodig. Het herverstoelen, herschroden, herverhoefslagen geschiedde evenals het herpachten op gezette tijden, doch was minder eenvoudig dan het omslaan morgen morgens gelijk. Ook de administratie voor het

morgen morgens gelijke systeem was eenvoudiger; men moest weliswaar voortdurend op de hoogte blijven van degenen in wier handen de morgens bleven, maar de bezwaarlijke bonsbepaling èn in den dijk èn in de bannen werd er door vermeden. Temeer was deze eenvoudiger administratie aantrekkelijk als steun voor de verandering in de dijkszorg na 1500, welke verandering de oude verhoefslaging overbodig maakte. Ook het verminderen van de lasten op de slechte gronden was in het systeem van morgen morgens gelijk eenvoudig.

In het systeem van morgen morgens gelijk werd de slechte grond minder belast door eenvoudig twee morgen voor één te rekenen. Het aantal morgens (of geersen) waarop de dijklast werd omgeslagen werd op deze manier kleiner, maar de dijklast bleef dan toch per morgen gelijk. Het principe morgen morgens gelijk of geers geers gelijk bleef zodoende gehandhaafd. Het op deze wijze terugbrengen van twee slechte morgens tot één gewoon belastbare noemde men „vouwen”. Een duidelijk voorbeeld van het „vouwen” vinden we in Nieuwe Niedorp, waar de dijklast gedurende zes opeenvolgende jaren omgeslagen werd met „gevouwen” morgens en het zevende jaar over de morgens met hun volle oppervlakte ¹⁾.

Op den duur werd in Westfriesland na 1500, na een poging daartoe in 1493 ²⁾ van den landsheer, waarop een scherp verzet volgde, een steeds grooter tal dijkvakken in hun geheel gemaakt ³⁾. De herstelling geschiedde dan voornamelijk dorpsgewijs en in eens en onder toezicht van dijkmeesters.

1) De Vries: Dijks- en Molenbestuur, blz. 117.

2) Beckman I, blz. 499.

3) Beckman zegt hiervan (blz. 499, deel I): „Bij Handv. v. d. Landheer van 14 Febr. 1493 werd het voor de Vier Noorder Koggen bevolen, dat de dijksparcken der dorpen in eens moesten worden uitgevoerd onder toezicht van dijkmeesters, dus in eigen beheer, niet bij aanbesteding; en hoewel deze maatregel 25 Okt. 1497 werd opgeheven door den grooten tegenstand dien hij ondervond, werd hij bij Ord. v. 10 Mrt. 1510 weer ingesteld”.

Ook kwam het voor, dat de dijkplichtigen de bonnen van een dorp in een dijk op eigen initiatief aanbesteedden en dan de kosten betaalden, die over hen werden omgeslagen. Na 1500 kwam er wijziging in het stelsel van de verhoefslaging, welke wijziging we terloops aanroerden doch verder onbesproken zullen laten.

In het Houtwoudingher ambacht stelde de graaf op 14 Februari 1493 ¹⁾ uit elk dorp vier dijkmeesters aan. Zij leidden de dijkherstelling en het dijkonderhoud en hielden daarvan tevens de financiën bij. Het toen nog voorkomende, dat ieder gehoefslaagde zijn eigen dijkhoefslag maakte, werd verboden, van toen af moest dit onder leiding van de dijkmeesters geschieden.

Dit beteekende, dat de oude vorm n.l. dat de dijk in beginsel althans met gemeenschappelijken arbeid van alle dijkplichtige geërfd en onderhouden moest worden, teniet werd gedaan. Van toen af was de dijklast tenminste voor dit ambacht een zuiver financiële last geworden. Kon voordien de geheele dijk van een banne in zijn geheel in aanbesteding onderhouden worden, na de verleening van dit charter werd het voor dit ambacht de gewone vorm. Na 1493 waren voor het voornaamste deel dijklast en dijkgeld geheel synoniem geworden; uitzondering hierop was uiteraard de noodtoestand van dijksgevaar, wanneer iedereen op den dijk voor dijkshulp ontboden werd. De eenheid in het dijkonderhoud werd misschien door dezen nieuwen maatregel bevorderd, hoewel deze eenheid toch ook door de aanwezigheid van een baljuw-dijkgraaf en later door een kasteleindijkgraaf, voor zoover het het Oosterbaljuwschap betrof, gewaarborgd had kunnen worden. Het verbod om zelf de dijkzorg waar te blijven nemen na de aanstelling van de dijkmeesters was op de volgende wijze geredigeerd: „Item dat niemandt van nu voortaan sijns selfs Dyck ofte Dycken en sal mogen maec-

1) Handv. van Enkhuizen, blz. 44.

ken ofte doen maecken op de verbeurnisse van haeren lijve ende goeden”.

In verband met deze regeling wordt het charter betreffende de banne Twisk van 1563 ¹⁾ ook duidelijker. Hierin wordt „geaccordeert”, dat voortaan alle Twisker zeedijken gemeen werk zullen zijn, waaronder iedere bannen met zijn morgentalen begrepen is, zonder dat er voortaan eenige „stolinge” onderhouden zou worden. Hierin kunnen we lezen dat de oude kosten van het herstel van den dijk enz. totdien door een verstoeling verrekend werden d.w.z. door een omslag over de hoefslagen, zoodat de houder van den hoefslag zijn aandeel moest opbrengen. Door de uitdrukkelijke opheffing van het hoefslagsysteem kon men voortaan de lasten omslaan volgens het principe morgen-morgens gelijk. De reeds vermelde zinsnede uit dit accoord toont ons aan, hoe de administratie van het morgen morgens gelijke systeem hier werd gevoerd. Op 20 April 1487 ²⁾ hadden de bureu van Twisk reeds besloten, dat voortaan schade aan de paalzeewering, die tot dien ten laste van diens „morgentaet”(bon) kwam wien het dijksvak(bon), waarin de schade werd geleden, ter verzorging was toegewezen, „morghen-morghens ghelijc” omgeslagen zou worden. Voor dit onderdeel namen de bureu zelf het initiatief om morgen morgens gelijk om te slaan, daar de lasten voor den enkeling anders te zwaar zouden kunnen worden. In 1563 werd deze speciale uitzondering van 1487 gevolgd door de algemeene invoering van het nieuwe systeem.

De rekening van de dijkmeesters in de vier koggen van de Houtwoudingher ambacht voor hun dijksgedeelte moest aan de koggen gedaan worden, waarbij ook twee gedeputeerden aanwezig waren van de steden Haarlem,

1) Archief Twisk, No. 56.

2) Archief Twisk, No. 53.

Amsterdam, Hoorn, Enkhuizen en Medemblik. Deze gedeputeerden stelden met de dijkmeesters en de notabelsten (dus de rijkdom) uit de dorpen den omslag van het geheele bedrag vast, terwijl ze verder de vier nieuwe dijkmeesters voor het volgende jaar kozen ¹⁾).

De dijkmeesters inden den omslag en betaalden de gemaakte kosten. Volgens een charter van 1 September 1495 ²⁾ verbeurden de dijkmeesters, die zich niet aan de „articulen van de ordonnantie” hielden, tien pond boete „soo dickwils als dat gebeurde uyt heure selfs goedt”. Met deze regeling was een begin gemaakt van de nieuwe regeling van het Westfriesche dijkrecht, die naast een voorbode van de invoering van de dijkzorg in ééne hand (n.l. groote dijkgedeelten werden nadien hersteld onder leiding van de dijkmeesters) ook tevens een toename van den doodelijken invloed van de groote steden op het platteland beteekende.

Met dit charter betreffende de invoering van de dijkmeesters werd het losmaken van de dijkzorg uit de ook deze omvattende Westfriesche buurschapszorg begonnen. Weldra werd deze politiek sterker voortgezet, zoodat we vanaf dit charter kunnen spreken van een ingrijpende wijziging in de taak van de buurschappen, waaruit de dijkzorg geëxtraheerd werd. De gewijzigde vormen, die na 1493 verschenen, laten we, zooals gezegd, rusten. In een charter van 1495 vinden we een verzet van de zijde van de dijkmeesters zelve tegen de nieuwe regeling, doch ook de dijkplichtigen waren ontevreden. De nieuwe regeling, die *Beekman* als „uitstekend” waardeert, was duurder voor de dijkplichtigen dan de oude manier van dijkzorg. Weldra kwamen „grote klachten dagelijks” bij het hof van Holland binnen over de „ordonnantien” van 1493 „die de ondersaten seer lastigh” waren ³⁾). Dit

1) *Beekman* I, blz. 377.

2) *Beekman* I, blz. 377.

3) *Beekman* I, blz. 377.

zou ondertusschen geen verandering in de bestuurspolitiek teweeg brengen.

Zoowel de dijkgeden van vóór 1493 als de spoedig na 1493 uitsluitend financieele dijklasten behoorden tot de „ongelden”, die naast het schot op de landen van de geërfden drukten.

B. *De kerklast.*

Evenals de dijklast was ook de kerklast oorspronkelijk niet uitsluitend een geldelijke prestatie van de geërfden maar evenzeer een prestatie in natura. In het keurenboek van Westwoud werd dan ook in de bepaling „Bieden totter kerck te wercken”¹⁾ gezegd, dat wie niet „totter” kerk kwam werken, nadat hem zulks bevolen was door de kerkmeesters, een boete verbeuren zou. (Vergelijk Hoofdstuk IV, § 1, B. IV).

De financieele kerklasten behoorden uiteraard tot de „ongelden”, welk „ongeld” op dezelfde wijze gerekend werd als het schot, zooals ook P o l s reeds opmerkte²⁾. Het berekenen van den kerklast laten we, terzijde, daar we de hiervoor gevolgde regels zoowel in de eerste paragraaf van dit hoofdstuk als in onze beschouwing over dijklast behandelden.

De inwinning van het kerkgeld of den kerklast was verschillend naar de kerksoking³⁾; in de eene kerksoking was de taak van den kerkmeester gesplitst in die van armenvoogd en die van kerkmeester en in de andere waren de oorspronkelijke elementen bijeen gebleven; naar gelang van dit verschil in taak was ook de inwinning van kerkgeden en armengelden al dan niet gescheiden. (Vergelijk Hoofdstuk IV, § 1, B. IV). Hoewel soms toch wel

1) P o l s II, blz. 344.

2) P o l s I, blz. LXX.

3) Kerksoking is het Oud-Westfriesche woord voor kerspel. Vergel. Beckman II.

afzonderlijk genoemd, op plaatsen waar beide nog gecombineerd waren, viel hetgeen den armenlast betrof onder den algemeenen kerklast. Een goed voorbeeld van den oorspronkelijken, dus ongescheiden toestand vinden we in het keurenboek van Westwoud van 1415. In de bepaling „Van kerckelant te verhuren”¹⁾ lezen we, dat de kerkmeesters „geen kerckelant noch armekijndere-lant” langer mogen verhuren dan voor een jaar, enz. Hier zien we de twee aspecten van de oorspronkelijke taak van den kerkvoogd, waar zoowel de kerkvoogdij als de armenvoogdij toe behoorden, geteekend. De opbrengst van het verhuurde land werd naar de aanduiding in de benaming gebruikt; het kerkland ten bate van de kerk, het „armekijnderelant” voor de armen. Beide soorten land stonden ter verhuring van den kerkvoogd, wat ons duidelijk doet zien hoe wij ons de oorspronkelijke verhouding in diens taak moeten denken. Dat de inwinning van den kerklast ook aan den kerkvoogd stond, doet ons een bepaling „Van armeghelt”²⁾ in hetzelfde keurenboek zien, waar de ongescheiden deelen van den kerklast, armenlast en kerklast, beide worden genoemd. We lezen in dit artikel, dat wie „kerck- off die armekijndere gelt lydet schuldich te wesen” enz. dit moet betalen, nadat dit door de kerkmeesters is gevorderd. In deze beide Westwouder bepalingen zien we ook de beide belangrijkste bronnen van de kerkelijke inkomsten aangeduid n.l. den kerklast én de opbrengst van land in verhuur. Men bemerkt in deze bepaling, dat behalve dat er land bij de kerk van Westwoud behoorde én voor de kerk én voor de armen, er ook een soortgelijk onderscheid was in de financieele lasten die op de kerklastplichtigen drukten, daar er gesproken werd van „kerckegelt” en „armekijnderegelt”. Het keurenboek van Sybekarspel doet zien,

1) P o l s II, blz. 353.

2) P o l s II, blz. 346.

dat ook hier de oorspronkelijke ongescheiden toestand gehandhaafd was gebleven. De bepaling „Rekening van kerkvoogden”¹⁾ bepaalt dan ook, dat de kerkvoogden de „kerckescoud” en de „armenkinderscoud” moesten inwinnen en er rekening en verantwoording van moesten afleggen. „Scoud” slaat op den omslag over de betalingsplichtigen, dus niet op de opbrengst uit de verhuur van de landerijen die voor de kerk en voor de armen werden verhuurd.

In het keurenboek van Hoogwoud vinden we de oorspronkelijke taak van den kerkvoogd gesplitst in die van den kerkvoogd en die van den armenvoogd. Hier deden uit den aard van de zaak de kerkvoogden en armenvoogden afzonderlijk rekening en verantwoording van hun beheer, zooals ons de bepalingen „Armenvoochden”²⁾ en „De kerckvoochden uytrekening”³⁾ illustreeren. Ook in Abbekerk waren de beide voogdijen gescheiden; dit leeren ons de bepalingen „Armelandt te verhuuren”⁴⁾ en „Kerckerenten te innen”. De „kerckerenten” omvatten blijkens de laatste bepaling de beide genoemde elementen van de kerkinkomsten „huur” en „Kerckerenten”. „Kerckerenten” is in dit keurenboek ook nog aangeduid als „kerckeschult”, zooals het artikel „Kerckeschult in te winnen” doet zien. De „kerckeschult” was een andere benaming voor den omslag van het financieele gedeelte van den kerklast, dus te vergelijken met den term „dycs cost” voor de bloot financieele zijde van den dijklast, die we in het voorgaande behandelden.

De taak van den armenvoogd, bij de scheiding van de beide deelen van de oorspronkelijke taak van den kerkmeester, wordt duidelijk in de „Nieuwe keuren” van Schellinkhout belicht. We lezen in de bepaling „Kiesinge

1) P o l s II, blz. 325.

2) P o l s II, blz. 369.

3) P o l s II, blz. 370.

4) P o l s II, blz. 382.

der ermervoichden" ¹⁾), dat het „gerechte" van Schellinkhout ieder jaar op Nieuwjaarsdag twee armenvoogden zal kiezen voor den tijd van een jaar. De burgemeesters zullen de gekozenen beëedigen „voer scepenen". De gekozen armenvoogden moeten het ambt aanvaarden; mochten ze „ungwillich" zijn, dan verbeuren ze drie pond boete. Het artikel „Utrekenscap der ermervoichden" ²⁾) zegt, dat de armenvoogden rekening en verantwoording moeten afleggen van hun beheer vóór Mei aan de nieuwe armenvoogden en „voir scepenen" op straffe van een pond boete. De kerkvoogden van Schellinkhout moesten hun rekening en verantwoording afleggen op den eersten Meidag, bepaalt het artikel „Utrekeninge der kerckvoichden" ³⁾). De bepaling „Ermensculdt in te winnen" ⁴⁾) zegt weder, dat de armenvoogden „der ermen sculdt" moeten innen „ende mit recht so veer brengen als sy mogen". Ook Schellinkhout kende de beide gewone elementen van de inkomsten van de kerk, naar blijkt uit de bepalingen „Kerckelant te verhuiren" ⁵⁾) en „Kerkckegelte in te winnen" ⁶⁾), n.l. huuropbrengst van land en geldelijken omslag over de betalingsplichtige erfden. In de inwinning van het kerkgeld die jaarlijks plaats vond, moesten de kerkvoogden het geld inwinnen „of mit rechte brengen tot een eynde alsoverre als sy mogen". Hetzelfde vinden we in de meeste andere Westfriesche keurenboeken evenzeer bepaald.

Een voorbeeld, dat zoowel voor de kerkschuld als voor de armenschuld of anders voor het kerkgeld en het armengeld deze invorderingsplichten op de kerkvoogden en armenvoogden rustten, geeft het keurenboek

1) P o l s II, blz. 306.

2) P o l s II, blz. 306.

3) P o l s II, blz. 298.

4) P o l s II, blz. 307.

5) P o l s II, blz. 297.

6) P o l s II, blz. 297.

van Grootebroek in de bepaling „Van kerckevoechden scult”¹⁾. In Grootebroek waren de functies van kerkvoogd en armenvoogd ook gescheiden. De bedoelde bepaling zegt, dat de kerkvoogden bij hun aftreden aan de nieuwe kerkvoogden geen kerkschuld mogen overleveren „off sy en sullent eerst gebrocht hebben mitten rechte alsoverre als sy mogen”; daarna vervolgt dit artikel: „Ende desghelijcx sullen die voechden van de armenkijnderen dit doen”. We zien dus dat in het onderwerp van de geldinwinning de armenvoogden bij scheiding van het oude ambt toch dezelfde plichten hadden als de kerkvoogden voor de inning van het kerkgeld.

Naast de inningstaak had de kerkvoogd de kerkgel-den ook uit te geven. De bepaling in het keurenboek van Westwoud „Uutrekening van die kerck”²⁾ spreekt dan ook van „horen innemen ende uitgeven”. Onder dit „uitgeven” was uiteraard veel, dat voor de eigen kerk gebruikt moest worden, doch er was ook het een en ander, dat buiten de eigen kerksoking kwam.

Als men vergelijken wil met het schot (hoewel daar een afzonderlijke inning van de beide soorten schot plaats vond) zou men het kerkgeld, dat binnen de eigen kerksoking bleef met het burenschot kunnen vergelijken en dat deel van het kerkgeld, dat naar grootere kerkelijke instituten ging met 's heeren schot.

Westfriesland behoorde als de proostdij Westfriesland onder het bisdom Utrecht. In deze proostdij vond men landkapittelen die in andere deelen van het bisdom Utrecht niet genoemd worden, maar wel in de gebieden binnen het tegenwoordige Nederland gelegen die tot het bisdom Luik behoorden³⁾.

1) Pols II, blz. 263.

2) Pols II, blz. 344.

3) Joosting: Proostdij, blz. VI.

De Wetfriesche kapittels (districten) waren:

a. het kapittel van Winkel,

dat omvatte de kerksokingen Winkel, Oude- en Nieuwe Niedorp, Barsingerhorn, Haringhuizen, Schagen, Valkoog, St. Maarten, Tuitjehorn, Enigenburg, Callandsoog, Huisduinen, Broek op Langendijk, Oterleek, Koedijk, Oudorp, St. Pancras (Vroonen),

b. het kapittel van Medemblik,

dat omvatte de kerksokingen Opperdoes, Almersdorp, Twisk, Lambertskaag, Aartswoud, Hoogwoud, Opmeer, Nibbixwoud, Oostwoud, Midwoud, Benningbroek, Sybekarspel, Abbekerk, Hauwert, Obdam, Hensbroek, Spanbroek, Wadwey, Wognum,

c. het kapittel van Hoogkarspel,

dat omvatte Hoogkarspel, Lutjebroek, Grootebroek, Bovenkarspel, Gommerskarspel, Enkhui-zen, Venhuizen, Hem, Oosterleek, Wijdenes, Schellinkhout, Hoorn, Scharwoude, Etershem, Avenhorn, Berkhout, Zwaag, Westwoud, Oosterblokker, Westerblokker, Wervershoof, Schar-
dam, Binnenwijzend ¹⁾.

We merken dus op, dat het gebied van Texel en Wieringen hierbij niet genoemd zijn. Het geheele gebied van West(f)linge was echter onder deze drie kapittels verdeeld. Het vasteland van het Westerbaljuwschap t. w. het Geestmer- en Nedorpinger ambacht, viel onder het kapittel van Winkel. Het Houtwoudingherambacht viel territoriaal samen met het kapittel van Medemblik en het Drechtingher ambacht met dat van het kapittel van Hoogkarspel. Het Oosterbaljuwschap was dus verdeeld in twee kapittelen, waarvan de grens samenviel met de ambachten (gouwvierendeelen) van dit baljuwschap. Dat

1) Vergelijk Joosting: Proostdij, blz. 6 e.v.

Obdam en Hensbroek hier bij het kapittel van Medemblik behoorden terwijl deze bannen tegenwoordig tot de Geestmerambacht worden gerekend, is geen afwijking. Obdam en Hensbroek behoorden vroeger tot het Nedorpingher ambacht, doch zijn daar, wat betreft de dijkplichtigheid, in 1864 uit losgemaakt en bij het Geestmerambacht gevoegd ¹⁾.

Het Noorderbaljuwschap en Wieringen als onderdeel van het gebied van het Westerbaljuwschap mogen we blijkens de indeelingen der proostdij, zooals die bij Joosting ²⁾ te vinden zijn, niet tot de proostdij van Westfriesland rekenen.

De lasten, die de kerken van het West(f)linger vasteland jaarlijks aan het Domkapittel van Utrecht betaalden kennen we (mogelijk ten deele) uit de lijsten ³⁾ daarvan. De lasten bestonden uit jaarlijksche of bijzondere heffingen van de kerken, we vinden de volgende genoemd:

1. census ecclesiarum West-Frisie,
2. item de sacramentis, (*alias de censu ecclesiarum*) ⁴⁾,
3. item de visitacione,
4. taxe ecclesiarum in solutione institutionum,
5. seendrechten.

In de eerste vier lijsten worden de kerksokingen van het West(f)linger vasteland alle opgesomd, doch in de opsomming van de plaatsen, waar men seendrechten moest betalen, vinden we slechts de kerksokingen in de kapittels van Medemblik en Hoogkarspel genoemd. Het zou ons hier te ver voeren om de oorzaak van deze afwijking op te sporen, doch een vermelding van deze afwijkende omstandigheid scheen ons gewenscht. De geestelijkheid betaalde in ieder geval over de geheele

1) De Vries: Zeev. en Watersch., blz. 595.

2) Joosting: Proostdij, blz. 3 e.v.

3) Joosting: Proostdij, blz. 6 e.v.

4) „Met latere hand bijgevoegd”, zegt Joosting.

proostdij seendrechten, zooals een opgave daarvan bij Joosting¹⁾ doet zien. Om de in de lijsten opgesomde lasten te vergelijken nemen we uit ieder kapittel een kerksoeking en sommen daarvan de, per kerksoeking variabele, bedragen op, die de gekozene in de lasten aan het Domkapittel van Utrecht moest betalen.

We verkrijgen dan het volgende beeld:

1. dat voor het kapittel Winkel de kerksoeking Barsingerhorn stond aangeteekend:
in de eerste lijst voor VI d, fac. III butkinos,
in de tweede voor II gr. flandr. quinque oud
oud butkyns (pro censu et pro reportat),
in de derde lijst voor flor. bauarie,
in de vierde lijst voor VI lib.,
terwijl Barsingerhorn in de vijfde lijst ontbreekt,
2. dat voor het kapittel Medemblik, de kerksoeking Twisk stond aangeteekend:
in de eerste lijst voor XII d., fac. III bud-
dragers,
in de tweede lijst voor IIII gr. flandr, V butki-
nos cum 3^{bus} mal. gross. (pro censu et pro re-
portat),
in de derde lijst voor XII cr. *flor. arnoldi*,
in de vierde lijst voor II½ lib.,
in de vijfde lijst voor unam partem,
3. dat voor het kapittel Hoogkarspel, de kerksoeking Wijdenes stond aangeteekend:
in de eerste lijst voor XIX d.,
in de tweede lijst voor XIII gr. flandr. (tam de
censu quam de reportat),
in de derde lijst voor een posterlat. *bauarie*,
in de vierde lijst voor IIII lib.,
in de vijfde lijst voor quilibet scutum.

Een enkele maal verhoogde de deken van Westfries-

1) Joosting: Proostdij, blz. 509.

land de lasten, soms tot een zoodanig bedrag, dat ten-slotte Westfriesland's heer moest ingrijpen. De lasten, die de kerken dan te betalen kregen en dus de betalingsplichtigen in de kerksokingen, gingen boven den lust tot betalen uit. We lezen hiervan in een handvest van 19 Augustus 1409¹⁾. De graaf laat hierbij weten aan den deken of zij²⁾ stedehouder, dat Hoorn bij hem heeft geklaagd, dat de deken de poorters van Hoorn, door deze gedaagd en berecht, ook deed „ofwinnen”. Voorts „beset” de deken hun koeien en „beesten op 't veld” en „andere hare *landt-renten*”, waarmede hij die van Hoorn onrechtmatig hindert. De graaf beveelt den deken om voortaan geen onrechtmatige „krafte” en „moeyenisse” te doen tegen die van Hoorn, zoodat men hem voortaan „geen klagen daarvan (heeft) te doen”. Ondertusschen was de toestand daarmede nog niet afdoende verbeterd, want op 14 April 1410 gaf hertog Willem bevelen om het onrecht en het geweld, dat de provisors en dekens binnen zijn gebied hadden aangericht te doen eindigen. Het onrecht en geweld van de provisors en dekens „van des Heeren wegen van Utrecht”, dat dikwijls geschied is „ende daegelycx geschiet” gaf 's graven onderdanen „tot meeniger tijt” aanleiding om zich bij den graaf te beklagen. Den provisors en dekens wordt verboden om tot de e.k. „Cantate” iemand geld „uyt (te) reycken”, „noch en leveren in geenre wys”, totdat de graaf hun „anders (zal) laten weten”. Voorts wordt aan een ieder verboden om „Provisorye, Reeckenie, jurisdictie en pachte” aan te nemen noch om zich te verbinden deze van des genoemde „Heeren wegen” (de bisschop van Utrecht) te zullen voeren. Handelt iemand tegen deze bevelen, dan zal de graaf dit doen „corrigeren, dats hem een ander hoeden mochte”. Zouden de onderzaten zich verzetten tegen het „onrecht belasten oft scatten” van de provisors of dekens, zoodat

1) Van Mieris IV, blz. 126.

deze tegen den graaf zouden „bruecken”, dan, zegt de graaf: „daer schelden wyse off quyte”. Op 30 September 1433¹⁾ gaf hertog Filips een charter, om die van Westwoud te beschermen tegen de onredelijke schattingen en moeiingen van den deken van Westfriesland. Hierin zien we, dat ditmaal de onredelijkheid van den deken zich voornamelijk in de boeten geuit zal hebben; want er wordt bepaald, dat de provisor of deken van Westfriesland in bepaalde gevallen een hierbij gefixeerde boete zal krijgen n.l.:

1. „heymelycke trouwe” 5 schelling,
2. „ongevalle (met) een kind” (onder het jaar oud), dat stierf door water of door vuur 10 schelling,
3. kerkvisitatie 5 schelling,
4. in andere zaken, waarin die van Westfriesland „dadingen” moeten treffen met den deken of den provisor, zullen ze dezelfde rechten hebben als die van Hoorn.

Naast Westwoud verkregeren ook Enkhuizen, Medemblik en Grootebroek dezelfde rechten. Wijdenes en Venhuizen blijken in dit opzicht ook gelijkgerechtigd te zijn geweest met de genoemde steden, hetgeen blijkt in een charter van 15 Januari 1434, waarin Filips den deken beveelt én de eerste steden én de beide laatste niet onrechtmatig te bemoeilijken²⁾. Het bemoeilijken blijkt ook hier weder „heymelyken trouwe”, „visenteren” enz. te betreffen, terwijl den deken gelast wordt zich „na uutwysinge (van 's graven) brieve”, die de poorters daaromtrent hebben, te gedragen. Zoowel voor Wijdenes als voor Venhuizen moeten dus dezelfde bepalingen wel gegolden hebben als voor de vier andere steden.

Hiermede hebben we eenige voorbeelden genoemd van gelden, die uit de kerksokingen betaald werden zonder

1) Van Mieris IV, blz. 1025.

2) Joosting: Proostdij, blz. 94.

voor de eigen kerksoking besteed te worden; we streefden met deze voorbeelden niet naar het geven van een volledige lijst.

Binnen de eigen kerksoking waren er ook nog kosten te betalen. Het eerste, wat in de kerksoking onderhoud vereischte, was het kerkgebouw. Op dit onderhoud wordt geduid in de keure „Uyttreeckenscap van kerckmeesters”¹⁾ in het keurenboek van Abbekerk. In dit artikel wordt bepaald, dat de kerkvoogden niet aan de kerk mogen laten „timmeren buyten consent van den gerechte”, afwijking hiervan wordt gestraft met een boete van drie pond „ende (zal) arbitralijcken gecorrigeert” worden „by den gerechte”²⁾.

We hebben in het voorgaande onderscheiden:

- a. dat een gedeelte van de kerkgeldten buiten de eigen kerksoking werd gebruikt,

1) P o l s II, blz. 384.

2) In Bijdr. v. d. geschied. v. h. bisdom v. Haarlem, deel III, 1875, blz. 304 e.v. vinden we een overzicht van de besteding van het kerkgeld voor Oudewater. Al ligt Oudewater niet binnen het gebied van de heerlijkheid Westfriesland, toch is de rekening van den getijdemeester aldaar van 1543 wel geschikt om ons een overzicht te geven van welke kosten er ook in de Westfriesche kerksokingen van het kerkgeld voor de eigen kerksoking betaald moesten worden.

We lezen in deze rekening:

- a. „van de kerkedienst luyden nopens van den getijde, en Febricator en Cruijsloff te singen, van het geheele jaer”,
den pastoor 15 R.G. 9 st.,
den kapellaan .. ½ R.G.,
verder voor dit doel nog
2 R.G. 30 st.;
- b. den koorknepen voor „te cleppen” van de hoogmis en van „t waaijen” onder de hoogmis 12 st.;
- c. den organist (krijgt verder nog huishuur enz.) extra ½ R.G.;
- d. den orgeltrapper 21 st.;
- e. den koster van speciale werkzaamheden („vesper te luyje” enz.) 2 R.G. 4 St., enz. enz.

Voorts aan andere uitgaven van „alre hande Saccke”, waaruit we noemen: de extra kosten verbonden aan bijzondere diensten, een paar stuivers aan de schoolkinderen, die „nae ouder heercomen” dit ontvingen voor een „brieff” dien zij brachten, de aanschaffingskosten van een boek, waaruit de kinderen leeren zingen, de kosten van het zangonderwijs en die van het zwartschilderen van het bord, dat bij het zangonderwijs wordt gebruikt en de reiskosten van iemand, die voor de kerk „te mane” gaat.

- b. dat een ander gedeelte van deze gelden binnen de eigen kerksoking werd aangewend. Het vergelijkbare van deze onderscheiding met den toestand in het schot duiden we reeds aan.

C. *Het hoender- en haardstedengeld.*

In 1310¹⁾ verkreeg Westfriesland het Kennemer landrecht van 1292²⁾ en werden er de bepalingen van dit Kennemer recht voortaan toegepast.

Het landrecht bevatte twee bepalingen over het huishoendergeld, welke in 1310 dus geldingskracht verkregen. De eerste van de beide bepalingen zegt, dat men het huishoendergeld zal „ghelden” „als sede ende gewoente is”. Of het huishoendergeld nu wel in Westfriesland zede en gewoente was is de vraag. De tweede regeling bepaalt, dat de burens als zij „vive dinghe volstaen”³⁾ hebben, geen hoendergeld behoeven te betalen. De betaling van het hoendergeld wordt voor het oud-Westfriesche Kennemerland in een handvest van hertog Filips van 1455⁴⁾ nader geregeld. In dit handvest lezen we, dat de baljuw van Kennemerland en Kennemergevolg „sijne hoenderen” niet van zijn onderhoorigen zal mogen nemen dan in een schrikkeljaar „ende alsdan so sullen sy gehouden wesen te betalen sijne Hoenderen”. In het „octroy” van koning Filips van 1561⁵⁾ vinden we het voorgaande herhaald n.l. dat het hoendergeld alleen in een schrikkeljaar betaald moet worden. Artikel 7 van dit „octroy” zegt verder nog, dat de „Inwoonderen van den voornoemden Dorpen (Kennemerland) (zich)/sullen

1) Van Mieris II.

2) Van den Bergh II.

3) Hiervan is de beteekenis niet geheel duidelijk, wellicht moeten we denken aan een trouw dingbezoek.

4) Van Santen, blz. 50.

5) Van Santen, blz. 65.

...behooren te reguleeren/volghende die oude costume ende usantie in 't collecteeren van 't huys-hoen ghepleegt". Van deze oude „costume" vermeldt deze bepaling nog, dat dit beteekent, dat een man of vrouw „sittende in een huys" met „haren kindt of kinderen" „ongheschift" en „onghedeylt" goed hebbend, tezamen moeten betalen „tweejarighe Hoenderen". Voor een weduwe of weduwnaar, die met hun kind of kinderen in een „ghescheyden boele" zitten is bepaald, dat ieder die „bewesen goedt" heeft „een jarigh Hoen" of een braspenning van ieder hoen betalen moet. In Fruins „Informacie"¹⁾ lezen we nader van het hoendergeld in „Thof van Delft", dat die van „Thof" verklaard hebben, dat van hun dorp betaald moet worden, wat andere dorpen niet doen „hofhuyere ende andere hoendergelt" tot 's graven „behouf", wat den lieden 10 of 6 grooten per morgen kost boven het schot. Het is bezwaarlijk aan te nemen, dat hier een ander soort hoendergeld bedoeld zou zijn dan het in Kennemerland en Westfriesland verschuldigde, waar het ook tot 's graven „behouf" was.

Het hoendergeld was niet een last die oorspronkelijk op den grond rustte evenmin als het haardsteden geld, doch als hetgeen de „Informacie" zegt voor het hoendergeld in het hof van Delft ook voor Westfriesland opgaat dan is het dat wel geworden.

Het haardstedengeld werd door hertog Filips aan de Kennemers en hun bondgenooten de Westfriezen (niet alle Westfriezen) opgelegd op 13 Augustus 1426²⁾. In artikel 7 van het betreffende charter lezen we, dat de lieden „voir die bruecken ende misdaden voirsch." (Vergelijk Hoofdstuk III § 2) den hertog ieder jaar „tot eenre ewigher gedenckenisse" zullen betalen een „gesta-

1) blz. 353.

2) Van Mieris IV, blz. 847.

digen tyns". Van iedere haardstede „dair men vier ende licht in hout" moesten ieder jaar vier grooten op Nieuwjaarsdag in de „Prochiekerke" aan den rentmeester of „sinen gewairden Clerck of Bode" betaald worden. Valt er „enich gebrec in", dan verbeuren de wanbetalers het huis, waarvan zij „cyns" schuldig waren.

In het handvest van 8 Mei 1452¹⁾, waarbij hertog Filips aan de steden Nidorp en Winkel het stadrecht terugschonk, vinden we de bepaling „Vant heertgelt". In deze bepaling wordt gezegd, dat de poorters van de beide steden, die tot dien vier grooten per haardstede verschuldigd waren „uut crafte van onser sententie van der Keermeren", voortaan op den „jairsdach" twaalf ponden zullen betalen, die de rentmeester van Kennemerland zal mogen „scatten ende panden" evenals 's hertogs andere rechten. Het haardstedengeld was toen een soort verhooging van het schot geworden.

Door de betaling van dit jaarlijksche bedrag van twaalf ponden zijn zij eeuwig „vry ende quijt" van de grooten per haardsteden. Hiermede bleef ondertusschen het haardstedengeld als last bestaan, maar de inningsvorm was veranderd. Dat de algemeene „zoen" van 1456 het haardstedengeld niet ophief, bewijst het archief van Opmeer, waarin we stukken vinden betreffende het haardstedengeld van 1607—1684²⁾. Dat het haardstedengeld ook elders bekend was, doet het Memoriaal van Rosa zien. We lezen in een stuk van 25 October 1428³⁾, dat degenen die vóór den oorlog (tusschen Jacoba en Filips) in het baljuwschap Schieland gewoond hebben, er terug mogen keeren en dat ieder die er nooit gewoond heeft zich er mag vestigen „sonder eniger oncost van bede, van schote off anders" zooals in de andere

1) P o l s I, blz. 105.

2) Archief Opmeer, No. 76.

3) D e B l é c o u r t e n M e y e r s: Mem. Rosa, blz. 11.

landen. Het eenige wat zij moeten betalen is op Allerheiligendag van ieder jaar „van elken hairtstede een gouden Vrancrijcksen croen”. Dit besluit van Filips zou zeven jaar lang van kracht zijn; de aanleiding was de sterke achteruitgang in dit baljuwschap.

Zoowel het hoender- als het haardstedengeld was nog maar juist gelegen op de grens van de lasten op den grond. Ons argument om beide lasten hier te behandelen was de omstandigheid, dat het „hoender” geld was en dat het haardstedengeld een bestraffing was, die alleen voor plattelands gebieden van Westfriesland gold, en later als een soort extra schot gerekend werd. We zijn er ons wel van bewust, dat deze beide lasten nog maar juist onder de lasten op den grond gerekend kunnen worden. Anders is het met de tienden. De tienden waren lasten, die drukten op de voortbrengselen van den grond (kooorttienden) of op het vischwater (vischtienden) enz. Met de vermelding van de tienden meenen we de grensstreep bereikt te hebben; verder dan vermelden doen we deze lasten hier niet, daar die naar onze opvatting aan de andere zijde van de grensstreep behooren, n.l. buiten de lasten op den grond.

§ 3. Lasten in natura.

Naast lasten in geld rustten op den grond evenzeer nog lasten in natura. In het voorgaande noemden we reeds de bepaling „Bieden totter kerck te wercken”¹⁾ in het keurenboek van Westwoud. Dit artikel bepaalde, dat, als „enich” man zou weigeren om op bevel van de kerkvoogden aan de kerk te komen werken, hij een boete zou moeten betalen. Waarin dit werken voor de kerk bestond, blijkt niet duidelijk, in ieder geval was het niet het herstel en onderhoud van het kerkgebouw, dat

1) P o l s I, blz. 344.

blijkens het keurenboek van Abbekerk door de kerkvoogden met verlof van het gerecht werd aanbesteed ¹⁾. Wellicht moeten we denken aan het bewerken van onverhuurd gebleven kerkland, maaien van het kerkhof enz. Deze plicht om voor de kerk te werken was één van de voorbeelden van de lasten in natura op den grond; een tweede was de dijkzorg, die we in het voorgaande reeds bespraken. De dijklasten in natura uitten zich in het oude systeem van verhoefslaging. Het bon in den dijk, dat het eigen land in de dijkzorg vertegenwoordigde, moest men zelf maken. De werkzaamheden van dorpsgedeelten stonden onder leiding van de homanen.

Een derde belangrijke last in natura vormde het wegenonderhoud. Werd in de dijkzorg (waarschijnlijk onder invloed van de groote Westfriesche steden, die in de nieuwe organisatie meer invloed kregen) de oude Westfriesche vorm van eigen verzorging door de geërfdén (het principe van de verhoefslaging) in het begin van de zestiende eeuw overboord geworpen, in de wegzorg was dit echter in geenén deele het geval. Het „Stoel Boeck van des heeren wegh al langhs ons dorp (Schelinkhout)” is een voorbeeld van een wegenverhoefslaging in 1707 ²⁾. Een ander voorbeeld vinden we in het stoelboek van den Twisker kerkweg van 19 October 1580 ³⁾.

Het laatste stoelboek is opgemaakt door de „stoelders ende schroodielders” Jaco Jacobsz., Gerbent Heynsz., Jan Jansz. Janninck en Reyner Jansz. alias Mautgin, allen burgers en poorters van „den dorpe Twisch”, dat één van de bannen van de stede Opmeer was. De „stoelders ende schroodielders” zijn „wettelijck”

1) P o l s II, blz. 384.

2) Bijlage.

3) Bijlage.

voor deze taak aangewezen door de „rijckdommen” met consent van Aeriaen Jansz. Langedijck (burgemeester), Cornelis Willems, Jaep Dircksz. en Claes Cornelisz. (schepenen). De schoolmeester Pouwel Pouwels fungeerde als schrijver.

De omrekeningstabel op folio 2 van dit stoelboek doet zien, hoe de lasten op den grond over de gronden werden verdeeld; in duimen en voeten werd naar verhouding van ieders landbezit zijn deel in de wegeuzorg aan den kerkweg berekend. De verhoudingstabel luidt als volgt:

- „Item een morgen IIII½ voet.
- „een halff morgen II voet III duym.
- „een vierendeel van een morgen I voet I½ duym.
- „een c van een morgen VI½ o duym.
- „een hondert IX duym.
- „een halff hondert IIII½ duym.
- „een o^c II o duym.
- „een c^c I c duym.
- „II^c I½ voet.
- „III^c III voet.
- „V^c III voet IX duym”.

(c = één achtste; o = één vierde; C = een hond of wel hondert roeden).

Het stoelboek was gemaakt voor het onderhoud van den kerkweg van het Westeinde van Twisk tot aan het Oosteinde. In de inleiding zeggen de samenstellers, dat zij „huys an huys” gestoeld hebben; dit huis aan huis dan te begrijpen als dat zij geen enkele tot land gerechtigde hebben overgeslagen. Bovendien kunnen we er ook in lezen, dat zij bij hun verstoeling de ligging van de perceelen volgden, wat overeenstemt met de omstandigheid dat we b.v. van Wiert Sijmsz. verschillende posten vinden, n.l. van XIII½ morgen ½ o c^c (folio 4) en van XIII½ morgen ½ o c^c (folio 11). Het totaal bezit

van een landgerechtigde werd dus niet gerekend, maar de afzonderlijke perceelen; iemand kon dus in één weg twee bonnen ter verzorging hebben op grond van twee afzonderlijk liggende aan hem toebehoorende grondperceelen.

Het geheele aantal van de gronden, waarover de wegzorg is omgeslagen, bedraagt blijkens de slotwoorden van dit stoelboek vijfhonderd veertien morgens. De geheele oppervlakte van de banne Twisk was blijkens den Tegenwoordigen Staat ¹⁾ in 1750 517 morgen en 473½ roeden. Het verschil van 3 morgen en 473½ roeden tusschen de opgave van 1580 en die van 1750 was ontstaan door de droogmaking van het Bennemeer, waartoe octrooi verleend werd op 17 Augustus 1629 ²⁾. Het Bennemeer kwam na de droogmaking gedeeltelijk aan de banne Twisk en voor een ander gedeelte aan Abbekerk. Elke morgen binnen Twisk was dus belast met de wegzorg voor den Twisker kerkweg, die een lengte van 191 roeden en 8¼ voet mat. Het stoelboek doet zien, dat ieder stuk lands binnen de banne Twisk belast was met wegzorg, waardoor de gemeenschappelijke medewerking in het wegenonderhoud duidelijk belicht wordt. Van ieder stuk lands is de gerechtigde, of de gerechtigden, genoemd, op wien een evenredig deel van de wegzorg rustte. De variabiliteit in den last van het wegenonderhoud uit zich b.v. in de volgende posten:

„Jan Piet Dircks Buys ende Tryn Dirks ende Galte Laue tesamen XX morgen ½ o c^o is toegemeten XC voet VIII duymen” (folio 3).

„Peter Hercksz. I½ o morgen is toegemeten VII voet X½ duym” (folio 4).

In den eersten post zien we, dat tot de 20 morgen en 7/8 honderd drie personen gerechtigd waren; het aan-

1) Tegenwoordige Staat VIII, blz. 460.

2) De Vries: Zeev. en Watersch., blz. 619.

tal gerechtigden op het gemeenschappelijke land deed dus niets ter zake; was land gemeen, dan had dit in verhouding tot zijn geheele oppervlakte een last in de wegzorg, welke last op één of meer gerechtigden tot het land kon rusten.

Ook de woonplaats van de gerechtigden tot het land maakte geen verschil; het land was belast en de last kwam op den landbezitter, waar hij ook mocht wonen. Een voorbeeld hiervan geeft de volgende post in het stoelboek: „Pieter Gerritsz. tot Abbekerck I o ^c morgen is toegemeten VI voet II o duym”.

Wie de landgerechtigden waren, had geen invloed; zij konden kinderen, vrouwen de „pastorij” of de „costerij” zijn. Dat nòch de hoedanigheid van het land nòch de persoon van de gerechtigde verschil uitmaakten, bewijst wel, dat de „coyer” (houder van een eendenkooi), die honderd roeden *rietland* had, belast was met negen duim in de wegzorg.

Het stoelboek van Twisk geeft een volmaakt beeld van de verdeling van de lasten in natura over de landerijen in één banne. Het toont ons duidelijk aan, dat het land behalve de rechtspositie van den gerechtigde tevens diens last in de gemeenschapstaak van de banne bepaalde.

Het latere „Stoel Boeck van des heeren wegh al langhs ons dorp” van Schellinkhout van 30 Mei 1707, gemaakt door den burgemeester(s?) Jan Jacobsz. Houtsager en Barent Jansz. Hauwert, geeft een vrijwel gelijk beeld van den toestand in Schellinkhout als we van dien in Twisk kregen uit het stoelboek van den kerkweg aldaar. Voor de wegzorg is Schellinkhout verdeeld in acht-en-twintig „hooghmanschappen”, wat de indeeling was voor de uitvoering van de wegzorg; het onderhoud van den weg geschiedde n.l. onder leiding van den hooghman, homan of hoofdman. De homan had de leiding voor dat deel, dat aan zijn homanschap was toegewezen, het

totaal van de deelen, die ieder van de onderhoudsplichtigen naar gelang van zijne landerijen binnen een homanschap gelegen moest verzorgen.

In ieder homanschap waren aanéengrenzende perceelen ondergebracht; het totaal van de bonnen van de perceelen in een homanschap was het bon van het homanschap. De geheele hier verstoelde weg was verdeeld in acht-en-twintig homans bonnen, welke bonnen weder varieerden naar de grootte van de homanschappen.

Het systeem van het Twisker stoelboek bleef ook hier behouden; alleen de indeeling, die voor het onderhoud van belang was, n.l. die in homanschappen, is in dit stoelboek van Schellinkhout nog bovendien aangegeven.

Naast deze zuiver afgepaalde lasten (ieders aandeel in den weg was afgepaald naar het landbezit) bestonden er ook nog lasten, waarbij deze afpaling niet plaats vond. We denken hierbij aan het gemeene werk (mien werk), dat aanbesteed kòn worden, waarna de kosten over de betalingsplichtigen werden omgeslagen, òf werd gedaan met gemeenschappelijke werkkraft van de daartoe verplichten. Een voorbeeld daarvan bevat het keurenboek van Grootebroek, waar we lezen, dat wie door het gerecht „tot dat miene werck”¹⁾ wordt ge-„condicht” en niet verschijnt of er verschenen zijnde niet „wrocht na synre macht”, een boete van twee schellingen verbeurt. In het „segghen” van 's graven raad van April 1319²⁾ komt hetzelfde tot uiting in de zinsnede „ende alman zal ten meenen werke comen op den dyc, daers hem die Baeliu of die Dycgrave vermaent”. In dit „mien werk” werd gezamenlijk gewerkt, wat niet in het systeem van de verhoefslaging of verstoeling van dijken en wegen het geval was, doch zoowel in de verhoefslaging als in het

1) Pols II, blz. 250.

2) Van Mieris II.

„mien werk” in natura komt het gemeenschappelijk element tot uiting.

Bij het onderscheiden van de lasten op den grond is de onderscheiding tusschen lasten op den grond en lasten op den grond in natura de belangrijkste.

HOOFDSTUK VII.

Westfriesche Rechtscolleges.

§ 1. Het gading.

A. *De plaats van het gading in de Westfriesche samenleving.*

Het gading was het ding, waarop alle geërfden moesten verschijnen¹⁾. Reeds in het handvest van 25 Maart 1289²⁾ aan Medemblik verleend, vinden we in artikel 13 van deze dingen melding gemaakt. We lezen daarin, dat er drie „judicia annualia” gehouden zullen worden. Ook in andere, latere keurenboeken, vinden we de benaming „jaerrechten” of „jaerlicxe rechten³⁾” voor het ding gebruikt. Het aantal van de „judicia annualia” is

1) P o l s merkt hierover op blz. XCIII deel I op: „Het gading, overblijfsel van het ongeboden ding, waarop alle volgerechtigde volksgenoten verplicht waren te verschijnen, ook nadat het eigenlijke rechtspreken reeds algemeen beperkt was geworden tot de asigen of tot de schepenen”. Dit is geheel in strijd met alle gegevens, die we in het volgende zullen beschouwen. Het gading had principieel alle rechtsmacht doch een gedeelte daarvan was om praktische redenen op andere colleges afgeschoven. Uit de volgerechtigde volksgenooten, de gadingplichtigen, kwamen de leden van practisch alle andere colleges voort. Dit is geen toevalligheid; het wijst de centrale plaats aan van het gading en de gadinggerechtigden. Dat het eigenlijke rechtspreken beperkt zou zijn tot asigen of tot schepenen en dat er toch nog het gading bleef bestaan is een gevolg van P o l s' miskenning van de plaats van het gading. Daarbij bleven de voor de buurschap belangrijkste zaken over land in eigen boezem bij het gading, dat de rechtspraak behield, waar het tuigen bv. het zeventuig, zijne plaats bij innam. Indien P o l s dit „eigenlijke rechtspreken” als de dagelijksche rechtspraak over zaken van betrekkelijk klein belang vergeleken bij die onderdeelen, die we in het navolgende tot de gadingcompetentie zien behooren, bewust gezien en bedoeld heeft als het eigenlijke rechtspreken, dan is zijn opvatting begrijpelijk.

2) P o l s I, blz. 6.

3) Dit is bv. het geval in de Enkhuizer keuren (P o l s II, blz. 221) en een handvest van Barsingerhorner keuren (P o l s I, blz. 54).

blijkens de Medemblikker bepaling drie per jaar, wat overeenstemt met de regelingen daaromtrent in eenige andere plaatsen, zooals bv. Enkhuizen. Niet overal was het aantal gadingen op drie per jaar gesteld, op andere plaatsen was het jaarlijksche aantal soms vier.

De samenkomstdagen van de Medemblikker judicia waren de „feria tertia post Epyphaniam”, „feria secunda post octavas Pasche” en de „feria secunda post festem Johannis Babtiste”. Deze data, 6 Januari, Maandag na beloken Paschen en 24 Juli, zijn in overeenstemming met de tijden, waarop het houden van de gadingen in de keurenboeken van andere plaatsen bepaald was. De afwijking, die Barsingerhorn en Winkel in dit opzicht vertoonen, n.l. dat daar de gadingsdagen acht dagen na de gangbare tijden vielen, is wat Barsingerhorn¹⁾ aanging in de bepaling zelf verklaard: het diende om een samenvallen met het gading van Schagen te voorkomen; wat Winkel betreft gold ditzelfde ten opzichte van Niedorp.

De aankondiging van de Medemblikker gadingen vond in de kerk plaats. In het eerste landrecht van 7 November 1299²⁾ wordt ook van het gading gesproken. We lezen in paragraaf 21 van dit landrecht, dat men „alle jaer” „gadinghe” mag dingen. Zoolang de rechter „sit te rechte”, mag hij niemand beklagen noch over iemand rechten zonder klager. Deze paragraaf behoort tot de artikelen, die van het Kennemer landrecht van 1292³⁾ zijn overgenomen (het is daar paragraaf 16 „van den ghedingh”); zoo vinden we deze bepaling dus ook

1) De Barsingerhorner bepaling luidt immers: „Item voort soe sijn in derselver poorte drie jaerlixen rechten etc. etc. *Maer om ghenoech te doen*, soe sullen dese drie jaerlixen rechten der poorten voors. alle jaer wesen tot elcken termijn acht dagen nae den poorte van Schagen” (Pols I). Wat Winkel en Niedorp aangaat lezen we in de het betreffende bepaling: „Ende desgelijck sal dat selve jairrecht tot Winkel jairlicx beginnen tot elcken termine, die eerste achte dagen naedattet tot Nyedorp began”.

2) Van Mieris I; v. d. Bergh II.

3) Van Mieris I; v. d. Bergh II.

terug in het landrecht van 13 Januari 1310¹⁾ dat een vrijwel letterlijk afschrift is van het Kennemer landrecht van 1292²⁾.

In paragraaf 16 vinden we dus een bepaling gelijklopend met paragraaf 9 van het landrecht van 1310. Paragraaf 17 van het tweede landrecht bepaalt, dat de rechter niemand zal panden „om ghewedde boete, die van den ghedinge roeren, joff coemen”; die moet men „verbeyden” „tot in dat Grafgedinge ende daer verwinnen alst recht is”. Hierin leeren we het verband tusschen het gading en het graafding kennen, dat we zoowel in het Kennemer landrecht van 1292 als elders in de Kennemer rechtssbronnen³⁾ aangeduid vinden.

Het tweede lid van paragraaf 17 zegt, dat men geen man zal panden van vechten buiten het gading „hyne worde nae rechte verwonnen”.

In het handvest van Margarita van 24 Augustus 1346⁴⁾ lezen we in paragraaf 10, dat de rechter „niet te rechte” zal staan „van schade noch van schoude”, tenzij binnen het gading. Wordt het gading „niet op ghedinget”, dan moest de rechter „mitten gesworen” een tijd vaststellen om „van schade en schoude” te berechten „die men uytpanden sal elcke man op syn boete en op syn ban”.

Verder treedt het gading ook naar voren in het handvest⁵⁾ van hertog Albrecht van 1396 voor die van het baljuwschap van Friesland, d.z. die van de „Niederpercogghe end van Scaghercogghe, van Wieringhercogghe ende van Langhedikercogghe”⁶⁾, hetwelk gericht was

1) Van Mieris II.

2) Van Mieris I; v. d. Bergh II.

3) Van Santen, blz. 208.

4) Van Mieris II.

5) Pols I, blz. 133.

6) Het is een eigenaardige omstandigheid, dat de „baliu van Vrieslant”, dus de baljuw van het Westerbaliuwschap, genoemd wordt, dat dus inderdaad het baljuwschap van Friesland bedoeld wordt en dat diens gebied opgesomd wordt op de volgende wijze: „Doen cont allen luden, wat onse goede luden ende ondersaten van Niederpercogghe ende van Scaghercogghe, van Wie-

tegen verschillende misbruiken der baljuwen, schouten en andere landsheerlijke dienaren. Hier wordt het gading „dinghedage van buerrecht” genoemd. Dat er van geen verschil sprake is, leert reeds een eerste kennisneming van hetgeen in dit handvest over de „dinghedage van buerrecht” bepaald wordt. De in het bedoelde artikel genoemde data kunnen vergeleken worden met de in de Medemblicker bepaling genoemde tijden en met die ¹⁾, welke we in de in het navolgende behandelde bepalingen vermeld zullen zien.

In het genoemde handvest van hertog Albrecht werd bepaald, dat de scouten „in allen dorpen” van de genoemde koggen niet meer „dinghedage van buerrecht” zullen „besitten”, dan vier per jaar. De data voor deze „dinghedage van buerrecht” zijn de eerste „dinghesdach” in de week na St. „Ponsiaensdach”, de tweede „dinghesdach” in de week na Beloken Paschen, de derde in de week na St. Jacob en de vierde in de week na St. Maarten. Dit dan „van jare te jare”. Na iedere „dinghesdach” volgt een „pantdaghe”, welken de schouten weder zullen „kundighen doen ende bescheyden” in alle kerken van

ringhercogge ende van Langhedikercogge etc.”, zooals ook in het bovenstaande werd gezegd. Schager- en Niedorper koggen klopt weliswaar met de moderne terminologie in het waterschapsrecht, doch, is dit reeds opmerkelijk, belangrijker nog is de benaming Langhedikercogge. Daar we weten, dat het Westerbaljuwschap bestond uit de Geestmerambacht, de Niedorperambacht en Wieringen, zoo kunnen we tot geen andere slotsom komen dan dat de Langhedikercogge de Geestmerambacht moet zijn, dus dat cogge in de beteekenis van „ambacht” gebruikt zou moeten zijn. Nu weten we uit de riantalenlijst van 1357, dat de Geestmerambacht omvatte: „Langdijker cogge, Outdorp/Oeterleec cogge, Nieuwelant/Enigheburch cogge en Valcken co(g)ge”. Hoewel het mogelijk is, dat de baljuw van het Westerbaljuwschap zich naar de in dit handvest genoemde aanwijzingen had te gedragen in één vierendeel van de Geestmerambacht, en er voor het overige geen aanwijzingen getroffen werden, neem ik toch met P O l s aan, dat het geheele Westerbaljuwschap bedoeld zal zijn.

1) We zien genoemd: „des eersten dingesdach in die weke na sinte Ponsiaens dach naestcomende, die ander dinghesdach in die weke na Beloken Paeschen daer naestvolgende, die darde dinghesdach in die weke na sinte Jacob daerna, ende die vierde dinghesdach in die weke na sinte Martijnsdach in die winter oec daerna”.

hun „bedryve”. Verdere „pantdaghen” mag men in een jaar niet „legghen”, afgezien van de „bandinghe”¹⁾ en „onse sculden die men tot allen tyden sal moghen panden alst onse dienstluden bevelen”. Uit dit laatste blijkt tevens duidelijk het karakter van het gading als ongeboden of ongebanden ding. Het gading stond als ongeboden ding tegenover het geboden of gebannen ding, zooals in deze bepaling uit het handvest aan de Scagher-Wieringher- en Langhediker cogge blijkt. In het handvest van Barsingerhorn²⁾ worden de gadingen aangeduid als „jaerlicxe rechten”; ook hier doet het karakter van deze „jaerlicxe rechten” zien, dat wij weer met het gading van doen hebben. De bedoelde bepaling noemt ze de drie „jaerlicxe rechten”, hetgeen dus hetzelfde is als de Medemblicker *judicia annualia*. De data van de bijeenkomsten zijn eveneens dezelfde als van Medemblik, „maer om ghenoech te doen” zullen de jaarrechten ieder jaar „acht dagen nae den poorte van Schagen” gehouden worden. Iedere poorter die „in besittinge enich erves” is, zal op de drie „gerechten” verschijnen. Het gerecht zal gehouden worden op het erf, waarover een geschil loopt, of „daer yemandt sy diet antiet daer over te comen”. Nieuws leert deze bepaling over het gading weinig of in het geheel niet, doch zij bewijst slechts, dat de gadingen door eenvormigheid gekenmerkt werden, en zodoende is zij reeds van merkkelijk belang. We behoeven ze slechts met de in het bovenstaande vermelde bepaling van Medemblik te vergelijken om te zien, dat er tusschen 1289 en 1427 niets veranderd was in de gadingorganisatie. In het handvest³⁾ van 1450 van Hoogwoud

1) Hier wordt banding in een andere beteekenis gebruikt dan in de Kennemer gegevens, die in het navolgende worden verwerkt, het geval is. Hier is banding gebannen of geboden ding, terwijl in het andere geval ban beteekent banne. Dit laatste banne is synoniem met ga. Deze Kennemer oud-Westfriesche gading of banding is een ongeboden of ongebanden ding; derhalve hebben we in Kennemerland te maken met een ongebanden banding.

2) P o l s I, blz. 33.

3) P o l s I, blz. 77.

is er weder een bepaling van denzelfden inhoud opgenomen; de hierin vermelde competentieaanduiding laten we hier ter zijde. In het bedoelde artikel wordt gezegd, dat er in de „stede van Hoochtwoude” zullen zijn „drie gadingen en principael dingsdagen tsaers”. De data vertoon ook weder een gelijkheid met de gangbare, die men steeds voor het houden van de gadingen aangegeven vindt.

Dan resten nog de bepalingen van Niedorp en Winkel, Burghorn, Enkhuizen en nogmaals die van Burghorn om vermeld te worden.

In de bepaling van 1452 over het gading te Winkel en Niedorp ¹⁾, lezen we weer hetzelfde als wat de reeds behandelde artikelen over dit onderwerp vaststelden. Het aantal gadingen per jaar is ook hier gesteld op drie, hetgeen in overeenstemming is met de *tria judicia annuaria* van Medemblik, die in de stadrechten van 1289 vermeld zijn. In Niedorp beginnen de gadingen op de gebruikelijke data, terwijl ze in Winkel acht dagen na deze tijdstippen aangevangen worden. De rechtsdagen zullen „des sonnesdaechs goetstijts te voeren” in de kerken gekondigd worden „tot elcken termijn ende tot elcker stede dairt geboeren sal”. De formulering van deze bepaling is helderder dan die welke we tot nu toe behandelden. De zinsnede, dat de poorters van de beide „steden voirs. gadinge ende hoir recht drie warf sjaers houden, dair die eerste termijn of beginnen sal”, leert reeds, dat gene dagen doch gerechtstermijnen bedoeld zijn; een feit, dat uit de andere plaatsen afgeleid kan worden maar nergens een zoo klare formule vindt. Alle „rechtdagen” zal men, zooals het slot van de Winkeler- en Niedorper bepaling leert, voor den middag houden.

De Burghorner bepaling van 1462 ²⁾ leert niets nieuws.

1) P o l s I, blz. 97.

2) P o l s I, blz. 114.

Zij is een woordelijk afschrift van de Hoogwouder bepaling en kan dus verder ter zijde gelaten worden, daar de Hoogwouder gegevens reeds gezien werden.

De Enkhuizer keuren van 1452¹⁾ vermelden het bestaan van drie jaarrechten, die elders in hetzelfde keurenboek ook als „gadinc” aangeduid zijn. De data zijn conform die, welke in de in het voorgaande behandelde bepalingen werden genoemd. Dit Enkhuizer artikel deelt niets anders mede, dan dat er drie jaarrechten „sijn” en wanneer die gehouden worden.

De tweede bepaling over het gading te Burghorn van 1489²⁾ is belangwekkender dan de eerst vermelde. Hierin leest men, dat de poorters van Burghorn „gadinge ende heerrecht³⁾ driewarff sjaers houden”.

Verder worden in deze Burghorner bepaling weer de termijnen genoemd, wat dus analoog is met de bepaling van Winkel en Niedorp inzake dit onderdeel. Hiermede zijn we dan ook reeds op een bijna algemeen gangbare uniformiteit gekomen, voor het overige levert deze Burghorner bepaling niets afwijkends betreffende gading, getal en data op.

Elders zijn er nog talrijke plaatsen te vinden, waar het gading genoemd wordt, maar dan in verband met de competentie; daarop komen we in het navolgende nog terug. Ongetwijfeld zullen er ook nog talrijke vermeldingen van de gadingen te vinden zijn in de niet gepubliceerde keurboeken. P o l s heeft misschien slechts een derde van het bestaande materiaal uitgegeven, doch met het oog op den grooten omvang van het gepubliceerde gedeelte, meende

1) Keuren van Enkhuizen, P o l s II. De datum van het vaststellen is niet nauwkeurig bekend. P o l s vermeldt in zijn inleidende beschouwing van het door hem bewerkte materiaal, dat weliswaar in de paragrafen 153 en 171 achtereenvolgens de jaartallen 1452 en 1458 voorkomen, doch dat hij daaruit toch geen conclusies kan trekken.

2) P o l s I, blz. 118.

3) De schout is op het gading aanwezig als vertegenwoordiger van den heer of deze laatste is er zelf, zoodat het gading een heerdig of heerrecht was.

ik mij van verdere onderzoekingen naar gelijksoortige gegevens te mogen onthouden.

Op grond van de bepaling in het keurenboek van Grootbroek ¹⁾ „ende wie landt anspreken wil in den gading, dat sal hy doen int raethuis”, kwam P o l s ²⁾ tot de volgende opvatting: „De bijwoning van het gading schijnt echter niet meer voor elk verplichtend te zijn geweest, maar alleen voor belanghebbenden, daar het, in Grootbroek althans, werd gehouden in het raadhuis”. Afgezien nog van het feit, dat het aantal geërfden nu niet zoo groot was, doet een bepaling in het Enkhuizer keurenboek ³⁾ een andere oplossing aan de hand. We lezen in de bepaling van „buerrecht ende gastrecht te doen” het volgende: „Soe sal men alle buerrecht ende gastrecht doen int raethuys, *anders dan van seventuyge*, die sal men doen alst recht is”. Ook de bepaling uit het Burghorner handvest ⁴⁾ „Van lant ende erve te redden binnen Burchorn” geeft hier de gewenschte duidelijkheid; zij bepaalt, dat, indien personen „scelden of twisten” over een erf, men dat in den voorgenoemden rechtsdag, het gading, zal berechten, en dat „sullen sceyden seven die naesten landen”. We zien dus, dat de gewone gang van zaken is: de voorprocedure en de einduitspraak bij het

1) P o l s II, blz. 243.

2) P o l s I, blz. XCIV.

3) P o l s II, blz. 206.

4) P o l s I, blz. 118, 119.

De bepaling luidt: „Item waert sake dat eenige personen tegens malcander twisten off scelden om landt ende omme erve, gelegen binnen den banne van Burchorn voorsz. dat nu voertaen een vryheyt ende een stede wesen ende blyven sal, dat sal men in den voorgenoemden rechtsdagen (n.l. die uit artikel 10, de gading) berechten, ende sullen sceyden seven die naesten landen, die hoir landt seven jaer achtereen gebruyckt ende beseten hebben voir eygen, dat is te weten, dat die seven ackeren sullen den achten beheeren. Daer elcken ackert ten minsten off houden sal een garslants; ende uit elcken acker en sal niet meer wesen dan een man die daeran winnen noch verliesen en mach. Ende wie dat erve verliest ende in den onrechte valt, die sal tegens ons verbeuren een boete van twee ende veertich scellingen, ende sal daertoe betalen den costen van den sevenen by guetduncken van onse scepenen. Ende dese voorsz. boeten ende costen die sal men betalen binnen den eersten veertich dagen nadat die seventuych gegaen is”.

gading en het tuigen en „sceyden” bij de zeven. Alle zaken, waarin het gading bevoegd was, konden wel in het raadhuis afgedaan worden, afgezien van de belangrijke zeventuigsprocedure, die bij geschillen over land noodzakelijk was en op dit land zelf moest plaats vinden.

In het oud-Westfriesche Kennemerland vinden we het gading dezelfde plaats innemen als in Westfriesland.

In het handvest van Floris V ¹⁾ aan Kennemerland verleend in 1292, vinden we ook reeds het gading genoemd in de bepaling „van den ghedinghe”. Hierin wordt bepaald, dat men gadingen dingen mag, waarin de rechter, zoolang hij „sittet te rechtene” „niemandt beklaegen” mag, noch over iemand rechten mag zonder klager (Vergel. blz. 347). In het handvest van Willem van Beieren van 1415 ²⁾ leert de bepaling „van den Gading” weinig nieuws. Ieder jaar mag men „gadinghe dinghen”, terwijl het overige van deze bepaling naar den inhoud gelijk is aan die „van den ghedinghe” in het handvest van Floris V.

In „Die Rechten, Costumen ende Usantien voor de lage Vyerscharen van Kennemerlandt gebruycklijcke” vinden we in „die Kennemer rechten” ³⁾ in de bepaling „Van Willekeur en maexel” ⁴⁾ het banding genoemd.

1) Van Santen: Handvesten van Kennemerlandt ende Kennemerghevolch, pag. 1.

In Heemskerk in het oud-Westfriesche Kennemerland had het gading een ongewoon, althans blijkens het onderstaande een ongewoon lang leven. Het „Kabinet van Nederlandsche en Kleefsche Oudheden”, deel I, uitgeg. 1792, zegt op blz. 270 hiervan: „Ik moet hier nog aanmerken dat de zogenaamde band-ding onder Heemskerk nog plaats heeft. Deze bestaat in zeker burgerrecht, zo het schijnt door de Graven aan de burgers verleend om een gemeene werf te hebben, waarop de burgers op zekeren dag jaarlijksch groepen werden, om zelve te verschijnen, of gemagtigden te zenden op den dingtol. Hier wordt de vierschaar gespannen onder den blauwen hemel, na het oplezen der namen door den Secretaris. Aan alle burgers, welken hier op eene verbeurte van 42 Kennemer schellingen moeten verschijnen, wordt door den Schout gevraagd, of iemand iets van eenen anderen heeft te eischen. Bijaldien iemand aldaar eenige belangen inbrengt, en er geen nadere berichten toe vereischt worden, wordt het vonnis terstond, zonderr eenige uitgesproken en onmiddellijk uitgevoerd.

2) Idem, blz. 28.

3) Idem, blz. 179—214.

4) Idem, blz. 206—208.

Dat banding en gading hetzelfde zijn, merkte reeds Fockema Andreae¹⁾ op; we achten ons dus ontslagen van een bewijsvoering om dit aan te toonen. Tevens zal ieder, die de hieronder volgende gegevens over het banding vergelijkt met die over het gading, spoedig de gelijkheid opmerken. In de verhandeling, die onder het opschrift „Van Willekeur en maexel” in „die Kennemer Rechten” is opgenomen, zien we, dat het banding ééns per jaar gehouden werd. We merken dus op, dat in Kennemerland één gading per jaar in een ga gehouden werd, wat afwijkend is van hetgeen we in Westfriesland waarnamen, waar er drie of vier per jaar gehouden werden. De schout zal dit ding dingen, wat dus overeenkomt met de West(f)linger rol van den schout op het gading, zooals die blijkt uit het handvest van 1396 van hertog Albrecht²⁾ voor die van het baljuwschap Friesland (het Westerbaljuwschap) ter opheffing van verschillende misbruiken van zijn baljuwen, schouten en andere dienaren. Daar leest men over het gading in artikel 10: „Onsen scouten voerscr. niet meer dinghedage van buerrecht en besitten en sullen dan tot vier tyden des jaers”. De Kennemer gegevens van het banding vervolgen dan met de eerste „perijckel” (taak) van den schout, welke bestaat in het aan alle huizen aankloppen en van ieder man „bysonder” eischen, dat hij verschijnt, en wie „hem” niet verschijnt en „adsum” zegt is in het banding twee en veertig schellingen schuldig. Moet iemand noodzakelijk elders zijn, dan laat de schout zich met een kwart of minder van de boete „paeyen”, op voorwaarde echter, dat, zoo iemand den afwezige „opeyssche”, de schout de volle boete en de partij „haer Recht” zal blijven, juist alsof de afwezige geen verlof verzocht zou hebben. Het banding, vervolgt

1) Fockema Andreae: Bijdragen, 4de bundel, blz. 378.

2) Pols I, blz. 133.

het artikel, is „ghesproten” en heeft zijn „oorspronck” uit het graafding en het hofding. Tot de competentie van het banding behoorde het „Seventuygs ende Swaenhouts” recht en verder alle zaken, die „op ’t voorbonne ghedonghen werdt” (d.z. die zaken, die bij voorprocedure aanvangen) en wat voor of tegen „wedt” „uytgeboden werdt”: als de „klachte” van den eischer „aenghedonghen” werd en als de verweerder dingt daartegen „t sijnder instantie”.

Ook bij het Kennemer gading of banding hebben wij te maken met een ongeboden ding. De benaming „banding” is verklaarbaar uit het feit, dat ban, ga en buurschap woorden voor hetzelfde begrip zijn ¹⁾; „ban” beteekent hier niet gebannen of geboden.

In het handvest van Willem II aan Haarlem ²⁾ verleend, vinden we op dezelfde wijze als in het handvest van Floris V voor Medemblik de gading vermeld, in het artikel, dat tot aanhef heeft: „Praeterea in eodem oppido constituta sunt tria judicia annualia” etc.

Hoewel Waterland oud-Westfriesch land is, zoodat men er het grootste gedeelte van de Westfriesche instituten kan terugvinden, evenals in Kennemerland, schijnt er in tegenstelling tot Kennemerland het gading te ontbreken. Enkele onderwerpen, die tot de gadingcompetentie behooren en naar een zeventuig worden verwezen, vindt men in de overeenkomst van het gemeene land van Waterland van 1347 ³⁾ wel terug, maar van de voorprocedure in een gading blijkt hier niets. In paragraaf VI vinden we de „Landtuyge” genoemd: „Voert van allen lanttugen, dat sullen geven seven die naeste ackeren, die daer mit recht toecomen”.

Het blijkbaar ontbreken van het gading in Waterland

1) Zie aant. 1, blz. 350.

2) Van Mieris I, blz. 224.

3) Van Mieris II.

neemt niet weg, dat de andere Westfriesche instituten ¹⁾ hier evengoed aanwezig waren; dit is echter een afwijking van de Westfriesche structuur van de rechterlijke organisatie in de gouwen West(f)linge, Texla, Wiron en Kennemerland.

B. *De taak van het gading.*

Tot het gebied van het gading behoorde, zooals reeds in het voorgaande werd gezegd, het swannotsrecht (buurrecht), het zeventuigsrecht en alle andere zaken, die bij „voor-bonne” werden aangevangen. We merken dus op, dat voor het swannotsrecht of burensrecht het gading het centrale instituut was.

Het gading was gezien van het gezichtspunt van het zeventuigsrecht de zitting voor de kennisneming van geschillen in eersten aanleg en voor het geven van de eindbeslissing. In het gading werd het geschil dan „te Gode ende te zevene” verwezen, althans die geschillen die daarvoor in aanmerking kwamen. Joosting somt in zijn werk „Zeventuigsrecht” ²⁾ op, welke geschillen dit alzoo

1) Fockema Andreae zegt op blz. 378 van zijn 4den bundel bijdragen in een noot, naar aanleiding van het geen spoor vinden van rechtspraak van asinga en geburen het volgende: „Sporen van Friesch recht en Friesche organisatie blijven er intusschen genoeg. Als kenmerkend voorbeeld wijs ik slechts op art. 1 der overdracht van 1347 waar wordt voorgeschreven „waart dat de heer eenig man aanteghe als van eenen vrede, dat dat ontrecchten sullen seven uyt de twaalve naaste burens”. Op blz. 65 van denzelfden bundel bespreekt Fockema Andreae de seven uit de twaalf (tolva attha) welke tolva of attha „Koninges orkenen”, „Koningsetuigen” heetten. Klaarblijkelijk bedoelde Fockema Andreae dus te vergelijken „seven uyt de twaalve naaste burens” en het in noot 9 op blz. 65 van genoemden bundel behandelde. We lezen daar een zinsnede uit Weergeld paragraaf 2 (zie Von Richthofen, Fries. Rechtsquellen, blz. 411). „Dat hit wita schil die aesga deer hit mede betinged is ende dera tolva saun, hor he se herich dan wrherich”.

2) Joosting: Zeventuigsrecht, blz. XI/XII.

Verdere literatuur over het zeventuigsrecht doch van minder beteekenis dan Joosting's werk vinden we bij: Pols I, Inleiding, blz. XCIV e.v. Beckman II, onder zeventuig, van Itersson „De historische ontwikkeling van de rechten op den grond in de provincie Utrecht”, blz. 21/22. Verder op verschillende blz. De Monté Ver Loren: „De historische ont-

konden zijn, welke opsomming ik hier overneem zonder ze te beoordeelen ¹⁾.

1. „wanneer er geschil was over grondeigendom, 't zij bebouwd, 't zij onbebouwd”.
2. „wanneer de actio finium regundorum was ingesteld”.
3. „ter aanwijzing van 't land, waarover een noodweg zou worden verleend, alsook over de al of niet rechtmatigheid van een noodweg”.
4. „wanneer de koper verzet doet ten t' uitleggen van custen (onbetaalde koopenningen) en „wilde sustineren, dat het huys ofte lant beswaert soude wesen met eenige lasten ofte accyen”.
5. „ter ontbinding van de (onder)huur, wanneer gedaagde, huurder van het land of erf, een gedeelte ervan in onderhuur heeft uitgegeven”.
6. „ter aanwijzing van het land, waarop de dijk gestoeld was”.
7. „ter aanwijzing van den eigenaar van dat land”.
8. „bij geschillen over 't geen in eene nalatenschap behoort, en geschillen, bij boedelscheiding gerezen, 't „heelen” en „deelen” „'t boeldinck”.
9. „bij schatten van een pand in zake schuldvordering”.

wikkeling van de begrippen Bezit en Eigendom in de landsheerlijke rechtspraak over onroerend goed in Holland”.

Ook Noordewier: „Nederduitsche regtsoudheden”, blz. 57/58 deelt over dit onderwerp iets mede. En Fruin: „Over waarheid, kenning en zeventuig”, Verspreide Geschriften, deel VI, blz. 315. Voor het overige de litteratuur bij deze schrijvers vermeld.

1) Ik bepaal mij tot de volgende opmerking.

Het zeventuig, dat van land beslist, zijn zeven akkervertegenwoordigers; dus het komt aan op het begrip akker. Akker is een begrip uit de buurschapsorganisatie, zoodat het krachtens akkergerechtigheid optredende zeventuig een buurschapsinstelling is.

Ter bepaling van het karakter van het zeventuig is dus van primair belang de qualiteit der zeven tuigers, niet hun aantal. Ook in ander verband kan zeventuig voorkomen, d.w.z. kan door zeven lieden tuig worden afgelegd: als de qualiteit dezer zeven niet die is van akkergerechtigde, heeft dit zeventuig niets te maken met het zeventuig in land- en dijkzaken. Wellicht zou men dus mogen zeggen, dat waar in land- en dijkzaken het zeventuig voorkomt er de buurschapsorganisatie de normale samenlevingsvorm was.

10. „tot het taxeeren van schade, als eischer ghelt op scaden winnen wil”.
11. „tot het „schouwen eenre coorwonde”, en „die wonde korich te kennen”.
12. „om uitspraak te doen over een anticht door den graaf, wegens een vrede-brake”.

In het eene gadingdistrict was er soms geschil met het andere tusschen de onderwerpen, die naar het zeventuig gingen. Hier hield het gading een bepaald onderwerp aan zich, terwijl het elders naar het zeventuig verwezen werd. Daarvan vermeldt J o o s t i n g ook een voorbeeld bij no. 10. In Grootebroek ¹⁾ stond uitdrukkelijk bepaald: „Ende so wie ghelt op scaden winnen wil, die sal den rechter gheven II scelling. Ende die rechter sal dien daghen ende die sevenen des anderen daechs, ende den man daer men tghelt op scade wint. Ende gheen scaed op scade te winnen eerst hoeffghelt betaelt is ende besloten mitten rechte hoeffgelt ende scade die anclager te bedryven binnen ses weken, ende die van buten te gheven den bode elcx enen grootien”. In Enkhuizen ²⁾ was even uitdrukkelijk vastgesteld: „Soe en sal men gheen scade by tuych wijnen”, wat dus blijkbaar het tegenovergestelde van de Grootebroeker bepaling was.

De beteekenis van het woord buren wordt door J o o s t i n g niet scherp gepreciseerd, al vatte hij buren niet geheel op in den modernen zin van het woord, zooals die ook in het burgerlijk wetboek voorkomt. We lezen bv.: „Wanneer er geschil was, wie eigenaar was van een stuk land, wat in een boedel behoorde en wat niet, wat de juiste grens was tusschen twee aangrenzende grondeigendommen, enz. enz. werden de zeven naaste buren (landen of drempelen) opgeroepen, om, ten overstaan van schout en schepenen, te beslissen, wat in dezen recht was ³⁾. Iets

1) P o l s II, blz. 259.

2) P o l s II, blz. 205.

3) J o o s t i n g: Zeventuigsrecht, blz. III.

verder zegt hij, dat dus buren niet die enge beteekenis van „naastgelanden” heeft, maar men er onder moet begrijpen „Landzaten, ten platten lande wonende, welke het recht hadden om met Schout en azing te recht te zitten, alsmede om op de gemeene werven hun buurstem te geven, mits dat zij ook schot en bottingen betaalden en dus noch Ridders noch Schildknapen waren”¹⁾).

Dit laatste dan met een verwijzing naar Rademaker²⁾). Nu zijn we met deze ruime burenomschrijving niet veel verder, alhoewel in ieder geval het begrip van het woord buren, zooals het Burgerlijke Wetboek dat kent, in elk geval door Joosting is losgelaten. De zeventuigsvorm kennen we in vele gedeelten van het Karolingische Westfriesland. Zoo vinden we in Oudewater de sevensage en in de Thiel- en Bommelerwaard de Kenninge. Ook in Utrecht vinden we de zeven terug, zooals stukken betreffende Odijk (1337), Zuilen (1390), Tienhoven (1402), Kuilenburg (1447), ons leeren³⁾.

In Midfriesland vinden we in het Westerlauwersche Landrecht⁴⁾ dat de aesga zeven koningsorkenen oproept in het hemrik op het erf waarover geschil was, die getuigden wien het beste recht toekwam.

Fruin⁵⁾ is van meening, dat er een verschil was tusschen het zeventuigsrecht over dijkzaken en over landzaken. Dit verschil zoekt hij in het feit, dat in landzaken beslissingen werden gegeven tusschen partijen, terwijl er in dijkzaken geene partijen waren en niet de belangen van een enkel persoon op het spel stonden, doch het aanwijzen van een stuk grond, waarop de dijklast moest worden gelegd. De juistheid dezer opvatting schijnt mij twijfelachtig. De vaststelling van een gemeenschapsbe-

1) Joosting, blz. XIV.

2) Rademaker I, blz. 173.

3) Joosting: bijgev. oorkonden.

4) Von Richthofen: Fries. Rechtsg. blz. 418, § 29.

5) Fruin: Opkomst van het hoogheemraadschap Rijnland.

lang, in casu een dijklast-vestiging, moge dan al in uiterlijkheden verschillen, n.l. in partij, doch innerlijk kan ik er geen verschil in zien. Joosting¹⁾ maakt terecht geen onderscheid.

Primair was de toestand, zooals die door De Vries²⁾ geschetst wordt in zijn Dijks- en Molenbestuur en dien hij als volgt teekent: „Het Saksische landrecht hield het beginsel in, dat, waar dorpen aan het water lagen en een dijk hadden, die ze tegen den vloed beschermden, ieder dorp een deel van dien dijk tegen den vloed bevestigen moest. Ditzelfde beginsel is ook in het Noorderkwartier het gemeene recht geweest. De verplichting tot onderhoud sproot alzoo voort uit de ligging onder des dijks bescherming”. Werden verschillende dorpen door één dijk beschermd, dan droegen zij gemeenschappelijk de lasten. Als verstoeling van de dijklasten kon plaats vinden over verschillende dorpen, konden er ook geschillen rijzen. Deze geschillen zijn zoodoende van specialen aard, daar zij in het waterschapsrecht gegrond zijn. De procedure, i.c. de zeventuigsprocedure, om deze geschillen op te lossen, was gelijk aan die welke in geschillen over land werd gevolgd. Alleen de procedure handelde onder een speciale belichting, n.l. een waterschapsrechtelijk licht. Ook hier vinden we dus, dat deze belichting een eenzijdige is.

Vershillen in de taak van het gading in verschillende dorpen noemden we reeds. In het eene gadingsdistrict achtte men het nuttig dit onderdeel te verschuiven naar een ander orgaan, in den kring van een ander gading zal men dat niet zoo bezien hebben en zulk een onderdeel in eigen gadingsboezem gehouden hebben. Een verschil op dit punt zullen we in het volgende als voorbeeld van

1) Joosting: Zeventuigsrecht.

2) De Vries: Dijks- en Molenbest. blz. 114. De Vries verwijst hier naar den Saksenspiegel II cap. 56. Hij heeft in zijn werk steeds den zonderlingen term gebruikt Holland's Noorderkwartier om het Westfriesche gebied van de provincie Noordholland ten Noorden van het Noordzeekanaal aan te duiden.

dit verschijnsel bezien. Alvorens hiertoe over te gaan zullen we het voorkomen van delegatie van de gadingscompetentie naar lagere organen beschouwen. In een reeds genoemde Enkhuizer ¹⁾ bepaling wordt vermeld: „buerrecht ende gastrecht, . . . anders dan van seven-tuyghen” zullen in het raadhuis gehouden worden. Het „buerrecht” moet hier verstaan worden als het „buerrecht” in engen zin, wat klaarblijkelijk om redenen van practischen aard was losgemaakt van het „buerrecht” in ruimen zin, dat in Enkhuizen evenals in andere plaatsen ter behandeling van het gading stond. In Enkhuizen kende men drie van zulke jaarlijksche rechten, oftewel drie-maal vond het „buerrecht” in ruimen zin ²⁾, het gading, plaats. Van het „buerrecht” in engen zin heette het: „die sal men doen alst recht is”, m.a.w. hier is men dus ook vrij van de vaste data, waaraan het gading gebonden was. Het keurenboek van de stede Wijdenes en Oosterleek leert, dat om de veertien dagen het „buurregt” ³⁾ in engen zin gehouden werd.

De competentie van deze buurrechten in engen zin laat zich niet gemakkelijk vaststellen. Het is duidelijk, dat de kleine zaken tot de buurrecht-competentie behoorden, doch in dit opzicht is er plaatselijk verschil. In de eene plaats zal het gading dit aan de buurrechten in engen zin overlaten, in andere dat; een verscheidenheid op dit gebied is bijna een grondbeginsel van de verschillende buurrechten in engen zin. Evenzoo is een verscheidenheid in samenstelling mogelijk. Het geldende beginsel bij de samenstelling is te leeren uit een vergelijking tusschen eene Schellinkhouter en eene Grootebroeker bepaling. In het Schellinkhouter keurenboek lezen we in de bepaling ⁴⁾ over de „uutrekeninge der raden”, dat de raden ieder

1) P o l s II, blz. 206.

2) Idem, blz. 221.

3) Keurenboek van Wijdenes en Oosterleek, fol. 10

4) P o l s II, blz. 297.

jaar „uutrekeninge duen” zullen voor schepenen en burenen. De „uutrekeninge” zal aangekondigd worden in de kerk en dan zullen de burenen uitgenoodigd worden om te komen. De Grootebroeker bepaling ¹⁾ „Der raden reken-schap te doen” levert het materiaal voor een vergelijking. In het keurenboek van Grootebroek wordt bepaald, dat de „burgemeisters” of raden rekening zullen doen bij het „sceiden” uit hunne „offitien” hetzij „voer den merendeel van X die rijsten en voer trecht” hetzij „opt naeste buierrechts dach daerna”. In verband met de Schellinkhouter bepaling is duidelijk, dat we in dezen buurrechtsdag de gewone gading hebben te zien. In Schellinkhout was een „uutrekeninge” voor het gading de gewone gang van zaken, naar we weten uit het aankondigen in de kerk en uitnoodigen van de burenen. Het gading kwam dus in haar gewonen vorm bijeen en waarschijnlijk op den daartoe gebruikelijken dag. Ook is duidelijk, dat we in Schellinkhout dus niet te doen hebben met een delegatie van eenig ander college door of uit het gading. De „naeste buierrechts dach” van het keurenboek van Grootebroek is eveneens het naaste gading, hier dus „buierecht” in den ruimen zin van het woord gebruikt als hoedanig, zooals in het voorgaande reeds gezegd werd, veelal het gading werd aangeduid. Nu zou het feit, dat we uit het bovenstaande leeren betreffende Schellinkhout, dat de geldelijke verantwoording aan het gading zelf werd gedaan en niet aan eenig lager orgaan, weinig belangwekkend zijn, als de Grootebroeker bepaling niet een afwijkend beeld gaf. Eischt de Schellinkhouter bepaling zonder meer een opkomst van de gadingsplichtigen in geval van „uutrekeninge”, de Grootebroeker bepaling stelt het facultatief; of „reken-schap” in het gading of voor schepenen en tien rijkdommen. Waarschijnlijk kan men in de schepenen en tien rijkdommen het buurgerecht in

1) P o l s II, blz. 249.

engen zin zien. In Grootebroek hebben het college van schepenen en tien gedelegeerde rijkdommen op dit punt veel overgenomen van wat tot de competentie van het gading behoort, ondertusschen in tegenstelling met Schellinkhout, dat blijkens deze bepaling op dit punt geen competentieafschuiving van het gading kende. Het college van schout en schepenen, noch het gading, noch de vroedschap of raad (immers juist de „burgemeesters” of raden moesten hun financieel beheer verantwoordend aan gading of schepenen en rijkdommen) kunnen met deze schepenen en tien rijkdommen bedoeld zijn. Het is dus ondenkbaar, dat we in deze schepenen en tien rijkdommen nog een ander college zouden kunnen zien dan het buurgerecht in engen zin. Het verband met het buurgerecht in ruimen zin, het gading, is duidelijk in de Grootebroeker bepaling. Ook is in de Grootebroeker bepaling duidelijk, dat dit buurgerecht in engen zin niet gebonden was aan de vier of drie aanvangsdagen van het gading. Dit komt overeen met de bepaling uit het keurenboek van Enkhuizen en met die van het keurenboek van Wijdenes en Oosterleek over het buurgerecht in engen zin. Immers in die bepalingen blijkt, dat de rechtsdagen van het buurgerecht in engen zin ook niet samenvielen met de paar data voor het buurgerecht in ruimen zin, het gading.

Kunnen we dus aan de hand van de Grootebroeker bepaling met vrij groote zekerheid vaststellen, hoe de samenstelling van de buurgerechten in engen zin gemeenlijk geweest zal zijn, toch mag men er geen algemeen geldende regel uit afleiden. Integendeel, daar een vergelijking van de Schellinkhouter en Grootebroeker bepaling een verschil toont tusschen de competentie van het gading, die in Schellinkhout de „uutrekeninge” zonder meer in eigen boezem van het gading omvat en dit in Grootebroek ook voor het buurgerecht in engen zin kan geschie-

den, dient men voorzichtig te zijn. Het is aannemelijk, dat ook elders in Westfriesland de buurgerechten in engen zin eenzelfde samenstellingswijze hadden, die dezelfde kentrekken had als de samenstelling in Grootebroek, doch dat er in iedere plaats een gelijk aantal rijkdommen in het buurgerecht in engen zin zitting gehad zou hebben, is onwaarschijnlijk, daar niet in alle plaatsen het aantal rijkdommen gelijk was. Een overdracht van de gadingscompetentie aan de buurgerechten in engen zin vond plaats, doch, zooals een vergelijking van bovengenoemde artikelen reeds leerde, heerschte op dit punt allerminst overeenstemming. Het blijft onzeker, wat nu aan de buurgerechten in engen zin overgedragen was; in de bepaling ¹⁾ van het keurenboek van Wijdenes en Oosterleek van „Rekeningh van de Arme Voogden en kerkmeesters”, die hun rekening moesten doen voor het gerecht, kan men in dit gerecht hetzij het gading of buurgerecht in engen zin lezen. Daar men bovendien ook nog het college van schout en schepenen als gerecht aanduidt, doemen er reeds drie mogelijke beteekenissen op, zoodat de onzekerheid nog verhoogd wordt. Op sommige plaatsen lijkt de betekenis van gerecht als buurgerecht in engen zin waarschijnlijk, maar toch zullen hier deze waarschijnlijkheden verder terzijde gelaten worden.

Wat zonder waarschijnlijkheid doch met zekerheid tot de competentie van het buurgerecht in engen zin blijft behooren, is weinig. Dit weinige vormt daarenboven een verkeerd beeld; een onvolledig beeld is een verkeerd beeld. Toch leek het mij beter een verkeerd beeld te geven dan een volledig, waarvoor we ons te veel in waarschijnlijkheidstheorieën zouden moeten verdiepen.

Zeker behoort, althans in Grootebroek ²⁾ en Wijdenes

1) Handschrift Wijdenes I, fol. 11.

2) P o l s II, blz. 252.

en Oosterleek ¹⁾), tot de competentie van het buurgerecht in engen zin het bepaalde in het keurenboek van Grootebroek in de bepaling „Voert recht poerterscap opseggen sal”. Hij, die zijn poerterschap „quijt” wil schelden, moet dit doen in een „buierrecht voort gherechte”. Voor alle „voerlyde” schuld en „verscenen scot” dient hij een borg te stellen op straffe van drie ponden. Bij een niet naleven van deze voorschriften „so soude hy noch poerter blyven”. Blijkens de bepaling ²⁾ in hetzelfde keurenboek, die het opschrift draagt: „Poerterscap quijsclt”, dient hij, die zijn poerterschap teniet gedaan wil zien, aan de kerk één pond en aan den rechter twee ponden te geven, nog afgezien van andere „kueren”. Bij een nieuwe aanvraag van het poerterschap hoeft hij, die binnen een jaar voordien zijn poerterschap eerst „quijt” gescholden heeft, geen nieuwe „inganck” te betalen. Wat de „inganck” alzo omvatte, toont ons de bepaling ³⁾ „Wie poerterscap begeert”, eveneens van het Grootebroeker keurenboek. Hierin worden genoemd één pond voor „tgerecht”, ditmaal onder gerecht het buurgerecht in engen zin te verstaan, wat ons de in het voorgaande weergegeven bepalingen aantonen, een ander gerecht komt hier niet ter sprake, te betalen door hem of zijn gemachtigde. Verder diende de candidaat aan iedere kerk in Grootebroek een half pond, den rechter vijf schellingen en den stedebede en den stedeklerk ieder een „out botgen” te betalen. Veertien dagen lang ⁴⁾ zal verder de candidaatpoorter in

1) Keurenboek van Wijdenes en Oosterleek fol. 6. Deze bepaling luidt: „Poort Regt Quijtschelden. Wie sijn Poortregt quijt wil schelden, die sal dat doen met Buurregt voor den geregte, en voor alle verleijde schulden Borge setten, op d'Boete van drie pont, en deede hij dus niet soo soude hij nogh Poorter blijven ende waer daer geen Regt soo soude hij dat doen op een Sondagh onder Ambagt”.

2) P o l s II, blz. 252.

3) P o l s II, blz. 251.

4) P o l s II, blz. 251. Deze bepaling luidt: „Ende so wie XIII dachgen woent binnen onser vryheit van Broeck, die sal poerter worden in Broeck, ende hy sal voldoen den kercke ende dat rechte, by III pont, als anderen

Grootebroek moeten wonen, zonder dat hij poorter van Grootebroek is. Dit komt dus overeen met den termijn, die de bepaling van het buurrecht in het keurenboek van Wijdenes en Oosterleek tusschen twee zittingsdagen van het buurgerecht in engen zin stelde, n.l. veertien dagen. In den eenen zittingsdag van het buurgerecht in engen zin moest het poorterschap aangevraagd worden en bij de daaropvolgende zitting na veertien dagen, als de zittinghebbenden ter „kueren ghaen” en hem als poorter aannamen, dan diende de aangenomene, als „anderen kueren ghaen” d.i. ter zitting van het buurgerecht in engen zin verschijnen, aan de financieele eischen te voldoen. Het eerste jaar van een nieuw-verworven poorterschap zijn in Grootebroek „cost en oncost”¹⁾, die gemaakt worden „bij hulpe van den rechter”, voor rekening van den nieuwen poorter. Is men echter eenmaal poorter van Grootebroek²⁾, dan blijft men dat tenminste drie jaar lang, en men moet bij een opzegging van het poorterschap binnen deze drie jaren tien Philipsguldens betalen en borgen stellen in Grootebroek, op wie de burgemeesters desnoods „scot” kunnen „verhalen of voersien”. Hier vinden we dus het buurgerecht in engen zin bevoegd voor een belangrijk onderwerp, welke competentie trouwens in overeenstemming is met de bepalingen over dit onderwerp, in het keurenboek van Wijdenes en Oosterleek van 1623. Klaarblijkelijk behoorde dit onderwerp gewoonlijk tot de bevoegdheid van de buurgerechten in engen zin. Het moet echter niet onmogelijk geacht worden, dat elders het gading dit onderwerp in eigen boezem gehouden heeft³⁾.

kueren ghaen. Ende binnen XIII daghen moet hy poerter worden off by raden moede sitten. Als hy poerter is, sal hy gheven al dat daertoe staet”.

1) P o l s II, blz. 251.

2) Idem blz. 251.

3) Ter vergelijking van de opzegging van het poorterschap diene paragraaf XXVI van de „overeendracht” van het gemeene land van Waterland van 1347. Deze luidt als volgt: „Voert als een man syn buerscap op geven wil,

In het Schellinkhouter keurenboek vinden we het buurgerecht in engen zin klaarblijkelijk als „poirtrecht” genoemd in het artikel ¹⁾ „Van III jaer poirter te blyven, ende zyn inganck”. Dit naamsverschil duidt niet op een essentieel verschil, want tusschen de benaming poorter vinden we in de keurenboeken van de open steden de termen buren, buurrecht, etc. gebruikt als vóór een eventuele stadrechtverleening. Alleen heetten na de doorvoering van de stadrechtverleeningpolitiek de buren tevens poorters en was klaarblijkelijk, met een specialen vorm in Schellinkhout, het buurgerecht tot „poirtrecht” geworden.

Van een vervlakking in de standen of in den bestuursvorm was geen sprake, men zou zelfs kunnen zeggen, dat de stadrechtverleeningpolitiek tot een sterkere legalisering van de bestaande verhoudingen leidde. Zoover deze politiek aanleiding was tot het invoeren van nieuwe namen, was ze voor den rechtshistoricus lastig; doch de buur-poorter, de rijkdompoorter, de geërfde-poorter zal het belangrijker gevonden hebben, dat de oude instituten bleven bestaan, die nu nog bovendien geschikt werden om met nieuwe namen opgesierd te worden. De cameleon-achtige naamswisselingen voor eenzelfde begrip zijn echter minder verwarrend dan wel op het eerste gezicht schijnt. Vergelijking brengt hier vrijwel zonder uitzondering de verlangde duidelijkheid.

De laatste Schellinkhouter bepaling ²⁾ toont ons, dat dit „poirtrecht” door de raden werd gedaan, n.l. „voir die tijt dat die raden van der poirtrecht mogen waren”. Wel dienen we in het oog te houden, dat de raden of

dat sal hi doen des Sonnendaegs op den kerchove, voer synen dagelickschen Rechter, ten anderen bode sal hi opgeven; maer coemt daer eenich man die daer op claget dan sal hi borge setten vol te doen, mit recht ofte mit ghelde, en al effen geneet sal hi syn buerscap opgeven, ist dat hy borge setten mach”. Van Mieris II, blz. 736, Soeteboom: Soetstemmende Zwaane van Waterland, 1702.

1) P o l s II, blz. 295.

2) P o l s II, blz. 300.

burgemeesters in Schellinkhout met de behandeling van de poorterschapsverwerving belast waren, met een niet blijkende maar toch niet onmogelijke uitsluiting van een ander gedeelte van de rijkdommen. Deze mogelijke uitsluiting wordt begrijpelijk in verband met de Schellinkhouter bepaling „Dat die scout procuratie setten mach”, waarin de schout het recht blijkt te hebben een raad of schepenen „machtich” te maken om zoo dikwijls als „hem genoecht” o.a. „dat buyrrecht up te setten”. In dit laatste geval hebben we te doen met „buyrrecht” in engen zin, doch waarbij blijkens de Grootebroeker bepaling in ieder geval de rijksten betrokken waren. Op grond van deze wetenschap zou men dus voor Schellinkhout kunnen veronderstellen, dat „buyrrecht” en „poirtrecht” niet hetzelfde waren, hoewel het geval waarin het „poirtrecht” wordt genoemd, typisch tot de competentie van het „buyrrecht” in engen zin behoorde, hetgeen de keurenboeken van Grootebroek en van Wijdenes en Oosterleek leerden. Het is dan ook hoogst onwaarschijnlijk, dat er in Schellinkhout met „der stede poirtrecht” een ander college bedoeld zou zijn dan met „buyrrecht”, doch uitsluiten mogen we de mogelijkheid van het bestaan van een „poirtrecht”-college toch niet geheel en al. Mogelijk zouden we uit de Schellinkhouter zinsnede „dat gastrecht te houden ende dat buyrrecht up te setten ende alle pantrecht te doen ende alle scouwen te doen” mogen afleiden, dat de competentie van het buurgerecht in engen zin het gastrecht, het schouwen en het pandrecht omvatte. Een opmerkelijke aanwijzing in die richting vormt wel het feit, dat eenige gevallen van geschillen over pand tot de competentie van het gading behoorden en daartoe ook bleven behooren, zoodat het zelfs waarschijnlijk wordt, dat de lichtere pandgeschillen overgedragen zijn aan een lager college, in casu het buurgerecht in engen zin. Ook de Enkhuizer combinatie „buerrecht en gastrecht

anders dan van seventuyghen” versterkt deze aanwijzing nog. In Wijdenes en Oosterleek was er blijkens de keuren van 1623 een verschil tusschen de tijdstippen van de gerechtsdagen van het gastrecht ¹⁾ en die van het buurrecht ²⁾. Het gastrecht werd gehouden op Woensdag en Vrijdag voor den middag en het buurrecht op Woensdag om de veertien dagen na den middag. Deze gegevens uit het keurenboek van Wijdenes en Oosterleek schijnen te wijzen op een verschil. Toch mag men niet het bestaan van zulk een verschil aannemen; om dit bestaan te bewijzen zou men dienen aan te toonen, dat we te doen hadden met een verschil in rechtsprekenden in gastrecht en buurrecht. Blijkt er in de rechtsprekenden geen verschil aanwijsbaar te zijn, dan zouden we dus splitsing in zaken en niet in rechters moeten bewijzen.

Uit het voorgaande, betreffende het buurrecht in engen zin, is gebleken, dat er op dit punt groote onzekerheid bestaat; het onderwerp is intusschen niet van bijzonder belang.

Uit het behandelde zal duidelijk geworden zijn, dat het gading het centrale lichaam was in de Westfriesche gaën. Het gading was èn de eerste grondslag van de Westfriesche buurverhoudingen èn tevens de neerslag er van; de buurschapsverhouding werd gewaarborgd door het gading en de buurschapsverhouding uitte zich in geen enkel instituut zoo duidelijk als juist in het gading.

§ 2. Het graafding.

A. *De plaats van het graafding in de Westfriesche samenleving.*

Over het graafding spraken we reeds zijdelings in het Hoofdstuk II, § 2 D, waar we het go behandelden. We vermeldden daar namelijk den „ordinacio” van keizer

1) Keurenboek van Wijdenes en Oosterleek fol. 6 „Gastregt”.

2) Idem fol. 10 „van ’t Buurregt”.

Frederik Barbarossa tusschen den graaf van Holland en den bisschop van Utrecht van 1165¹⁾). In dit handvest wordt met betrekking tot Westfriesland gesproken van de „*justicias comitatus*”, het graafding. De graaf en de bisschop zullen een onder hen staanden graaf benoemen „*qui vices eorum gerat in predicto comitatu*”. In Mei zullen de graaf van Holland en de bisschop van Utrecht zelf in het land komen, vergezeld van ongeveer een dertigtal ridders, elk van hen beiden met een gelijk aantal. Van hun werkzaamheden buiten de rechtspraak vermelden we, dat ze blijkens dit handvest zullen verdeelen „*omnes redditus curtium ad comitatum pertinentium et omnia commoda et emolumenta, qui de de comitatu vel de judiciis comitatus provenerint; equaliter impartientur dampna et defectus comitatus et separatim utercue in hospicio suo faciet et ordinabunt officia sua*”.

Hiermede hebben we de omstandigheid leeren kennen, dat het graafding ook vóór de verovering in Westfriesland bestond. Dit was te verwachten, daar dit in overeenstemming was met de aanwezigheid van het graafding in de rechterlijke organisatie van Midfriesland, zoodat we kunnen aannemen, dat dit in de structuur van het Friesche rechtsleven thuishoorde²⁾). Het was na deze vermelding van vóór 1289 te verwachten, dat we na de verovering dit instituut wel opnieuw in de bronnen van de Westfriesche rechtsgeschiedenis vermeld zouden vinden. In het landrecht aan de Westfriezen in 1310³⁾) verleend, wordt dan ook vrij uitvoerig over het graafding gesproken. We lezen in dit landrecht, dat 's graven schouten en schepenen het „Grafgedinge” zullen bannen op Maandag, Dinsdag en Woensdag na „St. Pontiaen” (14 Januari) „totter wisen ende rechtene” Donderdag, Vrijdags en Zaterdags „na der banne”.

1) Van den Bergh I.

2) Vergel. Fockema Andreae, Bijdrag. IV, blz. 59 e.v.

3) Van Mieris II.

De graaf zelf zal er aanwezig zijn en hij zal daar den klager „rechten naar Kennemerrecht en „Scependom”. Het woord „scependom” wordt in het Kennemerlandrecht, althans bij v a n S a n t e n, geschreven als „Schependoem”. „Schependoem” is dus duidelijk, n.l. schepe-nenvonniss, wat verklaart waarom en in dezelfde bepaling uitdrukkelijk gesproken wordt van de aanwezigheid van schout en schepenen op het graafding. Zoowel F o c k e m a A n d r e a e¹⁾ als R e n d o r p²⁾ lezen in „sche-pendoem” deze beteekenis.

Als de graaf niet binnenslands is of „mit soe groete onlede begrepen” zou zijn binnen het land, dat hij het graafding niet zou kunnen houden, dan mocht hij het „verleggen tot tusschen St. Pontiaen en „vasten avont” naar „een weke, die open daghen hadde”. Was ook dit niet mogelijk dan zou hij het kunnen „verleggen” na den achttienden dag „van Paeschen in een weke van open daghen”, opdat het graafding zou kunnen doorgaan „ende dat te bannen als voerscreven is”.

Wanneer de graaf het graafding persoonlijk heeft begonnen, dan mag hij in zijn plaats een „vryen Edelman” stellen, die tevens ridder is, om „dat Grafgedinghe te volle te dinghene”. Zou de graaf op de genoemde tijden het graafding niet houden, dan mag men na Pinksteren zijn „ghewedde boeten, die men pleghet te houden in 't Grafghedinge” in panden „joff sy verbeurt waren”.

Voor zijn aanwezigheid op het graafding „wed” men den graaf honderd pond.

De graaf mag dan kiezen, of hij deze honderd pond wil hebben, waardoor de „onghewedde” boeten „quijtte” zijn, óf de „onghewedde” boeten die in het graafding „gecomen syn”. De honderd pond moet betaald worden (als de graaf die kiest) „als men plach te ghelden in 't

1) Fockema Andreae; Bijdrag. IV, blz. 368.

2) Rendorp: De origine et progressu juris in Kennemerlandia, blz. 36.

grafgedinge". De aanleiding voor den graaf, om de „onghewedde" boeten te kiezen zal de som van het boete bedrag geweest zijn, die grooter dan de honderd pond kon zijn.

Van de „onghewedde" boeten spreekt een andere bepaling van het landrecht, die zegt, dat de rechter niemand mag panden voor „onghewedde" boeten, „die van den ghedinghe roeren", maar moet wachten („beyden") tot het graafding en ze aldaar „verwinnen" „als recht is". „Ghedinghe" moeten we lezen als gading; want de voorafgaande bepaling zegt, dat men alle jaren „gadinghe dinghen" mag. We zullen de schrijfwijze „ghedinghe" wellicht aan een copiist te wijten hebben. Zou er echter met „ghedinghe" geen „gadinghe" bedoeld zijn, dan zou de bepaling over „onghewedde" (daar blijkens vergelijking met den tekst van het landrecht van Kennemerland, het afschrift van Van Mieris van het Westfriesche landrecht ook onjuist is ¹⁾) boete, die van den ghedinghe roeren" zinloos worden.

Daar het Westfriesche landrecht van 1310 een afschrift was van het Kennemer landrecht van 1292 ²⁾, is het dus duidelijk, dat de bepalingen van dit Kennemer landrecht ons geen nieuws kunnen leeren.

Alvorens tot een tweede charter betreffende het graafding in Kennemerland, dat als oud-Westfriesch gebied gemeenlijk de Friesche instellingen zuiver heeft bewaard, over te gaan, willen we vermelden, dat F o c k e m a A n d r e a e in Kennemerland het graafding en het banding vereenzelvigd heeft ³⁾; hij spreekt n.l. van „dit graven- of

1) Van Mieris heeft „om ghewedde boete", het Kennemer landrecht (Van Santen, blz. 4) heeft „om onghewedde boete", uiteraard is het laatste de juiste lezing, daar in de lezing van van Mieris de bepaling zinloos wordt.

2) Van Santen, blz. 1.

3) We lezen op blz. 368 van Fockema Andreae's IVde bundel Bijdragen: „Wij zullen ons wel niet vergissen, wanneer wij dit graven — of banding in verband brengen met het in Friesland eveneens eenmaal 's jaars

banding". De oorzaak van deze vergissing ligt waarschijnlijk in de omstandigheid, dat men in Kennemerland de gadingen ook éénmaal per jaar hield. Het ga- of banding werd echter banne- of gagewijs gehouden, terwijl het graafding voor het geheele go gehouden werd. Men had b.v. de gadingen van de verschillende bannen van het Drechtingher ambacht drie à viermaal per jaar, terwijl voor geheel Westflinge, dus voor alle vier ambachten van dit go, één graafding werd gehouden. In Westfriesland zijn door het grootere aantal gadingen alleen reeds verwarringen tusschen het gading en het graafding uitgesloten; in Kennemerland was dit blijkens het bovenstaande niet het geval. Men onderscheide echter één omstandigheid als richtsnoer, n.l. gadingen werden er in Kennemerland (evenals in Westfriesland) bansgewijs gehouden, graafdingen vonden echter voor Kennemerland als geheel plaats.

In een handvest van hertog Willem aan zijn „goede ghemeene huys-luyden van Kennemerlandt ende Kennemervolgh" van 3 April 1415¹⁾ vinden we een verleening van rechten, die we waarschijnlijk als een vernieuwing van het Kennemer landrecht van 1292 kunnen beschouwen. Deze indruk wordt gewekt door den inhoud van dit handvest, die zoowel in volgorde van de artikelen

gehouden graafding, en het dus beschouwen als van Friesche oorsprong". Op de volgende bladzijde 369 vinden we het volgende gezegd: „Wel vinden wij in later tijd een ander gerecht onder den naam *bandingh*, dat wordt afgeleid van het „graefdinghe ende hofdinghe", maar het is geen gravengerecht meer, het wordt gehouden door den schout in en voor het schoutambt". Hier heeft Fockema Andrae zich klaarblijkelijk laten leiden door het woord *ban*, dat inderdaad elders zonder gevaar gemeenlijk in verband gebracht kan worden met bannen, den *ban* leggen enz. (wat ondertusschen ook niet alleen op het graafding geschiedde); in Westfriesland diene men in het oog te houden, dat *ban* = dorp, wat al evenzeer geldt voor de oud-Westfriesche streken. Fockema Andrae heeft klaarblijkelijk gedacht, dat het graafding tenslotte een banding werd, terwijl het graafding en het banding geheel verschillende instituten waren, een omstandigheid, die de schrijver wel onderkende voor Westfriesland (dezelfde bundel, blz. 378) zonder dat het hem behoevde voor de o.i. onjuiste opvatting van het Kennemer graafding.

1) Van Santen, blz. 28.

als wat den inhoud van de bepalingen betreft, nagenoeg gelijk is aan hetgeen in het landrecht van 1292 bepaald werd. Wat er in dit handvest van het graafding gezegd wordt is dan ook vrijwel gelijk aan het reeds behandelde uit het landrecht van 1292. Een enkele aanvulling in de bepalingen betreffende het graafding willen we vermelden. We lezen hier, dat het Kennemer graafding „tot Haerlem of tot Egmonden” gehouden werd.

In de „Rechten, Costumen en Ordonnantien der lage Vyerscharen van Kennemerlandt”¹⁾ („Die Kennemer Rechten”) vinden we betreffende het graafding een opmerkelijke zinsnede: „Welck voorsz. bandinghe ghesproten es/ende sijn oorspronck heeft uyt den Graefdinghe of Hofdinghe”. In het voorgaande hebben we reeds met de verhouding tusschen het gading en het graafding kennis gemaakt, wat betreft de „onghewedde” boeten, welke verhouding we hier, meer algemeen, aangegeven vinden. Ook merken we op, dat het graafding naast de gewone benaming van graafding ook den naam hofding droeg, wat vooral van belang is, als we de Midfriesche gegevens zullen bezien.

Een voorbeeld van een graafding in Kennemerland kunnen we mogelijk zien in de plaatsaanduiding in de uitspraak over de misdrijven (n.l. hun strijd voor gravin Jacoba) van de Kennemers gegeven op 24 Juli 1426²⁾. In den aanhef van dit „seggen” lezen we: „Dit is alsulc seggen, als in yegenwoirdicheit myns genadichs Heeren

1) Van Santen, blz. 208. Bij van Santen blijkt niet wat deze „Kennemer rechten” nu eigenlijk zijn. Het grootste deel van de bepalingen is gewoon van vorm en inhoud, zooals we ze ook in de keurenboeken vinden. Een enkele is echter schijnbaar minder gelukkig geplaatst in deze rechten, daar de inhoud voor een verzameling keuren zonderling is. Zoo geeft b.v. de bepaling „Van willekeur ende maexel” een dingtaal over dit onderwerp. De aanwezigheid van dit soort „bepalingen” zou er op kunnen wijzen, dat het oorspronkelijke keurental vermeerderd of bewerkt is door een praktizijn tot diens eigen genoegen. Dit beschouwe men als een vermoeden, een speciaal onderzoek zou er de juistheid van moeten bewijzen.

2) Van Mieris IV, blz. 844.

van Bourgondien wtgesproken, ende gesecht wert *buten Hairlem* by den Ziekerlude in yegenwoirdicheyt der Kennemeren" ¹⁾).

Gosses ²⁾ was in verband met een speciaal soort graafding, het botting, van meening, dat de graaf wel „heel vroeg opgehouden heeft dezen rechtersplicht persoonlijk te vervullen: geen enkele geschiedbron doet hem ons meer in die functie werkzaam kennen". Met betrekking tot het botting heeft Gosses wellicht gelijk, met betrekking tot het gewone graafding niet. Het begrip vroeg is min of meer vaag. Met betrekking tot het speciale graafding, het botting, kan Gosses gelijk hebben, hoewel ook dat nog niet bewezen is.

De plaats, waar behalve dit „seggen" voor de Kennemers ook andere „seggens" gegeven zijn, is mogelijk van belang om vast te kunnen stellen wat er op bepaalde graafdingen gedaan werd. Zoo deze methode houdbaar zou zijn, zou een speciaal onderzoek in die richting resultaten op kunnen leveren.

Een bepaling betreffende den baljuw, dat deze geen „keveskint" zal zijn, gaat in het Westfriesche landrecht van 1310 en in dat van Kennemerland van 1292 vooraf aan de bepalingen over het graafding. Dit wekt onwillekeurig den indruk alsof met den vrijen edelman, die ridder is en op het graafding den graaf zal kunnen vervangen, ook of voornamelijk de baljuw bedoeld zal zijn. De omstandigheid, dat in de Kennemer rechtsbronnen het hofding en het graafding uitdrukkelijk als synoniem worden aangeduid, opent een mogelijkheid om het graafding juist te onderkennen. We lezen in andere Kennemerbronnen van het „Baillius Hofdinge". De Kennemers zullen geen boete verbeuren met „wantalen", behalve als zij „over" een vonnis „dingede" „ende oock mede uytgeseyt onse Bail-

1) Cursivering van mij.

2) Gosses: De vorming van het graafschap Holland, blz. 268.

lius Hofdinge" ¹⁾). Hierin blijkt duidelijk, dat de baljuw de plaats van den graaf kon innemen op het graafding; de baljuw trad dan niet op met zijn mannen, doch deed recht naar „schependoem" en „niet naar mannen wijzinge", zooals F o c k e m a A n d r e a e ²⁾ reeds opmerkte. De baljuw was dan als vertegenwoordiger van den graaf aanwezig en zijn rol als vertegenwoordiger van den graaf schijnt op den duur de gewone toestand te zijn geworden, zoodat het graafding een „Baillius Hofdinge" werd. We merken dus uitdrukkelijk op, dat de rol van den baljuw op het graafding als vertegenwoordiger van den graaf niets te maken had met zijn gewone taak van rechtspraak met „mannen".

In het Westfriesche landrecht van 1310 en het Kennemer van 1292 wordt gesproken van het botting. We lezen in het eerste charter, dat de Friezen twee jaren lang vrij zullen zijn van botting en het derde jaar zullen „ghelden". F o c k e m a A n d r e a e onderscheidde voor Midfriesland het graafding in het gewone graafding en in het „bodthing" ³⁾). Het graafding mocht daar om de vier jaar een bodthing zijn. Het verband tusschen het Midfriesche bodthing en de Westfriesche belastingbottinge (die wegens onze onbekendheid met de heffing, niet in Hoofdstuk VI, § 2 besproken werd), legde F o c k e m a A n d r e a e in een verhandeling getiteld „De bottinge" ⁴⁾). Daar deze verhandeling voor de kennis van het graafding in de speciale schakeering van botting zoo uitermate belangrijk is, deelen we het een en ander uit mede. De schrijver begint met te vermelden wat men voor het graafschap Holland en de heerlijkheid Westfriesland van het botting (als belasting) vermeld vindt. Voor het oud-Westfriesche Kennemerland wordt

1) L a m s, blz. 16, 47.

2) F o c k. A n d r., IVe bundel, blz. 368.

3) F o c k. A n d r., IVe bundel, blz. 60.

4) F o c k. A n d r., IVe bundel, blz. 1 e.v.

behalve de beide vermelde bronnen, n.l. het landrecht van 1292 en het handvest van 1415, tevens nog gewezen op een post in de rekeningen van de grafelijkheid van 1343, waar het innen van het botting voor dat jaar vermeld wordt, terwijl deze vermelding niet in de rekeningen over 1344 en 1345 aangetroffen wordt. Fockema Andreae wijst er op, dat dus de inning geschiedde volgens de vastgestelde regels, n.l. twee jaar vrij van het bottingbetalen, het derde niet. Later schijnt in Kennemerland of in een gedeelte daarvan de heffing van het botting veranderd te zijn; in Nieuwerkerk en Rietwijk n.l. werd het tot een jaarlijkschen last en in Wimmenum tot drie-en-een-half jaarlijkschen. In Westfriesland treffen we de vermelding van botting in het landrecht van 1310 aan en voor het oud-Westfriesche Waterland in een handvest van 30 December 1275. In 1514 verklaren die van Broek in Waterland, dat zij belast zijn o.a. met bottinge. Voor den oud-Westfrieschen Zeevang wordt een stuk vermeld, dat een uitspraak bevat tusschen die van Vrei en Jan Persijn, waarin ook „bottinghen” genoemd wordt. De Zuidelijker deelen van het gebied van den Hollandschen graaf, Rijnland, Delfland en Rotterdam laten we hier onbehandeld. Voor Holland en Westfriesland doet Fockema Andreae ons het botting als een algemeen voorkomende belasting kennen. In Midfriesland vinden we geen eenzijdige belichting van belastingstandpunt, zooals in Holland en Westfriesland, doch daar is de term bodthing als aanduiding van een bepaald soort gravenrecht gebruikt. Het Midfriesche landrecht, door Von Richthofen „Schulzenrecht” genoemd, zegt over het Midfriesche bodthing: „Thit is riucht, thet thi grewa ther hir ban leth thes fiarda ieris bodthing halda mot ther hi wolle”. Het vierde jaar kan de graaf dus een bodthing houden „ther hi wolle”¹⁾. Fockema Andreae ver-

1) Steller: Schulzenrecht, blz. 25.

volgt dan zijn artikel met een behandeling van de Drentsche gegevens, waar hij wijst op de battinckspenningen. De schrijver toont voor Drenthe aan, dat de wisselende kosten van het Ding (het Midfriesche aefte thing en het Westfriesche gading) afgekocht werden met een vaste schatting, terwijl dit reeds vroeger geschied was met de kosten voor het bodthing en voor de seend. De afkoopkosten voor deze laatsten waren de battings- en seendpenningen. De naam bottinge doet reeds direct denken aan het bodthing, terwijl het verband tusschen beiden voornamelijk aan te nemen is, daar het botting (als last) juist voorkomt in de oorspronkelijk Friesche streken van de Nederlanden. Door dit verband wordt ook hetgeen de bronnen er over zeggen begrijpelijk. F o c k e m a A n d r e a e maakte waarschijnlijk, dat de perioden voor de betaling van het botting voor het oud-Westfriesche Waterland, Vrei (Zeevang), Wimmenum (Kennemerland) en het Hollandsche Wassenaar de oorspronkelijke zijn, n.l. tweemaal in de zeven jaar. Als de bottingen tweemaal in de zeven jaar voldaan werden, dan zal dus in Westfriesland en in de oud-Westfriesche gebieden het botting ook tweemaal in de zeven jaar gehouden zijn. Deze termijn treffen we voor Westfriesland inderdaad meer dan eens aan. In een voorrechtsbrief van den proost van Westfriesland (ongedateerd) wordt gezegd, dat het seendgerecht tweemaal in de zeven jaar gehouden zal worden. F o c k e m a A n d r e a e zegt niet te willen beweren, „dat altijd en overal wereldlijke en geestelijke gerechten op dezelfde tijden werden gehouden; maar men kon zich bij de bepaling van den termijn voor het een licht richten naar die voor het ander”.

De oorspronkelijke toestand bij de bottingheffing was, naar F o c k e m a A n d r e a e waarschijnlijk maakte, tweemaal in de zeven jaar; het seendgerecht werd ook tweemaal in de zeven jaar gehouden, dus is het zeer

aannemelijk, dat in de Westfriesche en oud-Westfriesche streken ook tweemaal in de zeven jaar het door den graaf geleide botting gehouden werd. Wat de bottinglasten voor de Westfriesche streken waren en waarvoor ze dienden, leest F o c k e m a A n d r e a e in het handvest van Waterland van 1275. Dit handvest bepaalt, dat die van Waterland jaarlijks petitiones betaalden en tweemaal in de zeven jaar bottingen. Schellingwoude was hiervan uitgezonderd; daar was het botting klaarblijkelijk met één van de petitiones samengesmolten. F o c k e m a A n d r e a e voert dan de zinsnede aan, waarin dit gezegd wordt, die zijn betoog bevestigt; ik laat deze hier volgen:

„Hii (manentes) de Schellingwoude in die Walburgis de „viginti uno solido de primo petitione, Remigii viginti „uno solido et infra tredecimum diem natalis Domini *tam* „de petitione quam de conviviiis nobis et familiae nostrae „faciendis de triginta uno solido nobis respondebunt”¹⁾.

De graaf kwam oorspronkelijk in de Friesche streken het bodthing leiden; bij deze gelegenheid moest hij kosteloos geherbergd worden.

De verplichting voor dit alles kochten de ingezetenen af door het betalen van een vaste schatting. In Westfriesland heette deze schatting het botting, naar den naam van het bepaalde graafding.

G o s s e s bouwde op het door F o c k e m a A n d r e a e verkregen resultaat voort, door in zijn artikelen over de vorming van het graafschap Holland de Zuidelijke bottinggrens zoo nauwkeurig mogelijk te bepalen.

In de oud-Westfriesche streken en in Westfriesland en evenzeer in de oud-Midfriesche streken en Midfriesland, kende men dus eens een tweeledige onderscheiding in het graafding, n.l.:

- a. graafding (werd jaarlijksch gehouden);

1) Van den Bergh II, blz. 130.

- b. botting (werd tweemaal in de zeven jaar gehouden en was een speciaal soort graafding).

B. *De graaf en het graafding.*

Ter bespreking van de plaats van den graaf op het graafding zullen we gebruik maken van de gegevens in het Midfriesche landrecht, het z.g. schoutenrecht.

De eerste bepaling van dit landrecht zegt, dat de graaf in Friesland graaf zal zijn „fulre berde bern and sin riucht unforlern” moet wezen ¹⁾. Hierbij kunnen we denken aan de bepaling uit het landrecht van 1310 voor Westfriesland, waar de graaf belooft een baljuw aan te stellen die geen „keveskint” is. In Midfriesland eischten de Friezen van den graaf, die daar ter rechtspraak op het graafding binnen kwam, dat hij geldig bewijs („werdere wera”) „mith thes koninges iefte, mith breve and mith insegele” vertoonen zou; de „koninges iefte” (gift) is de koninklijke commissie ter ambtsuitoefening, wat dan ook de genoemde „breve” en „insegele” begrijpelijk maakt. De graaf zal in „Suthermutha” in het land komen en dan naar Franeker gaan. Daar zullen de Friezen hem ontvangen. De asegas zullen hem den vrede deelen en de graaf zelf heeft te vonnissen als iemand hem wat onrechtmatig zou aandoen. Voorts moeten de lieden den graaf den vrede bekrachtigen. Als des graven komst afgekondigd is, geldt ook zijn „frethe”; tot aan ’s graven komst is dan de doodslag zwaarder belast, n.l. tot vier-en-zestig ponden.

In de bepalingen over het gewone graafding is er minder groote uitvoerigheid betracht dan in die met betrekking tot het speciale graafding, het bodthing.

Van het bodthing lezen we ²⁾, dat de graaf „ther hir

1) Steller: Schulzenrecht, blz. 13.

2) Steller: Schulzenrecht, blz. 25 e.v.

ban leth" het vierde jaar het bodthing mag houden, als hij dat wil. Als de graaf het bodthing houden zal, dan zal dit afgekondigd worden in alle „haudkerkena" door den priester „efter Cristis morna er ieris dei (Nieuwjaarsdag)". De rechtstijd zal zijn na „sumeres nacht" en voor „lettera ewennacht". Als de graaf bodthing wil houden, zal hij de ban „up iewa" zeven weken voordat het bodthing plaats zal vinden; de graaf geeft aan de schouten zeven weken voor het bodthing de ban over, waardoor deze voor hem op kunnen roepen alsof hij het zelf deed. De schout zal zijn afkondiging op de volgende wijze inkleeden: „Bodthing keth ik io ower sex wikem an thesse selva dei thes monandeis, ti haldane and thes tiesdeis, thes wednesdeis, thes thunresdeis, thes frideis, thes saterisdeis and thes monandeis. Tha sowen degan alle agen hia se ti bannane bi thes koninges banne also ti haldane and ti lestane. So hwa so se ther ni sekth, husmanne, so skel hi with thine skelta beta mith twam pundum". Het niet bezoeken van het bodthing wordt dus beboet met twee ponden aan den schout. We zien, dat de taak van den schout in het oud-Westfriesche Kennemerland, met bestrekking tot het gading overeenkomt met die van den Midfrieschen skelta. De Kennemer schout moest rond gaan en aan alle „huysen aen kloppen" om de gadingsplichtigen op te roepen. Op het niet verschijnen op het gading was evenzeer een boete gesteld als in Midfriesland bij het na de oproeping niet verschijnen op het bodthing.

Op den Maandag, den eersten rechtsdag, gaf de schout de ban weder aan den graaf over, zoodat deze de rechtspraak kon beginnen.

De Midfriesche bepalingen vervolgen met te zeggen, dat de schouten op den negenden dag, op den Dinsdag, de koningsban opheffen en den graaf alles wat ontvangen is uitkeeren. Na den Maandag, waarop het bodthing gesloten is, zal de graaf drie dagen lang de lieden

berechten, die men niet op het graafding berechten kon, welke drie dagen den naam droegen van „fimelthing”.

Wanneer op een dag, dat het bodthing gehouden werd, een proces niet op dien dag beëindigd werd, moest het heropend worden op den volgenden dag „bi sunna up-gange”. Liet de aanklager den termijn van de aanklacht verlopen, dan mocht deze later niet alsnog gedaan worden.

Na zonsondergang behoeft „thi fria Fresa” geen ban meer te dulden, noch van den graaf, noch van den schout.

Handelde dit nu speciaal over het bodthing, toch zijn er bepalingen in dit landrecht, die spreken van het „howe”, wat vermoedelijk behalve op het bodthing evenzeer slaat op het gewone graafding. We hebben hier immers met een zelfde aanduiding van het graafding te doen als die in de Kennemerrechtsbronnen, n.l. het hofding.

In de bepaling XLIV lezen we: „ief ma enne ma ti howe bodath”; voorts zien we, dat de graaf 's eischers „gretword” moet „fersta wolle” (aanhooren); hier kan er dus onmogelijk van iets anders sprake zijn dan van het hofding, het „howe”, dat door den „grewa” gepreseederd wordt, anders genoemd het graafding. Ook de bepaling XL is een voorbeeld van een bepaling over het graafding, zooals blijkt uit de zinsnede „ief ma enne huskerl et home upklagath, so skel thi grewa tha skeltum biada hia thine to howe bodie”. Het woord howe is op zichzelf onvast, doch waar het door een nader omschreven handeling van den grewa nader wordt bepaald en de grewa slechts voor het graafding in ruimen zin naar Midfriesland kwam is een vergissing uitgesloten. Met betrekking tot het ten hove dagen is het een en ander bepaald in de artikelen XL—XLV. We zullen deze bepalingen niet nader behandelen, daar het verschijnsel, dat er maatregelen genomen worden tegen degenen die on-

willig waren om voor een gerecht te verschijnen, niets ongewoons heeft.

Dat de bepalingen van het hofding in dit Midfriesche landrecht tevens zouden slaan op het bodthing is waarschijnlijk, hoewel als het bodthing bedoeld is, dit in dit landrecht ook consequent zoo genoemd wordt. Het genoemde „howe” door den graaf gepresideerd zullen we moeten begrijpen als een aanduiding voor het graafding in ruimen zin, welke overeenkomstig is met den Kennermer term hofding.

Aan de hand van dit Midfriesche landrecht hebben we ons een voorstelling kunnen vormen van hetgeen er op het graafding geschiedde, wat een waardevolle aanvulling was voor het op dit punt minder volledige Westfriesche en oud-Westfriesche materiaal.

HOOFDSTUK VIII.

De indeeling van de banne.

§ 1. De homansc h a p p e n.

De indeeling van de banne in kleinere eenheden kan men wellicht het beste behandelen door eerst de kleinste eenheden de homan-, hoofdman-, hovetmansc h a p p e n te beschouwen. De term homansc h a p is afgeleid van den titel van den homan, die over dit onderdeel van een banne stond. De aanduiding homansc h a p p e n was onder-tusschen even misleidend als algemeen gangbaar in de Westfriesche en de oud-Westfriesche gebieden. De homansc h a p p e n, die we in deze paragraaf behandelen, zijn samenliggende bonnen, die in de dijksonderhoudsplicht of in den wegenonderhoudsplicht onder een hoofdman waren gesteld, die voor zijn homansc h a p de leiding had bij een voorgenomen herstelling enz. Daar ook de dorpskwartieren onder een hoofdman stonden (Zie § 2 van dit hoofdstuk) is de aanduiding hoofdman onvast en zou het ook kunnen voorkomen, dat men de dorpsdeelen als homansc h a p p e n zou kunnen aanduiden. De beteekenis van het woord hoofdman wordt bepaald door het verband waarin het voorkomt; hieruit kan men opmaken, of men te doen heeft met een hoofdman van een hoofdmansc h a p p e of van een bannevierendeel. In de dijkzorg werden de hoofdlieden veelal aangeduid als hoomlieden of hoomluiden ¹⁾. In de steden in economischen zin vond men ook hoofdmansc h a p p e n, die daar b.v. een dertigtal huizen konden omvatten, zooals in Enkhuizen het geval

1) De Vries: D. en M. best., blz. 518.

was ¹⁾). Op grond van de omstandigheid, dat hier dertig huizen zijn genoemd, weten we dus, dat we met kleine onderdeelen van de stad te maken hebben, zoodat de plaats van déze hoofdmanschappen in de groote steden vergeleken kan worden met de kleine homanschappen in de landsteden. In het Enkhuizer keurenboek in de bepaling „Van troghe, brantledderen ende branthake te houden” lezen we, dat alle dertig huizen „een troch, een haeck, een brandleer ende twie kleine leers” moeten hebben, en als de schout dit alles gaat schouwen en hij „daeran ghebreck” vindt, dan mag men den „hoftman van die dertich huysen panden op vijf scellinc”. Deze bepaling doet ons dus de kleine hoofdmanschappen in de groote steden kennen, welke hoofdmanschappen derhalve instituten waren in de voorzorg tegen brandgevaar, welk gevaar voor de groote steden waarlijk geen geringer bedreiging was dan dijkdoorbraak voor de kleine steden. In het keurenboek van Enkhuizen wordt nog eenmaal gesproken van hoofdlieden. De bepaling „Van die sluysoeren in die Somerdijk op ²⁾ te lucken ³⁾”, houdt in, dat niemand de deuren van de sluis in de „Somerdijk” mag open trekken „tensy by den hoeftluyden”, op verbeurte van een pond boete. Hier is niet duidelijk of er wellicht sprake is van de groote stadshoofdlieden; waarschijnlijk is het niet, daar het hier over een dijk handelt, zoodat we eerder moeten denken aan de hoofdlieden op den dijk van de bannen buiten Enkhuizen; was de „Somerdijck” een dijk, waarvan de dijkzorg aan de bannen Enkhuizen en Gommerskarspel kwam, dan kunnen we uiteraard aan de gewone stads-hoofdlieden denken. In Schellinkhout vinden we ook de benaming Zomerdijk ⁴⁾ als naam van de kaag Uiterdijk;

1) P o l s II, blz. 200.

2) Op=open in het Westfr. Vergel. Boekenoogen kol. 698 (II).

3) Lucken = lûke = trekken in het Friesch. Vergel. Dijkstra.

4) De Vries: Zeew. en watersch., blz. 102—103.

zouden we op grond van dit feit kunnen veronderstellen¹⁾, dat de dijken van buitenpolders veelal dezen naam droegen, in Enkhuizen was dit zeker het geval. In een handvest van hertog Albrecht betreffende een uitlaag²⁾ bij den buitenpolder³⁾ Immerhorn van 12 Januari 1402⁴⁾ lezen we: „Voort soo sullen die gene die in den uytlage voorsz. gelandt zyn, mogen delven sulck Landt als buyten den Somerdyck, die om de uytlaghe voorsz. geleydt sal worden leggende sal blijven, den selven Somerdijck mede te maecken, sonder verbeurnisse tegen ons of jegens yemant anders”. We zien dus, dat de „Somerdijck” bij den buitenpolder Immerhorn behoorde (tegenwoordig ligt er bij Enkhuizen weer een polder Immerhorn, doch deze werd opnieuw⁵⁾ bedijkt, nadat het oude Immerhorn verdwenen was).

Hoe we de homanschappen in de stad Hoorn⁶⁾, die een rol speelden in het toezicht op het binnenkomen van vreemdelingen, moeten denken is niet geheel duidelijk. Het kan zijn, dat we ook deze homanschappen moeten vergelijken met de kleine homanschappen in de landsteden, het kan echter ook zijn, dat we hier moeten denken aan de taak van de bannedeelen in de landsteden. De taak van de homannen is hier, dat zij den burgemeester inlichten als er in hun homanschappen zich vreemdelingen ophouden, die men om bepaalde redenen niet in de stad wenscht te hebben „up arbitrale correctie deeser steede”.

Met betrekking tot dijkzorg (Vergelijk Hoofdstuk VI,

1) Zie voor de algemeene beteekenis van dit woord Beekman II, blz. 1852.

2) Uitlaag is hetzelfde als inlaag n.l. door een inlaagdijk buitengedijkt land. Vergel. Beekman II, blz. 1582.

3) De Vries: D. en M. best., blz. 103.

4) Van Mieris III, blz. 751.

5) De Vries: Zeew. en watersch., blz. 103.

6) Pols II, blz. 154.

§ 2 en § 3) en wegzorg bespraken we reeds terloops de kleine homanschapen in de bannen, die daar hun voornaamste taak gehad schijnen te hebben in de zorg voor dijken en wegen. De dijken, die in homanschapen verdeeld waren voor het onderhoud ervan, noemde men wel homansdijken ¹⁾ naar analogie van welken term we ook zouden kunnen spreken van homanswegen. Het woord homanschap heeft uiteraard de dubbele beteekenis a. de waardigheid van homan, b. het gebied waarover men homan is ²⁾.

In de oud-Westfriesche gebieden Kennemerland en Waterland vond men uiteraard evenzeer als in het gebied van het Westfriesland van 1289 hoofdmanschapen; laten we voor Kennemerland de vijf-en-twintig homanschapen van Haarlem ³⁾ nog terzijde (daar de bepaling daarvan naar den vagen term hoofdman te onbepaald is), dan mag zeker vermeld worden, dat de landen van Callandsoog zestien hoofdmanschapen hadden ⁴⁾. In het oud-Westfriesche Waterland vinden we een voorbeeld van de homanschapjes in het archief van Edam met betrekking tot de dijkzorg in een schouwbrief ⁵⁾ van den Keukendijk van 1454, waarin we lezen, dat in de dijkzorg te kort geschoten was door: „Jacob Jamers homenscip, Jan Andries homenscip, Brantges homenscip, item een homenscip op die zuidside van Mathys Teersdijk enz.". Ook de oud-Westfriesche Zeevang kende de homanschapen ⁶⁾.

Bij de methode van dijkzorg door verhoefslaging (of bonsysteem) was de dijkzorg verdeeld in homanschapen, die gezamenlijk het aan den onderhavigen dijk-

1) Beekman IX, blz. 834.

2) Beekman II, blz. 184.

3) De Vries: D. en M. best., blz. 116.

4) De Vries: D. en M. best., blz. 116.

5) Arch. Edam, Reg. 39.

6) De Vries: D. en M. best., blz. 131.

bare gebied omvatten; de te verzorgen dijk was ook weer verdeeld in stukjes in verhouding met de voor onderhoud zorgende homanschapjes, welke stukken men zelf ook weer homanschappen of bannen noemde. In het bon van een homanschap was de zorg weder verdeeld in verhouding tot en over de perceelen lands, die tot het homanschapje hoorden (Zie hoofdstuk VI, § 2). De dijkzorg rustte dus in dit systeem niet op de direct aan den dijk aangelanden, doch hij was geworden tot een taak van een geheele banne (zoover het haar bannedijk betrof). In de oud-Westfriesche gebieden vond men ook nog de oude wijze van dijkzorg door de direct aangelanden, wat ook voor Westfriesland de oorspronkelijke toestand geweest was. Deze oorspronkelijke wijze van dijkzorg noemde men dijken op zijn hobrede¹⁾. De hobrede was de breedte, waarmede een perceel lands tegen den dijk aanlag. Het smalle gedeelte van het land was dus het hoofd, de hoofdbreedte. In Assendelft, Katwoude en Etershem moest elk perceel lands (weer) dat aan den dijk grensde, het stuk dijk, dat langs de hobrede van het land lag (dus even lang was als de hobrede) onderhouden. Deze oudste vorm van dijkonderhoud had niet te maken met een samenwerking van de geërfden in het dijkonderhoud. In het handvest van gravin Jacoba van Beijeren aan die van Etershem van 7 Maart 1418²⁾ lezen we, dat ieder „sal. . . diken in sijn hobrede”. Was het elders in Westfriesland en in de oud-Westfriesche gebieden regel, dat in geval van dijkdoorbraak de gaten voor gemeenschappelijke rekening werden hersteld, deze algemeen gevolgde stelregel gold niet bij dijken, die naar hobrede gedijkt werden. Als in Assendelft de dijkers op hobrede bij scheuring van een grondwaal de kolk niet wenschten te

1) Beekman I, blz. 817.

2) Van Mieris IV, blz. 470.

maken ¹⁾), dan wendden zij zich tot den schout en verzochten hem om de schepenen bijeen te roepen om over het buitenwaarts of binnenwaarts leggen van den dijk te beslissen. Om de dichting van de geslagen waal op kosten van het gemeene land te vorderen bestond echter geen mogelijkheid. Het inleggen van den dijk was de gewone methode, waardoor dus het grondgebied van den polder steeds afnam. Waar de dijklast naar de hobrede verdeeld was over de direct aangelanden, geschiedde maar al te vaak, dat de dijklast te zwaar werd en de dijk niet naar de eischen hersteld werd, daar de direct aan den dijk gelanden alle kosten droegen en de niet aan den dijk gelanden in het geheel geen kosten hadden. Hoeveel moeite het kostte om van dit oudste systeem van verdeling van de dijkzorg in een enkel geval af te wijken als de nood dwong, schildert de Vries ²⁾). In 1512 was in Assendelft een waal gebroken in het dijkgedeelte van Klaas Gijssen, die uit armoede niet in staat was om deze waal te stoppen en te bedijken. Verlegging van den dijk schijnt men ditmaal niet gewenscht gevonden te hebben. Alle ingelanden van Assendelft moesten voor deze belangrijke aangelegenheid bijeenkomen, op welke bijeenkomst de burgemeesters van Haarlem verschenen als vertegenwoordigers van de poorters van Haarlem, die binnen de banne Assendelft geland waren, terwijl schout, schepenen, vroedschappen en bureu van de banne Assendelft uiteraard aanwezig waren. In deze vergadering te Assendelft op 5 October 1513 werd besloten voor deze ééne maal de waal op kosten van de gemeene landen van de banne Assendelft te stoppen en te bedijken. Voortaan moest Klaas Gijssen en de andere direct-aangelanden weer op de gebruikelijke wijze den dijk onderhouden. De heer

1) De Vries: D. en M. best., blz. 191.

2) De Vries: D. en M. best., blz. 191 e.v.

van Assendelft keurde dit besluit goed met de belofte, dat de omslag voor de herstelling van deze waal geen aanleiding zou worden om daaruit iets ten opzichte van andere walen te besluiten. Eerst een volle eeuw later, in 1627, besloot men, dat in de banne Assendelft voortaan het herstel van de walen met gemeenen omslag zou worden bekostigd. Een dergelijk geval kwam ook te Katwoude voor, waar het voorstel tot gemeenen omslag heftig verzet uitlokte ¹⁾).

Het oudste systeem van dijksonderhoud had zich tusschen de latere systemen van verhoefslaging en van morgen morgensgelijken omslag op een enkele plaats dus staande gehouden. In dit oudste systeem was de homan ook niet ondenkbaar, doch dan als houder van toezicht op eenige dijksparken en was er geen homanschap dat in de buurschap lag.

Na de invoering van de dijkmeesters in 1493 ²⁾ werden deze ook wel hoofdlieden of dijkhoofdlieden ³⁾ genoemd, doch deze benaming stond volkomen los van de oude verdeling van de dijkzorg over de kleine homanschapjes binnen de banne.

De homanschappen voor dijk- en wegzorg waren slechts kleine districten, de banne Schellinkhout (die het geheele gebied van de stede van dien naam uitmaakte) was 763 morgen 162 roeden groot ⁴⁾ en telde negen-entwintig homanschappen, zooals het reeds vermelde stoelboek ⁵⁾ van 's heeren weg te Schellinkhout doet zien. Deze homanschappen waren dus klein; als voorbeeld laten we het zeven-entwintigste „hoogmanschap” volgen, dat slechts 18 morgen en 295 roeden groot was en niet het kleinste van de Schellinkhouter homanschappen was.

1) De Vries: D. en M. best., blz. 192—193.

2) Vergel. Hoofdstuk VI, 2 en 3.

3) Beekman I, blz. 834.

4) Teg. Staat, deel VII onder Schellinkhout.

5) Bijlage.

„Dit is het seven en twintigste hoogmanschap		
	morge	roed
„De weduw van Freek Jansz.		125
„Gert Cornelisz. Munnekij		125
„Mr. Barent Jansz. Hauwert	2	261
„De weduwe van Jan Freksz. ploeger	2	387
„Dorps lant van Legelander	2	550
„Pieter Dircksz. Put	1	325
„Brant Jansz.		100
<hr/>		
„Thunis Meijndertsz. coms ^o	3	50
„Thunis Meijndertsz. coms ^o	1	150
„Ghert Cornelis van Munnekij	1	20
„Pieter Dircksz. Put coms ^o	1	
„Pieter Dirckz. Put het Marslandt	2	
	<hr/>	
Dit hoogmanschap is groot	18	295”

Hiermede hebben we de homanschappen voor de gemeenschapszorg van de bannen geschetst; hoe die zich verhouden tot de bannedeelen zullen we in het volgende behandelen.

§ 2. De kwartieren of schependeelen.

De gewone indeeling van de Westfriesche en de oud-Westfriesche bannen was die in kwartieren, vierendeelen of schependeelen, wat trouwens ook veelal het geval was met de dorpen in het graafschap Holland ten Zuiden van Kennemerland. De taak van de vierendeelen van een dorp was o.a. in de dijkzorg gelegen. De dijk werd oudtijds verdeeld over de bannen, de dijkparken van de bannen werden gemeenlijk weer in evenveel deelen verdeeld als er vierendeelen waren. Het gedeelte van den dijk, dat tot een vierendeel behoorde, was verdeeld over

de dijkplichtigen in homansgroepen ¹⁾). In Kennemerland, Waterland en den Zeevang was dit evenzeer het geval als in Westfriesland. Het aantal vierendeelen kon wel eens eenigszins variëren tusschen drie tot zes doch de naam wijst er op, dat de oorspronkelijke indeeling in vieren was geweest. Voor Westfriesland vinden we een voorbeeld van een onregelmatige indeeling in de vierendeelen van Hoogkarspel. De vierendeelen, waar hier de dijk van de banne Hoogkarspel over verdeeld was, waren:

1. Oosteind.
2. Middeleind.
3. Westeind.

De Vries deelt mede, dat omstreeks 1400 de bannen van den dijk in drie deelen waren verdeeld. Naast de zorg van de drie deelen van Hoogkarspel voor een dijkgedeelte, was er ook nog een stuk dijk, dat zij gemeenschappelijk maakten, een deel dus, dat niet onder het drietal vierendeelen verdeeld was. De vierendeelen konden onderling in twist geraken en maatregelen tegen elkander nemen, waarin zich hun autonomie binnen de eigen banne soms scherp kon uiten. Ook hiervan vinden we voor Hoogkarspel een voorbeeld. Het Westeind had drie-en-twintig roeden en vier voet van den dijk bij Wervershoof tot zijn last genomen om degenen, die daar dijkten en te zwaar belast waren te verlichten ²⁾). Het Oosteind had drie-en-twintig roeden en vier voet op zich genomen om de zwaar belaste dijkers van Imkehorn te verlichten. Het Oosteind zette deze dijkzorg op een gegeven oogenblik stop en liet de verzorging tot gemeenwerk worden (dus ten laste van de geheele banne Hoogkarspel). Westeind volgde al spoedig dit voorbeeld,

1) De Vries: D.en M. best., blz. 115.

2) De Vries: D. en M. best., blz. 154.

waaruit geschillen rezen, die tenslotte met een bevel tot herverstoeling van het hof van Holland eindigden. De ouderdom van de indeeling in vierendeelen lijkt oppervlakkig, naar dijkrecht beoordeeld, niet zoo oud; immers in de verstoeling speelden de vierendeelen een rol, maar welke rol moeten deze instituten (althans in dijkrecht) gehad hebben vóór de verhoefslaging van den dijk over alle landerijen binnen een banne, toen slechts de direct aangelanden de taak hadden om den dijk te onderhouden? De eerste gegevens over het dijkonderhoud in Westfriesland zelf spraken reeds van de verstoeling van de dijkzorg over de niet direct-aangelande landerijen.

In het „segghen” van ’s graven raad van April 1319¹⁾ wordt reeds uitdrukkelijk gezegd, dat de dijkgraaf „mit den Heemraet” „elken man in elken kerspel sine grote van sinen dike op (zullen) stoelen, waer dat si es onder hem niet over een dregghen conden”. De Westfriesche dijkrechtelijke gegevens vertoonen reeds dadelijk het beeld van de verhoefslaging, dus niet van den oorspronkelijken vorm. In de verhoefslaging speelden de bannevierendeelen een rol, doch als we kunnen aantoonen, dat in bannen die onder den oud-Westfrieschen regel van de dijkzorg op de direct-aangelanden rustend, ook de vierendeelen bestonden, dan mogen we pas aannemen, dat de vierendeelen niet verbonden waren met de verhoefslaging en in het geheel niet typisch (en uitsluitend) tot het dijkrecht behoorden. Het bewijs van het bestaan van vierendeelen in zulke bannen is gemakkelijk genoeg te leveren, als we kennis nemen van het materiaal betreffende de banne Assendelft in het oud-Westfriesche gebied, waar we in het voorgaande de aanwezigheid van dijkzorg der direct-aangelanden reeds leerden kennen. In een brief van den heer van Assendelft van 27 Augustus

1) Van Mieris II, blz. 215.

tus 1522 lezen we van „de principaelste Rykste, uyt elck vierendeel” ¹⁾. Onjuist is wat B e e k m a n zegt van de vierendeelen van Assendelft: „In Assendelft, waar men op zijn hobrede dijkte, moest elk der vier Vierendeelen de dijk langs zijn hoofdbreedte onderhouden”.

Indien dit juist zou zijn, zou er immers heelemaal niet op hobrede gedijkt worden! Zou de dijk door ieder vierendeel voor één vierdedeel onderhouden worden, dan zou toch elk stuk lands in dat vierendeel mede moeten dijken, want hoe zou anders het vierendeel het kunnen doen? Als elk stuk land in de vier vierendeelen van Assendelft op deze wijze mede zou dijken naar B e e k m a n's voorstelling, waar zou dan het principe van het dijken op hobrede gebleven zijn, dat juist leert, dat alleen de aangelande landerijen naar hobrede dijken en de overige landperceelen niet. Daar we hebben gezien, dat de hobrede-dijking tot 1627 in Assendelft onaangetast bleef bestaan, wijzen wij er op, dat B e e k m a n's voorstelling van zaken onjuist is, daar we reeds de vierendeelen in 1522 vermeld vinden. Dit bewijst afdoende, dat het bestaan van het vierendeel geen specifiek dijkrechtelijk begrip was en dat de taak van zulk een bannedeel niet oorspronkelijk en niet alleen de dijkzorg betrof.

Van een indeeling in vierendeelen in de oud-Westfriesche Zaanstreek vinden we in de uitspraak van 's graven raad van 1 October 1408 ²⁾ voor Oostzaan gesproken; we vinden daar de volgende vierendeelen genoemd:

1. Zuijder-vierendeel;
2. Kerck-vierendeel;
3. Haelre-vierendeel;
4. Thorne-vierendeel.

In de onderwerpen, waarbij het vierendeel te pas kwam, speelde een college van rijksten van het vieren-

1) Priv. v. Assendelft, blz. 90.

2) Van Mieris IV, blz. 113.

deel een vertegenwoordigende rol. In den genoemden brief van den heer van Assendelft van 27 December 1522 wordt gesproken van „drie van de principaelste Rykste uyt elck vierendeel”, die in geval van belangrijke beslissingen aan het schepenencollege van de banne Assendelft werden toegevoegd en dit van advies dienden en zoo hun vierendeel vertegenwoordigden en de belangen ervan waarborgden. Hetzelfde rijkstencollege voor de vierendeelen vinden we ook in een accoord van waardschappen en gedeputeerden van Westzaan en Krommenie van 17 Juni 1569¹⁾, waar we lezen: „met meest alle die Ryckdoem van 't Dorp van Westzaanden ende Crommenie ende Crommenier-dyck elcks in zyn Quartier oft uyt elks verndel vier ofte vijf”. Ook hier zien we, dat vier of vijf leden van den rijkdom (in engen zin of in ruimen zin is niet uit te maken) konden optreden voor het vierendeel om de belangen van het vierendeel te behartigen. Hoewel hun taak niet duidelijk afgebakend is, is de positie van dit rijkstencollege als vertegenwoordigend instituut van het vierendeel duidelijk.

B e e k m a n²⁾ zegt: „In den regel was over elk der dijksvakken van de vierendeelen een hoofdman of homan gesteld”. Inderdaad werd het dijkvak van een vierendeel door een hoofdman bestuurd, daar we ook in een stuk uit het archief van Opmeer lezen, dat aan het hoofd van elk vierendeel een hoofdman stond, doch deze vierendeels homans waren uiteraard niet dezelfde als die in het toezicht op de kleine homanschappen in wegeuzorg en dijkzorg een taak hadden, terwijl óók zij den titel homan droegen. Het verwarrende, dat de term hoofman meer beteekenissen had, doet zich hier gelden. De negen-en-twintig kleine homanschapjes van Schellinkhout kan men toch werkelijk onmogelijk gelijkstellen

1) Priv. Westz. en Crom., blz. 116.

2) B e e k m a n II, blz. 1626.

met de vierendeelen, die men, omdat zij een hoofdman hadden, ook wel homanschappen hadden kunnen noemen. Dat de homannen van de vierendeelen van de banne (b.v. Hoogkarspel) dezelfde zouden zijn als de negen-en-twintig homannen, die we leeren kennen in het stoelboek van 's heeren weg te Schellinkhout in één banne, uit hoofde van de gelijke benaming, zal toch niemand willen volhouden. De kleine homanschappen waren noodig in de uitvoering enz. van de dijken- en wegeuzorg, terwijl de vierendeelshomanschappen naast een toezicht op de kleine homanschappen een veel ruimere taak hadden. De Vries¹⁾ teekent de taak van de homannen van de bannevierendeelen op de volgende wijze (die wellicht op zichzelf niet onjuist is, maar door de niet-vermelding van de kleine homanschappen een even onvolledig beeld geeft als Beekman): „Daarbij had elk vierendeel gewoonlijk zijn hoofdman of homan, die de zorg voor de belangen der in zijn dijkpark gestoelden behartigde, de nalatigen tot hunne plicht vermaande of waar zulks overeen gekomen was, het dijkwerk deed ten uitvoer brengen en de kosten van de schuldplichtigen terug vorderde. Bij de schouwen waren die hoofdlieden of homannen gewoonlijk op den dijk om de bevelen van het dijksbestuur af te wachten”. De oplossing voor de verhouding tusschen de homannen van de bannevierendeelen en die van de kleine homanschappen kan wellicht het volgende betreffende Zeeland geven. Beekman²⁾ vermeldt n.l. het volgende: „In Schouwen bestond volgens het Reglement v. 1756 het dijkleger, dat in tijd van nood ten dijk moest komen, uit de personen die paarden, wagens en karren hadden en uit die „die haar het Dijken verstaan”. In de buurten en parochiën werden deze laatste verdeeld „in troepen

1) De Vries: D. en M. best., blz. 116.

2) Beekman I, blz. 856.

van zestien ofte achtien Personen sterk, onder eenen Hooftman, die het opsicht ende Commando over zijn Troep of Rot hebben zal". Ieder Hoofdman was gehouden om, als een zijner rotgezellen kwam te overlijden zulks aan den Dijkgraaf te doen weten, opdat er een ander in zijn plaats zou worden gesteld. Als het dijkleger betrokken was, dan kregen de hoofdmannen het dubbele daggeld van een arbeider".

De hiervermelde homanschapjes zijn klein en leveren een beeld volkomen vergelijkbaar met de kleine homanschapjes, die we voor Schellinkhout vermeldden. Wat we voor Schouwen als den toestand met betrekking tot het dijkleger leeren kennen, kunnen we evenzeer, losgemaakt van deze speciale belichting, vergelijken met de taak van de homannen van de kleine homanschappen. Deze kleine eenheden blijken in Schouwen te bestaan, hier met een speciale taak in het dijkleger, de Schellinkhouter homanschappen zijn eveneens kleine eenheden, die onder leiding van hun homannen hun werk, ook buiten den Schouwenschen noodtoestand, aan den dijk enz. verrichten.

De verhouding tusschen de kleine homanschappen en de algemeen in Westfriesland tévens voorkomende groote homanschappen of bannedeelen zullen we ons waarschijnlijk moeten denken als onderverdeeling en hoofdverdeeling van de oppervlakte van de banne. Het verschil wordt genoegzaam toegelicht, als we vaststellen, dat de kleine homanschapjes blijkens het Schellinkhouter stoelboek ± 20 morgen groot zijn en een van de drie vierendeelen van de banne Hoogkarspel (geschat op een derde van de totale oppervlakte van de banne Hoogkarspel, die 1065 morgen en 553 roeden in 1750 telde ¹⁾) ± 355 morgen en 184 roeden. Daarbij had voor een gebied van eenige honderden roeden een belangen behar-

1) Teg. Staat, deel VIII, onder Hoogkarspel.

tiging door eenige rijksten zin, doch voor een twintigtal (soms zelfs 11 morgen en 210 roeden) morgens zou dat dwaas zijn, zoodat men wellicht volstaan zal hebben met toepassing van den stelregel „het merendeel woudt het minredeel”.

Een belangrijk stuk uit het Archief van Opmeer¹⁾ doet zien, dat de taak van de bannedeelen in het geheel niet uitsluitend uit dijkzorg bestond, zooals èn B e e k m a n èn D e V r i e s suggereerden door over een andere zijde van de taak van de vierendeelen te zwijgen. In de stukken betreffende het proces tusschen de burgemeesteren van Opmeer en de ingelanden van het Werersche-pendeel in de banne Opmeer over het maken van een inlaat tusschen Lambertskaag en Medemblik van 1597-1601 vond ik een extract uit het landboek van 1565, wat zelf verdwenen schijnt te zijn. We zien in deze copie, dat in Opmeer de deelen van de banne schependeelen werden genoemd, terwijl aan het hoofd van ieder sche-pendeel uiteraard een hoofdman stond. In het extract lezen we:

„Hooftluyden int selve jaer.	
„Dat suijder Schependeel	Adriaen Gerritss.
„Dat noorder Schependeel	Jaep Dercxs.
„Dat kerck Schependeel	Eddick Jacobss.
„Dat weerer Schependeel	Derck Ariss.
„Die twee halff Schependeel	Aris Dircxss ende Claes Albertss.”

Het behoeft geen betoog, dat deze delen dezelfde zijn als die we in andere bannen van Westfriesland en van het oud-Westfriesche gebied als vierendeelen zijn tegengekomen. We weten uit het charter van 13 April 1403, waarbij Hoogkarspel onder het stadrecht van Grootebroek gebracht werd (Vergel. Hoofdstuk III, § 2), dat Hoogkarspel twee schepenen en een raad in het gerecht

1) Archief Opmeer, in No. 111.

van Grootebroek kreeg. Men zou verband kunnen leggen tusschen het aantal deelen van een banne en haar zeggenschap in het stadsbestuur van de stad waar de banne onder behoorde. Het is waarschijnlijk, dat we dit contact mogen leggen, maar hier willen we er slechts even op wijzen, daar ons materiaal nog niet de gelegenheid biedt om gegronde gevolgtrekkingen te maken. Uiteraard gaat dit, zelfs als veronderstelling, niet op voor steden, die slechts één banne omvatten.

De taak van de hoofdlieden van de bannedeelen is in het materiaal van Opmeer geen dijkzorg (althans in het hier vermelde), doch doet zien, dat de hoofdlieden een rol speelden in de inning van het landschot. De hoofdlieden werden gezet over de „Schependelen ende Morgentalen binnen Opmeer”, zoodat een taak van de hoofdlieden van de bannedeelen in den omslag van het landschot door deze vermelding van „morgentalen” duidelijk wordt.

Hiermede mag als duidelijk beschouwd worden, dat een aannemen van gelijkheid van de homannen van de bannedeelen en die van de kleine homanschapjes tot ernstige vergissingen aanleiding geeft. De taak van het bannevierendeel zal men zich moeten denken als die van de banne onder een stad die meerdere bannen omvatte. De plaats van den bannedeelshoofdman en zijne bannedeelsrijksten zal men zich evenzeer moeten voorstellen als soortgelijk aan die van het bannebestuur onder een grootere stad. De taak van de banne Opmeer in de stad Opmeer, welke stad immers verschillende bannen omvatte (evenals de meeste Westfriesche steden), doet ons een aanwijzing aan de hand: evenals de banne in de stad Opmeer zoowel hare huishoudelijke belangen behartigde als aandeel had in het stadsbestuur, hadden de bannevierendeelen een overeenkomstige taak in de banne.

HOOFDSTUK IX.

Eindbeschouwingen.

§ 1. De rechterlijke organisatie van Westfriesland.

De rechterlijke organisatie, die de Hollandsche graaf in Westfriesland bij de verovering aantrof, behandelden we in het tweede hoofdstuk § 2 van dit werk. De structuur was, zooals we zagen, als volgt:

1. banne,
2. kogge,
3. ambacht (gouwvierendeel),
4. go,
5. Westfriesland in zijn geheel.

Naar analogie van Drentsche toestanden ¹⁾, waar we de dingspillen met de gouwvierendeelen kunnen vergelijken, kunnen we aannemen, dat de ambachten (gouwvierendeelen) schoutambachten waren, aan het hoofd waarvan een „hoofd“-schout stond. Onder deze groote schoutambachten stond waarschijnlijk een aantal kleine schoutendistricten.

Aan het hoofd van elk van de vijf instituten uit de Westfriesche rechterlijke structuur stond een college, dat bestuur en/of rechtspraak over zulk een gebied uitoefende. De organisatie was hecht; Pols ²⁾ zegt er terecht van: „Vermoedelijk had de oude organisatie der landgemeenten zich in deze afgezonderde streek zuiverder

1) Vergelijk hiertoe Lunsingh Meijer: „De rechtspositie van de eigen-
erfden in Drenthe”.

2) Pols I, blz. XXIII.

bewaard, dan zelfs in Friesland beoosten Fli, en had zij zich ontwikkeld zonder eenigen invloed hetzij van het leenrecht, hetzij van het groote grondbezit". Het wil niet onwaarschijnlijk schijnen, dat deze mate van hechtheid van deze oud-Friesche organisatie niet in de laatste plaats beïnvloed zal zijn door de omstandigheid, dat Westfriesland in de eeuwen tusschen \pm 990 en \pm 1300 in een voortdurenden, soms tijdelijk onderbroken, oorlog met Holland leefde. Deze oorlogstoestand verhinderde de Westfriezen om onderlinge twisten aan te vangen en uit te vechten, die dan uit den aard der zaak hun ontbindende invloed op het rechtsleven gehad zouden hebben. In Midfriesland is deze ontbinding maar al te licht aanleiding geworden tot het verlies van de oude Friesche vrijheid. In Westfriesland eischte de oorlog een centraal bestuur; we zullen niet ver van de waarheid af zijn, als we daarin de oorzaak zien van het door P o l s reeds waargenomen verschijnsel, dat in Westfriesland de oude organisatie zuiverder dan in Midfriesland bewaard gebleven was.

Na de verovering in 1289 volgde zoo niet direct dan toch spoedig een invoering van de Hollandsche organisatie. In den tijd van de Kennemeroriëntatie, dus tot 1415, vinden we derhalve het bestaan van de Hollandsche organisatie, die, en dit houde men wèl in het oog, hoofdzakelijk op de rechtspraak gericht was. We zouden kunnen zeggen, dat deze organisatie die van den heer van Westfriesland was, niet die van Westfriesland. We laten de structuur van deze organisatie volgen:

1. schoutambten (met rechtspraak van schout en schepenen),
2. baljuwschappen (met rechtspraak van baljuw en mannen),
3. heerlijkheid Westfriesland (met rechtspraak van den graaf van Holland en 's graven raad).

Deze organisatie van Westfriesland's heer stond naast de oude Westfriesche organisatie doch tastte deze niet aan. Van een samenvloeien van beide organisaties tot één logisch geheel was geen sprake, in Holland was dit veel meer het geval. Zooals gezegd, was de organisatie van Westfriesland's heer gericht op de rechtspraak en slechts ten deele op militaire doeleinden. De militaire zijde van de organisatie uitte zich in de taak van den baljuw en later van den kastelein en het verleen van militaire leenen, doch hiernaast bleef ook aan de kogge en het ambacht een militaire functie toegewezen. Na 1415 was Westfriesland in steden ingedeeld, toen de versmelting van beide in het bovenstaande geschetste organisaties ondoenlijk bleek te zijn en tot conflicten aanleiding gaf (Vergelijk Hoofdstuk III, § 1). De nieuwe vinding was beslist gelukkig, daar hier de rijksten-regeering een legale omlijsting kreeg, die uitermate geschikt was (Vergelijk Hoofdstuk IV, § 1). De fout van deze organisatie was echter, dat boven de steden geen ander gezag stond dan de heer met zijn raad. Uiteraard moest dit gebrek maar al te veel gelegenheid bieden aan de groote steden, wat dan ook geschiedde, om haar invloed te vergrooten zonder dat er een ambacht of go krachtig genoeg was om in te grijpen waar dit noodig was.

In den eersten tijd van de organisatie in de steden was dit van geen of van weinig belang, doch ongetwijfeld was het wel het geval in het einde van de vijftiende eeuw en daarna.

De structuur van de Westfriesche rechterlijke organisatie was na de stadrechtverleeningspolitiek eenvoudig:

1. steden (stadsrechtspraak),
2. heerlijkheid Westfriesland (met rechtspraak van den graaf van Holland en 's graven raad).

Het latere invoeren van quasi-baljuwschappen en van

één nieuw baljuwschap van geringe oppervlakte in den verwarden tijd tusschen 1426—1456, waarvan min of meer vreemdsoortige restanten na 1456 bleven voort bestaan, laten we terzijde.

In beide gevallen, n.l. in de Kennemeroriëntering en in den tijd na de stadrechtsverleeningpolitiek werd de oude Westfriesche organisatie niet aangetast. De heerlijkheid Westfriesland was de opvolger geworden van het oude Westfriesland in zijn geheel, het vrije land zònder heer.

Eén fout hadden beide soorten van organisatie gemeen, n.l. dat zij nòch in overeenstemming waren, nòch in evenwicht met de oude Westfriesche organisatie. Dit werkte er toe mede, dat de eerste organisatie in het begin van de vijftiende eeuw plaats moest maken voor de tweede, terwijl het evenzeer aanleiding was tot het gevolg dat de tweede in de groote steden verwerd. In het tijdperk van de tweede organisatie, die een niet geringe concessie was aan de Westfriesche toestanden, was een verder samenvloeien van de nog steeds bestaande Westfriesche organisatie en de stedenorganisatie noodzakelijk geweest om deze vèrgaande nieuwe situatie te bestendigen. Daar dit niet geschiedde, leidde dit noodzakelijkerwijs tot een dualisme, dat niet dan schadelijk moest zijn.

In het voorgaande toonden we reeds aan, dat de ambachten (gouwvierendeelen) als bedeïnningsinstituut, de kogge als centrale eenheid in de heervaartorganisatie en de banne als veelzijdige buurschap ongerept bleven bestaan.

Welk een taai leven de Westfriesche structuur had, moge blijken uit de omstandigheid, dat zij heden nog bestaat, n.l. in de waterschapsorganisatie. Hierin is weliswaar haar taak een eenzijdige geworden en zijn zòo-doende de geërfden, de ingelanden, slechts in functie in de waterschapszorg, doch zij bestaan nog.

Nog steeds vinden we in de Westfriesche waterschapsstructuur (sinds eenige jaren niet meer in het geheele Westfriesland van 1289):

1. bannen,
2. koggen,
3. ambachten.

Het go zou men met het latere waterschap Westfriesland kunnen vergelijken, daar dit waterschap samenvalt met het gebied van West(f)linge. Verder dan een vergelijking mag dit ondertusschen niet gaan, daar het college van hoofdingelanden van Westfriesland eerst bij sententie van den Hoogen Raad van Holland van 30 Juli 1650 werd ingesteld.

Met de stadrechtverleening werd de buurschapsstructuur van de Westfriesche organisatie, die op de banne (dorp) berustte, niet alleen overgenomen maar zelfs volkomen ingeschakeld, zoodat de banne van de stedenorganisatie in feite de grondslag was. De basis van de stedenorganisatie, de banne, was dan ook de waarborg, dat de geheele nieuwe structuur Westfriesch bleef.

§ 2. De swannots.

De basis van de Westfriesche samenleving was en bleef de banne, waarin de geërfdē in ruimen zin ofwel de buren de leiding hadden. Op de buren steunde in de bannen het rechtsleven, zij waren de leden van de buurschap, de dragers, uit hoofde van hun grondbezit, van macht. Hun positie in de banne meenen we dan ook in het voorgaande duidelijk geschetst te hebben. Daar de geheele Westfriesche samenleving op de bannen berustte en alle overkappingen over de bannen zonder het bestaan van de bannen inhoudsloos geweest zouden zijn, is het dus duidelijk, dat de geërfdē in ruimen zin in de Westfriesche samenleving de belangrijkste plaats innamen. Het zou verleidelijk zijn om op grond van gelijk-

heid in terminologie ook voor het graafschap Holland conclusiën te trekken over de daar voorkomende buren en geërfden. Wij doen dit met opzet niet. Ons onderzoek in uitgegeven en voornamelijk in onuitgegeven rechtsbronnen heeft ons rijke resultaten gebracht, doch voor Westfriesland. Dat er in het graafschap Holland meerdere oud-Westfriesche instellingen zijn voort blijven bestaan, moet een ieder zich bewust zijn, die F o c k e m a A n d r e a e's¹⁾ studie over de bottinge en G o s s e s'²⁾ wijzen op het aasdomsrecht in verband daarmee, heeft verstaan. Als wij dus niet op Hollandsche toestanden in gaan, geschiedt dat met opzet. Deze opzet brachten we mede tot uiting in den titel van dit werk, n.l. Swan- notsrecht.

We vonden in de bronnen en vermeldden in dit werk meerdere termen voor het woord buur, waarvan we herhalen: geërfde, buur, lende, swannot enz. We kozen de aanduiding swannot, die we o.a. gebruikt vonden in de costumen van het baljuwschap Nyenburg van 1 Februari 1570, waar gesproken wordt van „die naeste zwaen- noets”³⁾.

Het woord swannot heeft de bekoring goed Friesch te zijn; dus duidt de titel van dit werk reeds aan, dat wij het samenstelden voor Friesch gebied, in dit geval voor Westfriesland, terwijl men van het graafschap Holland (afgezien van Kennemerland, Waterland en de Zeevang) niet zonder voorbehoud als van een Friesch gebied kan spreken, hoewel we, zooals gezegd, ook daar de Friesche inslag duidelijk waarneembaar achten. Voorts is het woord swannot als zoodanig beter dan geërfde, dat door den term erf weliswaar voldoende is doch minder suggestief dan swannot, waarvan B o e-

1) Fock. Andreae; Bijdragen V, blz. 1. e.v.

2) Gosses: De vorming van het graafschap Holland, aant. 3., blz. 268.

3) Br. O. Vad. Recht I, blz. 84.

kenoogen¹⁾ zegt, dat het één is met het oud-Friesche woord swetnat. Swetnat is grensgenoot (van swette) en als zoodanig buur. Het woord swet, dat ook in het Westfriesch²⁾ voorkwam, duidt reeds op land, op een erf, iemand die geen land had kon ook geen swette hebben; om swannot te kunnen zijn moest men land hebben. Op deze wijze toont dit Westfriesche woord geheel en al dien inhoud te hebben, die het in verband met de Westfriesche rechtsstructuur moest hebben en die de kleurlooze woorden gebuur, buur en nabuur ten eene male missen; immers buur kan men wèl zijn zonder land.

Uiteraard vinden we in de direct-oud-Westfriesche gebieden óók het swannotsrecht terug, doch in den aanvang van dit werk zeiden we reeds, dat we ons zouden beperken tot het Westfriesland van 1289, hoezeer we ook het Westfriesche karakter van Kennemerland en Waterland erkenden. De Zeevang rekenden we aan de hand van de oorkonde van 26 Februari 1309³⁾ aan de zijde van het Westfriesland van 1289, hoewel we dit opzettelijk niet principieel volhielden, daar we ons van het verband tusschen dit district en Waterland bewust waren (men denke aan het stuk betreffende de bottinge in verband met de Persijns) en waardeerden op grond daarvan de Zeevang ook wel als oud-Westfriesch.

De banne of het ga was de kern van de Westfriesche rechterlijke organisatie juist zooals de swannots de kern van de Westfriesche bevolking vormden; dat is het wat wij in dit werk wilden aantonen en meenen aangetoond te hebben.

1) Boekenoogen, kol. 1041.

2) Boekenoogen, kol. 1275.

3) Van Mieris II.

BIJLAGEN.

BIJLAGE I.

„Pacht ende Schellingh Boeck der Stede ende Heerlijcheyt van Opmeer.”¹⁾

- blz. 3 Pachinghe gedaen bij Mr. Pieter van Bijwaert bailliu ende schout, Jan Corneliss Dirxcs Borgermr., Pieter Gavess., Taems Janss., Sijbrant Janss. Horn, Sijmon Claess. ende Cornelis Pieterss. Baerts, alle schepenen, opten 25en October anno 1638.

Ende is bevonden dat dit boek uytbrenghet 463 schellinghen.

- blz. 4 T landt boven paed, het opperlandt is genomen, ijder morghen op duysent guldens.

Het middellandt ijder morghen op achthondert gulden.

Het laech ses talff hondert gulden.

Binnen-paed, ijder morghen op twaelffhondert ende vijftich guldens.

Binnen-gouw het opperlandt ijder morghen op duysent guldens.

Het middellandt ijder morghen op achthondert gulden.

Het laech ijder morghen op ses talff hondert gulden.

Buyten-gouw ijder morghen mede op ses talfffhondert guldens.

De Melmen ende Creijle, ijder morghen op drie hondert guldens.

Vijffhondert gulden aen gelt is genomen voor een schellinck.

De paerte scheeps voor half gelt.

Ider bed. koe ende paerdt tot vier guldens.

De buyten landen zijn genomen ijder morgen op duysent gulden.

Is genomen voorde Interesse van ider schellinck twee ende dertich guldens.

- blz. 5 Pachinghe, bij Jan Corneliss. Dirxcs Borgermr. Pieter Gavess., Taems Janss., Sijbrant Janss. Horn, Sijmon Claess. ende Cornelis Pieterss. Baerts, schepenen, opten 25 October anno 1638, opten Raethuyse der heerlicheyd van Opmeer ghedaen.

Pieter Dirckss. paerdecooper heeft in pacht aengebracht eerstelijck 200 gulden aengelt. Noch 8 Koeijen met een paerdt. Noch 2 bedden.

Jan Gerritss. Gorter heeft in pacht aengebracht, eerstelijck drie morgen ende 150 roeden land leggende op de bordick²⁾ inden banne van Midwoud, noch twee morghen min een vierendeel landt inde Bennemeer, noch een huysgen tot Opmeer. Noch een half huys op Keeren, met noch een erfjen op Keeren. Noch 13 koeijen met 2 paerden, noch 4 bedden. Noch aen schulden 1800 guldens. Noch het huys inde voors. Bennemeer.

- blz. 6 Maerten Pieterss. Sijmons heeft in pacht aengebracht eerst zijn huys met anderhalf morghen landt daer thuyt op staet, noch dardalff morghen inde Caech in Spanbrouck. Noch thalve huys ende d'halve werff gecomen van

1) Oud-Archief der gemeente Opmeer. No. 62.

2) bordick = buurendijk. Bor nog gangbaar Friesch. Dik nog Westfr. (Vergel. Boeken oogen).

zijn vader, noch 400 roeden landt achter tselve huys, noch 2 morghen ende 200 roeden bezuyden de boogaert, leggende tot Hoochtwoud binnen Gouw, noch de halve boogaert groot omtrent 100 roeden, noch 2 morgen laech, tot Hoochtwoud, binnen Gou, noch omtrent 700 roeden achter d'voors. boogaert, noch omtrent 100 roeden boven paed, noch 9 koeijen, 5 bedden 1700 gulden aen schulden.

Reijnu Jacobs Rijcx heeft in pacht aengebrocht, eerstelijck haer huys met 2 morgen en 200 roeden binnen paed, noch de schoof aende Gouw 350 roeden, noch 5 koeijen met 3 bedden.

Jan Luytgesz. heeft in pacht aengebracht eerstelijck een huys met dardalff morgen landt binnen paed, noch dardalff morghen middellandt binnen Gouw, Noch aende Gou een morgen laech. Noch 6 koeyen, noch 3 bedden, noch aen schulden 600 gulden.

blz. 7 Lob Germontsdr.

Anna Herckesdr. een huys ende erff.

Andries Hanss. smidt met sijn wijffs kinderen heeft in pacht aengebrocht eerst het achterhuys met de zuyerwerff met 2 bedden.

Claes Engelsz. heeft in pacht aengebrocht, het halve voorhuys, noch een bed, noch aen gelt 150 gulden ende nopende zijn vorder aenbrengen, wesende het erffnisse van Reijnu Jacobs is bij den gerechte gehouden in advijs.

Aris Jansz. Langhen heeft met sijn kinderen in pacht aengebrocht, eerst sijn huys ende werff, noch het middellandt, binnen Gou groot 2 morgen ende 150 roeden. Noch 450 roeden tot Spanbrouck, noch 10 koeyen met een paert, noch 3 bedden, noch aen schulden 500 gulden.

blz. 8 Herck Jacobsz. heeft in pacht aengebracht eerstelijck het huys ende werff, noch 9 morgen ende 37 roeden landt binnen paed, noch 450 roeden saedtlandt boven paed, noch het huys aende paed, noch 1750 roeden opperlandt boven paed, noch 3 morghen middellandt binnen Gau, noch 4 morghen laech binnen Gouw, noch in Dirck Durenen saet 4 morgen ende 100 roeden, noch het huys ende werff, daer Jan Gerritss. Gorter in woont, noch de halve same weijd groot 2 morgen 412 roeden, noch inde weijd van moij Trijn 1050 roeden, noch de helft vande nieuwe weijd groot 375 roeden, noch 10 morghen landt inde Bennemeer, noch aen reederij 1000 guldens, noch 16 koyen met een paert, noch 7 bedden, de schulden tegen d'onschulden.

Hier van comt aende swagher 3 morghen.

Den 25 November 1649 is Herck Jacobss. metten gerechte geaccordeert datter van zijn drie begeben kinderen van sijn schel(lingh) 10½ st. affgetrocken sullen werden blijft noch 26.

blz. 9 Pieter Jacobsz. heeft in pacht aengebracht met sijn kinderen, eerst haer huys met ses morgen ende 150 roeden opperlandt daert huys op staet. Noch een morgen 475 roeden middellandt binnen Gou. Noch 2 morgen laech aende Gouw. Noch de werff van Janbroer 66 roeden. Noch 13 koeyen met een paerdt. Noch 7 bedden. Noch een paert scheepen van omtrent 200 gulden. Noch bij Lambert Schaeckx 150 roeden, d'schulden en onschulden tegen malcander.

Claes Toniss. heeft in pacht aengebrocht eerstelijck zijn huys ende werff,

noch het schuytge ende want, noch 3 bedden. Voorts d'schulden tegen d'on-schulden.

Noch Claes Tonis erkinderen eerstel(ijck) een saedacker in Hoochtwoud' groot 200 roeden noch aen gelt twaelff hondert gulden met haer zusteren tsamen.

blz. 10 Adriaen Janss. Keijser. Schoold end' Secretaris.

Joris Janss. schipper heeft in pacht aengebracht, eerstelijck 600 gulden aen gelt. Noch een bed. Noch zijn moeders erff is genomen op $\frac{1}{2}$ schellinck.

Cornelis Pieterss. timmerman heeft in pacht aengebrocht, eerstel. een huys ende werff. Noch 3 koeijen. Noch een paert scheeps aen zijn swager. Joris Janss. van 212 $\frac{1}{2}$ gulden. Noch een bed.

Noch tgunt hij van Anna Sijmons terff heeft ontfangen is genomen op 5 schell.

Anna Sijmondsdr. heeft in pacht aengebracht eerstel. een bed.

Ael Hermondsdr.

blz. 11 Anna Jansdr. met haer kinderen heeft in pacht aengebracht eerst haer huys ende werff, daert huys op staet. Noch 2 morgen ende 200 roeden daer achter aen. Noch de vogeldel int laech 2 morgen ende 80 roeden, noch 8 koeijen, met 4 bedden. Noch een paert scheeps van G. Lay ende noch een aen Claes Walichs tsamen tot 425 gulden, noch aengelt 1000 gulden.

Dirck Thijss Koetenburch heeft in pacht aengebracht, eerst zijn huys met 3 morgen ende 500 roeden opperlandt, noch 4 morghen laech, noch een acker van 150 roeden opt Slimpat. Noch 8 koeyen, met 3 bedden, noch anderhalff morgen landt, leggende tot Nieuedorp.

Jan Janss. Heijns. heeft opten 22 Decemb. anno 1642 in pacht aenge-bracht, eerstelijck het backhuys in Aken, noch de vijffdepaert *inde vogeldel*¹⁾. Noch een morgen landt tot Oostwoud met 2 bedden, ende

Noch Marij Heynis bestevaders erff zijnde $\frac{1}{5}$ vant gunt Sijbrant Janss. ende Baert Sijmonss., nomine uxoris, terff hebben ontfangen, ende is geno-men op een schell.

Jan Allertsz. heeft in pacht aengebracht met zijn kinderen, eerstelijck een hoffsteed leggende tot Sijbecarspel groot omtrent 100 roeden, noch 8 koeijen, noch 4 bedden, aen gelt 1000 guldens.

blz. 12 Adriaen Pieterss. Hoochtwoudt heeft in pacht aengebracht 5 morgen 450 roeden landt, met een huys daer op staende, staende ende leggende binnen paed, noch een huys ende omtrent 9 morgen landt staende ende leggende inde weren. Noch anderhalff morghen leggende tot Hauwert. Noch alhier anderhalf morghen binnen Gouw met Baert Sijmonss. gemeen. Noch een paert scheeps van 200 gulden. Noch een paert scheeps aen Joris Janss. van 212 $\frac{1}{2}$ gulden. Noch 9 koeijen met een paert, met 3 bedden. Noch anderhalff morghen land leggende inde weren bezuyden (de vekent?)²⁾

Marij Jans van haer moeders erffenisse is 2 $\frac{1}{2}$ morgen landt tot Hauwert.

¹⁾ In H.S. onderstreept.

²⁾ In H.S. onduidelijk.

Noch 1000 gulden aen lijffrente ende tgemene landt is bij accoort metten gerechte genomen op V sch.

Jan Adriaenss. Hoochtwoud heeft opten 25 Novemb. 1649 in pacht aenbracht eerstelijck een dardepaert van sijn vaders erffnisse. Noch van sijn wijffs cant een huys met 4 morgen landt tot Schellinchout ende is tsamen genomen op VIII schell.

Baert Sijmonss. heeft in pacht aengebrocht eerst sijn huys met 4 morgen ende 200 (roeden?) opperlandt, noch daer achter aen twee morgen ende 100 roeden. Noch 2 morgen ende 400 laech. Noch opt slimpat 275 roeden, noch tot Twisch 350 roeden, *noch een halff morgen aende Lagedijck* ¹⁾, noch tot Binnenwijsent 50 roeden, noch anderhalff morghen binnen Gouw, met Aryan Pieterss gemeen. Noch 10 koeyen met 4 bedden, noch een paert scheeps aen Jans Janss. van 212½ gulden. Noch aen schulden 800 gulden.

Den 20 Decemb. 1649 noch aengebrocht de goederen van sijn wijffs vader t erff ontfangen eerstelijck omtrent 2 morgen buyten landt gelegen soo in Abbekerck, Sijbecarspel en Twhisck, noch inde Lage Houck omtrent 150 roeden, noch aen gelt 1000 gulden, noch 2 vierendeelen van 2 huysen staende d'ene tot Abbekerck ende d'andere Twisch ende is dit genom. op 4½ schell.

Sijbrandt Janss. Hom even veel.

blz. 13 Dieuwer Jans Aris met haer kinderen heeft in pacht aengebrocht eerst 550 roeden opperlandt binnen Gou, noch 900 laech binnen Gou; noch 2 morgen ende 100 roeden landt tot Hoochtwoude boven paed, noch 150 roeden opt Slimpat bij de molen, noch anderhalff morgen tot Eertswoud over de Gouw, noch 3 paerte scheeps, noch aen gelt duysent gulden, noch 19 koeyen, noch 4 bedden.

Hier moet affgaen vant landt boven paed 400 roeden, daer....

Cornelis Sijmonss. heeft in pacht aengebrocht, eerstelijck 500 gulden aen gelt, noch 3 koeyen, noch 4 bedden, noch 3 paerte scheeps, tsamen van 400 gulden.

Jan Adriaenss. Vlamingh heeft in pacht aengebrocht eerstelijck sijn huys ende werff met 2 bedden.

blz. 14 Ael Allertsdr. met haer kinderen heeft in pacht aengebrocht eerst haer huys, met 3 morgen opperlandt daert huys op staet. Noch anderhalff morgen middellandt binnen Gou, noch daer achter aen de leck 450 roeden, noch 3 morgen laech binnen Gouw, noch 175 roeden saedlant boven paed. Noch 250 roeden saedlant opt Slimpat, noch 9 koeyen met een paert, noch 4 bedden, noch aen gelt 500 gulden.

Sijmon Claess heeft in pacht aengebrocht, eerst een dardepaert vant huys ende werff daer hij in woont, noch 700 roeden achter t voors. huys, met sijn broer ende suster gemeen, noch tot Sijbecarspel dardalff morghen, met sijn broer gemeen. Noch het halve huys ende werff met Sijbrant Claess. gemeen, noch boven paed 1566 roeden middellandt, noch 3 bedden, noch een paert, de schulden tegen d'onschulden, noch 750 roeden middellandt binnen Gouw, onder deel met sijn broeder ende suster. Noch een paert scheeps tot 200 gulden.

1) In H.S. doorgeslagen.

Jacob Janss. Heyns heeft in pacht aengebrocht eerstelijck 320 roeden inde vogeldel, noch 220 roeden saetlandt, leggende inden banne van Schaghen, noch 8 koeijen met een paert, noch aen gelt 200 gulden, noch 2 bedden, noch heeft Jacob Janss. aengebrocht twee geerse landt, met 200 — O — an gelt, zijnde het erffnisse van sijn wijffs vaer ende wijffs broer ende is dat erffnisse genomen op 10½ (?) sc.

Jacob Herckss. met sijn suster heeft in pacht aengebrocht eerstelijck haer huys met 500 roeden binnen paed, daert huys op staet, noch binnen Gou 2 morgen 450 roeden middellandt, noch 6 koeijen, 4 bedden d'schulden tegen d'onshulden.

Willem Cornelisz. Bennis heeft in pacht aengebracht eerstelijck sijn halff huys noch 2 morghen opperlandt achter thuys, noch 2 morgen ende een viendeel middellandt daer achter aen, noch 375 roeden middellandt inde Hooghe weyd, noch 75 roeden saetlandt opt slimpat. Noch 9 koeijen. Noch 4 bedden ende noch aen gelt 600 gulden.

blz. 16 Cornelis Pieterss. Baerts heeft in pacht aengebrocht eerstelijck sijn halve huys met 2 morgen opperlandt daer achter aen, noch een morgen middellandt daer achter aan. Noch anderhalff morgen laech. Noch het halve huys daer Taems Janss, in woont, noch daer achter 1150 roeden binnen paed. Noch het halve weijtge bijde Opwech, noch dardalff morgen Melmen (?). Noch ¼ vant huys aende paed in Hoochtwoude, noch daer achter 1100 roeden, noch het huys ende backerij in Aecken, noch tot Nieuweniedorp 433 roeden. Noch inde Zijp 4 morghen, noch 14 koeijen met een paert; noch 4 bedden, noch aen schulden 2500 gulden. Noch 106 roeden saetlandt opt Slimpadt.

Noch van oom Pieter terffgenoten 800 gulden.

Is den 25 Novemb. 1649 genomen op 15 sc.

Noch Pieter Janss. heeft in pacht aengebrocht eerstelijck twee morgen leggende op Langedijck. Noch een morgen leggende mede op Langedijck. Noch een bed met 400 gulden aen gelt.

Pieter Peterss. Blocker heeft in pacht aengebracht, eerstelijck het huys ende werff, noch 3 morgen ende 75 roeden achter thuys binnen paed, noch boven paed 1425 roeden landt. Noch het halve huys ende d'halve werff boven paed, noch 3 morghen landt boven paed, met Eddick Janss. gemeen, noch binnen Gouw 3 morghen ende 450 roeden, noch 2 morghen landt tot Hoochtwoud binnen Gouw. Noch 12 koeijen, noch 4 bedden, voorts d' schulden tegen d'onshulden. Noch 3 paertges scheeps t'samen omtrent 300 gulden.

Pieter Pieterss. Blocker is opten 25 Novemb. 1649 metten gerecht geaccordeert vant erffnisse van sijn moeder, dat voort selve gestelt soude werden VI schel.

blz. 17 Taems Janss. heeft in pacht aengebrocht, eerstelijck het huys ende erff tot Spanbrouck aende Wijseneijnde, noch 1125 roeden landt inde Hooghe Weijd, noch 475 roeden laech landt binnen Gouw. Noch 12 koeijen, noch 5 bedden, noch aen gelt vijffhondert gulden.

Mr. Sijbout Isbrantss. chirurgijn heeft in pacht aengebracht, eerstelijck sijn huys ende werff, noch een halff morgen saetlant opt Slimpadt, noch 2 bedden, noch aen gelt elff hondert gulden.

Noch t erff van sijn schoonvader 1000 gulden.

Noch sijn voorkindt met 600 gulden.

Cornelis Gerritss. schoenmaker heeft in pacht aangebracht eerst zijn huys ende werff, noch 2 bedden d' schulden ende onschulden tegen malcander.

Jan Gerritss. koeijecooper heeft in pacht aangebracht, eerstelijck 200 roeden saedtlandt opt Slimpadt. Noch anderhalff morgen landt leggende tot Berchoudt. Noch 13 koeijen met een paerdt. Noch 4 bedden, noch aen gelt 750 gulden.

Noch zijn Vaders erffenisse $\frac{1}{5}$ van een huys ende 2 morgen land tot Berchout.

blz. 18 Adriaen Hermonss. bode.

Marij Claesdr. heeft in pacht aangebracht, eerstelijck haer huys ende werff, noch aen gelt 300 gulden, noch 3 bedden.

Egbert Gerritss. smidt heeft in pacht aangebracht eerst sijn huys ende werff, noch een huys zijnde een backerij. Noch 3 bedden, de schulden en onschulden tegen malcander.

Neel Ariaens, waerdinne met haer kinderen heeft in pacht aangebracht eerstelijck haer huys ende werff, noch een halff morghen landt tot Spanbrouck, noch 4 bedden.

Thijs Janss. backer.

Den 26 December 1649 heeft Dirck Buyess. wagenmaecker in pacht aangebracht 2 bedden genomen op 5¹) sc.

blz. 19 Cornelis Heyndricxsz. heeft in pacht aangebracht eerst zijn huys ende werff, noch aen gelt 1400 gulden. Noch 2 bedden, met een paert scheeps van 150 gulden.

Jacob Meynertss. met zijn kinderen hebben in pacht aangebracht eerstelijck het huys ende werff, noch het nieuwe hoeckhuys aende Wijsenend'. Noch inde Sameweyd 800 roeden. Noch 625 roeden landt in Sijbecarspel. Noch 9 morgen tot Sybecarspel. Noch de schuyt ende want. Noch anderhalff morgen tot Swaech. Noch 10 koeijen met een paert. Noch 8 bedden. Noch aen gelt 2000 gulden.

Sijbrant Claess. met zijn kindt heeft in pacht aangebracht eerstelijck zijn halff huys ende werff, noch dardalff morg(en) landt inden banne van Sijpecarspel. Noch een dardepaert vant huys ende werff, daer Sijmon Claess. in woont. Noch 700 roeden landt daer achter. Noch binnen Gou 750 roeden middellandt. Noch 400 roeden landt leggende tot Twisch. Noch 8 koeijen met een paert. Noch 3 bedden, schulden ende d'onschulden teghen malcander.

Pieter Taemss. heeft opten XIen November 1647 in pacht aangebracht eerstelijck een geleyke helft van een stuck landt leggende tot Spanbrouck achter de kerck, groot int geheel veertien hondert roeden. Noch een gerechte helft van een stuck landt leggende tot Spanbrouck inde Kaech, groot int geheel dartin hondert vijftich roeden. Noch twaelff hondert gulden aen gelt. Noch 6 koeijen met twee bedden ende is genomen op $V\frac{1}{2}$ c. sc.

blz. 20 Aeff Cornelis dr. met haer kinderen heeft in pacht aangebracht eerstelijck 1000 roeden landt binnen paed achter Jacob Herckx, noch een morgen ende 50 roeden tot Sijbecarspel, noch 9 koeyen mt een paerdt, noch 4 bedden, aen schulden 400 gulden.

¹) Hier kan in H.S. ook $\frac{1}{2}$ bedoeld zijn.

Pieter Gavess. heeft in pacht aengebrocht eerstelijck zijn huys ende werff daer hij in woont, noch in de Sameweyd 800 roeden, noch tot Sijbecarspel 625 roeden, noch in de Berckmeer 1900 roeden, noch in de Creyle 300 roeden, noch aen gelt 1500 gulden noch 4 bedden, noch 2 koeyen met een paerdt, noch met Jacob Meynertss. aen Glaij Corneliss. een 64 paert scheeps.

Willem Janss.

blz. 21 Jan Claess, Grootss. heeft in pacht aengebracht eerstelijck zijn huys ende werff, noch een halff morgen landt bij d'overtoom in Spanbrouck, noch een koe met 3 bedden, noch aen gelt 400 gulden.

Pieter Sijmanszoon, biersteecker, heeft in pacht aengebracht, eerstelijck zijn huys ende erff. Noch zijn schuyt ende want, noch een paerdt, noch 2 bedden. Hier tegen schuldich de twee laetste darde paerten ofte termijnen vant voors. huys ende erve.

Herman Hermenss., linnenwever.

Rem Janss., herbergier, met Griets kinderen, heeft in pacht aengebrocht, eerst haer huys ende werff, met 7 bedden, schulden ende onschulden tegen malcander.

Beete Germonts.

blz. 22 Reijnu Meynertsdr. d' vroivrouwe.

Aris Corneliss. met zijn kinderen een huys ende werff met 3 bedden.

Sijmon Corneliss heeft in pacht aengebracht, eerstelijck het halve huys ende d'halve werff, noch een bed. Noch aen gelt 200 gulden.

Griet Moeijes heeft in pacht aengebracht eerstelijck het halve huys met d'halve werff, noch 300 roeden landt boven paed, noch 2 bedden.

Pieter Pieterss. Aves heeft in pacht aengebrocht eerstelijck zijn huys ende werff. Noch een paert aen zijn schip van 150 gul(den). Noch 2 bedden, de schulden tegen d'onschulden.

Cornelis Heijns.

blz. 23 Jacob Janss. Goijer heeft in pacht aengebracht, eerstelijck zijn huys ende werff, noch 3 bedden. Voorts de schulden teghen d'onschulden.

Tonis Luytgesz. molenaer heeft in pacht aengebrocht, eerstelijck het huys ende werff, noch de Coornmolen in Spanbrouck, noch 300 roeden landt tot Opdam, noch 450 roeden landt op Spierdijck, in Spanbrouck, noch een bed, aen schulden en custing bedragende 2800 gulden.

Noch terffenis van zijn vader is 400 roeden landt tot Opdam, daer tegen aen schulden omtrent 200 gulden, dit genomen op 5 sc.

Dirck Maertss.

Ael Claesdr.

Maerten Jacobsz. Stelt.

Sijmon Gerritss. backer.

blz. 24 Dieuwer Ariaensdr. met haer kinderen heeft in pacht aangebracht eerstelijck haer huys ende werff, noch 300 roeden landt boven paed noch 3 bedden, noch aen gelt 150 gulden.

Adriaen Corneliss. kaescooper.

Bauwen Janss.

Lijsbet Sijmonsdr.

Dirck Pieterss Oijvaer.

blz. 25 De kinderen van Lauris Bauwenss.

Jacob Jacobsz. backer.

Volckert Heyndrickss.

Maritgen Ariaensdr.

Meynert Dirckss. Poort.

Hier na volcht de paede.

Adriaen Pieterss Avendorp van Schaghen heeft in pacht aangebracht eerstelijck 3 morgen ende $448\frac{1}{2}$ roeden landt inde Caech, in Spanbrouck, noch in Opmeer boven paed 2 morgen ende 367 roeden, noch 9 koeijen, noch 3 bedden, hiertegen aen schulden 1200 gulden.

blz. 26 Meynu Eversdr. heeft in pacht aangebracht, eerstelijck haer huys met 4 morgen ende 100 roeden landt achter thuis. Noch 3 bedden, met 500 gulden aen schulden, noch het erff van haer dochter.

Jan Corneliss. Immen heeft in pacht aangebracht, eerst het huys, noch 2 morgen opperlandt, daert huys op staet, noch 300 roeden laech, onderdeel met Meijnu Everts, noch 12 koeijen met een paerd, noch 3 bedden, noch aen gelt 800 gulden.

Adriaen Meuss. heeft in pacht aangebracht het goet van Jacob Janss. zijn wijffs voorsoon, eerstelijck 16 morgen landt leggende tot Berchout.

blz. 27 Adriaen Meuss. heeft in pacht aangebracht eerst een dardepaaert vant huys, daer hij in woont, noch achter thuis twee morgen en 91 roeden, noch een morgen en 50 roeden middellandt, noch 900 roeden laech landt, noch opt Slimpat $137\frac{1}{2}$ roeden saedtlandt, noch vierdalff morgen op Spierdijck, noch 14 koeijen met een paerd, noch 2 bedden d'schulden tegen d'onshulden.

Evert Willems. met zijn broer eerstelijck de dardepaaert vant huys, noch achter thuis twee morgen ende 91 roeden, noch een morgen ende 50 roeden middellandt, noch 900 roeden laech landt, noch opt Slimpat $137\frac{1}{2}$ roeden saedt landt, noch onderdeel met Jan Cornelis Dirck 950 roeden boven paed. Noch dardalff morgen tusschen Abbekerck ende de Weren. Noch resteert de bestevaers ende de oems erffnisse, noch aen gelt 750 gulden. D' voors. erfnessen zijn vierdalff morgen landt leggende tot Abbekerck off daer omtrent.

A. Noch vant erffnisse van Aris Hermenss. zijn oom, een halff huys. Noch twee morgen landt. Noch $\frac{1}{4}$ van een tuyn tot Abbekerck, noch aen gelt 1200 gul. dit genomen op V sc.

Jan Janss. Dirckes heeft in pacht aengebracht eerstelijck een halff morgen saedtlandt boven-paed. Noch 12 koeijen met een paert. Noch 7 bedden. Noch aen gelt 800 gulden.

blz. 28 Claes Willems. heeft in pacht aengebrocht, eerstelijck twee dardepaerten vant huys, noch stijff 3 morgen daer achter aen, noch 225 roeden saedt landt opt Slimpadt, noch een vierendeel van een morgen landt tot Westwoud. Noch 7 koeijen, noch 3 bedden, d'schulden tegen d'onschulden.

Jan Pieterss. Keijter heeft in pacht aengebracht, eerstelijck sijn huys ende werff. Noch 12 koeijen, noch 3 bedden. Noch omtrent 450 roeden tot Spanbrouck, zijnde haer vaders erffnisse, onderdeel met zijn mede erffgenamen.

Sijmon Eddick Vlaer heeft opten 24 November anno 1642 in pacht aengebracht ende eerstelijck dardalff morgen landt binnen paed, benoorden Pieter Blockers landt. Noch 450 roeden landt bezuyden Jan Cornelis Dirckx landt. Noch omtrent 700 roeden landt tot Opperdoes, 200 weydlant als saedtlandt. Noch aen gelt duysent guldens. Noch 9 koeijen met een paerdt. Noch 3 bedden. Noch het erffnisse van zijn wijffs broer, 116 roeden landt tot Opperdoes, noch 166 gulden aen gelt.

Eddick Janss. Vlaer heeft in pacht aengebrocht, eerstelijck 1425 roeden landt boven paed, onderdeel met Pieter Pieterss. Blocker. Noch 325 roeden laech, noch binnen paed anderhalff morgen, onderdeel met Pieter Blocker, en zijn wijffs moeder. Noch 500 roeden landt boven paed. Noch het Crijne weytge 1300 roeden. Noch 225 roeden daer achter aen, noch 450 roeden saedt landt daer achter aen, aen schulden 1500 guldens.

Inden jare 1649 terff ontfangen van Allert Jaep Allerts 450 gulden aen gelt ende is gerekent en genomen op een schellinck.

Noch zijn schoonmoeder eerst de halve osseweijde groot omtrent 650 roeden. Noch anderhalff morgen binnen paed. Noch een halff morgen laech, noch 3 bedden, aen schulden 1000 gulden. Dese goederen comen nu op Eddick Janss.

blz. 29 Sijbrant Janss. Horn heeft in pacht aengebrocht eerstelijck een huys met 5 morgen ende 100 roeden opperlandt, daer achter aen gelegen, noch 1300 roeden middellandt, noch 2 morgen ende 300 roeden laech landt. Noch een morgen landt tot Abbekerck, noch een morgen laech, noch omtrent 340 roeden laech landt. Noch tot Westwoud omtrent 150 roeden. Noch 10 koeijen met een paerdt, noch 4 bedden, aen schulden 3000 gulden.

Noch Marij Claes zijn wijffs goedt eerstelijck aen geldt 800—0—1. Noch 3 bedden. Noch zijn vaders erffnisse 2 morgen buyten land, 500 in Abbekerck, Sijbecarspel en Twisk, noch inde Lagehouck omtrent 150 roeden, noch aen gelt 1000 gulden. Noch 2 vierendeelen van 2 huysen staende d'ene tot Abbekerck ende d'ander tot Twisk, genomen op 4½ schelling.

Jan Corneliss. Dirks. heeft in pacht aengebrocht eerstelijck zijn huys met 5 morgen ende 500 roeden landt daert huys op staet, noch een morgen ende 350 roeden, daer bezuyden aen gelegen, onderdeel met Willem Meu kinderen, noch daer achter aen drie morgen, noch daer achter aen twee morgen ende 560 roeden laech, noch 2 morgen laech, noch 300 roeden saedt landt aende paed, noch de saet van Claes Sijmonss ende Arijaen Janss. het huys met de werff, de selve werff groot 100 roeden ende de weijd voor deur 5 morgen, binnen Gouw. Noch de schoot daer achter aen groot 800 roeden. Noch 4 morgen inde Melme. Noch 15 koeijen met 2 paerden, noch 5 bedden, noch

aen schulden 3000 gulden. Hier comt noch bij terffnisse van zijn wijffs suster omtrent 2 morgen landt leggende tot Twisch, ende tot Midwoud met noch $1/12$ paert van een huys staende tot Twisch staende ende leggende met d'ander suster ende broeder geen.... ende onderdeel.

blz. 30 Cornelis Hillebrantss. weduwe ende kinderen hebben in pacht aengebrocht eerstelijck 800 roeden middenlandt boven paed, noch 1000 roeden landt op Spierdijck in Wad weij. Noch 14 koeijen met een paert. Noch 3 bedden. Noch 1200 gulden schulden. Noch 500 roeden landt op Spierdijck in Opdam.

Cornelis Pieterss. vande Meer, heeft in pacht aengebrocht, eerstelijck een huys ende werff aende paed, noch anderhalf morgen ende 150 roeden landt leggende aende Lagedijck. Noch 12 koeijen met 2 paerden. Noch 2 bedden, noch aen gelt 200 gulden.

Noch zijn moeders erffnisse 2 morgen landt alhier boven paed genomen op 2 sc.

Claes Pieterss. Raven heeft in pacht aengebracht eerstelijck zijn huys met 900 roeden landt achter thuis binnen paedse gelegen.

Noch elff hondert roeden benoorden thuis gelegen. Noch 2 mo(r)ghen 485 roeden. Noch 8 koeijen, noch 4 bedden, noch een paertge scheeps van 200 gulden, aen schulden 1500 gulden.

blz. 31 *Hir nae volcht de Lagbedijck.*

Pieter Arijaenss. Israel.

Jan Corneliss. Berchout.

Pieter Corneliss. Berchout heeft in pacht aengebrocht, eerstelijck $1/4$ vant huys aende Lagedijck, noch 350 roeden aende Lagedijck, noch 330 roeden erffpacht inde Melmen, noch 5 koeijen, noch 2 bedden, voorts de schulden tegen d'onschulden.

Aert Pieterss. Gerrits.

Bastiaen Gerritss.

Sijmon Corneliss Berchout heeft in pacht aengebracht eerstelijck $1/4$ vant huys aende Lagedijck, noch omtrent 325 roeden landt leggende binnen d'Lagedijck, noch omtrent 300 roeden melmen. Noch een bed. Hier tegen aen schulden 150 gulden.

Claes Corneliss. Berchout heeft in pacht aengebracht eerst $1/4$ vant huys aende Lagedijck, noch omtrent 325 roeden landt leggende binnen de Lagedijck, noch omtrent 300 roeden melmen. Hiertegen aen schulden 150 gulden.

blz. 32
(blanco)

blz. 33 Namen vande rijckdommen ende Vroedtschappen der Heerlicheijt van Opmeer. Actum desen 25 October anno 1638.

Jan Gerritss. Gorter.

Jan Luytgess.

Adriaen Pieterss. Hoochtwoud.

Dirck Thijss Koetenburch.

Baert Sijmonss.
 Willem Corneliss. Bennis.
 Sijmon Claess.
 Pieter Pieterss. Blocker.
 Cornelis Pieterss. Baerts.
 Taems Janss.
 Sijbout Isbrantss. chirurgijn.
 Cornelis Heijndrickss.
 Jacob Meijndertss.
 Sijbrandt Claess.
 Pieter Gavess.

PAEDE.

Adrian Pieterss. Avendorp.
 Jan Corneliss. Immen.
 Adriaen Meuss.
 Jan Janss. Dirckes.
 Claes Willems.
 Sijbrant Janss. Horn.
 Jan Corneliss. Dircks.
 Cornelis Pieterss. vande Meer.
 Claes Pieterss. Raven.

blz. 34
 (blanco)

blz. 35

Namen vande personen binnen Opmeer end' hoe veel schellingh
 ijder borger ofte burgerinne heeft.

Pieter Dirckss. paerdecooper	I	½	o	sc
Jan Gerritss. Gorter	III		o	sc
Maerten Pieterss. Sijmons	X	½		sc
Hier van op Jan Maertss. affgewesen II½ sc.				
Reijnu Jacobs Rijcx	V	½		sc
Jan Luytgess.	VI	½	o	sc
Anna Herckes		½		sc
Andries Hanss. smit		½		sc
Claes Engelss.		½		sc
Aris Janss. Langen met zijn kinderen	III		o	c sc
Herck Jacobsz.	XXXVI	½		sc
Pieter Jacobsz. Hercks	XIII			sc
Claes Toniss.	I	½	o	sc
Noch zijn eerkinderen	II	½	o	sc
Adriaen Janss. Keyser secretaris	I			sc
Joris Janss. schipper met zijn kindt	II			sc
Cornelis Pieterss. timmerman	I	½		c sc
Anna Sijmonsdr.	I			sc
Ael Hermonsdr.		½		sc
Anna Jansdr. met haer kinderen	IX			sc
Dirck Thijss Koetenburch	X	½		sc
Jan Allertss. met zijn kinderen	III	½		c sc
Adriaen Pieterss. Hoochtwoud	XXIII	½		sc

N.B. o = ¼
 c = ⅓

Baert Sijmonss.
 Dieuwer Jansdr. met haer kinderen
 Cornelis Sijmonss.

XII 0
 IX 1/2 SC
 II SC

facit 166¹/₈

blz. 36	Jan Adriaenss. Vlamingh	I		SC
	Lob Germontsdr.		0	SC
	Jacob Hercksz. met zijn suster	V	1/2	SC
	Ael Allertsdr. met haer kinderen	IX	0	SC
	Sijmon Claess.	VIII	1/2	SC
	Jacob Janss. Heijns	II	1/2	SC
	Willem Corneliss. Bennis	VIII		SC
	Cornelis Pieterss. Baerts	XIII	0	SC
	Pieter Janss. van Langedijck	III		SC
	Pieter Pieterss. Blocker	XVIII	1/2	SC
	Taems Janss.	VI	1/2	SC
	Jan Gerritss. koeijecooper	V	1/2	SC
	Mr. Sijbout Isbrantss.	V		SC
	Noch zijn voorkindt	I	0	SC
	Cornelis Gerritss. schoenmaker	II		SC
	Adriaen Hermonss. bode	II		SC
	Marij Claesdr.	II		SC
	Egbert Gerritss. smidt	II	0	SC
	Neel Adriaens waerdinne met haer kinderen	II		SC
	Thijs Janss. backer		1/2	SC
	Cornelis Heijndrickss.	III	0	C SC
	Jacob Meijnertss. met zijn kinderen	XXII		C SC
	Sijbrant Claess.	VIII		C SC
	Aeff Cornelisdr. met haer kinderen	III	0	SC

facit 142¹/₈

blz. 37	Pieter Gavess.	VIII	1/2	0	SC
	Willem Janss.		1/2		SC
	Jan Claesz. Grootss.	II	1/2		SC
	Pieter Sijmonss. biersteker	II			SC
	Harman Hermonss. linneweaver		1/2		SC
	Rein Janss. Vochtlepel met zijn wijffs kinderen	II		0	SC
	Beete Germontsdr.	I			SC
	Reijnu Meijnerts vrouvrouwe	I			SC
	Aris Corneliss.	I			SC
	Sijmon Corneliss.	I			C SC
	Griet Moeijes	I		0	CS
	Pieter Pieterss. Aves	I	1/2		SC
	Cornelis Heijns.		1/2		SC
	Jacob Janss. Goijer	I	1/2		SC
	Tonis Luytgess. Molenaer	II		0	SC
	Dirck Maertss.		1/2		SC
	Ael Claes		1/2		SC
	Maerten Jacobsz. Stelt		1/2		SC
	Sijmon Gerritss. backer		1/2		SC
	Dieuwer Arijaensdr.	II			SC
	Adriaen Corneliss. kaescooper	II			SC
	Bauwen Janss.		1/2		SC

Lijst Sijmonss dr.		½	sc
Dirck Pieterss Oijvaer	I		sc
de kinderen van Lauris Bauwenss.		½	sc
Jacob Jacobsz. backer		½	sc
Robbert Heijdrickss.		½	sc
Maritgen Arijaensdr.		½	sc
Meijnert Dirckss. Poort	I		sc

facit 38¹/_s

blz. 38 *Hier naer volcht de Pade.*

Adriaen Pieterss. Avendorp		V	sc
Meijnu Evertsd.	III	½	c sc
Jan Corneliss Immen		VII	sc
Adriaen Meuss.		X	c sc
Evert Willems.	VI	½	o sc
Jacob Janss. Arijan Meus wijszoon	XIII		sc
Jan Janss. Dirckes	III	½	sc
Claes Willems.	V	½	sc
Jan Pieterss. Keyter	III	½	sc
Eddick Janss. Vlaer	V	½	sc
Noch zijn schoonmoeder	II		sc
Sijbrandt Janss. Horn	VII		o sc
Jan Corneliss. Dirckx.	XXI		sc
Trijn Jansdr. met haer kinderen	III	½	sc
Cornelis Pieterss. van der Meer	III	½	sc
Claes Pieterss. Raven	VI		sc

Volcht nu de Laghedijck.

Pieter Arijaenss. Israel		½	sc
Jan Corneliss. Berchout	I		sc
Pieter Corneliss. Berchout	I	½	o sc
Sijmon Corneliss. Berchout	I		sc
Claes Corneliss. Berchout	I		sc
Gerrit Pieter Gerritss.		½	sc
Bastiaen Gerritss.	I		sc
Jan Huysmans	I		sc

facit facit 117¹/₄

BIJLAGE II.

„Quohier van alle Familien tot Twisch”¹⁾.

arme.	Griet Claasdr. een vrouw. een kindt beneden de 4 jaren.
arme.	Yff Claaszoon. een man. een vrouw. een kindt boven de 8 jaren.
onvermogend.	Mary Pietersdr. een vrouw. een kindt beneden de 4 jaren.
19 : 3 : 10.	Jacob Cornelisz. <u>Tjallewal</u> . een man. een dienstmaacht tot de bouwneeringh.
16 : 3 : —.	Jan Thonisz. <u>Nierop</u> . een man. een vrouw.
onvermogend.	Mary Jansdr. een vrouw. een kindt beneden de 4 jaren.
onvermogend.	Lyzabeth Jans wed. een vrouw. een kindt boven de 10 en een beneden de 4 jaren.
arm.	Anna Allardtsdr. een vrouw.
onvermogend.	Maartjen Minnesdr. een vrouw.
arme.	Sybrandt Jansz. <u>snijder</u> . een man. een vrouw. vier kinderen boven de 8 jaren. een kindt beneden de 4 jaren.
arme.	Anna Jansdr. een vrouw. drie kinderen boven de 8 jaren.

35 : 6 : —

¹⁾ Catalogus van het archief der gemeente Twisk. No. 36.

- onvermogend. Cornelis Grosten.
 een man.
 een vrouw.
- 3 : 5 : 12. Simon Cornelisz. Voor de Windt.
 een man.
 een vrouw.
- 11 : 1 : 8. Lijzabet Jans wed. van Herck Jacobsz.
 een vrouw.
 een kindt boven de 10 jaren.
 een dienstmaacht tot haer boereneeringe.
- arm. Aacht Jorisdr.
 een vrouw.
 twee kinderen boven en
 een beneden de 8 jaren.
- arm. Cornelis Claasz. verver.
 een man.
 een vrouw.
 drie kinderen beneden de 8 jaren,
 daar van 1 beneden de 4.
- arm. Jan Jansz. Jonge jans.
 een man.
 drie kinderen boven de 8 jaren,
 daar van 1 onder de 10.
- 16 : 3 : —. Adriaan Adriaansz.
 een man.
 een vrouw.
 een kind boven de 8, doch onder de 10 j.
 twee beneden de 8 jaren,
 daar van 1 onder de 4.
- 19 : 3 : —. Jan Heynszoon de Jongh.
 een man.
 een vrouw.
 twee kinderen beneden de 4 jaren.
 een dienstmaacht tot de bouw-neeringh.
- onvermogend. Doede Dirksz.
 met haar drien boven de 10 jaren.
- arme. Cornelis Pietersz. Groote-Wever.
 een man.
 twee kinderen boven de 8 jaren.
- 24 : 1 : 10. Dirk Jansz. Boon.
 een man.
 een vrouw.
 een kindt boven de 8 en onder de 10 jaren.
 drie beneden de 8 jaren, daar van
 2 onder de 4.
 een dienstmaacht tot de bouw-neeringh.

14 : 7 : 14

- 19 : 3 : —. Jan Pietersz. Grootewal.
 een man.
 een vrouw.
 twee kinderen beneden de 4 jaren.
 een dienstmaacht tot de bouw-neeringh.
- onvermogen^d. Lijzabeth Aaryansdr.
 d'zelve boven de 10 jaren.
-
- 6 : 5 : 12. Lijzabeth Thonis wed.
 een vrouw.
 een kindt boven de 8 jaren.
 een dienstmaacht tot de bouw-neeringh.
- deze is megeleest*
 onvermogen^d 1). Meynuw Jansdr. wed.
 3 : 5 : 12. een vrouw.
 8 : 1 : 8. drie kinderen boven de 8 jaren.
- arm. Claas Jansz. Camp.
 een man.
 een kindt beneden de 4 jaren.
- 19 : 3 : — Cornelis Dirksz. Nieuweboer.
 een man.
 vier kinderen boven de 8 jaren.
- 19 : 3 : — Mary Broersdr.
 een vrouw.
 een dienstknecht en
 een dienstmaacht beyde tot de bouw-
 neeringh.
- 19 : 3 : — Aaff Willemsdr. Coomenu.
 een vrouw.
 een dienstknecht.
- 16 : 3 : — Pieter Maartensz. kistemaaker.
 een man.
 een vrouw.
 een kindt boven de 8 jaren.
- onvermogen^d 2). Pieter Cornelisz. Oostwoudt.
 3 : 5 : 12. een man.
 een vrouw.
 een kindt beneden de 4 jaren.
- 19 : 3 : —. Adriaan Pietersz. Meyns.
 drie personen boven de 8 jaren.
 een dienstmaacht tot de bouw-neeringe.

78 : 10 : 10

105 : 12 : 4

¹⁾ In H.S. doorgeslagen, waarna de toevoeging van de bedragen heeft plaats gevonden. Hieruit leeren we de procedure kennen dat de „onvermogen-
 de” bij bezitstoename ophield „onvermogen^d” te zijn en in belastbare ver-
 anderde.

²⁾ In H.S. doorgeslagen, zie aant. 1.

- arm. Mary Jansdr.
 een vrouw.
 een kindt boven en
 vier beneden de 8 jaren, daar van
 2 onder de 4.
- 22 : 8 : 12. Jan Jacobsz. Heyns.
 een man.
 een vrouw.
 vier kinderen beneden de 8 jaren
 daar van 2 onder de 4.
 een dienstmaacht tot de bouw-neeringh.
- 19 : 3 : —. Jan Jacobsz. Schouten.
 een man.
 een vrouw.
 een kindt beneden de 4 jaren.
 een dienstmaacht tot de bouw-neeringe.
- 19 : 3 : —. Cornelis Jansz. Willems.
 twee personen boven de 8 jaren.
 een dienstmaacht tot de bouw-neeringe.
- 19 : 3 : —. Jacob Jansz. Heyns
 d'zelve boven de 10 jaren.
 een kostganger.
 een dienstmaacht tot de bouw-neeringe.
- 3 : 5 : 12. Cornelis Molenaar Abbekerk.
 een man.
- onvermogend. Herck Claasz. Veeringman.
 een man.
 een vrouw.
 een kindt boven de 8 jaren.
- arme. Griet Adriaans wed.
 een vrouw.
 twee kinderen boven de 8 jaren.
- arme. Jan Pietersz. Holsteyn.
 een man.
 een vrouw.
- arme. Thonisje Maartens wed.
 een vrouw.
 een kindt beneden de 8 jaren.

83 : 3 : 8

- 8 : 1 : 8¹). Anna Jans wed.
 een vrouw.
 drie kinderen boven de 8 jaren.
- 16 : 3 : 0.
- 19 : 6 : —. Claas Jansz. Jongejans.
 een man.
 een vrouw.
 ses kinderen boven de 8 jaren.

¹) In H.S. doorgeslagen. Hier vinden we voorbeelden dat het bedrag verhoogd werd, wat we dus ook zullen moeten verklaren met een toename van het vermogen.

- 3 : 5 : 11¹⁾,
8 : 1 : 8.
- Aaff Jans Appelbooms.
een vrouw.
een kindt boven en
twee beneden de 8 jaren,
daar van 1 onder de 4.
- 19 : 3 : —. Trijn Pietersdr. wed.
een vrouw.
een dienstmaacht.
- 16 : 3 : —. Herck Pietersz.
een man.
een vrouw.
twee kinderen beneden de 4 jaren.
- 19 : 3 : —. Dirck Jansz. Jacobs.
een man.
een vrouw.
een kindt beneden de 4 jaren.
een dienstmaacht tot de bouw-neeringe.
- 22 : 8 : 12. Griet Pietersdr. Herxs.
drie personen boven de 8 jaren.
een kostganger.
een dienstmaacht tot de bouw-neeringe.
- 19 : 3 : —. Jan Adriaansz. Pie.
twee personen boven de 8 jaren.
een dienstmaacht tot de bouw-neeringe.
- 16 : 3 : —. Trijntje Jan Wijxs.
een vrouw.
- 16 : 3 : —. Pieter Cornelisz. koster.
een man.
een vrouw.
twee kinderen beneden de 4 jaren.
- 16 : 3 : —. Pieter Adriaansz.
een man.
een vrouw.
- 8 : 1 : 8. Jan Pietersz. Oudewierts.
d'zelve boven de 8 jaren.
- onvermogend. Dirk Jansz. schoenlapper.
boven de 8 jaren.
- 19 : 3 : —. Jan Mieusz. Dool.
een man.
een vrouw.
een kindt boven de 8 jaren.
een dienstmaacht tot de bouw neeringh.
- arm. Adriaan Maartensz. klockemaacker.
een man.
een vrouw.
een kindt boven de 8 en onder de 10 jaren.
een beneden de 4 jaren.

152 : 177 : 0

¹⁾ Zie noot ¹⁾ blz. 427.

- 17 : 15 : 14. Cornelis Timansz. Joppis.
 een man.
 een vrouw.
 drie kinderen beneden de 8 jaren,
 daar van 2 onder de 4.
 een persoon bij haer inwonende
 en in de kost zijnde.
- onvermogend. Jan Jansz. Muller.
 3 : 5 : 12. een man.
 een vrouw.
 een kindt boven en
 drie beneden de 8 jaren
 daar van 2 beneden de 4.
- arm. Vrouw(t)jen Sijbrantsdr.
 boven de 8 jaren.
- 16 : 3 : —. Maarten Pietersz. Bregger.
 een man.
 een vrouw.
 twee kinderen boven de 8 jaren.
- 29 : 15 : 14. Jan Claasz. Wegman.
 een man.
 twee kinderen boven en
 een beneden de 8 jaren.
 een dienstmaacht tot de bouw-neeringh.
- 28 : 3 : —. Mary Pieters Bregger.
 een vrouw.
 twee dienstmaachden.
- 19 : 3 : —. Jacob Jansz Reynders.
 een man.
 twee kinderen boven de 8 jaren.
 een dienstmaacht tot de bouw-neeringh.
- arm. Anna Jacobs wed. Coomeium.
 een vrouw.
 een kindt boven de 8 en
 beneden de 10 jaar.
 vier beneden de 8 jaren,
 daarvan 3 onder de 4.
 een dienstmaacht.
- 24 : 1 : 10. Claas Cornelisz. Wognum.
 een man.
 een vrouw.
 een kindt boven de 8 en onder de 10 jaar.
 drie beneden de 8 jaren,
 daar van 1 beneden de 4.
 een dienstmaacht tot de bouw-neeringh.
- 19 : 3 : —. Cornelis Jansz. Maarts ende Jan Pietersz.
Neuvel.
 twee personen boven de 10 jaren,
 een dienstmaacht tot de bouw-neeringh.

80 : 12 : 2

136 : 9 : 8

- 16 : 3 : —. Jan Sybrantsz. Hercken.
een man.
een vrouw.
- 16 : 3 : —. Jan Pietersz. Blockdijck.
een man.
een vrouw.
- arm. Jacob Vosjen wever.
een man.
een vrouw.
drie kinderen boven de 8 jaren.
- 11 : 1 : 8. Albert Adriaansz.
d'zelve boven de 8 jaren.
een dienstmaacht tot de bouw-neeringh.
- onvermogend. Adriaan Jacobsz. snijder.
een man.
een vrouw.
een in de kost.
- onvermogend. Mr. Pieter Croonenburgh.
een man.
een vrouw.
drie kinderen boven de 8 jaren en
daer van 1 onder de 10.
een kindt beneden de 4 jaren.
- onvermogend ¹⁾. Pieter Thonisz. tymmerman.
3 : 5 : 11. een man.
een vrouw.
twee kinderen boven de 8 jaren
daer van 1 onder de 10.
een beneden de 4 jaren.
- arm. Dirk Jansz. Gelderman.
een man.
een vrouw.
-
- arme. Aarijanje Jansdr. wed.
een vrouw.
een kind boven de 8
doch onder de 10 jaren.
twee kinderen beneden de 8 jaren.
- 3 : 5 : 11. Jacob Cornelisz. Decker.
een man.
een vrouw.
een kindt boven de 10 jaren.
- onvermogend. Jan Stoer, buyten 's Landt.
een kindt boven de 8 en onder de 10 jaren.
een kindt beneden de 8 jaren.
een dienstmaacht.

46 : 13 : 4

¹⁾ In H.S. doorgeslagen, zie aant. 1 blz. 426.

- 23 : 15 : 14. Do. Joannes Wallinchijs.
 een man.
 een vrouw.
 drie kinderen beneden de 8 jaren
 hier van 1 boven de 4.
 een dienstmaacht.
- 11 : 1 : 8. Albert Jansz. Dieuwers.
 d'zelve boven de 10 jaren.
 een dienstmaacht tot de bouw-neeringh.
- 19 : 3 : —. Gerrit Thonisz.
 een man.
 een kindt boven de 10 jaren.
 een dienstmaacht tot de bouw-neeringh.
- 16 : 3 : —. Pieter Thonisz. Nierop.
 d'zelve boven de 10 jaren.
- arme. Pieter Franszoon.
 een man.
 een vrouw.
 een kindt beneden de 8 jaren.
- onvermogend. Meynuw Dirksdr.
 een vrouw.
-
- 16 : 3 : — Jan Pietersz. Halff-leecq.
 vier personen boven de 8 jaren.
- arme. Anna Pietersdr. wed.
 een vrouw.
 een kindt boven de 8 jaren.
- onvermogend*¹⁾. Evert Cornelisz. glasemaaker.
 3 : 5 : 11.
 een man.
 een vrouw.
 een kind beneden de 4 jaren.
- 16 : 3 : —. Dirk Jacobsz. Heynis.
 een man.
 een vrouw.
 een kindt boven en
 twee beneden de 8 jaren
 daar van 1 beneden de 4.
- 19 : 3 : —. Jan Claasz. Kockis.
 d'zelve boven de 8 jaren.
 een dienstmaacht tot de bouwneeringh.
- 16 : 3 : —. Geert Jansdr. wed. Taans.
 een vrouw.
- 19 : 13 : —. Thonis Adriaansz. Nierop.
 twee personen boven de 8 jaren.
 een dienstmaacht tot de bouw-neeringh.

73 : 9 : 2

¹⁾ In H.S. doorgeslagen, zie aant. 1 blz. 426.

- 16 : 3 : —. Barent Thonisz.
 een man.
 twee kinderen boven de 8 jaren.
 een kostganger.
- 8 : 1 : 8. Claas Jacobsz. Gavis.
 vier personen boven de 8 jaren.
- 8 : 1 : 8. Trijn Cornelisdr. Groots.
 d'zelve boven de 8 jaren.
- onvermogen*¹⁾. Jan Germontsz. Steeman.
 16 : 3 : —. d'zelve boven de 8 jaren.
-
- arm. Griet Pietersdr. wed.
 een vrouw.
 een kindt boven de 8 jaren.
- 16 : 3 : —. Lijzabeth Jans Costers.
 een vrouw.
 twee kinderen boven de 8 jaren.
- 24 : 7 : 8. Lijzabeth Aaryansdr. wed. een vrouw.
 vier kinderen boven de 8 jaren,
 daarvan 1 beneden de 10.
 een kindt beneden de 8 jaar.
 een kostganger.
- 8 : 1 : 8²⁾. Simon Pietersz. koster.
 16 : 3 : 0. een man.
 een kindt boven de 8 jaren.
- 19 : 3 : 0. Cornelis Luytjensz. Blocker.
 een man.
 een vrouw.
 een kindt boven de 8 jaren doch onder
 de 10.
 een dienstmaacht tot de bouw-neeringh.
- 16 : 3 : —. Jannetje Jans wed.
 een vrouw.
 twee kinderen boven de 8 jaren.
- onvermogen*. Jan Dirksz. schoenmaacker.
 een man.
 een vrouw.
 een kindt boven de 8 jaren,
 doch beneden de 10.
 twee beneden de 8 jaren,
 daar van 1 beneden de 4.
- onvermogen*³⁾. Jan Poulisz.
 3 : 5 : 12. een man.
 een vrouw.
 een kindt beneden de 4 jaren.

138 : 9 : 12

87 : 3 : 12

¹⁾ en ³⁾ In H.S. doorgeslagen, zie aant. 1 blz. 426.

²⁾ In H.S. doorgeslagen, zie aant. 1 en 2 blz. 427.

- 3 : 5 : 12. Pieter Jansz. tymmerman.
 een man.
 een vrouw.
 twee kinderen boven de 8 jaren.
 een kostganger.
- arm. een slapert, houdende haer eijgen kost.
- 16 : 3 : —. Maarten Simonsz. Nierop.
 een man.
- 3 : 5 : 12. Jan Jacobsz. Decker.
 een man.
 een vrouw.
- 16 : 3 : —. Wybrant Pietersz.
 een man.
 een vrouw.
- 19 : 3 : —. Cornelis Maartensz. Everts.
 een man.
 een vrouw.
 een dochter boven de 8 jaren.
 een dienstmaacht tot de bouw-neeringh.
- 22 : 3 : —. Pieter Cornelisz. Roocker.
 een man.
 een vrouw.
 twee kinderen beneden de 8 jaren,
 daar van 1 beneden de 4.
 een dienstmaacht.
- 16 : 3 : —. Stijn Heynisdr.
 een vrouw.
 drie kinderen boven de 8 jaren.
- 19 : 3 : —. Thonis Pietersz. Roocker.
 d'zelve boven de 10 jaren.
 een dienstmaacht tot de bouwneeringh.
- onvermogend. Dieuwer Gerritsdr.
 d'zelve boven de 10 jaren.

115 : 9 : 8

- 19 : 3 : —. Cornelis Cornelisz. Hauwardt.
 een man.
 een vrouw.
 een kindt boven de 10 jaren.
 een dienstmaacht tot de bouw-neeringh.
- 24 : 7 : 8. Claas Pietersz. Neuvel.
 een man.
 een vrouw.
 vier kinderen boven de 8 jaren,
 daar van 1 beneden de 10.
 een kindt beneden de 4 jaren.
- 3 : 5 : 12. Melis Sybrantsz.
 een man.
 een vrouw.
 drie kinderen boven de 8 jaren.

- 16 : 3 : —. Edde Reyndersz. Roocker.
 een man.
 een vrouw.
 een kostganger.
- onvermogend. Pieter Jansz. Langedijk.
 een man.
 een kindt boven de 10 jaren.
- onvermogend*¹⁾. Trijn Dirxsdr. waardinne.
 6 : 13 : 4. d'zelve boven de 8 jaren.
- arm*²⁾. Aaff Jans wed.
 3 : 5 : 12. een vrouw.
 een kindt boven de 10 jaren.
- onvermogend. Aaffjen Heertsdr.
 een vrouw.
 vier kinderen boven de 8 jaren,
 daar van 2 onder de 10.
 twee beneden de 8 jaren,
 daar van 1 onder de 4.
- 22 : 8 : 12. Pieter Pietersz. Heynden.
 een man.
 twee kinderen boven en
 twee beneden de 8 jaren.
 een dienstmaacht tot de bouw-neeringh.
-
- 19 : 14 : 6. Cornelis Jansz. Buur.
 twee personen boven de 8 jaren.
- onvermogend. Machtelt Pietersdr.
 d'zelve boven de 10 jaren.
 een kostganger.
- Jan Dircksz. Herx.
 drie personen boven de 8 jaren.
 twee kostgangers.
- onvermogend*³⁾. Jacob Cornelis Weere.
 3 : 5 : 12. een man.
 een vrouw.
 twee kinderen boven en
 twee beneden de 8 jaren.
- 8 : 1 : 8. Jan Jansz. Nannes.
 een man.
 een kindt boven de 10 jaren.
- 19 : 3 : —. Thamis Jansz. Hem.
 een man.
 een vrouw.
 een dienstmaacht tot de bouw-neeringh.
- 19 : 3 : —. Jan Claasz. Stam.
 d'zelve boven de 8 jaren.
 een dienstmaacht tot de bouw-neeringh.

95 : 7 : 0

1), 2) en 3) In H.S. doorgeslagen, zie aant. 1 blz. 426.

- 6 : 5 : 12. Jan Volckertsz. Schoenmaker.
boven de 8 jaren.
een dienstmaacht.
- arm. Mary Nannes.
een vrouw.
twee kinderen boven de 8 jaren.
- 24 : 1 : 4. Pieter Claasz. Bijhouder.
een man.
een vrouw.
twee kinderen boven de 8 jaren.
een kindt beneden de 4 jaren.
een dienstmaacht tot de bouw-neeringh.

*onvermogen*¹⁾. Trijn Claasdr.
3 : 5 : 12. twee personen boven de 10 jaren.

103 : 0 : 6

- arm. Sijbrandt Ydes de Vries.
een man.
een vrouw.
drie kinderen boven de 8 jaren.
- 8 : 2 : 8. Aaff Jans Dieuwens.
een vrouw.
een kindt beneden de 8 jaren.
- 8 : 1 : 8. Trijn Pietersdr. Rennes.
een vrouw.
een kindt beneden de 4 jaren.
- 8 : 1 : 8. Jan Claasz. Visscher.
een man.
een vrouw.
drie kinderen beneden de 8 jaren,
daarvan 1 beneden de 4.
- 16 : 3 : —. Jan Maartensz. Bregger.
d'zelve boven de 10 jaren.
- 8 : 1 : 8. Trijn Cornelis Weere.
d'zelve boven de 10 jaren.
- arme. Maarten Pieters wed.
een vrouw.
drie kinderen boven de 8 jaren.
- onvermogen*. Jan Hermansz. wittebroots backer.
een man.
een vrouw.
een kindt boven de 8 jaren.
- onvermogen*²⁾. Lief Jansdr. wed.
3 : 5 : 12. een vrouw.
twee kinderen boven de 8 jaren.
een kostganger.

1) en 2) In H.S. doorgeslagen, zie aant. 1 blz. 426.

- onvermogend. Dirck Jansz.
 een man.
 een vrouw.
 vier kinderen beneden de 8 jaren,
 daer van 2 beneden de 4.
-
- 51 : 14 : 12
- onvermogend. Claas Frederiksz. Swaachdijck.
 een man.
 een vrouw.
 een kindt boven de 8 jaren.
- arm. Trijn Elbertsdr. wed.
 een vrouw.
- arm. Geert Simonsdr. wed.
 een vrouw.
- 8 : 1 : 8. Claas Jansz. Nannes.
 een man.
 een vrouw.
 een kindt beneden de 8 jaren,
 oock beneden de 4.
- arm. Trijn Frederiksdr. wed.
 een vrouw.
- 25 : 14 : 8. Broer Jansz. Schouten.
 een man.
 een vrouw.
 drie kinderen boven de 8 jaren.
 een dienstmaacht tot de bouw-neeringh.
- onvermogend. Geert Jansdr.
 d'zelve boven de 8 jaren.
- onvermogend* ¹⁾. Jacob Heyn.
 3 : 5 : 12. een man.
 een vrouw.
 een kostganger.
- onvermogend* ²⁾. Jan Arentsz.
 3 : 5 : 12. een man.
 een vrouw.
 twee kinderen beneden de 8 jaren.
 een kostganger.
- onvermogend. Albert Jacobsz. wever.
 een man.
 een vrouw.
 drie kinderen beneden de 8 jaren,
 daar van 1 onder de 4.
-
- 40 : 7 : 8
- 8 : 1 : 8. Jan Fransz. Bregger.
 een man.
 een vrouw.
 twee kinderen beneden de 4 jaren.

¹⁾ en ²⁾ In H.S. doorgeslagen, zie aant. 1 blz. 426.

- 19 : 3 : —. Jacob Pietersz. Bregger.
 twee personen boven de 8 jaren.
 een dienstmaacht tot de bouw-neeringh.
- onvermogend. Jacob Jansz. Frans.
 een man.
 een vrouw.
- 3 : 5 : 12. Thonis Heynsz.
 een man.
 een kindt boven de 8 jaren.
 een bouw-meyt.
- onvermogend. Jan Jansz. in de Meer.
 een man.
 een vrouw.
 twee kinderen boven de 8 jaren.

30 : 10 : 4

35 : 6 :
 14 : 7 : 4
 78 : 10 : 10
 105 : 12 : 4
 83 : 3 : 8
 152 : 17 : —
 80 : 12 : 2
 136 : 9 : 8
 46 : 13 : 4
 73 : 9 : 2
 138 : 9 : 12
 87 : 3 : 12
 115 : 9 : 8
 95 : 7 : —
 103 : 0 : 6
 51 : 14 : 12
 40 : 7 : 8
 30 : 10 : 4

1469 : 3 : 8

BIJLAGE III.

Stoelbrief van de Wijmers. 1555. Nr. 70¹⁾.

„Die stoelinge van die Wijmerts.

Heseling weijd VI morgen XL roed.
Mieus Gerbrants VII hont VI roed.
Dat Hornke 1½ morgen X roed.

Jan Luyts weijd VI morgen 1 hont.
Pieter Gast III morgen X roed.

Die grote weijd VIII morgen.
Pieter Jan Luyts XIII hont.
Pieter Nannincxzoen II morgen.

Dat gast huys IIII morgen I hont XL roed.
Pieter Jan Luyts 1 morgen X roed.
Meijnert Pieters zoen XI hont XXXVI roed.
Dat Lien III morgen XV roed.

Beer camp III morgen.
Ellert Claesz. III½ morgen 1½ hont XXXIII roed.
Bree camp II morgen.

Jan Wijbrantsz. XIII morgen ½ hont XXIII roed.
Ende noch III morgen.
Dirck Pietersz. IIII morgen een hont min.

Reijner Pietersz. ½ hont XXII roed.
Suege lant III½ morgen II hont XXIII roed.
Stillegang maker IIII morgen I hont.

Jong Jaep II½ hont VII roed.
Jan Deckers weijd V½ morgen I hont XXV roed.
Potters lant II½ morgen I½ hont.

Pieter Claes Egels III½ morgen I½ hont VI roed.
Scout Oofke VII hont.
Sijmen Woutersz. I½ morgen XL roed min.
Pieter Claes Egels II½ morgen I½ hont XX roed.

Maerten Jansz. IIII morgen I hont.
Luytgen Maertsz. vijff hont.
Dirck Pietersz. vijff morgen.
Hillegont Sijmens vijff morgen.

¹⁾ Inventaris van het oud-archief der gemeente Schellinkhout Nr. 70.

Olfert Wijbrants $\frac{1}{2}$ morgen XII roed.
Die regulieren VI morgen II hont XXVIII roed.

Ellert Claesz. $\frac{1}{2}$ morgen XII roed.
Bagine weijd IIII morgen $1\frac{1}{2}$ hont.
Die Jarde XI hont XXVII roed min.
Joris Jarde $X\frac{1}{2}$ hont XIII roed.

Dien ¹⁾ Wiggers II hont.
Claes Heijn $VI\frac{1}{2}$ morgen I hont.

Suere weijd VI morgen XLVI roed min.
Claes Jansz. II morgen I hont.

Meijster Ot Cappelrij IIII morgen een verndell ende XI roed.
Wigger Pieterszoen XL roed.
Pieter Jong Gerts II morgen II hont.
Dat lange morgen $V\frac{1}{2}$ hont.
Wouter Jansz. I morgen $II\frac{1}{2}$ hont.

Claes Janszoen II morgen.
Jan Jaep Hans IIII morgen $II\frac{1}{2}$ hont.
Elbert Ellertsz. vijff hont I roed.
Stienhuys seet XIII morgen $\frac{1}{2}$ hont XXV roed.
Pape morgen $VI\frac{1}{2}$ hont X roed.
Den ermen $V\frac{1}{2}$ hont.
Thaems Piets $III\frac{1}{2}$ morgen $I\frac{1}{2}$ hont.

Jaep Piets $III\frac{1}{2}$ hont XXI roed.
Geerke lant III morgen XXXII roed.
Lobberich II morgen II hont.
Hoeijs lant II morgen $I\frac{1}{2}$ hont.

Jaep Claesz. $IIII\frac{1}{2}$ morgen II hont XXXV roed.
Costerije I morgen X roed.
Dien ¹⁾ Wiggers XIII hont XII roed.

Tijs Gerbrants I morgen III roed.
Dien ¹⁾ Wiggers IIII hont.
Pieter Janszoen I morgen XIII roed.
Die kerck tot Hoern II morgen $1\frac{1}{2}$ hont XXV roed.
Sijmen Pieterszoen $IIII\frac{1}{2}$ morgen I hont.
Jan Ellertsz. vijff morgen $I\frac{1}{2}$ hont X roed.

Gert Gertsz. $II\frac{1}{2}$ hont X roed.
Melis Melisz. VIII hont.
Gert Gertzoen $III\frac{1}{2}$ morgen $\frac{1}{2}$ hont.
Droge Gijs $II\frac{1}{2}$ morgen I hont XXXVI roed.
Elbert Elberts II hont XII roed.
Luytgen Maertzoen $II\frac{1}{2}$ morgen $I\frac{1}{2}$ hont vijff roed min.
Melis Melis $III\frac{1}{2}$ morgen II hont X roed.
Dirck Nelle man III morgen II hont XV roed.
Pieter Jacobsz. $I\frac{1}{2}$ morgen XXV roed min.

¹⁾ v?

Pieter Melisz. $\frac{1}{2}$ morgen XLVIII roed.
Melis Melisz. III $\frac{1}{2}$ morgen.
Dirck Taems III $\frac{1}{2}$ hont.
Claes Willemsz. XIII morgen I $\frac{1}{2}$ hont XXX roed.

Die Stien werff V hont XXVII roed.
Dirck Heer vijf morgen $\frac{1}{2}$ hont min.
Lobberich $\frac{1}{2}$ morgen VI roed.
Pieter Gertsz. $\frac{1}{2}$ morgen.
Pieter Melisz. Groot III $\frac{1}{2}$ morgen I $\frac{1}{2}$ hont XXXV roed.
Joris Jansz. IIIII morgen XXXV roed.

Andries Willemsz. XIII $\frac{1}{2}$ morgen XXV roed min.
Mieus Gerbrants I morgen II hont I roed.

Joris Jansz., Pieter Baertsz. die camp., die buerweren, die erme acker.
Doedes acker, Claes Heijx acker II $\frac{1}{2}$ morgen I hont XIII roed min.
Claes Jansz. Lien II $\frac{1}{2}$ morgen I $\frac{1}{2}$ hont XXII roed.
Heerts Weijd II morgen I $\frac{1}{2}$ hont.
Pieter Baertszoen $\frac{1}{2}$ morgen.
Elbert Jans weijd IIIII morgen verndell min XXXI roed meer.

Pieter Kijntges Gaelman, Pieter Elbertsz., Jan Willemszoen, Comen Jan
tsamen IIIII $\frac{1}{2}$ hont XII roed.
Die boom weijd V $\frac{1}{2}$ morgen XLVI roed.
Meijster Ots Cappelrij I morgen.
Lutke Weijtgen II morgen.

Ellert Comen, Jaeps, Dirck Willemsz., Gert Woutersz., Jaep Piet Oefkes,
Dirck Vaers, Baert Gerbrants te samen II morgen een verndell min XXVII
roed meer.
Bos weijd III morgen LX roed min.
Maerten Jan Heertges weijd III $\frac{1}{2}$ morgen I hont X roed.

Meijnert Jansz., Piet Jacob Jans, Dirck Vaers, Pieter Vaers, Jong oude
Pieter Vaers, Jaep Maertsz., Dirck Willemsz. III morgen I $\frac{1}{2}$ hont XVIII roe.
Gert Heijnrixz. III $\frac{1}{2}$ morgen I hont XXIII roed.
Coudool II morgen XVI roed.
Jan Sijms acker die sand acker V $\frac{1}{2}$ hont XXXI roed.
Claes Willems, Melis Willems, Jan IJck, Willem Gerbents, Meijnert Wil-
lems, Mieus Gerbents I $\frac{1}{2}$ morgen II hont XXII roed.
Maerten Pouwels zoen III $\frac{1}{2}$ morgen.
Gert Heijnrix I $\frac{1}{2}$ morgen VI roeden.

Wouters weijd III $\frac{1}{2}$ morgen.
Meester Ots Cappelrij VIII hont.
Barnde werff II hont XVII roed.
Jan Ellerts seet VI morgen II hont XLIII roed.
Claes Herms Bon IIIII $\frac{1}{2}$ hont VIII roeden.
Melis Willems $\frac{1}{2}$ morgen VI roeden.

Willem Dirckes, Meijnert Jansz., Meijnert Willems, Jaep Piet Oefkes,
Comen Jan, Dirck Vaers backers acker, Meijnert Willems, Meijnert Jansz.,
Trijn Claes Herms II $\frac{1}{2}$ morgen I hont XXIII roed.

Willem Pietersz. III morgen $\frac{1}{2}$ hont XXX roed.
Jaep Piet Oofkes I morgen I hont.
Meijnert Jansz. I morgen $1\frac{1}{2}$ hont.
Heer Sijmens Cappelrij III morgen I hont XXXII roed.

Jaep Maertszoen, Elbert Jans Velu, Sijmen Hilbrants, Willems tesamen
II $\frac{1}{2}$ morgen $\frac{1}{2}$ hont min XVII roed meer.
Piet Oofkes IIII morgen verndell min V roed meer.
Coop Witte weijd V $\frac{1}{2}$ morgen $\frac{1}{2}$ hont.

Willem Scouts, Jan Jacobsz., Taems Claesz. IIII hont XX roed.
Dar gasthuys IIII morgen XLV roed min.
Alijt Pieter Kijntges $1\frac{1}{2}$ morgen $\frac{1}{2}$ hont.

Caes Soet houts, Claes Meijnerts, Claes Frans mans, Pieter Everts, Claes
Everts, Cornelis Everts I morgen $1\frac{1}{2}$ hont.
Nies Everts V $\frac{1}{2}$ morgen $1\frac{1}{2}$ hont XVII roed.
Huyting weer III morgen.
IJvelant II morgen.
Die Lies II morgen II hont XIII roed.
Dirck Brouwers, Cuper Brouwers, Claes Dirckes, Evert Dirckes, Pieter
Tijssen, (Caes Heijxz, Jan Pieter Kijntges, Jan Everts Seedlant te samen
II morgen $\frac{1}{2}$ hont.
Jan Everts weijd VII $\frac{1}{2}$ morgen I hont XVII roed.
Duyff Ven II morgen II hont.

Cuper Brouwers, Dirck Herms tuyn $\frac{1}{2}$ morgen II roed.
Brune lant $1\frac{1}{2}$ morgen I hont VI roed min.
Truweijtgen II morgen $1\frac{1}{2}$ hont X roed.
Jaep Maertsen $1\frac{1}{2}$ morgen.
Kijntges vierdeijmt II $\frac{1}{2}$ morgen $\frac{1}{2}$ hont X roed.

Trijn Claes Herms, IJm Soet houts, Claes Dirck Kijntges, Reijner IJs-
brants, Dirck Hermsz. II $\frac{1}{2}$ hont XXII roed van die werfnen.
Reijloff Diricz. Scuytmaker, Taems Claesz., Pieter Diricz. brouwers
acker, Gert Heijrix, Claes Herms Seedlant te samen III morgen XX roeden.
IJmkes Ven II $\frac{1}{2}$ morgen II hont.
Edammer lant IIII $\frac{1}{2}$ morgen I hont.

Jan Deckers acker, Pieter Aemkes, Claes Jan Gerts, Jan Dirckes acker
tsamen $1\frac{1}{2}$ morgen II hont XXXVI roed.
Swaens weijd V morgen II hont XXVIII roed.

Inden maent van September Anno XV^c vijf ende vijftich
soe is den Wijmerts gestoelt elcke morgen op twee ende twintich
voet beginnende vanden Bloedijck of. Ende soe blijft daer
XI $\frac{1}{2}$ roed Miente Wijmerts van die bocht off noertwaerts. Ge-
daen bij IJsbrant Reijnersz., Jan Jansz. Pill als burgermeesters
ende Hermen Jansz., Jan Melisz., Gert Heijnrix., Claesz. Jansz.
Piets, Wijbrant Olfertsz., Pieter Mathijsz. ende Pieter Sijbrantsz.
scuytmaker als scepenen der stede van Scellinchout.

Bij mij Pieter Meijnsz. custos."

BIJLAGE IV.

Stoelbrief van den Hopperweg. 1553¹⁾.

„Item Dirck	(afgescheurd) roed.
Item Meylant	(idem) roed.
Item Noeijlant	I½ morgen II hont.
Item Piet Taems	III morgen I hont XX roed.
Item die arme kyndere	vijff hont XXV roed.
<hr/>	
Item Pieter Nanningsz.	II½ morgen XXXI roeden.
Item Claes Egels	III hont X roed min.
Item Pieter Taemsz.	VI morgen XXXVII roe min.
Item Cuper Brouwers	I½ morgen I½ hont.
Item Su Gerbent Heijnes	III morgen I hont XL roed.
<hr/>	
Item Jan Wijbrants	III morgen.
Item Pieter Vaer	II morgen II hont.
Item Taems Jansz.	III½ morgen ½ hont XXX roed.
Item Claes Meliszoen	II morgen II hont.
<hr/>	
Item Dirck Hermsz.	vijf morgen I½ hont XXX roed.
Item Jan Elis	III½ hont.
Item Eefkijn	III morgen I½ hont XXX roed.
<hr/>	
Item Claes Willemsz.	vijff morgen I hont XXX roed.
Item heer Maerten	III morgen.
Item costerije	II½ morgen II hont.

Cornelis Jorisz. als scout.

Item dit is die stoell brieff van die Hop wech ende is ghestoelt elke morgen op twe ende twintich voet ende dan blijfter bij die Bloedijc tien roed ende een verndell mijene wechs. Aldus gedaen bij IJsbrant Reijnersz. ende Jan Jansz. Pill als borgermeesters ende Hermen Jansz., Gerrijt Heijnrixz., Hilbrant Pietersz., Willem Meijnertsz., IJsbrant Sijbrantsz. coram scepenen in Scellinchout gestoelt vpten XIII en dach in December anno XVC drie ende vijftich. Mij present Pieter coster secretarijs aldaer.”

¹⁾ Catalogus van het oud-archief der gemeente Schellinkhout. No. 69.

BIJLAGE V.

„Stoelboek van dorpe van Twisch van jaire 80”¹⁾.

„Stoelboek gemaect van de Twischker kerck wech begint vant twest eijndt off tot het oest eijndt toe huys an huys gestoelt bij Jacob Jacobsz. schout, Gerbent Heijnsz., Jan Jansz. Janninck ende Reyner Jansz. Mautgin ende is toegemeten elcke morgen vijftalff voet, die wech is lanck hondert XCI roedt VIII voet end een vieredel van een voet ende is elcke mergen vijftalff voet voern. Den XIXen October anno XV^C tachtentich.

Item een morgen IIII½ voet.
 een halff morgen II voet III duym.
 een vieredeel van een morgen I voet I½ duym.
 een c²⁾ van een morgen VI½ o³⁾ duym.

een hondert IX duym.
 een halff hondert IIII¼ duym.
 een o^C II o duym.
 een o^C I c duym.

II^C I½ voet.
 IIII^C III voet.
 V^C III voet IX duym.

Item Jan Albertsz. kinderen II morgen min XXXVII½ roet begint van Jaep Schouts werff off ende is toegemeten IX min III o c duym.

Item Claes Tuenisz. XIII morgen II½ o^C is toegemeten LX½ voet ½ o duym.

Jan Reynersz. XVIII morgen I c^C is toegemeten LXXXI voet X c duym.

Jan Willemsz. met Willem Jacobsz. VIII morgen V o^C is toegemeten XXXIX voet XI o duym, hier van is bij westen Jan Jansz. Ruythgins huys XXVIII½ voet ende bij oesten Cuylishuys XI voet II½ duym.

Jaep Jansz. Cuyll heeft an sijn werff VIII duym vantt ackerke ½ o c^C.

Jan Piet Dircks Buys ende Trijn Piet Dircks ende Galte Laur te samen XX morgen ½ o c^C is toegemeten XC voet VIII duymen.

Groot Aerijs Jaep Jan Cornelis sijn swager V½ o c morgen is toegemeten XXVI½ voet.

Trijn bij die meer ende Jaep Jansz. te samen VII morgen I½^C, is toegemeten XXXII voet VII½ duym.

(Lybris Nygh?)⁴⁾ I voet bij oesten Pieter Dircks. werff.

¹⁾ Inventaris van het archief van Twisk, No. 50.

²⁾ c = 1/8.

³⁾ o = 1/4.

⁴⁾ In H.S. vrijwel onleesbaar.

Oem Roocker XIII½ morgen ½ o^C is toegemeten LXI voet van Pieter Dirck Jans werff op een voet nae off die heeft Jaep Jansz. LII, die Meer ende Oem Roocker heeft noch VI voet bij oesten Dirck Maerts van sijn werff off.

Willem Coens kinderen II½ o morgen is toegemeten op ses voet nae an Dirck Maetsz. werff XII voet III½ duym.

Jan Jans Oegh III mergen ½^C is toegemeten XIII voet X½ duym.

Hil Aerijs Maets XIII½ morgen o^C LXV voet V o duym, hier van is bij westen Jong Claes huys XXVII½ voet ende bij oesten Jong Claes huys XXXVII½ voet v o duym.

Wiert Sijmensz. XIII½ morgen ½ o^C is toegemeten LXV voet XI duym.

Gerbent Heynsz. II morgen ½ o^C is toegemeten IX voet VIII duym.

Jan Reyersz. II morgen I^C is toegemeten IX voet IX duym.

Jan Cornelisz. 10 morgen is toegemeten V voet VII½ duym.

Claes Cornelisz. III morgen II½^C is toegemeten XV voet III½ duym.

Chuniere Luytgis II morgen o^C is toegemeten IX voet II o duym.

Meyns Pieters weduwe III morgen ½ o^C is toegemeten XIII voet ½ o duym.

Jan Aerijsz. I½ morgen is toegemeten VI voet IX duym.

Marij Dircks VI morgen III½ o^C is toegemeten XXX voet VI½ o duym.

Jaep Schout VI morgen is toegemeten XXVII voet.

Jan Jansz. Ruyth II morgen ½^C is toegemeten IX voet III½ duym.

Peter Hercksz. I½ o morgen is toegemeten VII voet X½ duym.

Cornelis Tuenisz. III½ o morgen o^C is toegemeten XXI voet VI½ o duym.

Evert Claesz. VI morgen o^C is toegemeten XXVII voet II o voet (lees: duym).

Egge Claesz. III½ o^C is toegemeten II voet IX½ duym.

Jaep Dircksz. XII morgen o^C is toegemeten LIIII voet III o c dum.

Pieter Dircksz. XI morgen ½ o^C is toegemeten L voet II duym.

Volckert Jansz. IIII morgen II^C is toe(ge)meten XIX voet VI duym is bij westen Reyner Pieters werff XVII½ voet ende bij oesten die sluis II voet gelegen bij oesten Mary Allers kinderen.

Dirck Maertsz. VI morgen is toegemeten XXVII voet.

Adriaen Sijmsz. weedu 1½ morgen is toegemeten VI½ o voet.

Pieter Jaep Boenders X½ morgen o^C is toegemeten XLVII voet V o duym.

Cornelis Pieter Gielis V^C is toegemeten III voet IX duym.

Pieter Maertsz. XV½ morgen ½^C LXX voet I½ duym ende is bij westen Dirck Beets LX voet ende bij oesten X voet I½ duym.

Reynier Pietersz. VII morgen ½^C XXXI voet X½ duym.

Trijn Pieter Ffrans VI morgen ½ o^C is toegemeten XXVII voet VI½ o duym.

Jan Sijmsz. II^C is gemeten XVIII duym.

Willem Tuenisz. I morgen II o^C is gel. vp toegemeten¹⁾.

¹⁾ In H.S. doorgeslagen.

Willem Tuenisz. ende Aeff Syverts te samen IIII morgen IIII $\frac{1}{2}$ ^C is toe gemeten XXI voet IIII $\frac{1}{2}$ duym ende is gemeten Symon Ffransz. XIII voet ende bij oesten VIII voet IIII $\frac{1}{2}$ duym.

Mary Alberts kinderen XII morgen II o^C is toegemeten LV voet VIII o duym is bij westen Ael Jans XLVII voet ende bij oesten Albert Heynsz. VIII voet VIII o duym.

Dirck Pietersz. Beets I morgen $\frac{1}{2}$ ^C is toegemeten IIII $\frac{1}{2}$ voet IIII $\frac{1}{2}$ duym.

Jaep Meynsis II $\frac{1}{2}$ morgen I o^C is toegemeten XII voet II o duym.

Hermen Jansz. I o^C met Lijst Jans is toegemeten XI o duym.

Claes Reynersz. X morgen min $\frac{1}{2}$ o^C is toegemeten XLIII voet bij westen Jaep Tuenis XXXII voet ende bij oesten Jonge Dircks XII voet V o duym.

Geert Jans weduwe IIII o morgen o^C is toegemeten XIX voet III $\frac{1}{2}$ o duym¹⁾.

Die pastorij die pastorij VIII $\frac{1}{2}$ morgen.

Noch die costerij IIII $\frac{1}{2}$ morgen te samen XIII morgen is toegemeten LVIII voet.

coyer I^C riedtlants IX duym.

Pieter Gerritsz. tot Abbekerck I o^C morgen is toegemeten VI voet II o duym.

Geert Jans IIII o morgen o^C is toegemeten XIX voet I $\frac{1}{2}$ duym.

Symon Ffransz. III $\frac{1}{2}$ morgen $\frac{1}{2}$ o^C, noch van Hercke Claesz. $\frac{1}{2}$ o morgen te samen XIX voet VIII o duym.

Gerben Jacobsz. III morgen II $\frac{1}{2}$ o^C is toegemeten XV $\frac{1}{2}$ voet $\frac{1}{2}$ o duym.

Pieter Fflorys Saedt XI $\frac{1}{2}$ o morgen is toegemeten LII voet X $\frac{1}{2}$ duym.

Jan Albertsz. VII morgen IIII $\frac{1}{2}$ ^C is toegemeten XXXIII voet IX $\frac{1}{2}$ duym ende is bij cleyne roosterke toegemeten VI voet bij oesten Dignum Jansz. werff XIII voet ende bij oesten die costers huys XIII voet IX $\frac{1}{2}$ duym.

Ael Pieter Gerbens V morgen $\frac{1}{2}$ o^C is toegemeten XXIII voet $\frac{1}{2}$ o duym.

Jan Claesz. Meeghen met zijn broer ende suster V morgen VI $\frac{1}{2}$ ^C is toe gemeten XXVI voet VII $\frac{1}{2}$ duym.

Albert Heynsz. met Trijn Toenisz ende Claes Japis te samen VI $\frac{1}{2}$ morgen $\frac{1}{2}$ c^C is toegemeten XXV voet II $\frac{1}{2}$ c duym.

Jaep Tuenisz. met Pieter Tuenisz. III $\frac{1}{2}$ ^C te samen VI $\frac{1}{2}$ morgen o^C is toegemetentogemeten XXIX voet V o duym.

Pieter Jong II $\frac{1}{2}$ o morgen is toegemeten XII voet IIII $\frac{1}{2}$ duym.

Jonge Dirck IX morgen $\frac{1}{2}$ o^C is toegemeten XLI voet $\frac{1}{2}$ o duym.

Dirck Reynersz. VIII morgen min I^C is toegemeten XXXV voet III duym.

Claes Heynsz. IIII morgen min XII $\frac{1}{2}$ roedt met Eevert ende Heyn IJsbrantsz. XVII voet XI duym.

Dirck Reynersz. VIII morgen min I^C is toegemeten XXXV voet III duym.

Pieter Jaep Olijs kinderen VI $\frac{1}{2}$ morgen o^C is toegemeten XXIII voet XI o duym bij westen haer huys VII voet ende bij oesten XVII voet XI o duym.

1) In H.S. doorgeslagen.

- Reyner Jansz. Mautgin XI morgen $\frac{1}{2}^C$ is toegemeten XLIX $X\frac{1}{2}$ duym.
- Jan Heynsz. Cops Horn $II\frac{1}{2}$ morgen XIII voet $III\frac{1}{2}$ o duym.
- Dignum Cops Horn I morgen $\frac{1}{2}^C$ IIII voet $X\frac{1}{2}$ duym.
- Geert Piet Symonsz. I morgen IC is toegemeten V voet III duym.
- Ette Willem Snijers $I\frac{1}{2}$ morgen $\frac{1}{2} o^C$ is toegemeten VI voet X duym.
- Outee Jans kinderen $VIII\frac{1}{2}$ morgen is toegemeten XLII voet.
- Jaep Jansz. cuyper $IIII\frac{1}{2}$ morgen $\frac{1}{2} o^C$ is toegemeten XX voet X o duym van Camerlings werff off.
- Ffreeck Jansz. kinderen $III\frac{1}{2}$ o morgen o^C XVII voet II duym.
- Pieter Roockers met Reyner ende Trijnke $VIII\frac{1}{2}$ o morgen I oc^C is toegemeten XL voet V duym.
- Jan Jansz. Janninck VII morgen $IIII\frac{1}{2} o^C$ is toegemeten XXXV voet $\frac{1}{2}$ o duym.
- Gerben Volckersz. $III\frac{1}{2}$ o morgen IC is toegemeten $XVII\frac{1}{2}$ voet $I\frac{1}{2}$ duym.
- Willem Ffoutersz. ende Claes Eggisz. I o morgen is toegemeten $VI\frac{1}{2}$ voet $\frac{1}{2}$ duym.
- Wybrich Jans ende Claes ende Peter te samen $IX\frac{1}{2}$ morgen $\frac{1}{2} o^C$ is toegemeten XLIII voet $III\frac{1}{2}$ duym.
- Broer Allertsz. VI morgen $IIII \frac{1}{2} o^C$ is toegemeten XXX voet $VI\frac{1}{2}$ o duym.
- Dirck Cornelisz. $II\frac{1}{2}$ morgen I o^C is toegemeten XII voet $VII\frac{1}{2}$ o duym, is gemeten bij weesten Vreeck Jansz. kinderen $III\frac{1}{2}$ voet ende bij oesten Jan Jansz. Jannincks IX voet $I\frac{1}{2}$ o duym.
- Jan Claes Volckers II morgen IC is toegemeten IX voet IX duym.
- Pieter Cornelis Willems $III\frac{1}{2}$ o morgen is toegemeten op XVII voet min $I\frac{1}{2}$ duym.
- Aeryaen Jansz. Langedijck $VI\frac{1}{2}$ morgen is toegemeten XXIX voet III duym.
- Eevert Claesz. II morgen is toegemeten IX voet.
- Pieter ende Maerten Jansz. te samen XI morgen $IIII o^C$ is toegemeten LII voet VIII o duym.
- Hedde Allertsz., Pieter Hetsz. ende Jan Sijmsz. te samen VIII morgen VII o^C is toegemeten XXXXV voet XI o duym.
- Maerten Pietersz. V morgen $\frac{1}{2}^C$ is toegemeten XII voet $X\frac{1}{2}$ duym.
- Cornelis Willemsz. III morgen is toegemeten $XIII\frac{1}{2}$ voet.
- Oude Pieter ende jonge Pieter te samen IIII voet $I\frac{1}{2}$ duym.
- Cornelis Jan Claes Claes Jan ende die kinderen te samen III morgen $XIII\frac{1}{2}$ voet.
- Jonge Jan Jan Willems $IIII\frac{1}{2}^C$ IC is toegemeten $XXV\frac{1}{2}$ voet.
- Cornelis Eeverts III morgen XI voet.
- Item Jan Pietersz. ofte Jan Alberts kinderen I morgen $V\frac{1}{2} c^C$ begint van Jaep Schouts werff off is toegemeten VIII voet $VIII\frac{1}{2} c$ duym.
- Item Claes Tuenisz. XIII morgen $II\frac{1}{2} c^C$ met Willem Jacobsz. gemeen is toegemeten LX voet $VI\frac{1}{2} o$ duym.
- Item Jan Reynersz. met sijn kinderen met Jan Jan Reyners IC min VI

o roedt te samen XVIII morgen I ^c te samen is toegemeten LXXXI voet X c duym.

Item Jan Willemsz. met zijn vaeder gemeen VIII morgen V ^o is toegemeten XXXIX voet XI o duym. Hier van is bij westen Jan Jansz. Ruychgins huys XXVIII voet VI duym ende bij oesten Jaep Cuylys werff XI voet 11½ duym.

Item Jaep Jansz. Cuyl ½ ^o van tackerke ende is toegemeten VIII duym, dese acht duym leyt tusschen Jaep Jans Cuyls werff ende den anset van Jan Willemsz. XI voet 11½ duym.

Item Jan Piet Dircks, Buys Piet Dircks, Trijn Piet Dircks ende t kint tot Nierop te samen XX morgen ½ ^o is te samen toegemeten XC voet VIII duym.

Item Groot Aerijs ende Jaep sijn swager te samen V½ ^o morgen ½ ^o is toegemeten XXVI½ voet.

Item Trijn Japis weduwe ende Jaep Jansz. haer susters soon te samen VII morgen I½ ^c is toegemeten XXXII voet VII½ duym, hier van is bij westen Jan Hercksz. werff XXXI voet VII½ duym ende bij oesten Pieter Dirck Jans werff I voet.

Item Aeriaen Reyners Roocker XIII½ ^c morgen ½ ^c is toegemeten LXI voet, sijn anleg begint op een voet nae an Pieter Dirck Jans werff ende heeft daer LV voet ende van Dirck Maertensz. oester werff off oestwärts wt noch VI voet.

Item Willem Coens kinderen II ½ ^o morgen is toegemeten (van Oem Roockers ses voet off) XII voet III½ duym.

Item Jan Jansz. Oegh III morgen ½ ^c is toegemeten XIII voet X½ duym.

Item Hil Aerijs Maets weeduwe XIII½ ^o morgen is toegemeten LXV voet o duym, hier van is bij westen Jong Claes huys ofte werff XXVII½ voet ende bij oesten sijn werff XXXVII½ voet V o duym.

Item Wiert Sijmsz. XIII½ ^o morgen ½ ^o is toegemeten LXV voet V o duym.

Item Gerbent Heynsz. II morgen ½ ^o toegemeten IX voet VIII duym.

Item Jan Reyersz. II morgen I ^c is toegemeten IX voet IX duym.

Item Jan Cornelisz. I o morgen is toegemeten V voet VII½ duym.

Item Claes Cornelisz. III morgen 11½ ^c is toegemeten XV voet III½ duym.

Item Cunieré Luytgis II morgen ^o is toegemeten IX voet II o duym.

Item Meyns Pieters weduwe III morgen ½ ^o is toegemeten XIII voet ½ o duym.

Item Jan Aerijsz. I½ ^o morgen is toegemeten VI voet IX duym.

Item Mary Dircks VI morgen III½ ^o is toegemeten XXX voet VI½ o duym.

Item Jaep Schout VI morgen is toegemeten XXVII voet.

Item Jan Jansz. Ruychgin II morgen ½ ^c is toegemeten IX voet III½ duym.

Item Pieter Hercksz. I½ ^o morgen is toegemeten VII voet X½ duym.

Item Cornelis Tuenisz. III½ ^o morgen ^o is toegemeten XXI voet VI½ o duym.

- Item Eevert Claesz. VI morgen o^C is toegemeten XXVII voet II o duym.
- Item Egge Claesz. III½ o^C is toegemeten II voet IX½ o duym.
- Item Jacob Dircksz. XII morgen o c^C is toegemeten LIII voet III o c duym.
- Item Pieter Dircksz. met zijn kinderen XI morgen ½ o c^C is toegemeten L voet II duym.
- Item Volckert oudt Jannis IIII morgen II^C is toegemeten bij westen Reyner Pietersz. werff XVII½ voet ende bij oesten die sluyts bij oesten Mary Alberts kinderen II voet ende is met II voet die anleg van de sluyts off.
- Item Dirck Maertensz. VI morgen is toegemeten XXVII voet.
- Item Aeryaen Sijmsz. weduwe I½ morgen is toegemeten VI voet IX duym.
- Item Pieter Jaep Boenders X½ morgen o^C is toegemeten XLVII voet V o duym.
- Item Cornelis Pietersz. Gielis V^C is toegemeten III voet IX duym.
- Item Pieter Maertsz. XV½ morgen ½^C is toegemeten bij westen Dirck Beets werff LX voet ende bij oesten Dirck Beets werff X voet I½ duym.
- Item Reyner Pietersz. VII morgen ½^C is toegemeten XXXI voet X½ duym.
- Item Trijn Pieter Ffrans weduwe met haer kinderen VI morgen ½ o^C is toegemeten XXVII voet VI½ o duym.
- Item Jan Sijmsz. II^C is toegemeten XVIII duym.
- Item Willem Tuenisz. ende Aeff Sijverts te samen IIII morgen IIII½^C is toegemeten bij westen Symon Ffrans werff XIII voet ende bij oesten zijn werff VIII voet IIII½ duym.
- Item Mary Alberts kinderen XII morgen II o^C is toegemeten bij westen Ael Jans werff XLVII voet ende bij oesten Albert Heyns werff VIII voet VIII o duym.
- Item Dirck Pietersz. Beets I morgen ½^C is toegemeten IIII voet X½ duym.
- Item Jaep Meynsis II½ morgen I o^C is toegemeten XII voet II o duym.
- Item Hermen Jansz. ende Lijst Jans I o^C is toegemeten XI o duym.
- Item Claes Reynersz. X morgen min ½ o^C is toegemeten bij westen Jaep Tuenis werff XXXII voet ende bij oesten Jonge Dircks werff XII voet V o duym.
- Item die pastorij VIII½ morgen.
- Item die costerije IIII½ morgen te samen XIII morgen is toegemeten LVIII voet.
- Item coyer inden weere I^C genant tlinge water is toegemeten IX duym.
- Item Pieter Gerritsz. tot Abbekerck I morgen II o^C is toegemeten VI voet II o duym.
- Item Geert Jans weeduwe met haer kinderen IIII o morgen o^C is toegemeten XIX voet I½ duym.
- Item Symon Ffransz. III½ morgen ½ o^C, noch van Hercke Claesz. ½ o morgen te samen XIX voet VIII o duym.
- Item Gerben Jacobsz. III morgen II½ o^C is toegemeten XV½ voet ½ o duym.

Item Pieter Fforijs Saedt XI½ o morgen is toegemeten LII voet X½ duym.

Item Jan Albertsz. Voegelaer VII morgen IIII½^C is toegemeten XXXIIII voet IX½ duym. Hier van heeft hij bij cleyne Roosters Duerke VI voet ende bij oesten Dignum Jansz. werff XIIIII voet ende bij oesten die costers dam XIIIII voet IX½ duym.

Item Ael Pieter Gerbens V morgen V morgen ½ o^C is toegemeten XXIII voet ½ o duym.

Item Jan Claesz. met zijn broer ende suster V morgen V½^C is toegemeten XXVI voet VII½ duym.

Item Albert Heynsz., Trijn Toenisz. ende Claes Japis te samen V½ morgen ½ c^C is toegemeten XXV voet II½ duym.

Item Jaep Tuenis ende Pieter Tuenis VI½ morgen o^C is toegemeten XXIX voet V o duym.

Item Pieter Claesz. jong II½ o is toegemeten XII voet IIII½ duym.

Item Jonge Dirck IX morgen ½ o^C is toegemeten voet ½ o duym.

Dirck Reyners VIII morgen min I^C is toegemeten XXXV voet III duym.

Item Claes Heynsz., Eevert Heynsz., Heyn IJsbrantsz. te samen IIIII morgen min XII½ roedt is toegemeten XVII voet XI duym.

Item Dignum Jansz. VII morgen I^C is toegemeten XXXII voet III duym.

Item Pieter Jaep Olys kinderen V½ morgen o^C is toegemeten bij westen haer worff VII voet ende bij oesten haer worff XVII voet XI o duym.

Item Reyner Jansz. Mautgin XI morgen ½^C is toegemeten XLIX voet X½ duym.

Item Jan Heynsz. Cops Horn II½ o morgen is toegemeten XIII voet IIII½ o duym.

Item Dignum Cops Horn I morgen ½^C is toegemeten IIIII voet X½ duym.

Item Geert Piet Symons Cops Horn I morgen I^C is toegemeten V voet III duym.

Item Ette Willem Snijers I½ morgen ½ o^C is toegemeten VI voet X duym.

Item Ouwe Jans erffgenamen IX½ morgen is toegemeten XLII voet.

Item Jaep Jansz. cuyper IIIII½ morgen ½ o^C is toegemeten van bij oesten Ouwe Jans erffgenamen werff off oestwaerts wt XX voet X o duym.

Item Ffreeck Jansz. kinderen IIII½ o morgen o^C is toegemeten XVII voet II duym.

Item Pieter Aeryaenz. Roockers met Reyner ende Trijnke VIII½ o morgen I o c^C is te samen toegemeten XL voet V duym.

Item Jan Jansz. Janninck VII morgen IIII½ o^C is toegemeten XXXV voet ½ o duym.

Item Gerben Volckersz. ende Trijn Siens IIII½ o morgen I^C is toegemeten XVII½ voet I½ duym.

Item Willem Ffoutersz. ende Claes Eggisz. I o morgen is toegemeten V voet VII½ duym.

Item Wybrich Jans Claes ende Pieter te samen IX½ morgen ½ o^C is toegemeten XLIII voet III½ o duym.

Item broer Allerts erffgenamen VI morgen IIIII½ o^C is toegemeten XXX voet VI½ o duym.

Item Dirck Cornelis Willems II½ morgen I o c^C is toegemeten bij westen Ffreck Jansz. kinderen werff III½ voet ende bij oesten Jan Jansz. Jannincks werff IX voet 1½ o duym, dats te samen XII voet VII½ o duym.

Item Jan Claes Volckers II morgen I^C is toegemeten IX voet IX duym.

Item Pieter Cornelis Willems III½ o morgen is toegemeten XVI voet X½ duym.

Item Aeriaen Jansz. Langedijck VI½ morgen is toegemeten XXIX voet III duym.

Item Eevert Claesz. II morgen is toegemeten IX voet.

Item Pieter ende Maerten Jansz. te samen XI morgen IIII o^C is toegemeten LII voet VIII o duym.

Item Hedde Allertsz., Pieter sijn soon ende Jan Sijmsz. te samen X morgen I o^C is toegemeten XLV voet XI o duym.

Item Maerten Pietersz. V morgen ½^C is toegemeten XXII voet X½ duym.

Item Cornelis Willems III morgen is toegemeten XIII½ voet.

Item Oude Pieter ende Jonge Pieter te samen V½^C is toegemeten IIII voet I½ duym.

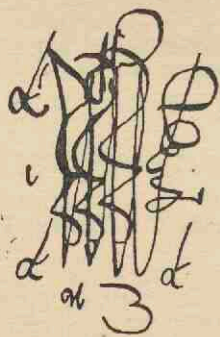
Item Cornelis Jan Claes Claes Jan ende die oude kinderen te samen III morgen is toegemeten XIII½ voet.

Item Jonge Jan Jan Willems V½ morgen I^C is toegemeten XXV½ voet.

Item Jan Cornelis Eevertzsz. III morgen is toegemeten die laeste XI voet an Claes Coctis werff.

Somma over V^C XIIIII morgen, elcke morgen IIII voet VI duym ende den gestoelde wech binnen Twisch van Jaep Schouts hoeck van sijn werff off tot Coctis werff toe is lanck honder een ende tnegentich roeden VIII voeten ende een vierendel van een voet.

Ende zijn van desen gestoelden wech stoelders ende schroodieters geweest den eersamen Jacob Jacobsz. schout Gerbent Heynsz., Jan Jansz. Janninck ende Reyner Jansz. alyas Mautgin altesamen burgeren ende poorteren den dorpe van Twisch ende zijn wettelick daer toe bestemt van de rijckdommen met consent van den burgemeester Aeriaen Jansz. Langedijck, schepenen Cornelis Willems, Jaep Dircksz. ende Claes Cornelisz. ende bij mij Pouwels Pouwels schoolmeester als schrijver hier toegeroepen. Actum desen XIXen October anno tachtentich. Onderteyckent

A. J. J. J.
3

BIJLAGE VI.

„Stoel Boeck van des heeren wegh al langhs ons dorp.” 1707—1797. 1 deel¹⁾.

„Stoel Boeck van des heeren wegh al langhs ons dorp over de stoelinge opt leggen van de houten gemaect bij Burgermester Jan Jacopsz. houtsager en Barent Jansz. Hauwert in dato den 30 Maji 1707 ende in hoogmanschap- pen verdeelt in volgende begrotinge ende in maniere als volcht:

(het Morgen moet stroije dartin voet ses duym.)

	Morg.	roed	voet		roed	voet	duym
Eerstelijk De costeri tot Westerblocker	2	500	—	strooijt	3	2	3
D. Marten Jan Grote-broeck tot Ooster-blocker	3	—	—	strooijt	3	4	6
Jacop Groes hout koper tot Hoorn	2	—	—	strooijt	2	3	—
Dieuwten Reijers tot Hoorn	3	130	—	strooijt	3	7	5 ¹ / ₄
De hr. Joncker Fredrick Ramp Eselinge wayd	6	40	—	strooijt	6	9	10 ¹ / ₂
Dorps Lant Henske	1	405	—	strooijt	1	10	7 ¹ / ₂
Piet Nan tot Hoorn	1	204	—	strooijt	1	6	1 ¹ / ₅
De weduw van Mr. Heert oosterblocker	1	106	—	strooijt	1	3	10 ⁴ / ₅
deselve weduw	1	310	—	strooijt	1	8	6
dit hoogmanschap is groot s ^O	22	495	—	strooijt	25	8	2 ¹ / ₄
Hier begint het tweede hoogmanschap.							
Klemensie Kroock tot Amsterdam ..	3	180	—	strooijt	3	8	6 ³ / ₄
De Jonker Fredrick Ramp tot Alckmaer	5	530	—	stroijt	6	7	5 ¹ / ₄
De weduw van Claes Grutter tot Hoorn thuyt	—	150	—	strooijt	—	3	4 ¹ / ₂
De Jonker Fredrik Ramp tot Alckmaer	—	125	—	strooijt	—	2	9 ³ / ₄
Huybert Pieters Coms ^O Munnekij ..	—	225	—	strooijt	—	5	0 ³ / ₄
Cornelis Nierop	1	366	—	strooijt	1	9	9 ¹ / ₂
Dieuwten Reijers tot Hoorn	—	483	—	strooijt	—	10	10 ³ / ₄
deselve Dieuwte Reijers	2	500	—	strooijt	3	2	3
Soma	15	159	—	strooijt	17	2	2 ¹ / ₄
Mari Jans Valkis	2	200	—	stroyt	2	7	6
Do Mars, Hoogkarspel Boomwajd ..	2	363	—	stroyt	2	11	2
Jan Groot tot Hoorn stadswajd ..	8	—	—	strooijt	9	—	—
Dorps lant van Jan Grotz genaemt Pietel	4	200	—	strooijt	4	10	6
Dit hogmanschap is groot	32	322	—	strooijt	36	7	4 ¹ / ₄

¹⁾ Inventaris van het oud-archief der gemeente Schellinkhout, No. 71.

	Morg. roed voet			roed voet duym	
Het derde hoogmanschap.					
Mevrouw van Zuydwijck	2	200	— stroijt	2	7 6
De weduw van Antoni Ossewajden coms ^o	5	17	— stroijt	5	8 —
tgasthuys tot Hoorn	4	140	— stroijt	4	9 1 ¹ / ₂
Mr. Fredrik Kouseband tot Haerlem Dorps lant van Jan Grootz. het Leen	1	536	— stroijt	2	1 7
De vrouw van Jan Gertz. thuijnman tot Hoorn de thuyne	3	15	— stroijt	3	4 10 ¹ / ₂
	1	10	— stroijt	1	1 9
Soma	17	318	— stroijt	19	8 10
Tweeshuys tot Hoorn genaemt beerecamp	3	—	— stroijt	3	4 6
Tweeshuys tot Hoorn	1	540	— stroijt	2	1 7 ¹ / ₂
De weduw van Antoni Ossewajder het kint van Anne Thijmens tot Westerblocker	2	544	— stroijt	3	3 2 ³ / ₄
	2	—	— stroijt	2	3 —
Dit hoogmanschap is groot	27	202	— stroijt	30	9 2 ¹ / ₄
Het vierde hoogmanschap.					
Tweeshuys tot Hoorn het ruygelant Pieter Jongeiansz. tot Hoorn. Pieter Krijnz.	3	140	— stroijt	3	7 7 ¹ / ₂
De kindere van Lodewijk Verburch tot Hoorn	1	581	6 stroijt	2	2 7 ¹ / ₄
De kindere van Lodewijk Verburch tot Hoorn	3	581	6 stroijt	4	5 7 ¹ / ₄
De weduw van Antoni Ossewajder	2	143	— stroijt	2	6 2 ¹ / ₂
De weduw van Antoni Ossewajder	4	477	— stroijt	5	4 9
De weduw van Antoni Ossewajd..	6	—	— stroijt	6	9 —
De erve van Cornelis Pietertsz. Vlaemmingh	3	197	— stroijt	3	9 0 ¹ / ₂
de Erve van Cornelis Vlaemmingh ..	—	72	— stroijt	—	1 8
de Erve van Cornelis Vlaemmingh ..	1	—	— stroijt	1	1 6
de Erve van Cornelis Vlaemmingh ..	2	—	— stroijt	2	3 —
de weduw van Antoni Ossewajder ..	3	500	— stroijt	4	3 9
Dit hooftmanschap is groot	32	292	— stroijt	36	6 9
Het vijfde hoofmanschap					
Neeltie Sijmens in Swaegh Kuypers- lant	1	450	— stroijt	1	11 7 ¹ / ₂
{ De arme van Oosterblocker smalle wajtie ¹⁾	—	525	— stroijt	0	11 9 ³ / ₄
{ IJsbrant int Hornhuys					
De weduw van Dirk Jansz. Groot westerblocker	3	120	— stroijt	3	7 3
Mues Jansz. Valkis Erf	—	78	— stroijt	—	1 9 ¹ / ₃
Muisie de glaesemaker tot Hoorn ..	9	293	— stroijt	10	8 —
het Erv van Paep Jan	—	40	— stroijt	—	0 10 ¹ / ₂
Jacop Claesz. after	—	90	— stroijt	—	2 —
De Juffrouw van Theijlingen tot Leijden	1	562	6 stroijt	2	2 2

¹⁾ In H.S. doorgeslagen.

	Morg. roed		roed voet duym			
{ Jan Jansz. Koen ende						
{ Pieter Jansz. Dubbes	1	562	6	stroijt	2	2 2
De weduw van Antoni Ossewajder	1	500	—	stroijt	2	0 9
De weduw van Antoni Ossewajder	2	200	—	stroijt	2	7 6

Dit hofmanschap is groot 23 421 — stroijt 26 7 11

Het seste hoogmanschap

Pieter Jongeiansz. tot Hoorn tlan-gevelt	2	550	—	stroijt	3	3 4 ¹ / ₂
Mues Jansz. Valkis	2	100	—	stroijt	2	5 3
Mues Jansz. Valkis	2	—	—	stroijt	2	3 —
Juffrouw van Theijlingen tot Leijden						
Jan Koen bruyker	0	242	—	stroijt	—	5 5
de selve Juffrouw van Theijlingen.						
Jan Koen bruyker	5	428	—	stroijt	6	5 1 ³ / ₄
Dorps lant potters	2	450	—	stroijt	3	1 1 ¹ / ₂
Dorps lant van Jan Arisz.	0	535	—	stroijt	1	0 0 ³ / ₄
Kobes Tapper in de Streeck	3	457	—	stroijt	4	2 10
Wullem Jansz. Abuijs com ^O ooster-blocker kieftsant	1	100	—	stroijt	1	9 3
Nuw	—	—	—	stroijt	1	3 9
De juffrouw van Theijlingen tot Leijden. Bruijker Jan Koen	1	260	—	stroijt	1	7 4 ¹ / ₂
Frans Jacopsz. coster oosterblocker..	1	535	—	stroijt	2	1 6 ³ / ₄
Claes Woglum tot Hoorn clapmuts waijd	5	—	—	stroijt	5	7 6

Dit hoogmanschap is groot 30 57 — stroijt 34 3 10³/₄

Het sevende hoogmanschap

Reijer Wullemtsz.	0	526	—	stroijt	0	11 10
Huybert Pietertsz. Munnekij	1	537	—	stroijt	2	1 7
Huybert Pietertsz. Munnekij	2	88	—	stroijt	2	4 11 ² / ₄
Frans coster oosterblocker	—	300	—	stroijt	0	6 9
Cornelis Backer	0	92	—	stroijt	0	2 0 ¹ / ₂
Brechie Costers tot Hoorn. Dirk Kroock bruyker	1	279	—	stroijt	1	7 9 ¹ / ₂
Cornelis Backer thuijn	0	294	—	stroijt	0	6 7

8 5 6³/₄

Huybert Pieters Noorder — waijd..	2	365	—	stroijt	2	11 3
Brechie Costers tot Hoorn. Dirk Kroock bruyker	8	363	—	stroijt	9	8 2 ¹ / ₂
De Erve van Vlaemming. Dirck Kin bruyker	3	584	—	stroijt	4	5 8 ¹ / ₄
Claes Woglum tot Hoorn	1	16	—	stroijt	1	1 10 ³ / ₄
Dirck Thunisz. Maggereel thuynd ..	0	250	—	stroijt	0	5 7 ¹ / ₂
Mevrouw van Zuydwijk. Dirck Kin bruyker	4	350	—	stroijt	5	1 10 ¹ / ₂
De Erve van Vlaemmingh. Dirck Kin bruyker	1	357	—	stroijt	1	9 6 ¹ / ₂

	Morg. roed			roed voet duym			
Dorpslant van Fons	1	357	—	stroijt	1	9	6 ¹ / ₂
Claes Woglum tot Hoorn	3	114	—	stroijt	3	7	1 ¹ / ₄
Dit hoogmanschap is groot							
	35	72	—	stroijt	39	4	3 ¹ / ₂
Het achste hoogmanschap							
Mari Valkis	1	300	—	stroijt	1	8	3
Elbert Hercksz. westerblocker. Pieter Wigersz. tot Hoorn	1	410	—	stroijt	1	10	9
Jan Boender tot Hoorn. Elis lant ..	2	50	—	stroijt	2	4	1 ¹ / ₂
Bastiaen Cornelisz. Groot	1	400	—	stroijt	1	10	6
Mari Valkis	3	18	—	stroijt	3	4	9
Jan Groot tot Hoorn thuyne	1	357	—	stroijt	1	8	8 ¹ / ₄
Jacop Groot tot Hoorn	—	100	—	stroijt	—	2	3
Mues Jansz. Valkis	2	300	—	stroijt	2	9	9
Mari Valkis	2	568	—	stroijt	3	3	11 ³ / ₄
Mari Valkis	0	265	—	stroijt	—	6	—
Pape Erf	0	122	—	stroijt	—	2	9 ¹ / ₂
Dirck Thunisz. Maggereel thuyne ..	0	190	—	stroijt	—	4	3 ³ / ₄
Claes Dircksz. Anker tot Hoorn thuyne	0	173	—	stroijt	—	3	11
Huybert Pietersz. coms ^o Munnekij thuyne	0	139	—	stroijt	—	3	4 ¹ / ₂
Tweeshuys tot Hoorn de Bagijne wajid.	4	150	—	stroijt	4	9	4 ¹ / ₂
Bastiaen Cornelisz. Groot	—	200	—	stroijt	—	4	6
Tweeshuys tot Hoorn de opper Jarde Bastiaen bruyker	1	474	—	stroijt	2	0	2 ¹ / ₄
Claes Woglum tot Hoorn de uyer Jarde	1	474	—	stroijt	2	0	2 ¹ / ₄
Dit hoogmanschap is groot							
	26	490	—	stroijt	30	1	8 ¹ / ₄
Het negende hoogmanschap							
Jan Grotebroek oosterblocker collert	1	450	—	stroijt	1	11	7 ¹ / ₄
De Ervgename van Cornelis Bou- wentsz. collert	1	150	—	stroijt	1	4	10 ¹ / ₂
De Brouwers vant gebroken hart tot Hoorn, hoghcamp	2	400	—	stroijt	3	—	—
Mues Jansz. Valkis	—	150	—	stroijt	—	3	4 ¹ / ₂
Mari Valkis	5	51	—	stroijt	5	8	7 ¹ / ₂
Huybert Pietertsz. coms ^o Wurf	—	70	—	stroijt	—	1	7
Claes Woglum tot Hoorn ganghweer	6	400	—	stroijt	7	6	—
Huybert Pietertsz. coms ^o Munnekij	2	547	—	stroijt	3	3	3 ¹ / ₂
Huybert Pietertsz. coms ^o Munnekij	2	257	—	stroijt	3	3	6 ¹ / ₂
Jan Grotebroek Oosterblocker tMor- genie	1	50	—	stroijt	1	2	7 ¹ / ₂
Tweeshuys tot Hoorn Jukkemakers lantie	1	50	—	stroijt	1	2	7 ¹ / ₂
Dit hoogmanschap is groot							
	25	175	—	stroijt	29	0	2
Het tiende hoogmanschap							
De Erve van Cornelis Bouwentsz. ..	2	380	—	stroijt	2	11	6 ³ / ₄
Sijmen Brouwer tot Hem Vogelsangh	1	558	—	stroijt	2	2	1

	Morg. roed		roed voet duym
Jan Boender tot Hoorn	6 481	— stroijt	7 7 10 ^{1/4}
Gert Wever Wurv	— 40	— stroijt	— — 10 ^{1/2}
De kerck tot Hoorn	4 200	— stroijt	4 10 6
Huybert Pietertsz. coms ^O	1 375	— stroijt	1 9 11 ^{1/4}
Huybert Pietertsz. coms ^O	1 345	— stroijt	1 9 3
de arme van Schellinchout	1 489	3 stroijt	2 0 6
Jan Fransz. tot Oosterblocker	1 135	10 stroijt	1 4 6 ^{1/4}
Mr. Thomas Nierop tot Hoorn	3 417	— stroijt	4 1 11
Claes Pietertsz. Stienhuys	— 566	— stroijt	1 0 9 ^{1/4}
Dorp van Schellinchout Lijst Hem- mertslandt	1 466	— stroijt	2 0 0 ^{1/4}

Dit hooftmanschap is groot 28 253 — stroijt 31 11 9^{1/2}

Het Elfde hoogmanschap			
Frans Jacopsz. Coster papewaijd ..	4 550	— stroijt	5 6 4 ^{1/2}
Claes Arisz. Gorter coms ^O Stienhuys waijd	3 400	— stroijt	4 1 6
Pieter Houtuyn tot Hoorn Aef Pieters bruyker	5 243	— stroijt	6 0 11 ^{1/2}
Pieter Jansz. Dubbes coms ^O	— 234	— stroijt	— 5 2 ^{1/2}
De weduw van Cornelis Gertsz. Nop- per tot Hoorn. Stienenkamers-landt	5 369	— stroijt	6 3 9 ^{1/2}
de kinderen van Cornelis Gros	2 30	— stroijt	2 3 8 ^{1/4}
dorp van Schellinchout, Lijst Hem- mertslandt	1 60	— stroijt	1 2 10 ^{1/2}
het arme Morgen	— 550	— stroijt	1 0 4 ^{1/2}
Frans Coster Oosterblocker	} 1 283	— stroijt	1 7 10 ^{3/4}
Jan Swummerslandt			
Frans Coster Ooster-blocker, t grotte- landt	2 200	— stroijt	2 7 6

Dit hooftmanschap is groot 27 519 — stroijt 31 10 2

Het twaelfde Hoofmanschap			
Claes Hercksz. Molenwaijd	1 286	— stroijt	1 7 11 ^{1/4}
Pieter Houtuyn tot Hoorn	2 118	— stroijt	2 5 3 ^{1/2}
Jan Boerder tot Hoorn	— 300	— stroijt	0 6 9
De weduw van Cornelis Gertsz. Nopper	— 300	— stroijt	0 6 9
Claes Jansz. Gorter	— 87	6 stroijt	0 1 11 ^{3/4}
Pieter Jansz. Grieties	— 262	6 stroijt	— 5 11
Frek Pietertsz. starnlant	1 25	— stroijt	1 2 0 ^{3/4}
Jan Pietersz. Wolf starnlant	1 100	— stroijt	1 3 9
Claes Arisz. Gorter coms ^O het buyten starnlandt	1 25	— stroijt	1 2 0 ^{3/4}
Pieter Houtuyn tot Hoorn	3 567	6 stroijt	4 5 3 ^{1/2}
Frans Jacopsz. coster Oosterblocker	3 404	— stroijt	4 1 7 ^{1/4}
Frans Jacopsz. coster Oosterblocker de brewaijd	2 200	— stroijt	2 7 6
de Erve van Pieter Laen het Boes- landt	1 75	— stroijt	1 3 2 ^{1/4}
Pieter Houtuyn tot Hoorn	1 75	— stroijt	1 3 2 ^{1/4}
Frans Jacopsz. coster Oosterblocker	2 233	— stroijt	2 8 3 ^{1/4}

	Morg.	roed		roed	voet	duym
Claes Arisz. Gorter thuyt	—	100	—	stroijt	—	2 3
Gert Pietertsz. Sluys	—	100	—	stroijt	—	2 3
Claes Arisz. Gorter coms ^o	2	102	—	stroijt	2	5 3 ¹ / ₂
de Erve van Pieter Laen de costeri	1	10	—	stroijt	1	1 9
de Erve van Pieter Laen	1	110	—	stroijt	1	4 —
Meijndert Wullemtsz. tot Hoorn ..	1	140	—	stroijt	1	4 7 ¹ / ₂
Dit hoogmanschap is groot	29	20	6	stroijt	32	7 11 ¹ / ₂
Het dertiende hoogmanschap						
Jekle van Staferen tot Hoorn	1	450	—	stroijt	1	11 7 ¹ / ₂
De Ridder Kouseband tot Haerlem kluytingh	1	350	—	stroijt	1	9 4 ¹ / ₂
Frans Jacopsz. coster Oosterblocker Erf	—	291	—	stroijt	—	6 6
De arme alhier 2 daijnt	1	200	—	stroijt	1	6 —
Jan Boender tot Hoorn	3	292	—	stroijt	3	11 1 ¹ / ₈
Bastiaen Cornelisz. Groot	1	225	—	stroijt	1	6 6 ³ / ₄
Bastiaen Cornelisz. Groot, waijd bij huijs	3	283	—	stroijt	3	10 10
	13	291	—	stroijt	15	1 11 ⁷ / ₈
Jan Pietertsz. smit thuyt	1	2	—	stroijt	1	1 6 ¹ / ₂
Claes Pietertsz. smit	—	400	—	stroijt	—	9 —
De Erve van Pieter Laen	2	175	—	stroijt	2	6 11 ¹ / ₄
De Erve van Pieter Laen	6	—	—	stroijt	6	9 —
Pieter Jansz. Jongh coms ^o de ka- venne	5	160	—	stroijt	5	11 1 ¹ / ₂
Dit hooftmanschap is groot	28	428	—	stroijt	32	3 7 ¹ / ₈
Het veertiende hoogmanschap.						
Adriaen Sijms gerslant	1	560	—	stroijt	2	2 1 ¹ / ₂
Sijmen Brouwer coms ^o gerslant	1	270	—	stroijt	1	7 7 ¹ / ₂
Ellert Decker coms ^o	1	325	—	stroijt	1	8 4 ¹ / ₂
Pieter Jansz. Grieties ¹⁾ Floortsz. ..	0	410	—	stroijt	0	9 3
De arme tot Schellinchout genaemt de ander half morgen	1	306	—	stroijt	1	8 5
Bastiaen Cornelisz. Groot brouwers waijd	2	—	—	stroijt	2	3 0
Claes Jacopsz. coster thuyt	—	125	—	stroijt	0	2 9 ³ / ₄
	9	196	—	—	10	5 7 ¹ / ₄
Pieter Jansz. Jongh kannemakers- lant	2	450	—	stroijt	3	1 1 ¹ / ₂
Secretaris Claes Huysman Tol	1	150	—	stroijt	1	4 1 ¹ / ₂
Gerrit Hermsz. Deedtert	—	60	—	stroijt	0	1 4 ¹ / ₂
Secretaris Claes Huysman Wurf	0	111	—	stroijt	0	2 6 ¹ / ₂
Thunis Wiggertsz. Wurf	0	113	—	stroijt	0	2 6 ¹ / ₂
Jan Claesz. Jongh Wurf	0	136	—	stroijt	0	3 1
Jan Jacopsz. houtsager coms ^o	0	537	6	stroijt	1	0 1 ¹ / ₈
	5	357	6	—	6	2 10 ⁵ / ₈

¹⁾ In H.S. doorgeslagen.

	Morg. roed		stroijt	roed voet duym
De weduw van Joost Bakker	0 125	—	stroijt	0 2 9 ³ / ₄
De Erve van Pieter Laen Wurf	0 100	—	stroijt	0 2 3
Jan Claesz. Jongh	2 112	—	stroijt	2 5 7 ¹ / ₂
Nies Claes thuyt	1 323	—	stroijt	1 8 9 ¹ / ₂
Jan Claesz. Jongh	1 113	—	stroijt	1 8 6 ¹ / ₄
De weduw van Pieter Jansz. van Hoorn Wurf etc.	0 510	—	stroijt	0 11 6
Cornelis Nierop	0 190	—	stroijt	0 4 3
	6 273	—	—	7 7 9
Claes Pietertsz. smit	2 229	—	stroijt	2 8 3
Jেকে van Staferen tot Hoorn	4 28	—	stroijt	4 6 7 ³ / ₄
Dirck Claesz. Laen	— 243	—	stroijt	0 5 5 ¹ / ₂
Jan Claesz. Jongh	1 212	—	stroijt	1 6 3 ¹ / ₂
	8 112	—	—	9 2 7 ³ / ₄
Dit hoogmanschap is groot	29 338	—	stroijt	33 6 10 ⁵ / ₈
Het vijftiende hoogmanschap				
Claes Hercksz. tot Hoorn	2 250	—	stroijt	2 8 7 ¹ / ₂
Ellert Decker	3 200	—	stroijt	3 9 —
d' pекel Reijer Wullemtsz. bruyker..	4 275	—	stroijt	5 0 1 ¹ / ₄
Dirck Claesz. Laen	0 278	—	stroijt	0 6 3 ¹ / ₄
Reijlef Claesz. Rob	0 220	—	stroijt	0 4 11 ¹ / ₄
Eller Decker	0 220	—	stroijt	0 4 11 ¹ / ₄
Freek Pietertsz. coms ^o	0 293	—	stroijt	0 6 7
Cornelis Cornelisz. Broer	0 50	—	stroijt	0 1 1 ¹ / ₂
Gert Molenaer	0 75	—	stroijt	0 1 8 ¹ / ₄
Jan Pietertsz. Wolf coms ^o	0 93	—	stroijt	0 2 1
Dirck Claesz. Laen	6 183	—	stroijt	7 1 1 ³ / ₄
Jan Dor tot Wijdenes	0 289	—	stroijt	0 6 6
Dirck Claesz. Laen	0 151	—	stroijt	0 3 5
Gert Pietertsz. Sluys, de plomp	0 310	—	stroijt	0 7 0
Jan Dor tot Wijdenes	0 146	—	stroijt	0 3 3 ¹ / ₂
Claes Arisz. Gorter	0 146	—	stroijt	0 3 3 ¹ / ₂
Jan Claesz. Jongh de plomp ¹⁾	0 132	6	stroijt	0 3 0
De Ridder Kouseband tot Haerlem de Klinkewajjd	5 130	—	stroijt	5 10 5 ¹ / ₄
Dirk Claesz. Laen coms ^o , de buyten Klinkewajjd	3 417	—	stroijt	4 1 11 ¹ / ₄
Huybert Pietertsz. coms ^o tot Mun- nekij	1 434	—	stroijt	1 11 3 ³ / ₄
Jan Claesz. Jongh	1 —	—	stroijt	1 1 6
Ellert Decker stekewajjd	1 394	—	stroijt	1 10 4 ¹ / ₄
Dit hoogmanschap is groot	33 486	6	stroijt	38 0 6 ¹ / ₂
Dit is het zestiende hooftmanschap				
Claes Jacopsz. coster	0 100	—	stroijt	0 2 3
Claes Pietertsz. Stienhuys	0 100	—	stroijt	0 2 3
Thunis Wiggertsz. Erf	0 13	—	stroijt	0 0 4
Nies Claes Erf	0 27	—	stroijt	0 0 7 ¹ / ₄

¹⁾ In H.S. doorgeslagen.

	Morg. roed			roed voet duym	
Dirck Claesz. Berck	0	52	—	stroijt	0 1 2
Dirck Claesz. Laen	0	36 $\frac{1}{2}$	6	stroijt	0 8 3 $\frac{1}{2}$
Cornelis Berck	0	33	—	stroijt	0 0 9
Dirck Claesz. Berck	0	163	6	stroijt	0 3 8
Claes Pietertsz. Stienhuys	1	340	—	stroijt	1 9 1 $\frac{1}{2}$
Dirck Cornelisz. Man Erfe	0	28	—	stroijt	0 0 8 $\frac{1}{2}$
	3	20	—	stroijt	3 5 1 $\frac{3}{4}$
De Menogesinde kerck Erf	—	60	—	stroijt	0 1 2 $\frac{1}{2}$
Gerrit Groot coms ^o	2	532	6	stroijt	3 3 —
Dirck Claesz. Laen	—	577	6	stroijt	1 1 —
Pieter Jansz. Jongh coms ^o	—	300	—	stroijt	0 6 9
Gerrit Groot coms ^o	9	240	—	stroijt	11 3 3 $\frac{1}{4}$
Jan Pietertsz. Wolf coms ^o Feijtswaijd	3	485	—	stroijt	4 3 5 $\frac{1}{4}$
Dit hoogmanschap is groot	20	414	6	stroijt	24 0 0
Het seventiende hoofmanschap.					
Mr. Barent Jansz. Hauwert thuyen en wurf	0	307	—	stroijt	0 6 11
De hr. Jan Schagen coms ^o tot Hoorn	5	587	—	stroijt	6 8 8 $\frac{1}{2}$
De Middel waijd	4	305	—	stroijt	5 0 10 $\frac{1}{2}$
Pieter Jongh waert alhier	0	25	—	stroijt	0 0 6 $\frac{3}{4}$
Jan Pietertsz. smit	0	25	—	stroijt	0 0 6 $\frac{3}{4}$
Cornelis Nierop waijtie en erve	1	348	—	stroijt	1 9 4 $\frac{3}{4}$
Jan Abramtsz. Erf	0	26	—	stroijt	0 0 7
Claes Dircksz. Kaeghman	0	50	—	stroijt	0 1 1 $\frac{1}{2}$
Isack Cornelisz. Erf	0	25	—	stroijt	0 0 6 $\frac{3}{4}$
De arme Alhier haer Erf	0	25	—	stroijt	0 0 6 $\frac{3}{4}$
Jacop Woutertsz. coms ^o Erf	0	100	6	stroijt	0 2 3
Wullemtie Wullems Erf	0	76	—	stroijt	0 1 8 $\frac{1}{2}$
Cornelis Jansz. Boetis Erf	0	35	—	stroijt	0 0 9 $\frac{3}{4}$
Claes Jansz. Decker Erf	0	49	—	stroijt	0 1 1 $\frac{1}{2}$
Aris Jansz. slagter thuyen	0	273	—	stroijt	0 6 2
De paep op zuydwint krabbewaijd ..	2	472	—	stroijt	3 1 7 $\frac{3}{4}$
Mr. Barent Jansz. Hauwert coms ^o de hoge waijd	2	450	—	stroijt	3 1 1 $\frac{1}{2}$
De Erve van Cornelis Jansz. op dam tot Hoorn hopmans waijtie	1	264	—	stroijt	1 7 5 $\frac{1}{2}$
Dit hoogmanschap is groot	20	442	6	stroijt	23 2 1 $\frac{3}{4}$
Dit is het achttiende hoogmanschap.					
Nies Claes thuyen	0	266	—	stroijt	0 6 0 $\frac{1}{2}$
Taemis Jacopsz. smit Erf	0	107	—	stroijt	0 2 5
Nies Claes Hogewurf	0	185	—	stroijt	0 4 2 $\frac{1}{4}$
Jan Slap de dienaar Erf	0	60	—	stroijt	0 1 4 $\frac{1}{2}$
Pieter Cornelisz. schoon Erf	0	50	—	stroijt	0 1 1 $\frac{1}{2}$
Jan Houtsager coms ^o tmorgen	1	—	—	stroijt	1 1 6
Brant Jansz. coms ^o de boomwaijd hier is een thuyen onder	4	330	—	stroijt	5 1 5 $\frac{1}{4}$
Brant Jansz. Bos-waijd	5	450	6	stroijt	6 5 4 $\frac{1}{2}$
Reijer Wullemtsz. wurf	—	233	—	stroijt	0 5 3
Dit hooftmanschap is groot	12	481	6		14 4 8 $\frac{1}{2}$

	Morg. roed		roed voet duym
<i>Mr. Barent Jansz. Hauwert de Bouw</i> ¹⁾	2 144	— stroijt	2 6 2
<i>Pieter Cornelis schoon</i> ¹⁾	— 152	— stroijt	— 3 4 ¹ / ₂
Dit is het negentiende hogmanschap.			
<i>Derdemans Geert Erf</i>	6 62	— stroijt	0 1 5
<i>De weduw van Floris Butterhoek</i> ..	0 80	— stroijt	0 1 9 ³ / ₄
<i>Cornelis Jacopsz. Mooijlives Erf</i>	— 100	— stroijt	0 2 3
<i>De diakeni Erf</i>	0 60	— stroijt	0 1 4 ¹ / ₂
<i>Reijer Wullemtsz.</i>	0 50	— stroijt	0 1 1 ¹ / ₂
<i>Brant Jansz. coms</i> ^o Erf en thuyne ..	0 327	— stroijt	0 7 4 ¹ / ₄
<i>Jan Jacopsz. houtsager Erf</i>	0 62	— stroijt	0 1 5
<i>Mr. Barent Jansz. Hauwert de Bouwe</i>	2 144	— stroijt	2 6 2
<i>Pieter Cornelisz. Schoon</i>	— 152	— stroijt	0 3 4 ¹ / ₂
<i>Claes Decker</i>	— 177	6 stroijt	0 4 —
<i>de kindere van Gert Muesz.</i>	— 177	6 stroijt	0 4 —
<i>Gert Pietertsz. Sluys coms</i> ^o	— 156	6 stroijt	0 3 6 ¹ / ₂
<i>Pieter Jelties</i>	— 120	— stroijt	0 2 8 ¹ / ₄
<i>Aef Franses</i>	— 120	— stroijt	0 2 8 ¹ / ₄
<i>Claes Sijmsz. Kat de Bouw</i>	1 117	— stroijt	1 4 2 ¹ / ₂
<i>Dirck Claesz. Berck coms</i> ^o	— 175	— stroijt	0 4 0
<i>Claes Pietertsz. smit</i>	— 175	— stroijt	0 4 —
<i>tkint van Thunis Jansz.</i>	— 200	— stroijt	0 4 6
<i>Claes Sijmsz. voor de wint</i>	— 150	— stroijt	0 3 4 ¹ / ₄
<i>De weduw van Floris Butterhoek</i> ..	0 119	6 stroijt	0 2 9
<i>Huybert Pieters Munnekij</i>	0 127	6 stroijt	0 2 10 ¹ / ₂
<i>Bastiaen Cornelisz. Groot</i>	0 127	6 stroijt	0 2 10 ¹ / ₂
<i>Jan Jacopsz. houtsager</i>	0 83	6 stroijt	0 1 10 ³ / ₄
<i>De weduw van Freek Jansz.</i>	0 83	6 stroijt	0 1 10 ³ / ₄
<i>Bastiaen Cornelisz. Groot</i>	0 255	— stroijt	0 5 9
<i>Wegger Tasman coms</i> ^o boerswajd ..	4 200	— stroijt	4 10 6
<i>Jan Jacopsz. houtsager</i>	0 152	— stroijt	0 3 5
<i>Jan Claesz. Ham</i>	0 152	— stroijt	0 3 5
<i>Mari Valkis</i>	— 152	— stroijt	0 3 5
<i>Claes Hardloop</i>	— 152	— stroijt	0 3 5
<i>Jan Jansz. Koen</i>	— 152	— stroijt	0 3 5
<i>Jan Jansz. Koen</i>	— 456	— stroijt	0 10 3
<i>Jacop Schoenmaker</i>	— 203	— stroijt	0 4 7
<i>Jan Sael coms</i> ^o Munnekij	— 203	— stroijt	0 4 7
<i>Gerrit Jacopsz. Groot com</i> ^o	— 174	— stroijt	0 2 0 ¹ / ₈
Dit hoogmanschap is groot			12 5 6 ⁷ / ₈
Het twintichste hoogmanschap.			
<i>Mari Jans Boetis thuyne</i>	0 278	— stroijt	0 6 3 ¹ / ₄
<i>Pieter Claesz. Ouwdestam</i>	0 128	— stroijt	0 2 10 ³ / ₄
<i>Claes Dircksz. Rob Erf</i>	0 108	— stroijt	0 2 5 ¹ / ₂
<i>Pieter Jeltiesz. coms</i> ^o Erf	0 32	— stroijt	0 0 8
<i>Jacop schoenmaker Erf</i>	0 35	— stroijt	0 0 9 ³ / ₄
<i>Reijer Wullemtsz.</i>	2 25	— stroijt	2 3 7
<i>de weduw van Floris Butterhoek coms</i> ^o Maerties wajd	3 300	— stroijt	3 11 3
<i>Cornelis Nierop de Bouw</i>	1 439	— stroijt	1 10 4 ¹ / ₂

¹⁾ In H.S. doorgeslagen.

	Morg. roed		roed voet duym
De renteniers weduw Neel Aris	0 286	— stroijt	0 6 4 ³ / ₄
Jan Claesz. smit Erf	0 225	— stroijt	0 5 0 ³ / ₄
Wigger Pietertsz. Tasman	1 131	— stroijt	1 4 6
Ellert Decker coms ^o	— 105	— stroijt	1 4 6
Reijer Wullemtsz. coms ^o Mr. Dircks- wajjd	3 300	— stroijt	3 11 3
Mr. Barent Norsse wajjtjie	1 65	— stroijt	1 3 —

Dit hoogmanschap is groot 15 75 — stroijt 16 10 10¹/₂

Dit is het Een en twintigste hog-
manschap.

Claes Dircksz. Rob Erf	0 133	6 stroijt	0 3 0 ¹ / ₄
Claes Hardloops Erf	0 54	— stroijt	0 1 2 ³ / ₄
Stijn Reijlefs Erf	0 91	— stroijt	0 2 0 ³ / ₄
Gerttie Botman Erf	0 33	— stroijt	0 0 6
Pieter Coster	0 91	— stroijt	0 2 —
De Erve van Pieter Laen	0 157	— stroijt	0 3 6 ³ / ₄
Heerttie Dircksz.	0 125	— stroijt	0 2 9 ³ / ₄
De weduw van Cornelis Nopper tot Hoorn	— 157	— stroijt	0 3 6 ³ / ₄
Pieter Houtuyn tot Hoorn	— 125	— stroijt	0 2 9 ³ / ₄
Cornelis Cornelisz. admiraal	— 260	— stroijt	0 5 10 ¹ / ₂
Jan Heijntsz. thuynd	— 101	— stroijt	0 2 3
Barent Jansz. t zujld	— 120	— stroijt	0 2 8 ¹ / ₂
Schipper Jan Tasman	— 137	— stroijt	0 3 1
Ellert Decker coms ^o	— 150	— stroijt	0 3 4 ¹ / ₂
Neel Aris coms ^o boven strengwajjd Pieter Houtuyn tot Hoorn de buyten streng wajjd	1 506	— stroijt	2 0 11
Barent Jansz. t zuyd en Neel Aris Wigger Pietertsz. Tasman coms ^o Gooties buyten streng wajjd	3 68	— stroijt	3 6 5 ¹ / ₂
	1 150	— stroijt	1 4 10 ¹ / ₂
	3 137	— stroijt	3 7 7

Dit hoogmanschap is groot 12 195 6 stroijt 13 11 0¹/₄

Het twee en twintichste hoofman-
schap.

Pieter Coster	— 230	— stroijt	0 5 2 ¹ / ₄
De weduw van Jan Freksz. ploeger	— 100	— stroijt	0 2 3
Wigger Tasman	— 100	— stroijt	0 2 3
De weduw van Jan Freksz. ploeger	— 200	— stroijt	0 4 6
De weduw van Pieter Jansz. Goots	— 90	— stroijt	0 2 0
De diakeni alhier	— 164	— stroijt	0 3 8 ³ / ₄
Frederick de Haer	— 256	— stroijt	0 5 9 ³ / ₄
de Arme alhier	— 250	— stroijt	0 5 7 ¹ / ₂
Dieuw Maertens coms ^o	2 250	— stroijt	2 8 7 ¹ / ₂
Neel Aris Veluw	— 166	— stroijt	0 3 9 ¹ / ₂
Cornelis Cornelisz. admiraal	— 175	— stroijt	0 3 11 ¹ / ₄
Wigger Pietertsz. Veluw Tasman ..	— 526	— stroijt	0 11 10
Jan Claesz. pagter Westwoud wab- bes-wajjd	3 55	— stroijt	3 5 9
Adriaen Sijms coms ^o Jan Maetsz. Kuyppers oud wajjtjie	2 100	— stroijt	2 5 3

	Morg. roed		roed voet duym
Gerrit Groot coms ^o de opper compitte waijd	2	200	— stroijt 2 7 6
Pieter Thuenisz. tot Hoorn de buyten compitte waijd	3	150	— stroijt 3 7 10 ¹ / ₂
Dit hoochmanschap is groot	17	12	— stroijt 19 1 10 ³ / ₄

Het drie en twintichste hoogmanschap.

Cornelis <u>Admiraal</u> <u>Erv</u>	—	93	— stroijt 0 2 1
Maerten Jansz. <u>Bestevaer</u>	—	128	— stroijt 0 2 10 ³ / ₄
Jacop Claesz. <u>Ham Erf</u>	—	50	— stroijt 0 1 1 ¹ / ₂
De weduw van <u>Freeck Jansz. Erf</u> en slabbert te samen	—	162	— stroijt 0 3 8
Jan Cornelisz. <u>Tasman</u>	—	212	— stroijt 9 4 9 ¹ / ₄
Cornelis <u>Jacopsz. Mooijlives</u>	—	115	— stroijt 0 2 7 ¹ / ₂
Wigger <u>Pietersz. Tasman coms^o</u> ..	3	555	— stroijt 4 5 —
Jan <u>Tasman coms^o tossewajittie</u>	1	350	— stroijt 1 9 4 ¹ / ₂
Barent <u>Jansz. tzuïjd</u>	—	200	— stroijt 0 4 6
Aef <u>Franses thuy</u> n	—	100	— stroijt 0 2 3
Jan <u>Groot tot Hoorn thuy</u> n	—	250	— stroijt 0 5 7 ¹ / ₂
De kindere van <u>Aecht Germents thuy</u> n	—	100	— stroijt 0 2 3
Thunis <u>Meijnertsz. en diakeni</u> Bangerts waijd	2	200	— stroijt 2 7 6
De kindere van <u>Aecht Germents coms^o</u>	3	200	— stroijt 3 9 —
<u>Jeflandt</u>	2	—	— stroijt 2 3 —
<u>Cornelis Admiraal Heijting weer</u> ..	3	—	— stroijt 3 4 6
<u>Jacop Groot de Lies</u>	1	258	— stroijt 1 7 4
<u>Sijmen Cornelisz. de uijtter Lies</u>	0	555	— stroijt 1 0 5
Dit hoogmanschap is groot	20	528	— stroijt 23 6 0

Het vier en twintichste hoogmanschap.

Thunis <u>Meijndertsz. Erf</u>	—	50	— stroijt 0 1 1 ¹ / ₂
De kindere van <u>Aecht Germents</u> ..	—	50	— stroijt 0 1 1 ¹ / ₂
Jan <u>Claesz. Laen Erf</u>	—	50	— stroijt 0 1 1 ¹ / ₂
De weduw van <u>Reijn Los Erf</u>	—	25	— stroijt 0 0 6 ³ / ₄
Dorps <u>Erve</u>	—	50	— stroijt 0 1 1 ¹ / ₂
<u>Guerttie</u>	—	25	— stroijt 0 0 6 ³ / ₄
<u>Cornelisz. Cristiaentsz. Holsteijn</u> ..	—	35	— stroijt 0 0 9 ³ / ₄
<u>Gert Cornelisz. van Munnekij</u>	—	132	— stroijt 0 3 —
<u>Jacop schoenmaker en Langhals kindere</u>	—	236	— stroijt 0 5 4
De weduw van <u>Freeck Jansz.</u>	—	75	— stroijt 0 1 8 ¹ / ₄
<u>Pieter Jansz. Dubbes</u>	—	111	— stroijt 0 2 6 ¹ / ₄
De huysittende arme tot <u>Hoorn</u> ..	7	476	— stroijt 8 9 2 ¹ / ₂
Jan <u>Tas coms^o de Ven</u>	2	594	— stroijt 3 4 4 ¹ / ₄
<u>Dicke Piets Erf</u>	0	37	— stroijt 0 0 9
<u>Aef Franses Acker</u>	—	130	— stroijt 0 2 10 ¹ / ₂
De weduw van <u>Reijer Jansz. Los thuy</u> n	—	127	— stroijt 0 2 10 ¹ / ₄

	Morg. roed			roed voet duym		
Jan Jacopsz. houtsager coms ^o het smalle wajttij	1	150	—	stroijt	1	4 10 ^{1/2}
Dorps Lant thoekige wajtie	—	450	—	stroijt	0	10 1 ^{1/2}
Pieter Dircksz. Put	—	324	—	stroijt	0	7 3 ^{3/4}
Mr. Barent Jansz. Hauwert	2	344	—	stroijt	2	10 9
Mr. Barent Jansz. Hauwert spijkers wajttie	1	310	—	stroijt	1	8 6
De weduw van Cornelis Reijertsz. tot Hoorn	1	336	—	stroijt	1	8 0 ^{1/4}
Reijer Wullemsz. oostindien	1	24	—	stroijt	1	2 0 ^{3/4}

Dit hoogmanschap is groot 21 542 — stroijt 24 8 8

Het vijf en twintichste hoogman-
schap.

Cornelis Christiaentsz. Holsteijn	—	80	—	stroijt	0	1 9
De weduw van Jan Freksz. Graev. ..	—	77	—	stroijt	0	1 8 ^{1/2}
Pieter Jansz. Dubbes Erf	—	50	—	stroijt	0	1 1 ^{1/2}
Claes Sijmsz. Kat Erf	—	20	—	stroijt	0	0 5 ^{1/4}
De diakeni coms ^o Erf	—	12	6	stroijt	0	0 3 ^{3/8}
Pieter Maertsz. Erf	—	12	6	stroijt	0	0 3 ^{3/8}
Pieter Dircksz. Put Erf en landt te samen groot	6	486	—	stroijt	7	8 —
	7	138	—	stroijt	8	1 7

Claes Sijmsz. voor de wint Erf	—	38	—	stroijt	0	0 10
Pieter Jansz. Dubbes	—	161	—	stroijt	0	3 7 ^{3/4}
Jan Claesz. Jongh	—	187	—	stroijt	0	4 2 ^{1/2}
Taemis Jacopsz. coms ^o	—	100	—	stroijt	0	2 3
Gert Cornelisz. Munnekij	—	75	—	stroijt	0	1 8 ^{1/4}
Claes Sijmsz. Kat	—	125	—	stroijt	0	2 9 ^{3/4}
Jan Houtsager coms ^o	1	275	—	stroijt	1	7 8 ^{1/4}
Pieter Dircksz. Put	1	450	—	stroijt	1	11 7 ^{1/2}
Thunis Meijndertsz.	—	388	—	stroijt	0	8 9
Pieter Dircksz. Put	—	184	—	stroijt	0	4 2
Pieter Jansz. Dubbes	—	184	—	stroijt	0	4 2
Cornelis Jansz. Voerman	—	25	—	stroijt	0	0 6 ^{3/4}
Pieter Dircksz. Put	—	181	—	stroijt	0	4 1 ^{1/4}
De Erve van Pieter Laen	—	181	—	stroijt	0	4 1 ^{1/4}
Jan Claesz. Jongh	2	15	—	stroijt	2	3 4 ^{1/2}
De weduw van Cornelis Reijerstz. tot Hoorn	1	25	—	stroijt	1	2 0 ^{3/4}
	16	331	—		18	8 7 ^{1/2}

Het ses en twintichste hoogmanschap.

Hier begint met corte weere

Cornelis Dircksz. op grent	1	—	—	stroijt	1	1 6
Thunis Meijndertsz.	—	100	—	stroijt	0	2 3
Dirck Cornelisz. Man thogelandt ..	1	250	—	stroijt	1	4 10 ^{1/2}
Dirck Cornelisz. Man	—	129	—	stroijt	0	2 11
De kindere van Aegt Germents	—	250	—	stroijt	0	5 7 ^{1/2}
Dorps Landt van Pieter Legelander	2	300	—	stroijt	2	9 9
	5	429	—		6	2 11

	Morg. roed		roed voet duym
Cornelis Jansz. Voerman	1	150	— stroijt 1 4 10 ¹ / ₂
Jan Groot tot Hoorn	1	131	— stroijt 1 4 6
Thunis Meyndertsz.	1	—	— stroijt 1 1 6
Wigger Pietertsz. Tasman	1	235	— stroijt 1 6 9 ³ / ₄
Claes Hellinghman tot Hoorn	1	—	— stroijt 1 1 6
Thunis Meijndertsz. Borst stick	1	350	— stroijt 1 9 4 ¹ / ₂
Dorp Schellinkhout van legelander ..	2	155	— stroijt 2 6 6
Cornelis Admiraal	1	150	— stroijt 1 4 10 ¹ / ₂
De arme tot Schellinchout	3	6	— stroijt 3 4 7
De weduw van Jan Freksz. ploeger het deijmtie	—	385	— stroijt 0 8 8 ¹ / ₄

Dit hoogmanschap is groot 20 191 — stroijt 22 8 1

Dit is het seven en twintigste hoogmanschap.

De weduw van Freek Jansz.	—	125	— stroijt 0 2 9 ³ / ₄
Gert Cornelisz. Munnekij	—	125	— stroijt 0 2 9 ³ / ₄
Mr. Barent Jansz. Hauwert	2	261	6 stroijt 2 8 9 ¹ / ₂
De weduw van Jan Freksz. ploeger	2	387	6 stroijt 2 11 10
Dorps lant van Legelander	2	550	— stroijt 3 3 4 ¹ / ₂
Pieter Dirksz. Put	1	325	— stroijt 1 8 9 ³ / ₄
Brant Jansz.	—	100	— stroijt 0 2 3
Thunis Meijndertsz. coms ^o	3	50	— stroijt 3 5 7 ¹ / ₂
Thunis Meijndertsz. coms ^o	1	150	— stroijt 1 4 10 ¹ / ₂
Gert Cornelis van Munnekij	1	20	— stroijt 1 2 —
Pieter Dirksz. Put coms ^o	1	—	— stroijt 1 1 6
Pieter Dirksz. Put het Marslandt ..	2	—	— stroijt 2 3 —

Dit hoogmanschap is groot 18 295 — stroijt 20 11 8¹/₄

Dit is het Acht en twintigste hoogmanschap in corte weere.

Barent Jansz. tzuyd	3	—	— stroijt 3 4 6
Dorps lant van Lijst-Wouters	3	350	— stroijt 4 0 4 ¹ / ₂
De Arme tot Schellinchout	—	450	— stroijt 0 10 1 ¹ / ₂
Dorps lant het wildelandt	1	500	— stroijt 2 0 9
De weduw van Jan Freksz. ploeger wildelandt	1	200	— stroijt 1 6 —
Dorpslandt van Cornelis Jansz. voer- man	—	510	— stroijt 0 11 6
	11	210	12 9 3

De weduw van Jan Freksz. ploeger coms ^o het Neckerlandt	2	130	— stroijt 2 6 0
Reijer Wullemtsz. com ^o Kieftslant ..	2	260	— stroijt 2 8 10
Jacop Jonker coms ^o de Geer	0	200	— stroijt 0 4 6

Dit hoog Manschap is groot 16 200 — stroijt 18 4 7¹/₂

BIJLAGE VII.

„Copie

Extract vuyt Lantbouck van den jare XVC vijff ende tseventich waer inne bevonden werden die hoofluyden geset te wesen over de Schependelen ende Morgentalen binnen Opmeer gelegen ende inhield d'ommeslach vandyen waer voor int boeck dselve hoofluyden van name tot naeme bevonden worde ¹⁾).

Ommegeslagen bij Burgemeesters, Schepenen ende Rijckdomme tot Opmeer den Ve Aprille het Lantscot over elck morgen II gulden v st. met de niurekenschap.

Hoofluyden int selve jaer.

Dat suijder Schependeel	Adriaen Gerritss.
Dat noorder Schependeel	Jaep Dercxs.
Dat kerck Schependeel	Eddick Jacobss.
Dat weerer Schependeel	Derck Ariss.
Die twie halff Schependeel	Aris Dircxss ende Claes Albertss.

Onder stont d'voorgaende genomynede hoofluyden bevonden alsoo geteyckent ende genomynert te wesen int voors. Lantbouck ende daer mede met d'ommslach bevonden accorderende opten XXIIe Septembris Anno XVC seven ende tnegentich bij mij ende was onderteeckent Adriaen Willems soon Secretaris.”

In dorso: „Extract vuyt Lantbouck t'Opmeer d'1595
Evert Jacobss. Vlaer.”

¹⁾ Uit No. III van den catalogus van het Archief van Opmeer.

LIJST

van de belangrijkste voor dit werk benutte, ongedrukte, bronnen.

- I. In het Algemeen Rijksarchief te 's Gravenhage,
 - Register E.L. 10,
 - Register E.L. 22,
 - Register E.L. 27,
 - Register E.L. 32,
 - Register Priv. J,
 - Register Bevelbouck IIII,
 - Register Philippus B,
 - Register II,
 - Register V,
 - Register IX,
 - Register Principium,
 - Memoriale B.H.,
 - Memoriale B.M.,
- II. In het archief van de gemeente Opmeer (door het gemeentebestuur van Opmeer in bruikleen overgedragen aan het Prov. Archief van Noord-Holland), No. 62. „Pacht ende schellinghboeck der stede ende heerlijkheyt van Opmeer”. 1638—1794. (Een gedeelte hiervan namen wij als bijlage op), No. 111. Stukken betreffende het proces tusschen burgemeesters van Opmeer contra ingelanden van het Werer-schependeel in den ban van Opmeer over de kosten van het maken van een lating in den zeedijk tusschen Lambertschagen en Medemblik, genaamd de Inlaag of Nieuwedijk. 1597—1601. (Deze omschrijving geeft de inventaris van het archief van Opmeer).
- III. In het archief van den polder Burghorn (door het polderbestuur van Burghorn in bruikleen overgedragen aan het Prov. Archief van Noord-Holland) No. 21. Sententie van het Hof van Holland en den Hoogen Raad in de procedure tusschen poorters en geërfden van Schagen en Schagerkogge tegen geërfden en ingelanden van Burghorn, houdend dat laatstgenoemden voor de uitwatering door Schagen niet meer behoeven te betalen dan één Wilh. Tuin per gars en een evenredig deel in het visscherijgeld 1466, 1488. (Deze omschrijving geeft de inventaris van het archief van Burghorn).
- IV. In het archief van Montfoort berustend in het Prov. Archief van Utrecht, de nrs. 362, 368, 369, 399, 401, 402, 403, 406, 407, 409 van de inventaris van dit archief.
- V. In het archief van het ambacht van Westfriesland genaamd Drechterland, *Handschrift Drechterland I*, geschreven boek in folio, waarin afschriften van handvesten enz. betreffende Westfriesland van 1118—1642.

- VI. In het archief van de gemeente Schellinkhout, No. 77, zie verder ook de bijlagen.
- VII. In het archief van de gemeente Twisk, No. 27. Kohieren van de verponding 1569—1809, de nrs. 28, 29, 30, 36 en 37, No. 50. Stoelboek van de Twisker kerkweg. 1580, (zie verder ook de bijlagen); de nrs. 51 en 52.
No. 53. Burgemeesters en Schepenen van Twisk besluiten dat, wanneer palen aan den zeedijk binnen hunnen ban door onweder uitgeslagen of door ouderdom vergaan mochten zijn, zij die op gemeene kosten van den ban zullen doen vervangen en vernieuwen. 1487. (Deze omschrijving geeft de inventaris van het archief van Twisk), de nrs. 54 en 55.
No. 56. Overeenkomst tusschen rijkdommen en gemeene bureu van Twisk, om voortaan den geheelen Twisker-zeedijk, elke ban met zijne morgentalen daarin begrepen, gemeen werk te doen wezen, dat zonder eenige verstoeling zal worden onderhouden. 1563. (Deze omschrijving geeft de inventaris van het archief van Twisk).
- VIII. In het archief van de gemeente Wijdenes, de nrs. 8 en 12. Handschrift Wijdenes II, het keurenboek der stede Wijdenes loopende over de jaren 1606—1703 (archief no. ?).
- IX. In het archief van de gemeente Hoorn, *Memorien* gehouden bij Claas Nanningsz. Ao. 1637 in No. 220 van de inventaris van het archief van Hoorn.

Hiermede is geen volledige opsomming gegeven van alle gebruikte, niet-gedrukte, stukken die voor dit werk benut werden. Ik neem echter aan, dat de lezer voor de overige met de verwijzingen in den tekst of in de aantekeningen een voldoende aanwijzing heeft.

LIJST

van de belangrijkste gedrukte bronnen en de voornaamste litteratuur voor
dit werk geraadpleegd.

- Apeldoorn, Prof. Mr. L. J. van — De historische ontwikkeling van het grondbezit in Friesland. In „De Vrije Fries”, 1923.
- Beekman, A. A. — Het dijk- en waterschapsrecht in Nederland vóór 1795, deel I en II, 1905—1907.
- Bergh, Mr. L. Ph. C. vanden — Handboek der Middel-Nederlandsche Geographie, 1872.
- Bergh, Mr. L. Ph. C. vanden — Oorkondenboek van Holland en Zeeland, bew. door — 1866—1873, met supplement door J. de Fremery 1901.
- Blécourt, Mr. A. S. de — Wandelend land. In Rechtshistorische opstellen aangeboden aan Mr. S. J. Fockema Andreae, 1914.
- Blécourt, Mr. A. S. de — zie Memorialen.
- Boekenoogen, Dr. G. J. — De Zaausche volkstaal, bijdrage tot de kennis van den woordenschat in Noord-Holland.
- Braat, W. C. — De archaeologie van de Wieringermeer, een bijdrage tot de geschiedenis van het ontstaan der Zuiderzee. 1932.
- Brandt, G. — Historie der vermaerde zee- en koop-stadt Enkhuisen ver-vaetende haere herkomst ende voortganh, 1666.
- Burger van Schoorel, D. — Chronyk van de stad Medemblik, Chronyk van de gantsche en oude Heerlijkheydt van het Dorp Schagen 1728.
- Bijdragen voor de geschiedenis van het bisdom Haarlem, deel III, 1875.
- Doorninck, P. N. van — en Dr. J. S. van Veen — Acten betreffende Gelre en Zutphen (1107—1415), 1907.
- Dijkstra, Waling — Friesch woordenboek, deel I, II, III en IV, 1900-1911.
- Enige bijzonderheden uit Alkmaars historie (ongedateerd).
- Eikelenberg, Simon — Gedaante en gesteldheid van Westvriesland voor den Jaare MCCC en teffens den ondergang van het dorp Vroone, 1713.
- Faber, Mr. J. — De opheffing van het baljuwschap Medemblik. In Themis 1858.
- Fockema Andreae, Mr. S. J. — Bijdragen tot de Nederlandsche rechtsgeschiedenis, bundel IV en V, 1900 en 1914.
- Fockema Andreae, Mr. S. J. — Stadrechten in Nederland. Toespraak ter opening der algemeene vergadering van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden den 23sten Juni 1891.
- Fruin, R. — Informatie up den staet faculteyt ende gelegentheyte van de steden ende dorpen van Hollant ende Vrieslant om daerna te regulere de nyeuwe schiltaele, gedaen in den jaere MDXIV, uitgegeven door —, 1866.
- Fruin, R. — Over de opkomst van het Hoogheemraadschap van Rijnland. In Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen, Afd. Letterkunde 3e Reeks, 5e deel, 3e stuk, 1888.
- Gallée, J. H. — Vorstudien zu einem altniederdeutschen Wörterbuch, 1903.

- Ginneken, Jac. van — Handboek der Nederlandsche taal, deel I en II. Goede, A. de — Hwat uit de skiedenis fan Fenes. In Fertelsels fan de Styk-Spain, 1938.
- Gosses, Dr. I. H. — De vorming van het graafschap Holland. In Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde.
- Gosses, Dr. I. H. — Welgeborenen en huislieden. Onderzoekingen over standen en staat in het graafschap Holland 1926.
- Gosses, I. H. en N. Japikse — Handboek tot de Staatkundige Geschiedenis van Nederland, 1920.
- Hamaker, Dr. H. G. — De rekeningen der grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche Huis, uitgeg. door —. In de Werken van het Historische Genootschap, Nieuwe Serie, no. 21, 24 en 26.
- Handvesten, privilegien, willekeuren ende ordonnantiën der stadt Enchuijsen, 1667.
- Heck, Philipp — Die altfriesische Gerichtsverfassung. Mit Sprachwissenschaftlichen Beiträgen von Theodor Siebs, 1894.
- Heck, Philipp — Die Entstehung der Lex Frisionum. Arbeiten zur deutschen Rechts- und Verfassungsgeschichte VI. Helft, 1927.
- Heerenga, Dr. K. zie Rekeningen.
- Helten, W. L. van — Zur Lexicologie des altotfrieschen. Verhandlungen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam. Afdeeling Letterkunde. Nieuwe reeks, deel IX, 1907.
- Helten, W. L. van — Zur Lexicologie des altwestfriesischen. Verhandlungen der Koninklijke Akademie te Amsterdam. Afdeeling Letterkunde. Deel I, No. 5, 1896.
- Hesse, Mr. H. — Wandelend land. In Rechtsgeleerd Magazijn, 1905.
- Jong, Dr. M. de — Westfryslân. Foardracht hâlden for de fakânsje-kursus fen 'e Fryske ûnderwiis-rie op 2 Aug. 1929—1930.
- Joosting, Mr. J. G. C. — De proostdij van Westfriesland. Werken der vereeniging tot uitgaaf der bronnen van het oud-Vaderlandsche recht, gevestigd te Utrecht, tweede reeks No. 21, 1924.
- Joosting, Dr. J. G. C. — Onuitgegeven oorkonden betreffende het zeventuigsrecht. Met een inleiding, 1890.
- Kabinet van Nederlandsche en Kleefsche oudheden door Rademaker, van Nidek, le Long en Reisig, deel I, II, III, 1792.
- Koster, Dr. P. — Hoorn: in de Middeleeuwen. De economische ontwikkeling van een Westfriesche stad, 1929.
- Lams, W. Gsz. — Het groot privilegie en hantvest boeck van Kennemerlandt en Kennemergevolgh, 1664.
- Leegwater, Jan Adriaansz. — Een kleyn Chronykje ende Voorbereidinge van de Afkomste ende 't vergroten van de Dorpen van Graft en de Ryp en van meer notable Oude Stukken ende Geschiedenissen, 1724.
- Leding, — Die Freiheit der Friesen und ihr Bund zu Uppstallbom, 1878.
- Loon, G. van — Beschrijvinge der aloude regeeringswijze van Holland, 1744—1750.
- Lunsingh Meijer, A. F. W. — De rechtspositie van de eigenerfden in Drenthe, 1934.
- Memorialen van het hof (den raad) van Holland, Zeeland en West-Friesland, van den secretaris Jan Rosa. Deelen I, II en III. Uitgegeven en van inleiding voorzien door A. S. de Blécourt en E. M. Meijers, 1929.
- Meijers, E. M., zie Memorialen.
- Mieris, Frans van — Groot Charterboek der graaven van Holland, van Zeeland en Heeren van Friesland, 1781—1783.
- Monté ver Loren, J. Ph. de — De historische ontwikkeling van de

- begrippen bezit en eigendom in de landsheerlijke rechtspraak over onroerend goed in Holland, 1929.
- Muller, Mr. Dr. S. — Fz. — Het oudst cartularium van het Sticht Utrecht. Werken uitgegeven door het Historisch Genootschap, gevestigd te Utrecht. Derde serie, deel 3, 1892.
- Muller, S. — Fz. en A. C. Bouman — Oorkondenboek van het Sticht Utrecht tot 1301.
- Nidek, R. G. Mattheus Brouërius van — zie Kabinet.
- Noordewier, J. — Nederduitsche Rechtsoudheden, 1853.
- Oppermann, Otto — Die Grafschaft Holland und das Reich bis 1256. Untersuchungen zur Nordniederländischen Geschichte des 10. — bis 13. Jahrhunderts, zweiter Teil, 1921.
- Opperman, O. — Fontes Egmondenses uitgegeven door —, Werken uitgegeven door het Historisch Genootschap, gevestigd te Utrecht, derde serie, no. 61, 1933.
- Privilegie van Westzaan — Besondere privilegien ende handvesten verleent aan d' inwoonders van Westzaanden en Crommenie, 1661.
- Pols, Mr. M. S. — Westfriesche stadrechten, uitgegeven door —. Deel I en II. Werken der vereeniging tot uitgave der bronnen van het oude Vaderlandsche recht, gevestigd te Utrecht, Eerste reeks No. 7 — 1885—1888.
- Potter, Harold — LL. B. — Historical Introduction to English Law and its Institutions, 1932.
- Potter Harold — LL. B., Ph. D. — Short Outline of English Legal History, 1933.
- Prinz, — Studien über das Verhältnis Ostfrieslands zu Kaiser und Reich. Jahrbuch der Gesellschaft für bildende Kunst, V, Emden.
- Rademaker, Abraham — Zie Kabinet.
- Reisig, J. H. — zie Kabinet.
- Rekeningen van het bisdom Utrecht uitgegeven door Dr. K. Heeringa. Werken uitgegeven door het Historisch Genootschap, gevestigd te Utrecht. Derde serie No. 50, No. 59 en No. 60, 1926—1932.
- Rendorp, G. Th. — Specimen historico juridicum inaugurale de origine et progressu juris in Kennemerlandia, 1851.
- Richthofen, Dr. Karl Freiherr von — Die älteren Egmonder Geschichtsquellen, 1886.
- Richthofen, Dr. Karl Freiherr von — Friesische Rechtsquellen, 1840.
- Richthofen, Dr. Karl Freiherr von — Lex Frisionum uitgegeven en toegelicht door —, naar Pertz' Monumenta Germaniae. Gevolgd door een verhandeling over de zamenstelling van de Lex Frisionum van Mr. B. J. Lintelo de Geer, 1866.
- Richthofen, Dr. Karl Freiherr von — Untersuchungen über Friesische Rechtsgeschichte, 1880—1886.
- Riemsdijk, Th. van — Het zevendeel leggen na doodslag in Kennemerland en Westfriesland. Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen, Afdeling Letterkunde, 4e Reeks, Deel I, 1897.
- Sandys, Charles — Esq., F. S. A. — Consuetudines Kanciae. A History of Gavelkind and other remarkable Customs in the County of Kent, 1851.
- Santen, B. van — Generale Privilegien ende Hantvesten van Kennemerlandt ende Kennemergevolgh enz., 1652.
- Schröder, R. — Gesetzesprecheramt und Priesterthum bei den Germanen. In het Zeitschrift der Savigny Stiftung. Germ. Abth. 4.

- Schröder, R. — Lehrbuch der deutschen Rechtsgeschichte, 6e Auflage fortgeführt von Eberhard Freiherr von Künzberg, 1919—1922.
- Schwartzenberg en Hohenlandsberg, G. F. thoe — Groot Placaat en Charterboek van Vriesland (tot 1686). Vijf deelen.
- Siccama, Jhr. Mr. D. G. Rengers Hora — Over welgeborenschap en schotbaarheid. In: Rechtshistorische opstellen aangeboden aan Mr. S. J. Fockema Andreae, 1914.
- Smit, Dr. H. J. — De rekeningen der graven en gravinnen uit het Henegouwsche huis, uitgegeven door —, Werken uitgegeven door het Historisch Genootschap, gevestigd te Utrecht. Derde serie No. 46, No. 54 en No. 69. 1924—1939.
- Soeteboom, H. — Oudheden van Zaanland, Stavoren, Vronen en Waterland. Ite deel. 1702. Hiervan Vroonens Begin, Midden en Eynde en De zoet stemmende Zwaane van Waterland.
- Steller, Walther — Das altwestfriesische Schulzenrecht. Germanistische Abhandlungen 57. Helft 1926.
- Stoke, Melis — Rijkroniek van —, uitgegeven door W. G. Brill. Twee deelen. Werken uitgegeven door het Historisch Genootschap, gevestigd te Utrecht, Nieuwe serie, No. 40 en No. 41, 1885.
- Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden; agtste deels, eerste stuk. Behelzende het vervolg der Beschryving van Holland, 1750.
- Telting, Mr. A. — De Friesche stadrechten uitgegeven door —, Werken der vereeniging tot uitgave der bronnen van het oude Vaderlandsche recht, gevestigd te Utrecht. Eerste reeks No. 5, 1883.
- Telting, A. — Het Oud-Friesche Stadrecht, 1882.
- Velius, Dr. D. — Chroniik van Hoorn, Daer in verhaelt werden des selven Stadts eerste begin/opcomen/en gedenckweerdige geschiedenis/tot op den Jare 1630, 1648.
- Verwijs en Verdam — Middel-Nederlandsch Woordenboek.
- Vollenhoven, Mr. C. van — Een adatwetboekje voor heel Indië, 1925.
- Wagenaar, J. — Vaderlandsche Historie vervattende geschiedenissen der nu Vereenigde Nederlanden inzonderheid die van Holland enz. Deel III, IV en V, 1770.
- Warnkönig, L. A. — Flandrische Staats- und Rechtsgeschichte. Drie deelen, 1835—1842.

De lezer bemerke wat het bovenschrift van deze lijst reeds zegt, dat slechts de belangrijkste werken genoemd worden, voor die van minder belang voor dit werk, gelieve men zich te vergenoegen met de aanduiding in de aantekeningen.

PERSOONSNAMENREGISTER ¹⁾.

Adam, canonico Bremensi 1, 2, 3.
 Adriaen Gerrits 399.
 Aeriaen Jansz. Langedijck 341.
 Aernt van Gent 155.
 Albertus, abbas Stadensis 1, 3.
 Albrecht, graaf van Holland. heer
 van Westfriesland 16, 21, 22, 77,
 82, 107, 109, 183, 243, 244, 245,
 249, 250, 251, 304, 348, 349, 355.
 Allert Arentssoon 263.
 Almonde, van — zie Jacob.
 Andries Adaem 156.
 Ansfried, graaf, bisschop van
 Utrecht 48, 50, 55.
 Anthonis, heer van Hoogwoud 226,
 227.
 Aris Dirxss. 399.
 Arkel, van — zie Willem.
 Arnoud, graaf van Holland 50.
 Avesnes, van — zie Jan.
 Barbarossa, zie Frederik.
 Barent Jansz. Hauwert 343.
 Beerde Hartmanszoen 58, 60, 61.
 Blois, van — zie Jan.
 Bonifacius z.
 Borselen, van — zie Frank. Boudewyn
 (van Medemblik) 241.
 Boudyn van Zwieten 166.
 Brantges 388.
 Brederode, van — zie Dirk.
 Brune Jan 56.
 Chatillon, van — zie Guy.
 Claas Nanningsz. 201.
 Claes Aelberts 247.
 Claes Albertss 399.
 Claes Cornelisz. 341.
 Claes Pietersz. 187.
 Claes Pietersz. Keyens 270.
 Claes Thaemszoen 187.
 Claes Willem des Walen zoen 247.

Coenen van Herlaer 85.
 Coman Vrederic 242.
 Cornelis Willems 341.
 Cralingen, van — zie Daniel.
 Crabbenburg, van — zie Jan.
 Cronenburg, van — zie Jans.
 Dammers van Hoogendorp 272.
 Daniel van Cralingen 97, 98, 99.
 Derck Ariss 399.
 Dirk I, graaf van Holland 49.
 Dirk van Brederode 13.
 Dirk van Zanthurst 98, 99.
 Duist Pieterszoen 64.
 Eddick Jacobssz. 99.
 Eduard, heer van Hoogwoud 160,
 226, 227, 292.
 Egmond, van — zie Jan.
 Elzas, van den — zie Philips.
 Filips graaf van Holland, heer van
 Westfriesland 135, 136, 143, 144,
 145, 149, 155, 157, 159, 163, 164,
 166, 168, 169, 170, 171, 172, 174,
 178, 179, 181, 182, 199, 200, 210,
 212, 262, 290, 291, 334, 336, 337,
 338, 376.
 Filips V, koning van Spanje 336.
 Filips van Wassenaar 141.
 Filips, graaf van St. Pol 143.
 Floris V, graaf van Holland, heer
 van Westfriesland 4, 8, 11, 12, 13,
 68, 83, 101, 123, 134, 200, 205,
 210, 354, 356.
 Frank van Borselen 168.
 Frederik Barbarossa 52, 55, 371.
 Gaasbeek, van — zie Jacob.
 Galte Laue 342.
 Garbrant Jacobs 17, 18.
 Geraert Ever 65.

¹⁾ In het persoonsnamenregister is evenmin als in de beide andere registers het materiaal van de bijlagen verwerkt.

- Gerbent Heynsz. 340.
 Gerbrand Jacobszoon 117.
 Gherit Sonc 241.
 Ghisebrecht van Nyeuwenrode 60.
 Gloucester, van — zie Hunphrey.
 Godebaldus, bisschop van Utrecht 51.
 Guertgen Claes 270.
 Guy van Chatillon 317.

 Hendrik IV, keizer 50.
 Henric, bastaard van Holland 154.
 Herberen van Ysselsteyn 93.
 Herlaer, van — zie Coenen.
 Hersfeld, de — zie Lambertus.
 Heijn Martynszoen 247.
 Heynric Haren Dirxzone.
 Hillebrand Pieterz 21.
 Hoogendorp, van — zie Dammers.
 Hoogwoud, van — zie Anthonis en
 Eduard.
 Humphrey, hertog van Gloucester 143.

 Jacob Cornelisz. Tjallewal 197.
 Jacob Jacobsz. 340.
 Jacob Jammers 388.
 Jacob van Almonde 64.
 Jacob van Gaasbeek 145, 166.
 Jacoba, gravin van Holland, vrouwe
 van Westfriesland 61, 137, 138,
 140, 141, 142, 144, 145, 154, 156,
 163, 166, 168, 175, 179, 338, 375,
 389.
 Jacobus de Maerlant 2, 3.
 Jaep Dirxss 399.
 Jan Andries 388.
 Jan, bastaard van Beieren 154, 157.
 Jan I, graaf van Holland, heer van
 Westfriesland 5, 20, 63, 71, 254.
 Jan, hertog van Bedford 144.
 Jan Jacobsz. Houtsager 343.
 Jan Jansz. Janninck 340.
 Jan Persijn 378.
 Jan Piet Dircks Buys 342.
 Jan Stalpert 65.
 Jan van Avesnes, 5, 56, 64.
 Jan van Beieren 138, 139, 140, 141,
 142, 145, 146, 150, 163.
 Jan van Blois, heer van Texel 133,
 134.
 Jan van Brabant 138, 140, 141, 143,
 145, 150.
 Jan van Crabbenborg 154.
 Jan van Egmond 138.
 Jan van Henegouwen 133.
 Jan van Schellinkhout 157.

 Jan Willemszoen 187.
 Jan Wyartszoen 187.
 Jan Zeelander 165.
 Jans van Cronenburg 109.
 Johan Moyard 241, 242.
 Johan van Schagen 212, 213, 292.
 Jonge Gerijt 109.

 Karolus, rex 1, 2.
 Katerine Geryt Broederszoensdr. 247.
 Kats, van — zie Nicolaas.
 Klaas Gijssen 390.

 Lambertus de Hersfeld 4.
 Lucas van Teylingen 64.
 Lysbet van Ysselsteyn 93.
 Lysbet van Woescwyc 93.

 Machtelt, „borchgravinne van Vries-
 landt” 242, 243.
 Maerlant, van — zie Jacobus.
 Mairityn Rypertssoon 263.
 Margareta, Flandrie et Haynonie
 comitissa 2.
 Margareta, gravin van Holland,
 vrouwe van Westfriesland 76, 348.
 Margarita, gravin-weduwe 167, 171,
 175, 237, 248, 309.
 Marij Claes 194.
 Mary Pietersdr. 197.
 Martijn Ysbrantszoen 186.
 Mathys Teer 388.
 Matijs Rengherszone 314.

 Nicolaas van Kats 11.
 Nyeuwenrode, van — zie Ghise-
 brecht.

 Otto, keizer 49.
 Oubal op den Oudendyk 56.

 Pelgrim van Horne 247.
 Persijn zie Jan.
 Peter Hercksz. 342.
 Philips van den Elzas 30.
 Philips Ruichrok van de Werve 64.
 Pieter Benninc 56.
 Pieter Claesz. 21.
 Pieter Gerritsz. 343.
 Pieter Janss. 247.
 Pieter Nannensz. 247.
 Pieter Neve 242, 243.
 Pieter Ydenssoenszoen 247.
 Pieter Zuenzone 247.
 Pol, van St., — zie Filips.

Pouwel Pouwels 341.
Puppijn 2.

Reyner Jansz. alias Mautgin 340.
Roeland van Wtkerke 164, 165, 166,
168, 174, 179, 180, 181.
Roeland van Wijdenesse 12.

Schagen, van — zie Johan en Willem.
Sijbrant Janss. Horn 194, 195.
Sijmon Roeloffssoon 247.
Sijmon Yvenzoen 243, 244, 247.

Teylingen, van — zie Lucas.
Thaems Pieterssoon 247.
Theodericus, comes Westfriscus 4.
Thomas, Flandrie et Hannonie co-
mes 2, 3.
Tryn Dirks 342.

Vedde van Vroenen 56.
Vftit Heeren zoen 244, 247.
Volkaerd Yevenzoen 241.

Wassenaar, van — zie Filips.
Werve, van de — zie Philips Ruich-
rok.
Wiert Symsz. 341.
Willebrord 2.
Willem Allijnszoen 246.
Willem, bisschop van Utrecht 50.
Willem Eggert 246.

Willem II, graaf van Holland,
Roomsch-Koning 8, 12, 70, 101,
122, 123.

Willem III, graaf van Holland, heer
van Westfriesland 133, 314.

Willem IV, graaf van Holland, heer
van Westfriesland 188.

Willem V, graaf van Holland, heer
van Westfriesland 60, 88.

Willem VI, graaf van Holland, heer
van Westfriesland 17, 18, 92, 98,
111, 116, 123, 137, 185, 210, 309,
333, 354, 374.

Willem Nagel 146.

Willem Simonsz. 135.

Willem van Arkel 138.

Willem van Schagen 165, 169, 170,
171, 177, 191, 207, 209, 211, 213,
214, 229, 292, 306.

Willem van Zaenden 88.

Woeswyc, van — zie Lysbet.

Wouter Ghtsz. 109.

Wtkerke, van — zie Roeland.

Wijdenesse, van — zie Roeland.

Yff Claeszoen 196.

Ysselsteyn, van — zie Herberen en
Lysbet.

Zaenden, van — zie Willem.

Zanthurst, van — zie Dirk.

Zwieten, van — zie Boudyn.

PLAATSNAMEN REGISTER.

- Aarlanderveen 306.
 Aartswoud 18, 116, 160, 178, 330.
 Abbekerk 17, 41, 116, 121, 153, 159,
 162, 177, 185, 186, 187, 194, 195,
 221, 223, 233, 236, 246, 299, 312,
 330, 335, 340, 343.
 Alkmaar 8, 9, 10, 14, 15, 83, 91,
 101, 122, 123, 125, 126, 127, 129,
 145, 163, 174, 269, 277.
 Almersdorp 17, 113, 116, 117, 330.
 Alphen 145.
 Ameldorp, zie Almersdorp.
 Amstelland 11, 23.
 Amsterdam 11, 323.
 Amersfoort 141.
 Andijk 269.
 Arkel 109, 138.
 Antwerpen 3.
 Assendelft 270, 389, 390, 391, 394,
 395.
 Avenhorn 37, 330.
 Barsingerhorn 127, 128, 129, 165, 170,
 173, 191, 207, 209, 211, 214, 228,
 231, 306, 330, 332, 346, 347, 350.
 Beets, de 111.
 Bennisbroec, zie Benningbroek.
 Benningbroek 17, 116, 155, 177, 311,
 330.
 Berkhout 111, 330.
 Biervliet 3.
 Binnenwijzend 234, 330.
 Blokdijk 267.
 Brabant 142, 302.
 Bovenkarspel 101, 102, 117, 330.
 Bornisse 4.
 Brielle 138, 139, 141.
 Broek, zie Grootebroek.
 Broek in Waterland 32, 272, 378.
 Broek op Langendijk 127, 129, 181,
 229, 330.
 Brokmerland 38.
 Brugge 2.
 Buiksloot 32.
 Burg, de 149.
 Burghorn 130, 169, 177, 189, 190,
 210, 212, 214, 216, 231, 281, 292,
 351, 352.
 Cadzand 3.
 Calais 144.
 Callandsoog 330, 388.
 Chinneleosara gemarchi 49.
 Crommenie, zie Krommenie.
 Delft 337.
 Delftland 378.
 Doeze, zie Opperdoes.
 Dordrecht 138, 139, 141.
 Drechterland, passim.
 Drechtingher ambacht, passim.
 Drenthe 201, 379.
 Driehuizen 181.
 Edam 388.
 Eems 158.
 Eenigenburg 15, 43, 130, 330.
 Egmond 375.
 Enkhuizen 21, 28, 74, 83, 101, 102,
 117, 119, 121, 204, 281, 322, 324,
 330, 334, 346, 352, 359, 362, 364,
 385, 386, 387.
 Etershem 389.
 Fenes, zie Wijdenes.
 Fivelga 47.
 Fli 1, 2, 5, 6, 23, 54, 133.
 Floriscogge 230.
 Franla, zie Vroonen.
 Franlo, zie Vroonen.
 Franeker 381.
 Fredewold 38.
 Friesche Ommelanden 36, 38.
 Friesland, passim.
 Froanen, zie Vroonen.
 Gawijzend 25.
 Geertruidenberg 142.
 Gheestmanne ambacht, passim.
 Gelderland 24, 241.
 Gommerskerspel 101, 117, 330, 386.
 Gooiland 11, 23, 25.

- Goorn, de 111.
 Gorkum 138, 141.
 Gouda 142.
 Graft 164, 169, 180, 181.
 Graftdijk 181.
 Groningen 253, 302.
 Grootebroek 28, 83, 102, 103, 107,
 114, 117, 119, 121, 151, 152, 158,
 159, 162, 177, 214, 217, 218, 219,
 220, 224, 225, 233, 235, 259, 268,
 276, 279, 282, 284, 290, 293, 295,
 296, 297, 299, 316, 329, 330, 334,
 344, 353, 359, 362, 363, 364, 365,
 366, 367, 399, 400.
 Haarlem 83, 101, 123, 145, 146, 163,
 323, 335, 356, 376, 388, 390.
 Hagestein 140.
 Halle 144.
 Hauwert 17, 117, 151, 330.
 Haringhuizen 128, 129, 165, 191, 207,
 209, 211, 214, 330.
 Harenkarspel 130, 179.
 Heemskerk 29, 354.
 Heer Hugowaard 8.
 Heidene-se 4.
 Heiloo 10.
 Hem, 17, 21, 22, 65, 116, 121, 192,
 268, 306, 330.
 Hensbroek 18, 117, 119, 154, 177,
 178, 185, 210, 319, 330, 331.
 Heusden 22, 24.
 Hiddesekere 2.
 Heyn, zie Hem.
 Henegouwen 144, 155.
 Hippolytushoef 60, 167.
 Holland, passim.
 Hondsbosche zeevering 223, 319.
 Hoogkarspel 107, 108, 117, 120, 158,
 236, 316, 330, 332, 393, 397, 398,
 399.
 Hoogwoud 11, 12, 18, 44, 46, 116,
 121, 160, 161, 162, 178, 217, 227,
 228, 229, 231, 327, 330, 331, 350,
 351, 352.
 Hoorn 28, 83, 102, 103, 110, 111,
 112, 114, 117, 119, 121, 157, 158,
 162, 192, 193, 194, 204, 324, 333,
 387.
 Hoornsche Hop 268.
 Houtwouderingher ambacht, passim.
 Houveking ambochte(?) 5.
 Hugmerke 38, 47.
 Huisduinen 5, 330.
 Huiswaard 181.
 Humsterland 38.
 Hunsingo 38.
 Hunusga 47.
 IJpendam 32.
 Imkehorn 393.
 Katwoude 389.
 Kennemerland, passim.
 Kennemergevolg 145, 163.
 Koedijk 9, 123, 129, 164, 169, 174,
 180, 181, 277, 330.
 Kromme Leek 49.
 Krommenie 317, 396.
 Kuilenburg 360.
 Landsmeer 32.
 Langedicke, zie Langendijk.
 Langendijk 5, 35, 43, 46, 52, 78, 127,
 129, 173, 229.
 Langewold 38.
 Langhedikercogge, zie Geestmer am-
 bacht.
 Lambertskaag 17, 116, 155, 185, 223,
 224, 330, 399.
 Lauwers (Laubach) 1, 6, 23.
 Leerdam 140.
 Leiden 142.
 Leiderdorp 306.
 Lutjebroek 107, 108, 117, 120, 154,
 158, 330.
 Lutkedrecht, zie Avenhorn.
 Maarten, St. 130, 330.
 Maartensdijk 143.
 Maas 4, 23.
 Marsdiep 133.
 Medemblik, passim.
 Melorde 13.
 Merme 47.
 Midagsterland 38.
 Middelburg 11, 12.
 Middelkogge 44.
 Midfriesland, passim.
 Midwoud, 17, 116, 153, 185, 311, 330.
 Monnikendam 32, 104.
 Muiden 11.
 Muiden, St. Anna ter — 3.
 Mijzen 111, 130, 181, 243.
 Nedorpingher ambacht, passim.
 Nibbixwoud 17, 117, 151, 246, 330.
 Niedorp 5, 37, 38, 52, 68, 127, 128,
 129, 172, 173, 177, 206, 207, 209,
 210, 211, 212, 213, 229, 289, 291,
 321, 330, 338, 347, 351, 352.

- Nieuwe dorpe, zie Niedorp.
 Nieuwelant cogge 43.
 Nieuwendam 32.
 Nieuwerkerk 378.
 Noorddijk 181.
 Noordholland 2, 7.
 Noordzee 138.
 Noordzeekanaal 5.
 Noordscharwoude, 129, 177, 181, 229.
 Nutinghe (-hoerne?), zie Tuitjehorn.
 Nuwebucswoude, zie Nibbixwoud.
 Nijenburg 168, 178, 179, 181, 406.
 Obdam 18, 117, 119, 154, 177, 178,
 185, 210, 319, 330, 331.
 Odijk 360.
 Oisterblocweer, zie Oosterblokker.
 Oosterblokker 17, 116, 217, 330.
 Oostereind 149.
 Oosterland 167.
 Oosterleek 18, 19, 22, 41, 106, 112,
 114, 115, 116, 117, 120, 154, 156,
 191, 192, 203, 217, 223, 287, 330,
 362, 365, 366, 367, 369, 370.
 Oostergo 53.
 Oostfriesland 6, 38.
 Oostwoud 113, 117, 120, 330.
 Oostzaan 395.
 Opdam, zie Obdam.
 Opmeer 18, 117, 119, 154, 178, 185,
 194, 195, 197, 210, 298, 330, 399,
 400.
 Opperdoes 17, 34, 113, 116, 117, 330.
 Oterleek 5, 129, 164, 174, 180, 181,
 228, 277, 330.
 Otterleec, zie Oterleek.
 Oudebucswoude, zie Hauwert.
 Oude Niedorp, zie Niedorp.
 Oudendijk 111.
 Oudewater 335.
 Oudkarspel 129, 179, 229.
 Oudorp 5, 8, 9, 35, 43, 122, 129, 164,
 168, 174, 180, 181, 228, 277, 330.
 Outtorp, zie Oudorp.
 Overleeker ambacht, zie Houtwoudin-
 gher ambacht.
 Pancras, St. 168, 174, 181, 330.
 Petten 5.
 Plymouth 3.
 Purmerend 32.
 Purmerland 32.
 Pyemdorp(?) 147.
 Ransdorp 32.
 Rekere 9, 15, 47.
 Rerinchusen (waarsch. Herinchusen)
 147.
 Rietwijk 378.
 Rotterdam 140, 141, 378.
 Rustenburg 181.
 Rüstringen 38, 42.
 Rijnland 22, 360, 378.
 Rijp, de 181.
 Schagen 9, 15, 68, 128, 129, 165,
 169, 170, 173, 179, 190, 206, 216,
 221, 222, 227, 228, 229, 330, 347,
 350.
 Schager- en Nedorper koggen 28,
 46, 170, 177.
 Schardam 111, 330.
 Scharwoude 111, 330.
 Schellingwoude 32, 380.
 Schellinkhout 11, 18, 26, 35, 41, 81,
 106, 112, 114, 115, 116, 117, 119,
 120, 121, 127, 128, 129, 154, 155,
 156, 192, 209, 218, 219, 221, 222,
 224, 225, 230, 231, 235, 236, 259,
 266, 267, 268, 285, 297, 300, 310,
 327, 328, 330, 343, 344, 362, 363,
 364, 368, 369, 386, 391, 396, 397.
 Schermer 8, 147, 164, 167, 169, 180,
 181, 242, 243.
 Schermerhorn 181.
 Schieland 338.
 Schoonerwoerd 140.
 Schoonhoven 144.
 Sincfal 1, 2, 3, 4, 23, 54.
 Sluis 3.
 Spanbroek 18, 117, 118, 120, 121,
 154, 162, 177, 178, 185, 210, 330.
 Stavoren 109.
 Stroe 167.
 Suttrachi 47.
 Sijbekarspel 17, 35, 116, 121, 155,
 158, 159, 162, 177, 195, 220, 223,
 231, 235, 246, 256, 275, 280, 299,
 300, 310, 311, 326, 330.
 Tessele, zie Texel.
 Texel 5, 23, 36, 45, 52, 54, 56, 83,
 133, 174, 175, 269, 274, 330.
 Texla, zie Texel.
 Thiel- en Bommelerwaard 360.
 Tienhoven 360.
 Tuitjehorn 5, 360.
 Twiisch, zie Twisk.
 Twisk 17, 116, 155, 185, 186, 187,
 195, 196, 264, 311, 323, 330, 332,
 340, 341, 342, 343, 344.

- Ursem 130, 145, 167, 169, 181, 243.
 Utrecht 23, 141, 329, 332, 333, 357,
 371.
 Uijtender cogge 26, 35, 46.
- Valckencogge, zie Valkoog.
 Valkoog 43, 130, 246, 330.
 Veenhoop 26, 35, 111, 117, 120, 308.
 Venhuizen 17, 22, 65, 116, 130, 179,
 192, 244, 300, 334.
 Vier Noorderkoggen (ambacht van
 de —) 44.
 Vlaamsche Vier Ambachten 29.
 Vlaanderen 2, 4.
 Vlie, zie Fli.
 Vlieland 64.
 Vlissingen 3.
 Voorne 302.
 Vranla, zie Vroonen.
 Vrei 379.
 Vroonen 8, 14, 43, 122, 129, 174,
 181, 228, 277.
- Waal, de 149.
 Wadwey 17, 117, 151, 246, 330.
 Wadweijde, zie Wadwey.
 Warder 272.
 Warmenhuizen 5, 130, 179.
 Wassenaar 379.
 Watergang 32.
 Waterland 5, 11, 22, 23, 31, 32, 44,
 271, 319, 356, 367, 368, 378, 379,
 380, 388, 393, 406, 407.
 Werenhuizen, zie Warmenhuizen.
 Wervershoof 112, 113, 114, 120, 262,
 263, 330.
 Westcapelle 3.
 Westerblokker 17, 116, 330.
 Westerblokkere, zie Westerblokker.
 Westergo 53, 74.
 Westerland 167.
 Westerschelde 3.
 West(f)linge, passim.
 Westfriesland, passim.
 Westwoud 17, 107, 116, 121, 217,
 231, 232, 234, 235, 236, 257, 286,
 325, 326, 329, 330, 334, 339.
 Westzaan 317, 396.
 Wezer 2, 23.
 Wictulgingafurt 45.
 Wieringerlant, zie Wieringen.
 Wieringen, passim.
 Wieringermeer 13, 46.
 Winkel 37, 68, 128, 129, 172, 173,
 208, 210, 211, 212, 213, 229, 231,
 232, 235, 289, 291, 297, 300, 330,
 332, 338, 347, 351, 352.
 Winkelmade 50.
 Wimmenum 378, 379.
 Wiron, zie Wieringen.
 Woerden 22.
 Wognum 17, 18, 35, 44, 117, 118,
 121, 150, 151, 158, 162, 246, 330.
 Wormer 270.
 Wijdenes 11, 12, 13, 18, 19, 21, 22,
 41, 55, 106, 112, 114, 115, 116,
 117, 120, 154, 155, 156, 162, 191,
 192, 203, 217, 218, 219, 223, 225,
 232, 233, 266, 268, 287, 306, 330,
 332, 334, 362, 365, 366, 367, 369,
 370.
- Ypolshoeve, zie Hippolytushoef.
 Ysselstein 141.
- Zaanstreek 6, 395.
 Zeeland 3, 4, 23, 138, 302, 397, 398.
 Zeevang 5, 11, 23, 272, 378, 393,
 406, 407.
 Zeevang, zie Zeevang.
 Zibekerspel, zie Sijbekarspel.
 Zuiderzee 11.
 Zuidholland 3.
 Zuidscharwoude 129, 181, 229.
 Zuilen 360.
 Zutphen 242.
 Zwaag 26, 35, 110, 117, 119, 120,
 330.
 Zwin 3, 4.
 Zijpe 131.

ZAAKREGISTER.

- Aasdomsrecht 202.
 Adatrecht 254.
 Aefte ding 379.
 Afdoelen 257.
 Afscheren 257.
 Allodiaal goed 263.
 Ambacht (gouwviereendeel) passim.
 Ambacht (Holl. bet.) 22.
 Ambachtsbestuur (gouwviereendeels
 bestuur) 16.
 Ambachtsgerecht 39.
 Ambachtshoer 23, 132, 133, 135, 136.
 Ambachtshoerlijkheid 135, 136.
 Ambachtsviereendeel 26.
 Ambochtshere, zie ambachtshoer.
 Ambtsgebied 17, 36, 37.
 Amptsluden 82, 86, 87.
 Armekijnderengelt 233, 326.
 Armekijnderlant 235, 326.
 Armengeld 233, 325, 326, 328.
 Armenvoogd 231, 233, 236, 327, 328,
 365.
 Armenvoogdij 231.
 Armenvoogdschap 231.
 Asing 202, 205, 360.

 Bailiuw, zie baljuw.
 Baljuw, passim.
 Baljuwschap, passim.
 Baljuwschapsgerecht 161, 167, 168,
 216, 240, 241, 250.
 Baljuwsgerecht 72, 75, 77.
 Baljuwsrekening 29, 30, 58.
 Baljuwsvierschaar 89.
 Ban (boete) 20.
 Ban (Midfr. district) 36, 38, 42.
 Ban, synon. banne, zie aldaar.
 Banboete 20.
 Banding 350, 354, 355, 356, 373, 374.
 Banne, passim.
 Bannebestuur 184.
 Bannedeelshoofdman 400.
 Bannedeelsrijksten 400.
 Banning 41.
 Banckwartier 27, 385, 392—400
 (passim).

 Banneverdeeling 121.
 Battingspenningen 379.
 Bede 28, 29, 87, 149, 153, 159, 160,
 161, 163, 165, 172.
 Bedeaandeel 28.
 Bedebedrag 29.
 Bedeëning 27, 28.
 Beestscutter 126, 277, 278.
 Bifangh (district) 36, 38.
 Binnen wateren 16, 111, 115.
 Binnen wegen 21, 22, 111, 115.
 Blaffert 45, 46.
 Bode 82, 83, 95, 96, 161, 204, 236.
 Boelghoet 296.
 Bon 187, 315, 316, 319, 320, 321,
 323, 340, 344.
 Bonding 315.
 Boonloot 206, 207, 208.
 Both 263.
 Botting (bodthing) 370—385 (pas-
 sim).
 Botting (last) 360, 370—385 (pas-
 sim).
 Burar, zie buurschap.
 Buren, passim.
 Burenrecht, zie swannotsrecht.
 Burenschot 301, 307, 310, 312, 329.
 Burgemeester 19, 156, 187, 206, 216,
 217, 219, 221, 223, 232, 279, 280,
 328, 341, 363, 364, 369.
 Burggraaf 30.
 Burggraafschap 142.
 Burscip, zie buurschap.
 Buur, zie buren.
 Buurgerecht 364, 365, 366, 367, 368,
 369.
 Buurlasting 301, 302.
 Buurmeester 263.
 Buurrecht 353, 355, 362, 363, 367,
 369, 370.
 Buurrechtsdag 224.
 Buurschap, passim.
 Buurschapsbestuur 188.
 Buurschapsgebied 25.

 Castellanus 30.

- Castelryen 121.
 Census 33, 34 48, 55.
 Cetus 57, 58, 60.
 Civis 43, 201.
 Coetus, zie cetus.
 Cogge, zie kogge.
 Cogghe, zie kogge.
 Cogscult 33, 34.
 Comitatum, zie graafschap.
 Consilium 56, 66, 69, 74.
 Costerij 343.
 Costume 79, 80.
 Curtis 55, 371.

 Deel (district) 38, 39, 42.
 Deken 58, 325—336 (passim).
 Dialect 6.
 Dienste 18, 79.
 Dienstluden 16, 79, 83.
 Dingspil 402.
 Dominic 263.
 Dool 257.
 Dorp, passim.
 Dorpsbestuur 20.
 Ducatus Frisiae 53.
 Dijkage 23.
 Dijkbaar 317, 318.
 Dijkbestuur 20.
 Dijkboek 317.
 Dijker 190.
 Dijkgeld 318, 325.
 Dijkgraaf 16, 20, 27, 75, 81, 87, 93,
 97, 98, 322, 344.
 Dijkgraafschap 93, 96, 97, 98.
 Dijkleger 398.
 Dijkmeester 322, 324, 391.
 Dijkplicht 198.
 Dijkplichtig land 190.
 Dijkrecht 112, 114, 394.
 Dijksgedeelte 20.
 Dijksonderhoud 26, 264.
 Dijksvak 26.
 Dijkswerk 26.
 Dijkvrij 316.
 Dijkzorg 81, 388.

 Eygeliken ghoeden 20.
 Etting 262.
 Etgroed 296.
 Extraneus 105.

 Familie quohier 196, 197.
 Feodale adel 237.
 Feodale baljuwschappen 85.
 Feodale instituten 72, 75.
 Feodale oriënteering 86.

 Feodale stelsel 242.
 Feodaliseering 72, 76, 93, 237, 244,
 246.
 Feodaliteit 75.
 Fiardandel 38, 42.
 Fiertel 44.
 Fimelthing 383.

 Ga 16, 24—65 (passim), 407.
 Gading 25, 41, 42, 82, 90, 215, 346—
 370 (passim), 373, 374, 375, 379.
 Gaweg 25, 42.
 Gastrecht 353, 362, 369, 370.
 Gau, zie gouw.
 Gaynriucht 41.
 Geërfd 183, 184, 193.
 Geërfden 41, 183, 184, 186, 190, 191,
 192, 196, 197, 200, 201, 202, 236.
 Geersengelt 297.
 Geestelijke beneficiën 166.
 Gegoed 183, 184, 186, 189, 193, 199,
 207.
 Geland 199.
 Gemeen riantaal 85.
 Gemeen waarschap, zie ghemeen
 waerscip.
 Gemeen werk 186.
 Gemeyn Vryhede 92, 93, 118.
 Gerechtsban 84.
 Gerichtsbezirk 24.
 Gezworene 23, 230, 231.
 Ghemeen scatinghe 79.
 Ghemeen waerscip 16, 96.
 Ghesworene, zie gezworene.
 Go 25, 45, 401.
 Gogerecht 41.
 Gouw 6, 23, 24, 33, 35, 36, 38, 42,
 44, 45, 54, 55, 62, 64.
 Gouwgerecht 39.
 Gouwvierendeel 18, 24, 37, 69.
 Graaf, passim.
 Graafding 53, 348, 356, 370—385
 (passim).
 Graafschap, passim.
 Gracie 180.
 Grafelijkheid 29.
 Graven raad, 's — 76, 169, 170, 198,
 394.
 Grietenij 38.

 Haardgeld 176.
 Haardstede 176.
 Haardstedengeld 336, 337, 338, 339.
 Haercomen 118, 172.
 Hammerk 24, 39.

- Heemraad 20, 21, 82, 83, 97, 112,
 115, 198, 251, 394.
 Heer, passim.
 Heergewaad 154.
 Heerlijkheid, passim.
 Heerlijk recht 161, 215.
 Heeren raad, 's — 163.
 Heeren schot, 's — 300, 304, 306,
 307, 310, 312, 316, 329.
 Heerrecht 352.
 Heervaart 27, 29, 30, 31, 33, 103,
 104, 127, 128, 129, 145, 173.
 Heervaartrecht 33.
 Heervaartssorganisatie 30.
 Heervaartplicht 30, 31, 34.
 Heervaartverband 104.
 Hercoghe, zie kogge II.
 Herberg 16.
 Hik 303.
 Hobrede 389, 395.
 Hoefslag 315, 318, 320, 322, 340,
 344, 388, 391.
 Hoendergeld 336, 337, 339.
 Hofding 356, 375, 377, 384.
 Hoffweyde, zie hofweide.
 Hofland 55.
 Hof van Holland 319, 324, 394.
 Hofweide 98.
 Homan 340, 343, 385—400 (passim).
 Homanschap, 25, 44, 343, 344, 385-
 400 (passim).
 Honderschapsding 39.
 Hondsboschgelt 223, 319.
 Huesscheden 82, 83.
 Hulde 91.
 Huislieden 6, 17, 89, 90, 237, 238,
 250, 305.
 Huslata 33.
 Huysweer 269.

 Inburen 189.
 Indijking 27.
 Ingeërfden 184.
 Ingelanden 184.
 Innige wegen, zie binnen wegen.
 Inpoorters 189.
 Inslach 262.
 Inundatie 8, 9, 15.

 Jaerrechten (judicia annualia) 346,
 350, 356.
 Juratus 56, 66, 69, 70.
 Jurisdictie (hooge en lage) 164.
 Kaag 195, 263, 270, 271.
 Kapittel, zie landskapittel.
 Kastelein 93, 97, 99, 100, 112.
 Kasteleinschap 98, 99, 100, 121.
 Kerkelijk recht 126.
 Kerkgeld 233, 325, 326, 328, 329.
 Kerkland 327, 328.
 Kerkmeester 234, 235, 325, 326, 365.
 Kerkrente 233, 327.
 Kerksoeking 25, 26, 42, 125, 134, 135,
 137, 167, 198, 325—336 (passim).
 Kerkvoogd 231, 232, 233, 234, 235,
 236, 327, 328, 329, 335, 339, 340.
 Kerspel, zie kerksoking.
 Keur, passim.
 Keuren (w.w.) 21.
 Koeschaar 253, 270, 271.
 Koeskeer, zie koeschaar.
 Koeskeren 253.
 Kogge (district), passim.
 Kogge (vaartuig) 11, 13, 27, 29, 33,
 34, 64, 68.
 Koggedienst 30.
 Koggeding 41.
 Koggeheervaartplicht 31.
 Koggeplicht 30.
 Konings orkenen 360.
 Koningsland 55.
 Kruistogt 8.

 Land (district) 35, 82.
 Landboek 317.
 Landrecht, passim.
 Landrijksten 183, 184.
 Landschot 110, 111, 115, 223, 297,
 299, 300, 310, 311, 400.
 Landsdeeling 259, 261, 262.
 Landsheer 247.
 Landskapittel 329, 330, 331, 332.
 Landstad 103, 121.
 Landtuyge 356.
 Leen 11.
 Leenheer 243.
 Leenman 91, 132, 134, 167, 178, 240,
 243, 244.
 Lenden 184, 276, 281.
 Liudgarda 24, 40.

 Maexel 354, 355, 375.
 Makelaar 75.
 Mannen 72, 75.
 Marktvrede 102.
 Meenschar 273.
 Meent (gemeente) 225.
 Meent 16, 20, 21, 24, 25, 41, 274.
 Meente, zie meent II.

- Menth, zie meent.
 Mienschaar 252, 253, 269, 270, 272.
 Mienskar, zie mienschaar.
 Mient (zie ook meent) 252, 264, 266, 267, 269, 270, 271, 274.
 Moederstad 104, 123, 127, 128.
 Morgen-morgensgelijk 187, 320, 321, 323, 391.
 Morgentalen 186, 187, 323, 400.
 Morgenschot, 297, 299, 300, 310.

 Notabelen man 210.
 Nor 285, 286.
 Notsdeeling 256, 259, 260, 261, 262.
 Notsloot 260.
 Notten 259.
 Notweg 260.

 Ofdoele 257.
 Officier 19.
 Officium (ambt en amtsgebied) 30, 36, 37, 38, 40, 42, 43.
 Ofskere 257.
 Ombecht, zie ambacht (gouvvieren-deel).
 Ommeburen 189.
 Oncost 113, 115.
 Onghelt 209, 301, 302, 304, 318.
 Oog 303.
 Opperschout 18, 24.
 Oppidanus 105.
 Ordinacio 52, 53.
 Overtoom 22.

 Pachtboek 194, 195, 197, 298.
 Pachten 191, 221, 227, 228, 298, 307, 320.
 Pacificatie 67.
 Pagus 36, 45, 46, 47, 63.
 Parochie 108, 113, 114, 151.
 Pastorij 343.
 Poirtrecht, zie poortrecht.
 Polder 27, 32.
 Polderlast 34.
 Polderwerkzaamheden 145.
 Pondrijksten 183, 184.
 Pondschoot 110, 298, 299, 300, 301, 303, 310.
 Poorter, passim.
 Poortrecht 78, 92, 93, 94, 96, 102-126 (passim) 151, 160, 167, 173, 368, 369.
 Prik 303.
 Proost 158.
 Proostdij 329, 331.

 Provincie, zie provincie.
 Provincie 2, 3, 4, 7, 16.
 Provisor 334.

 Quadrans (district) 38.

 Raad 56, 57, 63, 95, 108, 109, 110, 135, 160, 202, 209, 216—235 (passim), 363, 364, 369.
 Raadsinstituut 120, 229.
 Radencollege 128, 225.
 Raet, zie raad.
 Raetsluden 82, 83.
 Rentmeester 16, 28, 75, 76, 125, 126, 135, 140.
 Rentmeestersrekeningen 29.
 Republiek der Vereenigde Nederlanden 7.
 Riem 29, 46, 59.
 Riemtalendij 34, 43, 46, 58, 59.
 Ridderboortig 239.
 Riggelen 221, 222, 298.
 Riggelmeester 186, 190.
 Roetghelt 81.
 Ruyminghe 257.
 Ruwaard 138, 141, 143, 153.
 Rijkdom, passim.
 Rijksten, zie rijkdom.

 Scaerweyde 255.
 Scepene, zie schepenen.
 Schaar 252.
 Schaarrecht 258, 262, 283.
 Scharing 194, 195, 252, 255—262 (passim), 286.
 Schellingboek 197, 298.
 Schellingschot 223.
 Schelta, zie schout.
 Schependeel 27, 208, 392—400 (passim).
 Schepenen, passim.
 Schepenencollege, passim.
 Schepengerecht 216.
 Scheren 252.
 Schering 253.
 Schot, passim.
 Schotbaar 244—248 (passim), 304, 306, 309, 316.
 Schotboek 298, 317.
 Schotpond 164.
 Schotvanger 164, 203, 217, 226—230 (passim).
 Schorvtij 238, 244—248 (passim), 303, 306—316 (passim).
 Schorvtijheid 244, 246—248 (passim).

- Schout, passim.
 Schoutambt 18.
 Schoutambacht, passim.
 Schoutenrecht, zie Schulzenrecht.
 Schouwen 20, 21.
 Schutten 257, 275—282 (passim).
 Schutting 257, 280, 281.
 Scoude 167.
 Scutter 277, 279, 280.
 Sevendeel 208.
 Schulzenrecht 20, 48, 67, 381.
 Schulzensprengel 24.
 Scultetus 37, 66, 67, 69.
 Scutten, zie schutten.
 Seend 83, 379.
 Seendrecht 332.
 Seendpenninigen 379.
 Segghen 25, 26, 56, 60, 61, 62, 75,
 76, 80, 163, 164, 178, 198, 200, 394.
 Seventuig, zie zeventuig.
 Skare 252.
 Skeer 252, 253.
 Skeerwoid 255.
 Skere 253, 254.
 Skering 252, 253, 256.
 Skrode 254, 320.
 Sluizen, slusen, sluzen 16.
 Soudij 90, 149.
 Spasteking 200.
 Stad, passim.
 Stadhouder 98, 172, 228.
 Stadrecht, passim.
 Stadrechtsverleening, passim.
 Stadrechtsverleeningpolitiek 103, 104,
 105, 119, 121, 132, 137, 200.
 Stede, zie stad.
 Stedehouder, zie stadhouder.
 Stoelboek 267, 341, 342, 343, 398.
 Stoelbrief 265, 267, 268.
 Stoelen 264, 265, 266.
 Stoeling, zie stoling.
 Stoling 186, 323, 344, 394.
 Scout, zie schout.
- Staten van Holland en Westfries-
 land 7.
 Strijdkogge (vaartuig) 11.
 Swaenhoutsrecht, zie swannotsrecht.
 Swannot, 184, 236, 289, 405—407
 (passim).
 Swannotsrecht 356, 357, 405—407
 (passim).
- Terra salaricia 54.
 Territoriale lichamen 16.
- Terpdorp 13.
 Tienden 88, 98, 108, 115, 125, 263,
 339.
 Tilschot 299, 300, 310.
 Tins 103.
 Tol 70, 103.
 Tolvrijheid 11.
 Tresorier 163, 164, 166.
 Tributum 33, 34.
- Uitburen 188, 189, 210.
 Uitpoorters 188, 189.
 Unterbezirk 24, 35.
 Uutslach 262.
- Verponding 184.
 Vierendeel 26, 27, 41—45 (passim),
 198.
 Vierendeelding 41.
 Vicinus 105.
 Villa 9, 24, 39, 40, 42, 48, 51, 54,
 55.
 Villicus 199.
 Visscherien (vischrecht) 16, 98, 125.
 Voor-bonne 357.
 Vouwen 321.
 Vredemaker 111, 113, 114, 115, 120,
 124, 125, 151, 203, 230, 231.
 Vroedschap 134, 190—206 (passim),
 364, 390.
 Vroetsten, zie vroedschap.
 Vroonland 125, 165.
 Vrygraeschap 24.
- Waag 103, 112.
 Waarschap 16, 31, 32, 164.
 Waarschappij 32.
 Waerscip, zie waarschap.
 Waghe, zie waag.
 Waghenland 255, 260, 261, 266,
 282—296 (passim).
 Waterschapsrecht 126, 361.
 Waterschutting 21.
 Weergeld 214.
 Weesmeester 236.
 Welgeborene 6, 17, 72, 89, 90, 91,
 166, 187, 188, 236—251 (passim),
 304, 309.
 Werf, zie warf.
 Wergeld 20.
 Wijmerik 252.
 Wissel 103, 112.
 Woimers 252, 265—270 (passim).
- Ynnincwateringhen, zie binnenwate-
 ren.

Zeend, zie seend.

Zeenstal 115.

Zevendeel 59, 60.

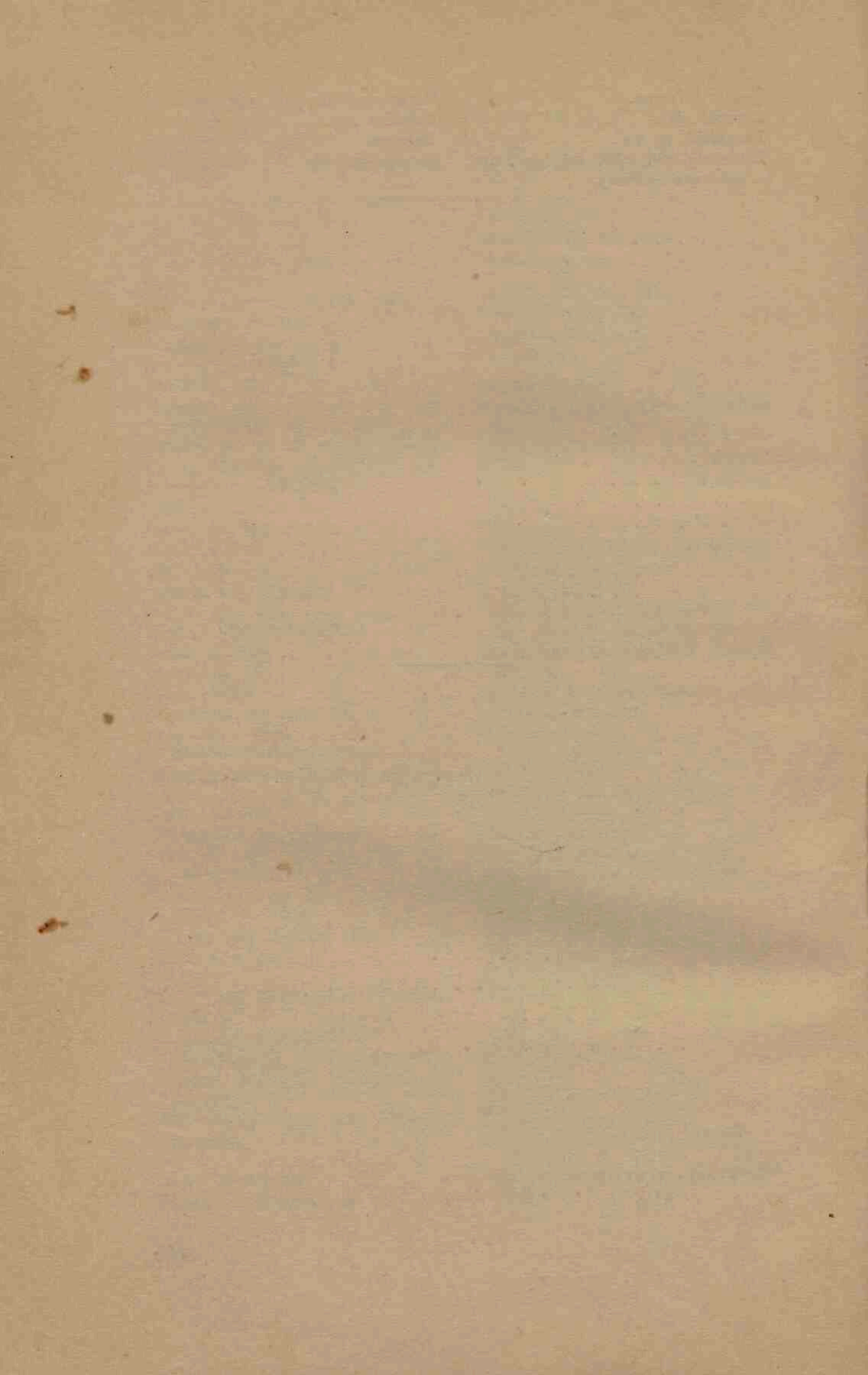
Zeventuig 288, 289, 290, 291, 292,
346—370 (passim).

Zeventuigsrecht 356, 357, 360.

Zielmisse 103.

Zoen 90.

Zwetgenoot 289.

INHOUD.

	Blz.
HOOFDSTUK I.	
Het te behandelen gebied	1
HOOFDSTUK II.	
Het einde van den strijd	8
§ 1. De staatkundige toestand	8
§ 2. De territoriale lichamen, die bij de verovering in Westfriesland aanwezig waren	16
A. De banne	16
B. De kogge	26
C. Het ambacht	35
D. Het go	45
E. Westfriesland in zijn geheel	55
HOOFDSTUK III.	
De bestuurspolitiek na 1289	66
§ 1. De Kennemer oriëntering	66
§ 2. De stadrechtverleening	101
A. De oude steden	101
B. Het eerste tijdperk 1402—1426	105
I. Het Oosterbaljuwschap	105
II. Het Westerbalschap	121
III. Het Noorderbaljuwschap	132
C. Het tweede tijdperk 1426—1456	137
I. De staatkundige toestand	137
II. Het Drechtigher- en Houtwoudingher ambacht	149
(Het voormalige Oosterbaljuwschap).	
III. Het Geestmanne- en Nedorpingher ambacht en Wieringen	162
(Het voormalige Westerbalschap).	
IV. Texel	174
(Het voormalige Noorderbaljuwschap).	
V. De verzoening	175
VI. De nieuwe baljuwschappen	178
HOOFDSTUK IV.	
De standen in Westfriesland	183
§ 1. De geërfden	183
A. De plaats van de geërfden in de Westfriesche buurschap	183
B. De taak van den rijkdom in engen zin	203
I. De schepenen	204
II. De raden of burgemeesters	216
III. De schotvangers	226
IV. De vredemakers	230
V. De kerkvoogden	231
§ 2. De welgeborenen	236
HOOFDSTUK V.	
Rechten op den grond	252
§ 1. De gemeene gronden	252
§ 2. Het merendeel woudt het minredeel	282

	Blz.
HOOFDSTUK VI.	
Lasten op den grond	297
§ 1. Het schot	297
§ 2. Ongelden	312
A. De dijklast	312
B. De kerklast	325
C. Het hoender- en haardstedengeld	336
§ 3. Lasten in natura	339
HOOFDSTUK VII.	
Westfriesche rechtscolleges	346
§ 1. Het gading	346
A. De plaats van het gading in de Westfriesche samenleving	346
B. De taak van het gading	357
§ 2. Het graafding	370
A. De plaats van het graafding in de Westfriesche samenleving	370
B. De graaf en het graafding	381
HOOFDSTUK VIII.	
De indeeling van de banne	385
§ 1. De homanschappen	385
§ 2. De kwartieren of schependeelen	392
HOOFDSTUK IX.	
Eindbeschouwingen	401
§ 1. De rechterlijke organisatie van Westfriesland	401
§ 2. De swannots	405
BIJLAGEN.	
I. Pacht ende Schellingh Boeck der Stede ende Heerlijcheyt van Opmeer	411
II. Quohier van alle de Familien tot Twisch	424
III. Stoelbrief van de Wijmers	438
IV. Stoelbrief van den Hopperwech	442
V. Stoelboeck van de Twischker kerckwech	443
VI. Stoelboeck van des heeren wegh al langhs ons dorp (Schellinkhout)	451
VII. Extract uyt 't Lantbouck van Opmeer	464
LIJST I,	
van de belangrijkste, voor dit werk benutte, ongedrukte bronnen	465
LIJST II,	
van de belangrijkste gedrukte bronnen en de voornaamste litteratuur voor dit werk geraadpleegd	467
PERSOONSREGISTER	471
PLAATSNAMENREGISTER	474
ZAAKREGISTER	478
KAART VAN WESTFRIESLAND IN 1289	487

STELLINGEN.

I.

De invoering van een Waterschapswet van een soortgelijke strekking als de Gemeentewet van 29 Juni 1851 is noodzakelijk.

II.

Het besluit van hoofdingelanden van de Beemster, op de algemeene vergadering van 9 en 10 Juli 1607 genomen, waarin gezegd wordt: „Ieder zal naar getal, contribuabele morgentalen, waarvoor hij deelneemt, ook deelen in de overige morgentalen, die de bedijkers gemeen houden, gelijk hij almede naar evenredigheid zal moeten laten aftrekken, indien bevonden wordt, dat men morgentalen tot de gemeene werken benoodigd zal hebben, of voor onlanden moeten laten liggen” bewijst, dat in de nieuwe polder, naast particulier grondbezit ook gemeen grondbezit werd ingevoerd.

III.

De bestudeering van de Westfriesche rechtsgeschiedenis is onmogelijk zonder een grondige kennis van het Westfriesch.

IV.

Het bestaan van de provincie Noord-Holland beïnvloedt de economische ontwikkeling van het Westfriesche platteland (Noord-Holland ten Noorden van het Noordzeekanaal) ongunstig.

V.

Het toepassen van de benaming Holland's Noorderkwartier op Noord-Holland ten Noorden van het Noordzeekanaal, dus inclusief het Westfriesland van 1289, is met de geschiedenis in strijd en heeft op het gebied van de rechtsgeschiedenis verwarring veroorzaakt.

VI.

Het besluit van den Secretaris-generaal van het Departement van Economische Zaken van 3 Juni 1940 om de Vestigingswet Kleinbedrijf 1937 niet toe te passen op het leesbibliotheekhoudersbedrijf, omdat dit bedrijf niet zou vallen onder de formule in de wetsaanduiding „Wet houdende de regeling betreffende het vestigen van inrichtingen, waarin eenige tak van detailhandel, ambacht of kleine nijverheid zal worden uitgeoefend”, is in strijd met de strekking van deze wet.

VII.

Het initiatief van rechtspersoonlijkheid bezittende verenigingen om toepasselijkverklaring van de Vestigingswet Kleinbedrijf 1937 te verkrijgen, behoort aangevuld te worden met de schepping van de mogelijkheid van overheidsinitiatief.

VIII.

Art. 18 van de Pachtwet, luidende: „De verpachter is gehouden aan het verpachte gedurende den pachtijd alle noodzakelijke reparaties te doen met uitzondering van de geringe dagelijksche, die volgens plaatselijk gebruik ten laste van den pachter komen” opent de mogelijkheid, dat bij een onbillijke ontwikkeling van het gewoonterecht, de verpachter toch gebonden zou zijn.

IX.

Heck's opvatting, dat de Friesche rechterlijke organisatie door de Franken ingevoerd zou zijn, daar deze organisatie hoofdzakelijk gelijk is aan de Frankische (vergel. blz. 400—409 van Heck's „Die Altfriesische Gerichtsverfassung”), is onhoudbaar.

X.

Vergelijking van deelen van het Adatrecht met overeenkomstige onderwerpen in het Oud-Vaderlandsche Recht is mogelijk en wenschelijk.

XI.

De eenvormigheid, n.l. gelding voor alle rassen, van het Ned. Ind. Wetboek van Strafrecht behoort ook doorgevoerd te worden op het gebied van het Ned. Ind. Strafrecht.

XII.

De regeling van de huiszoeking in de inlandsche strafprocedure, zooals ook de commissie Spit voorstelt, is aanbevelenswaardig.

XIII.

Door het verdwijnen van het oude begrip koopman met de herziening van 1938, heeft het Ned. Ind. Wetboek van Koophandel geen andere reden van afzonderlijk bestaan naast het Ned. Ind. Burgerlijk Wetboek dan een historische.

